yeni ipek yolu

KONYA TİCARET ODASI DERGİSİ

KONYA KİTABI XII

ÖZEL SAYI Aralık 2009

ISBN 978-9944-60-724-7

Editörler
Prof.Dr. Haşim Karpuz
Doç. Dr. Osman Eravşar

KONYA KİTABI
XII

KONYA TİCARET ODASI

yeni ipek yolu

Özel Sayı / Aralık 2009

KONYA KİTABI XII

Editör

Prof. Dr. Haşim Karpuz

Doç. Dr. Osman Eravşar

KONYA 2009

KONYA TİCARET ODASI

yeni ipek yolu

KONYA KİTABI XII

Özel Sayı / Aralık 2009

İMTİYAZ SAHİBİ
Konya Ticaret Odası Adına
Yönetim Kurulu Başkanı
Hüseyin ÜZÜLMEZ

YAYIN KURULU
Mustafa TEMİZ
Ali ODABAŞI
MevlütTOKKACI
Harun AKGÜL
Alparslan ŞAHİN

EDİTÖR
Prof.Dr. Haşim KARPUZ
Doç.Dr. Osman ERAVŞAR

GENEL YAYIN YÖNETMENİ
OSMAN BAŞEĞMEZ

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ
Özhan SAY

BU SAYIYA KATKIDA BULUNAN BİLİM KURULU
Prof. Dr. Adem ESEN
Prof. Dr. Mevlüt MÜLAYİM
Prof . Dr. Bayram ÜREKLİ
Doç. Dr. Alaaddin AKÖZ
Doç. Dr. Osman ERAVŞAR
Doç. Dr. Yaşar SEMİZ

GÖRSEL SANAT YÖNETMENİ
M. Fatih ÖZSOY

KAPAK RESİMLERİ
Ön Kapak: Konya Kuvayı Milliye Cemiyeti'nin
Toplantı Sonrası Fotoğrafı (28 Nisan 1920)
Arka Kapak: Erken Cumhuriyet Döneminde Konya'da
Tarım ve Hayvancılık (Serat AKKARTAL)

KAPAK TASARIM
Selçuk IŞIKLI

TASARIM-BASKI ÖNCESİ HAZIRLIK
Damla Ofset
Tel: 0 332 345 00 10
www.damlaofset.com.tr

BASKI-CİLT
İpek Ofset
Yeni Matbaacılar Sitesi Hacı Bayram Cad. No: 7
Tel: 0 332 342 63 67
Temmuz 2010, KONYA

KONYA TİCARET ODASI
Telefon : 0 332 221 52 52
Faks: 0 332 353 05 46
internet: www.kto.org.tr
e-mail : kto@kto.org.tr

BASIN SERVİSİ
Telefon : 0 332 221 52 94 - 221 52 96
Faks: 0 332 221 52 95
Basın Müşavirliği : basyay@kto.org.tr
basin@kto.org.tr

ISBN
978-9944-60-724-7

* Kitabın her hakkı Konya Ticaret Odası'na aittir.
* Kitabımızda yayınlanan makaleler kaynak gösterilerek alınabilir.
* Makalelerde görüş, düşünceler ve makalelerin bilimsel sorumlulukları yazarlarına aittir.

SUNUŞ

Değerli Okuyucularımız;

Konya Ticaret Odası 128 yıllık köklü geçmişiyle şehrimizin bilim ve kültür hayatına hizmet etme misyonunu eksiksiz olarak yerine getirmektedir. Bu açıdan bir Konya klasiği haline gelen Konya Kitabı'nın 12.sini şehrimize sunmanın mutluluğunu yaşıyoruz. Konya'nın akademisyen, tarihçi ve araştırmacılarının kaynak kitap olarak başvurdukları ve her sene çıkan sayılarını ilgi ile takip ettikleri Konya Kitabı, 12.si ile de Konya kültürüne büyük bir hizmet gerçekleştirecektir.

Konya Ticaret Odası'nı şehrimizin en eski kurumu olması itibariyle tarihin canlı tanığı olarak adlandırabiliriz. Bu açıdan Odamıza ayrı bir sorumluluk ve görev bilinci yüklenmektedir. Konya'nın sanayi ve ticaretinin gelişmesindeki ana amacımıza paralel olarak bu gelişimi sağlayacak sosyal ve kültürel ortamı tahsis etmek ve tarihin ışığında değerlendirmelerde bulunmak da görevimizdir. Konya'nın gelecek vizyonunu belirlerken tarihi gelişimini de incelemek gerekmektedir. Bizim, şehrimizin gelecek hedeflerini ortaya koyarken yararlandığımız en büyük kaynak Konya'nın görkemli geçmişidir. Anadolu'nun ilk Türk devletinin başkenti Konya; kültürün, sanatın, bilimin ve bunların etkisiyle de ticaretin başkentliğini yapmıştır. Bu gerçeklerin bilinciyle şehrimizin tarihi sürecini gözler önüne sermek de gelecekte yapacağımız işler kadar önemlidir.

Konya'nın tarihten gelen bu önemli misyonunu gelecek nesillere aktarabilmek için bilgi ve belge niteliği taşıyan eserler büyük önem taşımaktadır. Tarihini ve kültürünü bilerek geleceğini yönlendiren toplumlar daima başarılı olmuşlardır. Bizim de gelecek nesillere bırakacağımız en büyük miras meydana getirdiğimiz eserlerdir.

Tarihi süreç içerisinde Konyamızı tüm yönleriyle ele alan yayınlarımızla gelecek nesillerimize kalıcı eserler bırakmaya çalışıyoruz. Değerli okuyucularımızdan ve bilim çevrelerinden gelen olumlu tepkiler bu alanda yaptığımız çalışmaların başarılı olduğunu göstererek devam etmesi gerektiği konusunda bizleri teşvik etmektedir.

Konya Ticaret Odası kültür hizmeti olarak her ay Yeni İpek Yolu dergisini yayımlamaktadır. Konya Kitabı'nın on iki serisi ile birlikte 50 farklı yayını Konya'ya kazandıran Odamız kültür hizmetlerine devam etmektedir. Konya'nın Cumhuriyet döneminin sosyal ekonomik ve kültürel gelişmesini inceleyen Konya Kitabı 12 de önceki eserlerde olduğu gibi kaynak kitap özelliğini koruyacaktır. Şehrimizin değerli akademisyen ve araştırmacılarından oluşan yazar heyetimizin kaleme aldığı Konya Kitabı 12'de, Konya'nın Cumhuriyet dönemi başlığı altında tarih, siyaset, spor, kültürel yaşam ve ekonomi üstüne değerlendirmeler yer almaktadır.

Değerli Okuyucularımız;

Konya Kitabı 12 ile birlikte Konyamıza kazandırdığımız en büyük kültür hizmetimiz olan KTO Karatay Üniversitesi'nin de eğitim yılının başında hizmete gireceğinin müjdesini vermek istiyorum. Şehrimizin bir çekim merkezi olmasının en temel şartlarından biri eğitime verilen önemdir. Üniversiteler tarihinden itibaren sosyal, siyasal, ekonomik hayatı yönlendiren birer merkez olma özelliği göstermişlerdir. Konya'da Anadolu'nun ilk merkezi olma özelliğini var olan medreseleriyle sağlamıştır. Bizim bugün de hedefimiz Konya'yı bilimin, kültürün ve ekonominin merkezi haline getirmektir. Üniversitemiz tüm bunları sağlayacak ve Odamızın hizmetlerini taçlandıracaktır.

Bu duygular içerisinde Konya Kitabı XII'nin yayımlanmasında emeği geçen Prof. Dr. Haşim Karpuz ve Doç. Dr. Osman Eravşar'a, Bilim Kurulumuza, Basın Yayın Eğitim ve Kültür Komisyonu üyelerimize teşekkür ediyor, Konya Kitabı XII'nin ilimize, ülkemize ve bilim çevrelerimize faydalı olmasını diliyorum.

Hüseyin ÜZÜLMEZ

KTO Yönetim Kurulu Başkanı

TOBB Yönetim Kurulu Sayman Üyesi

CUMHURİYET DÖNEMİ KONYA'SINA BAKIŞLAR

ÖNSÖZ

Beş yıldan beri editörlüğünü yaptığımız Konya Kitabı'nı 11 sayıda veda ederek bırakmıştık. Ancak aradan geçen süre içerisinde yönetimin ısrarlı tutumu ve Konya Kitabı'nın sürdürülmesi adına bu sayının hazırlanmasını da üstlendik. Bu sayıda geçen yılki dosya konumuz olan "Cumhuriyet Döneminde Konya"nın eksik kalan bölümlerini tamamlama yoluna gittik. Umarız okuyucularımız ve dosya dışı yazı vermek isteyen yazarlarımız bizi hoş karşılarlar.

Bugüne kadar Konya Kitabı'nda Konya üzerine yayınlanan makalelerde bütüncül nitelikleri olan analoji ve sentez içerikli yazılara yer verilmeye çalışılmıştır. Araştırma yazıları ile konularında, özgün ve yeni bilgi değeri taşıyan, ayrıca ele aldığı konuda yenilikler ortaya konulması konusu ön planda tutulmuştur. Bu yaklaşımla süregelen sayılarda bir çeşit Konya bilgi arşivi oluşturma yoluna gidilmiştir. Konya Büyükşehir Belediyesi'nce hazırlanan Konya Ansiklopedisi bu zengin birikim üzerine maddelerini oluştururken Konya Kitabı'nın bir başvuru kaynağı olarak kullanmıştır. Bu vesile ile Konya kamuoyunun, Konya Ansiklopedisi'nin hız kesmeden tamamlanmasını beklediğini belirtmek gerekir.

Bu yıl kitabımızda yer alan yazıların muhtevalarına bakacak olursak, Cumhuriyet dönemi Konya'sının tarihini tamamlamaya çalıştığımız görülecektir. Konya tarım ve hayvancılık şehri olduğu kadarıyla sanayi alanında da önemli gelişmeler göstermektedir. Ülkemizde üretilen buğdayın %11'i arpanın %14'ü şeker pancarının %25'i Konya'da üretilmektedir. Tarıma bağlı zengin bir tarım makineleri sanayisi gelişmiştir. Bunun yanında inşaat, giyim, makine ve motor sanayisinde önemli yatırımlar yapılmaktadır. Bu konulardaki toplu değerlendirmeleri Prof. Dr. Mevlüt Mülayim, Doç Dr. A.Kadir Buluş ve Doç. Dr. Yaşar Semiz'in yazılarında bulabilirsiniz. Konya aynı zamanda bir hayvancılık şehridir. Ne yazık ki hayvancılık gittikçe azalmaktadır. Bu konu Birol Dağ - Orhan Ertekin tarafından ele alınmıştır.

Siyasi analizciler, tarihi olarak Konya'nın muhalif bir tutumu olduğu kanaatindedirler. Yrd. Doç. Dr. Ömer Akdağ'ın 1946-1957 seçimlerini değerlendiren yazılarında bunu açıkça görüyoruz. Bu bağlamda Atatürk'ün seçtirdiği köylü parlementer Mustafa Lütfi Eken'in hayatı ilginç bir portre olarak karşımıza çıkıyor. Ahmet Atalay, Cumhuriyet döneminde Konya'da kurulan bankalar konusunu değerlendirmiştir.

Araştırmalar gösteriyor ki Selçuklu ve Erken Osmanlı döneminde mahaller çok küçüktür. Şehrin toplumsal ve kültürel tarihinde önemli olan bu mahalleler günümüzde yok olmaktadır. M. Ali Uz, tarihi mahallelerin korunmasını ve Alaeddin Tepesi çevresindeki tarihi mahalleleri ve anıtlarını tanıtıyor.

Kültür, spor mimarlık alanlarında da bazı çalışmalara yer verilmiştir. Yrd. Doç. Dr. Nail Bülbül, Konya'nın spor tarihinde, güreşin önemini ortaya koymuştur. Kendisinden ileride büyük bir Konya spor tarihi yazmasını bekliyoruz. Yrd. Doç. Dr. Caner Arabacı Milli Mücadeleye Konya'nın katkıları üzerinde durmaktadır. Yrd. Doç Dr. Mine Ulusoy Anadolu'nun en eski konut mimarlığına sahip Konya'da cumhuriyetle birlikte başlayan apartmanlaşmayı incelemiştir. Arş. Gör. Mustafa Önge restorasyonu tartışmalara yol açan Kılıçarslan Köşkü'nün durumunu değerlendirmiştir.

Konya Kitabı'nın, Konya Araştırmaları adıyla yılda iki defa yayınlanan ve taranan dergiler statüsüne sokulması gerektiği düşüncemizi tekrar ediyoruz. Bu yıl yazıları kısa sürede hazırlayıp veren yazar arkadaşlarımıza özverili katkılarından dolayı teşekkür ediyoruz. Ayrıca KTO Yönetim Kurulu Başkanı Hüseyin Üzülmez 'e KTO Meclis Başkanı Seyit Karaca'ya, KTO Yönetim Kurulu üyelerine, Genel Sekreter Mustafa Ödemiş'e, KTO Basın Müşaviri Osman Başeğmez'e ve Basın Servisi çalışanlarına, Damla Matbaası görevlilerine teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Haşim KARPUZ – Osman ERAVŞAR

İÇİNDEKİLER

Sunuş
Hüseyin ÜZÜLMEZ, V

Önsöz
Prof.Dr.Haşim KARPUZ - Doç.Dr.Osman ERAVŞAR, VII

Konya'da Tarım (Bitkisel Üretim)
Prof. Dr. Mevlüt MÜLAYİM, 1

Cumhuriyet Döneminde Konya'da Hayvancılık
Doç. Dr. Birol DAĞ, Dr. Orhan ERMETİN, 27

Konya Kentinin Planlama Deneyimleri Işığında
Çevresel Politikalarının İrdelenmesi
Prof. Dr. Mehmet Emin AYDIN, Yrd. Doç. Dr. Çiğdem ÇİFTÇİ,
Dr. Senar ÖZCAN, Arş. Grv. M. Serhat YENİCE, 43

Cumhuriyetten Sonra Konya Ekonomisi -
Özel Girişim Ağırlıklı Bir Kalkınmanın Tarihsel Temelleri
Doç. Dr. Abdülkadir BULUŞ, 53

Cumhuriyet Döneminde Konya'da Sanayi
Doç. Dr. Yaşar SEMİZ, 77

Bir Köylü Milletvekili Mustafa Lütfi Eken
Doç. Dr. Yaşar SEMİZ, 89

Çok Partili Dönemde Konya'da Siyasal Temsil ve
Siyasetin Toplumsal Tabanı (1946–1957)
Y. Doç. Dr. Ömer AKDAĞ, 97

Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Bankacılık ve
Konya'da Faaliyet Gösteren Millî Bankalar
Ahmet ATALAY, 111

Cumhuriyet'ten Günümüze Konya'da Güreş
Araştırmacı Yazar Nail BÜLBÜL, 123

Milli Mücadele Konya'sı
Yrd. Doç. Dr. Caner ARABACI, 145

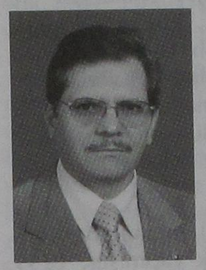
Cumhuriyet Döneminin Önemli Koruma Müdahalelerinden
Konya Kılıçarslan Köşkü Onarımları ve Köşkün Koruyucu Örtüsü
Arş. Gör. Mustafa ÖNGE, 167

Geleneksel Türk Evinden Apartmana:
Tarihi Süreç içinde Konya'da Değişen Konut
Yrd. Doç. Dr. Mine ULUSOY, 175

Eski Tarihî Konya Mahalleleri
Mehmed Ali UZ, 183

KONYA'DA TARIM (BİTKİSEL ÜRETİM)

Prof. Dr. Mevlüt MÜLAYİM*

1950 yılında Konya İli, Çumra ilçesi İçeriçumra kasabasında doğdu. İlk ve Orta Öğrenimini İçeriçumra Kasabasında, Liseyi Konya'da ve Üniversiteyi Ankara'da okudu. 1973 yılında Ankara Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarla Bitkileri Bölümünden Ziraar Yüksek Mühendisi ünvanıyla mezun oldu.

Bir ara Tarım Bakanlığı'nda çalıştı. Daha sonra KONESTAŞ'ta yöneticilik yaptı. 1980 yılında doktorasını tamamladı. 1982 yılında S.Ü. Ziraat Fakültesi Tarla Bitkileri Bölümüne Yardımcı Doçent olarak atandı. 1995 yılında Doçent, 2001 yılında Profesör unvanını kazandı. Üniversitede değişik idari görevlerde bulundu. Ziraat Mühendisleri Birliğinde, toplumsal kuruluşlarda yöneticilik yaptı. Halen S.Ü. Ziraat Fakültesi'nde Dekan Yardımcıdır.

Alanında çok sayıda makalesi bulunmaktadır. Aşağıda yazdığı kitaplar, kitaplardaki bölümler yer almaktadır.

1. ALINOGLU, N. ve MÜLAYİM, M. 1976. Ankara Şartlarında Bazı Kimyasal Gübrelerin Tabii Çayır ve Meranın Ot Verimine Etkileri Üzerinde Araştırmalar. Ankara Çayır-Mera ve Zootekni Araştırma Enstitüsü, Yayın No: 54, 47 s., Ankara,

2. Mülayim, M. ve Acar, R., 2008. Çayır Düğmesi (Sanguisorba minor), Buğdaygil ve Diğer Familyalardan Yembitkileri Cilt III, S: 757- 764, T. C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Tarımsal Üretim ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları. İzmir.

3. Mülayim, M. ve Acar, R., 2008. Lüpen (Lupinus albus L.), Buğdaygil ve Diğer Familyalardan Yembitkileri Cilt III, S: 757- 764, T. C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Tarımsal Üretim ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları. İzmir.

4. Mülayim, M., Acar, R. ve Şahin-Demirbağ. N., 2008. Çayır Düğmesi (Sanguisorba minor), Buğdaygil ve Diğer Familyalardan Yembitkileri Cilt III, S: 757- 764, T. C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Tarımsal Üretim ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları. İzmir.

*S.Ü. Ziraat Fakültesi Tarla Bitkileri Bölümü
Öğretim Üyesi

ÖZET

Konya ülkemizin en eski şehirlerinden biri olup Türkiye tarımında önemli bir yeri vardır. Nüfusu en yüksek iller içerisinde 6. sıradadır. 1927 yılında 504.125 olan Konya İl nüfusu 2009 yılında 1.992.675'e yükselmiştir. 1927 yılında, o zaman sınırları daha geniş olan ilde 1.627.843 hektar arazi (% 33.23'ü) üzerinde çeşitli ziraat yapılmakta iken 2008 yılında 2.116.879 hektar alan işlenmektedir. Konya; Türkiye buğday üretiminin %11'ini, arpa üretiminin %14'ünü, şeker pancarı üretiminin %25'ini karşılamaktadır. Havuç, domates, kavun, karpuz, kabak, hıyar, lahana önemli sebzeler (17 000 ha), elma, kiraz, vişne, armut, kayısı, erik, ceviz önemli meyvelerdir (5,5 milyon ağaç) ve yaklaşık 20 000 ha alanda üretimleri yapılmaktadır. Konya ülkemizde ilk arazi toplulaştırılması yapılan ildir. Konya İli'ne 'Türkiye Tahıl Ambarı' sıfatını daha çok kuru tarım alanlarında üretilen tahıllar kazandırmıştır. Ancak tarımda su kullanımı verimde önemli bir artışa neden olduğundan KOP bir an önce tamamlanmalı ve ayrıca havzaya Karadeniz ve Doğu Anadolu'dan yeni sulama projeleri ile su kaynakları aktarılmalıdır. Konya'da kullanıma uygun olandan fazla arazide tarım yapılmakta olup bu durum erozyon için alınması gerekli tedbirlerin hafife alınmaması, önemli yem kaynağı olan meraların doğru kullanımını da gerekli kılmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Konya, Konya tarımı

ABSTRACT

Agriculture-Plant Production in Konya

Focuses on agricultural heritage in Turkey, Konya is first rank city. Konya is within six crowded cities of Turkey. The population of Konya was 504125 people in 1927, it is 1 992 675 nowadays. The amount of agricultural land is about 2116879 hectare that was 1627843 hectare in Konya where covers more cities in 1927. Konya provides 11% of wheat, 14% of barley, and 25% of sugar beet in total

production of Turkey. The total production area of vegetable and fruit is about 20 000 hectare in Konya. The production area of most vegetables such as carrot, tomato, melon, water melon, squash, cucumber, and cabbage is 17 000 hectare where most produced fruit such as apple, sour cherry, cherry, pear, apricot, plum, and walnut growing 5,5 million trees. The land consolidation was applied first in Konya. Konya called "Turkey's storage of grain production" with the respect of grain production in dry area. KOP stand for Konya Valle Irrigation Project must be completed due to the impact of irrigation in productivity, and also new irrigation resources from Black sea and East Anatolia Region should be added to land irrigation in Konya. The range management that source of livestock feed is very essential due to Erosion problem in Konya.

Key words: Konya, Konya's Agriculture

GİRİŞ

Konya tarımı ile ilgili bu yazıya başlarken Tarım kelimesinin çok kişi tarafından yapılan yanlış bir kullanımını açıklamak gerekmektedir. Çoğu zaman "Tarım ve Hayvancılık" ve "Tarım ve Gıda" gibi tarımın içerisinde olan kavramları da Tarım kelimesine ekleyip yanlış kullanılmaktadır. Farklı şekillerde tarif edilebilir olmasına rağmen genelde; "Tarım: insanların beslenme, barınma giyim ve diğer bazı ihtiyaçlarını karşılamak için bitki ve hayvan yetiştirmek, ıslah etmek, depolamak, işlemek ve çeşitli şekillerde değerlendirmek bilim ve sanatı" olarak tarif edilmektedir. Görüldüğü gibi tarım kelimesi tanım olarak hayvancılık ve gıdayı da içermektedir. Tarım "Bitkisel üretim ve Hayvancılık" diye iki alt bölümde incelenmekte olup bu sayıda Konya Tarımı "Bitkisel Üretim" ve "Hayvancılık" başlıkları altında iki bölüm halinde verilmektedir. Bu bölümde "Bitkisel Üretim" başlığı altında Konya ile ilgili genel bilgiler yanında, Cumhuriyet döneminden bu güne kadar Konya'nın arazi varlığı, kullanımı ve bitkisel üretimdeki gelişmeler hakkında bilgiler verilmiştir.

Konya İlinin Tarihçesi: Konya İli, M.Ö. 9 bin yılından beri yerleşim yeri olmuş, pek çok medeniyete beşiklik etmiş, ülkemizin en eski yerleşim merkezleri arasında yer almıştır. Çumra Çatalhöyük, sadece ülkemizin değil, Dünya ölçüsünde yemek kültürünün ilk defa başladığı, tarımın yapıldığı, ateşin kullanıldığı, yerleşik hayata geçildiği, vahşi hayvan saldırılarına karşı ortak savunmanın yapıldığı merkez olarak tanınır. Tarihi devirlerde Hititler ve Lidyalılar, M.Ö. 6. yüzyılda Persler, M.Ö. 4. yüz yılda Büyük İskender, Selevkoslar, Bergama krallığı, M.Ö. 2. yüzyılda Roma, M.S. 395'te Konya ve çevresine hakim oldular.

Yedinci yüzyıl başlarında Sasaniler, bu yüzyılın ortalarında Muaviye komutasındaki Emeviler, şehri geçici olarak işgal ettiler. 10. yüzyıla kadar bir Bizans eyaleti olan Konya; Müslüman Araplar'ın akınlarına maruz kalmış. Malazgirt Zaferi'nden önce Konya'ya ilk gelen, Türk akıncıları Selçuklular oldu (1069). Büyük Selçuklu Sultanı Alparslan, 1071'de Bizans İmparatoru Romen Diyojen'i Malazgirt' te kesin bir yenilgiye uğratarak, Türkler'e Anadolu'nun Kapılarını açtı. Fetih tarihi hakkında değişik eserlerde farklı görüşlere yer verilmekte olmasına rağmen Konya; Anadolu Fatihi, Selçuklu Kutalmışoğlu Sultan Süleymanşah, tarafından fethedildi. Konya Hz. Mevlana ile özdeşleşmiş bir şehirdir.

Selçuklular (1086- 1299) zamanında Konya adını almış ve başkentlik yapmıştır. 1299 yılından itibaren Karamanoğullarının hüküm sürdüğü Konya 1475 yılında Osmanlıların eline geçmiştir. Halkın büyük bir kısmı ziraatle ilgili ve çiftçi olup İlkbaharda civar köylere, yazlık ve yaylaklara çıktıkları belirtilmektedir. Tarlalarda bir senelik yiyintilerini tedarik ile bağ ve bahçelerinden üzüm, pekmez, yaş ve kuru sebzelerini temin ettikleri, buğday, arpa ve fiğ gibi ürünleri yetiştirip başta buğday ve arpa olmak üzere vagonlarla İstanbul ve ve diğer beldelere ihraç olunduğu belirtilmektedir (Uz,1997,1- 14). Aynı eserde Konya'nın Hatunsaray, Detse ve Botsa köylerinde keten ve kenevirin önemli miktarda ziraatının yapıldığı, divlek olarak bilinen kavun yetiştirildiği yazılmaktadır. 1919- 1920 yılları sayımına göre Konya ovasında 4.011.335 dönüm arazide hububat ziraatı yapıldığı ve 123.343.900 kilo ürün alındığı, Cumhuriyet dönemi öncesi 1.276.194 dönüm arazide farklı ürünlerin (buğday, arpa, yulaf, çavdar, mısır, susam, burçak, haşhaş, fiğ, patates, nohut, Fasulye, mercimek, keten, soğan, bostan ve bakla) yetiştirildiği bildirilmektedir.

Hayvancılık (İkinci) bölümde genişçe verilecek olup, 1922 yılındaki duruma bakıldığında şehirde halkın çoğunluğunun evinde inek, sağmal koyun ve keçi beslediği, evlerin süt, yoğurt ihtiyacı fazlasının satıldığı, birçok evde tavuk, kaz, ördek gibi kümes hayvanlarının beslendiği ve çok sayıda yumurta ihraç edildiği belirtilmektedir. O zamanki hayvan sayısı; öküz ve manda:18.306, koşum hayvanı 1.500, katır 1366, merkep 8838, deve 553, koyun

221.579, kıl keçisi 9.315 ve tiftik keçisi 129.103 adet olarak verilmiştir (Anon.1950).

Konya'nın Coğrafik Konumu;

Konya ili; Anadolu Yarımadası'nın ortasında bulunan İç Anadolu Bölgesi'nin güneyinde, şehrin kendi adıyla anılan Konya ovası bölümünde yer almaktadır. Güney ve güneybatı kesimleri Akdeniz bölgesi içindedir. Konya coğrafi olarak $36^0 41'$ ve $39^0 16'$ kuzey enlemleri ile $31^0 14'$ ve $34^0 26'$ doğu boylamları arasında yer alır. Yüzölçümü göller hariç 38257 km^2 'dir. Yüzölçüm olarak Türkiye'nin en büyük ilidir. Deniz seviyesinden ortalama yüksekliği 1016 m'dir.

Dağlar ve Mağaralar; İlin kuzey kısmında yer alan yükseltiler genel olarak doğu-batı doğrultusunda uzanır. En önemlisi Bozdağlardır. Bu tepeler arasında da geçitler yer alır. Konya'nın batısında yer alan sıra dağlar kuzeyden güneye doğru uzanırlar. En kuzeyinde Sultan Dağları (2169 m), Aladağlar (2339 m), Loras (2040 m) ve Eşenler dağı (1951 m) yer almaktadır. Bölgenin güney kısmı Toros dağlarıyla sınırlanmıştır. Bu kuşakta ise Geyik (3130 m), Bolkar dağları (3134 m) ve Aydos dağları (3240 m) yer almaktadır. Karapınar Ovası'nın güneyinde yer alan Karacadağ (2025 m), Konya'nın güney batısındaki Erenler Dağı (2319 m) ve batısında Takkeli Dağ (1400 m) yer almaktadır. Bölgenin güneyindeki kireç taşlarından oluşmuş yükseltilerin bulunduğu yerlerde mağaralar oluşmuştur. Bunlardan Çamlık mağaralar ve Seydişehir'de bulunan Tınaztepe mağarası milli park olmaya namzet mağaralarımız var olup, bunların turizme açılması ilimiz için büyük fayda sağlayacaktır.

Platolar; Yöredeki Obruk ve Cihanbeyli Platoları ortalama 1000 m yükseltiye sahip geniş düzlüklerden oluşurlar. Tuz gölünün batısında Cihanbeyli platosu güneyinde ise Obruk platosu yer alır. Obruk platosu üzerinde kireç taşı tabakaları üzerinde gelişmiş karstik şekillerden olan obruklara rastlandığından bu isim verilmiştir. Bunların en büyüğü Kızören obruğudur. Obruk içerisine suların dolması ile aynı ismi alan bir de göl oluşmuş ve bu gölün suları tatlıdır. Obruk platosu yörenin en çukur yeri olan Tuz Gölü ile Konya ve Ereğli ovalarını birbirinden ayıran bir eşik görünümündedir. Zengin bozkırlarla kaplı olan bu platolar ilde tarımsal faaliyetler açısından önemlidir.

Ovalar; İl sınırları içerisinde ovalar platolardan sonra en fazla alanı kaplamaktadır. Buradaki ovalar genel olarak buraya yerleşen bir gölün ortadan kalkması ve göl tabanında Alüvyonların depolanması ile ortaya çıkmıştır. Obruk platosunun kuzeyindeki en çukur alanda Tuz Gölü yerleşmiş, güneyde ise Hotamış bataklığı ile İvriz bataklıkları bulunmaktadır. Konya ve Ereğli ovaları yörenin en geniş ovalarıdır. Bu ovalar Konya ve Ereğli arasında geniş düzlükler şeklinde uzanırlar. Konya ili bu ovaların batı ucunda kurulmuştur. Bozdağların kuzeyinde Altınekin, Sarayönü ve Kadınhanı ovaları bulunur. Ilgın (Çavuşçu) gölü ve Akşehir gölünün yerleştiği çanakta bir çöküntü hendeğidir. Ilgın ve Akşehir ovaları bu çöküntü hendeği içerisinde oluşmuş ovalardır. Bu ovalar dışında; Beyşehir, Seydişehir, Doğanhisar ve Yukarı Sakarya ovalarının güney ucunu oluşturan Yunak ve Akgöl ovaları vardır.

Bitki Örtüsü; Konya'da yıllık ortalama yağış miktarının 320 mm civarında olması kuru tarım yapılmasını zorunlu hale getirmekte, çünkü yazları sıcak ve kurak; kışları sert, soğuk ve kar yağışlı geçen step iklimi görülür. Konya il sınırlarındaki geniş alanların dominant bitki örtüsü bozkırdır. Ova tabanlarındaki iklim, toprak ve jeomorfolojik özelliklerin etkileri bitki örtüsüne yansımıştır. Uzun süreli kuraklıklar ve vejetasyon devresinin süresindeki azalış orman gelişimini ortadan kaldırmıştır. Çünkü yazları yaklaşık beş aylık yeterli yağış alınamayan bir devre vejetasyonun gelişimi için elverişizdir. Arazi yapısı itibariyle bitki örtüsü, ova stepi görünümündedir. Ova stepini alçak dağ ile yer yer yüksek dağ stepi çevrelemiştir. Bitki yetişme şartları içerisinde meydana gelen değişmeler en fazla iklimsel kökenlidir (Baştürk ve Aladağ 2009). Konya İli'nin güney ve güneybatı kesimlerinde orman bitki örtüsüne rastlanır. Özellikle Toros Dağları'nda ardıç, meşe, karaçam, kızılçam, köknar, gürgen ve dişbudak yaygın ağaç türleridir. Ova ve plato yüzeylerinde en fazla rastlanan bitki türleri; yavşan, yumak, geven, düğün çiçeği, sütleğen, kuzukulağı, gelincik ve kekik gibi, bataklık ve sulak alanlarda, saz ve kamış türleri; akarsu boylarında kavak, söğüt ve iğde türleri daha fazla yer tutmaktadır. Dünyada sadece Konya ili ve civarında bulunan 102 adet endemik bitki türünün nesli kuraklık nedeniyle tehdit altına girmiştir. Bu türlerin acil korumaya ihtiyacı vardır. Ancak bu bitkiler için henüz yeterli koruma programı uygulanmamaktadır. Hayvan varlığı olarak ilimizde bulunan yaşama alanı daraldığı için nesli tehlikeye giren yaban koyunlarına yönelik koruma başlatılmıştır.

Akarsular; Konya ili sınırları içerisinde daha çok mevsimlik ve düzensiz rejimli akarsular yer alır. Buradaki akarsuların boyları kısadır. Bölgedeki akarsular kar ve yağmur suları ile

beslenirler. Konya'da yağış rejimi düzensiz olduğu için bu akarsuların rejimi de düzensizdir. Yaz aylarında birçoğu kurumakta olup, bazıları da ilkbahar ve yaz aylarında kısa süreli sağanak yağışlar ile sel baskınlarına sebep olabilmektedir. Ancak son yıllarda yağış miktarlarındaki azalma nedeni ile sel zararı daha az görülmektedir. Konya ilinde Meram Çayı, Sille Deresi, May Deresi, İvriz, Bolasan, Çiğil, Doğanhisar İnsuyu, Göksu, Adıyan, Engilli, Çavuşköy ve Karasu Çayları da önemli akarsulardandır. Şehrin içme ve kullanma suyu olarak Hatıp, Çayırbağı, Mukbil ve Dutlu Suyu gibi çeşitli kaynakları kullanılmaktadır. İleri yıllarda yeni kaynaklara ihtiyaç duyulacaktır.

Konya'da yer alan en büyük ve en önemli akarsu Çarşamba Suyu'dur. Kaynağını Bozkır ilçesindeki yükseltilerden alır. Beyşehir Gölü'nün ayağı ile birleşerek Çumra Ovası sulama şebekesini oluşturur. Bölgede May ve Apa barajları bulunmakta, son yıllarda KOP'a bağlı olarak Göksu ve Avşar barajları gibi yeni yapılarda yapılmaktadır. KOP ile Konya ovalarının su ihtiyacının karşılanması mümkün olamayacağı için yeni projelerle Karadeniz veya diğer havzalardan su getirilmelidir. İlimizde erozyon başta Karapınar ilçemiz olmak üzere birçok ilçemizde mücadele edilmesi gerekli bir felaket olup mutlaka gerekli tedbirler alınmalıdır.

Göller; İl sınırları içerisinde pek çok tabii göl ve bataklık bulunmaktadır. Bunların bazılarının suları acı ve tuzlu, bazılarının da suları tatlıdır. Ankara, Konya ve Aksaray sınırlarının kesiştiği yerde **Tuz Gölü** vardır. Tuz Gölü Türkiye'nin yüzölçüm olarak ikinci büyük gölüdür. Derinliği 12 m civarındadır. Yaz mevsiminde buharlaşmanın etkisi ile alanı oldukça küçülür. Kuruyan kesimlerde tuz tortulları meydana gelir. Türkiye'nin tuz ihtiyacının bir kısmı tuz gölünden temin edilmekte olup, göl sulama ve su ürünleri için kullanılamaz.

Beyşehir Gölü: Konya ilinin batısında Konya-Isparta sınırı üzerinde yer almaktadır. Beyşehir Gölü yurdumuzun 3. büyük ve aynı zamanda en büyük tatlı su gölüdür. Türkiye'nin en önemli milli parklarından biridir. Su ürünleri açısından ekonomik değeri yüksektir. Gölün iki plajı 22 adası ve pek çok kayalığı bulunmaktadır. Göl önemli bir kuş üreme, barınma, beslenme ve konaklama merkezidir(Anon. 2003). Bu yönü ile de turizm açısından önem taşımaktadır. **Akşehir Gölü:** İlin kuzey batısında Konya ve Afyonkarahisar il sınırında yer alır. Suyu tatlı olup su ürünleri açısından ekonomik değer gösterir. Sulama suyu olarak kullanılmakta olan gölde, kamış üretimi de yapılmaktadır.

Suğla Gölü: Konya ilinin güneybatısında yer alır. Yağışlı yıllarda alanı genişlemekte, kurak yıllarda ise göl kurumakta ve alüvyonlu göl tabanı ortaya çıkarak iyi bir tarım alanı oluşturmaktadır. Suları tatlı olan Suğla gölünün su ürünleri ve sulama açısından önemi büyüktür.

Ilgın (Çavuşçu)Gölü: İlin kuzeybatısında yer alır. Suları tatlı olan bu gölün su ürünleri açısından önemlidir. Ayrıca bir ayağı ile Atlantı ovalarını sulamaktadır.

Ereğli Akgöl: Ereğli ilçesinin batısında olan Akgöl eski göl tabanıdır. Çok sığ bir özelliğe sahip olup suları tatlıdır. İvriz deresinden gelen sularla beslenir. Akgöl sazlıklarında 200'ün üzerinde kuş türü yaşamaktadır. Bu yüzden tabiatı koruma alanı olarak kabul edilmiştir.

Yunak Akgöl: Yunak ilçesi yakınlarında küçük ve suyu tatlı bir göldür. Göl Gökpınar Deresi ile Sakarya Nehrine boşalmaktadır.

Bu göllerin dışında Konya ilinin karstik sahalarında karstik şekillerden olan obruklar meydana gelmiştir. Bunlar Kızören obruğu, Timraş(Gökhüyük) obruğu, Obruk gölü, Çıralı gölü, Meyil gölü de vardır. Bu obrukların bazıları sulama amaçlı kullanılırken bazıları da turistik değer taşımasına rağmen turistik amaçla çok fazla faydalanıldığı söylenilemez. Bu özelliği bölge açısından değerlendirilmelidir.

Konya'da volkanik olaylarla da göller meydana gelmiştir. Bunlar Karapınar ilçesi sınırları içerisinde bulunan ve suyu acı olan Acıgöl ve Meke Gölü'dür. Ayrıca son yıllarda bu bölgede görülen çökmelerle yeni obrukların oluştuğu da görülmektedir.

Yeraltı Suları: Konya ilinde Çumra, Ereğli, Cihanbeyli, Akşehir ve Yunak ovalarında yaklaşık 20 ila 100 m arasında zengin yer altı suyu bulunmaktadır. Bazı yerlerde bu su artezyen yapmaktadır. Çok sayıda ruhsatlı ve ruhsatsız sondaj kuyusu açılmış olup yer altı suyu genellikle tarımda sulama amaçlı kullanılmaktadır. Ruhsatsız kuyular konusunda kalıcı tedbirler alınmalıdır.

Konya'nın Nüfusu;

Konya 1825 yılında Türkiye'nin 11. ve dünyanın 69. şehriydi. Sonra nüfus geriledi; 1875'te 50.000 oldu. Türkiye nüfusunun 1927 yılından sonra her 5 yılda bir düzenli olarak yapılan nüfus sonuçlarına baktığımızda, 1927 yılında 13 milyon 648 bin 270 olan nüfusun 2007 yılında 70 milyon 586 bin 256'ya ulaştığını görmekteyiz. 1927 yılında yapılan Genel Nüfus Sayımına göre; Türkiye nüfusu 13 648

270, Konya İli'nin nüfusu ise 504 125 olarak belirlenmiştir. 1927 yılında Konya İli nüfus büyüklüğü bakımından 63 il arasında İstanbul ve İzmir'den sonra 3. sıradadır. 1927'de 47.000 olan nüfus, 1960'ta 123.000, 1975'te 247.000, 1980'de ise 329.000'i buldu. 1923 yılında 9- 11 milyon olduğu tahmin edilen 1985 yılı nüfus sayımına göre Konya'nın nüfusu 1.969.050 kişi olup bu nüfusun %52'si (916.593) kırsal kesimde ve %48'i (852.457) kentte, nüfus artışı %0.24.8 ve yoğunluk 37 kişi/m^2 olmuştur. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi ile yapılan ilk nüfus sayım sonuçlarına göre ise 31 Aralık 2007 tarihi itibariyle Türkiye nüfusu 70.586.256 kişidir(Tablo 1). Bu nüfusun 35.376.533'ünü erkek, 35.209.723'ünü ise kadınlar oluşturmaktadır. Ülkemizde ikamet eden nüfusun % 70.5'i şehirlerde yaşamaktadır. Şehir nüfusu (il ve ilçe merkezlerinde ikamet eden nüfus) 49.747.859, köy nüfusu (bucak ve köylerde ikamet eden nüfus) ise 20.838.397 kişidir.

Konya: Adrese dayalı 2007 yılı nüfus sayım sonuçlarına göre Konya il nüfusu ise 1 milyon 959 bin 82 olarak belirlenmiştir. 2000 yılı nüfus sayımına göre 2 milyon 192 bin olan Konya'nın nüfusu, yapılan son açıklamayla 2 milyonun altına düşmüş oldu (Tablo 1).

Tablo 1. Yıllara Göre Sehir Ve Köy Nüfusu (1000)

Sayım Yılı :	1927			2000			2007		
	Toplam	Şehir	Köy	Toplam	Şehir	Köy	Toplam	Şehir	Köy
Türkiye	13648.0	3306.0	10342.0	67803.9	44006.3	23797.7	70586.3	49747.9	20 838.4
Konya	504.1	101.1	403.0	2192.2	1294.8	897.4	1959.1	1 412.3	546.7

Kaynak: DİE

Türkiye istatistik kurumu adrese dayalı nüfus kayıt sistemi (adnks) veri tabanına göre Türkiye ve Konya il/ilçe, belde/köyler erkek ve kadın nüfusu Tablo 2'de verilmiştir. Türkiye genelinden farklı olarak Konya'da da kadın sayısı erkek sayısından fazladır. Cinsiyetler arasında önemli fark görülmekte olup bu oran 2009 yılında Konya'da erkek nüfus %49.45, kadın nüfusu %50.55 olarak sayılmıştır (Tablo 2). Konya İli genelinde okuma-yazma bilenlerin oranı %90'nın üzerindedir.

Talo 2. Türkiye ve Konya İl/ilçe, Belde/köyler Erkek ve Kadın Nüfusu(2009 yılı)

	İl/İlçe Merkezleri			Belde/Köyler			Toplam		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Türkiye	54.807.219	27.589.487	27.217732	17.754.093	8.872.893	8.881.110	72.561.312	36.462.470	36.098.842
Konya	1.450.682	719.095	731.587	541.993	266.343	275.650	1.992.675	985.438	1.007.237

Kaynak: TUİK

Nüfusu en yüksek olan illerin başında İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa ve Adana gelirken, 1927 yılında 504.125 olan Konya İli nüfusu geçen 76 yıl içerisinde 2007'de yaklaşık 4 kat artarak 1.959.082'ye yükselmiş ve 6. sırada yer almıştır (Tablo 3). Cumhuriyetin ilk yıllarında nüfusun yaklaşık %80'i köylerde yaşarken son nüfus tespitine göre (2007) bu oran %41 seviyesine gerilemiştir. İl/ilçe merkezlerindeki nüfus 1.450.682 (%72.80) iken belde/köylerdeki nüfus 541.993 (%27.80) olarak belirlenmiştir.

Tablo 3. 2007 Yılı Nüfus Sayım Sonuçlarına Göre İlk 7 il Ve Konya'nın Yeri

	TOPLAM :	SEHİR :	KÖY :
1 İstanbul	12 573 836	11 174 257	1 399 579
2 Ankara	4 466 756	4 140 890	325 866
3 İzmir	3 739 353	3 175 133	564 220
4 Bursa	2 439 876	1 979 999	459 877
5 Adana	2 006 650	1 611 262	395 388
6 Konya	1 959 082	1 412 343	546 739
7 Antalya	1 789 295	1 127 634	661 661

Kaynak: TÜİK

Konya; hem kendi ilçelerinden hemde çevre illerden yoğun göç alan illerimizdendir. Ankara, Karaman, Aksaray ve bazı doğu illeri göç aldığı illerin başında gelir. Konya İli'nden İstanbul, Bursa, Antalya gibi şehirlere iş bulmak amacı ile gidenlerin sayısı da hayli fazladır.

Toprak Özellikleri, İklim ve Arazi Kullanımı

Konya İli topraklarının kullanım durumu ve iklim özellikleri incelendiğinde ilçelere ve yıllara göre farklılık göstermektedir.

Toprak Özellikleri: Konya İli'nde büyük toprak gruplarından alüvyal topraklar (%13.0), hidromorfik alüvyal topraklar (%1.9), kolüvyal topraklar (%5.8), tuzlu sodik topraklar (%0.4), organik topraklar (%0.01), kahverengi orman toprakları (%5.2), kireçsiz kahverengi orman toprakları (%5.4), kestane rengi topraklar (%0.7), kırmızı kestanerengi topraklar (%6.3), kırmızı Akdeniz toprakları (%0.9), kırmızı kahverengi Akdeniz toprakları (%9.8), kahverengi topraklar (%19.6), kırmızı kahverengi topraklar (%16.8), kireçsiz kahverengi topraklar (%1.2), sierozom topraklar (%0.9) ile regosol topraklar (%2.6) görülür (Anon.1992). Konya ilinde toprak yapısı ile ilgili yeni çalışmaların yapılmasına ihtiyaç olduğu kanaatindeyim. Arazi kullanım kabiliyet sınıfı olarak değerlendirildiğinde dağılım Tablo 4'deki gibidir.

Tablo 4. Konya İli Arazi Kullanım Kabiliyet Sınıfına Göre Topraklarının Dağılımı

Kullanım Kab.Sınıfı	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII
Arazi Mik.(Ha)	662.925	476.799	610.308	498.898	15.3	518.664	1.529.597	460.186
% de Payı	14	10	13	10	0.01	11	32	10

Konya'nın tarım arazileri varlığı olarak ilk 4 sınıfa giren arazi miktarı 2.248.930 ha'dır. Toplam arazi varlığının% 47.27'si tarım için uygundur. Konya'da tarıma uygun olmayan alanların da tarıma açıldığı görülmekte olup bunun engellenmesi gerekmektedir.

İklim Özellikleri:

Bitkilerin genelde normal büyüyebilmeleri için en düşük, en uygun, en yüksek büyüme sıcaklığı ve toplam sıcaklık istekleri vardır. En düşük sıcaklığın altında ve en yüksek sıcaklığın üzerindeki sıcaklıklarda bitkiler büyüme ve gelişmelerini yapamazlar. Bitkilerde biyolojik fonksiyonlar, normal büyüme ve gelişme en iyi optimum sıcaklık değerlerinde görülür. Bitkilerin yetişme devreleri içerinde isteklerinin altındaki ve üstündeki sıcaklıklar yani minimum ve maksimum sıcaklık değerleri ve süreleri oldukça önemlidir. Konya'da bitki yetişme dönemi olarak bilinen Mart ve Kasım ayları arasında 0° nin altında ve 35° C'nin üzerinde sıcaklıkların görülmesi bazı bitki tür ve topluluklarının gelişememesine sebeb olur. Konya'da % 12,14' lük 0 °C' nin altındaki düşük sıcaklık değerleri don olayı riskinin varlığını gösterir. Konya'da 35 °C'nin üzerindeki ekstrem sıcaklıklar düşük sıcaklıklara nazaran daha önemsizdir (Baştürk ve Aladağ 2009). Ortalama sıcaklığı 9-12 °C olan Konya'da, düşük sıcaklıklar bitki örtüsünü az veya çok olumsuz yönde etkiler iken, yüksek sıcaklıkların Mart ve Kasım ayları arasındaki olumsuz etkisi ilkbahar ve sonbaharda ekilen ürünler açısından daha da önemlidir.

Tablo 5. 1975- 2006 Yılları Aylık Sıcaklık Ortalamalarına Göre Dağılımı

Aylar	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Ort.Sıc.°C	-4.0	-3.5	0.2	4.8	8.6	12.8	16.0	15.0	11 6	5.23	0.8	0.5

Yetişme devresinde görülen don olayları bitkilerin büyüme ve gelişmelerine, çiçek ve tomurcuklarına zarar verirken, Ekim ayında görülen don olayları bazı bitkilerin büyüme ve gelişmelerine olumsuz etkilerinin yanında tohum ve meyvelerinin olgunlaşmadan dökülmelerine de sebep olur. Ayrıca Sonbaharda; ekim sonrası görülecek olan donlar, bitkilerin fizyolojik özellikleri bakımından kış şartlarına tam olarak hazırlanamadıkları bir dönem olduğu için zarar görmelerine neden olabilir. Konya'da uzun yıllar yapılmakta olan meteorolojik kayıtlara göre il genelinde ilçelere göre farklılık görülmekle birlikte ortalama sıcaklık değerlerinin dağılımı bakımından Konya birçok bitkinin yetişmesi açısından uygun bir ildir.

Yağış: bitki büyümesi için ortam, sıcaklık, su ve hava mutlak gereklidir. Suyun kaynağı da yağış olması nedeniyle düşen yağış toplamı ve bitki büyüme dönemindeki dağılımı yetiştirme açısından fevkalade önemlidir. Yağışlar bitkilerin hayati faaliyetlerini devam ettirebilmeleri için gerekli suyun veya nemin esas kaynağını oluştururlar. Yağış ortalaması Dünya'da 1000 mm, Türkiye'de 643 mm ve Konya'da 63 yıllık ortalama 323 mm'dir (Babaoğlu 2009).

Yarı-kurak iklim özelliklerini yansıtan Konya'da yıllık yağış toplamı yıllara ve ilçelere göre değişmekle birlikte ortalama yıllık yağışlar 220- 740 mm arasında değişmekte olup il ortalaması 320 mm civarındadır.

Tablo 6. Konya'nın Geçmiş Bazı Yıllara Ait Yağış Miktarları (mm)

Yıl	Toplam Yağış (mm)	Yıl	Toplam Yağış (mm)
1929	351.7	1962	246.2
1934	262.3	1988	370
1944	331.0	1995	420
1945	402.6	2000	260
1946	396.5	2005	250
1947	370.2	2007	262
1948	306.0	2008	294

Tablo 7. Türkiye ve Konya'nın 1971- 2000 Yıllarına Ait Aylık ve Yıllık Ortalama Yağış Verileri

Aylar	Türkiye 1971-2000 arası yağış (mm)	Konya 1971-2000 Arası yağış (mm)	Aylar	Türkiye 1971-2000 Arası yağış (mm)	Konya 1971-2000 Arası yağış (mm)
Ocak	77.5	34.5	Temmuz	16.9	7.4
Şubat	66.8	24.3	Ağustos	16.8	6.6
Mart	64.6	28.4	Eylül	22.5	7.3
Nisan	60.1	38.2	Ekim	56.9	34.7
Mayıs	48.9	45.1	Kasım	74.0	32.6
Haziran	31.8	25.1	Aralık	89.6	37.0
			Toplam	626.2	321.2

(Anon. 2008)

Tablo 8. Konya'nın 32 yıllık (1971-2000) ortalama aylık yağış değerleri (mm).

Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Top.
Yağış	33,6	24,3	26.3	40.0	42.7	21,5	7.7	5.4	10.0	33.4	36.3	40.0	321.0

(Baştürk ve Aladağ, 2009) .

32 yıllık(1971-2000) ortalamaya göre mevsimlik yağış durumu incelendiğinde yağışın önemli bir kısmının ilkbahar ve kış aylarında alındığı görülmektedir. Yaz aylarında düşen yağış miktarının az olması suya dayanıklı bitki türlerinin gelişmesine ve bu dönemde büyümekte olan bitkilerinde sulanmasına gerek duyulmaktadır. İşte bu nedenle Konya için su ve sulama le ilgili yatırımlar daha fazla önem kazanmaktadır. Konya'da vejetasyonun uyanmasıyla birlikte yağışın azalması ile toprakta suyun azalması sonucu bitkiler bu uygun sıcaklık değerlerinden yeterince faydalanamaz, fotosentez yapamadıkları için büyüme ve gelişmeleri durur. Haziranın ortalarından sonra 21°C'nin üzerindeki sıcaklıklar yaz kuraklıklarının da başlangıcını oluşturur. Yüksek sıcaklıklar bitki yetişme süresi içerisinde önemli miktarlara ulaşmamakla birlikte, kurak dönemlerde meydana geldiğinden, bu sıcaklıklar bitki gelişimi için sınırlayıcı bir faktör olarak rol oynamaktadır. Konya'da bu nedenle özellikle mera alanlarındaki, yol kenarlarındaki otsu bitkilerin çoğu, çalı ve diken türleri Temmuz ve Ağustos ayı ortalarında tamamıyla kururlar. Konya'da yıla ve yöreye göre değişmekle birlikte 200- 240 günlük yetişme devresi içerisinde don olaylarının Nisan, Mayıs ve Ekim aylarında bitkiler için tehlikeli olabilmektedir. Don olayı özellikle ilkbaharda ekilen kültür bitkileri, sebze ve meyveler için hayati önem taşımaktadır.

Yağış miktarının bitki gelişme döneminde yetersizliği kuru tarım sistemin yerleşmesine ve daha fazla su arayışına neden olmaktadır. Son yıllarda kar ve yağmur yağışı yeterli diye "yağış bu kış bol oldu" diye yöre çiftçileri salma sulamaya yönelmemeli veya her yıl üst üste sulu bitki ekmemeli, "buğday-fiğ-arpa-nadas-sulu bitki" münavebeli ekim yapmalıdırlar. Ayrıca damla sulama veya yağmurlama sulama yapmalı, sulamalar da mümkün olduğunca gece yapılmalıdır.

İşletme Sayısı ve Arazi Büyüklükleri

Türkiye'de TÜİK tarafından 10 yılda bir yapılan "Tarım Sayımı" sonuçlarına göre 1991 yılında 4,1 milyon olan toplam tarım işletmesi sayısı 2001 yılında % 24,4 oranında azalarak 3,1 milyona gerilemiştir (Tablo 9). 1991 sayımında 23,5 milyon ha alan işleyen tarım işletmelerinin işlediği arazi toplamı 2001 sayımında 18,4 milyon ha'ya gerilemiş olduğu, TÜİK tarafından yayınlanan başka istatistiklere göre de aynı yıllarda bu alan 26 milyon ha civarındadır. Çok küçük ve çok büyük ölçekli işletmelerin tarımsal üretimden vazgeçtiği ya da orta büyüklükteki işletmelere dönüşmeye başladığı söylenebilir. Konya'daki arazi parçalılığı (Tablo 11) önemli bir problem olup işletmelerde çok parçalılık işletmelerdeki karlılığı düşürmektedir.

Tablo 9. Türkiye'de tarım işletmesi sayısının ve toplam tarım arazisinin arazi genişlik gruplarına göre dağılımı (1)

	İşletme sayısı (adet)			Arazi (ha)			Ortalama arazi genişliği[2] (ha)		
Arazi genişliği	1991	2001	Değişim (%)	1991	2001	Değişim (%)	1991	2001	Değişim (%)
Arazisi olmayan	101.610	54.523	-46,3	-	-	-	-	-	-
-0,5	251.686	178.006	-29,3	66.706	48.199	-27,7	0,3	0,3	2,2
0,5 - 0,9	381.287	290.461	-23,8	251.109	195.247	-22,2	0,7	0,7	2,1
1,0 - 1,9	752.156	539.816	-28,2	1.004.250	737.802	-26,5	1,3	1,4	2,4
2,0 - 4,9	1.274.609	950.840	-25,4	3.866.896	2.953.162	-23,6	3,0	3,1	2,4
5,0 - 9,9	713.149	560.049	-21,5	4.675.069	3.812.704	-18,4	6,6	6,8	3,8
10,0-19,9	383.323	327.363	-14,6	4.921.663	4.388.440	-10,8	12,8	13,4	4,4
20,0-49,9	173.774	153.685	-11,6	4.648.743	4.207.550	-9,5	26,8	27,4	2,3
50,0 - 99,9	24.201	17.429	-28,0	1.498.249	1.121.855	-25,1	61,9	64,4	4,0
100,0- 49,9	10.266	4.199	-59,1	1.385.662	547.693	-60,5	135,0	130,4	-3,4
250,0- 99,9	1.930	222	-88,5	653.808	69.554	-89,4	338,8	313,3	-7,5
500,0 +	441	57	-87,1	478.943	352.618	-26,4	1.086,0	6.186,3	469,6
Toplam	4.068.432	3.076.650	-24,4	23.451.099	18.434.823	-21,4			
Ortalama arazi genişliği (ha)							5,9	6,1	

Kaynak: TÜİK, Çeşitli Yıllar, TÜİK, 1994, TÜİK, 2004

(1) 2006 Tarımsal Yapı araştırması sonuçlarında mutlak değerler açıklanmadığından ilgili veriler tabloya konulamamıştır. (2) Aritmetik ortalama

İşletmelerin arazi miktarının azalması kısa dönemde özellikle küçük ölçekli işletmeler açısından olumsuz olarak değerlendirilse de, uzun dönemde ölçek avantajına sahip daha büyük işletmelerin artması tarımsal yapının iyileşmesi açısından olumlu bir göstergedir. Ancak yine de mevcut durumda küçük işletmelerin varlıklarının korunması amacıyla azalan arazi genişliklerine bağlı gelir azalması riskini ortadan kaldıracak önlemlerin alınması gereklidir.

Türkiye genelinde 1991-2001 döneminde işletme sayısındaki azalmayla birlikte 1991'de 5,9 ha olan işletme başına düşen ortalama arazi genişliği % 3,2 artarak 6,1 ha olmuştur (Tablo 9). Bu artış işletme genişlik gruplarında farklılık göstermektedir.

İşletme sayısı Konya'da düşüş göstermiştir. Konya'daki arazi parçalılığı (ve oranları Tablo 12) önemli bir problem olup işletme başına 131 dekar arazi düşmekte olup Türkiye genelinden yüksektir. İlde işletme başına arazi büyüklüğü ilçelere göre farklılık göstermekte olup dağlık ilçelerde küçük, Cihanbeyli, Kulu gibi ovadaki ilçelerde daha büyüktür.

Tablo 10. Türkiye'de tarım işletmesi sayısının ve toplam tarım arazisinin arazi genişlik gruplarına göre dağılımı (%)

Arazi genişliği (ha)	İşletme sayısı			Arazi %		
	1991	2001	2006	1991	2001	2006
Arazisi olmayan	2,5	1,8	0,4			
-0,5	6,2	5,8	2,8	0,3	0,3	0,1
0,5 - 0,9	9,4	9,4	6,3	1,1	1,1	0,5
1,0 - 1,9	18,5	17,5	15,3	4,3	4,0	2,6
2,0 - 4,9	31,3	30,9	32,7	16,5	16,0	12,9
5,0 - 9,9	17,5	18,2	21,4	19,9	20,7	18,1
10,0- 19,9	9,4	10,6	12,7	21,0	23,8	21,0
20,0 – 49,9	4,3	5,0	6,6	19,8	22,8	23,6
50,0 – 99,9	0,6	0,6	1,3	6,4	6,1	9,9
100,0 - 249,9	0,3	0,1	0,4	5,9	3,0	7,4
250,0 - 499,9	0,0	0,0	0,1	2,8	0,4	1,8
500,0 +	0,0	0,0	0,0	2,0	1,9	2,0
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak: TÜİK, 2009c

Tablo 11. Konya'da Tarım Arazilerinin Parçalılık Durumu

Parça Sayısı (adet)	İşletme Sayısı	Parça Sayısı	Arazi (dekar)
1	588 766	588 766	19 766 718
2	634 141	1 268 285	26 778 223
3	485 352	1 456 054	27 374 217
4-5	615 316	2 722 080	39 424 499
6-9	484 520	3 449 713	42 909 944
10-15	170 947	1 973 418	19 481 267
16-+	43 088	865 094	8 613 359

Kaynak: 2001 Tarım Sayımı

Tablo 12. Konya'da Tarım İşletmesi Sayısı ve Arazi Genişlik Gruplarına Göre Dağılımı

	İşletme Sayısı	%'si	Arazi (da)	%'si
Arazisi olmayan	969	0.97	-	0.000
0-5	3 367	3.38	7 917	0.007
5-9	3 448	3.46	21 816	0.167
10-19	6 802	6.83	94 165	0.723
20-49	19 102	19.19	645 691	4.954
50-99	18 524	18.61	1 306 012	10.018
100-199	26 722	26.85	3 682 115	28.245
200-499	18 271	18.37	4 880 462	37.436
500-999	2 153	2.16	1 567 991	12.028
1000-2499	175	0.18	176 201	1.352
2500-4999	-	0.0	-	0.000
5000-+	3	0.0	654 483	5.020
Toplam	99 536	100.00	13 036 853	100.000

Kaynak: 2001 Tarım Sayımı

Tablo 13. Mülkiyet Durumuna Göre Konya'daki İşletme Sayısı ve İşledikleri Arazi

	İşletme Sayısı	Arazi (dekar)
Yalnız kendi arazisini işleyen	83 031	10 794 953
Hem kendi arazisini hem başkasının arazisini işleyen	11 301	1 917 253
Yalnız kira ile arazi işleyen	1 359	101 674
Yalnız ortakçılıkla arazi işleyen	1 362	95 914
Diğer şekilde arazi işleyen	42	3 281
İki yada daha fazla şekilde arazi işleyen	150	17 169

Kaynak:2001 Tarım Sayımı

İşletme Tipleri

Tarım işletmeleri herhangi bir üretim çeşidinde uzmanlaşabilecekleri gibi birden fazla üretim çeşidinde de faaliyet yürütebilirler. Bu durum işletmelerin toprak yapısı ve bulunduğu bölgedeki iklim vb doğal faktörlere bağlı olabileceği gibi işletmenin sermaye yapısı ile de yakından ilgilidir. Türkiye'de tarım işletmelerinin ortalama % 60'ından fazlası bitkisel ve hayvansal üretimi birlikte yapmaktadır. Bu oran 2006'da 1991 tarım sayımına göre 10 puan azalmıştır. Benzer şekilde yalnız hayvansal üretim yapan işletmelerin oranı da önemli derecede azalmıştır. Yalnız bitkisel üretim yapan işletmelerin oranı ise yükselmiştir.

Her iki tarımsal faaliyet türünün birlikte yürütüldüğü işletmelerin en önemli özelliklerinden birisi toplam hayvan sayısının oldukça büyük bölümüne sahip olmalarıdır. Yeni sınıflandırmaya göre işletmelerin % 25,7'si uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiricisidir. Bunu % 21,7 ile karışık bitkisel ve hayvansal üretim yapan işletmeler, % 19,8 ile de uzmanlaşmış uzun ömürlü bitki yetiştiriciliği işletmeleri izlemektedir. Konya'da işletmelerin %59.20'si hem bitkisel hem de hayvancılığı birlikte yapmakta olup, sadece bitkisel üretim yapan %39.54, sadece hayvancılık yapan işletme sayısı %1.26 gibi çok az bir orandadır (Tablo 14).

Tablo 14. Konya Tarım İşletmelerinin Faaliyet Türüne Göre Dağılımı

	İşletme sayısı	% si	Arazi	% si
Bitkisel üretim ve hayvancılık yapan	58 922	59.20	7 841 937	60.15
Yalnız bitkisel üretim yapan	39 358	39.54	5 184 078	39.77
Yalnız hayvansal üretim yapan	1 256	1.26	10 838	0.08
Toplam	99 536	100.00	13 036 853	100.00

Kaynak:2001 Tarım Sayımı

Konya'da tarım alet ve ekipman miktarı 1950'li yıllardan sonra artış göstermiş olup bu artışda giderek ileri noktalara taşınmakta olan tarıma dayalı sanayinin gelişmesi de olumlu etki yapmıştır.

Tablo 15. Türkiye Tarım Alet ve Makineleri Varlığı

	2001		2008		Değişim (%) 2001-2008
	Bin adet	%	Bin adet	%	
Traktör	948,4	11,8	1.070,7	11,5	12,9
Tarım arabası (Römork)	926,5	11,5	1.036,6	11,1	11,9
Kulaklı traktör pulluğu	902,5	11,2	996,0	10,7	10,4
Sırt pulverizatörü	577,1	7,2	590,6	6,3	2,3
Kültüvatör	405,0	5,0	457,7	4,9	13,0
Biçerdöver	12,1	0,1	13,1	0,1	8,6
Diğer	4.270,7	53,1	5.140,7	55,2	20,4
Toplam	8.042,3	100,0	9.305,5	100,0	15,7
Tarım alanı (milyon ha)		26,4	24,5	-7,1	
Traktör başına alan (ha)		25,8	24,6	- 4,7	

Kaynak: TÜİK, 2009d, yazar tarafından yapılan hesaplamalar

İş gücü:

Türkiye nüfusu, düşük işgücü ve girdi fiyatlarının yanı sıra artan tüketimi ve gelişen piyasalara yakınlığı ile uluslararası doğrudan yatırımlar (UDY) için oldukça elverişli koşullara sahiptir. 2007 yılı itibarıyla toplam UDY 19 milyar $ iken, 2008 yılında % 26 oranında azalarak 14 milyar $'a gerilemiştir. Toplam istihdam içindeki tarımsal nüfus hem Türkiye hem de Konya'da AB'den yüksektir. Konya'daki yatırımlar için eğitimli iş gücü yetersizliği olumsuz, kırsal kesimdeki nüfus fazlalığı ve mesleki eğitim, kurs ve belgelendirme çalışmaları yatırımları olumlu etkileyen önemli faktörlerdir.

Tablo 16. AB'de Tarımsal İstihdam (milyon kişi)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Tarımsal İstihdam	14,5	14,0	12,9	12,8	12,5	12,2
Toplam istihdam içerisindeki payı	7,1	6,8	6,3	6,1	5,8	7,1

(Taşdan, 2009)

Konya uluslararası doğrudan yatırımlar için Konya uygun olmasına rağmen henüz bu özelliğini kullanamamıştır.

Büyüme

Türkiye'de son 9 yıllık dönemde tarım sektöründeki büyümede yüksek oranlı dalgalanmalar gerçekleşmiştir. Dönemin genelinde pozitif yönlü olan sektörel büyüme trendi, 2001, 2003 ve 2007 yıllarında sırasıyla % - 7,9, % - 2,0 ve % - 6,7 ile negatife dönmüş ve sektörün küçülmesine neden olmuştur. Toplam gayrisafi yurtiçi hasıla (GSYİH), 2001 krizinin ardından sürekli artış göstermiştir. Buna göre 2000 yılında 167 milyar TL olan GSYİH 2008 yılında 950 milyar TL'ye yükselmiştir. Aynı dönemde tarım sektörünün GSYİH'sı da 16,8 milyar TL'den 73,7 milyar TL'ye ulaşmıştır. Tarım sektörünün toplam GSYİH'daki payı ise mutlak değer artışına karşın % 10,1'den, % 7,8'e gerilemiştir (Tablo 17). Bu gerilemenin nedeni diğer sektörlerdeki GSYİH artışının tarım sektöründekinden daha yüksek oranlı olmasıdır.

Tablo 17. Tarım sektörünün GSYİH'daki payı ve büyüme hızı

Sektörler	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
GSYİH (Cari alıcı fiyatlarıyla, milyar TL)									
Genel	166,7	240,2	350,5	454,8	559	648,9	758,4	843,2	950,1
Tarım	16,8	21,2	36,1	45,1	53	60,7	62,7	64,3	73,7
Tarımın payı (%)	10,1	8,8	10,3	9,9	9,5	9,4	8,3	7,6	7,8
GSYİH (1998 Sabit fiyatlarıyla, milyar TL)									
Genel	72,4	68,3	72,5	76,3	83,5	90,5	96,7	101,3	102,3
Tarım	8,8	8,1	8,9	8,7	8,9	9,6	9,7	9,0	9,4
Tarımın payı (%)	12,2	11,9	12,2	11,4	10,7	10,6	10,0	8,9	9,2
Büyüme Hızı (1998 Sabit fiyatlarına göre, %)									
Genel	6,8	-5,7	6,2	5,3	9,4	8,4	6,9	4,7	1,1
Tarım		7,1	-7,9	8,8	-2		2,8	7,2	

(Taşdan, 2009)

Ekonomik kriz ve tarımsal üretimde meydana gelen gerilemelerin yanı sıra en önemli ihracat pazarlarımızdan biri olan Irak'taki savaş bu negatif gelişimin etkenleri olmuştur. 2008 yılında ise tarım sektörü tekrar pozitif büyümeye geçmiş ve % 4,1 oranında büyümüştür. Bu oran, 2007'deki % -6,9 gibi yüksek oranlı negatif büyüme oranı dikkate alındığında, sektördeki negatif büyümenin tekrar pozitife döndüğünü ancak halen ekonomik kriz ve kuraklık öncesi dönemdeki durumuna dönemediğini göstermektedir. Diğer yandan 2008'de genel büyüme hızının % 1,1 olduğu göz önüne alındığında tarım sektörünün kriz ortamına rağmen diğer sektörlere göre daha iyi performans gösterdiği söylenebilir. Türkiye'de cari fiyatlarla kişi başına GSYİH 2146 ABD doları iken Konya'da 1554 dolardır(2000yılı). Son yıllarda ortalama yükselmiş olmasına rağmen ilçelere göre önemli farklılıklar vardır. Konya'nın 2007 yılı itibariyle Tarımsal Üretim değerinin GSYİH'ya oranı %36.61 dir.

İstihdam

Türkiye 71 milyonu aşan nüfusu ve genç nüfus oranının yüksekliği ile oldukça önemli işgücü potansiyeli olan bir ülkedir. 2000 yılında 21,6 milyon olan toplam istihdam 2005 yılında 22,0 milyona yükselmiş, 2008 yılında 21,2 milyona gerilemiştir. İşsizlik oranı ise aynı yıllarda sırasıyla % 6,5, % 10,3 ve % 11 olarak gerçekleşmiş, 2008 yılı Aralık ayında da % 13,6'ya ulaşmıştır (Anon, 2009). Tarım sektöründeki istihdamda da benzer bir gelişim görülmüş ve 2000 yılında 7,8 milyon olan istihdam rakamı 2005'te 6,5 milyona, 2008'de de 5,0 milyon'a gerilemiştir. Bu gerilemede genel ekonomik koşulların yanı sıra 2007'de yaşanan kuraklık da etkili olmuş ve bu yılda istihdam % 15 azalarak 4,9 milyon'a düşmüştür. Konya'da aktif nüfusun %63.2'si tarımda, %9.5'i imalat ve sanayi sektöründe ve %6.1'de ticaret sektöründe yer almaktadır. Kırsal alandaki istihdamın %54.3'ünü kadınlar ve %45.7'sini erkekler oluşturmaktadır(Demiröz, 2007). Artan alet ekipman kullanımı, tarımsal üretim desenindeki değişim ve göç de bu azalmada etkin olmuştur. Konya'nın ilçe ve köylerinde tarımda çalışan nüfus giderek azalmakta ve özellikle de dağ köylerinde çalışabilecek genç yaşta kişi sayısı ciddi oranda azalma göstermektedir.

Tablo 18. İstihdam (15 + yaş, milyon kişi)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Sivil işgücü	23,1	23,5	23,8	23,6	24,3	24,6	23,2	23,1	23,8
Sivil istihdam	21,6	21,5	21,4	21,1	21,8	22,0	21,0	20,7	21,2
Tarım	7,8	8,1	7,5	7,2	7,4	6,5	5,7	4,9	5,0
Artış (%)		4,1	-7,8	-3,9	3,3	-12,3	-12,0	-14,8	3,1
Pay (%) (1)	36,0	37,6	34,9	33,9	34,0	29,5	27,3	23,5	23,7
İşsizlik Oranı (%)	6,5	8,4	10,3	10,5	10,3	10,3	9,9	10,3	11,0

(Kaynak: Anon, 2009a)

Toplam sivil istihdam içerisinde tarım sektörünün payı Tarım sektörünün işgücü talebini belirleyen faktörler teknoloji kullanımı, arazi yapısı ve iklim özellikleri ve benzerleridir. Ayrıca ülkelerin gelişmesi ile birlikte tarım sektöründe istihdam edilen nüfus oranının azalması da beklenen bir durumdur. Türkiye'de de ekonomik gelişmeyle birlikte bu oran 2000- 2008 döneminde % 36,0'dan % 23,7'ye düşmüştür. Ancak halen AB ve gelişmiş ülkelere göre oldukça yüksektir. Tarımsal istihdamın diğer önemli bir özelliği de kadınların işgücüne katılım oranının yüksek olmasıdır. Konya'da tarımsal alanların geniş ve tarıma dayalı sanayinin gelişmiş olması istihdam açısından önemli bir avantajdır. Ancak sürekli göç alan bir il olması bu özelliğini giderek kaybetmektedir.

Konya'nın Zirai Durumu:

Cumhuriyetimizin kuruluşundan sonra Türkiye'de ilk tarımsal veriler 1927 yılına aittir. Tablo 19'de görüldüğü gibi işlenen alan 6.628.000 hektar olup bu toplamın 4.663.000 ha ekilmekte ve 2.265.000 ha nadasa bırakılmakta idi. Ekilen alan içinde en fazla başta buğday olmak üzere tahıllar(4.110.0790 ha, %88) ve baklagiller (174.041 ha, %3.7) ve %4.1 oranında(193.432 ha) endüstri bitkiler pay almakta idi. Yıllar geçtikçe işlenen alan miktarı giderek artış göstermiştir. 1935 yılında 11.559.000 ha'a 1950 yılında 14.542.000 ha'a yükselmiştir. Artış oranı ilk 8 yılda % 74.4 ve ikinci 15 yılı içine alan dönemde % 25.8 olmuş iken 1950 yılından sonra tarımda traktör kullanımının artışı ile çok hızlı bir artış görülmüş olup 1955 yılında 20.998.000 ha'a ve 1960 yılında 23.264.000 ha'a yükselmiştir(Geçit ve Kolsarıcı, 2001). 2008 yılı istatistiklerine göre işlenen alan 24.479.000 ha'a yükselmiştir.

Konya topraklarının arazi kullanım kabiliyet sınıfına göre tarımda kullanılması gereken

(%47.3) arazi miktarından fazlasında toplam arazi varlığının % 64'ünde tarım yapılmaktadır. Mevcut tarım alanı içersinde tarla arazisi (%58.47), nadas (%37.9), sebze (%0.76), meyve (%1.39) ve bağ (%1.45) arazileri şeklinde dağılış göstermektedir. Konya İli topraklarında birinci sırayı teşkil eden tarım alanlarını çayır ve mera alanları (%17), orman alanları (%12) ve ürün vermeyen alanlar (%7) takip etmektedir. Cumhuriyet döneminden bu güne kadar tarımda kullanılan alan ve üretim miktarları hakkında bazı yılların değerleri verilerek yorum getirilmeye çalışılmıştır.

Gözen'in (1950) bildirdiğine göre *"Konya mıntıkası 48.990 kilometre Murabbai sahaya imalik 200 kilometre uzunluğunda geniş bir arazi parçasını işgal etmektedir. Türkiye'nin en geniş arazisine malik olan Konya vilayetidir. En yüksek yeri 1550 metre rakımlı Hadim ilçesi, şimale doğru hafif bir meyil göstererek Cihanbeyli ilçesinde Tuzgölü: civarında 940 metreye kadar inen geniş bir yayladır. Arazi durumu; arazi ve ekilen ürünler Tablo 20'de görülmekte olan Konya vilayetinin iklim karakteri ve toprak teşekkülatı itibariyle hemen tamamen ziraat ve koyunculuğa bağlı kalmaktadır.*

Bu yayında "Vilayet sahasının ;

% 18.58 i 910571.5 hektar arazide hububat ziraatı,
% 0.42 si 20570.2 " " bakliyat " ,
% 0.31 i 14.658.3° " " sinai bitkiler ziratı

% 19.31 i 345.800 hektar arazi tarla ziraatı olarak işlenmiş
% 11.73 ü 574320 hektar arazi 1948-1949 ekim yılı için nadaslanarak hazırlanmış,
% 1.6 ı 78210 hektar bağ
% 0.23 ü 11614 hektar bostan
% 0.10 u 9662 hektar sebzecilik
% 0.17 si 8237 hektar meyvecilik

% 33.23 ü 1627843 hektar arazi üzerinde çeşitli ziraat yapılmakta olduğu görülmektedir.
% 4 ü 195960 hektar çayır
% 52.80 i 2587097 hektar mer'a
% 3.34 ü 188100 hektara orman
% 6.13 ü 300000 hektar ziraat yapmaya elverişli olmayan (kayalık, dağlık, bataklık)
Arazi parçalarından ibarettir.
(Gözen, 1950)

Yazar *"Konya ovasının iklimi Anadolu'nun sıcak, kurak ve haricen cereyan olmayan bir kara iklimi hüküm sürer. Türkiye'nin iktisadinin gelir kaynakları içinde en mühimini teşkil eden ziraat, Konya vilayeti için ayrı bir hususiyet ve ehemmiyet arz eder. 4899000 hektar gibi vilayetler içinde en geniş arazi parçasına malik olan Konya coğrafi mevkii, arazi durumu, iklim faktörlerinin karakteri ve toprak teşekkülatı itibariyle bir taraftan üzerinde barındırdığı nüfusu toprağa bağlamış, insan, hayvan gıdası, sinai ham maddesi olarak binlerce ton nebat ve hayvan mahsullerini muhtelif mıntıkalar dolaştırılarak iktisadi bünyesini yaratmıştır.*

Türkiye arazisinin % 6.41 ini teşkil etmekte olan Konya mıntıkasında Türkiye hububat ekim sahasının % 9.63 ü Konya vilayetine isabet etmekte ve elde edilen mahsul miktarının da %10.45 i Konya istihsal etmektedir. Umum işlenen arazi meyanında % 93 ü tarla ziraatına ayrılmış ve seneden seneye bu miktar yükselmiştir. Tarla ziraatı yapılmakta olan sahanın da % 95,6 sini hububat,% 3,2 sine bakliyat nev'inden olan kültür nebatlari ve % 1,2 nispetindeki saha sinai nebatlar için işlenmektedir. Sinai ve ticari kıymetleriyle tarla ziraatı münavebesinde ehemmiyetli yer alan kültür nebatlarına ayrılan saha hububat ve bakliyata nispetle daha az olup ancak tarla ziraatının işgal ettiği sahanın % 0.25 ini teşkil eder. Bu bitkiler vilayet içinde hububat ve bakliyata nazaran ayrı bir hususiyet arz eder. Sinai nebatlardan haşhaş ekiminin Akşehir, Beyşehir, Bozkır, Ilgın, Seydişehir, az miktarda Merkez ve Karaman ilçelerinde, Şeker pancarı; Akşehir, Ilgın ilçelerinde, Kendir; merkez, Ilgın, Beyşehir, Ermenek ve Seydişehir ilçelerinde keten ise; Çumra, Ilgın, Karaman, Kadınhanı ve Seydişehir ilçelerinden Karaman ilçesinin Bucak kışla bölgesiyle Ermenek ilçesinde pamuk ekimi de yapılmaktadır." denilmektedir.

Aynı eserde bağ-bahçe ziraatı hakkında *"Vilayette Bağ-bahçe ziraatına tefrik olunan arazi, umum islenen arazinin % 7,5 ini teşkil eder. Ziraat bünyesinde tarla ziraatına yardımcı bir kol olarak ikinci derecede gelen bağ-bahçe ziraatı saha itibariyle pek düşük ise de dikkate değer tarafı bu nisbetin bütün bölgelerde ayni olmayıp iklim, arazi durumu itibariyle tam manasıyla hububat ziraatına elverişli karakter gösteren bağ ve bahçe ziraatı için bilhassa rutubet bakımından gayrimüsait Cihanbeyli, Karapınar ilçeleriyle Merkez, Kadınhanı, Çumra. Karaman, Akşehir ilçelerinin geniş ova ve kıraç kısımlarında hemen hemen bağ ve bahçeye rastlanmadığı gibi bütün aile kudretinin tarla ziraatına hasredildiği görülmektedir. Bunların yanında Hadim, Karaman ilçesinin Arifeli bölgeleri Bozkır ve Beyşehir gibi ilçelerde tarla ziraat nisbeti düşmekte hatta bu ilçenin bazı bölgelerinde pek periye atılmış bulunmakta; emeklerini bağ ve bahçe ziraatına harcayan ailelere bile rastlanılmaktadır. Bu itibarla vilayetin muhtelif bölgelerinde ayrı ayrı ehemmiyet ve kıymet kazanan bağ, meyvelik ve sebzeliklerden ibaret olan bu ziraat kolunun kendi çerçevesi dahilindeki durumu, % 86 sini bağlar, % 19,5 ini bostanlar, %7,5 unu sebzelikler ve 5,5 ini de meyvelikler kaplamaktadır"* denilmekte ve aşağıdaki tablo verilmiştir.

Tablo 19. 1934 yılı itibariyle Malumatın mahiyeti;

Memleket mesahasınının umumî bölünüşü I — Her sene s ü r ü l ü p ekilen topraklar	Hektar	% si	% si
1- Daneliler	4 096 648	5.37	Top: %13.75
2 — Yetiştirme çayırlar ve sair hayvan yiyeceği ürünler	1978 077	2.59	
3 — Öteki ekilişler ve nadas			
A) Yeyintilik ekilişler	379 650 3 673 992	4.81	
B) Sinaî nebatlar	357086	0.46	
D) Nadas	3 673992	4.81	
E) Sair ekilişler	5 758	0.07	
II — Çayırlar, yaylaklar, otlak ve mer'alar	3 421 001	4.48	Top:%5812
1 — Çayırlar			
2 — Otlak ve yaylaklar	2 876 798	3.77	
3 — Meralar	38 031 624	49.86	
III — Sebze ve meyva bahçeleri, zeytinlikler, bağlar ve saire:			
1 — Sebze bahçeleri	142 552	0.13	
2 — Meyve bahçeleri	285 903	0.37	
3 — Bağlar	345 438	0.45	
4 — Zeytinlikler	346 532	0.44	
5 — Gülüstanlar	315		
IV — Ormanlar	9 169 859	12.02	
V — Ürün getirmeyen topraklar	11 162 367	14.64	
Yekûn — Total	76 273 600	100.00	100.00

(Anonymous, 1950)

Türkiye 1950- 1960 arasında işlenen alan artışı %60 olmuştur. Daha sonraki yıllarda artış yavaşlamış ve işlenen alan 2008 yılında 24.5 milyon ha'a ulaşmıştır. 1928 yılından 1990 yılına kadar en fazla ekilen ürünler buğday, arpa, mısır, mercimek ve nohuttur. Bu beş bitkide üretim ve verimde önemli artışlar göstermiş olup buğdayda ekim alanı 2.842.500 ha' dan 9.450.000 ha'a (3.3 kat), üretim 1.641.072 tondan 20.000.000 tona ve dekara verim ise 57.7 kg 211.6 kg'a yükselmiştir. Üretimdeki artışlar özellikle 1965 yılından sonraki dekara verim artışından kaynaklanmaktadır. Beş üründe üretim miktarı 5.3-95.25 kat artış gösterirken nüfus artışı 4.61 kat artmıştır(Geçit ve Kolsarıcı 2001).

Arazi Kullanımı

Türkiye'de tarım arazilerinin (işlenen tarım alanı ve çayır-mera toplamı) maksimum sınırına ulaştığına dair yorumlar sıklıkla yapılmaktadır. Arazi kullanımına ilişkin istatistikler de bunu desteklemektedir. 2000 yılında 26,4 milyon ha'sı işlenen tarım alanı (kısaca tarım alanı olarak tanımlanmıştır) olmak üzere tarım arazileri toplamı 38,8 milyon ha iken 2008 yılında bu rakamlar sırasıyla 24,5 milyon ha ve 39,1 milyon ha olarak gerçekleşmiştir. Diğer bir deyişle, tarım arazileri 2000-2008 döneminde sadece % 0,9 oranında artarken, tarım alanları % 7,2 azalmıştır. Türkiye'de tarımsal üretim amaçlı alanın 25-26 milyon ha civarında olduğu ve son 10 yıllık dönemde büyük oranda değişmediği söylenebilir. 2005 sonrasında görülen azalma trendi buna karşı bir gelişim gibi görünmekle birlikte, bu dönemdeki yıllık dalgalanmaların şiddetinin azalması, tarım alanlarındaki azalmanın yavaşladığını göstermektedir.

Tablo 20. Türkiye Tarım arazilerinin kullanımına göre dağılımı (bin ha)

	Tek yıllık bitkiler					Çok yıllık bitkiler					
Yıl	Toplam tarım arazisi (1)	İşlenen tarım alanı (2)	Tek yıllık bitkiler (3)	Tarla alanı (4)	Nadas (5)	Sebze bahçeleri (6)	Çok yıllık bitkiler (7)	Meyveler, içecek ve baharat bitkileri (8)	Bağ (9)	Zeytin ağaçları (10)	Çayır ve mera (11)
2000	38.757	26.379	23.826	18.207	4.826	793	2.553	1.418	535	600	12.378
2001	40.967	26.350	23.800	18.087	4.914	799	2.550	1.425	525	600	14.617
2002	41.196	26.579	23.994	18.123	5.040	831	2.585	1.435	530	620	14.617
2003	40.645	26.028	23.372	17.563	4.991	818	2.656	1.501	530	625	14.617
2004	41.210	26.593	23.871	18.110	4.956	805	2.722	1.558	520	644	14.617
2005	41.223	26.606	23.830	18.148	4.876	806	2.776	1.598	516	662	14.617
2006	40.496	25.879	22.984	17.440	4.691	853	2.895	1.670	513	712	14.617
2007	39.505	24.888	21.979	16.945	4.219	815	2.909	1.671	485	753	14.617
2008	39.096	24.479	21.529	16.434	4.259	836	2.950	1.693	483	774	14.617
Pay (%)											
		(2/1)	(3/2)	(4/3)	(5/3)	(6/3)	(7/2)	(8/7)	(9/7)	(10/7)	(11/1)
2000		68,1	90,3	76,4	20,3	3,3	9,7	55,5	21,0	23,5	31,9
2001		64,3	90,3	76,0	20,6	3,4	9,7	55,9	20,6	23,5	35,7
2002		64,5	90,3	75,5	21,0	3,5	9,7	55,5	20,5	24,0	35,5
2003		64,0	89,8	75,1	21,4	3,5	10,2	56,5	20,0	23,5	36,0
2004		64,5	89,8	75,9	20,8	3,4	10,2	57,2	19,1	23,7	35,5
2005		64,5	89,6	76,2	20,5	3,4	10,4	57,6	18,6	23,8	35,5
2006		63,9	88,8	75,9	20,4	3,7	11,2	57,7	17,7	24,6	36,1
2007		63,0	88,3	77,1	19,2	3,7	11,7	57,4	16,7	25,9	37,0
2008		62,6	87,9	76,3	19,8	3,9	12,1	57,4	16,4	26,2	37,4
2000-2008 değişim (%)											
	0,9	-7,2	-9,6	-9,7	-11,7	5,4	15,6	19,4	-9,7	29,0	18,1

(Kaynak: Anon, 2009d) ve yapılan hesaplamalar

Tablo 21. Konya'da Arazi Dağılımı (alan (Ha) ve %'de Payları)

KULLANIM ŞEKLİ	ALAN (HA)	%	%
1- İŞLENEN ARAZİ			
- Tarla arazisi	1.375.460	61	
- Nadas	817.277	36,4	
- Sebze	21.990	1	
- Meyve	20.128	1	
- Bağ	13.002	0,6	
Toplam	2.247.857	100	55
2- ÇAYIR MER'A	761.461		18,7
3- ORMAN	540.189		13,2
4- ÜRÜN GETİRMEYEN ALAN	531.846		13,1
GENEL TOPLAM	4.081.353		100

(Kaynak: Anon.2010 c)

Tablo 22. Konya'da İşlenen Arazinin Kullanım Durumu ve % Payları

KULLANIM ŞEKLİ	ALAN (HA)	%	%
1- TARLA ARAZİSİ			
- Hububat	1.180.654	85,8	
- Baklagil	46.322	3,4	
- Endüstri bitkileri	73.025	5,3	
- Yem bitkileri	46.400	3,4	
- Yumrulu bitkiler	7.068	0,5	
- Yağlık bitkiler	21.991	1,6	
TOPLAM	1.375.460	100	61
2- BAĞ-BAHÇE			
- Sebze	21.990	40	
- Meyve	20.128	36,5	
- Bağ	13.002	23,5	
TOPLAM	55.120	100	2,6
3- NADAS	817.277	100	36,4
GENEL TOPLAM	2.247.857		100

(Kaynak: 2010c)

Son 9 yıllık Konya'daki tarım arazileri ve kullanımı Tablo 23'de verilmiştir.

Tablo 23. Konya'da Tarım Arazilerinin Kullanıma Göre Dağılımı (da)

	Toplam Tarım Arazisi	Ekilen Tarla Alanı	Nadas Alanı	Sebze Bahçeleri Alanı	Meyve Alanı
2000	25.875.040	15.258.860	9.784.380	199.460	632.340
2001	25.578.300	14.639.640	10.140.900	193.960	603.800
2002	26.195.830	13.920.430	11.584.490	206.190	484.720
2003	25.691.680	13.213.760	11.806.480	266.330	405.110
2004	26.179.440	13.314.930	12.228.050	229.720	406.740
2005	26.170.420	13.704.990	11.809.470	229.030	426.930
2006	25.601.964	13.026.969	11.943.581	223.917	407.497
2007	21.408.165	12.688.570	8.172.768	217.522	329.305
2008	21.168.788	11.978.610	8.676.548	220.122	293.508

(Kaynak: Anon, 2009d)

Konya ili Türkiye buğday üretiminin yaklaşık %11'ini, arpa üretiminin %14'ünü, şeker pancarı üretiminin % 25'ini üretmektedir(Babaoğlu 2009). Konya'da Erkan ve ark.'nın yaptığı bir araştırmada sulu alanlarda %33.16 buğday, %28.73 Şeker pancarı, %5.50 arpa, %7.33 fasulye, %3.52 mısır, %4.03 nadas, %1.42 Kavun ve %16.31 diğer bitkilerin, kuru alanlarda ise %54.85 buğday, %0.01 arpa, %43.62 ve %1.52 oranında diğer bitkilerin ekildiği belirlenmiştir. Demiröz (2007) tarla alanı içerisinde arazilerin %61.8'inde tarla bitkileri, %1.9'unda sebze, %1.1'inde meyve, %0.5'inde bağ alanı olduğunu ve %34.7'sininde nadasa bırakıldığını bildirmektedir.

Sulama

Sulama, tarımsal üretimde verimliliği artırmak açısından oldukça önemlidir. Türkiye'de 2008 yılı itibarıyla ekonomik olarak sulanabilir 8,5 milyon ha'nın % 62'si (5,3 milyon ha) fiili olarak sulanmaktadır (DSİ, 2009). Tarım arazilerinin tamamının sulamaya açılması ise fiziki ve ekonomik açıdan mümkün değildir.

Tablo 24. Türkiye'deki Farklı Kullanılan Tarım Alanlarının Sulanma Durumu 2006 (%)

	Sulanan	Sulanmayan	Toplam
Toplam arazi	24,1	75,9	100,0
Ekilen tarla arazisi	27,8	72,2	100,0
Sebze ve çiçek bahçeleri (fidelikler ve örtüaltı dahil)	72,7	27,3	100,0
Meyve ve diğer uzun ömürlü bitkiler ile içecek ve baharat bitkilerinin kapladığı arazi (fidanlık ve örtüaltı dahil)	25,8	74,2	100,0
Kavaklık-söğütlük	58,4	41,6	100,0
Tarıma elverişli olup kullanılmayan arazi	7,3	92,7	100,0
Daimi çayır arazisi	35,0	65,0	100,0
Diğer araziler (1)	-	100,0	100,0

(Kaynak:Anon, 2009c)

(1) Diğer arazi; nadas, otlak (mera), koruluk ve orman arazisi, tarıma elverişsiz araziyi kapsar.

Sulama, arazi üzerinde yapılan tarımsal faaliyeti yönlendiren temel faktörlerden biridir. Türkiye ve Konya'daki sulanan alanı ve %'de oranı Tablo 25'de verilmiş olup toplam kültür alanının %8.02'si, sulanan alanın ise %7.35'i Konya'dadır. Konya'da 377.426 ha alanda resmi kayıtlara göre sulama yapılırken 140.000 ha alanda ise kaçak kuyulardan sulanmakta olup toplamda 517.000 ha alanda sulama yapılmaktadır. Konya ovası yüksek verim değerlerine bu sulama ile ulaşmaktadır. Konya'da daha fazla alanın sulanabilmesi için toprağın organik maddesinin artırılması, basınçlı sulama sistemlerinin yaygınlaşması yanında toprağın organik maddece zenginleştirilmeside sağlanmalıdır. Konya'da hayvancılık işletmeleri ve şehir atıklarının değerlendirilmesi ile toprağın organik maddesinin artırılması mümkündür. Ayrıca mera alanlarının amenajman kurallarına uygun kullanılması da tarım alanlarının sürdürülebilir kullanımı için gerekli görülmektedir.

Türkiye'nin 2007 ve 2008 yılları üretim miktarları Tablo 26'da ve çok sayıda kültür bitkisinin yetiştiği Konya'da yetişen bazı bitki gruplarının üretimleri Tablo 27'de ekim alanları ve üretim miktarları verilmiştir.

Tablo 25. Konya, Türkiye Kültür Alanlarının Sulama Durumu (Resmi Sulanan)

	Sulanan Alan (da)	%	Sulanmayan Alan (da)	%	Toplam Kültür Alanı (da)	%
Konya	3 774 260	7.35	18 704 310	8.17	22 478 570	8.02
Türkiye	51 300 000	100.0	228 700 000	100.0	280 000 000	100.0

(Kaynak: Anon 2010c)

Tablo 26.Türkiye Tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin üretim miktarları

	Üretim Ton				
		Pay		Pay	Değişim
Tahıllar ve diğer bitkisel ürünler*	2007	(%)	2008	(%)	(%)
Toplam	50 816 134	100,00	53 284 663	100,00	4,9
Tahıllar	29 256 990	57,57	29 287 281	54,96	0,1
Buğday	17 234 000	33,91	17 782 000	33,37	3,2
Mısır (dane)	3 535 000	6,96	4 274 000	8,02	20,9
Çeltik	648 000	1,28	753 325	1,41	16,3
Arpa	7 306 800	14,38	5 923 000	11,12	-18,9
Çavdar	240 540	0,47	246 521	0,46	2,5
Yulaf	189 099	0,37	196 099	0,37	3,7
Kaplıca	6 977	0,01	7 361	0,01	5,5
Darı	7 094	0,01	6 995	0,01	-1,4
Kuşyemi	62	0,00	17	0,00	-72,6
Mahlut	2 826	0,01	4 126	0,01	46,0
Tritikale	86 476	0,17	93 723	0,18	8,4
Sorgum	116	0,00	114	0,00	-1,7
Patates, kuru baklagiller, yenilebilir kök ve yumrular	5 511 082	10,85	5 080 662	9,53	-7,8
Patates	4 227 726	8,32	4 196 522	7,88	-0,7
Kuru baklagiller (toplam)	1 264 809	2,49	855 354	1,61	-32,4
Bakla (yemeklik)	11 006	0,02	10 724	0,02	-2,6
Bakla (hayvan yemi)	10 037	0,02	9 944	0,02	-0,9
Bezelye	3 503	0,01	3 920	0,01	11,9
Nohut	505 366	0,99	518 026	0,97	2,5
Fasulye	154 243	0,30	154 630	0,29	0,3
Mercimek (kırmızı)	508 378	1,00	106 361	0,20	-79,1
Mercimek (yeşil)	26 803	0,05	24 827	0,05	-7,4
Börülce	1 845	0,00	3 072	0,01	66,5
Burçak (dane)	23 850	0,05	6 093	0,01	-74,5
Buy	36	0,00	195	0,00	441,7
Mürdümük (culbant)	19 742	0,04	17 562	0,03	-11,0
Yüksek nişasta içerikli yumru vekökler	18 547	0,04	28 786	0,05	55,2

Tatlı patates	18 481	0,04	28 646	0,05	55,0
Yerelması	66	0,00	140	0,00	112,1
Yağlı tohumlar	1 031 552	2,03	1 234 158	2,32	19,6
Soya	30 666	0,06	34 461	0,06	12,4
Yerfıstığı	86 409	0,17	85 274	0,16	-1,3
Ayçiçeği	854 407	1,68	992 000	1,86	16,1
Susam	20 010	0,04	20 338	0,04	1,6
Aspir	2 280	0,00	7 068	0,01	210,0
Kolza (kanola)	28 727	0,06	83 965	0,16	192,3
Keten (tohum)	48	0,00	40	0,00	-16,7
Kenevir (tohum)	24	0,00	12	0,00	-50,0
Haşhaş (tohum)	8 981	0,02	11 000	0,02	22,5
Tütün	74 584	0,15	100 000	0,19	34,1
Şeker pancarı	12 414 715	24,43	15 488 332	29,07	24,8
Diğer yem bitkileri (tahıl samanı ve kabuklar hariç)	151 611	0,30	157 541	0,30	3,9
Hayvan pancarı	151 611	0,30	157 541	0,30	3,9
Tekstilde kullanılan ham bitkiler	2 275 044	4,48	1 820 022	3,42	-20,0
Pamuk (kütlü)	2 275 000	4,48	1 820 000	3,42	-20,0
Keten (lif)	6	0,00	1	0,00	-83,3
Kenevir (lif)	38	0,00	21	0,00	-44,7
Parfümeri, eczacılık ve benzeri alanlarda kullanılan bitkiler,	100 556	0,20	116 667	0,22	16,0
Hayvan yemi bitkilerinin tohumları					
Haşhaş (kapsül)	8 164	0,02	9 849	0,02	20,6
Acı bakla	401	0,00	289	0,00	-27,9
Şerbetçi otu	1 423	0,00	1 555	0,00	9,3
Fiğ	90 568	0,18	104 974	0,20	15,9

(Kaynak: Anonymous, 2009f)

Tablo 27. Konya'da Yetiştirilen Ürün Grupları (2008 yılı)

	Ekilen Alan (da)	Hasat Edilen Alan (da)	Üretim (ton)
Tahıllar	9 829 147	9 256 343	1 717 495
Baklagiller	453 553	453 453	61 814
Endüstriyel Bitkiler	978 011	973 125	4 730 075
Yağlı Tohumlar	203 607	203 607	30 372
Yem Bitkileri	467 983	460 733	962 691
Yumru Bitkiler	81 130	81 130	240 187

(Kaynak: Anon, 2010a)

Son yıllarda ülkemizde organik tarım ürünlerinin tüketimi sağlıklı ve doğal beslenme trendine bağlı olarak artış göstermektedir. Konya organik tarım yapılması için oldukça uygun alanlara sahip olup mevcut projeler yanında bu konuda alınması gereken önemli mesafe vardır. Bu bölgelerde kolaylıkla organik üretime geçilebilir. Ayrıca bölge bazı mantar türleri ve kapari gibi bitkiler için önemli bir doğal toplama alanı olmasının yanısıra, tıbbi ve aromatik bitkiler ile tahıl ürünleri açısından organik üretime elverişli alanlara sahiptir.

Yem Bitkileri Hayvancılık sektörünün en önemli sorunlarından bir tanesi kaba yem ihtiyacının oldukça yüksek düzeyde olması, buna karşın üretimin bu ihtiyaca karşılayacak düzeyde olmamasıdır. 2000'li yılların başlangıcında başlayan desteklemelerle birlikte artan yem bitkileri ekim alanları ve üretimi bu sorunu önemli ölçüde azaltmaya başlamıştır. Tablo 28'de görüleceği üzere bazı yem bitkilerinde son 4 yıllık ekim alanları ve değişim %'deleri verilmiştir. Üretim ve verimde artışlar görülmesine rağmen kaba yem talebi hayvansal üretimin artışına bağlı olarak artmaya devam etmektedir. Dolayısıyla yem bitkileri üretiminin de bu talebi karşılayacak düzeyde artması gerekmektedir.

Tablo 28. Bazı Yem Bitkilerinin Üretimi

Korunga		Mısır	Fiğ	Yonca
Ekim alanı (bin ha)				
'05/'06	110	200	250	375
'06/'07	118	260	386	444
'07/'08	130	269	639	535
'08/'09	140	289	580	556
Değişim(1) (%)	27,4	44,4	131,9	48,2
Üretim (bin ton)				

	Yeşil ot	Kuru ot	Hasıl	Silaj	Yeşil ot	Kuru ot	Yeşil ot	Kuru ot
'05/'06	250	420	460	7.600	750	550	2.100	2.400
'06/'07	125	496	433	10.070	1.026	1.211	1.815	2.820
'07/'08	192	526	303	10.260	1.282	1.614	1.698	3.514
'08/'09	143	604	322	11.183	1.250	1.829	1.844	3.907
Değişim(1) (%)	-42,7	43,7	-29,9	47,1	66,7	232,5	-12,2	62,8

(Kaynak: Anon, 2009d (1))

Yatırım ve Destekler

Türkiye'de tarım sektörüne 2008 yılı itibarıyla 122 adet yatırım teşvik belgesi karşılığında 410 milyon TL sabit yatırım yapılırken, bunun % 58'i bitkisel üretime, % 38'i hayvansal üretime, % 4'ü de su ürünleri üretimine yöneliktir. Tarıma dayalı sanayi kollarının en önemlisi olan gıda/içecek sanayinde 605 belge karşılığında yaklaşık 1,5 milyar TL sabit yatırım yapılarak 13 bine yakın kişiye istihdam sağlanmıştır. Bu rakamlar yatırımların tarım sektöründen çok gıda sanayine yöneldiğini göstermektedir.

Tarımsal desteklerin toplam tutarı 2007-2008 yıllarında 5,5 milyar TL'den % 5,6 artışla birlikte 5,9 milyar TL'ye yükselmiştir. Desteklerin % 60'ından fazlası alan bazlı destekler ile prim desteklerinden oluşan fark ödemesi sistemine dahil ürünlere yapılan ödemelere ve değişim oranlarına aittir (Tablo 29).

Tablo 29. Türkiye Destekleme ödemeleri (1)

	2007 Değer (milyon TL)	Pay (%)	2008 Değer (milyon TL)	Pay (%)	Değişim '07/'08 (%)	2009(2) Pay (%)
Alan bazlı destekler ve DGD(3)	2.462	44,4	1.953	33,4	-20,7	31,2
DGD	1.641	66,7	1.138	58,3		
Mazot	479	19,4	473	24,2		44,1
Gübre	342	13,9	342	17,5		55,9
Fark ödemesi	1.782	32,2	1.647	28,1	-7,6	38,8
Kütlü Pamuk Desteği	828	46,5	648	39,3		35,0
Buğday Desteği	300	16,9	591	35,9		36,5
Yağlık Ayçiçek Desteği	203	11,4	141	8,6		11,7
Diğer	451	25,3	267	16,2		16,8
Hayvancılık	723	13,0	1.330	22,7	84,1	24,4
Yem Bitkileri Üretim	404	56,0	676	50,8		34,5
Süt Desteği	177	24,6	310	23,3		21,2
Su Ürünleri Desteği	28	3,8	93	7,0		11,2
Diğer	113	15,6	251	18,8		33,1
Tarım reformu hizmetleri	24	0,4	34	0,6	38,4	0,3
Tarımsal sigorta hizmetleri	32	0,6	55	0,9	74,7	1,0
Telafi edici ödemeler	85	1,5	80	1,4	-4,8	0,2
Kırsal kalkınma	80	1,4	109	1,9	36,8	2,0
Kuraklık	264	4,8	549	9,4	107,6	0,1
Diğer	90	1,6	93	1,6	2,9	2,0
Toplam	5.542	100,0	5.850	100,0	5,6	100,0

Kaynak: TKB, 2009 (1)

Konya'da devlet tarafından tarımla ilgili yeterli yatırım yapılmamış olup daha çok özel kuruluşlar tarafından önemli yatırımlar yapılmaktadır. Devlet tarafından tarıma verilen desteklerden her geçen yıl giderek artan oranda faydalanılmaktadır. Konya İl'i Bitkisel ve hayvansal üretim kapsamında; Çiftçi Kayıt Sistemi ve Doğrudan Gelir Desteği Projesi

çerçevesinde; 2005-2007 yıllarında yılda ortalama 123 450 çiftçi, 1 326 000 ha alandan ortalama 132 700 000 TL/yıl (3 yılda toplam 397 milyon TL) destek almıştır. Desteklerden yararlanma oranı toplam arazi varlığına göre %59'dur. Arazilerin %41'i desteklerden yararlanmamıştır. Kuraklık Desteklemesi çerçevesinde; 2007 yılından yaşanan ciddi kuraklık nedeniyle Konya ili destekleme kapsamına alınmış, bu amaçla 62 000 çiftçi İl Tarım Müdürlüğü aracılığıyla desteklemelerden yararlanmış ve toplam 55 Milyon TL ödeme yapılmıştır. Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerine Tarım Bakanlığı tarafından uygulanan hayvancılık projelerin için 2005-2007 yılları arasında 3 yılda toplam 43 kooperatife 57,5 milyon TL kaynak kullanımıyla destek verilmiştir. Gübre Mazot Desteği: 1 326 000 ha alanda ortalama 67 milyon TL/yıl olarak toplam 3 yılda 201 Milyon TL olarak gerçekleşmiştir. Sertifikalı tohum kullanım desteği: Ortalama 130000 ha alanda toplam 3 yılda 16 Milyon TL olarak gerçekleşmiştir. Son 3 yılda yağlı tohumlar prim desteği 23 Milyon TL, sertifikalı fidan kullanım desteği 600 000 TL, hayvancılık için yem bitkileri desteği 66 milyon TL olarak gerçekleştirilmiştir. Hayvansal üretim destekleri (süt, buzağı, gebe düve, aşı teşvik, küpe, ana arı, süzme bal vb.) son 3 yılda toplam 36 milyon TL olarak gerçekleşmiştir.

2007 Köy Bazlı Katılımcı Yatırım Programı III. Etap Makine ve Ekipman Yatırımlarının Desteklenmesi Programı kapsamında toplam 526 projeye 10,2 milyon TL verilmiş, bunun 1,9 milyon TL'si Basınçlı sulama sistemleri (428)'ne ödenmiştir. 2008'de başlatılan Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi programından Konya'ya makine- ekipman programından 3 milyon TL'nin %50'si çok daha fazla talep olmasına karşın basınçlı sulamaya verilmiştir(Anon.2010c).

2008 yılının tamamı da dâhil edilirse Konya İl'ine son 4 yılda yapılan 1 milyar TL'ye yakın Tarımsal Desteklemenin ne kadarının sürdürülebilir sonuçlar ortaya koyduğu tartışmalıdır. Makina ekipman hibe desteği ile Konya'da 1740 kişiye 11.572.902.36 TL destek verilmiştir (Anon 2010c). Geçmiş yıllarda başlatılan yem bitkilerine verilen destekten giderek artan oranda faydalanılmaya başlanılmış olması beklenirken istenilen düzeyde artış olmamıştır. 2000 yılında 23.074 dekar yem bitkisi ekilen alan için destek istenilirken 2007 yılında bu alan 332.181 dekara yükselmiş ve 2009'da büyük oranda (125.559 dekara) düşüş göstermiştir(2010b). Konya çiftçileri devletin tarıma yaptığı desteklerden bazı ürünlere verilen desteğin azlığı, arazi de parçalılık, mirastan kaynaklanan ve benzeri nedenlerden dolayı istenilen seviyede faydalanamamaktadır.

Tablo 30. Konya İli 2008 Yılı Destek Ödemeleri

Desteklemeler	2008 Yılı Toplam Ödeme (TL)
Mazot-Gübre Desteği	97.253.591
Yem Bitkileri Üretimi Destekleme	19.073.366
KKYDP EKİPMAN Desteklemeleri (IV.Etap)	2.805.154
Yağlık Bitkiler Üretimini Destekleme	-----
Su Ürünleri Desteklemesi	-----
Sertifikalı Meyve Fidanı Destekleme	224.496
Sertifikalı Tohumluk Destekleme	4.245.648
Çevresel Amaçlı Tarımsal Alanların Korunması	820.304
Süt Teşvik Desteklemesi	15.406.258
Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı (IV.Etap)	7.395.030
KASDP Kapsamında Hayvancılık Projesi	1.793.290
Kuraklık Desteklemesi	85.946.489
GENEL TOPLAM	234.963.626

(Kaynak: Anonymous, 2010b)

Tablo 31. Konya'da 2009 Yılı Bütün Desteklemelerin Toplam Tutarı

Desteklemeler	2009 Yılı Toplam Ödeme (TL)
Gübre Mazot Desteklemesi	98.025.377
Yem Bitkileri Üretimi Desteklemesi	6.013.325
Su Ürünleri Desteklemesi	402.542
Sertifikalı Tohumluk Desteklemesi	4.595.296

ÇATAK Desteklemesi	73.818
Süt Prim desteklemesi	554.955
Ekonomik Yatırımlar Hibe Desteklemesi	3.034.930
Alet Makine Hibe Desteklemesi	11.572.902
Kadın Çiftçiler Tarımsal Yayım Desteklemesi	18.350
Danışmanlık Hizmet Desteklemesi	13.050
Arıcılık Koloni Desteklemesi	256.674
Damızlık Küçükbaş Hayvan Desteklemesi	7.463.808
Küçükbaş Gen Kaynaklarının Korunması Desteklemesi	269.233
Programlı Aşılama Desteği	7.758.849
Hayvan Hastalıkları Tazminat Ödemeleri	65.718
GENEL TOPLAM	**140.118.827**

(Kaynak: Anon. 2010c)

Konya ili 2007 yılında devlet yatırımlarında 11., 2008 yılında 13. (235 milyon 335 bin TL kaynak ile) ve 2009 yılında 14. sırada(227 milyon TL) yer almıştır. Konya Devlet yatırımlarından yeteri kadar faydalanamamakta olup, özellikle tarım alanında yeterli kaynak aktarılmadığı, bu nedenle KOP bölgesi için özel tarım yatırımları, destekleri, özel teşvikler (kritik periyotlarda yem desteği gibi) ve destekler düşünülmeli ve verilmelidir.

Tohumluk

Tohum bitkisel üretimin temel girdisidir ve tohum olmadan üretim yapılması imkânsızdır. Buna bağlı olarak kaliteli ve yeterli miktarda tohumluk üretimi oldukça önemlidir. Türkiye'de gelişmiş bir tohumluk endüstrisi vardır ve bu endüstride hem özel sektör hem de kamu sektörü faaliyet göstermektedir. Kamu sektörü ağırlıklı olarak buğday ve arpa gibi serin iklim tahıllarında faaliyet gösterirken, hibrit mısır ile ayçiçeği, patates, pamuk ve sebze gibi ürünlerde özel sektör üretimin tamamını yapmaktadır. Konya kamu ve özel araştırma kuruluşlarına sahip olması ve ekolojik olarak da tohumluk üretimine uygun olması il için önemli bir avantajdır. Konya bu avantajını kullanarak daha fazla gelir getirici tarımsal faaliyette bulunabilir.

Bitkisel Üretim Değeri

Bitkisel üretim, tarımsal üretim içerisindeki ana faaliyet koludur. 2007 yılı itibarıyla 57 milyar TL olan bitkisel üretim değeri, 2008'de % 16 artışla birlikte 66 milyar TL'ye ulaşmıştır (Tablo 32). Tahıllar bitkisel üretim dalları arasındaki en önemli ürün grubudur. Grup 2007'ye göre % 32 artarak 15,4 milyar TL'ye yükselen üretim değeri ile toplam bitkisel üretim değerinin % 23'üne sahiptir. Meyve grubu da sebzede olduğu gibi turunçgiller ve kuru meyveler başta olmak üzere önemli ihracat potansiyelinin bulunduğu, yurtiçi üretimin ve tüketimin yüksek olduğu ürünlerdir. Grubun bitkisel üretim değeri içerisindeki payı % 18 iken, grup içerisindeki en önemli ürünler turunçgil, elma, kayısı ve badem gibi meyvelerdir.

Tablo 32. Türkiye'nin Ana ve alt gruplar itibarıyla bitkisel üretim değeri

Ana ve alt gruplar	Değer (milyon TL)		Değişim (%)		
	2007	Pay (%)	2008	Pay (%)	
Tahıllar ve diğer bitkisel ürünler	19.559,1	34,4	24.058,9	36,5	23,0
Tahıllar	11.740,4	60,0	15.447,0	64,2	31,6
Patates; kuru baklagiller; yenilebilir kök ve yumrular	3.456,6	17,7	3.510,9	14,6	1,6
Yağlı tohumlar	926,9	4,7	1.342,4	5,6	44,8
Diğer	3.435,2	17,6	3.758,7	15,6	9,4
Sebzeler	17.061,0	30,0	18.063,3	27,4	5,9
Yumru ve kök sebzeler	2.080,5	12,2	2.163,8	12,0	4,0
Meyvesi için yetiştirilen sebzeler	13.571,3	79,5	14.291,0	79,1	5,3
Diğer	1.409,2	8,3	1.608,5	8,9	14,1
Meyveler	20.179,9	35,5	23.842,9	36,1	18,2
Üzüm (Toplam)	2.939,2	14,6	3.183,3	13,4	8,3
Turunçgiller, yumuşak çekirdekliler, taş çekirdekliler ve diğer meyveler	16.218,0	80,4	19.541,6	82,0	20,5
Baharat bitkileri	289,6	1,4	307,1	1,3	6,1
Çay	733,0	3,6	810,9	3,4	10,6
Toplam	56.799,9	100,0	65.965,2	100,0	16,1

(Kaynak: Anon, 2009f)

Bitkisel Üretimde Bölgesel Dağılım / Yoğunlaşma

Toplam ekim alanının % 49'u buğdaya, % 20'si de arpaya aittir (Anon, 2009f). Üretimde ise bu ürünlerin payları sırasıyla % 30 ve % 10'dur. Konya bu payın önemli bir kısmını almaktadır. Domates sebze ekim alanının % 17'sine üretimin ise % 27'sine sahiptir. Toplam üretimin % 57'si domates, kuru soğan ve karpuzdan oluşmaktadır. Meyve ekim alanlarının % 29'u fındığa aitken, üretimin % 24'ü turunçgillerdedir.

Tahıllar, Kuru Baklagiller ve Yağlı tohumlar

Tahıllar ekim alanlarının genişliği ve temel tüketim maddeleri olmalarının yanı sıra başta gıda ve yem sanayi olmak üzere kullanım alanlarının fazlalığı gibi faktörlere bağlı olarak tarımsal üretim içerisindeki en önemli ürün grup iken en önemli ürün de buğdaydır. 2008/2009 üretim sezonunda 18 milyon ton'a yaklaşmıştır. Arpa üretiminde hem daralan ekim alanı hem de % 23 oranında azalan verime bağlı olarak üretim % 38'lik azalmayla 10 milyon ton'dan 6 milyon ton'a gerilemiştir(Tablo 33). Buğday, arpada düşen üretim miktarı, mısır ile çeltikte artmış ve kuraklık öncesindeki seviyesini de aşmıştır. Konya un, şeker ve süt sanayinde önemli yatırımları olan ildir.

Tablo 33. Bazı tahıl, kuru baklagil ve yağlı tohumlarda ekim alanı, üretim miktarı ve verimi

	Buğday	Arpa	Mısır	Çeltik	Ayçiçeği	Soya	K. Fasulye	K. Mercimek
Ekilen alan (bin ha)								
'05/'06	9.250	3.650	600	85	566	9	141	387
'06/'07	8.490	3.650	536	99	585	12	129	379
'07/'08	8.098	3.428	518	94	555	9	109	357
'08/'09	8.090	2.950	595	100	580	9	98	291
Değişim(1) (%)	-12,5	-19,2	-0,8	17,1	2,5	9,8	-30,4	-24,8
Üretim (bin ton)								
'05/'06	21.500	9.500	4.200	600	975	29	210	520
'06/'07	20.010	9.551	3.811	696	1.118	47	196	580
'07/'08	17.234	7.307	3.535	648	854	31	154	508
'08/'09	17.782	5.923	4.274	753	992	34	155	106
Değişim(1) (%)	-17,3	-37,7	1,8	25,6	1,7	18,8	-26,4	-79,5
Verim (ton/ha)								
'05/'06	2,3	2,6	7,0	7,1	1,7	3,4	1,5	1,3
'06/'07	2,4	2,6	7,1	7,0	1,9	4,0	1,5	1,5
'07/'08	2,1	2,1	6,8	6,9	1,5	3,5	1,4	1,4
'08/'09	2,2	2,0	7,2	7,6	1,7	3,7	1,6	0,4
Değişim(1) (%)	-5,3	-22,8	2,6	7,2	-0,7	8,2	5,6	-72,5

Kaynak: TÜİK, 2009d, yazar tarafından yapılan hesaplamalar. (1) '05/'06-'08/'09 pazarlama yılları arasındaki % değişim.

Tablo 34 . Konya Tarımının Ülke Tarımındaki Yeri

Ürün Adı	Türkiye	Konya	Oran (%)
Buğday ekilişi (ha)	9.300.000	742.139	8
Buğday üretimi (ton)	20.500.000	2.361.127	11
Un Üretimi (ton)	12.000.000	1.350.000	11
Arpa ekilişi (ha)	3.600.000	402.708	14
Arpa üretimi (ton)	8.800.000	1.209.027	14
Şeker pancarı ekilişi (ha)	340.000	71.641	21
Şeker pancarı üretimi (ton)	14.700.000	3.755.793	25
Şeker Üretimi (ton)	2.000.000	792.000	40

Konya'da tarla bitkileri ekilişi içerisinde tahıllar %20.8, Endüstri bitkileri 52.0 Baklagiller %25.0 yem bitkileri %2.9 ve diğerleri %4.7 pay almaktadır (Demiröz, 2007). Şekerpancarı üretimi 2005/2006 – 2007/2008 pazarlama yılları arasında ekim alanındaki azalmaya karşın yükselen verime bağlı olarak % 6 oranında artarak 15 milyon ton'u aşmış, dönem içerisinde ise 12,4 milyon ton'a kadar gerilemiştir. Şekerpancarı, temel tüketim maddesi

olan şeker üretiminin hammaddesi iken yan ürünü olan melas ve melastan elde edilebilen etil alkol ile de yem başta olmak üzere başka sanayi dallarına ara mal sağlamaktadır. Şeker pancarı, buğday, arpa, mısır, patates, ayçiçeği, yonca, fiğ, nohut, kuru fasulye vb. (1,3 milyon ha) yetiştirilen önemli tarla bitkileridir. Konya önemli bir şeker pancarı üreticisi olan ildir.

Konya Türkiye buğday üretiminin %11'ini, arpa üretiminin %14'ünü, şeker pancarı üretiminin %25'ini karşılamaktadır(Tablo 34). Havuç, domates, kavun, karpuz, kabak, hıyar, lahana önemli sebzeler (17 000 ha), elma, kiraz, vişne, armut, kayısı, erik, ceviz önemli meyvelerdir (5,5 milyon ağaç) ve yaklaşık 20 000 ha alanda üretimleri yapılmaktadır. Konya İli'ne 'Türkiye Tahıl Ambarı' sıfatını daha çok kuru tarım alanlarında üretilen tahıllar kazandırmıştır. Konya ülkemizde ilk arazi toplulaştırılması yapılan ildir. Konya endüstri bitkileri, kuru baklagil yağlı tohumlu bitkiler gibi ekonomik değeri yüksek tarla bitkileri yetiştirmek için uygun ekolojiye sahip olup, daha fazla sulama suyu temini halinde ülke için önemli bir üretim merkezi olabilecek potansiyele sahiptir.

Meyve ve Sebze

Domates, turunçgiller, kuru meyveler ve fındık başta olmak üzere sebze ve meyveler uluslararası piyasalarda Türkiye'nin rekabet gücünün yüksek olduğu ürünlerdir. Ancak genel olarak potansiyel üretim ve pazarlama olanakları yeterince kullanılamadığından bu ürünlerin çoğunda uluslararası pazarlarda yeterince etkin olunamamaktadır.

Sebze ve meyvelerde kendine yeterlilik oranı genellikle % 100, ya da daha yüksektir. Konya'nın birçok ilçesi sebze ve meyve üretiminde önemli bir mesafe almış olup elması, kirazı, çileği, cevizi, havucu, kavunu, karpuzu gibi ürünleri ile bilinmektedir. Örtüaltı meyve ve sebze yetiştiriciliği Konya'da azdır. Ancak öncelikle sıcak su bulunan bazı ilçelerimizde sera yapılabileceğinden, bu ve benzer imkanlara sahip yerlerde yapılması gerektiğine inanıyorum.

Bazı Çözüm Önerileri;

Tarımsal ürünlerde yeterliliğin ve üretim güvenliğinin sağlanabilmesi, gelecekte hedeflerin belirlenmesi ve gerçekleşebilmesi için yeni araştırma merkezleri(istasyonları) açılmalı ve artırılmalıdır. Önemli üretim dallarında etkinliğini kaybetmemesi ve bölgeye uygun yeni çeşitlerin ıslahı için bu merkezler mutlaka kurulmalıdır. Konya arazi büyüklüğü olarak Hollanda ülkesi ile mukayese edilirken sahip oldukları araştırma enstitüleri sayısı ile hiç mukayese edilmemektedir, bu karşılaştırma da yapılmalıdır.

* Konya'da tarımsal araştırmaları yürütmekte olan Ziraat Fakültesi dışında devlete ait Bahri Dağdaş Uluslararası Tarımsal Araştırma Merkezi ve Toprak Su Kaynakları Araştırma Enstitüsü vardır. Araştırma faaliyetlerinde bulunan Konya Şeker A.Ş. ile birlikte 5 adet Tarımsal Araştırma Belgesi almış özel tarımsal araştırma belgeli üretim kuruluşu bulunmaktadır. Özel şirketlerin sayısının artmasını ve özellikle de devletin bazı ürünleri ele alan araştırma kuruluşları veya mevcut Enstitülere bağlı "Araştırma İstasyonları" kurulması gereklidir.

* Dünya literatürlerinde yer almakta olan Karapınar erozyon bölgesinde "Kuraklık ve Erozyon Araştırma Merkezi" kurulmalı,

* Tarım Ar-Ge'sine bölgesel kaynak ayrılarak geliştirilmeli,

* İl genelinde proje hazırlama ve kabulde; eğitim projelerinde zirai faaliyetlerin ekonomisi yanında üretimini artıracak araştırma projelerine öncelik verilmeli,

* Proje takip merkezi kurularak yapılan proje ve yatırımların ekonomiye dönüş seyri değerlendirilmeli, katkısı yüksek projelerin benzerleri yaygınlaştırılmalı,

* Arazi parçalanması önlenmeli,

* Konya 'nın bazı bölgelerine has bitkiler özel destekler ile desteklenerek kaybolma riski azaltılmalı ve giderek üretimi artırılmalı ve yeni değerlendirme ürünleri ortaya konulmalı (Doğanhisar, Hüyük gibi ilçelerde Lüpen(termiye), Hadim, Taşkent vb. ilçelerimizde arıcılık ve tatlı su balıkçılığı ... gibi) ,

* Sertifikalı tohumluk kullanımı desteklemeye devam edilmeli ve tohum üretimi özel sektörde çeşit, üretim, ticareti ve tohumculuğun gelecekte sağlıklı yürümesi için "Araştırma Belgesine Sahip Araştırıcı Kuruluşlar" tarafından yapılması teşvik edilmeli,

* Su temini ve kullanımı projeleri hızlandırılmalı (İlerde su ihtiyacının karşılanabilmesi için Konya havzasına Karadeniz ve Doğu Anadolu Bölgesinden su getirilmesi projelendirilmeli),

* Sulama alanlarının artırılması ve suyun ekonomik kullanılması için basınçlı sulama sistemlerinin yaygınlaştırılması yanında, top-

raklarda "Organik Madde" miktarının artırılması,

* Tarımda danışmanlık sistemi desteklerden faydalanmak amacıyla değil, tarım tekniğinin uygulanabilmesine imkan veren şekle getirilmeli, danışmanlar sadece proje yapanlar olmamalı, uygulamada da sorumluluk alacak düzenleme getirilmeli,

* Organik tarım teşvik edilmeli,

* Tarımda yaygın kullanılan girdilerin ucuz temini için özel destekler getirilmeli,

* Sıcak su olan ilçelerimizde seracılık geliştirilmeli,

* Atık sıcak su kullanımı bulunan işletmelerde bu suyun seracılıkta kullanımı sağlanmalı,

*KOP ve Kapalı Havza İlleri içersinde en geniş alanı kaplayan Konya'da Tarımsal Strateji Planının hazırlanması,

*KOP ve Kapalı Havza İllerinde bazı tarımsal ürün ve faaliyetler için özel destekler çıkarılmalı,

* Ağaçlandırma noksanlığı veya yokluğundan kaynaklanan zararlıların verdiği zarar ve verim azalmasının önlenmesi için ağaçlandırmaya hız verilmeli,

* Bazı ağaçlı alanlarda meyvesiz ağaçlar üzerine uygun meyve veren ağaçlar aşılanmalı, *Ağaçlandırmada yol boyu ağaç dikimi yerine kütle alan ağaçlandırılması özendirilmeli,

* Mera Amenajman ve Islah projeleri ile meralardan beklenen faydalılık değerleri artırılmalı,

* Yem bitkileri ekimi, hayvancılık ve enteğre tesislerin sayısında artışlar meydana getirilmeli,

* Konya'nın kalkınmada öncelikli iller kapsamına alınması),

* Rüzgar erozyonunun önlenmesi için acil tedbirler alınmalı,

* Konya İl Tarım Koordinatörlüğü'nün faaliyete geçirilmesi ve proje desteklerinin planla ilişkilendirilmesi ile dönüşümün garanti altına alınmalı,

* Borsa ve tarımla ilgili odalar, meslek kuruluşları sorunları ve çözüm önerileri konularında hazırlanan ve çözümleri içeren görüşler koordinatörlükçe müşterek tedbirler alınmalı,

* Tarımda "suyun kullanımı, yönetimi ve denetimi" konusunda acilen yasal düzenleme yapılmalı,

* Konya Şeker, Tarım Kredi ve diğer tarımsal kooperaratifler gibi çiftçi kuruluşları Organik tarım ve organik ürünleri işleyen işleme tesisleri ile organik tarımda öncülük etmeli,

* Yetiştirici ve üretici birliklerinin sayısının artırılması, teşvik ve desteklerle güçlendirilmeli,

* Anızın yakılması yerine, anızı parçalayan ve doğrudan ekim yapabilen tarım makinelerinin kullanımına özel destek verilmeli,

* Su kullanımında elektrik kullanımı, su dağıtımı ve denetimi bakımından organizasyon ve uygulanabilirliği olan yasal düzenlemeler yapılmalı,

* Alternatif ürünlerin yeterince yaygınlaştırılamaması, yem bitkilerinin münavebede yer alması, toprağın organik maddece zenginleştirilerek suyu ekonomik kullanan bitki türleri yetiştirilmesi,

* Sertifikalı tohum, fide, fidan kullanımının artırılması,

* Mevlana Kalkınma ajansı; tarımla ilgili kurumlar ile koordinasyonda ve araştırma projelerinde öncülük yapmaya talip ve takipçi olmalı,

Konya giderek küresel ısınma nedeniyle çölleşmenin artacağı belirtilen iller arasında yer alan illerin başında gelmektedir. Bu nedenle; nüfus artışı, küresel ısınma, orman yangınları, yeşil örtünün tahribi, anız ve sapların yakılması, aşırı ve bilinçsiz yeraltı ve yerüstü su kullanımı önlenmeli, tarım arazilerinde aşırı ve bilinçsiz gübre kullanımı önlenmeli, yanlış mera kullanımı ve toprak erozyonu önlenmelidir. Tarım, orman ve mera alanlarının amaç dışı kullanımını sağlayacak tedbirler alınmalıdır. Dünya için olduğu gibi Türkiye ve özellikle Konya için Tarım vazgeçilmez stratejik bir sektördür. İlin "Tahıl Ambarı" olan adı yeni sulama projeleri ile gelir getirici diğer bitkilerle anılmaya başlamıştır. Bunun yerine "Konya'da yatırımı yap tarıma, Kâr kat kârına" gibi yeni sloganlar bulunmalıdır.

KAYNAKLAR

1. Anonymous, 1950. İstatistik Yıllığı. Başbakanlık TİE Yayınları Cilt: 18, No: 328, Ankara

2. ----------, 1962. İstatistik Yıllığı (1960-1962). Yayın No. 460. Ankara.

3. ----------, 1986. Konya tarımında son dört yıl. Tarım İl Müdürlüğü Yayınları No:44. Konya.

4.----------, 1988. Konya Valiliği 1984 Sonrası Konya,VIII.Ekonomi Bölümü, Dönmez Ofset- Ankara.

5. ----------, 1992. Konya İli Arazi Varlığı, Köyişleri Bakanlığı, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü İl Rapor No: 42-Ankara.

6. ----------, 1998. Ekonomik ve Sosyal Göstergeler. T.C. Başbakanlık DİE yayınları, Yayın No: 2164, DİE Matbaası-Ankara.

7. ----------, 2003. Konya İlinin Sulak Alanları, Konya Valiliği İl Çevre Müdürlüğü, Konya.

8. ----------, 2007a. Gıda Güvenliği, Bitki ve Hayvan Sağlığı ÖİKR, 9. BYKP-ÖİK Raporları, Yayın No: DPT:2711-ÖİK:664, Ankara, http://www.dpt.gov.tr

9. ----------, 2007b. Hayvancılık Özel İhtisas Komisyon Raporu, 9. BYKP-ÖİK Raporları, Yayın No: DPT:2717-ÖİK:670, Ankara, http://www.dpt.gov.tr

10. ----------, 2008. TUİK, Devlet İstatistik Enstitütüsü Yayınları-Ankara.

11. ----------, 2008. www.meteor.gov.tr

12. ----------, 2009a. TÜİK, İşgücü İstatistikleri, http://www.tuik.gov.tr

13. ----------, 2009b. TÜİK, Veri Tabanları, http://www.tuik.gov.tr

14. ----------, 2009c. TÜİK, Tarımsal İşletme Yapı Araştırması 2006, http://www.tuik.gov.tr

15. ----------, 2009d. TÜİK,Tarım İstatistikleri, http://www.tuik.gov.tr

16. ----------, 2009e. TÜİK,Dış Ticaret İstatistikleri, http://www.tuik.gov.tr

17. ----------, 2009f. TÜİK, Tarımsal İşletmeler Bitkisel Üretim Araştırması, http://www.tuik.gov.tr,

18.----------, 2009. DPT,Temel Ekonomik GeliĢmeler Nisan 2009, http://www.dpt.gov.tr

19.----------, 2010a. TÜİK, http://www.tuik.gov.tr

20. ----------, 2010b. Konya Tarım İl Müdürlüğü Özel Görüşme Notları

21 ----------, 2010c. Konya Tarım İl Müdürlüğü Brifing Sunumu

22. Babaoğlu, M., 2009. Selçuklu Başkentinin Tarım Eylem Planı İhtiyacı.Ticaret Borsası Dergisi, Nisan 2009, Yıl: 12, Sayı: 32. Konya.

23. Demiröz, E. 2007. Tarım ve Tarıma Dayalı Sanayiler ve Tarıma dayalı Sanayilerin Gelişminde Ticaret Borsalarının Önemi Konya İlinin Tarım ve tarıma Dayalı Sanayi Durumu. Konya'da Tarım ve Tarımsal Sanayi Sorunlarının Tesbiti Sempozyumu (25-26 Mayıs 2007). Konya.

24. Erkan, O., Oguz, C. ve Gültekin, U. 2008. Konya yöresinde İklim değişkliklerinin tarımsal Üretim sistemlerine Etkisinin Analizi Üzerine Bir Araştırma. Konya Kapalı Havzası Yer altı Suyu ve Kuraklık Konferansı Bildiri Kitabı (11- 12 Eylül 2008)- Konya.

25. Erkek, S. 2008, Son Nüfus Sayımı ve Konya'ya Etkileri. Konya Ticaret Odası Etüd Araştırma Servisi Bilgi Raporu- Konya.

26. Esen, A. ve Esen, F. 2007. Konya'da Yerel Yöneticilerin Tarıma Bakışları. Konya'da Tarım ve Tarımsal Sanayi Sorunlarının Tesbiti Sempozyumu (25-26 Mayıs 2007). Konya.

27. Geçit, H. H. ve Kolsarıcı, Ö. 2001.Tarla Bitkileri ve Hedefleri. Cumhuriyetimizin 100. yılında Tarımın Hedefleri Sempozyumu, 30 Nisan- 01 Mayıs 2001. Türk Ziraat Yüksek Mühendisleri Birliği ve Vakfı, Sakarya Cad. No: 30/2.Yenişehir- Ankara.

28. Gözen, F. 1950. Konyanın Zirai Durumu,(23-24 ve 25. Sayılar (Özel Sayı) Tan Matbaası- İstanbul.

29. Kaya, B. ve Aladağ, C. 2009. Konya Şartlarında Yağış, Sıcaklık ve Bitki Örtüsü İlişkisi. S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı: 22, Sf:65- 79, Konya.

30. Kıral, T. 1995. Konya'nın Tarımsal Yapısı ve Kalkınmadaki Rolü. Konya İlinin Ekonomik. Kalkınması Semineri. İktisadi Araştırmalar Vakfı 1995/109, 80074, Beyoğlu-İstanbul.

31. Uz, M.A.1997. Konya ve Rehberi (1339- 1923) (Muhlis, M. Ferit, Faik ve Mümtaz, B. . tarafından yazılmış tercümedir). Konya Aydınlar Ocağı Kültür Yayınları No:1, Konya.

32. TAŞDAN, K. 2008. Ekonomik Göstergelerle Türkiye'de Tarım(Editör: Dr. Kemalettin Taşdan), TEAE Yayınları, No: 176. Ankara.

CUMHURİYET DÖNEMİNDE KONYA'DA HAYVANCILIK

Doç. Dr. Birol DAĞ*
Dr. Orhan ERMETİN**

1966 yılında Ankara'nın Kızılcahamam ilçesi Çatalan köyünde doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Ankara'da tamamladı. 1984 yılında girdiği Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Zootekni Bölümü'nü 1988 yılında bitirdi ve aynı yıl Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Zootekni Anabilim Dalı'nda yüksek lisans sınavını kazandı. Bir yıl İngilizce hazırlık okuduktan sonra, 1991 yılında Hayvan Yetiştirme ve Islahı Anabilim Dalı'nda yüksek lisansını bitirdi. 1988 yılı Kasım ayında Selçuk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Zootekni Bölümü'nde açılan araştırma görevliliği sınavını kazanarak, 1989 yılı Mart ayında göreve başladı. 1991 yılında Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Zootekni Anabilim Dalı'nda başladığı doktora eğitimini 1996 yılında tamamladı. Aynı yıl yardımcı doçent kadrosuna atandı. 1999 yılı Mayıs ayında doçentlik dil sınavını (KPDS) geçti. 2006 yılı Nisan ayında doçent oldu. Halen, Selçuk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Zootekni Bölümü'nde öğretim üyesi olarak çalışan Doç.Dr. Birol Dağ, Hayvan Yetiştirme ve Islahı alanında birçok projede yardımcı araştırıcı, yürütücü ve danışman olarak görev almıştır. Danışmanlığında üç adet yüksek lisans, bir adet de doktora çalışması tamamlanmıştır. 2006-2007 yıllarında kısa dönemler halinde Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti finanse edilen Düzey 2 Bölgeleri Kırsal Kalkınma Programı çerçevesinde TR 52 (Konya, Karaman) ve TR 72 (Kayseri, Sivas, Yozgat) bölgelerinde eğitimci olarak çalıştı. Doç.Dr. Birol Dağ'ın 12'si SCI indeksine giren uluslararası dergilerde olmak üzere Zootekni alanında 40'tan fazla bilimsel makalesi bulunmaktadır. Araştırıcı evli ve dört çocuk babasıdır.

[1]: Selçuk Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Zootekni Bölümü, Hayvan Yetiştirme ve Islahı Anabilim Dalı
[2]: Konya Tarım İl Müdürlüğü, Çiftçi Eğitim ve Yayım Şube Müdürlüğü

ÖZET

Konya'da tarımsal faaliyetlerin başlangıcı Neolitik Çağ'a kadar uzanmaktadır. Hayvancılık Konya ekonomisinde önemli bir yere sahiptir. Bu makalede tarih boyunca önemli bir tarım merkezi olan Konya'nın Cumhuriyet Dönemindeki hayvancılık gelişimi incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Konya, Hayvancılık, Tarım

ABSTRACT

The beginning of agriculture activities in Konya goes on Neolithic Age. From and Livestock has got more important place in Konya economy. In this paper, as long as history, livestock development of Konya which it has been an important agricultural center, has been studied in the Republican Period.

Keywords: Konya, Livestock, Agriculture

1.GİRİŞ

Konya'da tarımsal faaliyetlerin başlangıcı Neolitik Çağ'a kadar uzanmaktadır. Tarih öncesi devirlerde Konya Ovası'nın iç deniz olarak da kabul edilen büyük bir gölün suları ile kaplı olduğu bilinmektedir. Başlangıçta Konya Kapalı Havzası'nın tamamı bu gölün suları altındayken uzun bir süreçte gölün suları zamanla çekilmiş ve ilk yerleşik tarım toplumu örneklerinden biri olarak kabul edilen Çatalhöyük Konya Ovası'nda kurulmuştur. Bilinen en eski ve en gelişmiş Cilalı Taş Devri yerleşim merkezi olan Çatalhöyük'te yapılan arkeolojik kazılarda ele geçen hayvan figürleri, hayvan kemiklerinden yapılmış eşyalar ve yünlü dokuma örnekleri bu dönemlerde nispeten bilinçli bir hayvancılık yapıldığını özellikle koyunculuk ve sığırcılık ile uğraştıklarını göstermektedir. Burasının yerleşim alanı olarak seçilmesinin temel nedeni ise, eski göl yatağında hayvancılığa çok uygun geniş otlakların bulunması ve verimli alüvyal tarım arazilerine

sahip olmasıyla açıklanabilir. Buğday, arpa, darı, mercimek ve bezelye ise bu dönemlerde yetiştiriciliği yapılan başlıca bitki türleridir. Daha sonraki tarih devirlerinde de bu bölge hep önemli bir tarım merkezi olarak, birçok uygarlığın gelişmesine katkı sağlamıştır.

Coğrafi konumu nedeniyle Anadolu'daki eski ticaret yollarının kesişim noktasında bulunan Konya, tarih boyu önemli bir kültür ve medeniyet şehri olmuş, pek çok kültürün etkisinde kaldığı gibi bu kültürleri de etkisi altına almıştır. Şehir, Anadolu Selçuklu Devletine başkentlik yaptığı yıllarda önemli bir tarım merkezi olması yanında medreseleriyle de çok önemli bir bilim merkezi haline gelmiştir. Bu dönemde birçok Türk boyu göçerliği bırakarak Konya topraklarına yerleşmiş ve bazı köyleri oluşturmuşlardır. Bu köyleri kuranlar esas olarak hayvancılıkla uğraştıklarından, kaynak sularınca zengin ve verimli otlaklara sahip, ovaya göre daha çok yağış alan engebeli arazileri tercih etmişlerdir. Hayvancılık yanında bitkisel üretimle de uğraşanlar önü düzlük, zirai faaliyete müsait ve arkası dağlık olan arazileri tercih etmişlerdir. İlin dağlık kesimlerindeki otlaklar bir yandan yerleşik köyler tarafından bahar ve yazları yayla olarak kullanırken, diğer yandan kışı Akdeniz sahil şeridinde konaklayarak geçiren ve baharla birlikte yükseklere ve iç kısımlara göçen Yörükler tarafından otlakıye olarak kullanılmıştır. Ovalık arazilerde daha ziyade koyun ve Tiftik keçisi yetiştirilirken, dağlık arazilerde Kıl keçi ve Yerli Kara sığır ırkı yetiştirilmiştir. Toprak işleme ve harman işlerinde öküz, at ve katır, yük taşıma ve binek hayvanı olarak ise at, eşek, katır ve deve kullanılmıştır. Özellikle at yetiştiriciliği gerek savaşlarda stratejik öneme sahip olması, gerekse gücün ve soyluluğun bir göstergesi olarak kabul edilmesi nedeniyle her zaman önemini korumuştur. Nitekim Osmanlı Devleti döneminde Karaman Eyaletinin merkezi olan Konya Sancağı, Atçeken Bölgesi namıyla bilinmekte olup, at yetiştirmekle ün kazanmıştır. Bu dönemde Ereğli, Akşehir, Yunak, Ilgın, Kadınhanı, Eskil, Karaman, Ayrancı ve Çumra'da vilayetin çok büyük bir bölümünü kaplayan geniş düzlüklerde Osmanlı Ordusu'na sürekli olarak at yetiştirilmiştir.

Bu makalede tarih boyu önemli bir tarım merkezi olan, günümüzde de bu özelliğini koruyarak geliştiren ve Türkiye'nin tahıl ambarı olarak bilinen Konya'da cumhuriyet döneminden bu yana hayvancılığın gelişiminin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla yıllar itibarıyla hem ülke genelinde hem de Konya'da hayvan sayıları ile üretilen hayvansal ürünlere ilişkin veriler derlenmiş ve bunların ışığında mevcut durum ve hayvancılığın gelişme yönleri irdelenmiştir.

2. TÜRKİYE HAYVANCILIĞINDA KONYA'NIN YERİ VE ÖNEMİ

Seçilmiş bazı yıllarda Türkiye'de ve Konya'da türlere göre hayvan sayıları ve Konya'nın payı Çizelge 1'de verilmiştir.

Cumhuriyet öncesi Türkiye hayvancılığa ilişkin güvenilir veriler mevcut değildir. Bununla birlikte 1912 yılında gerçekleştirilen bir tarım sayımında 7 milyon baş sığır,19 milyon baş koyun, 16 milyon baş keçi varlından söz edilmekte birlikte bunun 1914- 1918 harbi sırasında önemli ölçüde azalmış olduğu ileri sürülmektedir (Çavdar ve Düzgüneş, 1973).

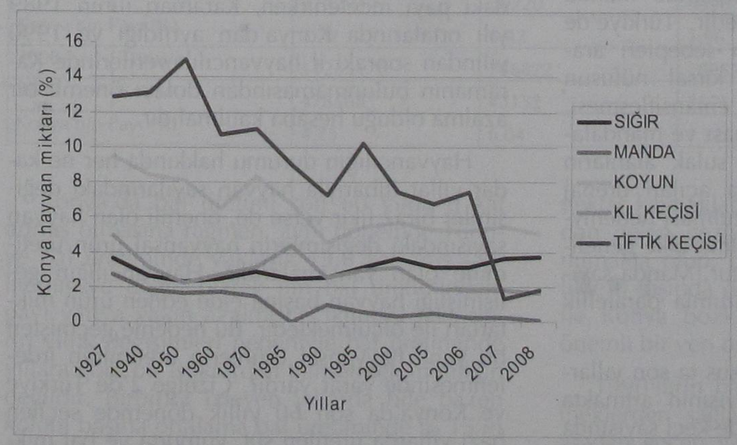
Cumhuriyet dönemi hayvan varlığına ilişkin ilk veriler 1927 yılında gerçekleştirilen tarım sayımında elde edilmiştir (Anonim, 1929). 1927 ile 2008 yılları arasındaki dönemde belirli aralıklarla hayvan sayıları çizelge 1'de, aynı dönemde Konya'nın Türkiye hayvan varlığındaki paylarının değişimini gösteren grafik ise şekil 1'de verilmiştir.

Çizelge 1'de en dikkat çekici husus her hayvan türünde Cumhuriyetin ilk yıllarında bir artışın, buna karşılık yaklaşık son 20-30 yıl içerisinde de hayvan türlerinin neredeyse tamamında bir azalmanın meydana gelmiş olmasıdır. Çizelgede 1'de görüleceği üzere her türde azalmanın başladığı dönem ve azalma hızı farklıdır. Son dönemlerde özellikle Tiftik keçisi, Kıl keçisi ve Manda sayılarında çok hızlı bir düşme olmuştur. 1970'li yıllarda Türkiye mandacılığı içerisinde % 2.86 seviyesine kadar çıkan Konya'daki manda varlığı, 2008 yılında % 0.08'e kadar düşmüş sayısı da 69 baş olarak kalmıştır. Tiftik keçisi oranı ise 1950'li yıllarda % 15.00, 1970'li yıllarda % 11.07 iken, 2008 yılında % 1.77 oranına gerilemiştir. Konya'da kıl keçisi sayısı 1985 yılında 495731 baş ve Türkiye Kıl keçisi mevcudundaki payı % 4.40 iken, 2008 yılında sayı 89018 başa, payı ise % 1.64'e kadar gerilemiştir. Konya'daki koyun sayısında da son 40 yılda büyük düşüşler olmuştur. İlde 1970'li yıllarda 3 milyon baştan fazla koyun bulunurken (Türkiye koyun mevcudundaki payı % 8.34), 2008 yılında Türkiye'deki koyun sayısında ki düşüşe paralel olarak koyun mevcudu 1201912 başa, toplam koyun varlığındaki payı ise % 5.01 oranına gerilemiştir.

Çizelge 1. Seçilmiş bazı yıllarda Türkiye'de ve Konya'da türlere göre hayvan sayıları ve Konya'nın payı

Yıllar	Türkiye/ Konya	Türlere Göre Hayvan Sayıları								
		Sığır	Manda	Koyun	Kıl Keçi	Tiftik Keçisi	Deve	At	Katır	Eşek
1927	Türkiye	6934476	794595	10166445	6853356	2571584	74438	491271	43624	1096422
1927	Konya	249496	21864	964628	338743	331145	8048	34902	2049	90147
Konya'nın Payı (%)		**3.6**	**2.75**	**9.49**	**4.94**	**12.88**	**10.81**	**7.10**	**4.69**	**8.22**
1940	Türkiye	7724370	739369	18817890	8999366	3772861	99914	748000	67000	1434403
1940	Konya	201272	13174	1587402	280919	494065	5040	51694	2160	68841
Konya'nın Payı (%)		**2.61**	**1.78**	**8.44**	**3.12**	**13.1**	**5.04**	**6.91**	**3.22**	**4.80**
1950	Türkiye	10123000	948000	23083000	14498000	3966000	110000	1140000	109000	1633000
1950	Konya	236831	15714	1871516	323544	594955	4229	97701	3623	76296
Konya'nın Payı (%)		**2.34**	**1.66**	**8.12**	**2.23**	**15.00**	**3.84**	**8.57**	**3.32**	**4.67**
1960	Türkiye	12435000	1140000	34463000	18637000	5996000	65000	1312000	170000	1892000
1960	Konya	305360	19363	2243395	502597	642037	1990	111415	6985	102440
Konya'nın Payı (%)		**2.46**	**1.70**	**6.51**	**2.70**	**10.71**	**3.06**	**8.49**	**4.11**	**5.41**
1970*	Türkiye	12756000	1117000	36471000	15040000	4443000	—	—	—	—
1972**	Konya	364521	16324	3042373	467118	492065	326	61562	16293	90782
Konya'nın Payı (%)		**2.86**	**1.47**	**8.34**	**3.10**	**11.07**	**—**	**—**	**—**	**—**
1985*	Türkiye	12500000	547000	42671000	11280000	2088210	—	—	—	—
1985*	Konya	308215	—	2893634	495731	187123	—	—	—	—
Konya'nın Payı (%)		**2.47**	**0.00**	**6.78**	**4.40**	**8.97**	**—**	**—**	—	—
1990	Türkiye	11377000	371000	40553000	9698000	1279000	1914	495543	191850	943751
1990	Konya	298703	2569	1844852	226730	93295	0	13477	4031	49949
Konya'nın Payı (%)		**2.54**	**0.96**	**4.55**	**2.58**	**7.29**	**0.00**	**2.72**	**2.10**	**5.29**
1995	Türkiye	11789000	255000	33791000	8397000	714000	2000	415000	169060	731000
1995	Konya	367070	1530	1849800	251060	72900	0	11900	4160	33770
Konya'nın Payı (%)		**3.11**	**0.60**	**5.47**	**2.99**	**10.21**	**0.00**	**2.87**	**2.46**	**4.62**
2000	Türkiye	10761000	146000	28492000	6828000	373000	1000	271000	99000	489000
2000	Konya	390640	423	1613930	216250	27610	0	6600	3440	25790
Konya'nın Payı (%)		**3.63**	**0.29**	**5.66**	**3.17**	**7.40**	**0.00**	**2.44**	**3.47**	**5.27**
2005	Türkiye	10526440	105000	25304325	6284498	232966	811	207808	81678	341377
2005	Konya	334080	487	1328401	119703	15849	0	5257	2471	18376
Konya'nın Payı (%)		**3.17**	**0.46**	**5.25**	**1.90**	**6.80**	**0.00**	**2.53**	**3.03**	**5.38**
2006	Türkiye	10871364	100516	25616912	6433744	209550	1004	204352	75018	329475
2006	Konya	337399	263	1322382	117741	15554	0	4745	1947	15936
Konya'nın Payı (%)		**3.10**	**0.26**	**5.16**	**1.83**	**7.42**	**0.00**	**2.32**	**2.60**	**4.84**
2007	Türkiye	11036753	84705	25462293	6095292	191066	1657	186640	68199	296114
2007	Konya	400896	195	1380352	111118	2549	0	4494	1895	13539
Konya'nın Payı (%)		**3.63**	**0.23**	**5.42**	**1.82**	**1.33**	**0.00**	**2.41**	**2.78**	**4.57**
2008	Türkiye	10859942	86297	23974591	5435393	158168	970	179855	62248	273520
2008	Konya	406492	69	1201912	89018	2806	0	4252	1848	11169
Konya'nın Payı (%)		**3.74**	**0.08**	**5.01**	**1.64**	**1.77**	**0.00**	**2.36**	**2.97**	**4.08**

*: Bu dönemlerde deve, at, katır ve eşek sayılarına ilişkin istatistik veri bulunamamıştır.
**:Konya ili hayvan varlığına ilişkin 1970 yılı verileri bulunamadığından, 1972 yılı verileri kullanılmıştır.

Şekil 1. Türlere göre Türkiye hayvan varlığında Konya'nın payının yıllar itibarıyla değişimi

Cumhuriyetin ilk yıllarından 1960'lara kadar olan dönemde, iş ve yük hayvanlarının sayılarında da önemli artışlar olmuştur. 1927 yılından 1960 yılına kadar deve, at, katır ve eşek sayılarında sırasıyla yaklaşık olarak 1.5, 2.6, 3.9 ve 1.7 kat artışlar olmuştur. Aynı dönemde ülke sığır varlığının yaklaşık % 35'inden fazlasını öküzler oluşturmuştur. Özellikle 1950 yılından itibaren tarımda traktörün kullanılmaya başlanmasıyla, öncelikle geniş araziye sahip ova köylerinde başta öküz olmak üzere iş hayvanı sayısında doğal olarak bir azalma olmuştur. Traktör ve iş makinelerinin günlük yaşama girişinden önce, ülkenin kalkınmasında ve kırsal kesime hizmet götürülmesinde iş hayvanlarından azımsanamayacak ölçüde yararlanılmış ve bu sayede hali hazırdaki gelişmişliğin alt yapısı oluşturulmuştur. Konya ili de traktörün en erken girdiği ve yoğun olarak kullanıldığı illerden biri olup, iş hayvanı sayısında ülke genelindekinden daha hızlı azalış gerçekleşmiştir. Bununla birlikte dağlık alanlara traktör çok daha sonraları (1970'li yıllarda) girmeye başlamıştır. Konya'da olmasa da Anadolu'nun birçok dağ köyünde özellikle Doğu Karadeniz Bölgesi'nin dağlık iç kısımlarında halen öküz kullanan çiftçilere rastlamak mümkündür. 1950'li yıllarda yaşanan ve Konya'yı da etkileyen bir diğer değişim, göçebe yörüklerin yerleşik düzene geçmeleridir ki, bunların bir kısmı Konya'ya yerleşmişlerdir. Göçebe sayısındaki azalma ile bu kültürün bir parçası olan deve yetiştiriciliğinde de zamanla büyük ölçüde bir azalma olmuştur.

1960 yılından bu yana ülke genelinde manda sayısı 1/13 oranında azalırken, Konya'da

bu azalma 1/280 oranında gerçekleşmiştir. Oysa son yıllarda dünya genelinde manda sayısı artmaya devam etmektedir. Türkiye'de manda sayısındaki azalmanın sebepleri arasında hayvancılıkla uğraşan kırsal nüfusun azalması, tarımın giderek entansifleşmesi, sığırcılığın daha cazip bulunması ve mandaların yaşam alanı olan doğal sulak alanların azalması sayılabilir. Konya'da açılan drenaj kanalları ile bataklıkların kurutulması nedeniyle doğal sulak alanlardaki azalma ülke genelinde göre çok daha fazla olmuştur. Manda sayısındaki hızlı düşüş de bu durumla paralellik arz etmektedir.

Dikkate değer bir diğer husus ta son yıllarda dünya genelinde keçi sayısının artmakta olduğu, buna karşılık Türkiye'de keçi sayısında çok ciddi azalmaların olduğudur. Özellikle ülkemizin öz varlığı olan Tiftik keçilerinin neredeyse nesli tükenme tehlikesi ile karşı karşıyadır. Dünya genelinde sıhhi olmamakla birlikte çok daha ucuz olan sentetik liflerin yaygın olarak kullanılmaya başlamasını takiben, hayvansal liflere olan ilgi azalmış, bu liflerin birçok yerde kırkım masrafını karşılayacak kadar ekonomik getirisi bile kalmamıştır. Sonuçta Tiftik keçisi gibi başlıca yetiştirme gayesi hayvansal lif üretimi olan türlerin yetiştiriciliği azalmıştır. Tiftik keçilerinde alternatif gelir getirici verimler üzerinde de gereği gibi durulmamıştır. Konya ilinde Tiftik keçisi sayısındaki azalma Türkiye geneli ile karşılaştırıldığında çok daha hızlı olmuştur. İncelenen istatistikî verilerde Konya dışında yetiştiriciliğinin yapıldığı illerde Tiftik keçileri sağılırken, Konya'da genellikle sağılmadıkları belirlenmiştir. Sağılmaları halinde yerli koyunlardan sağılan süt verim ortalamasına yakın süt verdikleri bilinen Tiftik keçilerinde, tiftiğin para etmediği dönemlerde sütlerinden alternatif olarak önemli ölçüde gelir elde edilmesi mümkündür. Konya'da geleneksel olarak böyle bir uygulama bulunmadığından, Tiftik keçilerindeki sayısal azalış çok daha hızlı seyretmiştir. Kıl keçisi sayısındaki azalışın en büyük nedeni ise yürürlükteki 6831 sayılı Orman Kanunudur. Bu kanun Kıl keçisinin ormana girişini yasaklamıştır. Oysa kontrollü bir otlatma programı ile keçilerin ormanlık alanlarda zararsız bir şekilde otlatılabilmeleri mümkündür. Ormanlık alanlarda yangınların kontrolünde birçok ülkede orman içi otlatma uygulamalarından başarıyla yararlanılmaktadır. Orman tabanındaki otlar ve çalı formumdaki bitkiler orman yangınlarının hızlı bir şekilde yayılmasına neden olmakta, otlatma ile bu sorunun büyük ölçüde önüne geçilmektedir.

Konya ilinin Türkiye hayvan varlığındaki payı incelenirken, Karaman ilinin 1989 yılı ortalarında Konya'dan ayrıldığı ve 1990 yılından sonraki il hayvancılık verilerinde Karamanın bulunmamasından dolayı önemli bir azalma olduğu hesaba katılmalıdır.

Hayvancılığın durumu hakkında her ne kadar yıllar itibarıyla hayvan sayılarındaki değişimler biraz fikir verse de, önemli olan hayvan sayısındaki değişimlerin hayvansal ürün üretimine olan yansımalarıdır. Hayvancılığın gelişmişliği hayvan başına elde edilen ürün miktarları ile ölçülmektedir. Bu nedenle geçmişten bu yana hayvansal ürünlerin üretiminin irdelenmesinde yarar vardır. Çizelge 2'de Türkiye ve Konya'da son 60 yıllık dönemde seçilen bazı yıllarda üretilen süt, yumurta ve bal miktarları ile Konya'nın toplam üretimdeki payları verilmiştir.

Çizelge 2'de 1950'den 2008'e gelindiğinde sığır sütü üretiminde Türkiye'de yaklaşık 8.1 kat, Konya'da ise 12.9 kat bir artışın olduğu görülür. Ülke geneli ile karşılaştırıldığında Konya'da sığırcılığın daha hızlı gelişmiş olması ilin toplam süt üretimindeki payının da artmasını sağlamıştır. Bu gelişmişlikte ilde kültür ırkı hayvan sayısındaki hızlı artışın önemli bir payı olmuştur. Nitekim TÜİK 2008 yılı verilerine göre Türkiye sığır mevcudunun % 32.73'ünü kültür ırkları, % 26.25'ini yerli ırklar ve % 41.02'sini bunların melezleri oluştururken, Konya'da aynı sıra ile bu genotiplerin payları % 51.95, % 10.92 ve % 37.13 olarak hesaplanmıştır. İlde yüksek verimli kültür ırklarıyla bunların melezlerinin payı % 90'a yaklaşmış ve bu da verimlere yansımıştır. Sığırcılıktaki bu gelişmenin aksine ilde, koyun ve keçi sayısındaki hızlı azalmaya paralel olarak bu iki türden elde edilen sütün payı aynı dönemde yarı yarıya azalmıştır. Aynı dönemde ilin yumurta üretimindeki payı yaklaşık üç kat artmıştır. Türkiye yumurta tavuğu mevcudunun yaklaşık olarak % 16'sı Konya'da bulunmaktadır. Yıllara göre değişmekle birlikte ülke yumurta üretiminin % 15-20'si Konya'dan sağlanmaktadır. Türkiye yumurta ihracatında da ilin aynı derece de önem arz eden bir konumda olduğu tahmin edilmektedir. Konya ilinde yumurtacı tavuk kümeslerinin hacmi ve barındırdıkları tavuk sayılarının tespiti çalışmalarının sonucunda ilde; en büyüğü 550000, en küçüğü de 1400 adet yumurtacı tavuk içeren, toplam 85 adet işletme olduğu tespit edilmiştir. Bu işletmelerden bazılarının keklik, bıldırcın, devekuşu gibi diğer kanatlı hayvan yumurtalarının da üretimine yönelik çalıştıkları belirlenmiştir. Konya ili gerek mevcut yumurtacı tavuk sayısı gerekse mevcut işletmelerin kapasite ve verimliliği bakımından düşünüldüğünde, Türkiye yumurta üretim sektörünün en önemli illerinden birisi olmakta, Türkiye ekonomisine bu anlamda oldukça mühim katkılar sağlamaktadır.

Çizelge 2. Türkiye ve Konya'da bazı yıllarda üretilen süt, yumurta ve bal miktarları ile Konya'nın toplam üretimdeki payı

Yıllar	Türkiye/Konya	Sığır Sütü (Ton)	Koyun Sütü (Ton)	Keçi Sütü (Ton)	Yumurta (bin adet)	Bal (Ton)
1950	Türkiye	1382000	668000	746000	920000	5205
1950	Konya	37000	83000	21000	45456	109
Konya'nın Payı (%)		2.67	12.42	2.81	4.94	2.09
1995	Türkiye	9275310	934495	277205	10268668	68620
1995	Konya	242355	37540	5464	658543	1400
Konya'nın Payı (%)		2.61	4.01	1.97	6.41	2.04
2000	Türkiye	8732041	774380	220211	13508586	61091
2000	Konya	351090	45123	4688	2188403	1391
Konya'nın Payı (%)		4.02	5.82	2.12	16.20	2.27
2005	Türkiye	10026202	789878	253759	12052455	82336
2005	Konya	373294	50720	4996	1728556	1059
Konya'nın Payı (%)		3.72	6.42	1.96	14.34	1.28
2008	Türkiye	11255176	746872	209570	13190696	81364
2008	Konya	478568	45152	2571	1891121	874
Konya'nın Payı (%)		4.25	6.04	1.22	14.33	1.07

Konya'da bal üretimi son 60 yılda 8 kat artmış olmasına rağmen, aynı dönemde Türkiye bal üretiminde yaklaşık 15.6 kat artış sağlanmış ve doğal olarak ilin bal üretimindeki payı yarıya yakın azalmıştır. İklimsel faktörlerin yıllık değişimleri nedeniyle bal üretiminde yıllara göre bir istikrardan bahsetmek mümkün değildir. Birbirini izleyen yıllarda bile bazen koloni başına ortalama bal üretiminde % 15'in üzerinde farklılıklar olabilmektedir. Konya ili nektar kaynaklarının önemli bir kısmı il dışından gelen gezginci arıcılar tarafından kullanılmakta olup, bu yolla üretilen ballar genellikle il dışında değerlendirilmektedir. Bu yönü ile Konya bozkırlarının ülke bal üretiminde önemli bir yeri olduğu söylenebilir.

1990'ların başında Türkiye süt üretiminde ineklerden sağlanan sütün payı % 84 iken, aradan geçen yaklaşık yirmi yılda bu pay % 92.2'ye çıkmıştır. Konya'da üretilen sütün ise

2008 yılı verilerine göre yaklaşık olarak % 91'i ineklerden sağlanmaktadır. Bu dönemde inek başına süt verimi iki kattan daha fazla bir artış gösterirken, süt üreten diğer türlerin verimlerinde kayda değer bir artış olmamış ve bu türlerin sayısal olarak azalmasıyla birlikte süt üretimindeki payları giderek azalmıştır.

En son istatistik verilere göre, sağmal inek başına düşen ortalama yıllık süt verimi ülkemizde 2862 kg iken, dünya ortalaması 2305 kg, Konya'da ise 3322 kg'dır (Anonim, 2009b). Her ne kadar, Konya'da sağmal inek başına laktasyon süt verimi dünya ve Türkiye ortalamasından yüksek ise de hayvancılığı ileri ülkelerle karşılaştırıldığında bu değer onların yarısı, hatta inek başına en yüksek süt verimine sahip ülkelerde sağmal inek başına üretilen sütün yaklaşık olarak 1/3'ü düzeyindedir.

Son yıllarda dünya manda varlığında bir artış söz konusu iken, Türkiye'de bu türün sayısal azalışı devam etmektedir. Anadolu mandaları üzerinde yeterli düzeyde bir ıslah çalışması yapılamıştır. Ülkemizde mandalardan bir laktasyonda yaklaşık olarak 1000 kg süt alınabilirken, ıslah edilmiş manda soylarında 5000 kg'a ulaşmıştır. Artan ülke nüfusunun besin madde gereksinimlerinin karşılanabilmesi ve beslenme standartlarının gelişmiş ülkeler düzeyinde çıkarılabilmesi için hem ülke genelinde hem de Konya'da hayvan başına elde edilen verimlerin artırılması gerekmektedir.

Türkiye'de küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinin mevcut ekstansif yapısı, nitelikli damızlık hayvan teminindeki güçlükler, suni tohumlamanın bu sahada geç devreye girişi ve henüz yaygınlaşmamış olması ile üniversiteler ve araştırma enstitülerinde yapılan ıslah çalışmalarının yeterince sahaya aktarılamaması gibi nedenlerle küçükbaş hayvan ıslahına yönelik ülkesel boyutta kapsamlı çalışmalar yapılamamış ve hayvan başına elde edilen verimlerde sözü edilebilir bir artış sağlanamamıştır. Hali hazırda ülkemizde sağılan koyun başına 60 kg, keçi başına ise 80 kg dolaylarında süt elde edilebilmektedir. Küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinin geleneksel olarak yapıldığı Konya ilinde de verimler yaklaşık olarak aynı düzeylerdedir. Ancak birçok işletmede işgücü yetersizliği nedeni ile koyunlar sağılmamakta veya günde bir kez sağım uygulanmaktadır. İleri bir yaşta (genellikle 3 aydan fazla) sütten kesimin uygulanması ve buna bağlı olarak sağıma geç bir tarihte başlanması sebebiyle sağım süresi kısalmakta ve pazarlanabilir süt verimi düşmektedir.

Türkiye'de kesilen sığır başına ortalama karkas ağırlığı Et Balık Kurumu verilerine göre 1975 yılında 61.41 kg iken, 2007 yılında 215.61 kg'a ulaşmıştır. Aynı dönemde küçükbaş hayvanlarda ortalama karkas ağırlığı 12.75 kg'dan 18.43 kg'a çıkmıştır. Konya'da ise 2009 yılı resmi verilerine göre büyükbaş hayvanlarda ortalama karkas ağırlığı 253.23 kg, küçükbaşlarda ise 17.09 kg'dır. Sığırlardan elde edilen ortalama karkas ağırlığının Türkiye ortalamasından yüksek oluşu, ilde kültür ırkı ve melezlerinin oransal olarak paylarının ülke geneline göre daha fazla olması, büyükbaş hayvan besiciliğinin kısmen gelişmiş olması ve hayvanların bir yılı aşkın uzunca bir süre beside tutulması ile açıklanabilir. Türkiye kırmızı et üretimi hesaplanırken DPT özel ihtisas komisyonu çalışmalarında kabul gören kasaplık güç değerleri koyun için % 43, keçi için % 32, sığır için % 30 ve manda için % 21'dir. Bu değerler baz alındığında Türkiye'nin 2008 yılı toplam kırmızı et üretimi yaklaşık 910 bin ton olarak tahmin edilmiştir. Aynı yıl beyaz et üretimi ise yaklaşık olarak 1.1 milyon ton dolayındadır. Konya'da 2008 yılı verilerine göre 39706 ton kırmızı et üretilmiş olup, Türkiye üretiminin yaklaşık % 4.36'sına karşılık gelmektedir. Resmi kayıtlara göre Konya'da üretilen kırmızı et miktarı ile yukarıdaki kasaplık güç değerleri kullanılarak Konya'nın kırmızı et üretimi için tahmin edilen değer birbirlerine oldukça yakın olup, hesaplamalarda kullanılan değerlerin güvenilirliğini göstermektedir. Konya'da 2008 yılı resmi verilerine göre 3176922 adet etlik piliç yetiştirilmiş olmasına rağmen, aynı yıl beyaz et üretimi ise yaklaşık 315 ton kadar olmuştur. Bu durum Konya'da üretilen etlik piliçlerin yaklaşık % 6.6'sının ilde kesildiğini kalan kısmın ise il dışı kesimhanelerde kesildiğini göstermektedir. Konya'da etlik piliç yetiştiriciliği, özellikle Akşehir ilçesinde entegre bir üretim halinde yapıldığı için gelişmiş olup, ilin toplam üretiminin yaklaşık % 94'ü buradan sağlanmaktadır. Bununla birlikte anılan entegrasyonun kesimhanesi çalışmamaktadır. Geçmiş yıllarda merkez ilçelerde de etlik piliç yetiştiriciliği yapılmış ancak beyaz et fiyatlarındaki istikrarsızlık başta olmak üzere, merkezde donanımlı bir kanatlı hayvan kesimhanesinin bulunmayışı, ilde etlik piliç yetiştiriciliği entegrasyonunun oluşturulamaması ve diğer sektörlerin daha garantili olarak görülmesi gibi nedenlerle yetiştiricilik yerini diğer uğraşı alanlarına bırakmıştır.

3. KONYA'DA HAYVANCILIĞA DAYALI SANAYİLER

Konya'da 2009 yılı toplam süt üretimi yaklaşık olarak 526381 tondur. Süt işleyen işletme sayısı ise 82 adet olup, bunların kurulu kapasiteleri günlük birkaç tondan 1000 tona kadar değişmektedir. Konya'da günlük olarak üretilen sütten (yaklaşık 1442 ton) çok daha fazlasını işleyecek bir kapasite mevcuttur. Hali hazırda bir çok işletme kurulu kapasitesinin yarısından daha az süt işlemektedir. İle işlenmek üzere komşu illerden süt girdiği gibi, dışarıdan gelen sütten daha az olmakla birlikte komşu illere de işlenmek üzere süt gönderilmektedir. Üretilen süt kaliteli olması halinde il dışı uzak mesafelerden de iyi bir fiyata alıcı bulabilmektedir.

Konya'da biri kanatlı hayvanlar için toplam 6 adet et kombinası ve 19 adet mezbaha ve 46 adet de et parçalama ve işleme tesisi bulunmaktadır. Bu kesimhanelerde 2009 yılında, 235354 adet küçükbaş, 116534 adet büyükbaş ve 360959 adet de tavuk kesimi yapılmıştır. İlin kasaplık güç potansiyeli dikkate alındığında yapılan büyükbaş hayvan kesiminin ilin potansiyeline yakın olduğu, ancak küçükbaş hayvan kesiminin ilin kasaplık güç potansiyelinin (yaklaşık 500000) çok gerisinde olduğu görülmektedir. Bu da ilde üretilen küçükbaş hayvanların yarısından fazlasının il dışında kesildiğini göstermektedir. Özellikle küçükbaş hayvan kesimi yapacak modern tesislere ihtiyaç duyulmaktadır. İlin kanatlı hayvan kesim kapasitesi de oldukça yetersiz olup, bu konuda özelleşmiş yeni tesislere ihtiyaç vardır. Benzer şekilde Türkiye yumurta üretiminde en büyük paya sahip olmasına karşın, Konya'da yumurta kırma ve işleme tesisleri bulunmamaktadır. Sonuçta sektörde dönemsel olarak yaşanan krizler, daha ağır bir bedel ödeyerek atlatılmaktadır.

Türkiye'de 2008 yılı verilerine göre, toplam 681 adet yem fabrikası (8395 Ton/Saat kapasite) bulunmakla birlikte, bunlardan 470 tanesi (6482 Ton/Saat kapasite) faal olarak çalışmaktadır. Konya'da ise 61 adet yem fabrikası (749 Ton/Saat) bulunmakta, ancak bunlardan 43'ü (584 Ton/Saat) faaliyet göstermektedir. 2008 yılı Türkiye karma yem üretimi 9560617 ton olup, bunun % 42.0'ı kanatlı hayvan, % 56.3'ü büyük ve küçükbaş, 1.7'si de diğer hayvan yemleridir. Çizelge 3'te 2008 yılı Türkiye karma yem üretiminin dağılımı ve Konya'nın yem üretimindeki payı verilmiştir. Konya'nın Türkiye karma yem üretimindeki payı 2008 yılı verilerine göre % 5.74 ve kapasite kullanım oranı ise % 77.97 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye geneli kapasite kullanım oranları da yaklaşık olarak aynı düzeylerdedir. Türkiye'deki faal kapasitenin % 9'u Konya'da bulunmasına rağmen, Konya'nın karma yem üretimindeki payının % 5.74'de kalması, ilde faaliyette olan yem fabrikalarının kapasitelerinin çok altında çalıştığını göstermektedir. Faal kapasiteye uygun olarak, Konya'nın karma yem üretimindeki payını yükseltmesi, yani mevcut üretime % 50'sinden fazlasını eklemesi gerekmektedir.

Çizelge 3. 2008 Yılı Türkiye karma yem üretiminin dağılımı ve Konya'nın yem üretimindeki payı

KONYA/ TÜRKİYE	KANATLI YEMİ (Ton)	KUZU BUZAĞI YEMİ (Ton)	BESİ YEMİ (Ton)	SÜT YEMİ (Ton)	BKB TOPLAM (Ton) [1]	DİĞER YEMLER (Ton)	GENEL TOPLAM (Ton)	Toplam Üretim Payı (%)
KONYA	50987	23767	209954	263759	497480	412	548879	5.74
TÜRKİYE	4017631	329941	2003577	3044542	5378060	164926	9560617	100

BKB[1] ; Büyükbaş ve küçükbaş yemleri toplamı

Konya'da yakın dönemlere kadar iki adet deri fabrikası olmasına rağmen, üretim maliyetlerinin yüksekliği nedeni ile bu fabrikalar karlı bir şekilde çalıştırılamamış ve kapanmak zorunda kalmıştır. Yapağı ve tiftik ticareti de geçmiş yıllarda ilde önemli bir yere sahip iken, günümüzde bu sektörde uğraşanların sayısı giderek azalmaktadır. Hâlbuki yakın bir döneme kadar, bu iki ürün Konya'nın önemli ihraç ürünleri arasında yer almaktaydı. Yurt içinden temin edilenlerle, balkanlar ve orta doğu ülkelerinden ithal yapağılar Konya'daki yıkama ünitelerinde yıkanıp tasnif edildikten sonra satışa sunulmaktaydı, ancak yapağının değerini giderek kaybetmesi ve yıkama tesislerinin rantabl çalışamaması sonucunda bu işletmelerin çoğu kapanmış veya faaliyetlerini daha ekonomik bir şekilde sürdürebileceği Konya dışındaki bölgelere taşınmışlardır. Türkiye yapağı üretimi 2008 yılı verilerine göre 44166 ton, Konya üretimi ise 1338 ton olup, ülke üretiminin yaklaşık % 3'üne karşılık gel-

mektedir. Geçmişte bu yapağının önemli bir kısmı ailelerin kendi ihtiyaçlarını karşılamak üzere işlenmiş, bir kısmı işlenmiş ürün olarak bir kısmı da kirli yapağı halinde satılmıştır. Yerli koyun ırklarının yapağılarından geleneksel olarak halı, kilim, battaniye, yatak, yorgan, çorap, şapka, hırka, eldiven ve keçe gibi ürünler yapılmıştır. Tiftikten çeşitli giysiler dokunurken, keçi kılları ise heybe, çadır, çuval, kilim ve halat benzeri ürünlerin yapımında kullanılmıştır. Halı ve kilimlerin üretiminde kullanılan yün ipler kirman veya çıkrıklar kullanılarak çekilmiş ve günümüzde önemi yeni anlaşılmaya başlanan kök boya tekniği ile boyanmış, ya da dokuma sırasında doğal renk farkından yararlanılmıştır. Bu ürünler tamamen doğal olup, insan sağlığı ve çevreye herhangi bir zararları olmaması yanında kültürel ve sanatsal motifler içermesi nedeniyle son yıllarda yüksek fiyata alıcı bulabilmektedir. Konya'da yakın bir döneme kadar çok sayıda halı, kilim ve el dokuma tezgahları ile geleneksel keçe üretim tezgahları bulunmasına rağmen bunların sayısı giderek azalmış, son kalanlar ise turistik veya hobi amaçlı olarak üretime devam etmektedirler. Bu ürünler etkin bir organizasyon dahilinde reklamlarının yapılması ve tarımsal amaçlı kooperatifler aracılığı ile de pazarlanmaları halinde, özellikle kırsal kesimlerde önemli birer alternatif gelir kaynağı olabilirler.

4.KONYA'DA DAMIZLIKÇI KURULUŞLAR VE HAYVACILIK ÖRGÜTLERİ

Bahri Dağdaş Uluslararası Tarımsal Araştırma Enstitüsü

1914 yılında Vali Haydar Bey tarafından 14238 dekarlık bir arazi çiftlik haline getirilmiştir. 1914–1934 yılları arasında Konya Valiliği İl Özel İdaresine bağlı olarak 'Numune Çiftlik' adı altında kurulan işletme, 1934 yılında Vali İzzet Bey tarafından hara haline getirilmiştir. 1934–1984 yılları arasında ise Tarım Bakanlığı Veteriner İşleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı Yetiştirme (Hara) ve Araştırma (Zootekni) Kurumu şeklinde faaliyetlerine devam etmiştir. Atçılık ve sığırcılık şubeleri ile çalışmalara başlayan harada 1942 yılında aygır deposu, 1943 yılında koyunculuk şubesi, 1952 yılında ise tavukçuluk ve besicilik şubeleri kurularak faaliyete geçirilmiştir. Konya Harası Orta Anadolu hayvancılığını ıslah ederek, halkın geçim seviyesini yükseltmek ve milli servetimizin en büyük kaynaklarından biri olan hayvancılığı en yararlı hale getirmek gayesi ile kurulmuştur. Bu amaçla, bulunduğu bölge çevresindeki yetiştiricilerin damızlık hayvan (at, koyun, sığır ve tavuk) ihtiyaçlarını karşılamış, gerek kendi personeli ve gerekse hayvan yetiştiricileri için şubeler itibarıyla birer eğitim merkezi halinde hizmet vermiştir. 1984–1986 yılları arasında, TİGEM'e bağlı üretim işletmesi, daha sonra da Ekonomik İşler Yüksek Koordinasyon Kurulu'nun kararı ile 01.01.1987 tarihinden itibaren, aynı arazi üzerinde Hayvancılık Merkez Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü ve Bahri Dağdaş Milletlerarası Kışlık Hububat Araştırma Merkezi Müdürlüğü olarak iki Enstitü şeklinde çalışmalara devam edilmiştir. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın 10.06.2002 tarihindeki olurları ile birleştirilen iki enstitü "Bahri Dağdaş Uluslararası Tarımsal Araştırma Enstitüsü" adı altında halen çalışmalarını sürdürmektedir. Enstitüde yerli Merinos koyunu olarak geliştirilen Konya Merinosları ile etçi tip olarak geliştirilen Hasmer ve Hasak genotipleri yetiştirilmekte, belirli dönemlerde isteyen yetiştiricilere damızlık satışı yapılmaktadır.

Ereğli Zootekni Araştırma Enstitüsü

Müessese 1957 yılında özel bir çiftlik iken Türkiye Yapağı ve Tiftik AŞ Genel Müdürlüğü tarafından Türkiye'de Merinos koyunculuğunun geliştirilmesine katkıda bulunmak gayesi ile satın alınmıştır. Ereğli Merinos Yetiştirme çiftliği adı altında 1965 yılına kadar faaliyette bulunmuştur. 1965 yılında çiftlik Tarım Bakanlığına intikal etmiş ve bu tarihten itibaren Konya Harası Müdürlüğüne bağlanmıştır. Şubat 1966 tarihinde Türk-Fransız işbirliği ile bir yetiştirme kurumu haline getirilmesi öngörülmüş ve Mayıs 1966 yılında Tarım Bakanlığı Veteriner İşleri Genel Müdürlüğüne bağlı Zootekni Araştırma Enstitüsü Yetiştirme ve Deneme Çiftliği olarak faaliyete geçmiş, daha sonra Koyunculuk Üretme İstasyonu Müdürlüğüne dönüştürülmüş ve 2003 yılında da kapatılarak özelleştirilmiştir. Bu kurum bölge halkına yıllarca damızlık Merinos, Akkaraman ve İvesi koyunları tedarik etmiştir.

Altınova Tarım İşletmesi

Gözlü Ziraat İşletmesine bağlı olarak 1942 yılında açık işletme şeklinde hizmete giren Altınova, bedeli mukabilinde çiftçiye arazi sürmekle işe başlamıştır. 1945 yılında Başkuyu Zirai Kombinası olarak ilk mahsulünü hasat etmiştir. 1 Mart 1950 tarih 5433 sayılı Kanunla kurulmuş bulunan Devlet Üretme Çiftliği Genel Müdürlüğüne bağlanmış ve "Altınova Devlet Üretme Çiftliği" adını almıştır. 1984 yılında Haralar ve İnekhanelerin Devlet Üretme Çiftlikleri (DÜÇ) ile birleşmesi neticesinde, Kamu İktisadi Kuruluşu olarak halen Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı "Altınova Tarım İşletmesi Müdürlüğü" adı altında faaliyetlerini yürütmektedir. 1994 yılında "İktisadi Devlet Teşekkülüne" dönüştürülmüş olup, görevini bu statüde devam ettirmektedir. İşletmede bölgeye adapte olmuş Esmer Irk damızlık süt sığırcılığı ile damızlık Anadolu Merinosu koyunu yetiştiriciliği yapılmaktadır. İşletmenin sığırcılık şubesinde, 2008 yılı sonu itibariyle 530 baş ana kadro ve toplam 1044 baş hayvan varlığı bulunmakta olup, her yıl yaklaşık 300 baş damızlık sığır dağıtımı gerçekleştirmektedir. Koyunculuk şubesinde ise 4400 baş ana kadro ile toplam 7600 baş Anadolu Merinosu ırkı koyun bulunmakta ve yılda ortalama 630 baş koyun damızlık olarak satılmaktadır.

Konuklar Tarım İşletmesi

Konuklar Tarım İşletmesi'nin ilk sahipleri Konyalı Çelebilerden Vahit Çelebi'dir. İşletme 1894 yılında Belfai isimli bir Fransız'a, 1914 yılında Kızılay İdaresi'ne, 1936 yılında kısa bir süre tekrar bir Fransız'a ondan da İhsan Bey'e geçer. Devlet tarafından 1942 yılında satın alınan İşletmede, 1943 yılında Özden Teknik Tarım Okulu açılır. Buna paralel olarak Zirai Kombina haline getirilmiştir. Devlet Üretme Çiftliği olana kadar İşletme Özden Çiftliği olarak adlandırılmıştır. 1950 yılında Devlet Üretme Çiftliği Genel Müdürlüğü'ne bağlı Konuklar DÜÇ olarak faaliyetlerini devam ettirir. Çiftlik bünyesinde 1951 yılında Zirai Alet Makine Kullanımı ve Tamir Bakımı üzerine eğitim veren Makinist Okulu açılır. Bu okul 1983 yılına kadar eğitimlerini sürdürmüş, bu tarihten sonra Çumra İlçesi'ne taşınmıştır. İşletme 1984 yılından bu yana Konuklar Tarım İşletmesi Müdürlüğü olarak faaliyetlerine devam etmektedir. İşletmenin bir kısmı (balıkçılık ve tavukçuluk şubeleri) özelleştirilmiştir. İşletmede genetik kapasitesi yüksek Esmer ırkı damızlık süt sığırcılığı yapılmaktadır. 2008 yılı sonu itibariyle 285 ana olmak üzere 600 baş damızlık mevcudu vardır. İşletmede yılda yaklaşık 110 baş damızlık satışı gerçekleşmektedir.

Gözlü Tarım İşletmesi

İşletme 1940 yılında "Gözlü Gurup Amirliği Ziraat Kombinası" adı altında 3780 sayılı Milli Koruma Kanunun 43 üncü maddesine istinaden Açık Tarım İşletmesi olarak kurulmuştur. İşletme 1950 yılında Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğüne bağlanarak "Gözlü Devlet Üretme Çiftliği" adını almıştır. 1984 yılından bu yana Kamu İktisadi Kuruluşu olarak Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı "Gözlü Tarım İşletmesi Müdürlüğü" adı altında faaliyetlerini yürütmektedir. 1994 yılında "İktisadi Devlet Teşekkülüne" dönüştürülmüş olup, görevini bu statüde devam ettirmektedir. İşletmede 6019 baş ana kadro ile toplam 9470 baş Akkaraman ve Acıpayam ırkı ile koyunculuk faaliyeti sürdürülmektedir. Acıpayam koyunu, Doğu Friz, İvesi ve Dağlıç koyunlarının melezlenmesiyle oluşturulmuştur. Dağlıç ırkının yetiştirildiği yörelerde ıslah edici bir tip olarak kullanılmaktadır. İşletmede yılda yaklaşık 400 baş koyun damızlık olarak satılmaktadır.

Bu işletmelerin tümü Konya'da hayvancılığın gelişimine çok büyük katkılar sağlamıştır. Yetiştiriciler yıllarca kaliteli damızlık ihtiyacını bu işletmelerden karşılamış olup, özellikle büyük ve küçükbaş hayvancılıkta halen karşılamaya da devam etmektedirler. Geçmişte tavukçuluk ve hindicilik alanında da bu işletmelerin büyük bir kısmı hizmet vermiştir. Kanatlı hayvan yetiştiriciliğini geliştirmeye yönelik birçok girişime bu çiftlikler örnek teşkil ettiği gibi, onlara materyal de temin etmiştir. Ayrıca Konya ili Beyşehir İlçesinde Hindicilik Üretme İstasyonu kurulmuş, faydalı hizmetler vermesine rağmen daha sonra özelleştirilmek üzere kapatılmıştır.

Üretici Birlikleri ve Kooperatifler

Konya'da 4631 sayılı Hayvan Islahı Kanununa dayanarak 1995 yılında Konya Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği kurulmuş, 2006 yılında Konya İli Damızlık Koyun Keçi Yetiştiricileri Birliği ve son olarak da Konya Arıcılar Birliği kurulmuştur. Bu birliklerin esas ve öncelikli amaçları üyeleri arasında eşgüdümü sağlayarak mevcut hayvanların verimlerinin ıslahıdır. Bu amaçlara uygun olarak ön soy kütüğü ve soy kütüğü işlevlerini yürütmek, Yurt içinden ve gerekli durumlarda yurt dışından sağlanan erkek ve dişi damızlık materyal, sperma, embriyo ya da diğer biyolojik yöntemleri kullanarak ıslah programlarını uygulamak, üyelerinin hayvanlarında yapay tohumlama hizmeti vermek birliklerin çalıştığı başlıca teknik konulardır. Birliklerin çalışma konuları 19.12.2000 tarih ve 24615 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmış olup, burada birliklere ekonomik konularda da çok geniş yetkiler verilmiştir. Öncelikli görevleri ıslah olan birliklerin bu görevi aksatmadan yürütebilmeleri, ekonomik konularda yapacakları çalışmaları bünyelerinde kuracakları kooperatifler aracılığı ile yapmalarıyla mümkündür. Adı geçen birliklerden Konya Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği alt yapısını tamamlamış, sığır sayısının fazla olduğu ilçelerde şubeler açmış ve ıslah ile ilgili faali-

yetlerinde önemli mesafeler kat etmiştir. Diğer iki birlik ise çok sonra kurulmuş olmalarına rağmen alt yapılarını tamamlamak üzeredirler. Islah konusunda yapılacak çalışmalara henüz başlayabilmişlerdir.

Konya ilinde 2009 yılı resmi verilerine göre 600 adet tarımsal amaçlı kooperatif bulunmaktadır. Bu kooperatiflerin hayvancılıkla ilgili olanları Haykoop bünyesinde birleşmişlerdir. Ancak bu kooperatiflerin çoğu aktif olarak çalışmamaktadır. Bunun başlıca nedenleri, üyeler arasında fırsat eşitliğinin sağlanamaması, üyelerin hisseleri oranında etkinliğe sahip olmaları, birbirlerini çekememezlikleri ve bazı üyelerin kooperatif imkânlarını kendi lehlerine kullanmak istemeleri şeklinde sıralanabilir. Bu kooperatiflerin bir kısmında proje dahilinde düşük faizli kredi kullanarak üyelere damızlık düve, koç ve koyun dağıtımı yapılmış ve halen damızlık dağıtımı projelerine devam edilmektedir. Ancak yetiştiricilerin koşullarında bir iyileştirme sağlamaksızın yapılan damızlık hayvan dağıtımlarından, genellikle istenilen sonuçlar alınamamıştır. Bunların yanında Konya'da, hayvancılığın sorunlarının çözümüne katkı sağlaması ve bu konuda yapılacak çalışmalara yön vermesi ümit edilen 9 adet süt üretici birliği ve birer adet de yumurta, kırmızı et ve bal üreticileri birliği bulunmaktadır.

5. KONYA'DA ORGANİK HAYVANCILIK

Sentetik olarak üretilen maddelerin, direk veya dolaylı olarak hayvansal üretimde kullanılmadığı veya kullanımı zorunlu ise minimum düzeyde kullanıldığı hayvansal üretim şekline organik hayvancılık denir. Ülkemizde yeni sayılan bu alternatif üretim şekli ile ürün miktarından çok ürün kalitesinde sağlık kriterlerinin yükseltilmesi ve ekolojik doğal dengenin korunması amaçlanmaktadır. Organik tarım önceleri bitkisel ürünlerin üretimi amacıyla ortaya çıkmıştır. Ancak daha sonra hayvancılıkta da önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Aslında organik tarımı bitkisel ve hayvansal üretimle birlikte düşünmek gerekir. Çünkü çiftlik hayvanları, bir taraftan işletmeye gübre sağlamakta, diğer taraftan da bitkisel üretime yem bitkisi münavebesi getirerek toprağı zenginleştirmektedir. Bu nedenle organik tarım, bitkisel ve hayvansal üretimleri birlikte içeren karma bir sistem olarak ele alınmalıdır. Dolayısıyla da tarımın iki ana kolundan birisi olan hayvansal üretimin ekolojik dengeyi koruyacak ve biyolojik gelişmeyi sağlayacak şekilde yürütülmesi, hem bu faaliyetlerin devamlılığının sağlanması, hem de insan sağlığının korunması açısından son derece önemlidir.

Organik hayvancılık faaliyetleri, organik bitkisel üretim ile birlikte Türkiye genelinde olduğu gibi Konya'da da yaygınlaşmaktadır. İlimizde henüz büyükbaş ve küçükbaş hayvan yetiştiriciliği konusunda organik yetiştiricilik yapılmamasına rağmen, arıcılık ve yumurta tavukçuluğunda örnek işletmeler mevcuttur. 2009 yılı verilerine göre Konya'da 2 arı yetiştiricisi 350 kovanda organik arıcılık yapmaktadır. Sarayönü ilçesinde bulunan 2 müteşebbis ise toplam 8 bin 500 tavukluk çiftlikleriyle organik yumurta üretimini gerçekleştirmektedirler. Hem doğayı ve hem de sağlığı koruyarak üreticilerine daha fazla gelir getirmeyi hedefleyen organik hayvancılığın Konya'da yaygınlaşması için daha fazla çalışmaya gereksinim vardır. Bireysel üreticilerin bu yetiştiricilik şekline müteşebbis olarak girmesinin yanı sıra, üretim planlanması ve pazarlama sorunlarının çözümü açısından küçük üreticilerin birlikler ve kooperatifler aracılığı ile başlaması planlanabilir. Özellikle Konya'nın güney ve güneybatısındaki dağlık bölgelerde yer alan ilçe ve köylerde, neredeyse tamamen meraya dayalı olarak yürütülen küçükbaş hayvancılığın örgütlenerek sertifikalandırılması ve organik hayvancılığa dönüştürülmesi mümkündür. Her şeyden önce tarım sektörüyle ilgilenen kamu ve sivil toplum örgütlerinin öncülüğüyle organik hayvancılık konusunda eğitim çalışmaları yoğun bir şekilde yapılıp, organik tüketim bilinci yaygınlaştırılmalıdır.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Konya ili 4081353 hektar yüzölçümü ile yurdumuzun en geniş arazi varlığına sahip ili olup, 2247857 hektar alanda tarım yapılmaktadır. 2009 yılı resmi verilerine toplam 1992675 olan İl nüfusunun % 28'i kırsal kesimde yaşamaktadır. İlde toplam 109347 çiftçi ailesi fiilen tarım sektöründe faaliyet göstermektedir. İlin deniz seviyesinden yüksekliği, yerleşim birimlerinin konumlarına göre 570-1700 m arasında değişmektedir. Yıllık ortalama yağış miktarı bölgeden bölgeye 300-760 mm arasında değişmektedir. Topografya, rakım ve yıllık ortalama yağış miktarı bakımından ilin bölgeleri arasındaki farklılıklar ekolojik açıdan farklı özelliklerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

İlin doğusu ve kuzeyinde geniş yer kaplayan Konya Ovasında yıllık ortalama yağış miktarının 400 mm'nin altında, hatta bazı yerel bölgelerde 300 mm'nin altında seyretmesi

kuru tarım sistemlerini zorunlu kılmaktadır. Hububat-nadas münavebesi bu alanların en yaygın tarım sistemidir. Yetersiz yağış alması nedeniyle Konya Ovası ve civarında bulunan meralarda genellikle kısa boylu ve seyrek otlar hâkimdir. Bu meralardan sığırların yararlanma olanakları son derece sınırlıdır. Bu gerçekten hareketle bölgede koyun yetiştiriciliği önem kazanmış ve kuru tarım sistemlerinde ardı ardına geçen kurak yıllarda bitkisel üretimin sigortası olmuştur.

Özellikle son yıllarda devlet yatırımı ve çiftçilerimizin kişisel ve ortak girişimleri sonucu ilimizde sulamaya açılan alanlarda önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Ancak bu alanların büyük bir kısmının sulanmasında yer altı su kuyularından yaralanılmakta ve yer altı su seviyesi her yıl daha derine inmektedir. Açılan kuyuların birçoğunda su kalitesi oldukça düşük olup, bir de bu sularla salma sulama yapıldığında zamanla tarla toprağının özellikleri bozulmakta ve bitkisel üretim zora sokulmaktadır. Suyun daha tasarruflu kullanıldığı damla veya yağmurlama sulama sistemleri henüz istenilen düzeylerde yaygınlaştırılamamıştır. Bugün için Konya'da 377426 hektar alanda (toplam kültür arazisinin yaklaşık %16.8'i) sulu tarım yapılmaktadır. Konya Ovası Projeleri tamamlandığında ilin tarım arazilerinin yaklaşık olarak 1/3'ünün sulanabileceği tahmin edilmektedir. Sulanan arazi miktarı arttıkça tarımda entansifleşme artacak ve buna bağlı olarak kuru tarım sistemlerinden farklı bir üretim deseni ortaya çıkacaktır. Yem bitkileri yetiştiriciliğinin münavebeye girmesiyle, sulanabilen arazilerde koyunculuğun zamanla yerini süt sığırcılığına bırakması beklenmektedir. Bununla birlikte, zorunlu olarak kuru tarımın yapıldığı bölgelerde, yer altı su kaynaklarını kullanarak yem bitkisi üretimi ve beraberinde sığırcılık yapılmaya çalışılması bölge ekosistemini tümden bozabilecek bir uygulamadır. Aksi takdirde anılan yerlerde hızla çölleşmeye bir adım daha yaklaşılacak, yer altı su seviyeleri çok derine ineceğinden kökleri çok derine inen kıraca dayanıklı bitki türlerin dahi yetiştirilmesi mümkün olamayacaktır. Özellikle Karapınar ilçesinde bunun çok sayıda örneklerini görmek mümkündür. Çölleşme bir yana yer altı sularının çekilmesiyle birlikte obrukların oluşumu da hızlanmıştır. Geçmişten beri kurak alanlarda koyunculuk yapılması başka alternatifi olmadığı için zaruretten kaynaklanmıştır.

Türkiye'de son yıllarda keçi ürünlerine olan talep giderek artmaktadır. Buna bağlı olarak gerek ülke genelinde gerekse Konya'da süt keçisi yetiştiriciliğine de giderek artan bir ilgi söz konusudur. Bu konuda ilde yatırımlar yeni başlamış olmakla birlikte hızlı bir ilerleme göstermesi muhtemeldir. Konya ili meralarında geçmişten bu yana yoğun bir şekilde koyunculuk yapılmış ve meralar bilinçsiz otlatma nedeniyle seyrelmiş ve erozyonla birlikte birçok yerde çoraklaşmaya başlamıştır. Bozulan meralarda koyunların otlamadığı dikenimsi ve çalımsı formda bitkiler yayılmaya başlamıştır. Oysa bu bitkilerin çoğu keçiler tarafından sorunsuzca tüketilebilmektedir. Mera kompozisyonundaki bu değişim zamanla keçi yetiştiriciliğini daha cazip hale getirebilir.

Konya'da hayvancılığın geliştirilmesi için alınabilecek önlemler ülke genelinde alınacak önlemlerle aynı olmakla birlikte, ilin coğrafik özellikleri farklı ekosistemleri ortaya çıkardığından bazı noktalarda ayrımlar ortaya çıkmaktadır. İlin güneyi ve güneybatısındaki dağlık kesimler ile kuzeyi ve doğusunu kaplayan ovalık alanlarda farklı tarımsal sistemler hüküm sürmektedir. Bu yapı içerisinde yürütülen hayvancılık faaliyetleri de bir takım farklılıklar arz etmektedir. Bu durumların göz ardı edilmeden, ilde hayvancılığın geliştirilmesi için aşağıdaki hususların dikkate alınması gerektiği söylenebilir.

1.Türkiye genelinde olduğu gibi, Konya'da da kaliteli kaba yem açığı bulunmaktadır. Ülkemizde toplam işlenen arazilerin % 3'ünde yem bitkisi yetiştiriciliği yapılırken, hayvancılığı gelişmiş ülkelerde yem bitkisi tarımına ayrılan alanlar ortalama % 25 dolaylarında hatta bazı ülkelerde % 50'ye yaklaşmaktadır. Konya'da bu oran % 3.4 dolayındadır. Tarım arazilerinin optimum kullanımı açısından toplam işlenen arazi varlığının 1/3'ünde yem bitkisi üretimi önerilmektedir. Nadasa bırakılan alanlarda yem bitkisi yetiştiriciliğinin münavebeye alınmasıyla hem tarla topraklarının iyileştirilmesi hem de kaliteli kaba yem açığının kapatılması sağlanmış olacaktır. Bunun için de yem bitkisi yetiştiriciliğine yapılmakta olan teşviklerin artırılması gerekmektedir. Üzerinde önemle durulması gereken bir diğer husus da hayvancılık işletmelerinde yemleme giderlerinin asgari düzeye indirilmesidir. Hayvancılık işletmelerinde hayvan satın alma dışında giderlerin % 70- 90'ını yem giderleri oluşturmaktadır. Bu maliyetin aşağıya çekilmesi daha ucuza alternatif yem hammaddelerinin kullanımı ve yemlemede israfın önlenmesi yanında, hayvanların yemden yararlanma kabiliyetlerini artırıcı uygulamaların geliştirilerek yaygınlaştırılmasına bağlıdır.

2. Köy ve ilçelerdeki mevcut meraların tespit ve tahditlerinin bir an önce tamamlanarak ilgili yerleşim birimine tahsislerinin yapılması, köylerde mera yönetim birliklerinin biran önce kurularak aşırı ve erken otlatma gibi meraya zarar veren uygulamaların durdurulması ve zayıf meraların biran önce ıslah edilmesi gerekmektedir. Diğer yandan suni mera kurmak isteyen yetiştiriciler teşvik edilmeli ve ortak mera kullanımı yerine, belirli süreler dahilinde meraların yetiştiricilere tahsis edilmesi düşünülmelidir. Ortak mera kullanımında münavebeli otlatma sisteminin uygulanması daha zor olduğundan, böyle bir uygulama ile yetiştiriciler kendi kullandıkları meraları daha iyi koruyabilirler. Orman içi, kenarı ve üstü alanların kontrollü bir şekilde otlatmaya açılması gerekmektedir. Bu uygulama İspanya, Fransa, İtalya ve Yunanistan gibi ülkelerde benimsenmiş olup, otlatma ile orman yangını riski azaltıldığı gibi, üretim olanakları da geliştirilmiş olmaktadır.

3. Hayvancılığı gelişmiş ülkelerin tümünde ülkemizdeki ile kıyaslanamayacak kadar yüksek düzeyde devlet desteklemesi var olduğu gibi hayvancılık devletin himayesindedir. Gelişmiş ülkelerde üreticinin eline geçen fiyatlar ile borsa fiyatları arasındaki fark, devletçe karşılanmaktadır. Yani üretici her zaman borsada oluşan bu fiyatın üstünde ürününü değerlendirebilmektedir. Hayvancılığın geliştirilmesi için devletin destekleme ödemeleri zorunlu olup, yapılan desteklemelerin çeşitlendirilerek artırılması gerekmektedir. Geçmiş yıllarda Yem Sanayi, Süt Endüstrisi Kurumu, Et Balık Kurumu ve Yapağı ve Tiftik Anonim Şirketi gibi hayvancılıkta fiyat istikrarını sağlayan kamu iktisadi teşebbüsleri kuruluş amaçlarını tam olarak ifa edemeden özelleştirilmişlerdir. Bu durum ülke hayvancılığında belirsizlikleri beraberinde getirmiş ve hayvancılığımız bu günkü durumuna gerilemiştir. Kamu yararına çalışan bu kurumların boşluğunu dolduracak düzenlemelere ve hayvancılığa yapılan teşviklerin artırılmasına gereksinim vardır.

4. Konya'da gerek büyükbaş ve gerekse küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinde sürekli olarak nitelikli damızlık hayvana ihtiyaç duyulmaktadır. İşletmelerin damızlıkçı işletme olmaya özendirilmeleri gerekmektedir. Türkiye genelinde de damızlık hayvan temini ciddi bir sorun olup, Konya ili sahip olduğu potansiyel ile önemli bir damızlık tedarik merkezi olabilir. Bu noktada öncelikle damızlık yetiştirici birliklerine üye hayvancılık işletmelerinde verim kayıtlarının tutulması, değerlendirilmesi ve bu verilere dayanarak oluşturulan soy kütüğü sistemlerinin yaygınlaştırılması gerekmektedir. Büyükbaş hayvan yetiştiriciliğinde soy kütüğü oluşturma çalışmaları devam etmekle birlikte sistemin daha etkin kullanımı konusunda çalışılmalı ve küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinde de soy kütüğü sistemine geçilmelidir. Hayvancılıkta verim kontrolleri ilave iş gücü, teknik bilgi ve masraf gerektirir. Verim kontrolü yapan ve soy kütüğü sistemine kayıt olan işletmelere ek desteklemeler yapılmalıdır. Suni tohumlama uygulamaları, nitelikli damızlık üretiminin yaygınlaştırılmasında oldukça önemli olup, suni tohumlamaya verilen teşvikler devam ettirilmelidir. Bu çalışmaların sonunda hayvanlarda genetik kapasitenin iyileştirilmesiyle birlikte, çevre faktörlerinin de buna paralel olarak iyileştirilmesi gerektiği unutulmamalıdır.

5. Konya da birçok ilçe ve belde de tarımsal kalkınma kooperatiflerinin yanı sıra damızlık hayvan birlikleri, Haykoop ve süt üretici birlikleri mevcuttur. Yani sivil toplum örgütleri olarak eksiklik görülmemekle birlikte, görev dağılımlarında kimi zaman karışıklıklar görülmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının görev tanımları daha belirginleştirilmeli ve birbirleriyle koordinasyonları sağlanmalıdır. Fiyatların oluşmasında bu örgütlerin belirleyici rol oynaması gerekmektedir. Hayvancılığı gelişmiş ülkelerde hayvansal ürünlerin büyük bir kısmı (%50-%100 arasında) kooperatifler kanalıyla pazarlanmaktadır. Türkiye'de ise hayvansal ürünlerin pazarlanmasında aracı aktörler etkin rol oynamakta ve kardan asıl payı da bunlar almaktadır.

6. Üyeleri hayvancılık yapan tarımsal kalkınma kooperatiflerinin uygulayacağı damızlık hayvan dağıtımına yönelik projelerde işletmelerde belirli şartlar aranmalı, olanakları ve mevcut kapasiteleri yetersiz işletmeler kapsam dışı tutulmalıdır.

7. Hayvansal üretimin hemen her alanında yaşanan gelişmelerle birlikte işletmeler giderek entansifleşmektedir. Entansif üretim ise her düzeyde eğitilmiş insan işgücü gereksinimini artırmaktadır. Hayvancılık işletmelerinin kapasiteleri arttıkça konusunda uzmanlaşmış teknik eleman ihtiyacı da artacaktır. Hayvansal üretimin modernizasyonu ve çağın gereklerine uygun üretim tekniklerinin yaygınlaştırılması için bu üretim dalının her aşamasında uğraşı veren insanlara yönelik gerek kamu ve gerekse sivil topum kuruluşlarınca eğitim programları düzenlenmelidir.

8. Konya ili kırsalı kentlere doğru göç vermeye devam etmektedir. Bu göçün önüne

geçmek, köylerde yeni istihdam alanları oluşturmak ve kırsalda yaşayan insanların yaşam kalitelerini iyileştirmek üzere buralara yapılacak yatırımlar teşvik edilmeli, kırsal kalkınma için yerli ve yabancı fonlardan yararlanmak üzere yapılan projelere öncelik tanınmalıdır.

9. Kaliteli ve sağlıklı süt üretimini artırmak için gerekli süt sağım makineleri ve soğutma tankları gibi ekipmanlara verilen teşvikler artarak devam etmeli ve bu konuda köylerde eğitim toplantıları düzenlenmelidir. Küçük kapasiteli işletmelerin modern sağımhane kurmaya ve süt soğutma tankı almaya ekonomik güçleri yetmemektedir. Hatta birçok işletmenin seyyar sağım makinesi almaya dahi güçleri yoktur. Hayvan barınakları köylerde geleneksel olarak evlere bitişik veya evlerin bodrumlarına inşa edilmektedir. Bu barınaklar hayvanların çevresel ihtiyaçlarını karşılamaktan uzak olduğu gibi, hijyenik üretime de elverişsizdir. Diğer yandan barınaklarla meskenlerin iç içe oluşu yetiştiricilerin yaşam kalitesini de düşürmektedir. Bu noktada küçük ve dağınık işletmelerin ortak ahır, ortak sağım ünitesi veya daha büyük modern işletmeler şeklinde toplanarak güçlerini birleştirmesinde (kooperatif, birlik, dernek v.s.) büyük yarar vardır. Aynı zamanda üreticilerin soğutulmuş sütü toptan daha yüksek bir fiyatla değerlendirmeleri mümkün olmaktadır.

10. Konya ili önemli bir küçükbaş hayvan üretim merkezi durumundadır. Avrupa Birliği ülkelerinde ise küçükbaş hayvanlardan elde edilen üretilen ürünler talebi karşılayamamaktadır. AB ülkelerinin özellikle kuzu ve oğlak eti üretiminde kapatılamaz bir açıkları vardır. Türkiye bu açığı kapatabilecek potansiyele sahiptir. Hali hazırda AB ülkeleri bu talebi Avustralya ve Yeni Zelanda gibi ülkelerden karşılamaktadır. Bu noktada AB standartlarına uygun üretim yapılmasına yönelik gerekli düzenlemeler yapıldığı takdirde, Türkiye önemli düzeyde bir ihracat gerçekleştirebilir. Konya'nın bu konuda sahip olduğu potansiyelini değerlendirmek üzere girişimlerde bulunulması gerekmektedir.

11. Kırsal kesimde hayvancılıkla uğraşan ailelerin gelir düzeylerini artırmaya yönelik alternatif gelir getirici aktiviteler üzerinde durulmalı, yerel ürünlerin nitelikleri iyileştirilerek, yetiştirici örgütleri bünyesinde bunlara yurt içi ve yurt dışı pazarlar aranması yoluna gidilmelidir. Yapağı, tiftik, keşmir ve keçi kılı gibi hammaddelerin mamul ürünlere dönüştürülerek bu yolla daha iyi bir fiyata satılması mümkündür.

12. Konya ili dağ köyleri organik hayvansal üretime uygun alanlara sahiptir. Zaten buralarda yapılan yetiştiricilik organik üretime çok yakındır. Bir yandan bu alanlarda sertifikalı yetiştiricilik yapılabileceği gibi diğer yandan, yetiştiriciliği yapılan Yerli Kara sığırları, Tiftik ve Kıl keçileri, Dağlıç koyunları gibi yerli ırkların gen kaynağı olarak korunarak, sürdürülebilir yetiştiriciliğini devam ettirecek yönde çalışmalara ihtiyaç bulunmaktadır. Kırsal alanda yaşayan insanlar, önceleri kendi ihtiyaçlarını karşılayacak kadar, kümes hayvanı yetiştirme geleneğine sahiptiler, ancak kuş gribi nedeniyle ellerindeki hayvanların itlaf edilmesi ile bu uğraşı büyük ölçüde azalmıştır. Bu durum köylerde yaşayan insanların dengeli beslenmelerinde zaten var olan sorunları artırmıştır. Kırsal kesimde kadın ve çocuk işgücünün değerlendirilmesi, beslenmede hayvansal protein açığının kapatılması ve alternatif gelir getirmesi bakımından kasaplık tavşan yetiştiriciliğinin de geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapılmalıdır. AB ülkelerinde tavşan yetiştiriciliği çok gelişmiş olup bazı ülkelerde kişi başına yıllık 5-6 kg dolayında tavşan eti tüketilmektedir.

13. Hayvancılık işletmelerinde çevresel düzenlemeler ülke koşullarında halen öncelikli önemini korumaktadır. Bu işletmelerde gübre yönetimi önemli bir sorundur. Çevre kirletici ve kirlilik kaynağı olmaları yanında yer altı ve yer üstü sularına karışma tehlikesine karşı gübrelerin işletme ortamından uzaklaştırılarak gübreliklerde biriktirilmesi ve olgunlaşması tamamlandıktan sonra da bitkisel üretimde kullanılması gerekmektedir. Büyük işletmelerde hayvan gübrelerinden biyogaz üretimine yönelik tesislerin kurulumu ekonomik olmakta ve bu sayede işletmelerin enerji giderleri önemli düzeyde azalmaktadır. Konya'da özellikle yumurta tavuğu işletmelerinden elde edilen gübreleri, tarımda kullanmak üzere işleyip değerlendirecek gübre üretim ve paketleme tesislerine ihtiyaç vardır. Bu konuda yapılacak fizibilite çalışmaları ile müteşebbislere rehberlik edilmelidir.

14. Konya ili coğrafi konumu gereği hayvan hastalıkları bakımından riskli bir bölgededir. Türkiye'de olduğu gibi Konya'da da brusella, tüberküloz vb. salgın hastalıklar ciddi tehdit oluşturmaktadır. Hastalıkların yayılmasını önlemeye yönelik etkin bir sağlık koruma programına ihtiyaç duyulmaktadır. Koruyucu hekimlik uygulamaları konusunda yetiştiricilere eğitimler verilmeli, aşılama programlarına eşgüdümlü olarak bütün yetiştiricilerin katılmaları sağlanmalıdır.

15. Konya ili nüfus ve arazi zenginliğinin yanında hayvancılık faaliyetleri ile doğrudan ilgili birçok kamu kurumu, özel kuruluş ve sivil toplum örgütlerine ev sahipliği yapmaktadır. Ayrıca köklü bir geçmişi bulunan Selçuk Üniversitesine bağlı Ziraat ve Veteriner Fakültelerinin ilde olması da çok büyük bir avantajdır. Hayvancılık ile ilgili tüm sektörler ile eğitim ve araştırma kurumları, işbirliği içinde çalışmalar yaparak, hem bölge ve hem de Türkiye hayvancılığına yön verecek araştırmalar ve projeler üretmelidirler.

KAYNAKLAR

Akman, N. 2009. Türkiye'nin Et Üretimi. www.dsymb.org.tr. Erişim Tarihi:11.03.2010.

Akman, N., Ertuğrul, M., Türkoğlu, M. 2001. Cumhuriyetin 100 Yılında Türkiye Hayvancılığı. Cumhuriyetin 100 Yılında Tarımın Hedefleri Sempozyumu. Ankara.

Anonim. 1929. İstatistik Yıllığı. Türkiye Cumhuriyeti Baş Vekalet İstatistik Umum Müdürlüğü Yayını, 306 s, Ankara.

Anonim. 1930. İstatistik Yıllığı. Türkiye Cumhuriyeti Baş Vekalet İstatistik Umum Müdürlüğü Yayını, 488 s, Ankara.

Anonim. 1935. İstatistik Yıllığı Türkiye Cumhuriyeti Baş Vekalet İstatistik Umum Müdürlüğü Yayını, 782 s, Ankara.

Anonim. 1940. İstatistik Yıllığı (1939-1940), Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık, İstatistik Umum Müdürlüğü. Neşriyat No: 159, Cilt No: 11, 691 s, Ankara.

Anonim. 1945. İstatistik Yıllığı (1942-1945), Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü. Yayın No: 255, Cilt No: 15, 552 s, Ankara.

Anonim. 1950. Türkiye İstatistik Yıllığı (1942-1945), Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü. Yayın No: 328, Cilt No: 18, 480 s, Ankara.

Anonim. 1953. İstatistik Yıllığı. Türkiye Cumhuriyeti Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Yayın No: 360, Cilt No: 21, 604 s, Ankara.

Anonim. 1962. İstatistik Yıllığı (1960-1962), Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Yayın No: 460, 546 s, Ankara.

Anonim. 1967. 1968 Konya İl Yıllığı. Konya Valiliği. Güzel Sanatlar Matbaası AŞ. Ankara

Anonim. 1973. 1974 Konya İl Yıllığı. Yeni Kitap Basımevi. Konya Valiliği. Konya.

Anonim. 1985. Konya Tarım İl Müdürlüğü Brifing Dosyası. Konya.

Anonim. 1988. 1984 Sonrası Konya Valiliği. Dönmez Ofset. Ankara.

Anonim. 1995. Konya İlinin Ekonomik Kalkınması. İktisadi Araştırmalar Vakfı, 165 s., İstanbul.

Anonim. 1998. Ekonomik ve Sosyal Göstergelerle Konya. TC Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yayın No: 2164 DİE Matbaası. Ankara.

Anonim. 2003. Konya Tarım Master Planı. Konya Tarım İl Müdürlüğü. Konya.

Anonim. 2004. www.tarim.gov.tr Bölge ve İl Master Planları, Erişim Tarihi:15.04.2009.

Anonim. 2009a. Konya Damızlık Koyun ve Keçi Yetiştiricileri Birliği Kayıtları. Konya

Anonim. 2009b. Türkiye İstatistik Yıllığı. T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu. 526 s. Ankara.

Anonim. 2009c. Konya Tarımı, Sorunları, Çözüm Önerilerine Yönelik Borsamız Çalışma Raporları. Konya Ticaret Borsası Dergisi. S:34. Sf:27. Konya.

Anonim. 2009d. Tarım İl Müdürlüğü Verileri. Konya.

Anonim. 2010a. www.etbir.org.tr. Et Üreticileri Birliği. Tür ve Irklarına Göre Büyükbaş ve Küçükbaş Kesilen Hayvan Sayısı ve Et Üretim Miktarları. Erişim Tarihi: 09.02.2010.

Anonim. 2010b. www.setbir.org.tr Türkiye Süt, Et, Gıda Sanayicileri ve Üreticileri Birliği. 2005-2009 Yılları Süt Üretimi ve İhracatı Verileri. Erişim Tarihi: 09.02.2010.

Anonim. 2010c. www.turkiyeyembir.org.tr Türkiye Yem Sanayicileri Birliği. Karma Yem Fabrikalarının Yıllara Göre Sayıları, Kapasiteleri. Erişim Tarihi: 09.02.2010.

Anonim. 2010d. www.tigem.gov.tr Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü. İşletmeler. Erişim Tarihi: 10.02.2010

Anonim. 2010e. www.tudkiyeb.com Türkiye Damızlık Koyun-Keçi Yetiştiricileri Merkez Birliği. Genel Bilgiler. Erişim Tarihi: 13.02.2010.

Anonim. 2010f. www.dsymb.org.tr Türkiye Damızlık Sığır Yetiştiricileri Merkez Birliği. Ön Soy Kütüğü. Erişim Tarihi: 09.02.2010.

Anonim. 2010g. www.bdutae.gov.tr Bahri Dağdaş Uluslararası Tarımsal Araştırma Enstitüsü. Tarihçe. Erişim Tarihi: 08.02.2010.

Anonim. 2010h. www.tuik.gov.tr Türkiye İstatistik Kurumu. Hayvansal Üretim İstatistikleri.

Erişim Tarihi: 09.02.2010.

Aral, S. 1995. Konya'nın Hayvancılık Potansiyeli ve İl Kalkınmasındaki Rolü. Konya İlinin Ekonomik Kalkınması Semineri. S: 59 İktisadi Araştırmalar Vakfı. İstanbul.

Dağ, B. 2008. Yapağı ve Tiftik Üretimi. Konya Ticaret Borsası Dergisi. Yıl:10, Sayı:27, S:32–41. Konya.

Karagöz, H. 2009. Türkiye ve Konya'da Hayvancılık Sektörü, Sektörün Sorunları ve Çözüm Önerileri. Yeni İpekyolu Dergisi Konya Ticaret Odası. S:263, Konya.

Kıymaz, T., Saçlı, Y. 2008. Tarım ve Gıda Ürünleri Fiyatlarında Yaşanan Sorunlar ve Öneriler Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı Yayın No: Dpt: 2767. Ankara.

Köseoğlu, İ.E., Gürbüz, Ü., Nizamlıoğlu, M. 2007. Türkiye'de ve Konya'da Süt Sanayinin Durumu, Sorunları ve Çözüm Önerileri. Konya'da Tarım ve Tarımsal Sanayi Sorunlarının Tespiti Sempozyumu. S: 537. Konya.

Kuyululu, Kaya, Ç. Y. 2009. Süt Üretiminde Arz Yönetimi. ADSYB Yayınları: 2, 202 s., Ankara.

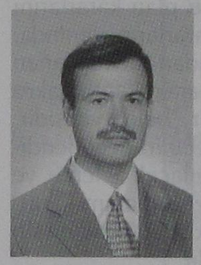
Mülayim, M., Acar, R., Tetik, A., Çınar, M. 2007. Konya'da Mera Varlığı ve Kullanımı. Konya'da Tarım ve Tarımsal Sanayi Sorunlarının Tespiti Sempozyumu. S. 368. Konya.

Saçlı, Y. 2007. AB'ye Uyum Sürecinde Hayvancılık Sektörünün Dönüşüm İhtiyacı. Uzmanlık Tezi. İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü. Yayın No: Dpt: 07. Ankara.

Telli, N., Gürbüz, Ü. 2007. Türkiye'de ve Konya ilinde Yumurta Tavukçuluğu, Sorunları ve Çözüm Önerileri. Konya'da Tarım ve Tarımsal Sanayi Sorunlarının Tespiti Sempozyumu. S: 378. Konya.

KONYA KENTİNİN PLANLAMA DENEYİMLERİ IŞIĞINDA ÇEVRESEL POLİTİKALARININ İRDELENMESİ

Prof. Dr. Mehmet Emin AYDIN*
Yrd. Doç. Dr. Çiğdem ÇİFTÇİ**
Dr. Senar ÖZCAN*
Arş. Gör. M. Serhat YENİCE**

Mehmet Emin Aydın, 1963 yılında Konya da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Konya' da tamamladı. 1985 Yılında Selçuk Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi İnşaat Mühendisliği Bölümünden mezun oldu. Aynı yıl araştırma görevlisi olarak çalışmaya başladı. 1987 yılında yüksek lisansını tamamladı. 1989 Yılında YÖK Bursuyla Selçuk Üniversitesi tarafından İngiltere'ye doktora yapmak üzere görevlendirildi. 1993 Yılında Loughborough Teknoloji Üniversitesinde Çevre Mühendisliği konusundaki doktora çalışmasını tamamladı. 1993 -1997 yılları arasında Selçuk Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Çevre Mühendisliği Bölümünde Yardımcı doçent olarak çalıştı. 1997 yılında Doçent, 2003 Yılında Profesör oldu. Halen Selçuk Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Çevre Mühendisliği Bölüm Başkanı olarak görev yapmaktadır. SCI indeksine kayıtlı dergilerde 30 makale, ulusal hakemli dergilerde 23 makale, ulusal ve uluslararası sempozyumlarda sunulmuş ve bildiri kitabında basılmış 103 bildiri olmak üzere toplam 160 yayını bulunmaktadır.

* Selçuk Üniversitesi, Müh.-Mim. Fak., Çevre Mühendisliği Bölümü, Konya

** Selçuk Üniversitesi, Müh.-Mim. Fak., Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Konya

ÖZET

Çalışmanın amacı Konya kentinin Cumhuriyet Dönemi boyunca yapılan planlara göre oluşan arazi kullanımının çevreye etkilerini (hava ve suya) bilimsel olarak tartışmaktır. Çalışma argümanları, 1946, 1954, 1966, 1983 ve 1999 Konya Kenti İmar Planları, Plan Açıklama Raporları, İl Yıllıkları, TÜIK Çevre İstatistikleri ve İl Çevre ve DSİ yerel kayıtlarından oluşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Arazi kullanımı, imar planları, Konya kenti, çevresel etkileşim

ABSTRACT

The aim of the paper is to discus scientifically the environmental impacts (to air and water) of the land use of Konya according to Construction Plans which are done during the Republican Period. Working arguments consists of local records which are 1946, 1954, 1966, 1983 and 1999 Konya Urban Plans, Plan Description Reports, and Provincial Annuals, Environmental Statistics Reports prepared by routinely Turkish Statistical Affairs, and The Reports of Provincial Environment and State Water Works.

Key words: Land using, construction plans, Konya, environmental interaction.

1. GİRİŞ

Planlama disiplininde "Sürdürülebilirlik Kavramı" 1980'lerde gündeme gelmeye başlamış ve 1992'deki Birleşmiş Milletlerin "Çevre ve Kalkınma-Yeryüzü Zirvesi" temasında düzenlediği Rio Toplantısı ile tüm bilim ve politika dünyasına geniş kapsamlı bir ilke kaynağı olarak girmiştir. Çevrenin bozulması; iklim koşullarının değişimi, ısınmakta olan bir yerküre, ozon tabakasının incelmesi, verimli tarım topraklarını yutan çölleşme, su kıtlığı

gibi yansımalarla dünyamızı tehdit etmekte, sürdürülebilir planlama gibi geniş kapsamlı yaklaşımların değerini ve ivediliğini açıkça zorunlu kılmaktadır (DÇKK, 1991).

Ülkemizde bu kavram sosyal, ekonomik ve çevresel kaynaklarla eşgüdümlü bir kalkınma anlayışı boyutuna ancak Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde ulaşmaktadır (UÇEP, 2000). 7. Kalkınma Planı Döneminde hazırlanmaya başlanılan Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı, kalkınma ile çevreyi sürdürülebilirlik kapsamında bütünleştirmeyi hedeflemiştir. Bu kapsamda ülke çapında İl Çevre Düzeni Planlarının hazırlanması yasal bir zorunluluk durumuna dönüşmüştür. Ve bu planların hazırlatılması görevi, 2003 yılında Çevre Bakanlığı'na verilmiştir (R.G. 2003). Bu tarihten önce İl Çevre Düzeni Planları, çevresel kaynakların koruma-kullanımına ilişkin bütüncül kararları içermekten uzak bir şekilde, tek yerleşmeye odaklı Nazım İmar Planı sıfatını taşımaktaydı. Üstelik plan yapımından sorumlu yetkili kurumlar bakımından da 1957 tarihli 6785 sayılı İmar Kanunu Dönemi'nde Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, 1983 Tarihli 3194 Sayılı İmar Kanunu ile yerel idareler ve 1991'de Çevre Bakanlığı'nın kuruluşu ile ilgili Bakanlık arasında sürekli bir yetki karmaşası süregelmiştir. Bu dönemlerde hazırlanan Çevre Düzeni Planlarının ana amacı ise çoğunlukla Mücavir Alan genişletme olup; bu düzenlemelerde de Kent Bütünü Çevre Düzeni Planı adıyla plan konusu yerleşme odaklı Uygulama İmar Planı kararları detayında çevresel kaynakların ekolojik duyarlılığından uzak düzenlemeler geliştirilmiştir (Tekinbaş, 2001, 57).

2003 yılında Çevre ve Orman Bakanlığı 4856 sayılı Kanun gereği *"Dengeli ve sürekli kalkınma amacına uygun olarak ekonomik kararlarla ekolojik kararların bir arada düşünülmesine imkan veren rasyonel doğal kaynak kullanımını sağlamak üzere, kalkınma planları ve bölge planları temel alınarak çevre düzeni planlarını hazırlamak veya hazırlatmak, onaylamak ve uygulamasını sağlamak"* ile yükümlü tutulmuştur. Böylece il sınırları içinde kalan tüm kentsel, kırsal ve doğal çevrelerin çevre dengesi ile ilişkisi aranarak, rasyonel koruma kullanma ilkesinin geniş kapsamlı olarak değerlendirildiği ve bunu sağlarken sosyo-ekonomik verimliliğin de paralel olarak gözetildiği alternatifli planlama yaklaşımı benimsenmiştir. Bakanlık bu çerçevede 2006 yılında 10 Planlama Bölgesi (31 ili kapsar) için 1/100 000 ölçekli İl Çevre Düzeni Planlarını hazırlatmıştır.

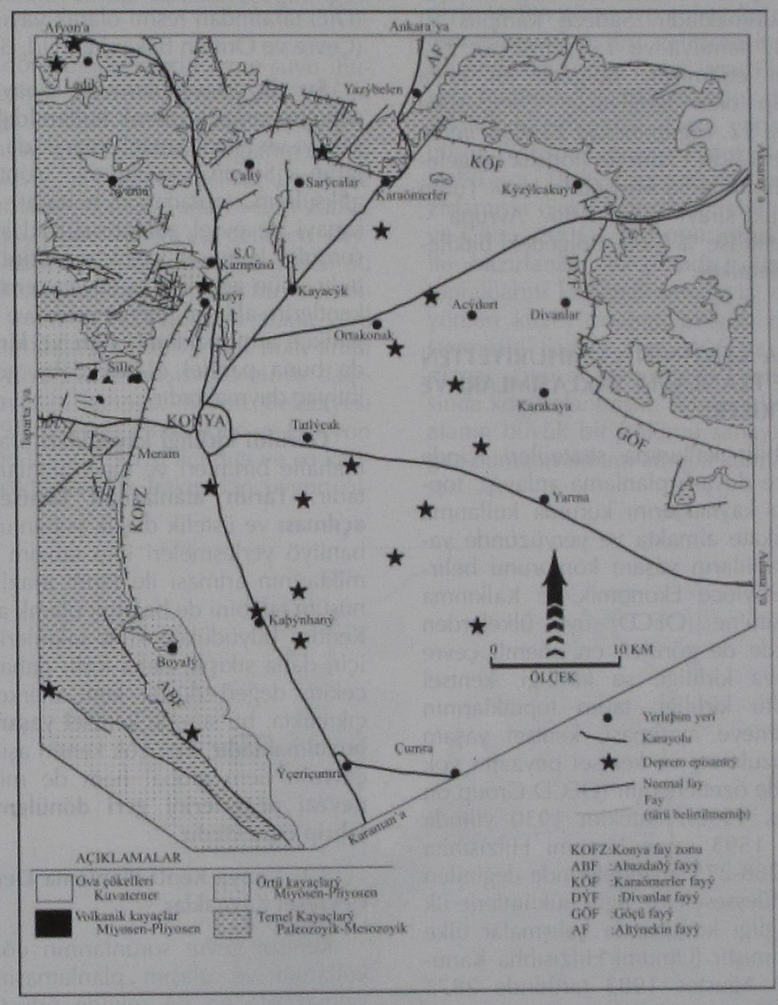
İnceleme alanı Konya Kenti, 2006'da hazırlatılan Konya Isparta Planlama Bölgesi İl Çevre Düzeni Planı içinde bulunan, nüfus ve alan bakımından en büyük yerleşme merkezidir. Çevre boyutunun öncelikli girdi olarak kabul edildiği Konya Isparta İl Çevre Düzeni Planının çevresel hedefleri; çevresel değerlerin korunması ve geliştirilmesi, çevresel kirliliğin önlenmesi, çevresel alt yapının donatılması, sürdürülebilir kaynak kullanımı ve yerleşme alanlarının doğal değerlere uyumlu olarak geliştirilmesi olarak özetlenmektedir (Jeo-Tek-Utta, 2006). Böylece makro düzeyde arazi kullanım kararlarını içeren bu planlama ile planlamanın akılcı ve geniş kapsamlı nitelikleri gereği alt ölçekte hazırlanacak kent imar planlarının da temel belirleyicileri olmaktadır. Daha alt ölçekteki Konya kenti Nazım İmar Planı çalışmalarında; kentin fiziki, sosyo-ekonomik ve çevresel boyutlu plan kararlarını tanımlayan üst ölçekli bu kararların yanında, kent çevresinin fiziki yapısından kaynaklanan eşikler de çevre bileşeni olarak kent makro formunun diğer önemli bir belirleyicisidir. Tüm bu veriler planlama sürecinin değerlendirilmesine yönelik olarak yapılacak izleme ve denetimlerle, plan verisi arazi kullanım kararlarının kent çevresine en uygun etkilerinin isabetliliğini de belirlemektedir.

2. KONYA KENTİNİN FİZİKİ YAPISI

2.1. Morfolojik, Jeolojik ve Toprak Yapısı

Konya kenti makro formunu belirleyen doğal veriler (iklim, topografya, akarsular, taşkın alanları, jeomorfolojik yapı, bitki örtüsü ve toprak kabiliyeti), kent yerleşiminin gelişimini ve formunu sınırlandırıcı rol oynamıştır. Konya kentinin topografik yapısında göze çarpan en önemli özellik fiziki yapısındaki yerleşime engel olabilecek nitelikteki yamaçlardır ki; kentin batısındaki yamaç 1250 m'den başlayan bir yükselti ile ovadan bariz olarak yükseltiye sahiptir. Konya'nın batısındaki bu yükseltilerden Loras Dağı 2050 m, Çal Dağı 1750 m yüksekliğinde olup, kentin kuzeyindeki doğu batı yönünde yönlenen bir başka yükselti de ovayı sınırlayıcı ve tanımlayıcı nitelik sağlamaktadırlar. Özetle Konya kuzey ve batıdan kapalı, güney ve doğudan açılan bir çanak formundadır (İl Çevre Orman Müdürlüğü, Url 1). Kentin kuzey doğusu ve güney doğusu bugün kurutulmuş olan bataklıklardan oluşmaktadır. Konglomera, kil, kum, çakıl ve alüvyon formasyonları jeolojik yapıyı oluşturmaktadır. Yerleşik kent alanı ve yakın çevresindeki topraklar I. sınıf yüksek verimli alüvyal tarım topraklarıdır. Kente bitişik toprak gurubu II, IV ve VII. sınıf tarım topraklarıdır (Taşçı, 2000).

Konya'nın batısından geçen Kuzey Güney yönündeki Konya Fay Zonu bu doğrultuda yamaca paraleldir (KOFZ). Genişliği 4 km'ye varabilen 50 km uzunluğundaki bu zon kentin kuzeyindeki Yazır Mahallesi civarından başlayıp, Meram ve Selçuklu ilçelerinin batı bölümünde ova ile yamaçlar arasında kalıp, ovaya doğru merdiven basamakları biçiminde aşağı doğru çökme özelliği gösterir (Eren, url 2). Bu fay hattının güneyinde Abazdağı Fayı, kentin doğusunda 20 km uzunluğundaki Divanlar Fayı, bu fayın güneyinde 25 km uzunluğunda Göçü Fayı ve aynı yönde kuzey batıya doğru yönlenen Karaömerler fayı bulunmaktadır (Şekil 1).

Şekil 1. Konya ovası ve çevresinin basitleştirilmiş jeoloji haritası (Eren, url 2)

2.2 İklim Yapısı

Sıcaklık:1929'dan bu yana tutulan kayıtlara göre en yüksek sıcaklık 40 °C (Ağustos), en düşük sıcaklık -28.2 °C, yıllık ortalama sıcaklık 11.4 °C dir (Ocak). Yazın gece ısı farkı 15 °C olup en büyük fark 27.6 °C'dir (Ekim), (İl Çevre Orman Müdürlüğü, Url 1).

Yağış: Ortalama yağış yılda 317 mm'dir. En çok Mayıs ve Aralık aylarında olmaktadır. Batıdaki yüksek/engebeli topografya ovadan daha fazla yağış alır. En düşük yağış miktarı Ağustos ayındadır (0 mm). En yüksek yağış miktarı ise Ekim ayındadır (66 mm) , (İl Çevre Orman Müdürlüğü, Url 1).

Rüzgar: Ortalama rüzgar hızı 2.1 m/s olup hakim rüzgar yönü kuzey-doğu güney-batı yönündedir. Konya'da yaklaşık sisli gün sayısı 23 gündür (İl Çevre Orman Müdürlüğü, Url 1).

Nispi nem: Konya'da, bağıl nemin en az olduğu ay Temmuz ve Ağustos (ort %42.6), en

fazla olduğu ay ise Aralık ve Ocak'tır (ort %76.2), (İl Çevre Orman Müdürlüğü, Url 1).

Toprak sıcaklığı: Ortalama toprak üstü sıcaklığı 13.9 °C, toprak üstü ortalama minimum sıcaklığı 3.2 °C'dir.

Doğal bitki örtüsü: İç Anadolu floristik yönden İran-Turan Bölgesi içindedir (Konaklı ve Önder, Url, 3). Gerek step vejetasyonunda, gerekse yamaç ve sırtlarda bu bölgenin elementleri bulunmaktadır. Sadece Kampus alt bölgesinde 37 familya ve 155 cinse ait 222 takson tespit edilmiştir. Bölgede en fazla taksona sahip olan familyalar; *Compositae* 37,*Gramineae* 22, *Leguminosae* 22, *Cruciferae* 18 ve *Labatae* 17'dir. Türlerin floristik bölgelere göre dağılımında % 60 oranla Iran- Turan elementleri ilk sırayı almaktadır. Avrupa – Sibirya elementi ise % 7'dir. Bölgedeki bitkilerin %15'i endemiktir.

3. KONYA KENTİNİN CUMHURİYETTEN GÜNÜMÜZE PLANLAMA YAKLAŞIMLARI VE ÇEVRESEL ETKİLERİ

Sürdürülebilir kalkınma stratejileri içinde yer alan çevre duyarlı planlama anlayışı, toprak, su, hava kaynaklarını koruma kullanma dengesini dikkate almakta ve yeryüzünde yaşayan tüm canlıların yaşam konforunu belirlemektedir. Böylece Ekonomik ve Kalkınma İşbirliği Örgütü'ne (OECD) üye ülkelerden olan ülkemizde de görülen en önemli çevre sorunları; hava kirliliği, su kirliliği, kentsel atıklar, gürültü kirliliği, tarım topraklarının kentsel büyümeye ayrılması, kentsel yaşam kalitesinin bozulması ve kentsel peyzajın yok olması şeklinde özetlenebilir (OECD Group on Urban Affairs, 1990). Nitekim 1930 yılında kabul edilen 1593 sayılı Umumi Hıfzısıhha Kanunu'nun 268-275. maddelerinde değinilen Gayrı Sıhhı Müesseseler'le ilgili hükümlerle ilk kez çevre sağlığı konusunda çalışmalar ülke çapında başlamıştır (Umumi Hıfzısıhha Kanunu, 1930). 9 Ağustos 1983 tarihinde 2873 sayıllı Çevre Kanunu yürürlüğe girmiş ve bu kanun ile çevrenin korunması, iyileştirilmesi, kırsal ve kentsel alanlarda arazinin ve doğal kaynakların en uygun şekilde kullanılması, doğal ve tarihsel zenginliklerin korunarak bu günkü ve gelecek kuşakların sağlık, uygarlık düzeylerini korumak amacıyla alınacak önlemler ve düzenlemeleri kapsamaktadır

Hava kirliliği problemi özellikle yoğun trafik ve sanayi bölgelerinden kaynaklanmakta, kullanılan enerji kaynağına göre hava kalitesi standartları limit değerleri aşılmaktadır. Hava kirliliği konusu ilk defa ülke gündemine 1957 senesinde Ankara hava kirliliği ile girmiştir. Ölçümler 1961 yılında Sağlık Bakanlığı bünyesinde, Ankara'da 2 adet yarı otomatik kükürt dioksit (SO_2) ve duman (PM) ölçer cihazla başlatılmıştır (Refik Saydam Hıfzıssıhha Merkezi Başkanlığı, Url, 4). Sağlık Bakanlığı ve Çevre ve Orman Bakanlıkları tarafından 1985 yılından bu yana SO_2 ve PM değerleri ölçülmekte ve bu veriler Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) tarafından resmi olarak yayınlanmaktadır (Çevre ve Orman Bakanlığı, Url, 5).

Su güç istasyonlarında, sanayi tesislerinde soğutma amaçlı olarak kullanıldığı gibi, evsel, sanayi ve ziraat amaçlı olarak da kullanılmaktadır. Suyun kullanımı sonucu oluşan atıksuların toplanarak bertaraf edilmesi ve sanayi ile evsel atıkların uzaklaştırılması gibi sorunlar kamusal sağlık risklerini oluşturmaktadır. Gün geçtikçe büyüyen sermaye artışları, kentlerin alansal yayılmasını ve tüketimi de gittikçe arttırmaktadır. **Katı ve kirli su atıkları** da buna paralel olarak daha geniş alanlara ihtiyaç duymaktadır.

Gürültü kirliliği kaynakları arasında yollar, mahalle birimleri ve hava alanları bulunmaktadır. **Tarım alanlarının kentsel gelişmeye açılması** ve üstelik düşük yoğunluklu kent dışı banliyö yerleşmeleri için tanzim edilen arazi miktarının artması ile tarım arazilerinden dönüşüm talebini de bağımlı olarak artırmaktadır. Kentler büyüdükçe kent sakinleri ve firmalar için daha sıkışık, daha kirli, daha az etkin ve çekim değeri düşük kent merkezleri ortaya çıkmakta, bu suretle **kentsel yaşam kalitesi de bozulmaktadır**. Pek çok kentin aşırı yapılaşmış çevresi, hem global hem de milli ölçekteki **peyzaj değerlerini geri dönülemez biçimde tahrip etmektedir**.

3.1. Konya Kenti Planlama Deneyimleri ve Çevresel Kaynaklar

Kentsel çevre sorunlarının çözümü; arazi kullanım ve ulaşım planlamasının çevresel kaynaklarla en iyi şekilde örtüştürülmesinde aranmaktadır. Konya'daki planlama faaliyetleri ilk kez Asım Kömürcüoğlu tarafından hazırlanan ve **1946 yılında onanan Konya İmar Planı** ile başlamıştır. Bu çerçevede kent planı **75.000 kişilik** projeksiyon nüfusu ile kentsel eşik değerleri göz önüne alınarak, kompakt kent makro formunda tasarlanmıştır (Şekil 2, kırmızı renkli alan) (Yenice ve Çiftçi, 2006). 534 ha konut alanı ve ortalama 140 kişi/ha'lık konut alanı yoğunluğu önerilmiştir. Kentin sanayileşmeye henüz geçtiği bu dönemde sanayi bölgesi olarak kentin güneybatısında 23.6

ha'lık bir alan ayrılmıştır. Kent Formu Alâeddin Tepesi ve Mevlana aksında konumlanan tek merkezli yapıda olup, kent içi ana yollarda bu noktada düğümlenmektedir. Kişi başına 5.32 m^2 yeşil alan ayrılan planda toplam kentsel alan **816 ha'dır.** 1950 Nüfus Sayımı sonuçlarına göre kent merkezi nüfusu 65 000 kişi olup, bu değer plan hedef yılı dolmadan projeksiyon nüfusuna ulaşıldığını ve yapılan planın kentin reel ihtiyaçlarına cevap veremeyeceğini göstermektedir.

Bu plan döneminde kentin içme suyu ihtiyacı Cumhuriyet Dönemi öncesinde Meram Deresi ve üzerindeki pınarlardan kente döşenmiş olan su şebekesinden sağlanmaktadır (Doğan, 2007, 77). Bunlar arasında Dutlu ve Çayırbağı Pınarları, Yavuz Sultan Selim zamanında (16. yüzyılda) Konya'ya getirilen kaynaklardır. Alaeddin Tepesi'nde inşa edilen Su Deposu ile kente dağıtımı yapılan bu kaynaklar, yetersiz kalınca 1954'de aynı alana yeni depoların yapıldığı görülür. Ancak hızlı artan nüfus ve büyüyen kent karşısında bu su dağıtımı da kifayetsiz kalınca, Konya Belediyesi tarafından 1955 yılında Zindankale ve İstasyon Mahallelerine iki adet kuyu açıldığı ve su kalitesinin de bakteriyolojik bakımdan uygun olması dolayısıyla kentin su ihtiyacının karşılanmasında bu dönemden sonra kuyuların da kullanıma girdiğini görmekteyiz.

1954 yılında Revizyon İmar planı ile Konya kentsel alanı 912 ha alana yükselmiştir. Hızlı sanayileşme sürecinin ülke çapında başlattığı kırdan kente göç faaliyeti, 1954 planı döneminde Konya kent merkezinde de yoğun olarak hissedilmeye başlamıştır. Bu süreç nedeniyle kentin güney ve güney batı verimli tarım toprakları, plan dışı gelişime hızla açılmıştır. Bu nedenle Konya Kenti İmar Planı, İller Bankası tarafından Kent Çevresini de kapsayacak şekilde hazırlanmak üzere yarışmaya çıkarılmıştır. Yarışma sonucu Haluk Berksan ve Yavuz Taşçı, 1966 Konya Kenti İmar Planını hazırlamıştır (Şekil 2, turuncu renkli alan) (Yenice ve Çiftçi, 2006). **350 000 nüfus projeksiyonu** ile hazırlanan bu planda, güneydeki tarım topraklarını korumak amacıyla kentin gelişme yönleri kuzey ve batı bölgesi olarak benimsenmiştir. Sanayi alanı 406 ha olarak hakim rüzgar yönü doğrultusunda kentin kuzey batısında konumlanmıştır. Böylece kentsel meskun alanın büyük bir bölümü sanayi bölgesindeki gaz-duman salınımı altında kalmaktadır.

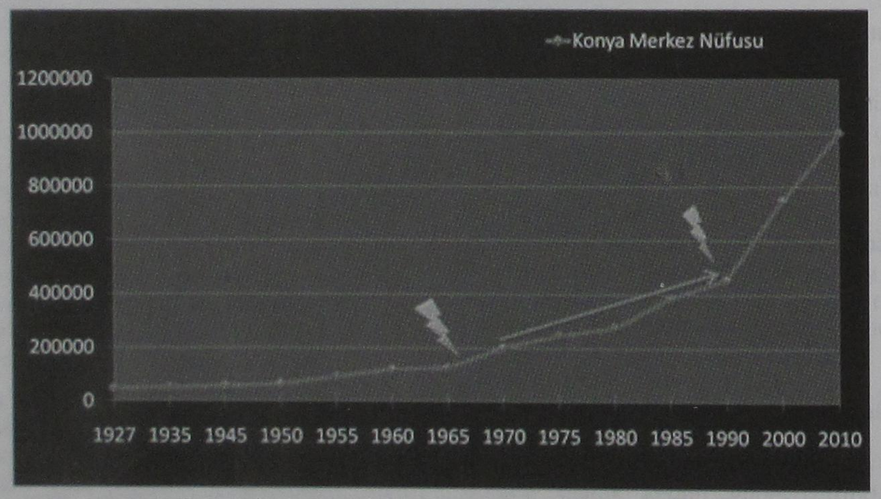
Şekil 2. Konya Kenti Planlama Sürecinde Kentin Makro Formunun Gelişimi (Yenice ve Çiftçi, 2006)

Yeni kent merkezi, geleneksel merkezi koruma politikası nedeniyle Nalçacı Caddesi'ndeki bugünkü Büyükşehir Belediyesi bölgesinde geliştirilmiştir. Yeni ve geleneksel merkez odaklı, çok yoğun konut alanlarını içeren yeni merkez bölgesi ile kent formunda bu planda da çevre yolu ve merkezlere yönlenen radyal yol sistemi kurgulanmıştır. Böylece kentin kompakt tasarımı devam etmiştir.

1970 İlave İmar planı ile kentin artan sanayi alanı konut alanı ihtiyacı karşılanmaya çalışılmış, bu amaçla kentin kuzeybatısında 4 Nolu Gecekondu Önleme Bölgesi ve Organize Sanayi Bölgesi geliştirilmiştir. Belediye Mücavir Alanlarının genişlemesiyle birlikte, Yavuz Taşçı'nın hazırladığı **1983 İmar Planı yürürlüğe girmiştir** (Şekil 2, kahverengi renkli alan) (Yenice ve Çiftçi, 2006). **2015 yılı için 1 300 000 kişi projeksiyon nüfusu** olan bu planın makro formunun ana belirleyicisi, kentin kuzeyindeki üniversite alanıdır. Kampus yerleşkesi ve yeni konut gelişim alanları kuzeydeki bu aks boyunca tasarlanarak kent kompakt formdan ışınsal bir forma doğru geçme eğilimindedir. Sanayi alanı bu dönemde 1456 ha olup, kentin kuzey batısında aynı yönde alansal olarak genişletilmiştir. **Toplam kent alanı öngörüsü ise 12 841 ha'a çıkmıştır.**

Bu plan döneminde kentin su ihtiyacı önceki içme suyu şebekesine ilaveten, Konya Devlet Su İşleri'nin 1967 yılında kullanıma açtığı Altınapa Barajı, 1962'de yeniden düzenlenen bağ bahçe sulama kanalları ve Islah edilen Dutlu Kaptaj alanından oluşmaktadır. Yine aynı kurum, 1984 yılında Konya Kenti İçme, Kullanma ve Sanayi Suyu Temini için bir Proje hazırlatmıştır. Bu projeye göre 1985 yılı için kentte kişi başı içme suyu ihtiyacı 39 hm^3 (hektometroküp) iken, 2000 yılında 89 hm^3, 2015 yılında ise 130 hm^3 olacaktır. 1989'da kentte mevcut olan 82 derin su kuyusu varlığı da, projede 2020 yılı için 218 adet olacağı öngörülmüştür. Şehrin 15 km güney batısında bulunan Altınapa Baraj suyunun arıtılması amacıyla, 1989 yılında inşaat çalışmalarına başlanılarak 1995 yılında tamamlanıp işletmeye alınanan İçme Suyu Arıtma Tesisi, 2015 yılı ihtiyacı olan yıllık 130 milyon metreküp su miktarının, 30 milyon metreküpünü karşılayacak kapasitedir.

2002 yılında yine Yavuz Taşçı'ya 2020 Konplan adıyla Konya Kenti Master Planı hazırlatılmıştır. Bu plan döneminde **nüfus projeksiyonu 1 805 000 kişi, toplam kentsel alan ise 29 052 ha. olarak tahmin edilmiştir** (Şekil 2, sarı renkli alan) (Yenice ve Çiftçi, 2006). Işınsal büyüme bu planda artan arazi kullanımı ve öneri 2. çevre yolu ile radyal kent formuna dönüşerek; kuzey, kuzeydoğu ve güneydoğu yönleri yeni gelişme koridorları olarak benimsenmiştir. Kampus ve sanayi bölgesinin doğusundaki teknopol hedef yılında en yoğun konut bölgeleri olarak öngörülmüştür. İleri teknolojiye dayalı üretim alanı olan teknopol bölgesi, serbest bölge, iki yeni organize sanayi bölgesini ve konut alanlarını içermektedir. Cumhuriyet Dönemi'nden bu plan dönemine değin kentte resmi kayıtlara göre gerçekleşen nüfus gelişimi incelendiğinde, 1927 ile 1950 arasında çok yavaş bir büyüme, 1950-1960 arasında önceki döneme göre daha hızlı büyüme, 1965-1990 arasında inişli çıkışlı benzer büyüme eğilimi, 1990'dan günümüze ise çok hızlı bir büyüme görülmektedir (Şekil 3).

Şekil 3. Konya merkez nüfusunun tarihi gelişimi (Büyükşehir Belediyesi Arşivi, 2010)

3.2. Hava Kirliliği

1980'li yıllardan 2000'li yılların başına kadar Konya kentinin en önemli çevresel sorunu hava kirliliği iken, 2003 yılından itibaren doğal gaz kullanımına geçilmesiyle aşamalı olarak bu sorun bertaraf olmaya başlamıştır. Kentteki hava kirliliğinin başlıca kaynakları arasında ise topoğrafik yapısı ve meteorolojik şartlar bulunmaktadır. Ayrıca evsel ısınma amaçlı ve sanayide kullanılan yakıtlar ile motorlu taşıtlardan kaynaklanan emisyonlar şehrin hava kirliliğini büyük oranda etkilemektedir. İl merkezinin çanak şeklinde ve etrafının dağlarla çevrili olması, hava sirkülasyonunu azaltmakta, rüzgar hızının şehir merkezinde düşmesi, sis ve inversiyon gibi meteorolojik şartlar SO_2 ve PM gibi hava kirletici değerlerini etkilemekte, özellikle kış aylarında, hava kirliliğinin artışına önemli düzeyde etki etmektedir (Aydın ve Özcan, 2009, 4).

Meteorolojik parametrelerle beraber ölçüm sonuçları incelendiğinde, rüzgar hızının düşük olması, gece-gündüz arası sıcaklık farkının yüksek olması, havanın parçalı çok bulutlu ve sabah saatlerinde puslu olması nedeniyle SO_2 ve PM sınır değerlerinin artışına sebep olmuştur. Isınma enerjisi temini için sosyo ekonomik şartlardan dolayı ucuz fakat düşük kalorili kükürt oranı yüksek kömürlerin fazla kullanılması, motorlu taşıt sayısının hızla artması, zaman zaman oluşan kötü meteorolojik şartların etkisi ile kentteki hava kirliliği önlem alınması gereken boyutlara gelmektedir. Düşük kaliteli yakıtların iyileştirme işlemine tabi tutulmadan kullanılması yanlış yakma tekniklerinin uygulanması ve kullanılan kazanların işletme ve bakımlarının düzenli olarak yapılmaması SO_2 ve PM konsantrasyonunu artırmaktadır. Sanayinin şehrin kuzeyinde yerleşmesi nedeniyle sanayiden kaynaklanan kirletici konsantrasyonunun artması Konya il merkezine doğru hava hareketleri ile taşınan kirletici değerlerinin de artmasına sebep olmuştur (Aydın ve Özcan, 2009, 4).

Konya'da hava kirliliği ölçümlerine 1986 yılında Sağlık Bakanlığı'na ait Halk Sağlığı Laboratuarı tarafından başlanmış ve 1999 tarihinden itibaren de 5 cihazla Kükürtdioksit ve Partikül Madde ölçümleri yapılmıştır. Ölçümler Aydınlık Evler, Yaka-Meram, Nalçacı, Zafer ve Mevlana bölgelerinde gerçekleştirilmiş (Konya İl Sağlık Müdürlüğü, Url, 6). 2006 yılında Konya İl Çevre ve Orman Müdürlüğü tarafından Meram ve Horozluhan, Büyükşehir Belediyesi tarafından ise Selçuklu ve Mevlana hava kalitesi ölçüm istasyonları ile Kükürtdioksit ve Partikül Madde ölçümleri gerçekleştirilmeye başlanılmıştır (Konya Büyükşehir Belediyesi, Url, 7; Konya İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, Url, 8).

DİE'nin yayımladığı bültene göre, Konya 1990-91 kış sezonunda SO_2 de 363 $\mu g/m^3$ (mikrogram/metreküp) ile Türkiye'nin en kirli ili, PM'de ise 133 $\mu g/m^3$ ile 5. kirli ili, 1995-96 kış sezonunda 190 $\mu g/m^3$ değeri ile SO_2 açısından Türkiye'nin 3. kirli ili, diğer yıllarda ise Türkiye'de 10 ile 20. sıralarda yer almıştır. 2000-2001 kış sezonunda 48 $\mu g/m^3$ SO_2, 90 $\mu g/m^3$ PM değerleri ile en temiz iller arasında yer almıştır (Konya İl Merkezi Hava Kirliliği Raporu, 2004).

Evsel ısınma ve sanayi kaynaklı hava kirliliğinin yanı sıra motorlu taşıtlardan kaynaklanan egzoz kirliliği de şehrin önemli bir hava kirletici kaynağıdır. Konya ilinde egzoz emisyon kontrolü 1993 yılında yapılmaya başlanmıştır. Konya İl Çevre ve Orman Müdürlüğü verilerine göre egzoz emisyon kontrolü ildeki trafikten kaynaklanan hava kirliliğini %15 ila %45 arasında azaltmıştır (Konya İl Merkezi Hava Kirliliği Raporu, 2004).

3.3. Katı Atıklar

Konya kentinde Selçuklu, Meram ve Karatay merkez ilçe belediyelerince toplanan katı atıklar Büyükşehir Belediyesi tarafından Ereğli yolu civarında şehir merkezine 7 km mesafede bulunan Aslım mevkiinde yaklaşık 35 yıldan beri depolanmaktadır. Toplanan katı atık miktarı ortalama 460.000 ton/yıldır. Depolama sahası bölgesinde yer altı su seviyesi zeminden 2-2.5 m derinliğindedir. 1970'li yıllardan bu yana kullanılan düzensiz depolama sahasının oluşturduğu çevresel problemler nedeniyle rehabilitasyonunun yapılmasına karar verilerek, 1999 yılında rehabilitasyon projesi hazırlanmıştır. Katı Atık Depolama Sahası Rehabilitasyonuna Şubat 2000'de başlanmış ve kısımlar halinde devam ederek Mart 2004'te tamamlanmıştır. Belediye sınırları içinde bulunan yaklaşık 500 adet sağlık kuruluşundan aylık olarak ortalama 100 ton tıbbi atık, özel tıbbi atık taşıma aracıyla toplanarak katı atık depolama sahasında ayrı bir bölümde bertaraf edilmektedir. Konya katı atık depolama sahasından oluşan sızıntı suları Keçili Kanalı'na verilmektedir. Buradan da şehir kanalizasyon sistemine karışmakta ve Ana Tahliye Kanalına verilmektedir (Konya Kenti Katı Atık Yönetimi, 2009).

Avrupa Birliğine uyum sürecinde, Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından koordine edilen "Konya Katı Atık Yönetimi Projesi" kapsamında 15 Ekim 2005 tarihinde çalışmalara baş-

lanmış ve şehir merkezinin güneydoğusunda yaklaşık 15 km uzaklıkta Karatay İlçesi Saraçoğlu Mahallesi 1.721.797,29 m^2'lik parsel şehrin yeni düzenli katı atık depolama sahası olarak belirlenmiştir, ihale ve inşaat süreleri de dikkate alınarak yeni projenin 2013 yılında faaliyete geçeceği planlanmaktadır (Konya Kenti Katı Atık Yönetimi, 2009).

3.4. Konya Kanalizasyon Sistemi ve Atıksular

İlk dört plan döneminde ihtiyaca göre genişletilen kanalizasyon sistemi, 1983 plan dönemiyle beraber Konya kanalizasyon projesinin yapılmasıyla, Konya kanalizasyon şebekesi 2015 yılı projeksiyonuna göre inşa edilmektedir. Birleşik sistem olarak çalışan muhtelif çaplarda toplam 2000 km'lik hattan oluşmaktadır. Kentten kaynaklanan atıksular kanalizasyon şebekesiyle toplanarak Aslım mevkiinde bulunan atıksu terfi merkezine iletilmekte ve buradan DSİ tarafından açılmış olan Ana Tahliye Kanalına deşarj edilmekteydi. 2009 yılından itibaren atıksu arıtma tesisi işletmeye alınmış ve tesis deneme aşamasındadır. Atıksu arıtma tesisi 2030 hedef yılına göre projelendirilmiş olup, 2015 yılına göre inşa edilmiştir. Tesisin toplam alanı 750 000 m^2'dir. Tesisin tasarım kriterleri 2015 yılı eşdeğer nüfusu 1000000 kişi, debisi ise 200000 m^3/gün'dür. 2030 yılı için eşdeğer nüfus 1600000 kişi, proje debisi ise 300000 m^3/gün'dür (KOSKİ, 2005).

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Cumhuriyet dönemi boyunca Konya Kenti kentsel alanı 1946 planıyla 816 ha'dan son plan döneminde 29052 ha'a ulaşarak, 36 kat hızla büyümüştür. Kuşkusuz bu hızlı büyümenin sebepleri içinde ülkemizde yaşanan hızlı sanayileşme olgusu yatmaktadır. Kentin planlama tarihinin 64 yıllık bir geçmişe sahip olması planlama deneyimleri açısından umut verici bir göstergedir. Ancak kentsel büyümede yayılma kuzey koridoru hariç, genellikle verimli tarım toprakları yönünde seyretmiştir. Hızlı kentleşme ve sanayileşmeyle beraber 1966 planıyla kentin kuzey doğusunda yer seçen sanayi alanı, diğer plan dönemlerinde de aynı yönde gelişime açılmıştır. 2008 yılında %60 oranında mesken ve işyerinde doğalgaza geçilmesine rağmen, meteorolojik ve topografik nedenlerle, kentin hakim rüzgar yönündeki büyük bir mesken ve merkez sahası hava kirleticilerine maruz kalmaktadır.

Cumhuriyet Dönemi boyunca işletime açılan kentin içme suyu şebekesi yer altı ve yerüstü su kaynaklarından büyük oranda faydalanmaktadır. Günümüz de ise Konya kentinin içme suyu ihtiyacının %80'i yer altı suyu ve pınar suyu kaynaklarından temin edilirken; geri kalan %20'lik kısım ise yüzeysel su kaynağından temin edilmektedir. Kentsel yayılma hızındaki bu büyük oran bu şekilde devam ederse, yakın bir gelecekte yer altı sularının da limitlerine ulaşmak söz konusu olabilir. 1965 yılında Konya Kanalizasyon inşaatı ile başlayan atıksu şebekesi 2009 yılında işletmeye açılan Atıksu Arıtma Tesisi ile metropolitan kentin ihtiyacını karşılayacak gerekli teknik donanıma sahiptir. Önceleri Meram Krom-Magnezit Fabrikası çevresinde bulunan katı atık depolama sahası 2015 projeksiyon yılında organize sanayi bölgesinin güney doğusunda (kentin kuzey doğu yönünde) iken, son plan döneminde şehir merkezinin güney doğusunda yer seçilmiştir. Son planın onanmasından sonra yürürlüğe giren Konya-Isparta İl Çevre Düzeni Planı ile çevresel kaynaklar il sınırları ölçeğinde korumaya alınmış, ve alt ölçekli imar planlarının temel belirleyicisi olarak, kentin gelecekteki planlama ve çevresel kaynak kullanımı konusunda umut vermektedir.

5. KAYNAKLAR

Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (DÇKK), Ortak Geleceğimiz, Oxford Üniversitesi, Çeviren: Belkıs Çorakçı, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı, Ankara, 1991.

DPT, Ulusal Çevre Eylem Planı (UÇEP), 2000.

Resmi Gazete (RG), 25102 sayı, 08.05.2003 tarih, 4856/4864 Sayılı Çevre ve Orman Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun, Ankara, 2003.

TEKİNBAŞ Belma, 2001, Çevre Düzeni Planı Nerden Nereye, Planlama Dergisi, 2001/1-2, Ankara 2001, s. 57-60.

Jeo-Tek-Utta, Konya Isparta Planlama Bölgesi 1/100 000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı Açıklama Raporu, Ankara, 2006.

İl Çevre Orman Müdürlüğü, Konya 2004 Yılı İl Çevre Durum Raporu, Url 1, www.cedgm.gov.tr/icd_raporlari/konyaicd2004.pdf

TAŞÇI Yavuz, 2020 Plan Açıklama Raporu, Konya, 2000.

EREN Yaşar, Konya Çevresinin Jeolojisi ve Depremselliği, Url 2, www.mmf.selcuk.edu.tr/personel/yeren/pdfdosy/konsempyas.pdf

KONAKLI Nürgül - ÖNDER Serpil, Arboretum Kavramı ve Selçuk Üniversitesi Kampus Alanı İçin Arboretum Oluşturulması Üzerine Bir Araştırma, S.Ü. Ziraat Fakültesi Dergisi 19 (35), Konya, 2005, s. 16-29. Url, 3: http://www.ziraat.selcuk.edu.tr/dergi/35/16-29.pdf

OECD Group on Urban Affairs, Environmental Policies For Cities, OECD Publications, Paris Cedex, France, 1990, s. 9-27.

Umumi Hıfzısıhha Kanunu, 1930, 6/5/1930 Tarih ve 1489 Sayılı Resmi Gazete.

Refik Saydam Hıfzıssıhha Merkezi Başkanlığı, Çevre Sağlığı Araştırma Müdürlüğü, Url, 4: www.rshm.saglik.gov.tr

T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı, Url, 5: www.cevreorman.gov.tr

YENİCE Serhat - ÇİFTÇİ Çiğdem, Kentsel Planlama Çalışmalarının Konya Kent Formunun Gelişimine Etkisi, Yeni İpek Yolu Dergisi Özel Sayı, Cilt: VII, Konya

DOĞAN Sabri, Konya Su Tarihi, KOSKİ, Konya, 2007, s. 77-85.

Konya Büyükşehir Belediyesi Arşivi, 2010 (Harita Mühendisi, Nurullah Osmanlı'dan)

AYDIN Mehmet Emin – ÖZCAN Senar, Konya'daki Hava Kirliliği Değişiminin Değerlendirilmesi, Mimaran, Mimarlar Odası, Konya Şubesi, 2 (4), 2009, s. 4-9.

Konya İl Sağlık Müdürlüğü, Url, 6: http://www.konyasm.gov.tr/

Konya Büyükşehir Belediyesi, Url, 7: http://www.konya.bel.tr/havakalitesi.php

Konya İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, Url, 8: http://www.konyacevreorman.gov.tr/

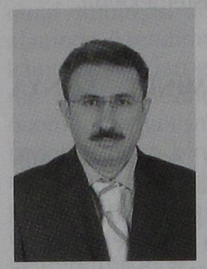
Konya İl Merkezi Hava Kirliliği Raporu, 2004, Konya İl Çevre ve Orman Müdürlüğü.

Konya Kenti Katı Atık Yönetimi, Konya Büyükşehir Belediyesi, Çevre Koruma ve Kontrol Dairesi Başkanlığı, Çevre Koruma Şube Müdürlüğü, 2009.

Konya Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü (KOSKİ), 2005.

CUMHURİYETTEN SONRA KONYA EKONOMİSİ - ÖZEL GİRİŞİM AĞIRLIKLI BİR KALKINMANIN TARİHSEL TEMELLERİ

Doç. Dr. Abdülkadir BULUŞ*

Özgeçmiş: 18.12.1968'de Konya'da doğdu. İlk, orta ve lise eğitimini Konya'da tamamladı. Lisans, lisansüstü ve doktora eğitimini ise İstanbul Üniversitesi'nde tamamladı. 2000'de İktisat doktoru oldu. 1992'den beri çalıştığı Selçuk Üniversitesi, İ.İ.B.F. İktisat Bölümü'nde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Osmanlı ekonomisi, ekonomik kalkınma, Türkiye ekonomisi ve Japonya üzerine çok sayıda makale, tebliğ, rapor ve gazete yazıları ile Türk İktisat Tarihinin Tarihi Temelleri başlıklı bir kitabı bulunmaktadır.

*Selçuk Üniversitesi, İ.İ.B.F., İktisat Bölümü.
akbulus@selcuk.edu.tr

ÖZET

Bu çalışmada, Cumhuriyet'ten sonraki dönemde Konya ekonomisi genel olarak incelenmektedir. 1923-1950 arası dönemde Konya ekonomisi tarıma dayanmakta ve ticaret ve küçük imalat diğer ekonomik faaliyetleri oluşturmaktadır. 1950-1980 arası dönemde ise, Konya'da tarım ve imalatın geliştiği görülmektedir. Bu dönemde Şeker Fabrikası, Çimento Fabrikası, Krom Magnezit Fabrikası ve Seydişehir Alüminyum Fabrikaları ise büyük yatırımlar olarak dikkati çekmektedir. Bu dönemde çok ortaklı girişimler de görülmektedir. 1980'den sonra ise Türkiye'nin ekonomik kalkınma stratejisindeki dönüşüme bağlantılı olarak, özel girişime dayalı bir ekonomik yapı dönüşümü gerçekleşmiştir. Konya ekonomisi bu dönemde sanayinin ağırlığının arttığı ve dış pazarlara üretim yapan bir ekonomi haline gelmiştir. Son olarak, Konya'nın özel girişim ağırlıklı bu ekonomik kalkınmasına yönelik bir değerlendirme yapılmakta ve Konya'nın ekonomik gelişimine ilişkin stratejilere değinilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Ekonomi, Türkiye Ekonomisi, Konya, Konya Ekonomisi, Anadolu Kaplanları.

SUMMARY

In this study, Konya economy generally has been examined in terms of after 1923. In 1923-1950 era, Konya economy was based upon agriculture trade and small-medium industry have been consist of other economic activities. It has been seen that agriculture and industry developed in 1950-1980 era. In this era, Sugar Factory, Cement Factory, Chrome Magnezia Factory and Seydişehir Aluminium Factory have stand out as big investments. In this era, multi-partnership enterprises have been seen too. After 1980, an economic transformation which is based on to private enterprise has realised that was linked

with transormation of Turkey's the economic development strategy. The Konya Economy has became to an economy that industry gain weight and produced for foreign markets. Finally, it has been evaluated about Konya economy which is based on to private enterprise and point out the strategies about economic evolution of Konya.

Key Words: Economy, Turkish Economy, Konya, Konya Economy, Anotalian Tigers

GİRİŞ

Bu çalışmada, Konya'nın Cumhuriyetten sonraki dönemdeki ekonomik görünümü üç ayrı dönemde ele alınmaktadır. Konya ekonomisi, ilk olarak tarihsel olarak kısaca ele alınmakta ve Konya ekonomisinin Cumhuriyet döneminde kat ettiği mesafe tespit edilmeye çalışılmaktadır. Böylece, Konya ekonomisinin Cumhuriyet sonrasındaki ülke ekonomisindeki ağırlığı belirlenmeye çalışılmaktadır.

İkinci olarak, Konya'nın Cumhuriyet sonrasındaki ülke ekonomisindeki ağırlığının tespiti, içinde yer aldığı ekonomik sisteme ne kattığı ve karşılığında da ne aldığı sorunu, Konya'nın ekonomik ve coğrafi potansiyeli ve Türkiye ekonomisinin işleyiş mekanizmaları ile yakından ilişkilidir. Konya ekonomik yapısının üretim kapasitesi ve elde ettiği kazanç arasında bir kıyas yapmak için en basit düzeyde, - veriler izin verdiği sürece- Konya'nın kamu gelirlerine katkısı ile yararlandığı kamu harcaması mukayese edilebilir. Konya ekonomisinin tarihsel olarak geçirdiği dönüşümler tespit edilerek, Konya'nın ekonomik potansiyelini sınırlayan koşullar ile imkân ve fırsatlardan en göze batanları üzerinde kısaca durulmaktadır.

Son olarak bu çalışmanın en önemli amaçlarından birisi de, Konya'nın nasıl oluyor da, Cumhuriyet döneminde pek az kamu yatırımı ve girişimi yapılmasına rağmen 1980'den ama özellikle 1990'dan sonra sanayi alanında ve çok ortaklı girişim modelinde dikkati çeken bir örnek olabildiğini anlayabilmektir. Konya'nın ilginç deneyiminin DP ve Anavatan Partisi ile AKP iktidarlarının göreli ekonomik özgürlük ortamı ile ilişkisi olup olmadığı da sorgulanmaya çalışılmaktadır. Ancak bahsedilen şaşırtıcı özelliğin yalnızca Konya ile sınırlı bir özellik olmadığı esasen, 1980 sonrasında Türkiye'nin ekonomi politik yapısında görülen, eski siyasi ve ekonomik yapıda etkin olan ekonomik aktörlerin yanında Anadolu merkezli yeni dinamik aktörlerin güçlenmesi ile ilişkili olduğu bilinmektedir.

Özellikle, 1990'dan sonra girişimcilik potansiyelinin arttığı ve çeşitlendiği Konya'nın özel sektör öncelikli ekonomik girişimlere dayalı girişimcilik deneyiminin, İstanbul merkezli ekonomik güçlerin karşısında Kayseri, Denizli ve Gaziantep gibi bir dizi kentin de içinde yer aldığı ciddi bir rekabet potansiyelini taşıyan bir deneyim olduğu görülmektedir. Bu deneyimle Anadolu sermayesi yalnızca ülke ekonomisindeki ağırlığını artırmakla yetinmeyerek, kendi değerlerini yansıtan siyasi değişimlerin yanında yer alarak, İstanbul sermayesine hizmet etmiş siyasi ve ekonomik yapıların değişimini de hedefleyen stratejik ortaklıklar ve stratejiler geliştirmek suretiyle ülke siyasetindeki ağırlıklarını artırmak istemektedir.

1. 1923-1950 DÖNEMİNDE KONYA EKONOMİSİ

Cumhuriyet kurulduktan sonra Osmanlı Devleti'nden genel olarak, tarım ağırlıklı olan sanayi üretiminin fazlaca gelişmediği fakat bunun yanında, dış pazarlara yönelik ticaret ve üretim faaliyetlerinin bir hayli geliştiği dışa açık bir ekonomi yapısı devralandı. Cumhuriyetin ilk idarecilerinin ekonomi politikalarını belirleyen en önemli sorunlar, bağımsız bir dış ticaret politikasının göstergesi olan gümrük rejimini serbestçe ayarlama imkânının Lozan Antlaşması'na göre 1929'a kadar ertelenmiş olması; dış borçlar ve savaştaki ve savaştan sonraki bazı gelişmelerden dolayı uğranılan mali ve beşeri sermaye kaybı ile tahrip olan alt yapı sorunları idi. (Buluş, 2009:47-51). Bu şartlar altında Konya'nın da 1923-1950 arası dönemde, ülke geneli gibi eski ekonomik yapı özelliklerinin etkisi altında kaldığı görülmektedir.

Konya'nın Cumhuriyetten önce özellikle özel girişimcilik yeteneğinin bir göstergesi olan şirket sayılarında öncü bir il olduğu bilinmektedir. Konya'nın Türk iktisat tarihi açısından öne çıkan özelliklerinden biri şirketleşmede öncü olması ve ortaklık veya çok ortaklılık kültürünün bir hayli gelişmiş olmasıdır. 1918'de Ziraat ve Ticaret Nezareti tarafından yayınlanan Memalik-i Osmaniye'de Osmanlı Anonim Şirketleri adlı kitaba göre, 1918'de toplam 129 şirket vardı ve bunlardan 42'si ticaret ve 6'sı tarım sektöründe faaliyet göstermekteydi. 95 şirket İstanbul'da mukim iken, 7 şirket Konya'da mukimdi. (Kahraman, 2006: 226). 1920'lerde 19 anonim şirketle milli şirketlerin en yaygın olduğu vilayet Konya idi. Konya'yı İzmir 11, Aydın , Bursa ve Kütahya

3'er ile Kayseri 2 şirket ile izlemekte idi. (Kahraman, 2006:227; Baltacı, 2003:227).

Bu dönemde özellikle 1927 Teşvik-i Sanayi Kanunu'nun, özel teşebbüsü olumlu yönde etkilediği ve kanundan sonra kurulan şirket sayısının arttığı ama 1930'dan sonra uygulanan Devletçilik uygulamaları ile bu kanunda öngörülen teşvik unsurlarının kalkması sonrasında kurulan şirket sayılarının da gerilediği görülmektedir. Teşvik-i Sanayii Kanunu temelde 1913 tarihli Osmanlı düzenlemesinin biraz daha gelişmişi idi. Bu kanunda özel girişim için en önemli hükümlerden birisi, ihracata dönük üretim yapan sanayicilerin kullandıkların ithal hammaddelerin gümrük vergisinden muaf tutulması idi. Bununla birlikte sanayi alanında özendirme, sınırlı bir korumacılık ve kamu ortaklıkları gibi yöntemlerle özel sanayinin geliştirilmesine çalışılmışsa da bu alanda önemli bir gelişme sağlanamamıştır. Bunun nedenlerinden birisi, 15 yıl süre ile imalat ve madencilikle meşgul sanayicilere kolaylık getiren Teşvik-i Sanayi Kanunu'nda yer alan makine ithalatına gümrük bağışıklığı kolaylığı getiren hükmün, 1932 yılında Sanayi Kredi Bankası kuruluş kanunu ile hammadde ithalatında tanınan gümrük bağışıklığının ise 1932 yılı Bütçe Kanunu'na eklenen hammadde listesi ile kaldırılmasıdır. Özel girişime 15 yıllığına verildiği söylenen bu teşviklerin 5 yıl sonra kaldırılması, teşvik uygulamasının etkinliğini düşürmüştür. Hâlbuki Teşvik-i Sanayi Kanunu'ndan sonra teşviklerden yararlanan özel girişim sayısının arttığı görülmüştü. Mesela, 1928'de kanundan yararlanan kuruluş sayısı 1.261 iken bir yıl sonra rakam 1.589'a, 1930'da 1.857'ye yükselmişti. Yeni kurulup kanundan yararlanmaya başlayan şirketlerin sayısında da bir artış gözlenmişti. 1927'de 140, 1928'de 157, 1929'da 118 ve 1930'da 106 yeni şirket kanundan yararlanmıştı. (Buluş, 2009: 56-57). Bu nedenle 1930'dan sonra Konya'da da özel teşebbüslerin gelişim hızının kanunun fiilen uygulanmaması yüzünden yavaşladığı tahmin edilebilir.

Konya bu dönemde aktif nüfusun % 45'inin tarımda çalıştığı tarımsal bir ekonomik yapıya sahip olmakla birlikte, 1927 Sanayi Sayımı'nın sonuçlarına göre dönemindeki koşullara göre Türkiye'nin önemli imalat merkezlerinden de olduğu görülmektedir.

Konya, 1927 Sanayi Sayımı'nda Türkiye'deki toplam 65.245 sanayi işyerinin %3.4'ü oranında 2.245 işyerine sahipti. Bu sayıma göre Konya'da aktif nüfusun %45'i tarımda çalışmaktaydı. Konya, ülke genelinde işyeri sayısı bakımından tarıma dayalı imalat, maden, maden işleme ve imalat sanayisinde ikinci (%26.5) ve ağaç işleme sanayisinde üçüncü (%13.4) sıradaydı. 1930 sonlarında ise Konya'daki küçük sanat ve işyerlerinin dağılımı şu şekilde idi. Dericilik:56 işyeri ve 2 atölye; arabacılık: 56 işyeri; dülgerlik: 40 işyeri; tenekecilik: 35 işyeri; dokumacılık:50 işyeri ve 3 atölye; kunduracılık: 12 işyeri; mescilik ve yemenicilik: 150 işyeri; keçecilik:60 işyeri, şekercilik: 10 işyeri ve helvacılık: 13 işyeri. 1927 tarihli Teşvik-i Sanayi Kanunu'ndan sonra Konya'da dokuma sanayisine yönelik üç tesis kurulmuştur. Bunlar 1933 tarihli 150 işçinin çalıştığı ve 75 tezgâhlı Mehmet Haşhaş Atölyesi; 1936 tarihli 24 işçi ve 18 tezgâhla çalışan Doğanbey Yerli Dokuma Atölyesi ve 1933 tarihli 40 küsur işçi ve 24 tezgâhla çalışan Sille'li Süleyman Sırrı ve Şeriki Atölyesidir. (Sönmez, 2003:23; Semiz, 1999: 153-154). Bunun dışında Belediye 1926'da, Sille taşlarını ucuzlatmak gayesiyle birinci beyaz taş ocaklarına döşenen bir dekovil hattını Lenc şirketine yaptırdı ve taş ocağı işletmeciliğine başladı. (Semiz, 1999:154). 1896 yılında Konya'da 25 değirmen bulunduğu ve ilk buharlı un fabrikasının ise 1906'da kurulduğu bilinmektedir. Cumhuriyetten sonra ise özellikle buharlı değirmenciliğin geliştiği görülmektedir. 1925'e gelindiğinde Konya, 7 buharlı un fabrikasına ve Meram Dere civarı istikametinde 22 un değirmenine sahipti. (Kalaycı, 2003:227).

Konya bu dönemde 20 Nisan 1930'da Ankara'da düzenlenen Milli Sanayi Numune Sergisi'ne Ereğli ilçesinden, patatesten ispirto ve kola üreten tek bir firma ile katıldı. Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nin organizasyonuyla Aralık 1931'de sadece Konya mallarının sergilendiği bir sergi açıldı. İkinci bir sergi ise 3 Temmuz 1932'de açılan Milli Sanayi Sergisi idi. Bu sergiye yurdun dört tarafından firmalar ve üreticiler katıldı. Daha sonra 20 Haziran 1933'de İkinci Milli Sanayi Sergisi, 20 Haziran 1934'de Üçüncü Milli Sanayi Sergisi ve 25 Haziran 1934'de Dördüncü Milli Sanayi Sergisi açıldı. Bu Milli Sanayi Sergilerinden özellikle birincisinin daha başarılı olduğu ifade edilmektedir. (Semiz, 2006:120-124; Akçura, 2009:59-74).

Cumhuriyetten sonra, Konya'da tarım ürünleri miktarında artış dikkati çekmektedir. Bunun en önemli nedenleri şüphesiz, savaştan sonra ekili arazi miktarında meydana gelen artış (Semiz, 1999:142) ile 1929 'a kadar olan dönemde Türkiye'de tarım ürünlerinin ticaret hadlerinin lehte olmasıdır.(Buluş, 2009:56). Konya'da tarımı etkileyen en önemli hususlardan biri olan kuraklık ve sulamanın yetersizliği

tarımsal üretimi olumsuz etkilemekte idi. Bunun üzerine, 4 Şubat 1936'da bir vilayet ve su işleri bürosu kurulduysa da daha köklü tedbirler gereken susuzluk konusunda fazlaca başarılı olunamadı. Tarımsal üretimde devletin aldığı önlemlerden olan modern çiftlik uygulamalarının geliştirilmesi için çıkarılan bir kanunla 1937'de ziraat kombinaları kuruldu. Daha sonra 1940 tarihli Milli Korunma Kanunu'ndan istifade ile, devlet hesabı namına tarım yapmak üzere kurak alanlarda tarım yapmak için bir dizi devlet işletmesi kuruldu. Bu işletmelerden Altınova-Başkuyu, Gözlü ve Konuklar Konya bölgesinde idi. 1929'dan sonra buğday fiyatları düşmeye başlayınca buğday fiyatlarının dalgalanmasından zarar gören buğday üreticilerine destek için çıkarılan 1932 tarihli Buğday Koruma Kanunu kapsamında Konya ve Akşehir'de silolar yapıldı. 1931 ve 1932 senelerinde buğday fiyatları 3-5 kuruş civarına düşmüştü. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra tam aksine tarım ürünleri fiyatları arttığı gibi, devlet fiyat artışları karşısında ürünün bir kısmına el koyma yoluna gitmek ve piyasa fiyatının altında bir fiyattan ürünün belli bir oranının devlete verilmesine geçmek durumunda kaldı. Bu ise bu dönemde Türkiye'nin buğday ve arpasının % 9'sunu sağlayan Konya çiftçisinin kuraklıktan dolayı tarım fiyatlarındaki artıştan en iyi şekilde yararlanamaması dışında, elde ettiği gelirin de sınırlı kalmasına yol açtı. (Semiz, 1999: 145-146; Uğurlu, 1958:39-40).

2. 1950-80 DÖNEMİ

1950 sonrasında Türkiye önemli altyapı projeleri ile sanayileşme girişimleri sayesinde ciddi bir kalkınma sürecine girmiştir. Özellikle bu dönemde tarımda mekanizasyonun gelişmesi ve tarımsal destekleme ile çiftçilerin desteklenmesi yanında, ulusal pazarı genişletmek için yapılan ulaşım ve enerji yatırımları da adeta ülkenin kabuk değiştirmesine yol açmıştı. Parasal genişleme ve dış kaynak kullanımının arttığı bu dönemin ikinci yarısından sonra ekonominin tıkanmaya girdiği ve döviz darboğazı ile birlikte 1958'de bir istikrar tedbirleri paketini uygulamak durumunda olduğu bilinmektedir. (Buluş, 2009: 83-89). Konya'nın da 1950'lerde özellikle tarım, hayvancılık ile sanayi de kıpırdandığı ve yeni teşebbüslere ev sahipliği yaptığı görülmektedir.

1960-1980 arasındaki Planlı Kalkınma döneminde Konya'nın ekonomik yapısında köklü bir değişim olduğundan söz edilemezse de, özellikle 1970'lerden özel teşebbüsün kıpırdandığı ve geleneksel iş ortaklıkları dışında kalan çok ortaklı model denemelerinin yapıldığı görülmektedir.

2.1. TARIM VE HAYVANCILIK

Tablo 1'e göre, 1954-1957 arasında küçük ve büyük baş hayvancılıkta en çok koyun varlığına sahip olduğu görülen Konya'da, sürekli gelişen sığır varlığının 1956'da yılındaki bir şap salgını yüzünden azaldığı da görülmektedir.

TABLO.1. 1954-1957 KÜÇÜK VE BÜYÜK BAŞ HAYVAN ADETİ

	KOYUN		KEÇİ		BÜYÜK BAŞ					
	Akkaraman	Merinos	Kıl	Tiftik	Sığır	Manda	At	Katır	Merkep	Deve
1954	1.742.903	208	354.499	477.608	23.398	16.826	96.205	3.580	80.484	1.813
1955	1.800.418	790	392.343	457.315	232.667	16.779	83.908	3.883	83.908	1.865
1956	1.844.928	1.650	438.300	573.777	347.478	17.450	106.722	4.272	91.368	1.698
1957	1.897.272	4.109	465.139	596.744	296.250.	19.057	109.632	5.670	96.268	1.684

Kaynak: Uğurlu, 1958:20

Türkiye Yapağı ve Tiftik A.Ş. Konya Bölge Müdürlüğü merinos koyunculuğunu geliştirmek üzere faaliyet göstermekteydi. Ereğli'de Almanya'dan ithal 1000 baştan fazla saf kan merinos koyun ve kuzusu bulunan bir merinos yetiştirme çiftliği bulunmakta idi. Bu teşkilat 1958'de Konya'da yeşil yonca kurutma fabrikası kurarak 1000 ton yeşil yonca kurutmuştu. (Uğurlu, 1958:50)

Konya'da 1951'den sonra faaliyette bulunan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun 63. Maddesinde belirtilen şartları (Bu şartlar için bkz. Kandemir, 1957:45) taşıyanlara "Toprak Tevzii Komisyonları" aracılığıyla 1955 sonuna kadar 30.443 topraksız aileye 189.534 dekar toprak dağıtılmış ve ayrıca 111.524 dekar da mera tahsisi yapılmıştı. (Kandemir, 1957).

Ürün saklanması için yapılan önemli bir girişim Konya Silosu idi. 8 saatte 2000 ton buğday transfer edebilen Konya Silosu'nun makine dâhil 16.500.000 milyon liraya mal olduğu tahmin edilmekteydi. (Kandemir, 1957).

1950'li yıllarda Ziraat Bankası'nca kullandırılan zirai krediler, Marshall dâhili ve harici kredileri ve Tarım Kredi Kooperatiflerine verilen kredilerin büyük gelişme kat ettiği ve Zirai Donanım ve Teknik Ziraat Teşkilatının çalışmaları ile genel olarak tarımda ekilen arazi,

üretim miktarı ve verimlilikte artış olduğu görülmektedir. (Kandemir, 1957:76-77).

Marshall Kredilerinin yardımıyla 1949'dan sonra tarımda mekanizasyon artmaya başladı. 1952'de traktör sayısı 1.991 adet iken bu sayı 1958'de 3.264' e yükseldiği gibi aynı yıl 100 adet de biçerdöver bulunmaktaydı. Tarımda bu gelişmeler sayesinde ekilen arazi ve rekoltede önemli artışlar yaşandı. (Semiz, 1999: 151).

Bu dönemde sulama alanında yapılan bazı girişimler dikkat çekmektedir. Konya Ovası'nın ilk sulanması girişimi 1898 tarihindeki Beyşehir Gölü Regülatörüdür. (Uğurlu, 1958:32). 1957 itibarı ile Konya ovasında 250 bin dekar arazi sulanabilmekte idi. Ayrıca 75 derin sondaj kuyusu açılmıştı. DSİ 4. Bölge Müdürlüğü, 1957 itibarı ile inşaatı tamamlanmak üzere olan Ayrancı ve Sille ile 1960'a kadar tamamlanması öngörülen Apa, May ve Altınapa barajları ile çalışmalarını sürdürmekte idi. Sabık bölge müdürü Osman Bibioğlu'nun hizmetleri takdir edilmekte idi. (Uğurlu, 1958:34).

2.2. SANAYİ

Cumhuriyetin ilk yıllarında ise un makine imalat, maden, maden işleme ve ağaç ürünleri tesislerinden oluşan sanayi dışında kalan en önemli tesis 1937 tarihli Sümerbank Ereğli Pamuklu Sanayi Müessesesi idi. Un Sanayi önemini korumakla birlikte özellikle ziraat makineleri alanında küçük ve orta ölçekli girişimler gelişmekte idi.

1954 tarihli Konya Şeker, 1963 Çimento, 1955 Karaman İplik ve Dokuma Mensucat İşletmesi, 1968 Krom Magnezit Tuğla Sanayi ve 1969'da temeli atılan ve tam kapasite olarak 1976'da çalışan Seydişehir Alüminyum Tesisleri gibi kamu tesisleri ise bu dönemdeki önemli endüstriyel girişimlerdi. (TKB, 2001:66İ; Baltacı, 2003:228).

1950'den sonra Konya'da şirketleşmenin arttığı ve özel girişimin gelişme kat ettiği görülmektedir. Bu şirketlerden bazıları Konya ekonomisinin sembollerinden olacaktır. Örneğin, 1951 Ağustos ayında 8.000 lira sermayeli adi Oto Nakliyat Şirketi; 1952'de kurulan 1.720.000 lira sermayeli Ova Un Fabrikası Türk A.Ş.; 1954'de kurulan 6.200.000 lira sermayeli Konya Çimento Sanayi T.A.Ş.;1955'de kurulan 10.000.000 lira sermayeli Konya Şeker Fabrikası T.A.Ş. gibi. (Ayrıntılı bir liste için bkz. Kandemir, 1957:24-26).

Şeker pancarı üretimi gelişen Konya'da şekeri işlemek için kurulan Konya Şeker Fabrikası 1954 tarihinde, Alman Arge firmasında temin edilen makinelerle (Kandemir, 1957:126) üretime başlamıştır. Şeker üretimi yıllara göre şu şekildedir:

1954	16.000
1955	22.300
1956	27.900
1957	32.000 ton. (Uğurlu, 1958:26)

Başlangıçta hedeflenen 24 bin ton şeker üretimi, üretimin üçüncü yılında aşılmıştı. Konya Şeker Fabrikası'nın şehrin ekonomisine katkısı yalnızca şeker pancarı alım bedelleri (o dönemde 25.807.357 TL) olarak ele alınmamalıdır. Çünkü 100 bin ton (yaklaşık 5 milyon TL) küspe ile hayvancılık sektörüne katkıda bulunulduğu gibi Uğurlu'ya göre 1957 itibarı ile personel ücretleri ile şehirden aldığı çeşitli malzemelere asgari 15 milyon bırakmaktaydı. Ayrıca gazino ve sportif faaliyetleri ile Konya sosyo-kültürel yaşamında da etkili olmaktaydı. (Uğurlu, 1958:27-28).

Muhiddin Güzelkılınç'ın başkanlığın 9 kişilik bir idare heyeti olan Konya Çimento Sanayi T.A.Ş. inşaatına 1.4.1957 tarihinde başlanmıştır. Tamamen Konya hususi teşebbüsleri tarafından ödenen sermayesi ve Alman Krupp menşeli makine aksamı ile dikkati çekmekteydi. (Uğurlu, 1958:29-30)

1956'da kurulan Et Balık Kurumu Konya Kombinası, 1950'den sonra tarım yanında diğer ekonomik faaliyetlerin gelişmesi için çaba gösteren Konya'da et kombinası hayvancılığın gelişimi için önemli bir rol oynamıştır.(Kandemir,1957:89; Uğurlu, 1958:43-47).

1944'de kurulan Türkiye Zirai Donatım Kurumu'nun, Konya'da bir bölge müdürlüğü bulunmakta idi. Bu kurumun faaliyetleri kısaca şu şekilde ele alınabilir. Tablo 2'e göre, 1950'den sonra tarımsal mekanizasyonun bir önceki döneme göre hayli geliştiği görülmektedir.

TABLO.2 1950'LERDE KONYA ZİRAİ DONATIM KURUMU BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ KAPSAMINDA TARIMSAL MEKANİZASYON GÖSTERGELERİ

	Traktör	Traktör Ekipmanları	Biçerdöver	TL Olarak Değeri
1950'den önce	69	208	100	3.542.513
1950	117	181	65	2.389.545
1951	249	177	21	2.909.433
1952	281	531	194	6.511.705
1953	385	1055	131	7.525.276
1954	117	443	41	4.174.905
1955	108	256	34	3.760.328
1956	23	59	37	4.139.426
1957	19	44	21	4.390.702

Kaynak: Uğurlu, 1958:48

Bu müdürlüğün 30 işçinin çalıştığı Amerika ve İngiltere'den kurs almış uzmanlar nezaretinde yürütülen bir tamirhanesi vardı. Burada her türlü tamirat ve ayar yapıldığı gibi, 2 gezici ekiple tarlalarda da bakım ve ayar yapılmakta idi. (Uğurlu, 1958:49).

Konya Erkek Sanat Enstitüsü 1899 ilk kez faaliyete geçen Sanayi Mektebi'nin yerinde faaliyet göstermiş ve içerisinde tesviye, demir, marangozhane, motor ve elektrik atölyeleri bulunan bir binada pek çok yetişmiş eleman yetiştiren önemli bir kurumdur. 1938'den 1957 yılına kadar verdiği mezun sayısı 870'di. 40 bin liralık bir döner sermayesi de bulunan enstitüden mezun olanlar Konya'nın imalat ve bakım onarım sanayinin temellerini atan kimseler olduğu için enstitü Konya tarihi için son derece önemlidir.(Uğurlu, 1958:55,57)

1957 itibarı ile Konya'da tuğla ve kiremit sanayi adına 45 tuğla ocağı ile 3'ü Konya merkez ve 1'i Akşehir'de olmak üzere 4 fabrika vardı. Sektörde özellikle Silleliler etkindi. (Uğurlu, 1958:56)

Bir tarım memleketi olarak bilinen Konya'da sanayiciliğe olan ilginin göstergelerinden bir diğeri 258 üyeli Motorlu Sanayi diye bilinen Sanayi Çarşısı girişimine 25.10.1957'de Celal Bayar tarafından atılan temel ile başlanmıştır. (Uğurlu, 1958:58-59).

1950'lerde şehrin ticaret hayatı ağırlıklı olarak şu iş kolları üzerinden yürütülmektedir. Demirci, torna ve tesviyeci dışındaki imalat dallarından lastik imalathanesi, tenekeci, bakırcı, yorgancı, şekerci, helvacı, kadayıfçı, nişasta imalathanesi, kuyumcu, kunduracı, terzi, toprak sanayiciliği (mozaik v.s.), mermer mozaik atölyesi, alçı imalathanesi, mücellit ve matbaacılık. (Uğurlu, 1958:60) Raşit Aker'in, geleneksel Konya esnafının ve imalatçılarının önde gelenleri hakkında röportajları, eski dönem esnaf ahlakı ve zihniyeti açısından önemlidir. (Aker, 2008).

1957 itibarı ile şehirde 16 un fabrikası mevcuttur. En büyük kapasite o zaman TMO arkasında inşası süren 150 tonluk fabrika ile günlük 60 ton kapasiteli Ak Un adı ile Taşpınarlar Değirmeni; 1952 senesinde faaliyete geçen 100 ton kapasiteli Ova Undu. (Uğurlu, 1958:64). Beyşehir'de ise Et ve Balık Kurumu'na ait bir Balıkunu Fabrikası vardı. (Kandemir, 1957:152).

Sanayileşmenin hızlandığı 1960'lı yıllardan itibaren sanayileşmenin büyüme kutuplarından çevre illere yayıldığı görülmektedir. İki büyük kutup İstanbul ve Ankara arasında yeni gelişme odakları ortaya çıkmıştır. Kimya ve metal sanayinin yoğunlaşmaya başladığı Kocaeli, gıda, tekstil ve otomotivde uzmanlaşma eğilimi gösteren Bursa ve Eskişehir'i de içine alan bu yeni gelişme bölgesi, Ankara-İstanbul doğrultusunda giderek homojenleşen bir ticaret, sanayi ve hizmet kuşağı ortaya çıkarmıştır. Bu kuşağa 1970'lerde pazar için buğday üretiminde uzmanlaşmış Konya da eklenmiştir. İzmir ve Adana'da diğer önemli kutuplardır. (Kavasoğlu,2004:339).

Konya tarım ağırlıklı bir ekonomik yapıdan sıyrılmaya özellikle 1970'lerde başladı. Sermaye birikimi yetersizliği büyük ölçekli özel yatırımlara ilk başlarda olanak tanımadıysa da, özellikle küçük sermayedarlar ve yurt dışındaki işçilerin birikimleri ile çok ortaklı şirketleşme olgusu sonrasında bir dizi yatırım yapılmıştır. Bunlardan bazıları 1971'de 1850 ortakla kurulan yıllık 3000 ton alüminyum profil ve radyatör işleme kapasitesine sahip Bağdaş Metal ve Ağaç İşleri Sanayi, 1300 ortaklı yıllık 36 milyon alüminyum tüp işleme kapasitesine sahip Konaltaş, Karaman Yem, Akşehir Yem, Çumra merkezli Çumpaş, Derkosan, Kulu Yem ve Un Sanayi Kulusan, Ereğli Gıda Sanayi, Karaman Bumas Bulgur, Aksantaş Akşehir Tuğla, Ersu ve Gesaş'tır.(Toruk, 2003:31-32).

Sanayi büyük ölçüde ivme kazanarak ilki 1971'de açılan Organize Sanayi Bölgeleri ile çeşitlenmeye başlamıştır. 1970'lerden itibaren, özel kesimin tarımdan sağladığı tasarruflar ve özellikle yurt dışında çalışan işçilerin tasarrufları sanayi yatırımlarında ve ticaret sektöründe kullanılmıştır. (TKB, 2001: 154).

3. 1980'DEN GÜNÜMÜZE KONYA EKONOMİSİ

1980'den sonra Türkiye dışa açık bir ekonomi modelini seçerek, devletin ekonomideki ağırlığını azaltmaya ve ihracata yönelik bir sanayileşme stratejisini uygulamaya başladı. Öte yandan mal, para ve sermaye piyasalarının serbestleştirildiği bir küresel ekonomiye dâhil olmayı seçen Türkiye'nin ekonomik aktörleri gibi Konya'da bu dışa açılmadan etkilendi. Özellikle 1990'dan sonra Konya'nın ekonomik yapısını tarım yanında sanayi sektörünün gelişmesi ve dış ticaret yoluyla dünya pazarları ile bütünleşmesi sayesinde yapısal bir dönüşüme uğradı.

3.1. SANAYİ

1980'lerde Konya'da sanayi sektöründe büyük işletmelerin devlete, küçük işletmelerin özel sektöre ait olduğu, katma değerin önemli

bir kısmının devlet işletmelerinden elde edildiği bir yapının hâkim olduğu durum, daha sonra değişmiş ve özel sektörün ağırlığı görece olarak artmıştır.

2001 itibarı ile 471 sanayi tesisi ile imalat sanayi gelişmeye devam etmiştir. 471 tesisten en önemlileri 130 tesis ile Gıda; 42 tesis ile Kimya ve Petrol; 57 tesis ile Ziraat Alet ve Makineleri; 56 tesis ile Otomotiv Yan Sanayi ve 57 tesis ile Makine Yedek Parça sektörlerinde yer almaktadır. 1981'de üretime başlayan TÜMOSAN ise dizel motor ve traktör üretimi ile dikkati çekmektedir. (TKB, 2001: 66-78; Baltacı, 2003:235-239). Tarım sektörünün geçirdiği dönüşümden dolayı kırsal kesimde azalan iş imkânlarının karşısında, kırsal kalkınmada iş ve istihdam yaratabilmek için küçük ölçekli üreticilerin örgütlenerek güç birliğinin sağladığı ve başarılı olduğu örneklerden biri Üzümlü'deki silah sanayidir. (Saçlı v.d.,2007:82).

Tarıma dayalı görünümdeki sanayi 1970'lerden sonra çeşitlenmiştir. Bugün Albayraklar A.Ş. tarafından işletilen Tümosan dizel motor fabrikası 1981'de üretime başlamıştı. Yılda 25 bin motor üretmek üzere kurulan fabrikada 1983'den sonra yıllık 15 bin adet kapasite ile traktör üretimine de başlandı. (Baltacı, 2003:228). Tümosan, uzun yıllar verimsiz bir şekilde işletildikten sonra özelleştirildi.

1979'da büyük imalat sanayindeki işyerlerinin %89,8'i, ücretli işçilerin %20'u, katma değerin %22,2'si, ücret ödemelerinin %11,3'ü özel sektöre aitken; aynı unsurlar bakımından devlet işletmeleri sırasıyla şu oranlara sahipti: %10.2, % 79,1, % 77,8 ve %88,7. (Ötüken, 1985:1926). Bu durumun daha sonra değiştiği ve 50 ve üzeri işçi çalıştırılan büyük işletmelerin % 90'dan fazlasının özel sektöre ait olduğu bir yapısal dönüşümün gerçekleştiği görülmektedir. DİE'nin 2002 Genel Sanayi ve İşyeri Sayımı sonuçlarına göre Konya'da 56.185 adet işyeri bulunmakta ve bu işyerlerinde 135.443 kişi çalışmaktadır. İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa ve Antalya'dan sonra Türkiye'de en fazla istihdam Konya'dadır ve tüm istihdam oranı % 1'tür. Konya'da 50/ ve daha fazla işçi çalıştıran firma sayısı 263'tür. Bu işletmelerin 8'i devlete aitken 255'i özel sektöre aittir. Ekonomiye ilave edilen toplam katma değer ise 276.215.797 milyar TL'dir. Bu ilave değerin % 68'i özel sektöre, % 32'si devlete aittir. (http://www.kso.org.tr/). Konya sanayisinde yapısal olarak dikkati çeken bir diğer husus da, çok değişik sektörlerde üretim yapılıyor olmasıdır. Bu durum, özellikle girişimcilik yeteneği ve dinamizmi gösterdiği kadar kriz durumlarında birkaç sektöre dayalı olmanın getirebileceği katılıktan uzak esnek bir yapıya işaret etmektedir. (http://www.kso.org.tr/).

1981'de Konya'nın En Büyük 500 şirket tablosunda 7 şirketle temsil edildiği görülmektedir. O dönemde Seydişehir Alüminyum 19. sırada iken, 7 şirketten en geride yer alanı 338. Sırada Özyatağanlı Tarım Makineleri idi. (Ötüken, 1985:1926). Konya 4 organize sanayi bölgesinde üretim yapan pek çok firmaya sahip olsa da, 2005 itibarı ile Türkiye'nin ilk 500 büyük sanayi kuruluşu içerisine 4, ikinci 500'e ise 9 şirket sokabilmiştir. Bu Konya'daki sanayi şirketlerinin büyük boy şirket niteliğinin zayıf olduğunu göstermektedir. Yine ilk 1000 içindeki şirketlerden üçünün eski KİT yatırımlarının devamı niteliğinde olması, 9'unun ise un, süt ve gıda ağırlıklı olması, bir şirketin ise yapı malzemeleri alanında faaliyet göstermesi dikkat çekmektedir. 100 milyon YTL üzerinde satış yapan şirket sayısı sadece 3'dür. (Ayhan,2007:71-72). 2007 senesinde ise İlk 500 şirket sıralamasında tamamı özel olan 5 Konya firması yer almaktadır. İkinci 500 şirkette ise tamamı özel 11 Konya firması yer almaktadır.

TABLO. 3 EN BÜYÜK 500'DEKİ KONYA FİRMALARI (2007)

2007 Yılı En Büyük 500 Firma Sıra No	2006 Yılı En Büyük 500 Firma Sıra No	Firma ve Müessese Adı
52	54	Konya Şeker
153	126	Eti Alüminyum
259	218	Konya Çimento
417	293	Kombassan Kağıt Matbaa Gıda ve Tekstil San.
491	-	Ova Un Fabrikası

Kaynak: www.iso.org.tr.

TABLO. 4 İKİNCİ 500 BÜYÜKTEKİ KONYA FİRMALARI (2007)

2007 Yılı İkinci 500 Büyük Firma Sıra No	2006 Yılı İkinci 500 Büyük Firma Sıra No	Firma ve Müessese Adı	Üretimden Satışlar (Net) (YTL)
40	71	HEKİMOĞLU UN FAB. TİC. VE SAN. A.Ş.	88.923.834
42	348	ENKA SÜT VE GIDA MAMÜLLERİ SAN. VE TİC. A.Ş.	88.464.641
53	0	ALTINAPA DEĞİRMENCİLİK TİC. VE SAN. A.Ş.	86.612.268
58	227	AKOVA SÜT VE GIDA MAMÜLLERİ SAN. VE TİC. A.Ş.	85.873.788
124	0	ALÇELİK ÇELİK YAPI İNŞAAT SAN. VE TİC. A.Ş.	74.041.084
190	237	HELVACIZADE GIDA VE İHTİYAÇ MADDELERİ SAN. VE TİC. A.Ş.	65.784.875
231	419	BÜYÜK HEKİMOĞULLARI GIDA SAN. VE TİC. A.Ş.	61.061.559
255	297	SELVA GIDA SANAYİ A.Ş.	58.921.289
344	229	KOMPEN PVC YAPI VE İNŞ. MALZ. SAN. VE TİC. A.Ş.	50.072.230
435	300	AKBEL SÜT VE SÜT ÜRÜNLERİ SAN. VE TİC. A.Ş.	43.004.594
497	0	KOMGIDA KOMBASSAN GIDA İHT. MAD. VE PET. ÜRÜN. SAN. VE TİC. A.Ş.	39.190.372

Kaynak: www.iso.org.tr

2009'da ise ilk 500 firma içerisine Pakpen, Helvacızade Gıda ve İhtiyaç Maddeleri Tic. A.Ş. ve Hekimoğlu Un girdi. İkinci 500'de ise şu firmalar yer aldı: Akova Süt, Büyükhekimoğulları, Kombassan Kağıt, Selva Gıda, Altınapa Değirmencilik, Enka Süt, Tosunoğulları Mobilya, Akbel Süt, Atiker Metal, Alçelik Çelik Yapı, Kompen, Komgıda, Safa Tarım. (Yenişafak, 2009:6).

Türkiye'de en büyük 1.000 firma listelerinde yer alan Konya firmalarının, makine, otomotiv yan sanayi, kimya ve yapı malzemeleri gibi alanlarda yeterince büyüme kaydedemediği görülmektedir. Konya sanayinin en önemli sorunlarından bir tanesi de, AR-GE harcamalarının düşük olmasıdır. TÜBİTAK-TİDEB desteklerinden 2006'da Konya merkezli projelerin aldığı pay yalnızca %2,6'dır. Bu oran, Konya firmalarının kurumsal kamu desteklerinden yararlanmak için yeterince proje geliştiremediğini göstermektedir. (Ayhan,2007:71-72).

Organize sanayi bölgeleri dışında Konya'da 1970'lerden sonra kurulmaya başlanan çok sayıda küçük sanayi sitesi vardır. 1975-1990 arasında 19'u il merkezinde olmak üzere 34 küçük sanayi sitesi kuruldu. 2001 itibarı ile Selçuklu ilçesindeki 21 sanayi sitesinde toplam 11.533 işyeri ve % 79 doluluk oranı bulunmakta idi. 2001 itibarı ile Selçuklu'daki en fazla işyeri 2.088 işyerinin bulunduğu Motorlu Taşıtlar Sanayidir. Karatay ilçesinde ise en büyüğünü 1.049 işyerinin bulunduğu Büyük Kunduracılar Sanayi de dâhil olmak üzere toplam 7.050 işyerinden oluşan ve işyeri sayısı 50'inin üzerinde 36 küçük sanayi sitesi bulunmakta idi. 2001 itibarı ile Meram'da ise 2 sanayi sitesinden Bayraklı'da 446 işyeri ve Mahrukatçılar'da ise 220 işyeri bulunmakta idi. Mardesan ismindeki marangozlar sanayisinde 212 işyeri bulunmaktadır. 2001 itibarı ile Konya merkez dışında ise 13 ilçede 18 küçük sanayi sitesi ve toplam 2.489 işyeri mevcuttur. (Baltacı, 2003:230-241; Arıcı, 2008:29-33).

Tablo 5'de 2000 itibarı ile üç organize sanayindeki işletmelerin sektörel dağılımı görülmektedir. Üçüncü Organize'nin henüz tam anlamı ile işlemediği 2000'de, I. Organize'de Otomotiv Yan Sanayi, Ziraat Alet ve Makine İmalatı, Makine ve Yedek Parça sektörlerinin yoğunlaştığı görülmektedir. II. Organize'de ise Otomotiv Yan Sanayi, Ziraat Alet ve Makine İmalatı, Makine ve Yedek Parça İmalatı, Döküm Sanayi, Kağıt ve Ambalaj, Plastik, Boya ve Kimya, İnşaat Malzemeleri ve Hazır Yapı Ekipmanları, Metal Eşya ile Demir ve Demir Dışı Metal İmalat ve Hırdavat ve Gıda sektörlerinin yoğunlaştığı ve sanayinin asıl merkezinin burada olduğu söylenebilir.

TABLO. 5 ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİNDE SEKTÖREL DAĞILIM (2000)

SEKTÖRLER	ORGANİZE=118	ORGANİZE=222	ORGANİZE=10
Otomotiv Yan Sanayi	27	44	1
Ziraat Alet ve Makine İmalat	18	16	

Makine ve Yedek Parça İmalat	10	21	
Döküm Sanayi	8	16	
Kağıt ve Ambalaj	7	11	1
Sondaj, Boru ve Sulama	7	7	
Plastik, Boya ve Kimya	6	18	1
Un	6		
İnşaat Malzemeleri ve Hazır Yapı Elemanları	5	13	4
Deri ve Tekstil Ürünleri İmalat	5	5	2
Metal Eşya ile Demir ve Demir Dışı Metal İmalat ve Hırdavat	4	14	
Gıda		15	1
Isı, Havalandırma ve Güneş En.		5	
Cam		5	
Orman ürünleri		11	
Diğer	15	21	

Kaynak: KTO, 2000:13-15'den oluşturulmuştur.

TABLO. 6 ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİNDEKİ FİRMALARIN SEKTÖREL DAĞILIMI (2008)

Sektör	OSB	KOS (II ve III. OSB)	TOPLAM
Otomotiv Yan Sanayi	27	57	84
Oto Dış Aksamı, Damper, Karasör	-	9	9
Ziraat Alet Makineleri İmalat Sanayi	16	21	37
Makine ve Yedek Parça İmalat Sanayi	13	27	40
Döküm Sanayi	11	31	42
Kâğıt ve Ambalaj Sanayi	4	11	15
Sondaj Boru ve Sulama Sistemleri	13	3	16
Plastik, Boya ve Kimya Sanayi	12	23	35
İnşaat Malzemeleri Sanayi	4	21	25
Deri ve Tekstil Ürünleri İmalat Sanayi	5	7	12
Değirmen Makineleri İmalat Sanayi	6	8	14
Demir Dışı Metaller (Alüminyum Sa.)	5	15	20
Gıda Sanayi	-	12	12
Ağaç, Mobilya ve Orman Ürünleri	-	8	8
Diğer	34	44	78
Toplam	150	297	447
Genel Toplam	447		

Kaynak: 1, 2 ve 3. OSB Müdürlükleri'nden aktaran, KTO, 2009: 38.

Tablo.6' dan görüldüğü gibi 2008 itibarı ile Konya'da I. Organize'de 150, II ve III. Organize'den oluşan Organize Sanayi Bölgesi'nde ise 297 olmak üzere üç OSB'de toplam 447 firma bulunmaktadır. (Ayrıntılı bilgi için bkz., Öcal, 2009: 161-188). Tablo.5 ve Tablo.6'den hareketle I, II ve III. Organize Sanayi Bölgeleri'ndeki 2000 ile 2008 arasındaki sektörel değişmelere bir göz atılarak öne çıkan ve gerileyen sektörler tespit edilebilir. Tablo. 7'e göre, Otomotiv, Makine ve Yedek Parça İmalatı, Döküm Sanayi, Plastik, Boya ve Kimya ile Değirmen Makineleri sektörlerinin son yıllarda daha fazla öne çıktıkları söylenebilir.

TABLO.7 2000 VE 2008'DE ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİNDEKİ İŞLETMELERİN SEKTÖREL DAĞILIMI

SEKTÖR	2000			2008	
	I	II	III	I	II ve III
Otomotiv Yan Sanayi	27	44	1	27	57
Ziraat Alet ve Makine İmalat	18	16		16	21
Makine ve Yed. Parça İma. San.	10	21		13	27
Döküm Sanayi	8	16		11	31
Kağıt ve Ambalaj	7	11	1	4	11
Sondaj, Boru ve Sulama Sis.	7	7		13	3
Plastik, Boya ve Kimya	6	18	1	12	23
İnş. Malz. ve Hazır Yapı Elem.	5	13	4	4	21
Deri ve Tekstil Ürünleri İmalat	5	5	2	5	7
Metal Eşya ile Demir ve Demir Dışı Metal İmalat ve Hırdavat	4	14		5	15
Gıda		15	1		12
Un	6				
Değirmen Mak. İmalat Sanayi				6	8
Ağaç, Mob. ve Orm. Ürünleri		11			8
Diğer	15	5		34	44
TOPLAM	118	222	10	150	297

Kaynak: Tablo.5 ve Tablo.6'deki verilerden düzenlenmiştir.

2000'li yıllarda öne çıkan bir diğer organize sanayi bölgesi ise özel Büsan Organize Sanayi Bölgesidir. Tablo.8'de 2000 itibarı ile bu sanayide öne çıkan sektörlerin, Makine ve Ekipmanları, Toptan Gıda ve İmalat, Otomotiv Yan Sanayi ve İnşaat Malzemeleri olduğu görülmektedir.

TABLO.8 BÜSAN ÖZEL ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİNDEKİ FİRMALARIN SEKTÖREL DAĞILIMI (2000)

SEKTÖRLER	ADET
Makine ve Ekipmanları	44
Toptan Gıda ve İmalat	23
Otomotiv Yan Sanayi	18
İnşaat Malzemeleri Sanayi	11
Tarım Makineleri İmalat	9
Mutfak Malzemeleri İmalat	8
Ambalaj	7
Plastik	7
Cıvata	6
Teknik Hırdavat	6
Kundura	6
Mobilya	4
Diğer	21
Toplam	184

Kaynak: KTO, 2000:16

1.1. KONYA SANAYİNİN POTANSİYELİ VE KÜMELEŞME PROJELERİ

Konya sanayinin potansiyelini sınırlayan en önemli faktörlerden bazıları, işletme ölçeklerinin küçüklüğü, kurumsallaşamama, düşük AR-GE harcamaları, sivil havaalanının olmayışı gibi faktörlerdir.

Konya sanayinin işletme ölçeği açısından ve istihdam açısından geride olduğu görülmektedir. 1992 itibarı ile 88 firmayı içeren bir araştırmada 25-49 arası işçi çalıştıran firma sayısının 37 olması yani tek başına %42'lik bir oranı oluşturması, Konya'daki imalat ile uğraşan firmaların küçük ve mikro ölçekli işletmeler olduklarını da göstermektedir. 1992 yılı itibariyle 66.136 olan özel sektördeki toplam istihdamın 31.669'unu (%53.64) sanayi firmalarında çalışanlar oluşturmaktadır. İstihdamın yükünü önemli oranda Seydişehir Alüminyum, Tümosan Motor Fabrikası ile şeker ve çimento fabrikaları karşılamaktadır. 1998 yılı itibariyle özel sektörde çalışan personel sayısı 75.601'e yükselirken, 2000 ve 2001 krizlerinin etkisiyle özel sektörde çalışan personel sayısı 52.043'e düşmüştür. Konya bu ekonomik krizlerin etkisini bertaraf edecek gelişimi gösteremediğinden, 2005 yılında sanayi sektöründeki istihdam oranı yaklaşık %15 ile Türkiye ortalaması olan %24,7'nin altında kalması sanayide kat etmesi gereken daha çok yol olduğunu ortaya koymaktadır. Yine 837 firmaya yönelik Konya Sanayi Odası tarafından yapılan bir araştırma da, Konya sanayinin küçük ve orta ölçekli bir yapısı olduğunu teyit etmektedir. Bu araştırmaya göre, toplam içinde 10 kişiden az işçi çalıştıran firma sayısı%34,8 idi. Bunu %33,6 ile 10-24 işçi çalıştıran firmaların takip ettiği görülmektedir. Bu sonuçta Konya'daki sınaî üretim yapan firmaların küçük boyutlu firmalar olduklarını, sermayelerini birleştirerek büyümede pek istekli olmadıklarını gösterdiği gibi firmaların kurumsallaşamaması gibi sorunlara da işaret etmektedir. (Öcal, 2009:134-136).

Konya'nın sanayi potansiyelinin yüksek olduğu kabul edilmekle birlikte yapılan bazı araştırmalarda, kuruluş yeri faktörleri bakımından Konya'nın yatırım yapılmaya en müsait sektörleri olarak şu sektörler öne çıkarılmıştır. Su ürünleri, damızlık inek yetiştiriciliği, et ve süt inekçiliği, yumurta tavukçuluğu, güneş kolektörü, el halıcılığı, soğuk hava deposu. Bu sektörlerden sonra seracılık, doğal tarım ürünleri, meyve plantasyon alanı, deve kuşu yetiştiriciliği, reçel-marmelat, sebze-meyve kurutma tesisi, dondurulmuş meyve-sebze, nişasta ve glikoz üretim tesisi, bakliyat paketleme ve tasnifleme, seramik karo ve fayans, plastik enjektör, etanol üretim tesisi, optik cam, straygarn yün ipliği, strafor üretimi, cerrahi eldiven üretimi, viol üretim tesisi, otomatik tartı cihazları üretimi, karton-mukavva kutu üretim tesisi, polipropilen çuval üretimi, plastik enjeksiyon parçaları, far ve stop camı, bilyalı rulman üretimi, cıvata üretimi, akümülatör üretimi, elektrik motorları, karton, oto radyatörleri, gübre, tarım ilaçları, veteriner ilaçları, PVC boru ve profil, örme eşya ve konfeksiyon, deri işleme ve deri konfeksiyon, çorap, konfeksiyon dikiş makinaları, bayan hazır giyim, otel, yeme içme ve konaklama tesisi. Göreli olarak potansiyeli yüksek ama kuruluş yeri faktörleri açısından düşük değer taşıyan mermer ihraç ve işleme, torbalanmış toz kireç, alçı üretim tesisi, sülestit ihracı, izo tuğla ve seramik sırrı üretimi alanlarıdır. (TKB, 2001:136-151).

Bu sektörlere yönelik yatırımların potansiyel kârlılığı bulunmakla birlikte, Konya'yı en rekabetçi bazı sektörlerde konumlandıran kümeleşme projeleri, kaynak etkinliğini artırmak suretiyle ulusal ve uluslararası düzeyde yatırımcıların ilgisini çekmek için geliştirilmeye çalışılmaktadır.

Konya sanayisinin artan rekabette ayakta kalabilmesi için Konya Sanayi Odası tarafından yürütülen bir **kümeleşme** projesinin temel hedefi, pilot sektör olan otomotiv sanayisindeki rekabet gücünü artırmaktır. Ekonomi literatürüne son yıllarda giren kümeleşme kavramı, "birbiri ile ilişkili veya birbirlerinin tamamlayıcısı ürünler üreten ve satan kuruluşların sektör ve coğrafi temelde yoğunlaşmaları" şeklinde tanımlanmaktadır. 1400 firma üzerinde yapılan yapılan araştırma sonucunda, Konya'da 12 sektörün kümelenme potansiyeli olduğu tespit edilmiştir. Bunlar, Makine ve Teçhizat İmalat Sanayi, Otomotiv Yan Sanayi, Ana Metal Sanayi, Gıda Ürünleri ve İçecek İmalat Sanayi, Mobilya İmalat Sanayi, Deri ve Deri Ürünleri İmalat Sanayi, Plastik ve Kauçuk Ürünleri İmalatı, Tekstil ve Tekstil Ürünleri İmalat Sanayi, Ağaç Ürünleri İmalat Sanayi, Kâğıt ve Kâğıt Ürünleri İmalat Sanayi, Metalik Olmayan Diğer Mineral Ürünler İmalat Sanayi ve Fabrikasyon Metal Ürünler İmalat Sanayidir. Kümeleşme kapsamındaki işletmelerin birbirleriyle olan ilişki düzeylerinin geliştirilerek, yenilikçiliklerinin ve rekabetçiliklerinin artırılması, hem tek tek işletmelerin hem de kümenin rekabet üstünlüğünün artmasına yol açmaktadır. Konya Sanayi Odası'nın Otomotiv Yan Sanayi projesi, Dünya Odalar Federasyonu'nun tarafından düzenlenen ve 33 47 katılımcının katıldığı bir yarışmada finale kalan 4 projeden biri oldu. (KSO, 2009:293-317; http://www.konyacluster.com/index.php?option=com_content&task=category&sectionid=4&id=14&Itemid=30).

"Konya Sanayi Bölgelerinde Kümeleşme Potansiyeli ve Bir Pilot Uygulama Projesi" başlıklı başka bir Avrupa Birliği projesinde ise, ayakkabı ve deri imalatı ile mobilya sektörünün rekabetçilik ve kümeleşme özellikleri otomotiv sektörü ile kıyaslanmaktadır. Proje kapsamında 1400 firma ile yapılan anket görüşmelerinden elde edilen sonuçlar ise otomotiv dışında ayakkabı ve deri imalatı ile mobilya sektörünün otomotiv sektörüne göre daha geride olduğuna işaret etmektedir. Bu sektörlerin daha rekabetçi hale gelebilmeleri için bu sektördeki firmaların hem ulusal hem de küresel ölçekte, diğer firmalarla, kurum ve kuruluşlarla, üniversitelerle v.b. ile ağ bağlantılarının oluşturulması ve geliştirilmesi önerilmektedir. AR-GE'ye daha fazla önem verilip bütçelerinin artırılması için, belirlenmiş bir alanda ortak araştırma birimlerinin farklı ölçekteki firma, kurum ve kuruluşlar ile birlikte bulunmasının yararlarına değinilmektedir. (Karataş, 2009a:110; Karataş, 2009b:108). Bu bilimsel çalışma ve projeler ile büyük bir kısmı 1990'dan sonra kurulan ve gelişen üç sektörün kümelenme stratejileri yoluyla rekabetçiliklerinin artırılmasının Konya'nın endüstriyel katkısının yüksek olması beklenmektedir.

3.2. TARIMSAL SANAYİ

Konya'da zirai makine uygulamaları 1948-49 yıllarında Marshall yardımları kapsamında temin edilen traktör ve tarım aletleri ile başladı. Tarım aletleri sanayinde gelişme kat eden Konya 1960'dan itibaren pulluk, mibzer, römork, diskaro, harman makinelerinde Konya ve civarının ihtiyacını karşılayabilecek durumdadır. Ticaret Odası'na kayıtlı 1957'de yalnızca 3 üretici varken bu sayı 1973'de 110'a vardı. Ancak bu işletmelerden 6-7'si seri üretim yapabildiği gibi tahminen tüm işletmelerde istihdam 800-900 adet kadardı. 2000'li yıllarda ise Türkiye'de bu imalat dalında 130 değişik makine üreten 1023 işletme, toplam 1.139.790 adet üretim (46,047'si Konya) ve 15 bine yakın (yaklaşık 2500'ü Konya) istihdam sağlanmaktadır. Konya tarımsal makine üretiminde İstanbul, Bursa, Manisa ve Aydın'dan sonra; Ankara, Balıkesir ve İzmir'den önce gelmektedir. (Keskin,2007:275-276).

Türkiye'nin en fazla un, tuz ve şeker üretilen ili olan Konya'da güçlü bir tarımsal alet makine üretimi vardır. 2005 itibarı ile Konya'da 654.741 adet tarım aleti üretimi yapılırken; ilde mevcut tarım aletlerinin sayısı ise 447.224'dür. (KTO,2007:257). Konya'da tarımsal aletler sektöründe 220 firma faaliyet göstermektedir. Türkiye'nin genel sanayi problemlerinin pek çoğunun görüldüğü bu sektördeki ana sorunlar; yüksek vergi ve enerji maliyetleri, teknolojik gerilik, hammaddede dışa bağımlılık, kur rejimi kaynaklı rekabet edememe sorunları ve haksız rekabet olarak gösterilmektedir. (KTO,2007:263).

3.3. MADENCİLİK

Konya zengin maden yataklarına sahip olmasına rağmen madencilik sektöründe yeterince gelişmemiştir. Konya ili madencilik ve taş ocakçılığı hâsılası itibarı ile Türkiye'de %3, İç Anadolu Bölgesi'nde ise %17,3'lük bir paya sahiptir. Boksit, manyezit, cıva, barit, linyit ve jeotermal kaynaklar bakımından önemli potansiyele sahiptir.(TKB,2001:61-66). Dünyanın ve Türkiye'nin en büyük magnezit yatakları Meram'da, Türkiye'nin en büyük boksit (alüminyum) yatakları Seydişehir'dedir ve Seydişehir, Ilgın ve Beyşehir'de 750 milyon ton rezervli linyit yatakları bulunmaktadır. (KSO, 2009:6). Madencilik sektörünün Konya ili GSMH'sına katkısı 1987-2001 arasında 0,5 ile 1,6 arasında değişmektedir. Beyşehir'de Barit, Doğanhisar, Ilgın ve Bozkır'da Kömür, Ilgın'da Sodyum Tuzu, Cihanbeyli'de Çinko, Bozkır'da Pomza, Konya'da Kuvars, Dolomatik Kalker ve

Manyezit ve Cihanbeyli'de Bentonit ocakları bulunmaktadır. (Arıcı, 2008:36).

3.4.TARIM ve HAYVANCILIK

Son yıllarda tarım sektörünün istihdamda ve milli gelirdeki payının Türkiye genelinde gerilediği bilinmektedir. Buna rağmen Konya'da tarımın ekonomik ağırlığı ve Türk tarımı içerisindeki payı halen önemli düzeylerdedir.

3.4.1. Konya Tarımının Genel Görünümü

Konya Tarım İl Müdürlüğü'nün 2005 yılı verilerine göre, Konya'daki toplam tarla alanı 1.402.419 ha'dır. Nadasa bırakılan alan 1.182.067 ha'dır. Sebze ekili alan 23.999 ha, meyve ekili alan 35.750 ha, bağ alanı 17.655 ha'dır. Buna göre tarım alanlarının %52.4'ü tarla alanı, %44.5'i nadas alanı, %1'i sebze alanı, % 1.4'ü meyve alanı ve % 0.7'si bağ alanı olarak kullanılmaktadır.

TABLO.9 KONYA İLİ 2005 YILI ÖNEMLİ SEBZE ÜRÜNLERİ EKİM ALANI, ÜRETİM VE VERİM DEĞERLERİ

Ürün adı	Ekilen Alan (Ha)	Üretim (Ton)	Verim (Kg /Ha)
Domates	6.644	270.626	40.732
Karpuz	1.513	41.735	27.584
Kavun	2.840	54.553	19.209
Fasulye (Taze)	1.512	7.831	5.179
Havuç	3.733	210.485	56.385
Kabak	1.991	15.862	53.809

Kaynak: Konya Tarım İl Müdürlüğü'nden Aktaran, KTO, 2007: 255

Tablo. 9'dan görüldüğü üzere üretimi en fazla gerçekleştirilen sebzeler domates, havuç, kavun, karpuz ve kabaktır. Sebzelerde en yüksek verim domates, havuç ve kavundan elde edilmektedir. (KTO,2007:255). Tablo.10'dan da anlaşıldığı gibi 2005'e göre 2007'de, havuç üretimi son yıllarda domates üretimini aşmıştır. Diğer ürünlerin miktarlarında kayda değer bir değişim gözlemlenmemektedir.

TABLO.10 KONYA İLİ 2007 YILI ÖNEMLİ SEBZE ÜRÜNLERİ ÜRETİM DEĞERLERİ

ÜRÜN ADI	ÜRETİM (TON)
Havuç	430.668
Domates	186.467
Karpuz	44.980
Kavun	32.366
Kabak	10.506
Fasulye (Taze)	7.580

Kaynak: TÜİK'DEN aktaran, KTO, 2009:37

Tablo.11'e göre 2007 itibarı ile tarla bitkilerinden en fazla üretim buğday, arpada ve şeker pancarındadır. Konya tarımının ağırlıklı kısmını endüstriyel bitkilerden şeker pancarı ve tahıllardan buğday ve arpa üretimi oluşturmaktadır. Bu ürünlerde Türkiye'nin en ileri gelen ilidir.

Tahıllarda Türkiye üretiminin yaklaşık %10'luk kısmı Konya'da üretilmektedir. Konya ayrıca Türkiye meyve üretiminin %4'ünden fazlasını gerçekleştirmektedir. Verim en fazla elma ve vişnededir. (KTO,2007:255-256).

TABLO.11 KONYA İLİ 2007 YILI TARLA BİTKİLERİNİN EKİM ALANI, ÜRETİM VE VERİM DEĞERLERİ

ÜRÜN ADI	EKİLEN ALAN (DEKAR)	HASAT EDİLEN ALAN (DEKAR)	ÜRETİM MİKTARI (TON)	VERİM (KG /DA)
Buğday (Durum)	1.397.408	1.361.892	251.202	184
Buğday (Diğer)	5.353.912	4.874.132	775.363	159
Arpa (Biralık)	580.110	543.110	80.843	149
Arpa (Diğer)	2.999.696	2.743.688	525.787	192
Nohut	293.130	287.230	29.582	103
Şeker Pancarı	746.816	746.478	3.593.540	4.814
Fasulye (Kuru)	130.585	130.585	21.072	161
Yeşil Mercimek	16.478	16.478	1.130	69
Kırmızı Mercimek	8.375	8.375	1.296	155

Kaynak: TÜİK'den aktaran, KTO, 2009:37

3.4.2. Organik Tarım Çalışmaları

Konya sulanamayan geniş tarım alanlarının varlığı yüzünden potansiyel rakımı yüksek bozulmamış ve doğal mineral özelliklerini kaybetmemiş organik tarıma müsait topraklara sahiptir. Halen 4.460 hektar alanda organik tarım üretimi yapılmaktadır. Konya'da organik tarım yapılan yerlere bakıldığında Ereğli'de sarımsak; Akşehir Cankurtaran Köyü'nde vişne ve çilek; Akşehir Çakıllar Kasabası'nda çilek, vişne, kiraz, erik armut, yonca nohut, fiğ; Akşehir Atakent Kasabası'nda haşhaş, kiraz, bakliyat; Akşehir Yaylabelen Kasabası'nda çilek, vişne, erik, kiraz; Akşehir Gölçayır Kasabası'da vişne, kiraz ve erik; Yunak Eğrikuyu Köyü'nde domates, biber, bamya, bezelye, fasulye, havuç, karnabahar, kabak, brokoli, Brüksel lahanası, soğan, kavun, karpuz; Doğanhisar İlyaslar Köyü'nde çilek ve nohut üretimi yapılmaktadır. Tarım İl Müdürlüğü'nün çabaları ile başlanan organik tarım faaliyetlerinde Ereğli, Akşehir, Yunak ve Doğanhisar öne çıkmaktadır. (KTO,2007:259-260).

Organik tarım yapılan yerlerin 1997'den beri hızla arttığı görülmektedir. Yukarıdaki yerler dışında, Ilgın, Bozkır, Beyşehir ve Hüyük ilçelerinde de organik tarım yapılmaya başlanmıştır. Sertifikalı olarak yapılan bu üretimde özellikle organik çilek üretimi Akşehir, Hüyük ve Doğanhisar ilçeleri köy ve kasabalarının en önemli geçim kaynağı konumundadır. Meram'a bağlı Küçükmuhsine, Ulumuhsine, Akpınar, Başarakavak ve Tepeköy'de domates, Selçuklu'ya bağlı Dağdere'de ise rezene, kiraz ve elma üretimi yapılmaktadır. Organize Organik Tarım Bölgesi kurulması projesi ile hem çiftçinin yerinde tutulması, hem eko sistemin korunması ve bölgesel kalkınmanın sağlanması hedeflenmektedir. Proje kapsamında Konya'da 5.350 kilometrekare alana sahip, 484.896 nüfusun olduğu üç ayrı bölgede organik tarım çalışmalarının geliştirilmesi öngörülmektedir. (Babaoğlu v.d.,2007:448,452-453).

3.4.3. Konya Tarımının Sorunları

Konya tarımda Türkiye içerisinde ağırlıklı bir olmasına rağmen, mevcut potansiyelini yeterince kullanamamaktadır. Konya İl Özel İdaresi'nin, Konya tarımında tespit ettiği sorunlardan bir tanesi kırsal kesimde tarıma dayalı oluşu ve tarım dışı sanayinin sınırlı seviye kalmasıdır. (Sönmez, v.d., 2007:85).

Konya İl Özel İdaresi'nin Konya tarımının ekonomik potansiyelini gelişimi sorununu, yalnızca üretim koşullarının iyileştirilmesine dayalı olarak değil gıda güvenliği boyutu ile de ele alan bir strateji belirlediği görülmektedir. Bu anlamda özellikle hem üretimi hem gıda güvenliğini sağlamak üzere soğuk hava depoları inşası dikkati çekmektedir. Hayvancılık alanında ise, Hayvan Toplulaştırma Projesi ile Organize Hayvancılık Bölgelerine yönelik bir alt yapı oluşturulmak istenmektedir. Organik tarımın geliştirilmesi, arazi toplulaştırması, üretici birliklerinin kurularak tarımsal üretimin yarı mamul veya mamul şekilde pazarlanması gibi projelerle Konya'nın tarım ve hayvancılık alanında geliştirilmesine yönelik stratejiler oluşturulmak istenmektedir. (Sönmez v.d.,2007:85, 92-93).

Bunun dışında tarımsal desteklerin yetersizliğine bağlı yüksek maliyet sorunları dikkat çekicidri. Türkiye şartlarında dekar başına sulu tarımda 200-250 kg., kıraç arazide 100-150 kg. arasında tane verimi alınmaktadır. 1 kg unluk buğdayın maliyeti yaklaşık 0,40 kuruş olarak hesaplanmaktadır. Destekleme fiyatları ise maliyetleri karşılamadığından çiftçi geçinememektedir. (Çöklü,2007:133). Türkiye'de tarım sektöründe 1000 hektarda çalışan sayısı 287 rakamı ile AB'deki 95 ve ABD'deki 20 çalışan sayısından fazla olduğu için, AB'nin üç katı ve ABD'nin 4 katı oranında fazla tarım çalışanına sahiptir. (KTO, 2007:253). Bu durumda tarımsal verimi olumsuz etkileyen yapısal bir sorundur. Bu sorunun Türkiye'deki işsizlik sorununun çözümü ile de yakın bir ilgisi bulunduğu hatırlanmalıdır.

Konya'nın AB'nın kırsal kalkınma desteklerinden yeterince yararlanamadığı görülmektedir. AB'nin katılım öncesi sağlayıcı mali yardımları kapsamında, Türkiye'nin 2006'da kabul ettiği Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi gereğince uygulanacak olan Kırsal Kalkınma Bileşeni Programı'nda (IPARD) hedeflenen geleneksel tarım desteklerinin aksine, proje bazlı destekleme yaklaşımı kapsamında TR52 Düzey 2 içerisindeki Konya ve Karaman'ın da yer aldığı Düzey 2 Bölgeleri Kalkınma Programından 2006'da Konya'dan tarımla ilgili 7 proje için hibe sözleşmesi imzalandı. 70 milyonu AB ve 20,7 milyon Avro'su Türkiye katkısı olmak üzere 90,70 milyon Avroluk programdan Konya'dan 7 proje yalnızca 500 bin Avro hibe alabildi. Projelerden beşi çeşitli konularda tarımsal eğitim, biri biyolojik mücadele ve diğeri de yöreye has divle peyniri üretimine yönelikti. KOBİ hibe programı kapsamında ise tarım ve gıda ürünlerinin üretimi, işlenmesi ve pazarlanmasına yönelik 25 yatırım projesine 1,8 milyon Avro tutarında hibe sözleşmesi imzalanmıştır. Köy Bazlı Katılımcı Yatırım Programı (KBKYP) 2005 yılında başlayıp 2008 sonuçlanacak ekonomik ve alt yapı faaliyetlerine yönelik 280'den fazla projeye 33 milyon YTL'den fazla destek verilen programdan Konya'ya ait 9'u ekonomik, 7'si küçük ölçekli altyapı yatırımına yönelik 16 projeye 2,6 milyon YTL'lik destek sağlanmıştır. (Saçlı v.d.,2007:80-81).

Bir diğer sorun sulama sorunudur. GAP'tan sonraki en önemli su projesi olan KOP projesi Türkiye'de ihale yolu ile yapılan ilk projedir. Proje ihaleye çıkarıldıktan sonra %4 tenzilatla "Anadolu Osmanlı Demiryolu Şirketi"ne verilmiştir. (Baskıcı, 2005:218; Şimşek v.d.,2007:158-159) Osmanlı hükümeti adına Maliye Bakanı Mehmet Ziya Paşa'nın, Anadolu Osmanlı Demiryolu Şirketi adına Genel Müdür Edward Hugue'nin imza attığı sözleşme 10 Kasım 1907'de İstanbul'da imzalanmıştır. 30 Nisan 1908'de Sultan Abdulhamid tarafından tasdik edilen ve 7 yıl süren projeye 850 bin altın sarfedilmişti. Bu proje kapsamında günümüzde de faal olan Beyşehir Regülatörü isale kanalı ile üç regülatör, 35 bin hektar alanda tahliyesi ile birlikte, 22 bin hektar alanda ise yalnız ana sulama kanalları ile ve bütün şebekede gerekli sınai imalat o günkü teknoloji ile imal edilmişti. (Şimşek

v.d.,2007:158-159; Sarıkulak, 1988:62). Proje kapsamında Osmanlı hükümetine Bağdat Demiryolu Şirketi tarafından 20 milyon frank peşin olarak verildiği gibi hektar başına 4.500 frank olarak öngörülen maliyet uluslararası standartlara göre oldukça yüksek bulunmasına rağmen projenin kârlılığından şüphe duyulmamaktaydı. (Issawi, 1980: 204). 1913'de tamamlanan bu projeden önce 1911'de Konya, Kadınhanı ve Çumra'dan yıllık tarım ihracatı 3.000 vagon iken projeden sonra bu rakamın 30.000 vagona yükseleceği tahmin edilmekteydi. (Baskıcı, 2005:218).

KOP diye bilinen proje, Konya ve Karaman illerini kapsayan 12 adet projeden oluşmakta olup 1985'ten bu yana Konya ve Karaman kapalı havzalarındaki değişik sulama projelerini Konya Ovaları Projesi adı ile tek elden projelendirip tamamlamayı amaçlayan bir DSİ girişimidir. Bu proje ilk telaffuz edildiğinde "GAP'a kardeş KOP" denilerek GAP'la kıyaslayan bir anonsun da konusu olmuştu. 1914'de başlayan Çumra Ovası Sulaması projesinin gelişmiş düzeyde bir devamı gibi ele alınması gereken proje ile; Akdeniz'e dökülen Göksu üzerine üç baraj ve 17 km'lik tünelle Konya kapalı havzasına ve yine Akdeniz'e dökülen Gembos sularının Derebucak Barajı ve 3,5 km'si tünel olan 15,8 km'lik derivasyon vasıtasıyla ile Beyşehir Gölü'ne aktarılması planlanmaktaydı. Şu ana kadar yürütülen yatırımlar ile 308.073 hektar alan sulamaya açılmıştır. Proje sonunda 617.923 hektar alanın sulamaya açılması hedeflenmektedir. (Şimşek v.d.,2007:158-160i; Özdil, 2003:86-87). Konya'da 2.659.890 hektarlık tarım arazisi olduğu düşünülürse projenin ne kadar önemli olduğu anlaşılabilir.

KOP ile Akdeniz'e dökülen su kaynakları ile ekilemeyen tarım alanları ekime açılabileceği gibi, verim artışı ile beraber istihdamda ve tarımsal sanayide gelişme olması beklenmektedir. Konya ve civarında sosyo-ekonomik refah artacağı gibi ilave içme suyu da artmış olacaktır. (Şimşek v.d.,2007:161-162).

Konya tarımının bundan sonraki seyrini etkileyecek bir diğer gelişme Tarım Havzaları Üretim ve Destekleme Modelidir. Tarımın senelerce ihmal edilmesinden sonra en son çıkarılan "Tarım Havzaları Üretim ve Destekleme Modeli" ile tarımda hem üreticiyi daha kazançlı kılacak hem de tarıma ayrılan kaynakların daha verimli kullanımını sağlayacak bir modele geçiş süreci devam etmektedir. Modele geçişten önce yapılan araştırmalarla her coğrafi bölgede en kazançlı tarım ürününün ne olduğu belirlenmesinden sonra seçilecek ürünün desteklemesi ilkesine dayanan modelin Türkiye'nin tarımda bir dönüşüm geçirmesine yol açması beklenmektedir. Başarılı olması ve kentten köye tersine göç sürecinin görülmesi halinde ise tarım sektörünün işsizlik oranları üzerindeki baskısının da azalması umulmaktadır. Model öncesinde 41 bin dekar toplulaştırma yapıldığı gibi bu süreç devam etmektedir. Bölgelerin iklim, toprak, topografya, arazi sınıfları ve kullanım şekillerine göre 30 üretim havzası belirlendi. Arz ve talep dengesi göz önünde tutularak belirlenen havzalarda yetiştirilecek ürünlerin planlaması, tüketim ve dış ticaretinin belirlenmesi için 52 milyon veriden yararlanıldı. (Buluş, 2009:172).

3.4.4. Hayvancılık

2005 itibarı ile Konya'da 1.531.935 adet küçükbaş ve 334.567 adet büyük baş hayvan bulunmaktadır. Küçükbaş hayvanların 1.339.201 adedi koyun, 192.734 adedi keçidir. Büyük baş hayvanların 334.080'i sığır ve 487 adedi mandadır. Ayrıca 10.489.567 adet tavuk ve 71.243 adet arı kovanı bulunmaktadır. (KTO,2007:257). Konya ilinde hayvancılık sektörünün istenen seviyede olmamasının en önemli nedenleri, hayvan nüfusunun bir kısmının düşük verimli ırklardan oluşması, karma yem fiyatları ile ürün fiyatları arasındaki dengesizlik, hastalıklarla mücadelenin yeterli olmaması, pazarlama sisteminin yetersizliği ve üreticinin örgütlü olmaması olarak sıralanmaktadır. 2005 itibarı ile Konya'daki süt ve süt ürünü işleyen faal mandıra sayısı 67, toplam süt üretimi 529.181 tondur. Konya Türkiye toplam süt üretiminin yaklaşık %8'ini sağlamaktadır. (Köseoğlu v.d., 2007:539, 542).

4. KONYA İLİNİN SOSYOEKONOMİK GELİŞMİŞLİK DÜZEYİ

Türkiye'nin nüfusu en kalabalık illerinden olan Konya'nın DPT verilerine göre, gelişmişlik sıralamasındaki yerinin geriliği ve kamu yatırımlarından aldığı payın düşüklüğü dikkat çekicidir. Öte yandan bu durum, Konya'nın devlet yatırımlarından aldığı payın düşük olmasına rağmen sanayi alanında yaptığı atılımlar, gelişmiş bir girişimcilik ve özel sektöre dayalı bir ekonomik kalkınmaya işaret ediyor şeklinde yorumlanabilir. Ancak özellikle 2002'den sonra Konya'nın bütçeden aldığı payın gelirlerinden daha fazla arttığı görülmektedir.

Konya'ya Cumhuriyet döneminde pek devlet yatırımı yapılmamış olması dönemin ekonomik imkânlarının yetersizliği ile yakından

ilişkili olmakla birlikte, Konya halkının Konya'nın Atatürk tarafından cezalandırıldığı şeklinde bir söylenti ile de ele alındığı bilinmektedir. Sönmez (2003) bu konu ile ilişkili olarak Atatürk'ün Babalık gazetesine verdiği bir demeci aktarmaktadır. Bu demecinde Atatürk, Konya'nın imarına verdiği önemi, "yapılan ve başlanılan imar teşebbüsleriyle Konya'nın, pek yakın manasıyla medenî bir şehir, şayan-ı gıpta Türk mamuresi olacağına itimadım kavidir" şeklinde ifade etmekteydi. (Sönmez, 2003:24). Konya'nın kamu yatırımlarından yeterince pay alamamasına dair devletin ideolojik bir tutumu olup olmadığı hususu tartışmalıdır. Ancak kesin olan bir şey varsa, Konya'nın özellikle 2002'den sonra kamu yatırımlarından daha fazla pay almaya başladığıdır. Bir diğer noktaya da işaret edilmelidir. Türkiye'de az sayıda il aldığından çok vermektedir. Bu anlamda bakıldığında da Konya'nın şu anda vermekten çok aldığı gerçektir.

DPT verilerine göre 2000 yılı itibarı ile Konya nüfusta 4. iken kamu yatırımlarından aldığı pay itibarı ile 17 sırada idi. Kamu yatırımlarından aldığı pay itibarı ile bu sıralama 2001'de 15, 2002'de 19, 2003'de 14, 2004'de 16, 2005'de 9, 2006'da 9, 2007'de 11 ve 2008'de 13. şeklindedir. Söz konusu ölçüte göre 2006 itibarı ile İstanbul, Ankara ve İzmir bir tarafa bırakılırsa kamu yatırımlarında Bursa, Adana, Antalya, Kocaeli, Şanlıurfa ve Kahramanmaraş illeri Konya'dan daha fazla pay almaktadır. Ancak en dikkat çeken il nüfusuna oranla kamu yatırımlarından hayli yüksek pay alan; 3-6 sıralarını alan Kahramanmaraş'tır. Kamu yatırımları tahsisindeki yeri itibarı ile Konya'nın ağırlıklı olarak ulaşım ve tarım yatırımları yapılan bir yer olduğu görülmektedir. (http://www.konya.gov.tr/:9; Arslan, 2007:115-128; Özdil, 2003:82).

Öte yandan Konya'nın kamu maliyesi açısından bütçeye katkısı, bütçeden aldığı paya oranla azalış göstermektedir. Nitekim Konya'nın, Türkiye'nin pek çok ili gibi, İstanbul, Ankara, Kocaeli, Bursa gibi kentlerin katma değerinden istifade ettiğini ve kamudan daha fazla kaynak ayrılan iller sıralamasında üst sıralara yükseldiği görülmektedir. Örneğin, Ocak- Ağustos 2008'de Konya'nın bütçe gelirlerindeki payının % 0,60 ile 888.422 YTL düzeyinde olduğu, bütçe harcamalarındaki payının ise % 0,87 düzeyinde 1.237.223 YTL düzeyinde olduğu ve 348. 801 YTL açık verdiği görülmektedir. (http://www.haber50.com/53574_En-Cok-Acik&Fazla-Veren-Iller.html). 2008 itibari ile Konya kişi başına 1.024,97 liralık harcama ile 53 ve kişi başına 647,73 liralık katkı ile 33. sıradadır. 2008 yılında Konya'ya yapılan toplam kamu yatırım tutarı ise 235.335 lira ve ilin Türkiye içindeki sıralaması 13'dür. (http://www.konya.gov.tr/:8)

Öte yandan 2003 itibarı ile 81 il içerisindeki sosyo-ekonomik gelişmişlik açısından yeri, Konya ilinin Türkiye içerisindeki yerini tespit için daha anlamlı bir takım göstergeler sağlamaktadır. Bu göstergelere göre, Konya istihdamda tarımın ağırlığı itibarı ile 38, sanayinin ağırlığı itibarı ile 28, organize sayısı bölgesi parsel büyüklüğü itibarı ile 4, küçük sanayi işyeri sayısı itibarı ile 2, imalat sanayi işyeri sayısı itibarı ile 8, kişi başına imalat sanayi katma değeri itibarı ile 35; GSYİH içindeki payı itibarı ile 9, kişi başına GSYİH itibarı ile 9, toplam banka mevduatı itibarı ile 11, toplam banka kredileri itibarı ile 14, fert başına düşen belediye giderleri itibarı ile 20, fert başına genel bütçe giderleri itibarı ile 40, fert başına gelir ve kurumlar vergisi miktarı itibarı ile 41, fert başına kamu yatırımları itibarı ile 55, fert başına teşvik bedeli yatırım tutarı itibarı ile 36, fert başına ihracat miktarı itibarı ile 36. sıradadır. (Arslan, 2007:129-132). Bu göstergelerden dikkati çeken en önemli göstergeler fert başına katma değerin düşüklüğü ve fert başına ihracatın düşüklüğüdür. Bunun dışında gelir ve kurumlar vergisi miktarlarında da ülkenin en büyük 9. ilinin sırasının 41 oluşu ile kamu yatırım payındaki düşüklük birlikte ele alındığında öz eleştiri bakımından ilgi çekici bazı sonuçlara ulaşılabilir.

Son olarak özellikle 2004'den sonra, Ankara-Konya Hızlı Tren Projesi, KOP ve Mavi Tünel gibi projeler ile duble yol yatırımları ile Konya'nın görece olarak kamu yatırımlarından aldığı payın arttığı görülmektedir. Konya gibi orta düzeyde gelişmiş kabul edilen illerde kamu yatırımlarının ekonomik gelişme üzerinde hızlandırıcı etkiye yol açacağı söylenebilir. Verimlilik artışı ve uygun ölçek büyüklüğüne sahip ekonomik işletmelerin ortaya çıkması için kamu yatırımlarının ekonominin ileri ve geri bağlantılarını harekete geçirmek suretiyle olumlu rol oynadığı bilinmektedir. (Akdede, Erdal, 2004:7).

Öte yandan kamu harcamalarının ekonomik gelişmişliği farklılıklarını azaltması şeklinde bir ilişkinin varlığından söz edilmekle birlikte tek başına, kamu yatırımları ile bölgesel gelişmişlik farklılıklarının azaltılamadığı ve en önemlisi kamu harcamalarının bazen özel yatırımlarını azaltıcı bir dışlama etkisi yaratabilme riski tehlikesi bulunduğu da bilinmektedir. Örneğin bir çalışmada kamu yatırımlarının Marmara'da bölge hâsılasını artırdığı; Akdeniz

ve Ege bölgesinde ise dışlama etkisi nedeni kamu harcamasını takip eden birinci yıldan sonra bölge hâsılasını azalttığı şeklinde bir sonuca varılmıştır.(Karagöl, Özdemir, 2004:319). Buna rağmen Konya gibi kentlere yönelik kamu harcamalarının alt yapı niteliğindeki sulama ve ulaşım projeleri olma niteliği, atıl kapasiteleri harekete geçireceğinden kent ve bölge hâsılası üzerinde kamu harcamalarının olumlu bir işlev oynadığı bir sonuç doğuracaktır denilebilir. Buna dair en önemli tarihsel delil, 1896'da demiryolu ile tanışan Konya'nın ekonomik faaliyetinin gelişmesi ve çeşitlenmesidir. Yine yakın dönemden bir gözlem olarak, tamamen sivil bir havaalanına sahip olmamasına rağmen tarifeli İstanbul seferlerinin ekonomik ve sosyal yaşam üzerinde oynadığı dolaylı ve dolaysız etkiler hatırlanabilir.

Konya, bir araştırmaya göre, (1990-1994) ve (1995-2002) olarak iki farklı dönemde sosyoekonomik gelişmişlik düzeyi açısından altılı sıralamaya göre, **Üçüncü Derecede Gelişmiş İller Grubu** içerisinde ve genel sıralamada ise her iki dönem için de 16. sırada yer almaktadır. İç Anadolu Bölgesi illeri sosyoekonomik gelişmişlik sıralaması bakımından ise anılan dönemlerde Ankara ve Eskişehir'den sonra 3. durumdadır. (Albayrak, 2005:247, 264). Sanayileşmeye dayalı sosyoekonomik gelişmişlik yapısı; eğitim düzeyi ve sağlık hizmetleri faktörü; tarımsal yapı; kentleşme ve istihdam faktörü; coğrafi yapı; altyapı, konut ve nüfus hareketliliği; bebek ve çocuk ölüm hızı ile yüksek öğretim düzeyi faktörlerinden oluşan temel 8 faktöre göre, Türkiye'deki sosyoekonomik gelişmişlikte farklılıkları açıklamaya çalışan Albayrak (2005), Konya'nın birinci ve özellikle ikinci derece sosyoekonomik gelişmiş iller grubundaki gelişmelerin çevreye yayılmasıyla sanayiye dayalı bir sosyoekonomik gelişme içine girdiği tespitinde bulunmaktadır. (Albayrak, 2005:320-321).

Yeni yatırım teşvik uygulamaları kapsamında Konya 3. Bölge içerisinde yer almaktadır. Yeni teşvik yaklaşımında, bölgelere göre belirlenen alanlara ve bölgelerin gelişmişlik düzeyi farklılıklarına göre belli asgari yatırım tutarlarındaki yatırımlara vergi destekleri, sigorta primi destekleri, yatırım yeri tahsisi, kredi faizlerinde destekleri sağlanması öngörülmektedir. Ancak 3. bölgede Kayseri, Aksaray, Gaziantep, Afyon, Kütahya, Uşak gibi önemli komşu rakiplerinin olması ve desteklemeye esas tutulan yatırım tutarlarının göreli olarak yüksek oluşu ve küresel krizin henüz belirsizliklerinin ortadan kalkmaması Konya'nın rekabetçi olduğu alanlardaki işletmelerin bir kısmının bu teşvik kapsamına girebilecek boyutta olmamaları sebebiyle yasadan istifade edilmeyi güçleştirebilecek gibi görünmektedir. Yine de 2004-2008 arasında yatırım teşvik belgeleri sayısında Konya'nın son küresel krizin etkilerinin hissedildiği 2007'e kadar ilk 5 içerisinde yer aldığı, 2007 ve 2008'de ise sırasıyla 11 ve 15. sıraları aldığı görülmektedir. (http://www.konya.gov.tr :10-14). Ancak 2004'deki kişi başına düşen gelir kriteri ile o dönemdeki teşvik yasasından faydalanacak 49 il kapsamına giremeyen Konya'nın özellikle Aksaray'a önemli yatırım kaptırdığı bilinmektedir.

Konya'nın Türkiye'deki imajının düzeltilmesi halinde ekonomik gelişimini hızlandıracağı görüşü de yaygın bir kanaatin dışa vurumudur. Konya Büyükşehir Belediyesi'nin yaptırdığı bir araştırmadan ekonomik ile ilişkili öne çıkan bazı bulgular şu şekilde özetlenebilir. "Konya, ekonomisi kendi kendine yeten şehirlerden birisidir" önermesine 2820 kişiden %43,8'ini oluşturan 1236 kişi katıldığını; %17,3'ini oluşturan 487 kişi kısmen katıldığını; %3,1'ini oluşturan 88 kişi katılmadığını ifade ederken %35,8'ini oluşturan 1009 kişi fikrinin olmadığı şeklinde yanıt vermiştir. Özellikle son seçenekte fikrim yok diyenlerin yüksekliği Konya'nın bir iletişim ve tanıtım sorunu olduğunu göstermektedir. (Konya Büyükşehir Belediyesi, 2005:105)

"Konya bir sanayi şehridir" önermesine 2820 kişiden %31,8'ini oluşturan 896 kişi katıldığını; %18'ini oluşturan 508 kişi kısmen katıldığını; %11,5'sını oluşturan 326 kişi katılmadığını ifade ederken %38,8-7'ini oluşturan 1090 kişi fikrinin olmadığı şeklinde yanıt vermiştir.(Konya Büyükşehir Belediyesi, 2005:108)

"Konya şehrinin ekonomik anlamda tanınan özellikleri" önermesine verilen cevaplar şu şekildedir: (Konya Büyükşehir Belediyesi, 2005:112)

	Frekans	Cevapların Yüzdesi	Deneklerin Yüzdesi
Tarım ürünleri	887	26,2	31,5
Sanayi	613	18,1	21,7
Tahıl	236	7	8,4
Turizm	140	4,1	5
Holdingler	86	2,5	3
Hayvancılık	59	1,7	2,1
Diğer	304	9	10,8
Bilmiyorum	1061	31,3	37,6
	3386	100,0	120,1

Konya'ya yönelik yabancı yatırımcı ilgisinin azlığı da, Konya ekonomisinin gelişimi açısından düzeltilmesi gereken bir eksikliğe işaret etmektedir. Yabancıların Konya'ya ilgisi son yıllarda artmaktadır. Financial Times Business, Konya'nın özellikle ünlü markalara yan parça tedarik eden, tarımsal aletler ve vinç sanayinde Türkiye'nin önde gelen illerinden biri olduğunu, yetişmiş kaliteli işgücüne sahip olduğunu ama yeterince dış yatırım çekemediğini belirten haberinde Mopisan'ın % 60'ının Mahle'ye satılmasının önemine de dikkat çekmektedir. Ucuz ve kaliteli işgücü ile Organize Sanayi Bölgeleri'ne yönelik güçlü teşviklerin Konya'yı cazip kılan faktörler olduğuna, yabancılarla kültürel ve ekonomik işbirliğinin zayıflığı ile yabancılara hitap eden okulların eksikliğini Konya bakımından olumsuz faktörler olduğuna değinilmektedir. Mopisan örneğinde olduğu gibi yabancılarla ortak yatırımların Konya'yı özellikle belli alanlarda öne çıkartabileceği fikri öne sürülmektedir. (FT Business, 2008).

5. KONYA'DA İŞSİZLİK

2008 itibarı ile Konya'da toplam istihdamın içerisinde tarım sektörünün payı % 33,3; sanayi ve inşaatın % 22, 6 ve hizmetlerin % 44,2 olduğu görülmektedir. (http://www.konya.gov.tr :23). Şehirleşme sanayileşmeden hızla arttığı için tarım sektöründe çalışma imkânı azalan kesimin şehirlere göçünün istihdam sorunlarını artırdığı bilinmektedir. DPT, bölgesel dengesizlikleri azaltmak için, bölgesel çekim merkezleri ve kentsel büyüme kutupları oluşturarak, göçü kontrol etmek stratejisi izlemektedir. Konya'da bu cazibe merkezlerinden biri olarak sayılmaktadır. Bu anlamda Konya net göç almaktadır. 2005'de Konya ve Karaman'da işgücüne katılma oranı %42 ile Türkiye ortalaması olan %48,3 oranının altındadır. Ancak kırsal kesimde yaşayanların göreli ağırlığı yüksek olduğundan 2005'de Konya ve Karaman'da işsizlik oranı %9,5 ile Türkiye ortalaması olan %10,3 oranının altında ve yine tarım dışı işsizlik oranı da %12,8 ile Türkiye ortalaması olan %13,6'nın altında idi. Daha sonra 2008'de Konya ve Karaman'ın dahil olduğu TR 52'de işgücüne katılma oranının Türkiye ortalaması olan % 46,9'un üzerinde % 51,3 olarak gerçekleştiği ve Türkiye genelinde % 11 olan işsizlik oranının ise TR 52'de % 10,2 olduğu görüldü. Tarım dışı işsizlik verilerine bakıldığında ise, TR 52'deki % 13,7'lik tarım dışı işsizlik oranının Türkiye ortalaması olan % 13,6 'nın bir miktar üstünde olduğu görülmektedir. (http://www.konya.gov.tr :23). Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK), ilk kez il bazında açıkladığı işsizlik oranları verilerine göre ise, Türkiye'deki işsizlik oranı yüzde 11 iken bu oran Konya'da yüzde 10,7 olarak belirlendi. Konya'daki istihdam oranı ise yüzde 45 oldu. Komşu illerden Karaman'da işsizlik oranı yüzde 7,7 iken Aksaray'da ise yüzde 10 olarak belirlendi. (http://www.merhabahaber.com/haber/17559/Konya8217daki_issizlik_orani_yuzde_107.html)

İstihdam açısından bakıldığında Konya'da, İl İstihdam Kurulu çalışmalarının ağırlıklı olarak garantili gaz altı kaynakçılığı, CNC operatörlüğü kursları düzenlenmesi; kendi işini kuracaklara arıcılık kursu açılması; özürlülere yönelik örgü-trikotaj kursları ile hükümlü ve tutuklulara yönelik kurslar açılması gibi faaliyetler yürütülmektedir. Böylece mesleki eğitimin geliştirilmesindeki yetersizliklerin giderilmesi hedeflenmektedir. (Esen,2007:237-245).

6. DIŞ TİCARET

1980'den sonra dışa açık bir ekonomik modele geçen Türkiye'de dış ticaret çok gelişti. Konya'nın özellikle 1989'dan sonra dış ticaretini geliştirdiği ve küresel pazarlara yönelik özel sektör girişimlerini çeşitlendirdiği görülmektedir. 1996-2006 arası dönemde Konya'nın dış ticaretinin gelişimi Tablo.12'de, 2001-2008 dönemindeki dış ticareti ise Grafik 1 ve 2'de gösterilmektedir.

Türkiye'de 1980'den sonra ihracata yönelik sanayileşme modeli uygulanmaya başladı. İhracata yönelik teşvik politikaları sonucunda ihracat rakamları ilk kez 1986'da 10 milyar doları aştı ve sonraki yıllarda da kriz yıllarındaki durağanlaşma hariç gelişimini sürdürdü. Konya'nın dış ticarette sergilediği eğilimin büyük ölçüde ülkedeki genel eğilime uygun olduğu görülmektedir. Ancak Konya ile Anadolu Kaplanları denilen diğer Anadolu kentlerinin özellikle 1990'lardan sonra dış ticaretlerini, genel eğilimin üstünde artırdıkları görülmektedir. Bunun nedeni daha önce de değinildiği gibi Özal'la birlikte dış dünya ile temasların artışı ve siyasal anlamda ise Anadolu'nun merkez karşısındaki ağırlığı arttıkça dünya ekonomisinden daha fazla pay almak için gerekli olan değişim ve dönüşümü başarmasıdır. Bu anlamda Konya'da da dış ticaretin ülke dış ticaretindeki ortalama değişimden daha fazla artış gösterdiği görülmektedir. Ancak 2005 yılı itibarı ile Türkiye'nin ihracatının %79'unu İstanbul, İzmir ve Kocaeli ile birlikte ilk dört il gerçekleştirmektedir. Üstelik yalnızca 12 ilin ihracatı 500 milyon doların üstünde iken, yine yalnızca 11 ilin ülke ihracatındaki payı % 1'in üstündedir. Bu anlamda 2005 yılında Konya ihracatı 500 milyon doların üstünde olan 12 il arasında değildir. Konya'nın 2000 yılındaki ihracattaki payı % 0.31 iken bu

oran, 2005'de %0.57'e yükselmiştir. (Birekul,2008:188).

Buna rağmen mevcut istatistiklerin Konya menşeli firmaların yaptıkları ihracatı tam olarak yansıttığı söylenememektedir. Konya'da faaliyet gösteren firmaların ihracatları, ihracat çıkış onaylarını İstanbul, Mersin, İzmir gibi diğer başka illerdeki Oda'lara yaptırdıklarından dolayı, bu rakamların içerisinde yer almamaktadır. Yine aynı şekilde dünya pazarlarına ihracat yapan ulusal firmalara verilen ara malların satışları da bu rakamlarda görünmemektedir. Tüm bu faktörlerle birlikte Konya menşeli olan bu firmaların ihracatları da göz önüne alındığında, Konya'nın ihracat potansiyelinin daha fazla olduğu göstermektedir. (Öcal, 2009:141).

Konya sanayisi ve dış ticareti son yıllarda sürekli gelişmekle birlikte, Gaziantep, Denizli ve Kayseri gibi kendisine oranla çok avantajlı oldukları söylenemeyecek diğer Anadolu kentlerinden geride performans göstermesi, Konya'nın daha alınacak epey mesafesi olduğunu ve en önemlisi potansiyelini tam olarak yansıtamadığını göstermektedir. 2007'de Denizli'nin Konya'dan üç katı büyük ihracata sahip olduğu ve 2 milyar dolarlık ihracat yapması bunun en güzel örneğidir. (Öcal, 2009:151).

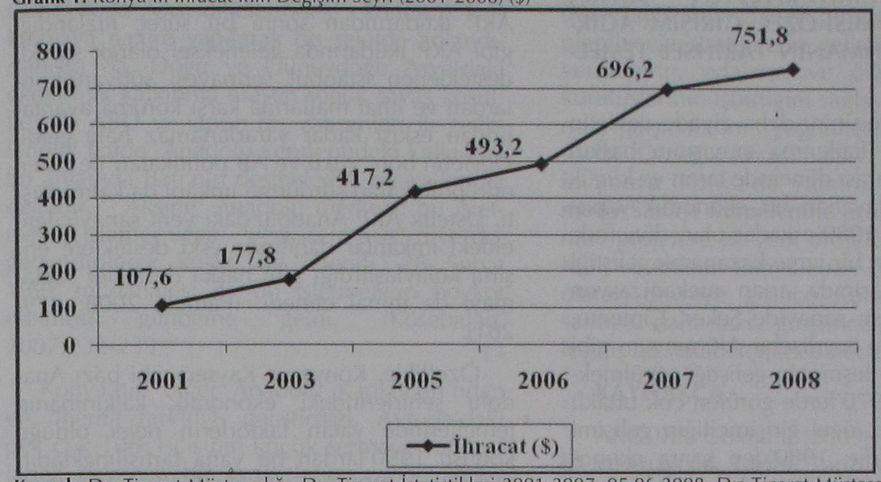
Sektörel olarak bakıldığında ise Konya ihracatının en önemli ihracat kaleminin sanayi ürünleri olduğu ve sanayi ürünleri ihracatının yıllar geçtikçe arttığı görülmektedir. 2005 itibarı ile Konya'nın toplam 421.622.952 dolarlık ihracatının 285.096.310 dolarlık kısmını sanayi ürünleri oluştururken, 89.923.271 dolarlık kısmını tarım ve geriye kalan 46.603.371 dolarlık kısmını ise madencilik ürünleri oluşturmaktadır. (Birekul,2008:7-8). Konya'nın en önemli ihracat pazarları Irak, Almanya, İtalya, Suudi Arabistan, İran, Ege Serbest Bölgesi, ABD, Libya, Mısır ve Avusturya'dır. (Birekul,2008:51). . En önemli ihraç kalemlerine gelince tarımsal ürünler dışında, oto yedek parçaları, mermer, makine, plastik ve diğer sınaî ürünler oluşturmaktadır. Konya özellikle otomotiv sanayisinde motor supapları, pistonları ile gömlek, krank, dişli ve contada Türkiye'nin önemli illerindendir. Ayrıca Konya'nın sanayi ürünleri ihracatının tek başına %60.34'ünü makine-ulaşım araçları alt sektörünün oluşturduğu görülmektedir.(Birekul, 2008:12, 19).

KTO 2008 Kasım ayı verilerine göre ihracatta önde gelen ülkelerin İran, Irak, Libya, Almanya, Gürcistan, Arabistan, Kıbrıs, Özbekistan, Rusya Federasyonu ve BAE olduğu görülmektedir. Kasım 2008 itibarı ile en fazla ihraç edilen ilk on ürün ise sırasıyla şu şekildedir: Kazan-makine aksamı, motorlu kara taşıtı-aksamı, süt ürünleri-yumurta-bal, alüminyum ve alüminyum eşya, değirmencilik, demir ve çelikten eşya, plastik ve mamulleri, muhtelif yağlı tohum ve meyveler, muhtelif kimyasal maddeler, kağıt ve karton ve mamul eşya.(KTO, 2009: 38).

Ekonominin dışa açıklık derecesinin artışı ile Türkiye'de ithalatın arttığı ve özellikle ekonomik istikrarın sağlandığı 2002'den sonra, ithalatın ihracattan daha fazla artması sonucu cari açığı da arttırdığı görülmektedir. 2005 itibarı ile Türkiye ithalat yapılan 53 il bulunmaktadır ve ithalatta ilk üç sırayı yine İstanbul, Kocaeli ve İzmir almaktadır. İlk dört ilin ülke ithalatındaki payı 5 76 iken, 500 milyon dolar ve üstünde ithalat gerçekleştiren kent sayısı 16 ve ülke ithalatında % 1'den fazla pay alan 10 kent vardır. 2005 itibarı ile Konya'nın toplam 426.414.912 milyon dolarlık ithalatının, 352.843.705 dolarlık kısmını sanayi ürünleri, 44.494.019 dolarlık kısmını tarım ürünleri ve 29.077.188 dolarlık kısmını ise madencilik ürünleri oluşturmaktadır. (Birekul,2008:20). Konya'nın tarım ürünleri ithalatında dikkati çeken ürünler, hazır hayvan gıdaları, hububat ve kağıt hamurudur. Madencilik ürünlerinde ise mineral yağ ve yakıtları, bakır ve alüminyumdur. Sanayi ürünleri ithalatında ise makine-ulaşım, demir çelik, kimyasallar, plastik ürünler, kauçuk ve kauçuk mamulleri, yün iplik ve dokuma ve optik cihazlardır. (Birekul,2008:24-32). Konya ithalatındaki ilk on ülke, Ukrayna, Almanya, Çin, Rusya, İtalya, Tunus, Romanya, Tayvan, ABD ve Güney Kore'dir. (Birekul,2008:56).

Konya Valiliği'nin Dış Ticaret Müsteşarlığı'ndan aktardığı verilere göre, 2008'de 756.077.000 milyon dolar ithalat, 856.019.000 milyon dolar ihracat yapan Konya'nın toplam dış ticaret hacmi 1.612.097 milyar dolardır. (http://www.konya.gov.tr :22). KTO'na göre ise, 2008'de Konya'da ihracatın 1 milyar doları aştığı tahmin edilmektedir. Bu tahmin, Konyalı ihracatçıların ihracatların Konya dışındaki illerin gümrük müdürlüklerinden yaptıkları savına dayandırılmaktadır. (KTO, 2009: 38).

Grafik 1: Konya İli İhracat'ının Değişim Seyri (2001-2008) ($)

Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı, Dış Ticaret İstatistikleri 2001-2007, 05.06.2008, Dış Ticaret Müsteşarlığı, 2008 Yılı Ocak-Haziran Dönemi, http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/Ista tistikDb/eko12.xls, 25.11..2008. * 2008 Yılı İlk On Aylık Dönem. DTM'den düzenleyen, Öcal, 2009:142

Grafik 2: Konya İli İthalat'ının Değişim Seyri (1991–2008*)($)

Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı,http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin /upload /EAD/Istatis tikDb/eko13.xls, 25.11.2008. *2008 Yılı İlk 10 Aylık İthalat Verileri ** Tablo ve Grafik, Konya Sanayi Odası ve Konya Ticaret Odası İhracat Verilerine Göre Düzenlenmiştir. DTM'den düzenleyen, Öcal, 2009:143.

TABLO.12 TÜRKİYE VE KONYA İLİ DIŞ TİCARET VERİLERİ (1996-2006)

YILLAR	TÜRKİYE				KONYA			
	İHRACAT	İTHALAT	DIŞ TİCARET AÇIĞI	İHR. İTH. KARŞILAMA ORANI	İHRACAT	İTHALAT	DIŞ TİCARET AÇIĞI	İHR. İTH. KARŞILAMA ORANI
1996	23,224,465,343	43,626,690,167	-20,402,224,824	% 53.23	62,55O,498	161,248,205	-98,697,707	% 38.79
1997	26,261,071,786	48,558,720,673	-22,297,648,887	% 54.08	84,159,029	181,525,662	-97,366,633	% 46.36
1998	26,973,951,738	45,921,392,207	-18,947,440,469	%58.74	73,076,751	173,785,680	-100,708,929	%42.05
1999	26,587,224,962	40,671,272,031	-14,084,047,069	%65.37	84,471,318	139,569,268	-55,097,950	%60.52
2000	27,774,906,045	54,502,820,560	-26,727,914,515	%50.96	86,813,137	147,597,296	-60,784,159	%58.82
2001	31,334,216,356	41,399,082,953	-10,064,866,597	%75.69	107,620,546	89,696,887	17,923,659	%119.98
2002	36,059,089,029	51,553,797,329	-15,494,708,300	%69.94	130,222,093	161,449,050	-31,226,957	%80.66
2003	47,252,836,302	69,339,692,058	-22,086,855,756	%68.15	177,898,711	244,923,747	-67,025,036	%72.63
2004	63,167,152,820	97,539,765,968	-34,372,613,148	%64,76	274,509,369	377,736,024	-103,226,655	%72,67
2005	73,472,288,786	116,562,532,073	-43,090,243,287	%63.03	421,622,952	426,414,912	-4,791,960	%98.88
2006					493,532,000	555,829,000		%89

Kaynak: DTM verilerinden aktaran, Birekul, (2008), s.6; Konya ili için 2006 verileri Arıcı, (2008), s.43'den alınmıştır.

SONUÇ: CUMHURİYETTEN SONRA KONYA EKONOMİSİ-ÖZEL GİRİŞİM AĞIRLIKLI BİR KALKINMANIN TARİHSEL TEMELLERİ

Konya ekonomisinin, daha ziyade devletin öncülüğünde bir kalkınma arayışının baskın olduğu 1923-50 arası dönemde tarım ve küçük ölçekli imalata dayanan bir ekonomik yapısı vardır. 1950'den 1980'e kadar olan dönemde tarım ve sanayinin bir ivme kazanarak geliştiği görülmektedir. Tarımda artan mekanizasyon ile üretim artarken, sanayide Şeker, Çimento, Krom Magnezit ve Seydişehir Alüminyum gibi yatırımlarla sanayileşmenin geliştiği görülmektedir. Özellikle 1970'lerde görülen çok ortaklı bazı girişimler de, özel girişimciliğin gelişimi açısından önemlidir. 1980'den sonra ekonomik kalkınma modeli olarak dışa açık bir modeli seçen Türkiye'de yapılan piyasa reformları sonrasında ekonomide rekabet anlayışı önem kazandı. Bu dönemde Konya'nın özellikle öteden beri üstün olduğu gıda sanayinden sonra 1990'larla birlikte otomotiv, makine ve ayakkabı sanayinde öne çıkması Konya'nın sadece tarıma dayalı bir ekonomi olarak değil sanayiye dayalı bir ekonomi olarak da öne çıktığının tescili oldu. Aynı zamanda dış ticaretini geliştiren Konya dış pazarlarla bütünleşerek ticari kazançlarını artırmaya başladı. Devletin sanayi yatırımlarından İstanbul ve Marmara ile İzmir gibi bazı illere oranla daha az yararlanmasına rağmen, Konya'nın özel girişim ve yatırımları sayesinde hatırı sayılır bir ekonomik gelişim göstermesinin en önemli nedeninin, dışa açık modelle beraber ekonomik özgürlük ortamının gelişmesi olduğu öne sürülebilir. Devletçi kalkınma modelinin verimsiz ve artan borç yükü yüzünden sürdürülemez olması da, özel girişime dayalı bir ekonomik modelin önünü açtığı gibi Anadolu'nun ekonomiye katkısını artırdı. Konya'da bu dalgaya katılan en önemli illerden olmayı başardı. Son yıllarda bu olgu "Anadolu Kaplanları" kavramı etrafında çokça analiz edilip anlaşılmaya çalışılmıştır.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'de üç önemli sanayileşme dalgası yaşanmıştır. "1930lardaki devletçilik döneminde sanayileşmenin önderliğini devlet işletmeleri ve bu işletmelerin yöneticileri" yaptıktan sonra ise bu önderlik II. Dünya Savaşı'ndan sonra yaşanan ithal ikamesi sürecinde sanayileşme sürecinde İstanbul holdinglerinin liderliğinde özel sektöre geçmiştir. 1980 sonrasındaki üçüncü sanayileşme dalgasında ise sanayileşme Anadolu'ya yayılmıştır. Anadolu tarım ve ticaret ağırlıklı bir ekonomik yapıdan sanayi kapitalizmine geçiş sürecini yaşamaya başlamıştır. AKP iktidarından sonra bu süreç hızlandığı gibi AKP iktidarında geleneksel olarak sürekli desteklenen İstanbul sermayesi sübvansiyonlardan ve ithal mallarına karşı koruma avantajından eskisi kadar yararlanamaz hale geldi. Devletin borç yükü ve AB politikaları ile zaten eski politikaları sürdürme imkânı da kalmamıştı. Üstelik AKP Anadolu'daki yeni sanayicilere eldeki imkânlar dâhilinde eski desteklere erişimi kolaylaştırdığı gibi başka destekler sağlamayı da ihmal etmedi. (Pamuk, 2008: 279-281).

Özellikle, Konya ve Kayseri gibi bazı Anadolu şehirlerindeki ekonomik kalkınmanın temellerinde yatan faktörlerin neler olduğu konusu 1990'lardan bu yana tartışılmaktadır. Kösebalan (2007), coğrafi olarak Türkiye'nin merkezinde yer alan Konya ve Kayseri'deki ekonomik kalkınmayı tam anlamıyla anlamakta, modernizasyon paradigması ve onun günümüzdeki uzantısı olan merkezi teşkil eden kurum ve aktörlerin başarısız kaldığını çünkü bu modernist yaklaşımların Türkiye'deki kapsamlı politik ve ekonomik dönüşümün dinamiklerini doğru değerlendiremediklerini öne sürmektedir. Ona göre, Konya ve Kayseri gibi şehirlerdeki kapsamlı sosyal, ekonomik ve politik dönüşüm, demokratikleşme ve küreselleşme gibi içsel ve dışsal faktörlerin etkin olduğu bir çerçevede yaşanmıştır. Kösebalan, bu dönüşümün diğer önemli bir özelliğinin de, modernistlerin öne sürdükleri gibi gelenekten moderniteye doğru bir geçiş şeklinde olmamakla birlikte her ikisinin birleşimi şeklinde gerçekleştiğini öne sürmektedir. (Kösebalan, 2007:229).

1980'lerden sonra Özal'la başlayan liberalizasyon politikaları, 1990'ların küreselleşme süreci ile birlikte sosyo-ekonomik ve politik dönüşümü hızlandırdı. Uluslararası ticaretle İstanbul'daki iş dünyasından daha fazla ilgili olan Anadolu merkezli yeni bir işletmelerin geliştiği görüldü. Bu işletmelerin iş adamları, modernistlerin öngördüğü gibi "Mekke" ile "makineleşme" arasında bir seçim yapmak zorunda olmayan aksine ekonomik kalkınma ile dinin çatışmadığına inanan iş adamlarıdır. (Kösebalan, 2007:232) Konya ve Kayseri gibi kentler yaşanan bu dönüşümün sonucunda, coğrafi olarak çok elverişli olmayan ve Ankara tarafından ihmal edilmelerine rağmen önemli bir üretim ve ihracat potansiyeline sahip merkezler olarak öne çıktılar. "Anadolu Kaplanları" diye bilinen Konya ve Kayseri'nin başını çektiği Anadolu şehirlerindeki bu ekonomik kalkınma, 1980'lerdeki Doğu ve

Güneydoğu Asya ülkelerindeki ekonomik kalkınmaya nazire yapılarak bu şekilde adlandırılmışsa da, Doğu ve Güneydoğu Asya'daki ekonomik kalkınma esasen soğuk savaş koşullarında ABD ve Japon dış yatırımları ile tetiklendiği halde, Anadolu kentlerindeki kalkınma bu anlamda Batı'nın desteklediği bir kalkınma değildir. Aksine, Anadolu merkezli bu işletmeler, İslamcı veya "yeşil sermaye" diye değerlendirilerek kuşku ile izlendi. 28 Şubat 1997 müdahalesi ile bu işletmelerin boykot edilmesi gündeme geldi. (Kösebalan, 2007:232-233)

Konya'nın diğer Anadolu Kaplanları'ndan en önemli farklılığı geliştirdiği, Avrupa'daki pek çok Türk işçisinin küçük sermaye yatırımlarına dayanan bir sanayileşme modeline ev sahipliği etmesidir. Daha sonra sermayelerin büyük kısmı kârlı olmayan yatırımlarda çarçur edilmişse de, kısmen Kombassan ve İttifak Holding gibi başarılı çok ortaklı işletmeler modelin aslında uygulanabilir olmasına verilen en iyi örnekler olmayı başardılar. Çok ortaklı holdinglerin 28 Şubat'daki müdahaleden sonra maruz kaldıkları baskılar ve bu holdinglerin iç problemleri bir araya gelince hissedarların kâr paylarını ödeyemediklerinden bir kısmı battı. Profesyonelleşme olmadığından kişisel yönetim stili ile yönetilmenin sıkıntılarını yaşadılar. (Kösebalan, 2007:234)

Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana devlet elitlerinin desteğine sahip "İstanbul sermayesi" ile "Anadolu sermayesi" arasında pek çok cephede bir mücadele yürütülmektedir. 1980'e kadar İstanbul sermayesi devlet desteği ile büyüdüğü ve geliştiği gibi, yatırım indirimleri, ithalat-ihracat izinleri ve vergi bağışıklıkları gibi alanlarda Anadolu sermayesinin aleyhine, kendi lehine kanuni düzenlemeleri geçirebilmekte idi. Serbest piyasa reformlarından sonra ağırlığı artmaya başlayan Anadolu sermayesi özellikle dış ticaret yapmayı öğrendikten ve eskiye oranla daha profesyonel anlamda yönetilmeye başladıktan sonra, İstanbul sermayesi karşısındaki tek avantajının, serbest piyasa koşulları altındaki rekabetçi güç olduğunun farkındadır.(Demir, Acar, Toprak, 2004:176).

Ekonomik rekabet ve girişim özgürlüğündeki gelişim, Konya ekonomisindeki aktörlerinin dış dünya ile temaslarını artırdığı gibi önceliklerini ve stratejilerini değiştirip daha esnek ve proaktif tutumlar almak durumunda bırakmaktadır. Bu yüzden Konya'nın sanayi ve tarımda mukayeseli olarak üstün olduğu alanların tespit edilip seçici kamusal teşviklerden yararlanarak katma değeri yüksek bir üretim ve dolayısıyla daha yüksek bir gelir yapısına sahip olabileceği stratejilerin geliştirilmesi için üniversitelerin, odaların ve diğer sivil toplum kuruluşlarının işbirliğini sağlayacak platformların çalışmalarını yoğunlaştırmasına ihtiyaç vardır. Örneğin Konya Sanayi Odası'nın **Invest in Konya** (Konya'da Yatırım) projesi ile **Otomotiv Sanayi Kümelenme** projesi türü nicel ve nitel projelere ek yeni projeler yürütülmelidir. KOP ve Ankara-Konya Hızlı Tren Projeleri tam olarak devreye girince Konya'nın tarım ve sanayisi daha fazla girişimciliğe dayalı bütünleşmiş bir rekabetçilik edinecektir.

KAYNAKÇA

AKÇURA Gökhan, (2009), **Türkiye Sergicilik ve Fuarcılık Tarihi,** Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

AKDEDE Hadi- ERDAL Fuat , (2004), "Bölgesel Yakınsamada Kamu Yatırımları: Türkiye Örneği", **Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu-Cilt I,** DPT-Pamukkale Üniversitesi, Mart 2004, Ankara.

AKER Raşit, (2008), **Konya'dan Esnaf Manzaraları-İnsanlar ve Hayatlar,** Nüve Kültür Merkezi Yayınları:61, Konya.

ALBAYRAK Ali Sait, (2005), **Türkiye'de İllerin Sosyoekonomik Gelişmişlik Düzeylerinin Çok Değişkenli İstatistik Yöntemlerle İncelenmesi,** İktisadi Araştırmalar Vakfı, İstanbul.

ARICI Melike, (2008), **Konya'da İmalat Sanayinin Gelişimi (1980-2001),** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

ARSLAN Mustafa, (2007), "Kamu Yatırımlarında Konya", **Konya'da Tarım ve Tarımsal Sanayi Sorunlarının Tesbiti Sempozyumu (25-27 Mayıs 2007),** Editörler: Adem Esen, Ali Akmaz, Mehmet Babaoğlu, Konya.

AYHAN Ahmet, (2007), "Küreselden Yerele Sanayi Üretiminde Teknolojik Yeniliğin (İnovasyonun) Rolü", **Konya'da Tarım ve Tarımsal Sanayi Sorunlarının Tesbiti Sempozyumu (25-27 Mayıs 2007),** Editörler: Adem Esen, Ali Akmaz, Mehmet Babaoğlu, Konya.

BABAOĞLU Mehmet- ERMETİN Orhan- GEZGİN Sait- ÇALIŞ Şaban- KUTLU Önder, (2007), "Küresel İklim Değişikliği ve AB Müzakere Sürecinde Organize Organik Tarım Bölgeleri: Konya Örneği", **Konya'da Tarım ve Tarımsal Sanayi Sorunlarının Tesbiti Sempozyumu (25-27 Mayıs 2007),** Editörler: Adem Esen, Ali Akmaz, Mehmet Babaoğlu, Konya.

BALTACI Recep, (2003), "Konya'da Sanayi Sektörü, Sanayi Kuruluşları ve Ticaret", **Ulusal I. Konya Ekonomisi Sempozyumu,** Editörler: Adem ESEN, Ali AKMAZ, Konya.

BASKICI Mehmet Murat, (2005), **1800-1914 Yıllarında Anadolu'da İktisadi Değişim,** Turhan Kitabevi, Ankara.

BİREKUL, Murat, (2008), **Konya İli Dış Ticaret Yapısının Analizi (1996-2005),** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

BULUŞ Abdülkadir, (2009), **Türk İktisat Politikalarının Tarihi Temelleri,** 2. Baskı, Tablet Kitabevi, Konya.

BÜYÜKSARIKULAK Tevfik, (1988), **II. Abdülhamit Dönemi Sâlnâmelerine Göre Konya Vilayeti Merkez Sancağının İktisadî Durumu,** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

ÇÖKLÜ Faruk, (2007), "Tarımda Sorunlar ve Öneriler ile Yerinde İstihdam", **Konya'da Tarım ve Tarımsal Sanayi Sorunlarının Tesbiti Sempozyumu (25-27 Mayıs 2007),** Editörler: Adem Esen, Ali Akmaz, Mehmet Babaoğlu, Konya.

DEMİR Ömer- ACAR Mustafa - TOPRAK Metin (2004), "Anatolian Tigers of Islamic Capital: Prospects and Challenges", **Middle Eastern Studies,** Vol.40, No.6, November.

ESEN Adem, (2007), "Konya'da Tarım Sektörü ve İstihdamla İlgili Bir Değerlendirme", **Konya'da Tarım ve Tarımsal Sanayi Sorunlarının Tesbiti Sempozyumu (25-27 Mayıs 2007),** Editörler: Adem Esen, Ali Akmaz, Mehmet Babaoğlu, Konya.

Financial Times –FT Business, "Konya Conundrum", April, 16, 2008.

http://www.konya.gov.tr/ortak_icerik/konya.icisleri/belgeler/konya/Konya_Sosyo-Ekonomik_Rapor.pdf ,29.01.2010.

http://www.konyacluster.com/index.php?option=com_content&task=category&sectionid=4&id=14&Itemid=30 ,24.12.2008.

http://www.kso.org.tr/.

http://www.merhabahaber.com/haber/17559/Konya8217daki_issizlik_orani_yuzde_107.html , 24.01.2010.

ISSAWI Charles, (1980), **The Economic History of Turkey, 1800-1914,** The University of Chicago Press, Chicago.

KAHRAMAN Kemal, (2006), "II. Meşrutiye Devrinde Anadolu'da Milli Kalkınma Hamlesi: Anadolu Arslanlarının Doğuşu", **Çerçeve,** Sayı:24, Mayıs, 1999 ss.65-71, **İktisat, Tarih, Zihniyet Dünyamız,** Hazırlayan: Erhan Ekren, Müsiad, İstanbul, içinde.

KANDEMİR Feridun, (1957), **Konya (Türkiye Hızla Kalkınıyor No:1),** Ekicigil Matbaası.

KARAGÖL Erdal- ÖZDEMİR Kerim, (2004), "Türkiye'de Bölgesel Düzeyde Kamu Yatırımları ile GDP ilişkisi", **Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu-Cilt I,** DPT-Pamukkale Üniversitesi, Mart 2004, Ankara.

KARATAŞ Neslihan, (2009a), "Konya İli Sanayi Sektöründe Ağırlıklı Olarak Yer Alan Üç Sanayi Sektörünün (Ayakkabı ve Deri İmalatı, Mobilya ve Otomotiv Sektörleri) Kümeleşme Bağlamında Değerlendirilmesi", **Standard,** Yıl: 48, Sayı:570, Kasım.

KARATAŞ Neslihan, (2009b), "Konya İli Sanayi Sektöründe Ağırlıklı Olarak Yer Alan Üç Sanayi Sektörünün (Ayakkabı ve Deri İmalatı, Mobilya ve Otomotiv Sektörleri) Kümeleşme Bağlamında Değerlendirilmesi", (Kasım'dan devam), **Standard,** Yıl: 48, Sayı:571, Aralık.

KAVASOĞLU Taner, (2004), "Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırmaları", **Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu-Cilt I,** DPT-Pamukkale Üniversitesi, Mart 2004, Ankara.

KESKİN Hatice, (2007), "Tarım Alet ve Makineleri Sanayi Yapısı ve Problemleri", **Konya'da Tarım ve Tarımsal Sanayi Sorunlarının Tesbiti Sempozyumu (25-27 Mayıs 2007),** Editörler: Adem Esen, Ali Akmaz, Mehmet Babaoğlu, Konya.

Konya Büyükşehir Belediyesi, (2005),**Türkiye'de Konya İmajı,** Sosyal Doku Projesi, Kent Araştırmaları-1, Genar, İstanbul.

Konya Gelişim Grubu,(2006), **Konya Tarımına Bakış Raporu,** Müsiad -22 Haziran 2006,Konya Gelişim Grubu Toplantıları, Konya.

KÖSEBALAN Hasan, (2007), "The Rise of Anatolian Cities and the Failure of the Modernization Paradigm", **Critique: Critical Middle Eastern Studies**, Vol.16, No.3, Fall.

KÖSEOĞLU İsmail Erim- GÜRBÜZ Ümit-NİZAMLIOĞLU Mustafa, (2007), "Türkiye'de ve Konya'da Süt Sanayinin Durumu, Sorunları ve Çözüm Önerileri", **Konya'da Tarım ve Tarımsal Sanayi Sorunlarının Tesbiti Sempozyumu (25-27 Mayıs 2007),** Editörler: Adem Esen, Ali Akmaz, Mehmet Babaoğlu, Konya.

KSO, (2009), **Konya Otomotiv Yan Sanayi İş Kümesi,** Konya.

KTO, (2007) "Konya'da Tarım ve Tarımsal Sanayi Sorunları ve Öneriler", **Konya'da Tarım ve Tarımsal Sanayi Sorunlarının Tesbiti Sempozyumu (25-27 Mayıs 2007),** Editörler: Adem Esen, Ali Akmaz, Mehmet Babaoğlu, Konya.

KTO, (2009), "Konya'nın Sosyo-Ekonomik Yapısı", **Yeni İpekyolu,** Şubat, Konya.

KTO,(2000), **Konya İlinin Ekonomik ve Sosyal Göstergeleri,** KTO Araştırma Servisi, Konya.

M.E.B., (1975), "Konya", **Yeni Türk Ansiklopedisi,** C.XXII., Ankara.

ÖCAL Mehmet Fatih, (2009), **Organize Sanayi Bölgeleri'nin Bölgesel Etkileri ve Konya Sanayisi,** (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Ötüken, (1985), "Konya", **Türk Ansiklopedisi,** C.5, İstanbul.

ÖZDİL Metin, (2003), "Konya İlinde Yürütülen Kamu Yatırımları", **Ulusal I. Konya Ekonomisi Sempozyumu,** Editörler: Adem ESEN, Ali AKMAZ, Konya.

PAMUK Şevket, (2008), "Küreselleşme, Sanayileşme ve AKP", **Osmanlıdan Cumhuriyete Küreselleşme, İktisat Politikaları ve Büyüme,** Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul içinde.

SAÇLI Yurdakul- TARTICI Nuri Barış-METİN Tamer, (2007), "Tarım ve Kırsal Kalkınma Politikalarında Son Dönem Eğilimleri", **Konya'da Tarım ve Tarımsal Sanayi Sorunlarının Tesbiti Sempozyumu (25-27 Mayıs 2007),** Editörler: Adem Esen, Ali Akmaz, Mehmet Babaoğlu, Konya.

SEMİZ Yaşar, (1999), "Cumhuriyet Döneminde Konya'nın İktisadi Durumu", **Milli Mücadeleden Günümüze Konya (1915-1965) I,** Konya Valiliği İl Kültür Müdürlüğü, Konya.

SEMİZ Yaşar, (2006), "Konya'da Sanayi Sergileri (1906-1960), **Yeni İpek Yolu, Konya Kitabı IX**, Editörler: Haşim Karpuz-Osman Eravşar, Aralık 2003.

SÖNMEZ Muammer- SELVİ Ali- AK M. Sabri- BABAOĞLU Mehmet, (2007),"Konya İl Özel İdaresi: Konya SWOT Analizi, Kırsal Kalkınma ve Tarımda Stratejik Konular", **Konya'da Tarım ve Tarımsal Sanayi Sorunlarının Tesbiti Sempozyumu (25-27 Mayıs 2007),** Editörler: Adem Esen, Ali Akmaz, Mehmet Babaoğlu, Konya.

SÖNMEZ Osman, (2003), "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Konya Sanayisine Bir Bakış", **Ulusal I. Konya Ekonomisi Sempozyumu,** Editörler: Adem ESEN, Ali AKMAZ, Konya.

ŞİMŞEK Lütfi- BELLİER Hasan- KARAPINAR Hasan Hüseyin- KOYUNCUOĞLU Lokman, (2007),"Konya Ovaları Sulama Projeleri ve Mavi Tünel", **Konya'da Tarım ve Tarımsal Sanayi Sorunlarının Tesbiti Sempozyumu (25-27 Mayıs 2007),** Editörler: Adem Esen, Ali Akmaz, Mehmet Babaoğlu, Konya.

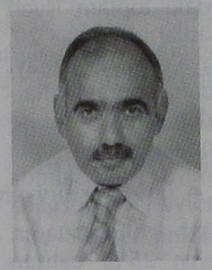
Türkiye Kalkınma Bankası (TKB),(2001), **Uygun Yatırım Alanları Araştırması-Konya,** Türkiye Kalkınma Bankası Araştırma Müdürlüğü, Ankara.

UĞURLU Kemal, (1958), **Bugünün Konyası**, Azim Kâğıtçılık, Matbaacılık ve Ticaret T.A.Ş. Matbası, Konya.

Yeni Şafak, (2009), **Konya İlavesi,** 17 Aralık 2009.

CUMHURİYET DÖNEMİNDE KONYA'DA SANAYİİ

Doç. Dr. Yaşar SEMİZ*

1958 yılında Artvin'in Arhavi ilçesine bağlı Kavak köyünde dünyaya geldi. İlkokulu köyünde, orta okulu ve liseyi ilçede tamamladıktan sonra 1977 yılında Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Tarih Bölümüne girdi. Buradan 1982 Haziran dönemin de iyi derece ile mezun oldu. Aynı yılın Aralık ayında Yedek Subay olarak askere gitti. Askerlik görevim devam ederken Selçuk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi okutmanlık sınavına girerek başarılı oldu. Terhisinden sonra 9 Eylül 1984 de bu göreve başlad. Bu görevde iken 1987 yılında Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsünde Yüksek Lisans, 1991 yılında da Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde "1929-1938 Dönemin'de Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti" konulu teziyle doktora payesini ald. 16 Mart 1992 tarihinde Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü'nün açmış olduğu Cumhuriyet Tarihi Yardımcı Doçentlik kadrosuna atandı. Evli ve iki çocuk babasıdır.

*S.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Öğretim Üyesi

ÖZET

Cumhuriyet Dönemi Konya Sanayi

Bu çalışmada Konya'nın Cumhuriyet dönemindeki sanayisi incelenmektedir. Çalışmanın giriş kısmında Osmanlı Devleti'nden Cumhuriyet dönemine devredilen sanayini genel hatları ele alınmaktadır.

Birinci bölümde, genel olarak gıda ve tekstile dayalı olan Konya Sanayisi ele alınmıştır. Bu bölümde ayrıca 1950'ye kadar Konya'nın en önemli sanayi kuruluşu olan ve 1937 de işletmeye açılan Sümerbank'a bağlı Ereğli Pamuklu Mensucat Sanayi müessesi değerlendirilmektedir.

İkinci bölümde ise 1950- 1980 dönemi ele alınmıştır. Bu bölümde başta Şeker Fabrikası, Krom Magnezit ve Seydişehir Alüminyum Fabrikası olmak üzere diğer sanayi kuruluşları değerlendirilmekte, ayrıca sanayi bölgeleri de ele alınmaktadır.

Çalışma değerlendirme ve sonuç kısmı ile tamamlanmaktadır.

ABSTRACT

Konya Industry at Republic Period

In this study,the Industry of Konya in Republic Period has been discussed. At the introduction part, the industry which transferred from Ottoman Empire to Republic period has been discussed.

At the first part of the study, one part of Konya industry which is mainly about food and textile has been presented. Also in this part "Ereğli CottonTextıle Indrustry Establısment, which was opened at 1937 and affilieted with Sümerbank ", has been analysed.

At the second part, the time period between 1950 and 1980 has been handled. In this part, starting with Sugar factory, Chrome Magnesite and Seydişehir Aluminium Plant, continuing with various industry foundations,

this industry has been discussed. In addition to that , industrial zones have been also handled in this part.

Working with the evaluation and the results are completed.

Giriş:

Cumhuriyete miras kalan Osmanlı sanayinin ana hatlarını 1913 ve 1915 yıllarında yapılan sanayi sayımları ile değerlendirmek mümkündür. Bu sayım, yeterli istatistikî verileri vermemesine rağmen zaten boyutları çok büyük olmayan bir sanayinin yapısını ortaya koyabilmektedir. Bu verilere göre Cumhuriyetin devraldığı sanayi yapımızı şöyle özetlemek mümkündür. Dokuma, gıda ve kırtasiye üretimi toplam sanayi kuruluşlarının % 75'ini ve çalışanların da % 85'ını kapsamaktadır. Toprak, deri, ağaç ve kimya sanayinin ise gerek üretim ve gerekse çalışanlar bakımından yeteri kadar önemli olmadığı görülmektedir[1]. Konya sanayinin ana kaynağı büyük oranda tarım, gıda ve dokuma üretimine dayalıdır. Bu özelliği ile Türkiye sanayinde önemli bir yere sahip olan Konya'da, İttihat ve Terakki döneminde kurulan ve bazıları daha sonra bankacılık da yapan pek çok şirket mevcuttur. Bu şirketlerden bazıları 1913 tarihinde yürürlüğe giren Teşviki Sanayi Kanunu'ndan da faydalanmışlardır. Konya Cumhuriyet'in ilk yıllarında da ağırlıklı olarak gıda ve dokumaya dayalı bir sanayileşme yapısına sahiptir. Bu durum 1925'te yürürlüğe giren 522 sayılı 'aşar' kanunundan sonra ekim alanlarının genişlemesi ve tarımda teknolojinin kullanılmaya başlanmasıyla başta buğday olmak üzere artan zirai ürünlerin katkısı ile daha da belirginleşti. 1927 sanayi sayımına göre Türkiye'deki toplam 65.245 sanayi kuruluşunun 2.245'i yani %3.4'u Konya'dadır ve bunların %86.6'sında dörtten az işçi çalışmaktadır. Başka bir ifade ile bu işyerlerinin çok büyük bir kısmı aile şirketi niteliğindedir. Konya'da tarıma dayalı sanayinin en gelişmiş alt dalı gıda sanayidir. Gıda alanında da un sanayi başı çekmektedir. Bu alandaki sanayinin gelişmesinde bölgesel özelliklerin yanında gerek Osmanlı ve gerekse Cumhuriyet döneminde sağlanan teşviklerin etkisi büyüktür. Konya'da 1927 tarihli Teşviki Sanayi kanunundan faydalanan 26 sanayi kuruluşunun 18'i un sanayine aittir[2]. Bu müesseseler Türkiye'nin en modern iş yerleri arasında yer almaktadır. 1927 sanayi sayımına göre Konya'daki toplam 2245 işyerinin %45.6'si ve 5327 çalışanının %46'si bu alanda çalışmaktadır. Konya'da Teşviki Sanayi kanunundan faydalanan diğer müesseseler yünlü ve ipekli muhtelif kumaş sanayi, trikotaj sanayi, kereste sanayi, kimya sanayi, matbaacılık sanayi ve maden işletme ve makine sanayi alanında faaliyet göstermektedir. Maden işletme ve imalat sanayi 1927 sanayi sayımına göre un sanayinden sonra işyeri ve çalışan sayısı bakımından ikinci sırayı almaktadır. Bu dal Konya'daki toplam işyeri sayısının % 26.5'ini, çalışanların da % 29. 9'unu içine almaktadır[3]. Konya'da 1927 sanayi pek dikkat çekmeyen fakat daha sonraki yıllarda büyük bir gelişme kaydeden sanayi kolu ise dokuma sanayidir. Bu alandaki ilk girişimci işletmeler arasında yer alan ve 1933 yılında kurulan Mehmet Haşhaş atölyesi 75 tezgâha sahiptir. Atölyede 150 işçi çalışmaktadır. 1940'lı yıllarda tezgâh sayısı 25'e, çalışan eleman sayısı da 40'a düşmüştür.

Daha küçük çaplı olan Doğanbey Dokuma atölyesinde ise 1933 yılı itibarıyla 18 tezgâh vardı ve 24 kişi çalışmaktaydı. İşletme 1936 yılında Doğanbey Bucağından Konya'ya taşınmıştır. 1940'ta tezgâh sayısı 8'e düşmüştür.

Süleyman Sırrı Bey ve ortaklarına ait atölyenin ise 1934'e kadar 24 dokuma tezgâhı vardır. Aynı yıl atölye yeterli malı kaynak temin edemediğinden işi trikotaja çevirmiştir. Atölyenin 1935 yılı itibarıyla işçi sayısı dördü kadın olmak üzere 33 kışıdır[4]. İşletme 1940 yılında çorap el makinesi sayısını 64'e, çalışan eleman sayısını da 140'a çıkarmıştır.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Konya'da taş ocağı işletmeciliği de önemli bir sanayi faaliyet koludur. Bundan dolayı belediye Sille ocağında bol miktarda bulunan taşlardan Konyalının rahatlıkla istifade edebilmesinin çarelerini aramıştır. Çünkü hayvanlarla ya da arabalarla şehre getirilip satışa sunulan Sille taşları çok pahalıya mal olduğu için evlerin ekseriyeti çamur ve kerpiçle yapılıyordu. Belediye bir nebze olsun taş fiyatlarını ucuzlatabilmek için birinci sınıf beyaz taş ocaklarına bir dekovil hattı döşeyip işletilmesine karar verdi. Hattın inşa ve ikmali işini de Lenc şirketine verdi.

[1]) Osmanlı Sanayii 1913, 1915 Yılları Sanayi İstatistikler Hil yay. İstanbul 1970, s., 13-23.

[2]) Yaşar Semiz,'1923-1938 Döneminde Konya'nın İktisadi Durumu', Konya I. Yeni İpek Yolu Özel Sayısı, Konya 1998, s., 92-94.

[3]) Semiz, agm s., 90.

[4]) Semiz, age. S., 92-93.

Şirketin azami gayreti ile dekovil hattı 18 Teşrini evvel (Ekim) 1926'da törenle açıldı[5].

Bu önemli gelişme Babalık Gazetesi tarafından övgü dolu sözlerle okuyuculara duyuruldu. 'Şehrimizin en mühim, en mübrem ihtiyaçlarından biri olan enbiya ve kaldırım taşlarının kolayca tedariki ve ucuz bir usulle temini, herkesin bundan azami bir suretle istifadesini düşünen belediyemiz en nihayet bu büyük işte de muvaffakiyet intaç etti. Birinci taş ocaklarına muttasıl dekovil hattının ilk kısmını yaptırdı. İkinci en zengin ve en mühim taş ocaklarına yapılacak dekovil hattının da üç dört ay zarfında ikmal edilmek şartıyla inşası için şu günlerde ihale edilme üzere olduğu bildirilmektedir'[6] .

1930 – 1960 Yılları Arasında Konya'da Sanayinin Gelişimi

A - Sümerbank Ereğli Sanayi Müessesesi

Konya'da 1954 yılına kadar kurulmuş bulunan en önemli sanayi kuruluşu hiç şüphesiz 20 Kasım 1934 tarihinde dönemin Başbakanı İsmet İnönü tarafından temeli atılan ve yine Başbakan İnönü tarafından 4 Nisan 1937 tarihinde törenle açılan ve Sümerbank'a bağlı olarak faaliyetlerini yürütecek olan Ereğli Pamuklu Sanayi Müessesesidir[7]. Fabrikanın tesisi için 1932 yılında Türk ve Sovyet (Rus) heyetinden oluşan bir teknik heyet Ereğli'de incelemeler yapmış ve özellikle Fabrikanın enerji ihtiyacı için İvriz suyunun kuvveti ölçülmüştü[8]. Su kaynağının yeterli olduğunun görülmesi üzerine burada bir bez fabrikasının kurulmasına karar verilmişti. Kurulduğu dönemde Konya'nın en büyük sanayi müessesesi olan fabrikada kullanılan makinelerin büyük çoğunluğu Almanya'dan ithal edilmişti[9]. Bu makinelerin kurulması ve işletilmesinde herhangi bir problem yaşanmaması için devlet, Almanya'dan teknik personel de getirtti ve bunları aileleri ile birlikte Ereğli'de istihdam etti[10].

Fabrikada 16.500 iğ ve 300 dokuma tezgâhı bulunmaktadır[11]. Yılda altı milyon metre dokuma imal edebilecek kapasitededir. İşletmede 150 memur ve 1850 işçi çalışmaktadır. Bu itibarla fabrika bölgeye büyük bir hareketlilik getirmiş ve piyasada en az yüz bin liranın devrini sağlamıştı[12].

Fabrikanın enerji ihtiyacını 1700KW'lık bir termik santral ile fabrikaya 18 km uzaklıkta Eti Abideleri'nin bulunduğu İvriz'deki köyün yanında kurulan ve 2200 KW'lik bir gücü bulunan hidroelektrik santralinden karşılıyordu. Santral Nisan başından kış aylarına kadar fabrikanın enerji ihtiyacının tümünü, kış aylarında ise 1/3'unu karşılayabiliyordu[13].

Tesise, 1950'lerde Sümerbank'ın dokuma fabrikalarının nişasta ihtiyacının %70'ini karşılayan bir nişasta fabrikası ilave edildi. II. Dünya Savaşının doğurduğu olumsuzlukları önlemek amacıyla kurulan bu fabrika, yılda 600 ton buğday ve mısır nişastası üretmekteydi[14].

Fabrika 1956, yılında dikiş ipliği ihtiyacını karşılamak amacıyla dikiş ipliği ek tesislerinin bir kısmını da işletmeye açtı. 5616 iğneden oluşan bu ek bölüm, yılda 200 ton dikiş ipliği üretecek kapasitedeydi.

Fabrika teknik ve ekonomik alanda olduğu gibi sosyal, kültürel ve eğitim alanında da örnek bir kuruluştur. Fabrikanın, işçileri için bir okuma ve yazma, diğeri teknik bilgi vermek üzere iki kursu vardır[15]. Her işçi senede 120-200 saat ders görerek mesleki bilgilerini nazarı sahada da arttırır. Yeni çalışmalarına ekonomik ve endüstriyel bilgilerde katmak suretiyle daha rasyonel çalışmayı öğrenir.

Dönem sonunda yapılan ve Milli Eğitim tarafından da onaylanan sınavlarda başarı gösterenlere diploma verilir, karşılıksız olarak bir üst derece zammı yapılır.

Fabrikada 500 kişilik bir sinema ve temsil salonu vardır. Haftada iki defa memur ve işçi-

[5]) 'Konya Taş Ocakları – İlk Dekovil Hattının Resmî Küşadı (açılışı) Parlak Bir Suretle İcra Edildi', Babalık, 18 Teşrini evvel 1926.

[6]) Gürpınar, 'Taş Ocakları', Babalık, 29 Teşrini sanı (Kasım) 1926.

[7]) Sümerbank, 10. Yıl (11Temmuz 1933-11 Temmuz 1943),İstanbul 1943, s., 49.

[8]) Ahmet Ali Özeken, 'Sanayi Tesis Yerleri Problemi ve Türkiye'nin Sini Kalkınmasında Tesis Yeri Davası', İ. Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası, C., sayı 3-4, Nisan-Temmuz 1942, s., 367.

[9]) BCA(Başkanlık Cumhuriyet Arşivi), Fon kodu: 030.18.01.02/67.69.8 – 030. 18.01.02/68.72.20; Malzemelerin geçici olarak ithali için yapılan yazışmalar için bak: BCA, Fon kodu: 30.. 10. 0.0; yer no: 18.247. 2., 16. 01 1936 tarihli belge; BCA, Fon kodu: 30..18.1.2. yer no: 63.25..6., 03. 04. 1936 tarihli belge;BCA, Fon kodu 30.18. 1.2, yer no: 67.69.. 8., 17. 08. 1936 tarihli belge.

[10]) BCA, Fon kodu: 030.18.01.02/86.20.2 – 030.01.02/88.75.8.

[11]) Sümerbank, 10. Yıl, s.,49; Endüstri, yıl 22, sayı 1, Eylül 1936, s., 221.

[12]) İstanbul Sergi, Yıl 1, 22 Ekim 1949, s., 2.

[13]) L'ilustrastion de L'orient Konya Özel Sayısı, s.48.

[14]) Yurt Ansiklopedisi, c.7, s.5177.

[15]) Ereğli Pamuklu Sanayi Müessesesi', İstanbul Sergi, yıl 1, sayı 1, 22 Ekim 1949.

lere sinema gösterisi yapılır. Ayrıca gerek halkevleri temsilleri ve gerekse gezici temsil gruplarından değer taşıyanlara bu salonda temsil verdirilerek memur ve işçilerin sahne terbiyesi arttırılır. Aynı zamanda memleketimizin tanınmış ses sanatkârlarının da yaz turnesine çıkanlar bilhassa getirilerek memur ve işçilerin müzik ihtiyacı da tatmin edilir. Ayrıca gerek halkevi temsil kolu ve bilhassa memur ve işçilerden oluşan saz heyetinin aylık konserleri büyük bir muvaffakiyetle sürdürülmektedir.

Fabrika da memurlar tarafından her ay iki defa danslı aile toplantısı yapılarak hakiki bir aile samimiyeti ve sevgisi içerisinde eğlenceler tertiplenmek suretiyle memura dinlenme ve eğlenme ile çalışma şevki, hevesi ve enerjisini arttırma imkânı verilir.

Spor:

Sümerbank Gençlik Kulübü ile Fabrikanın Federe bir spor kulübü vardır. Futbol, voleybol, tenis, bisiklet ve atletizm faaliyettedir. Futbol kolu 1949 Konya Şampiyonudur. Fabrikanın nizami ölçüde bir futbol sahası da vardır.

Sosyal Yardımlar:

1- Fabrika çalışan her işçiye günde bir öğün 1700 kalori taşıyan, iki kap yemek ile 450 gramlık bir ekmeği parasız olarak verir.

2- Çocuklu işçilere hizmet süresine göre çocuk zammı verilir.

3- Çocuğu olacaklara yine hizmet süresine göre doğumdan sonra doğum yardımı yapılmaktadır.

4- Evlenecek işçilere yine hizmet sürelerine göre 1-2 aylık kazanç tutarına göre evlenme yapılmaktadır. Kızını evlendirecek işçilere bu yardımın yarısı yapılır. Karı-kocanın her ikisi de işçi ise bu yardımlar ayrı ayrı her ikisine de yapılır.

5- 12 ile 16 yaş arasındaki büyüme ve gürbüzleşme çağında bulunan küçük işçilere çalışma yıpranmasına karşı koymak için her gün normal gıdadan başka 250'şer gram süt verilir.

6- Hastalanan işçiler fabrika hastanesinde parasız yatırılır ve tedavi edilir. Her türlü ameliyatları da parasız yapılır.

7- Doktorun göreceği lüzuma göre mesleki hastalıklar ile kaza ve analık hallerine ait masraflar sigorta kurumunca ve diğer hastalıklar da fabrika tarafından sanatoryumlar da tedavi ettirilir.

8- Ölen işçilerin ailesine 30 günlük kazanç tutarından başlamak üzere her iş senesi için onar günlük kazancı ölüm yardımı olarak verilecektir.

9- 15 ve daha yukarı bir sene devamlı bir şekilde fabrikada vazife görmüş ve görmekte bulunan işçilere çalışma süresi ile artmak üzere kıdemli işçiliğe teşvik primi de verilmektedir.

Fabrikanın her türlü modern tesisatı ihtiva eden bir hastanesi ve geceli gündüzlü çalışma halinde bulunan 0-2 yaş arası çocuklar için bir kreşi vardır.

Çocuklu işçilere gece gündüz çalıştıkları zaman içinde bebeklerini kreşe bırakırlar. Mama, uyku ve temizlikleri ile giyimleri kreş hemşireleri tarafından büyük bir itina ve ihtimamla tam bir anne şefkati ile sağlanmaktadır[16].

B - Konya Şeker Fabrikası

Özel sektör tarafından 1926 yılında kurulan Uşak ve Alpullu şeker fabrikalarından sonra devletin de katkısı ile Turhal ve Eskişehir şeker fabrikaları açılmıştı. Şeker fabrikalarının daha rasyonel ve prodüktif hale getirmek amacıyla dört şeker fabrikası devletleştirilerek TC Ziraat Bankası, TC İş Bankası AŞ ve Sümerbank'ın eşit paylarıyla 1934 yılında Türkiye Şeker Fabrikaları AŞ kurulmuştur. Dört fabrika ve şeker sanayinin kuruluşu tamamlandıktan sonra, artan şeker tüketimini yurt içinden karşılamak amacıyla 1953 yılından itibaren modern şeker fabrikalarının kuruluşuna başlanarak sırasıyla Adapazarı, Amasya, Konya, Kütahya, Burdur, Susurluk, Kayseri, Erzurum, Erzincan, Malatya, Elazığ, Ankara ve Kastamonu şeker fabrikaları işletmeye açıldı[17].

II. Dünya Savaşı yılları ve onu takip eden birkaç yıl Konya'da sanayileşme alanında herhangi bir kayda değer gelişme olmamıştı. 1950'lerde de tarım ve ticarette görülen hızlı gelişmeye karşın il imalat sanayinde bir iki istisnai müessese dışında fazla bir gelişmeye rastlanmamaktadır.

Bu yüzden 1953'te Konya'da şeker fabrikasının açılmasına karar verilmesi hiç şüphesiz son derece önemli bir gelişmedir. 1953 yılında kurulmasına karar verilen[18] ve yapımına 13

---

[16]) İstanbul Sergi, s.,2.
[17]) 50 Yılda Türk Sanayii, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı yay., Ankara 1973, s., 26.
[18]) "Şeker Fabrikası Resmen ve Fiilen Tahakkuk Etti.", Yeni Konya, 13.07.1952.

Eylül 1953'te başlanan fabrika 19 Eylül 1954'te tamamlanarak hizmete açıldı [19].

Konya Şeker Fabrikası Demokrat Parti İktidarının özel teşebbüse vermiş olduğu kıymet ve ehemmiyetten cesaret alarak ve onun yardımlarına dayanarak Konya halkı ve çiftçileri tarafından kurulan 10 milyon lira sermayeli bir şirketin malıdır. Sermayenin bir milyon lirası Şeker Fabrikaları Şirketi, beş milyon lirası Konya Pancar Kooperatifleri ve üç milyon lirası da müteşebbis Konya tüccarları tarafından kurulan Sınaî Kalkınma Şirketi tarafından temin edilmiştir. Fabrika takriben 30 milyon liraya mal olmuştur[20].

Fabrikanın açılışına Başbakan Adnan Menderes, Dış İşleri Bakanı Fuat Köprülü, Maliye Bakanı Hasan Polatkan, Bayındırlık Bakanı Mükerrem Sarol, Şeker Şirketi Genel Müdürü Baha Esat Tekand, Konya milletvekilleri ve diğer zevat katılmıştır[21].

Fabrikanın açıldığı yıl çiftçi henüz pancar ekimi konusunda yeteri kadar bilgilendirilmemişti. Çiftçiler bu durumu şöyle izah ediyorlardı. "Biz bura çiftçileri hububat ekiminden başka bir şeye alışık değildik. Fabrika kurulurken bize pancar yetiştirmemiz söylendiği zaman, omuz silkmiş, olmayacak işlerle uğraşacak vaktimiz de, halimiz de bulunmadığını ileri sürerek yan çizmiştik... Pancar ektirmek zulümdür... zulüm... diye katiyen razı olmuyorduk"[22].

Bu durum karşısında Şeker Fabrikasına bağlı ayrı bir Ziraat Müdürlüğü kuruldu. Halka makineler ve ardından da bedava tohumluk verildi. Pancar ziraatı için çiftçiler özel olarak eğitilip, bilinçlendirildi. Bütün bunların sonucunda 65 gün süren ilk kampanya döneminde 96.800 ton pancar alınıp işlenerek 16.000 ton kristal şeker üretildi. İlk yıl fabrika da 1215'i geçici olmak üzere toplam 1355 kişi çalışmıştı. 1955 yılında alınıp işlenen pancar miktarı 137.700 tona, üretilen şeker de 22.300 tona ulaşmıştır[23]. Aynı yıl çalışan işçi sayısı da 1005'i geçici, toplam 1287 kişi oldu. Fabrikanın 1962 yılında pancar ihtiyacını karşılamak üzere Konya merkez, Akşehir, Beyşehir, Cihanbeyli, Çumra, Ilgın, Karaman, Kadınhanı ve Seydişehir ilçelerinde 13676 çiftçiye 103083 dönüm alanda pancar ektirilerek 170.000-200.000 ton arasında pancar istihsali elde edilmesi düşünülmüştür[24].

Şeker Fabrikası AŞ Müdürlüğü 1962 yılı ekimi için 27.000 kilo pancar tohumu sarf ederek, pancar bakımı için mali imkânlar nispetinde 3 milyon lira avans yardımı yaptı. Ayrıca çiftçinin ziraat aletleri, ihtiyacını karşılamak üzere Akşehir, Ilgın ve Konya Pancar İstihsal Kooperatiflerinden geçmiş senelerde olduğu gibi yapılacak aynı yardım maddesi aşağıdaki gibi çıkarılmıştır.

a) 60 adet traktör

b) 80 adet su motoru

c) 2500 metre bez hortum

d) 1500 metre demir boru

e) 40 takım traktör pulluğu

f) 400 adet hayvan pulluğu

g) 800 adet hayvan tırmığı

h) 5000 adet sökme beli

i) 2000 adet dirgen

j) 5000 adet pancar çapası; pancarın haşereden korunması için kâfi miktarda

zirai mücadele ilacı ve bu ilacın atılması için mücadele malzemesi; yer altı sularından istifade edilmesi için 6 adet sulu delme makinesi ve bir adet motorlu sondaj makinesi çiftçinin hizmetine sunuldu[25].

Şeker hammaddesinin bolluğu ve şeker tüketiminin iç piyasadaki üretimle karşılanması düşüncesi 1975'ten sonra yeni şeker fabrikalarının kurulması çalışmalarını hızlandırdı. Bu bağlamda Konya'da 1982'de Ilgın Şeker Fabrikası ve 1989'da Ereğli Şeker Fabrikası üretime geçti.

Bu fabrikalarında kuruluşu ile birlikte Konya'daki Şeker Fabrikalarının yıllık şeker üretimi 1980'li yılların sonunda 300 bin ton civarına[26], çalışan sayısı da 1270'i Ilgın, 1070'i Ereğli ve 1341'i de Konya Şeker Fabrikasında olmak üzere toplam 3681 kişiye ulaştı. Bu özelliği ile şeker fabrikaları ülke ve Konya ekonomisine önemli bir canlılık getirdi.

---

[19]) "Konya Şeker Fabrikası Açıldı.", Yeni Konya, 20.09.1954; "Şeker Fabrikası Hakkında Bilgi", 19.09.1954.
[20]) Himmet Ölçmen, (Konya Milletvekili-Şeker Şirketi İdare Meclisi Azası), "Fabrika Açılırken", Yeni Konya, 19 Eylül 1954.
[21]) Yeni Konya, 20 Eylül 1954.
[22]) Kandemir, Konya, s.128.
[23]) Ömer Kemal Ağar, "Şeker Fabrikası Kalkındırıyor", Yeni Konya, 14 Ocak 1957.
[24]) Konya Vilayeti 1962 Yılı Çalışma Programı, s.147.
[25]) Konya Vilayeti 1962 Yılı Çalışma Programı, s.147-148.
[26]) Konya Tarım İl Müdürlüğü Yıllık Raporu, Konya 1989

1956 yılının başında Ankara, İstanbul ve Erzurum'dakinden sonra Konya'da et kombinası kuruldu. Konya Et Kombinası'nın vazifesi, kendi çevresi ile Isparta, Kırşehir, Niğde, Antalya ve Mersin havalisine kadar ki geniş sahada hayvan müstahsillerinin mallarını, doğrudan doğruya kendilerinden ve iyi değerlerle alıp, keserek, belli başlı et tüketicisi olan büyük şehirlere mümkün olduğu kadar ucuz et yedirmekti. Kurulduğunda 300 kişinin çalışmakta olduğu kombinanın günlük kesim kapasitesi 3680 koyun ve 150 sığırdır[27].

II. Dönem 1960 Sonrası

Konya özellikle tarım ve madencilik alanlarında büyük potansiyele sahip olmasına rağmen 1960'lı yıllara kadar imalât sanayi alanında Sümerbank Ereğli Bez Fabrikası ile Konya merkezinde kurulan Şeker Fabrikası bir tarafa bırakılacak olursa hemen hemen hiçbir ciddi sanayi kuruluşuna sahip değildir. Mevcut sanayi kuruluşlarının çok büyük bir kısmı küçük aile tipi sanayi kuruluşlarıdır.

1960'tan sonra ise Konya imalât sanayinde belirgin bir canlanma görülür. Ancak bu canlanma da aşağıda ele alacağımız birkaç önemli kuruluş dışında yine aile işletmeleri şeklinde kendisini gösterecektir.

A - Türk Motor Sanayi Anonim Şirketi (TUMSAN)

Türk Motor Sanayi Anonim Şirketi 1975 yılında motor tahrik ve aktarma organları ve benzeri teçhizatı üretmek amacıyla İtalyan FİAT firmasıyla yapılan anlaşmaya uygun olarak kurulmasına karar verilmiştir[28]. 23 Haziran 1976'da faaliyete geçen şirketin başlangıç sermayesi 100 milyon Türk lirasıdır. Sermayesini 1977'de 500 milyon liraya, 1985'te 12, 1987'de de 20 milyar liraya çıkarmış ve faaliyetlerini dizel motor üretiminde yoğunlaştırmıştır. Türkiye'nin ilk dizel motor üreticisi olma özelliğini taşıyan TUMOSAN aynı marka ile üretilen traktörlere dizel motor sağlaması yanında Türk traktör ve OTOYOL için de dizel motor üretimini gerçekleştirmiştir

TUMOSAN üretilen motor blok' u, silindir kafası ana yatak kepi ve montaj hattı ile birlikte dişli kutusu, transmisyon kutusu arka kapağı ve rulman mesnedi aks kovanları, ön dingil mesnedi, boyahaneler ve test bremze hücreleri ile Türkiye otomotiv sanayi için önemli bir kuruluştur. Motor montaj, traktör montaj, motor mekanik atölyesi ile Konya'daki yan sanayinin gelişmesine katkı sağlamıştır.

Kurulduğu tarihten 1981 yılına kadar 240 ile 270 arasında eleman çalıştıran TUMOSAN, 1990'a kadar çalışan eleman sayısını 595'e kadar arttırmıştır. Ayni dönemde personel giderleri de 125 milyon liradan 6.665 milyar liraya yükselmiştir. Buna karşılık 1987 ve 1988 yılları hariç tutulursa fabrikadaki üretim miktarı aynı hızla artmamıştır[29].

Yılda 45 bin traktör üretme kapasitesini sahip olan TUMOSAN T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı (ÖİB) tarafından son teklif tarihi 04. 03. 2004 olmak üzere 1.618.464.41 metre kare alanı 1.000.000 lira geçici teminat bedeli ile satışa çıkarmıştır. İhale sonucunda TUMOSAN, Al Çelik Firması tarafından satın alındı[30].

B - Tarım Alet ve Makine İmalat Sanayi

Tarım alet ve makineleri imalât sanayi gerçekte bağımsız bir imalât sanayi alt sektörü olmayıp makine imalât sanayinin bir koludur. Fakat tarımın Türkiye ekonomisindeki büyük yeri ve önemi dolayısıyla I. Beş yıllık plan döneminden itibaren ayrı bir sektör halinde incelenmesi uygun görülmüştür.

Planlı dönemde sektör malları için kesin bir sınıflama yapılmamakla beraber 1972 ve 1973 yılı programları ile beraber Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında ana mal grupları şöyle sıralanmıştır:

1- Traktörler

2- Traktör Pullukları

3- Diğer toprak işleme aletleri (kültivatör, tezek kıran, diskaro, çapa makinesi v.b.)

4- Hububat mibzeri

5- Diğer tohum ekme ve gübreleme ekipmanları

6- Bakım ve mücadele makineleri

7- Biçerdöğerler

8- Diğer hasat ve harman makineleri

9- Ürün ve tohum işleme makineleri

10- Diğer tarım alet ve makineleri (el aletleri, kırma makineleri, arıcılık teçhizatı, sütçülük makineleri v.b.)

---

[27]) Kandemir, Konya, s.89.
[28]) TUMOSAN A.Ş. 1983 yılı Raporu, Konya 1983, s., 2.
[29]) Personel ve üretimdeki artış oranları için bak, Cura, Adi geçen tez, s., 53 ve 99.
[30]) ÖİB (Özelleştirme İdaresi Başkanlığı), 2005b.

11- Aksam ve parçalar

Cumhuriyetin ilk yıllarında büyük ve orta büyüklükteki toprakları işleyenlere topraklarını daha kolay işleyebilmeleri için Tarım Bakanlığı çiftçilere para yardımında bulunmuş ve 1924 yılında 221 adet traktör ithal ederek dağıtmıştır[31].

Konya'da tarım alanlarının genişliği ve üretim kapasitesi dolayısıyla ile bu sanayi kolu çok gelişmiştir. Başlangıçta küçük iş yerlerinde sanatkârlar tarafından at ve öküz arabaları, yaba, tırmık ve benzeri basit aletler şeklinde yoğunlaşan üretim 1970'lı yıllardan sonra traktörle çekilen ve kullanılan tarım makineleri, vaney, mibzer, pulluk, kültüvator, tarım römorkları üretimi fabrikalarda mödern teknolojiler tatbik edilerek vasıflı elemanlar tarafından yaygın bir şekilde sürdürüldü. Ayrıca kuruluşlar arasında belirli makineler üzerinde ihtisaslaşma sağlandı[32]. Bununla birlikte hala işletmelerin çoğu mevsim şartlarına göre üretim yapmaktadır. Bu yüzde dolayı işletmeler tam kapasite ile çalışmamaktadır. Tam kapasite ile çalışamama konusunda talep yetersizliği, sermaye ve finans eksikliği de dikkatlerden uzak tutulmamalıdır.

Konya'da 1990 yılından önce üretime başlamış olan belli başlı işletmeleri şu şekilde sıralamak mümkündür. Harman makinesi, traktör remorku, çayır biçme makinesi, gübre serpme makinesi, kültüvatör, hali tezgâhı, dipkazan, ve pancar sökme makinesi üreten **Özyatağanlı Tarım Makineleri AŞ;** Hububat mibzeri üreten **Şakalak Makine Sanayi;** Patos ve hububat mibzeri üreten **Özerdiren Tarım Makine Sanayi**; Hububat mibzeri ve diskli pulluk üreten **Tarım İş Makine Sanayi**; Harman makinesi ve tarım remorku üreten **Tek Yatağanlı Ziraat Makine Sanayi**; Ziraat makineleri diski, pulluk, barana, Varna ve pancar sökme pulluğu üreten **ER-AL Sanayi Ticaret Kollektif Şirketi;** Hububat mibzeri, Dizkara ve tırmık üreten **Özdöken Tarım Makineleri Sanayi**; Merdane ve yağmurlama sistemi üreten **Başovalı Zirai Aletler İmalat Sanayi**; Gübre serpme makinesi ve kültüvator üreten **Özel Ziraat Makine Sanayi,** Vanvey sandığı ve Muh. Saç. Mam. sandık üreten **Onaldılar Saç. Sanayi**; Savurmalı Harman makinesi üreten **Özenir Yatağanlı Makine Sanayi**; Remork üreten **Satılmış Alabay;** Hububat mibzeri üreten **Tarım Öz Makine Sanayi**; Ziraat makineleri diski üreten **Yetişen Çelik Disk Tarım Makine Sanayi**; Hububat mibzeri üreten **Öztekin Tarım Makine Sanayi Ticaret** ve Ziraat makineleri diski üreten **Çelik Saç Ziraat Makine Sanayi;** Muh. pulluk bıçağı üreten **Osman Varmagil;** Remork, Diskara ve Vanvey üreten **Birleşim Tarım Makine Sanayi;** Oraklı ekim makinesi ve diskli pulluk üreten **Hatunsaraylı Ziraat Makine Sanayi;** Tarım remorku ve su tanki üreten **Şahinler Kollektif Şirketi;** Mibzer üreten **Öztünçlar AŞ;** Kültivator ve diskara üreten **Hikmet Özer-Özer Ziraat Sanayi;** Remork, diskara ve vanvey üreten **Birleşim Tarım Makine Sanayi[33].** İşletme adları ve yaptıkları üretimlere dikkat edildiği zaman da görüldüğü gibi bu işletmeler çoğunlukla aynı işi yapmalarına rağmen ayrı ayrı aile şirketi niteliğindedirler.

C - Un ve Unlu Mamuller Sanayi

Türkiye'nin merkezi diyebileceğimiz ve birçok Avrupa devletinden büyük bir toprağına sahip olan Konya'da sanayinin önemli bir kısmı bu alanda faaliyet göstermektedir. Gıda sanayi Konya'nın en eski ve en köklü sanayi koludur. Günümüzde de gıda maddeleri üreten işletmelerin sayısı ve kapasiteleri düzenli olarak artmaktadır. Bu özelliği ile gıda sanayi Konya'ya en fazla istihdam ve ekonomik girdi sağlayan iş koludur. Ancak bu alanda iş hacminin artması mahsulün iyi ve bereketli olması ile mümkündür. Bu da halen önemli ölçüde tabiat şartlarına bağlı olduğu için üretim ve istihdam artışında bir istikrar yoktur[34]. Bununla birlikte özellikle 1950'den sonra bu alandaki yatırımlar önemli ölçüde artmıştır. Bunlardan 1975 yılından önce faaliyete geçmiş olanlarından bazılarını şu şekilde zikretmek mümkündür[35]. Konya sanayi AŞ'nin bir kısım ortaklarıyla Dedelerli Abdullah Avcı, İhsaniyeli Mustafa Yapıcı, Mehmet Akdoğan, Hamdi Apalı ve birkaç Adanalı iş adamının ortaklığı ile kurulan ve kurulduğu zaman Balkanlar ve Ortadoğu'nun en büyük ve modern un fabrikası olarak nitelendirilen **Ova Un Fabrikası**. Cihanbeyli kardeşlerin desteği ile kurulan **Cevdet Taşpınarlar Değirmen**i. Meydanlılar tarafından

---

[31]) 50 Yılda Türk Sanayii, s., 364.
[32]) Kâmil Cura, "Konya İlinin Ekonomik Yapısının Değişiminde Sanayi Sektörünün Önemi", yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Konya 1990, s.49.
[33]) Sanayi ve Ticaret il Müdürlüğü Raporu Konya 1989. Raporda işletmelerin yıllık üretimleri de verilmiştir. Buna göre Konya'da tarım makineleri alanındaki en ciddi üretici işletme Özyatağanlı Tarım Makine AŞ; Başovalı Ziraat Aletleri İmalât Sanayi; ER-AL ve Osman Varmagil'dir.
[34]) A. Meramlı, 'Konya'nın Ekonomik Durumu', Yeni Konya, 14 Temmuz 1975.
[35]) Bahaeddin Şaşi, Sanayi Sahasında Konya', Yeni Konya, 12 Ağustos 1975.

kurulan Konya Un Fabrikası. Özcan Sili-Hasan Birim ortakların kurduğu **Altunapa Un Fabrikası.** Keleş Hocanın varisleri Mustafa Demirok ve Babahasanlar olarak bilinen Kırmızı Kütüphanenin ve Yeni Konya'nın kurucularının da iştirakiyle kurulan **Arslanlı Un Fabrikası**. Adanalı ve Karadenizli iş adamları ile birkaç Konyalı iş adamının ortaklığı ile kurulan **Toroslar Un Fabrikası**. Civeleklerin öncülüğünde kurulan **Piyale Un Fabrikası**. M. Demirok ve mahdumlarının **Yayla Un Fabrikası.** Gödeneli kardeşlerin kurduğu **Gödeneli Değirmencilik**. Ancak sonraki yıllarda bu fabrikaların önemli bir kısmı el değiştirmiştir. 1990 yılı itibarıyla Konya'da Toplam 41 un fabrikası mevcuttur. Bunlardan 24 tanesinin yıllık üretim kapasitesi 20 bin tonun üzerindedir. **Hekimoğlu, B. Hekimoğlu, Ova Meram** ve **Osmanoğulları** un fabrikalarının yıllık üretim kapasiteleri 60 bin tonun; **Çınarlar**, **Alaybeyi, Karahöyük, Altınapa, Yeni, Toroslar,On-El, Selva, Fethiye, Tercanlar** (Akşehir'de), **Çumsan** (Çumra'da) un fabrikalarının 40 bin tonun; **Çınargil, Fethiye, Hocacihan, Sütçügil, Gödeneli, Yayla, Ünal, Yedibaşak** (Ilgın'da), **Binnür** (Tavşançalı'da), un fabrikalarının da yıllık kapasiteleri 30 bin tonun üzerindedir[36]. 1990 yılı itibarı ile Türkiye genelinde 1000 civarında un fabrikası olduğu dikkate alınacak olursa un fabrikalarının talep sorunu yaşayacakları görülecektir[37].

D - Toprak Sanayi

Birleşmiş Milletler Uluslar arası Standart Sanayi tasnifine göre taş ve toprağa dayalı sanayiler A - Seramik, porselen ve çini B - Cam ve camdan mamul eşya C - Pişmiş kıldan mamul gereçler D - Çimento, kireç ve alçı E - Çimentodan mamul gereçlerden oluşmaktadır.

Pişmiş kıldan yapılan mamuller arasında inşaatta ve diğer işlerde kullanılan her çeşit fabrika ve harman tuğlası ile kiremit ve mahya yer almaktadır. Ayrıca özellikle ağır sanayinin önemli bir girdisi olan bazik refrakter malzeme ve çeşitli tipleri ile ateş tuğlaları sektör içinde büyük yer tutmaktadır[38].

a - Konya Çimento Fabrikası

Çimento geniş anlamda 'bağlayıcılık ödevi gören herhangi bir malzeme olarak bilinir. Ancak mühendislik amaçları için kullanılan çimentolar 'hidrolik bağlayıcılardır'. Belirli miktarda suyun ilavesi ile akıcı bir kıvamda bağlayıcı macun meydana getiren, su ve havanın etkisi ile sertleşmek sureti ile bağlayıcılık fonksiyonu kazanan ince öğütülmüş malzemeler şeklinde tanımlanır [39].

Bizde ilk olarak 20 bin ton üretim kapasitesi ile Darıca'da Çimento Fabrikasına Eskişehir'deki fabrikanın eklenmesiyle 1923 yılında üretim kapasitesi 40 bin tona yükselmiştir. 1953 yılında çimentonun yurt çapında her ihtiyaç duyulan yerde ve miktarda üretilmesini, taşıma giderlerinin tüketicilere olan maliyetinin düşürülmesini planlı bir şekilde sağlamak üzere 50 milyon TL sermaye ile Türkiye Çimento Sanayi T.A.Ş bir kamu iktisadi teşebbüs eliyle çeşitli vilayetlerde çimento fabrikaları kurmaya başladı.

İşte Konya Çimento Fabrikası da bu girişimin bir sonucu olarak Türkiye Çimento Sanayi, Türkiye İş Bankası ve 115 Konyalı iş adamının iştiraki ile kuruluş çalışmalarına 1954 yılında başladı[40]. 1955 yılında temeli atılan fabrika dokuz yıllık çalışmanın ardından 30 Haziran 1963 yılında Alman Krup Fabrikalarından gelen uzmanların öncülüğünde üretime başladı[41]. 50 milyon liraya mal olan fabrika için ilk yıllarda tam kapasite ile çalışabilmesi için gerekli olan 3500 KW saatlik enerji bulunamadı. Onun yerine Göksu Hidroelektrik santralinden temin edilen 1200 KW saatlik enerji ile çalışmak zorunda kaldı[42]. Anonim şirket şeklinde faaliyetini sürdüren fabrika Konya'nın iklim şartlarından dolayı üzün bir süre kış aylarında atıl vaziyette çalıştı. Bu yüzden ilk yıllarda 60-70 bin ton çimento üretimiyle çalışan fabrika ilerleyen yıllarda teknolojisin geliştirerek kapasitesini de arttırdı. 1988 yılında fabrika yıllık çimento üretim kapasitesini 441 bin tona çıkardı[43]. 1991 yılında Türkiye İş Bankası, Fabrika'da sahip olduğu hisselerini blok satışla bu alanda dünyanın önde

---

[36]) Konya Değirmenciler Derneği Yıllık Raporu, Konya 1990.
[37]) Cura, adı geçen tez, s., 40.
[38])50 Yılda Türk Sanayii, s., 271.
[39]) 50 Yılda Türk Sanayii, s., 263.
[40]) Feridun Kandemir, Konya, Ekicigil mat., İstanbul 1957, s., 155-156; Yeni Konya, 26.
[40]) 'Çimento Fabrikası 30 Haziran 1963'te açılıyor', Yeni Meram, 18 Haziran 1963; Yeni Konya, 26 Mayıs 1963; Afif Evren, 'Çimento Fabrikası', Yeni Meram, 28 Haziran 1963; 'Dokuz Yıllık Kuruluş Devrini Bitiren Çimento Mayıs 1963.
[41]) 'Çimento Fabrikası 30 Haziran 1963'te açılıyor', Yeni Meram, 18 Haziran 1963; Yeni Konya, 26 Mayıs 1963; Afif Evren, 'Çimento Fabrikası', Yeni Meram, 28 Haziran 1963; 'Dokuz Yıllık Kuruluş Devrini Bitiren Çimento Fabrikası Bugün Törenle Hizmete girecek', Yeni Konya, 30 Haziran 1963.
[42]) Yeni Konya, 26 Mayıs 1963.
[43]) Konya Çimento AŞ Yıllık Raporu, Konya 1989, s., 3-4.

gelen çimento üreticilerinden çok uluslu VICAT Grubu'na devretti. VICAT Grubu yaptığı yeni yatırımlar ve modernleştirme çalışmaları ile işletmeyi İç Anadolu Bölgesi'nin en büyük kapasiteye sahip çimento fabrikası haline getirdi. İşletme yeni yatırımlardan sonra devir aldığı üretim kapasitesini yıllık 1.500.000 tondan 2.15.000 tona ulaştırmıştır. Bu üretim kapasitesi ile fabrika İstanbul Sanayi Odası tarafından 2004 yılında açıklanan Türkiye'nin en büyük 500 sanayi kuruluşu içerisinde 324. Sırayı almıştır. İç Anadolu ve Akdeniz bölgesinin kaliteli hazır beton ihtiyacını karşılayan fabrika 11 hazır beton tesisi ile faaliyetini sürdürmektedir. İşletmede 180 personel çalışmaktadır.

b - Konya Krom Magnezit Fabrikası

Pişmiş kilden ve çimentodan gereçler sanayi mamullerine olan talep, ekonominin diğer faaliyet dallarındaki gelişmelerden doğrudan etkilenmektedir. Bu itibarla Cumhuriyetin kuruluş yıllarındaki durumu belirlerken ekonominin diğer alanlardaki gelişme ve talep düzeyini de göz önüne almak gerekir.

Cumhuriyet ilan edildiği zaman Türkiye'de İmparatorluk döneminden kalma 'taş ve toprağa ' dayalı bir sanayi mevcuttu. Ancak üretim miktarı olarak az, üretilen mallar çeşit itibariyle sınırlı ve düşük kalitedeydi.

Cumhuriyet döneminde başlayan kalkınma seferberliği pişmiş kilden ve çimentodan gereçler sanayi malzemelerine olan talebin artması ve dolayısı ile yurt içi üretimin suratlı bir gelişme göstermesine sebep oldu. Bu amaçla 1947 yılında Filyos'ta ateşli tuğla fabrikası kuruldu. 1949 yılından itibaren de hammaddesindeki cinsine göre şamat, silika, asit, kromit ve izole tuğla ve harç üretimine başladı[44].

Bu bağlamda bazik refrakter malzeme imal etmek amacıyla Sümerbank'a ait bir fabrikanın da Konya'da kurulmasına karar verildi. Kurulduğu dönemde Türkiye'de refrakter malzemeleri üreten tek kuruluş olan Konya Krom Magnezit Tuğla Fabrikasının kuruluşunun ön proje çalışmalarına 1961 yılında başlanmıştır[45]. Maden Araştırma ve ekonomik etütlerin tamamlanmasından sonra 1964 yılında Devlet Planlama Teşkilatı tarafından uygun bulunarak Japon sanayisinin öncü isimlerinden Maruhani Lido firmasına ihalesi yapılmıştır. Fabrika 10 Haziran 1968 tarihinde Türkiye ve Ortadoğu'nun ilk entegre Bazik Refrakter Tesisi olarak tecrübe üretimine başladı[46]. Başlangıçtaki üretim kapasitesi 15 bin ton tuğla ve 1500 ton haç olmak üzere 16.500 tondur.

Konya'da kurulu bulunan Krom Magnezit Fabrikasında demir, çelik, demir dışı metal sanayi, çimento sanayi, seramik ve kimya sanayi gibi temel sanayi kollarının önemli bir yan girdisi olan refrakterlerinden (yüksek sıcaklıklara ve bu sıcaklıklardan gaz, sıvı maddelerin fiziksel ve kimyasal etkilerine karşı koyabilen malzeme) katı süper hizmet refrakterlerine kadar çok geniş alanda hizmet verme imkânına sahip bulunmaktadır.

Başlangıç yıllarındaki 16.500 tonluk üretim kapasitesi 1970, 1975, 1978 ve 1981'de hayata geçirilen yenileme yatırımları ile 48.000 ton tuğla ve 36.000 bin ton harç olmak üzere toplam 84.000 bin ton kapasiteye ulaştırıldı. 1990-1996 yılları arasında gerçekleştirilen yapısal nitelikteki son modernizasyon projesi ile de Konya Krom dünyanın en modern fabrikalarından biri haline geldi.

Türkiye rezervinin %55'ine karşılık gelen 83 milyon tonluk toplam rezerviyle zengin magnezit yataklarının sahibi olan Konya Krom, bu yataklarda çok geniş kalite dağılımı ile hafif hizmet 30 yıllık tecrübe ile Türk refrakter sektörünün öncüsü olan Konya Krom, Türk sanayi sektörünün yanı sıra üç kıtada dünya sanayisine de hizmet etmektedir.

1996 yılından itibaren TS-EN-150-9001 kalite sistem belgesine sahip olan Konya Krom, 1998 yılı Kalite Sistem Belgesine sahip olan Konya Krom, 1998 yılı Haziran ayında özelleştirilmesinin ardından sahip olduğu çok daha aktif ve esnek yöntem anlayışıyla dünya liderliğine koşmanın heyecanlı çalışmalarına devam etmektedir.

Bugün fabrika aşağıdaki alanlarda üretim yapmaktadır.

Magnezit Bazlı Ürünleri

a) Pişmiş Tuğlalar

b) Magnezit Karbon Tuğlalar

c) Saç Kaplı Tuğlalar

d) Harçlar

Alümina Bazlı Ürünler

a) Samot AV Tuğlalar

---

[44]) 50 Yılda Türk Sanayii, s., 271-272.
[45] Cura, adı geçen tez, s.32.
[46]) Yeni Konya, 14 Kasım 1970.

b) Yüksek Alümina Tuğlalar

c) İzole Tuğlalar

d) Alüminal Dökme Harçlar

e) Yüksek Alüminal Dökme Harçlar

f) Samot/Alüminal Örgü Harçlar

g) Alüminal/Yüksek Alüminal Harçlar

Türkiye krom rezervinin % 55'ine karşılık gelen 83 milyon tonluk zengin magnezit yataklarına sahip bulunan[47] Konya Krom Magnezit İşletmesi, 5 Haziran 1998 tarihinde blok satış yöntemi ile Konya Selçuklu Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketine 40.7 milyon ABD doları karşılığında satılmıştır[48]. İşletme özelleştirmeden önceki yıl olan 1997'de kâr eden bir kuruluştu. Ancak özelleştirmeden sonra 2002 yılına kadar işletmenin kâr ettiğine dair bir bilgi yoktur. Bununla birlikte işletmede özelleştirilmeden önce 270 eleman çalıştırırken özelleştirmeden sonra 31 Mayıs 2003 tarihi itibarıyla çalışan eleman sayısını 450'ye çıkarmıştır[49].

c - Seydişehir Etibank Alüminyum Fabrikası

Etibank Seydişehir Alüminyum Fabrikası Ülkemizde alüminyum üretiminin tarihçesi çok yenidir. 1960'lı yılların başlarında ülkemizdeki boksit yataklarının işletilmesi ve yataklardan çıkarılacak cevhere dayalı alüminyum tesislerinin kurulması yönünde çalışmalara başlandı. Bu çalışmaların sonucunda MTA tarafından Şeydişehir Mortaş ve Doğankuyu mevkilerinde 25.000.000 ton bohmitik boksit rezervi tespit edildi. Bu maden sahaları 1965 yılında Etibank tarafından devir alındı ve boksitleri işletecek tesislerin kurulması için Türkiye Cumhuriyeti ile Sovyetler Birliği (Rusya) arasında 25 Mart 1967 tarihinde imzalanan ve Türkiye'de bazı sınai tesislerinin kurulmasını öngören anlaşma yapıldı. Sovyetler Birliğinin Tiajpromexport firması ile 9 Mayıs 1967'de 7800 numaralı protokol imzalanarak tesislerin projesinin yapılmasına başlandı[50]. Anlaşmada alüminyum fabrikasının yıllık kapasitesi 200.000 ton kalsine alümina olarak belirlendi. Tesislerin ön projesi 7800 sayılı sözleşmenin 5. Maddesi uyarınca aşağıdaki esaslara göre Sovyetler Birliği tarafından hazırlandı. 31 Ekim 1968 tarihli protokol ile tasdik edilen ön proje Etibank'a gönderildi.

Kompleksin inşaatına ve montaj faaliyetine 13 Ekim 1969 başlandı ve Ekim 1972'de deneme üretimine hazır hale getirildi. Deneme üretimini başarı ile tamamlayan fabrika 17 Nisan 1973'te üretime başladı. 4 Mayıs 1973'te de Türkiye'de ilk alüminyum üretimine geçildi. Fabrika 11 Eylül 1973'te tam kapasiteye ulaştı[51].

Fabrika, kapasitesini Ocak 1977 yıllık 60 bin tona ulaştırdı. Ancak 8 ay sonra büyük enerji sıkıntısı nedeniyle üretim kapasitesi % 50 düşürüldü.

300 bin metrekaresi kapalı alan olmak üzere 2.200 bin metrekarelik alan üzerinde kurulan fabrika yılda 461 bin ton boksit kullanarak 340 bin ton hidrat ve 200 bin ton alümina üretmektedir[52]. Türkiye Alüminyum ihtiyacının % 15'ını karşılayan fabrikada, 75 mühendis ve memuru olmak üzere toplam 685 eleman çalışmaktadır. Bu büyüklüğü ile fabrika hem yarattığı istihdam imkânı hem de bankacılık, nakliye, imalât ve ticaret sektörlerinde yarattığı iş hamcıyla bölgenin ve ülkenin ekonomik hayatına önemli bir canlılık getirmiştir. Eti Alüminyum tesisleri 1998 yılında satılmasıyla birlikte Eti Holding bünyesinde yer alarak Eti Alüminyum A.Ş. Genel Müdürlüğüne dönüştü. Eti Alüminyum AŞ, Özelleştirme Yüksek Kurulunun 13. 08. 2003 tarih ve 2003/49 sayılı kararıyla özelleştirme programına alınarak Özelleştirme İdaresi Başkanlığına devredilmiş ve yine özelleştirme Yüksek Kurulunun 08. 09. 2003 tarih ve 2003/55 sayılı kararıyla Oymapınar Barajı Hidroelektrik Santralı Üretim Tesisleri Eti Alüminyum AŞ'ye bağlandı. Santralın bağlanmasıyla Eti Alüminyum Tesisleri 2004 yılında 27.6 milyon dolar kâr etti[53]. Eti Alüminyum A.Ş. özelleştirme kapsamında ihale edilerek CE-KA şirketine satıldı.

d – Tuğla ve Kiremit Üretimi

Konya'da 1960'a kadar iki tane tuğla ve kiremit fabrikası vardı. 1970'ten sonra ise Konya'da faaliyetini sürdüren tuğla ve kiremit üretim kuruluşlarının sayısı hızla arttı. Özellikle Beyşehir İlçesindeki toprağın tuğla ve kiremit üretimindeki veriminin yüksekliği burada yeni

---

47) Tamzok, s., 14.

48)ÖİB., 2005 a.

49) ÖİB, 2005 b. N Tamzok, 'Türkiye'de Madencilik Sektöründe Yapısal Dönüşüm ve Sonuçları', Türkiye 19. Uluslararası Madencilik Kongresi ve Fuarı', IMCET 2005,İzmir 9- 12 Haziran 2005.

50) Cumhuriyet'in 80. Yılında İl İl Türkiye, cilt 2, Dünya yayıncılık, İstanbul 2003, s., 294-295.

51) Etibank Bülteni, sayı 50, Mayıs 1983, Etibank mat., Ankara 1973.

52) Cura, Adı geçen tez, s., 34.

53) Tamzok, s., 15.

yatırımların yapılmasını hızlandırmıştır[54]. Tamamen yerli malı makinelerle yapılan yatırımlar daha çok konut sektöründeki taleplerin karşılanmasına yöneliktir.

Konya'da tuğla üretimi yapan belli başlı fabrikalar şunlardır.

Karacığan Toprak Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi: Kuruluş yeri Konya merkezdir. Tam kapasite ile üretim yapmaktadır. Ortalama çalışan personel sayısı 80 ile 90 arasında değişmektedir. Yıllık üretim kapasitesi 24 milyon inşaat tuğlası ve 600 bin kiremittir. **Baysan Baykara Tuğla Sanayi Anonim Şirketi:** Kuruluş yeri Konya merkezdir. Yıllık üretim kapasitesi 15 milyon tuğladır. İşletmede 46 personel istihdam edilmektedir. **Uzman İnşaat Sanayi Anonim Şirketi:** Kuruluş yeri Konya merkezdir. Kiremit üreten fabrikanın yıllık fiili kapasitesi 2 milyondur. 90 ile 95 arasında değişen personel istihdam etmektedir. **Küçükpars İnşaat Malzemeleri Sanayi Ticaret Limitet Şirketi**: Kuruluş yeri Konya merkezdir. Kuruluş kapasitesi 5 yıllık milyon tuğladır. **Ereğli Belediyesi Tuğla Fabrikası**: Kuruluş yeri Konya Ereğli'dir. İşletmenin yıllık kapasitesi 12 milyon tuğladır. 1980 yılında üretime başlayan fabrikada 91 personel çalışmaktadır. **Volkan Yapı Elemanları Sanayi Limitet Şirketi:** Kuruluş yeri Konya Karapınar'dır. İşletmenin yıllık kapasitesi 8 milyon adet tuğladır. **Aktosan Akşehir Toprak Sanayi Anonim Şirketi**: Kuruluş yeri Konya Akşehir'dir. Kuruluş kapasitesi 5.2 milyon tuğladır. **Betusan Beyşehir Tuğla Sanayi Anonim Şirketi:** Kuruluş yeri Konya Beyşehir'dir. Yıllık üretim kapasitesi 15 milyon tuğladır. İşletme yıllık 40 ile 45 personel çalıştırmaktadır. **Baysan Beyşehir Sanayi Anonim Şirketi:** Toprak Kuruluş yeri Konya Beyşehir'dir. Yıllık üretim kapasitesi 15 milyon adet tuğladır. İşletme 1989 yılında üretime başlamıştır. Yıllara göre değişen 25 ile 35 personel çalışmaktadır. Tatlıcılar Kollektif Şirketi: Kuruluş yeri Konya Beyşehir'dir. Yıllık kapasitesi 15 milyon adet tuğladır. **Alper Tuğla Sanayi Limitet Şirketi:** Kuruluş yeri Konya Seydişehir'dir. Yıllık kapasitesi 3 milyon adet tuğladır. İşletmede 35 ile 40 arasında değişen personel çalışmaktadır.

Konya'da Kurulu bulunan tuğla ve kiremit fabrikalarının yıllık toplam üretim kapasiteleri yaklaşık 110 milyon adet tuğla olmasına karşılık fiili üretim miktarı bunun yarısı kadardır. İşletmelerin düşük kapasite ile çalışmalarının ana sebebi talep yetersizliğidir. Bununla birlikte her fabrika 50'nin üzerinde eleman çalıştırarak Konya ekonomisine katkı sağlamaktadır[55].

E - Konya'da Sanayi Siteleri

Ekonominin sağlıklı bir şekilde işlemesi için küçük sanayi sitelerine ihtiyaç vardır. Bu sitelerde faaliyet gösteren işletmelerinin büyük çoğunluğu küçük ve orta ölçekli fakat ekonominin temel taşları niteliğindeki işletmelerdir. Küçük sanayi işletmeleri orta ve büyük sanayi işletmelerine benzerler. Küçük sanat teşebbüslerinden farkları işletmede iş bölümü gerçekleşmesi, imalatta makine ve teçhizatın payının el emeğinden üstün olmasıdır. Bu tip işletmelerdeki üretim faaliyetinin sanat niteliği olmadığı gibi, mamuller için bir örneklik ve kalitenin önemi büyüktür. Bu nedenle işletme faaliyetinin esası, seri imalat yönteminde toplanmaktadır.

Konya'da da iktisadi kalkınmanın gereği olarak 1958 yılında esnaf ve sanatkârların talepleri dikkate alınarak Sanayi Bölgesinin temeli atılmıştır. Uzun bir çalışma döneminden sonra 1965 yılının ortalarında tamamlanmıştır. Aynı yıldan başlanarak Organize Sanayi Bölgeleri ve Küçük Sanayi Sitelerinin kuruluşu da hızlandırılarak şehrin çeşitli yerlerine serpiştirilmiş bir şekilde faaliyetlerini sürdürmelerine imkân tanınmıştır[56]. 1990 yılı itibarı ile Konya il Merkezinde 19 küçük sanayi sitesi mevcuttur. Buralarda toplam 5577 işyeri bulunmaktadır. Yüzün üzerinde işyeri bulunan sanayi sitelerini şu şekilde sıralamak mümkündür. Karatay Küçük Sanayi Sitesinde 1400, Marangozlar Küçük Sanayi Sitesinde 1150, Anadolu Teknik Küçük Sanayi Sitesinde 685, Meram Teknik Sanayi Sitesinde 441, Zafer Küçük Sanayi Sitesinde 434, Kunduracılar Küçük Sanayi Sitesinde 360, En-San Küçük Sanayi Sitesinde 150, Sahipata İnşaat Malzemeleri Küçük Sanayi Sitesinde 111, Selçuklu İmalat Sanayi Sitesinde 111, Hızarcılar Sanayi Sitesinde 104 işyeri bulunmaktadır. Konya'da 1985 yılından itibaren yerleşim yerleri dışında Organize Sanayi Bölgeleri kurulmaya da başlanmıştır.

Sonuç

Yatırım yapabilmek için sermaye gerekir. Konya'da büyük oranda tarım sektöründen elde edilen gelir yine tarım alanı ile ilgili sanayi yatırımlarına dönüştürülmüştür. Bundan

---

54)Cura, adı geçe tez, s., 45.

55) Konya Sanayi ve Ticaret Müdürlüğü Raporu, Konya 1990. Raporda sayfa numarası yok.

56)Sanayi ve Ticaret Müdürlüğü Raporu Konya , Sanayinin Geçmişi ve Bugünü,Konya 1995, s., 1.

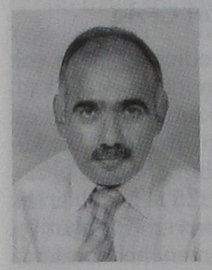
dolayı Konya'da sanayinin önemli bir kısmı tarıma dayalıdır[57].

Ancak yukarıda da bahsettiğimiz belli başlı sanayi kuruluşları bir tarafa bırakılacak olursa ele aldığımız dönemde Konya'da sanayi yapılaşması daha çok atölye imalâtı görünümündedir. Buralarda yapılan üretimde geleneksel iş akışı takip edilmektedir. Sanayinin bünyesinde hem özel amaçlı hem de genel amaçlı tezgâhlar kullanılmaktadır. Genel amaçlı iş yerlerinde iş akışı fabrika düzeyindedir. Aynı işi yapan sanayi işletmelerinin büyük bir kısmı aile işletmesi niteliğindedir. İşletmeler arasında sağlıklı bir işbirliği ve iş paylaşımı yoktur. Her müteşebbisin diğerlerinden bağımsız olma isteği sermaye ortaklığı ile daha büyük ve daha geniş alanda iş yapma ve diğer firmalarla rekabet edebilme imkânını ortadan kaldırmaktadır. Bu durum işletmelerin pazar problemi yaşamasında da etkendir.

[57]) 1980 Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı (Birinci Aşama Sonuçları) Konya, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü yay., Ankara 1983. Konya'daki iş yerlerinin kuruluş yıllarına göre dağılımını gösteren tablo için bak s., 3-6'daki tablo; İşyerlerinin iktisadi faaliyet kolları, işyeri büyüklükleri ve hukuki durumlarına göre işyeri sayısı için bak ; s., 15-16'daki tablo. Ve işyerlerinin ilçelere göre dağılımı için bak., s., 17-18'deki tablo.

BİR KÖYLÜ MİLLETVEKİLİ MUSTAFA LÜTFİ EKEN

Doç. Dr. Yaşar SEMİZ*

1958 yılında Artvin'in Arhavi ilçesine bağlı Kavak köyünde dünyaya geldi. İlkokulu köyünde, orta okulu ve liseyi ilçede tamamladıktan sonra 1977 yılında Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Tarih Bölümüne girdi. Buradan 1982 Haziran dönemin de iyi derece ile mezun oldu. Aynı yılın Aralık ayında Yedek Subay olarak askere gitti. Askerlik görevim devam ederken Selçuk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi okutmanlık sınavına girerek başarılı oldu. Terhisinden sonra 9 Eylül 1984 de bu göreve başlad. Bu görevde iken 1987 yılında Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsünde Yüksek Lisans, 1991 yılında da Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde "1929-1938 Dönemin'de Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti" konulu teziyle doktora payesini ald. 16 Mart 1992 tarihinde Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü'nün açmış olduğu Cumhuriyet Tarihi Yardımcı Doçentlik kadrosuna atandı. Evli ve iki çocuk babasıdır.

*S.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Öğretim Üyesi

ÖZET

Köylü Milletvekili Mustafa Lütfi Eken

1930 'da Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kapatılmasından sonra Atatürk uzman bir ekiple, üç ay süren bir yurt gezisine çıkmıştı. Bu gezi kapsamında 18 Şubat 1931 de Konya'ya gelen Atatürk, 3 Mart 1931'e kadar burada incelmelerde bulundu. Gezi boyunca halkın dertlerini yakından inceleyen Atatürk Parlamento da aktif şekilde çiftçilikle uğraşan bir milletvekilinin bulunmasının faydalı olacağına karar verdi ve bu vekilin Türkiye'de en fazla ziraatın yapıldığı Konya'dan seçilmesine karar verildi. İşte Mustafa Lütfi Eken Atatürk'ün bu talebi ile 24 Nisan 1931 seçimlerinde IV. Dönem Konya milletvekili olarak seçildi. IV ve V. Dönem Konya Milletvekili olarak görev yapan Mustafa Lütfi Eken Meclis Tarım Komisyonu'nda da görev yaptı.

ABSTRACT

A Peasent Deputy Mustafa Lütfi Eken

At 1930 , after the Liberal Republican Party closed , Atatürk and a team of experts went on a country travel. As a part of this travel, Atatürk went to Konya and made some researches' until March 3rd 1931. Atatürk, who examined problems of neighbors closely, decided that there was a need of deputy who was actively interested in farming. Also he decided that this deputy should be elected from Konya , because of high rate of agriculture of Konya. With this request of Atatürk, Mustafa Lütfi Eken was elected as 4th term Konya deputy, at April 24th 1931 elections. Mustafa Lütfi Eken who served as 4th and 5th term Konya deputy, also worked in Assembly Agriculture Committee.

Köylü Milletvekili Mustafa Lütfi Eken

IV. ve V. Dönem Konya Milletvekili olan Mustafa Lütfi Eken, Bozkır Karaardıç köyünden göç ederek Çumra'ya yerleşen Nurullah oğul-

larından Dağlı lakaplı Hasan Efendi'nin oğludur. 1317 (1901) tarihinde Hayırlıoğlu Köyünde dünyaya geldi. Annesi Seydişehirli Numan Efendi ismindeki kadı efendinin kızı Ayşe Hanımdır. Mustafa Bey bu ailenin dördü erkek, ikisi kız olan altı çocuğun en büyüğüdür[1]. Mustafa Lütfi, aydın bir şahıs olan babası Hasan Efendinin yanında küçük yaşta bir taraftan Kur'an okumayı öğrenirken diğer taraftan da babasının sahip olduğu arazide çiftçilik yaptı [2].

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Konya Valiliğine atanan Galip Paşa döneminde Maarif Vekâleti'nin vilayetlerdeki müdürlüklere gönderdiği ve zengin insanları kendi adlarını taşıyacak okul binası yapmaya özendiren "bu gün yıkılmaz sandığınız kâşaneler mahv olur, fakat bu maarif binalarının üzerinde adı bulunan baki kalır. Ne mutlu o zata ki kendi alın terleri ila kazandıkları servetle böyle ulvi müesseseye ismini verene kendisi öldükten sonra bile binlerce vatan evladı onun namıyla yad olunan okulda okuyacak" [3] yazısına uyarak aydın bir kişi olan Mustafa Lütfi'nin babası Hasan Efendi, Hayırlıoğlu köyünde halen metruk da olsa var olan bir okul yaptırdı.

Başlangıçta üçüncü sınıfa kadar olan bu okulun açılışında ilginç tepkiler de yaşanmış ve kadınlı erkekli bir grup köylü, Hasan Efendiyi "çocuklarımıza kedi köpek okutacaksın" diye taşlamışlardı[4]. Ancak davasından vazgeçmeyen Hasan Efendi, tepkilere aldırmadan mücadelesini sürdürdü. Çevre köylerden de öğrencilerin okula gelmesini sağladı. İlk zamanlarda üçüncü sınıfa kadar olan okul için dönemin valisi ile görüşerek dört ve beşinci sınıfların da açılmasını talep etti. Vali, Hasan Efendi'nin önerisini olumlu karşıladı fakat bütçede yeterli ödenek olmadığından dolayı okulda görev yapacak öğretmenin maaşının devlet tarafından karşılanamayacağını kendisine bildirmesi üzerine bir iki yıl öğretmen maaşını da kendisi üstlenerek öğretmen Hacı Faik efendiyi müdür olarak okulun başına getirdi[5].

İşte Mustafa Lütfi, babası tarafından büyük fedakârlıklarla açılan bu okulda okuyarak diplomasını aldı. Harf inkılâbından sonra da tamamen kendi gayretleri ile Latin harflerle okuma yazmayı öğrendi, 1925 yılında önce Fatma Hanım'la (1908-1957), daha sonra Elmas Hanım'la (1910-?) evlendi. İlk eşinden Ayşe Baran (1927) ve Melahat İçöz (1928), ikinci eşinden Ülkü Erte (1945) olmak üzere üç kız babasıdır [6].

Mustafa Lütfi Bey'in Milletvekili Seçilmesine vesile olan Atatürk'ün Yurt Gezisi

1930 senesi inkılâbın yedinci yılında çok partili hayata geçebilmek ümidi ile Atatürk'ün desteğinde Fethi Okyar'a kurdurulan Serbest Fırka üç ay sonra dağılmıştı. Bu fırka'nın kurulma şekli ve kuruluş sebebi ne olursa olsun, ortaya çıkması ile beraber 1925'te kapatılan ilk muhalefet partisi Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası gibi memleketin hemen her tarafında büyük taraftarlar kazandı. Seçimlerde çoğunluğu alabilmesi bile mümkündü[7]. Bu durum başta Atatürk olmak üzere halkın nazarında büyük bir güce sahip olduğuna inanan iktidardaki Cumhuriyet Halk Fırkasını düşündürmeye başladı. Ya halk gerçekten iktidardan memnun değildi; ya da halk serbest kaldığı taktirde kendisi için neyin iyi neyin kötü olduğunu fark edemiyordu[8]. Vaziyet bunlardan hangisine hak verdirecek şekilde olursa olsun konunun incelenip değerlendirilmesi gerekiyordu. Nitekim Atatürk, hem Cumhurbaşkanı hem de Cumhuriyet Halk Fırkası Başkanı olarak Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın fesh edilmesinden bir gün sonra Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreteri Recep (Peker) in başkanlığında, çeşitli bakanlıklardan seçilen bir müfettiş ve uzmanlar ekibi kurdurdu. Bu ekipte Milli Eğitim Bakanlığından Hasan Ali (Yücel), İçişlerinden eski Erzurum Valisi Necati Bey, İktisattan Liman Şirketi Müdürü Ahmet Hamdi (Başar), Maliye'den Nedim Bey, gibi uzmanlar vardı. Atatürk beraberinde İçişleri Bakanı Şükrü (Kaya), milletvekillerinden Ali (Kılıç), Falih Rıfkı (Atay), Menduh Şevket (Esendal), Recep Zühdü, Reşit Galip, Rüşen Eşref (Unaydın), Cevat Abbas (Gürer), Salih

---

[1]) Diğer Kardeşleri Aziz, Emrullah, Abidin Zübeyde ve Fadime'dir.

[2]) Fahri Çoker, **Türk Parlamento Tarihi, TBMM,** IV. Dönem (1931-1935), C.2, TBMM Vakfı Yay., No:12, Ankara, 1996, s.387; Kızı Ayşe Baran'la 16 Kasım 2001 de Konya'da yaptığımız ve notları elimizde olan röportaj.

[3]) **Konya** (yerel gazete) 18 Kânunusani 1325-25 Muharrem 1326.

[4]) Kızı Ayşe Baran'la 2001 de tarafımızdan yapılan röportaj, Ayrıca bak Mahmut Sural, *"Köylü Mebusu Mustafa Ekenle konuştum"*, (röportaj) **Yeni Konya**, 05 Haziran 1975.

[5]) Ayşe Baran, Aynı röportaj, Sural, aynı yazı.

[6]) Fahri Çoker, s.387, Yeğeni Osman Eken'le 09.05.2008'de Hazım Uluşahin İş Hanındaki İşyerinde tarafımızdan yapılan röportaj, Osman Eken 1967'dan itibaren dört yıl süre ile okumak için amcası Mustafa Eken'in yanında kalmıştır.

[7]) Ahmet Hamdi Başar, **Atatürk'le Üç Ay ve 1930'dan Sonra Türkiye,** Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yay., No:155, Ankara, 1981, s.120.

[8]) Başar, s.6.

(Bozok), Başyaver Rusuhi ve yaverler, Özel Kalem Müdürü Hasan Rıza'yı (Soyak) da yanına alarak 19 Aralık 1930 da yurt gezisine çıktı[9]. Önce toplumsal şikâyetlerin çokça yaşandığı ve kapatılan Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın en fazla destek gördüğü Kayseri, Sivas, Tokat, Amasya, Samsun, Trabzon, İstanbul, Kırklareli, Edirne ve Bursa'yı gezdi, 6 Ocak'ta Ankara'ya döndükten sonra bu kez de 26 Ocak'ta İzmir, Aydın, Denizli, Balıkesir, Antalya, Mersin, Adana'da çeşitli incelemeler yaptı.

Bu uzun soluklu inceleme gezisinin son durağı Konya idi. Atatürk ve beraberindekiler 17 Şubat'ta Adana'dan hareket ederek 18 Şubat 1931 Çarşamba günü Konya'ya gelmişlerdi[10]. Atatürk, Konya'ya geldiklerinde *"artık müfettiş arkadaşlara ihtiyaç kalmadı"* diyerek[11] onların görevlerinin başına dönmeleri emrini verdi. Fakat kendisi bazı arkadaşları ile birlikte 13 gün Konya'da kalarak tetkiklerini sürdürdü.[12] Tetkikler sonucunda hazırlanan rapor Recep (Peker) tarafından daktilo edilerek Atatürk'e sunuldu. Raporda genellikle işitilen şikâyetler, görülen yolsuzluklar ve Cumhuriyet Halk Fırkasının çalışmalarında görülen aksaklıklar ele alınmıştır.[13]

Genel olarak gezi sonunda oluşan kanaat şuydu: Vergiler çok ağırdı, vergilerin tahsili sırasında yaşanan olumsuzluklardan kaynaklanan şikâyetler geneldi. Devlet otoritesini temsil eden memurların yaptıkları haksızlıklar ve kanunsuzluklardan her tarafta çeşitli örnekler verilerek anlatılıyordu[14].

İnkılâbın ve inkılâpçı elemanın merkezi olması lazım gelen Cumhuriyet Halk Fırkası birçok yerde menfaatçilerin elinde ve emrinde çalışır konuma gelmişti[15].

Köylü ve küçük toprak sahibi çiftçi özelikle Dünya iktisadi buhranı sırasında aşırı derece fakirleşerek tohum masraflarını bile karşılayamayacak haldeydi[16].

Durumu gezi boyunca dikkatle izleyen Mustafa Kemal Atatürk 3 Mart 1931'de Ankara'ya döndü. Trenden iner inmez işe koyuldu. İstasyonda yanına aldığı Başbakan İsmet İnönü ile, TBMM Başkanı Kâzım (Özalp) ve Genel Kurmay Başkanı Fevzi (Çakmak) Paşa'yı ikametgahına davet ederek onlarla gezi ile ilgili görüşmeler yaptı[17].

Alınmasını lüzumlu gördüğü tedbirler arasında, TBMM'nin derhal kendi kendisini fesh ederek yeni seçim yapılmasını ve sıkı bir tasarruf politikasının başlangıcı olmak üzere milletvekili aylıklarının 500 (beş yüz) liradan 350 (üç yüz elli) liraya indirilmesi de vardı[18].

Daha sonra Cumhuriyet Halk Partisi Grubu Reisliğine bir yazı yazarak önce üç aylık gezi ile ilgili izlenimlerini anlattı ve ardından da *"Fırkamız, milletin kendisine olan emniyet ve itimadını en şüpheli ve en tereddütlü nazarlar karşısında her zaman ispat edecek vaziyettedir. Bunun için önümüzdeki yıllarda tatbikini muvafık gördüğüm tedbirlerde milletin iştirak ve mutabakatı derecesini almak için, genel başkanı bulunduğum Cumhuriyet Halk Fırkasına mensup milletvekillerinin seçilmişliklerini (intihaplarını) yenilemelerini uygun görüyorum"* dedi[19].

Atatürk'ün seçimlerin yenilenmesini istediği vilayetler şunlardı. Adana, Afyon, Aksaray, Antalya Aydın, Balıkesir, Bolu, Burdur, Bursa, İstanbul, İzmir, Isparta, Kayseri, Kastamonu, Kocaeli, Konya, Manisa, Niğde, Samsun, Sinop ve Tekirdağ[20].

Parti adına adaylıklarının konulmasını arzu edenlerin umumi reisliğe müracaatları ilan edildi. 800 kişiden fazla vatandaş partiye adaylık için müracaat etti ve bu isimler ilan edildi. Başvuran aday sayısı önceki yıllardan hayli fazlaydı[21]. Ancak Mustafa Kemal Paşa adayları teker teker inceleyerek TBMM'ye

---

[9]) Mehmet Önder, **Atatürk Konya'da,** Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara, 1989, s.99, Başar, s.120-121.

[10]) Önder, s.99; Afif Evren, **Atatürk'ün Konya'ya Gelişleri**, Babalık Basımevi, Konya 1940, s.20; **Hakimiyeti Milliye,** 19 Şubat 1931, **Babalık** (Konya Gazetesi), 19 Şubat 1931, Sıraç Aydın Taşbaş, *"Atatürk ve Konya'ya Gelişleri"*, **Yeni Konya,** 20 Mayıs 1981.

[11]) **Cumhuriyet** 28 Şubat 1931.

[12]) "Gazinin Konya'da Yaptıkları Tetkikat", **Cumhuriyet,** 24 Şubat 1931.

[13]) Örn: Ziraat Bankası tarafından yapılan yolsuzluk için Bak. Başar s.39-41, İdari Çekişmeler için, s.33-36; Vergilerle İlgili, s.64-70; 86-87; *"Gazi Hz. Bayramı (Ramazan) Konya'da Geçirdiler*, **Cumhuriyet 22 Şubat 1931.**

[14]) Başar, s.122; Önder, s.110.

[15]) Başar, s.92.

[16]) Başar, s.39-41, s.85-88.

[17]) Hasan Rıza Soyak, **Atatürk'ten Hatıralar,** Yapı Kredi Kültür Sanat Yay., İstanbul, 2004, s.443-444.

[18]) Soyak, 443, **Cumhuriyet,** 9,10 ve 11 Nisan 1931.

[19]) Soyak, s.444; **Ayın Tarihi,** C. 25, S.84-85, Nisan 1931, s.7295, *"İntihabat Emri Gece Verildi"*, **Cumhuriyet,** 6 Mart 1931.

[20]) Soyak, s.450.

[21]) *"Mebusluk İsteyenlerin Miktarı 800 oldu"*,**Cumhuriyet,** 23 Mart 1931;*"Mebusluk Taliplerinin Sayısı Hayli Fazla, Taliplerin Sayısı 1300'ü Buldu"*, **Cumhuriyet,** 3 Nisan 1931; "Gazi Hazretleri namzetleri tetkik ediyor",**Cumhuriyet** 9 Nisan 1931.

gireceklerin istediği meslek kesimlerinden gelmesine büyük özen gösterdi.[22] Aday listeleri açıklandığı zaman ise başvuranların ancak %4-5'inin aday gösterildiği görüldü[23].

Mustafa Lütfi Bey'in Milletvekili Seçilmesi

Atatürk gezi boyunca çiftçilerin hayli kötü durumda olduklarını gördüğü için mecliste çiftçileri temsil edecek ve seçimden önceki hayatında geçimini çiftçilik yaparak kazanan bir milletvekili'nin da bulunmasının uygun olacağı kanaatine varmıştı. Bu cümleden olarak ülke ziraatında önemli bir yeri olan Konya'dan bir çiftçi milletvekilinin seçilmesi hususunda Cumhuriyet Halk Fırkası Genel Sekreteri Recep Peker'e gerekli talimatı verdi. Genel sekreter de şifreli bir telgrafla 07 Nisan 1931 de durumu Konya'da Kolordu Komutanı Fahrettin Altay Paşa'ya iletti. Telgraf şöyleydi;

Gayet aceledir. Çok dikkatle keşidesi. Zat'a mahsus İzmir'de II. Ordu Müfettişi I. Ferik Fahrettin Paşa Hazretlerine,

Konya'dan bir çiftçi mebusu yapmak kararındayız. Reisicumhur Hazretleri arzu edilen nitelikte bir namzet irade buyurdular. Adayda arzu edilen niteliklerin esaslarını aşağıda yazıyorum.

Adayda Aranacak Özellikler

1-Aday mebus seçildikten sonra da çiftçi kalacak, hayatını terk etmeyecek. Mesleğine daima sadık kalacaktır. Mebusluğunda, tatil zamanında köyüne dönecek ve mesleğini sürdürmeye devam edecektir.

2-Milliyetperver olacak, uluslararası her akıma aleyhtar bulunacak, gerek meclisteki hal, vaziyet, söz ve faaliyetinde ve gerek meslektaşları ile temaslarında daima bu konulara dikkat edecek.

3-CHP'ye ve onun bütün prensiplerine, kurallarına hareketlerine tam olarak bağlı olacak ve mebusluğu süresince bu konumu muhafaza edecek, mutaassıp olmayacak.

4-Meclisteki hayatında hal vaziyet ve kıyafeti esas memleketindeki gibi olacak, meclis toplantılarına ve her yere kasketli, poturu ile gelecek, gündelik hayat ve yaşama tarzını değiştirmeyecek, yalnız tören günlerinde herkes gibi frak, jaket ve redingot giyecek.

5-Yeni harflerle az çok okuryazar olacak, bu hususta eksikliği varsa meclisteki hizmeti esnasında çalışmasını tamamlayacak.

6-Konuşurken zeki ve akliselim sahibi olacak, çok yaşlı ve mütegallibe olmamalı,

7-Milli Mücadele'de bir lekesi olmaması, çevresinde dikkati çeken bir sevimsizliği bulunmaması, Milli Mücadelede hizmet etmiş olması ve diğer konularda Partimize hizmet etmiş olması arzu olunur. Hiç olmasa karşı olmamalı, Partiye kaydı yoksa derhal yapılmalıdır.

8-Bu esasları tespit edecek mahiyette imzalı bir mebusluk talimatnamesi vermeli[24].

Fahrettin Altay, hatıratının devamında *istenilen şartlar dâhilinde kimseyi tanımıyorum, Konya oldukça geniş, kazaları yoklamaya vaktim yok. Adayımızı merkez kazasında aramaktan başka çare yoktu. Ancak birisine sorsam iş meydana çıkacak, ricalar başlayacak, işi kamufle etmek lazım* der[25].

Altay, olayı kamufle edecek malzemeyi kolay bulur. O sırada ziraat ve çiftçilik araştırmaları için Macaristan'a bir heyetin gönderileceği basına yansır. Paşa da bundan istifade ederek Vali İzzet Bey'le[26] görüşür ve Macaristan'a gönderilmek için tavsiye edebileceği isimlerin olup olmadığını sorar. Vali İzzet Bey hiç tereddüt etmeden Hoca Hasan Efendi'nin oğlu

---

[22]) *"Yeni Mebuslar Arasında Çiftçi ve Amele Sınıfının da Temsilcileri Var"*, **Cumhuriyet,** 15 Nisan 1931.

[23]) *"Eski Mebusların Takriben Üçte Biri Değişti. Yenilerin Çoğu İşçidir"* **Cumhuriyet,** 21 Nisan 1931.

[24]) Fahrettin Altay, **10 Yıl Savaş (1912-1922) ve Sonrası**, İnsel Kitapevi yay. İstanbul 1970, s., 441-433

[25]) Altay, s.443

[26]) Ali Galip Baltaoğlu, **Atatürk Dönemi Valileri**, Ocak Yay. Ankara 1998, s. 311; **Meşhur Valiler** İçişleri Bakanlığı Merkez Valileri Bürosu yay. Sayı 1, Ajans Trük Mat. Ankara 1969, s., 87-90. 1925-1932 yılları arasında Konya Valiliği yapan İsmail İzzet Bey Mayıs 1932'de evinde emekli edildiği kendisine bildirilince bir şok sonucunda hayatını kaybetti. Hanefi Aytekin, *"Konya'ya Hizmet Veren Valiler"*, **Yeni Konya**, 25 Ağustos 1975. Hakimiyeti Milliye, Mustafa Kemal Paşa, İsmet Paşa ve Cumhuriyet İlkokulları ile Devlet Hastanesi, Fenni Furun, Dereköy Elektrik Santralı, Atatürk Anıtı gibi pek çok eser onun valiliği döneminde inşa edilmişti. Ölümünden sonra 15.05.1932'de Vehbi Bey Vali olarak Konya'ya geldi. Aytekin, ***Yeni Konya***, 28 Ağustos 1975.
Mustafa Lütfi Bey, Vali İsmail İzzet Bey'den bahsederken "Merhum Vali İzzet Bey'le Kâzımların (Konya Milletvekilleri) arası çok iyi değildi. İsmet Paşa Valiyi tutar, Refik (Koraltan) da onu korurdu. Vali'yi bir hastalığı sırasında ziyaret etmiştim. Kâzımlar için merhum "Hacıyatmaz" tabirini kullandı. Bu ziyaret sırasında bana hacıyatmazlar aleyhimde çok propaganda yaptılar. Ben ölürsem arkamda beş bin lira borcumdan başka bir şeyim çıkmayacaktır. Sen buna şahit ol demişti. Vefatında da Şükrü Doruk'a beş bin lira borcu çıktı. Vali İzzet Bey temiz insandı" der. Mahmut Sural, *"Köylü Mebusu Mustafa Eken'le konuştum"* ,***Yeni Konya,*** Haziran 1975.

Mustafa Lütfi'yi önerir. Altay araştırmasını sürdürerek Mustafa Lütfi'yi iyi tanıdığı olan Konya'daki Osmanlı Bankası Müdürü Rum asıllı Sarıdaki Efendi'ye de sorar ve Mustafa Lütfi'nin çok itimada şayan olduğu cevabını alır. Fahrettin Altay, aday tespitine iki gün kala Ankara'dan acele bir şifre telgrafı daha alır[27]. Telgraf'a vaktinde cevap verebilmek için kafasında netleştirmeye çalıştığı adayları bir kere daha köylerinde görmeyi uygun bulur. Zorlu bir seyahatten sonra A köyüne ulaşılır. Fakat aday adayı Mehmet'le iş için İstanbul'a gittiği için görüşülmez. Sonra Hayırlıoğu köyünde Hoca Efendi'nin evine gidilir. Burası büyük kapalı iki katlı bir binadır. Kendilerini 30 yaşlarında Mustafa'nın amcaoğlu karşılar. Mustafa tarlada çalışmakta, babası Hasan Efendi ise Konya'dadır.[28] Fahrettin Paşa, amcaoğlundan Mustafa'nın Serbest Fırka ile ilgisinin olup olmadığını sorar ve Mustafa'nın siyasetle fazla ilgisinin olmadığı cevabını alır. Bu arada Mustafa'da tarladan gelmiştir. Fahrettin Paşa, Mustafa'ya *"niçin siyasete heves etmedin?"* diye sorar. Aldığı cevap "Efendim o şehirli işidir. Biz köylüler siyasetten ne anlarız" olur[29]. Sonra yeni yazıyı öğrenip öğrenmediğini sordu. "öğrendim çok kolay oldu" cevabını alınca yanındaki gazeteyi okuması için uzatır. Mustafa gazeteyi bir güzel okuyunca yazma konusunda da ufak bir sınava tabii tutar. Mustafa onda da başarılı olunca güya Macaristan'a ziraat araştırmalarına gönderilmek bahanesi ile babası ile birlikte Konya'ya davet eder[30].

20 Nisan 1931'de Fahrettin Altay'ın Konya'daki dairesinde ağırladığı Mustafa Lütfi'ye mebus (milletvekili) olmak isteyip istemediğini sorunca,*"siz münasip gördükten sonra nasıl istemem"* der[31]. Babasının da onayını alarak Mustafa'yı Halk Partisine kayıt olmak üzere Belediye Başkanına gönderir. Kayıt işleminin tamamlanmasından sonra Mustafa Lütfi'nin adı milletvekilliği adaylığı için bir şifre ile Ankara'ya bildirildi. Ertesi gün sabah Konya'da ilan edilen aday listesinin sonunda çiftçi milletvekili adayı Mustafa Lütfü'nün adını görenler şaşırmışlardı[32].

---

[27]) Altay, s.444;

[28]) Kızı Ayşe Baran bize anlattıklarında ve verdiği yazıda dedesinin de evde olduğunu belirtmektedir.

[29]) Altay, s. 446-447.

[30]) Altay, s.446

[31]) Kızı Ayşe Baran ve Yeğeni Osman Eken milletvekilliğinin dedelerine teklif edildiğini, dedelerinin ise oğlu Mustafa'yı önerdiğini anlatmaktadırlar.

[32]) Konya adayları şu isimlerden oluşuyordu. Ahmet Hamdi, Kâzım Hüsnü, Kemal Zaim, Naim Hazım, Tevfik Fikret, Refik, Kâzım (Aksaray), Avukat Sırrı Nurullah zade

24 Nisan 1931 yapılan seçimde Mustafa Lütfi artık IV. Dönem Konya milletvekili idi.

Vilayetten mazbatasını alıp Ankara'ya giderken arkadaşları kendisine frak ve kostümler yaptırmışlardı. Kravatı, silindir şapkası, rugan ayakkabıları köylü Mustafa Lütfi'yi tam bir batılı centilmen kıyafetine sokmuştu.

04 Mayıs 1931'de Meclis'e katıldı. Meclis'in ikinci toplantı yılından itibaren de Meclis Tarım Komisyonu'na seçildi[33].

Ankara'da bir otelde kalıyordu. Özel günlerin dışında Konya mahalli kıyafetlerini giyiyordu.

08 Şubat 1935 seçimlerinde yeniden seçilerek V. Dönemde de Konya'yı temsil eden Mustafa Lütfi Eken,[34] 9-16 Mayıs 1935'te toplanan CHP Dördüncü Büyük Kurultayı[35] ile 1939'daki Beşinci Büyük Kurultaya delege sıfatıyla katıldı[36].

Milletvekili Mustafa Lütfi Eken'in Atatürk ile ilgili Hatıraları

Mustafa Lütfi Eken, Atatürk ile ilgili hatıralarını Yeni Konya Gazetesi yazarı Mahmut Sural'a anlatmış ve Sural tarafından 5-6 Haziran 1975'te gazetesinde *"Köylü Mebusu Mustafa Lütfi Eken'le Konuştum"* başlığı ile yayınlanmıştı.

Röportaj sırasında Mustafa Eken adeta 1930'lu yılların anılarına gömülmüş gibiydi. Atatürk ile ilgili anılarına başlarken ben hayatımda bu kadar *'seri ül intikal'* bir adam görmedim. Adamı bütün hüviyeti ile gözlerinden tanırdı. Bakınız ilk tanıştığımız günün akşamı Rahmetli Mareşal Fevzi Çakmak'ın kızının

---

Çiftçi Mustafa Lütfi bir mebusluk açık. Aday gösterilmeyenler ise Fuat, Hüsnü ve Zühtü Beylerdir", **Cumhuriyet**, 21 Nisan 1931.

[33]) Çoker, s. 387.

[34]) Seçilen diğer Konya milletvekilleri şunlardı. Ahmet Hamdi Dikmen, Kâzım Gürel, Muzaffer Göker, Mustafa Ulusan, Naim Hazim Onat, Tevfik Fikret Silay, Kâzım Okay, Bediz Aydilek (Bayan-Bolu Belediye üyesi), Mustafa Halit (Uşak Şeker Fabrikasında Tesfiyeci), Dr. Osman Şevki Uludağ, Şevket (ressam), Ali Rıza (İzmir Muddei umumisi Baş Muavini), Cemal Tekin (İstanbul Lokantacılar Cemiyeti Başkanı), Ali Fuat Cebesoy (Bağımsız) ,***Cumhuriyet***, 09 Şubat 1935.Konya için bu seçimde ikinci seçmen sayısı 1352 dır.

[35]) **CHP Dördüncü Büyük Kurultayı Görüşmeleri Tutulgası** (9-16 Mayıs 1935), Ulus Basımevi Ankara 1935, s.12.

[36]) **Cumhuriyet Halk Partisi Büyük Kurultayın Fevkalade Toplantısı**, 26. XII.1938, Kurultay Azaları İsim Defteri, Ulus Basımevi, Ankara 1938, s. 16.

düğünü vardı[37]. Yine rahmetli Recep Peker hepimizin bu düğüne davetli olduğumuzu tebliğ etti. Otele gidip mahalli olan kıyafetimi değiştirdim. O zamanın Konya milletvekilleri ile birlikte Türk Ocağı'na gittik. Düğününde bakanlar, milletvekilleri üst düzey bürokratlar v.b. vardı. Ben yalnız olduğum için o zaman Çumra Belediye Başkanı olan Rakım Çumralı ile salonun kenar bir yerine iliştik. Bizim bulunduğumuz yerde bir kapı daha varmış. Farkında değildik. Biraz sonra bu kapıdan Başbakan İsmet İnönü ve maiyeti ve arkasından da Meclis Reisi Kâzım Özalp Paşa girdiler. Az sonra bir gürültü koptu ve aynı kapıdan Atatürk girdi ve benim önümde durdu. Hemen elini öptüm. Bir alkıştır koptu. Elimden tutup beni büfeye götürdü ve *"her halde bir limonata içersin"* dedi. İki bardağa şampanya doldurdular, tokuşturup içtik. Bir daha, bir daha üç dolu şampanya içtikten sonra elime birkaç şamfıstığı tutuşturup ayrıldı. O ara Fahrettin Altay Paşa da yanımıza gelmişti. Atatürk ayrıldıktan sonra gözleri yaşardı ve Atatürk'ün benim bulduğum mebusa bu kadar ilgi göstermesinden dolayı mutluyum dedi. Atatürk seni beğenmiş.

Mustafa Lütfi Bey bir başka hatırasını şöyle anlatıyor. Meclis tatile girmişti. Parti genel sekreteri Recep Peker'i ziyarete gittim. Peker beni kapıda karşıladı. Bir süre görüştük. Ayrılacağım zaman babana selam söyle dedi. Peker'in bu iltifatı sebepsiz değildi. Ben mebus seçildikten sonra Fahrettin Paşa babamı tebrik edip sormuş: Hasan Ağa oğlunun mebus seçilmesinden memnun musun? Babam şöyle cevap vermiş. "Ben *inkılâbı bundan kırk yıl önce yaptım. Köye okul açıp çocuğumu okuttum. Bir hakkın böyle tecelli etmesini tabi gördüm".*

Atatürk bir sofrasında benden söz açmış. Fahrettin Paşa babamla aralarında geçen bu konuşmayı nakletmiş. Atatürk babamın bu sözünü takdirle karşılamış ve benim için de *"Konya mebusu çok iyi kısa zamanda intibak etti"* demiş.

Atatürk Konya için düşüncelerini şöyle anlattı. Atatürk Konya'yı çok severdi. Hangi yılda idi pekiyi hatırlamıyorum. (Bu olay 1934 yılında geçmişti.) Konya'ya gelmiş ve şimdi Atatürk müzesi olan evine inmişti. O gelişinde "Konya'ya geldiğim zaman sesim açılıyor, zindeleşiyorum, ferahlık duyuyorum. Bu defa Konya'da bir hafta kalacağım" demişlerdi. Ancak Yunan meselesi yüzünden Tevfik Rüştü Aras'tan aldığı bir telefon üzerine aynı gün akşam geri dönmek zorunda kaldı. Ama ayrılmadan önce Konya milletvekilleri ile bir yemekte buluşma arzusunu gösterdi. O zamanki Belediye Başkanı Şevki Bey'e bu yolda emir verdi. O sırada Rumlardan kalma kırk (40) yıllık bir rakı bulunmuş ve Falih Rıfkı Atay bu rakıdan söz ederek *"Paşam size bir sürprizim var"* demiş, fakat kırk yıllık rakı nedense gelmemiş, Atatürk'e başka rakı ikram edilmişti. Ben karşısında oturuyordum. Birer kadeh içildi. Atatürk çok hoşuma gitti dedi. Denildi ki o rakı daha gelmedi paşam bu içtiğimiz kendi rakımız. Atatürk "ben o niyetle içtim ve hoşlandım" buyurdu. Yemek devam ederken Ankara-Konya yolunun yapılması üzerinde duruldu. Bir aralık bana dönüp *"Ankara-Konya arası ne kadardır?"* diye sordu. Bilmediğinden değil beni sınıyor. *"260 paşam dedim."* Ertesi gün de uğurladık[38] .

Mustafa Lütfi Eken'in Atatürk ile ilgili son hatırası Atatürk'ün son kez Konya'ya geldikleri 07 Ocak 1937 tarihine aittir[39]. Hatay meselesinin yoğun olarak tartışıldığı bu dönemde Atatürk ani bir kararla Konya'ya gelmeye karar verir. Oradan başka bir yere gidip gitmeyeceği belli değildir. Nitekim basında da bu seyahatle ilgili "Müşarünileyh şimdilik Konya'ya gidiyor" şeklinde yer alır[40]. Mustafa Lütfi'ye göre Atatürk Hatay meselesini çözmek için 05 Ocak'ta İstanbul Haydarpaşa istasyonundan saat 3'ta yola çıkmıştı. Atatürk ve beraberindekiler Eskişehir'e geldikleri zaman orada, Ankara'dan yola çıkan Başbakan İsmet İnönü, Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak, Dışişleri Başkanı Tevfik Rüştü Aras, İçişleri Bakanı Şükrü Kaya ve birçok mühim zevat tarafından karşılandılar. İnönü ve beraberindekiler dört saat kadar Atatürk'le görüştükten sonra Ankara'ya dönerlerken[41], Atatürk, Genelkurmay Başkanı, İçişleri ve Dışişleri Bakanlarını da yanına alarak 07 Ocak 1937'de Konya'ya doğru yola çıktılar[42]. Atatürk ve beraberindekileri Konya Pınarbaşı istasyonunda Vali Cemal Bardakçı, Ordu müfettişi İzzettin Paşa ve aralarında Mustafa Lütfi'nin de bulunduğu Konya milletvekilleri, Vilayet Polis Müdürü, Vilayet Jandarma

---

[37]) Fevzi Paşa'nın kerimesinin düğünleri 16 Mayıs 1931'de olmuştu. **Cumhuriyet,** 17 Mayıs 1931. Gazete de düğün fotoğrafı da var.

[38]) Atatürk ve yanındakiler ertesi gün değil o gece 10.30 da trenle Ankara'ya dönmüştü. Önder, s, 116.

[39]) Kendileri aradan geçen uzun zamandan dolayı tarihi Şubat 1937 olarak hatırlanmaktadır.

[40]) **Cumhuriyet,** 06 İkinci kânun 1937; **Ulus**, 06 Son kânun 1937.

[41]) **Ulus**, 7 Son kânun 1937; ***Cumhuriyet,*** 7 İkici kânun 1937.

[42]) **Ulus**, 07 Son kânun 1937.

Komutanı ve Ordu Müfettişi Kurmay Başkanı karşıladılar[43]. Mustafa Lütfi Bey bu karşılama ile ilgili hatıralarını şöyle anlatmaktadır. *"Atatürk ve beraberindekileri istasyonda karşılayarak hoş geldin dedik ve bir süre orada görüştükten sonra ünlü beyaz trenle hep birlikte saat 15.00 sularında Konya Garına geldik".* Son görüşmemiz böyle oldu. Bir daha görmek kısmet olmadı. Atatürk Konya'ya gelmeden önce o zaman 5. Kolordu Komutanı olan Kemalettin Kocaman'la bir görüşme yapmıştık. Bu görüşmede Kemalettin Paşa bize *"Kayseri'deki 12. Kolordu ile 5. Kolordu'nun bir hafta içinde Suriye'yi işgal emri almıştır dedi".* Hâlbuki o sırada Fransızlar Hatay konusundaki tutumumuzu blöf sanıyorlardı.

Mustafa Lütfi Eken'in İsmet İnönü ile Bir Hatırası

Mustafa Lütfi Bey'in İsmet İnönü ile bir görüşme dışında hatırası yoktur. Bu görüşmeyi de kendisi şöyle nakletmektedir: İnönü ile münasebetimiz olmamıştır. Atatürk'ün sevdiklerini nedense İnönü pek sevmezdi. İkinci Dünya Savaşı yıllarında Cumhurbaşkanı İsmet İnönü Konya'ya gelmişlerdi. O dönemde Vali Fuat Tuksal vefat etmişti[44] ve yeri boştu. İnönü şerefine Dede bahçesinde verilen yemekte ben de hazırdım. Rahmetli Şevki Ergün Bey'le İnönü'den Konya'ya iyi bir vali verilmesini istemeyi kararlaştırdık. İnönü düşündü ve Yozgat Valisini övmeye başladı. Yemekten ayrıldıktan sonra Şevki Bey'e Yozgat valisi geliyor dedim. Kısa bir süre sonra Yozgat valisi İzzettin Çağpar Konya valiliğine atandı. Ancak Çağpar'ın Valiliği sırasında Konya'da bazı tatsız olaylar yaşandı.

Atatürk insan seçmekte benzeri olmayan bir adamdı. İnönü ise daha çok diplomaya bakardı. Ancak şunu da kaydetmeliyim ki İnönü de değerli bir devlet adamıydı.

Ama herkes Atatürk olamazdı.

Milletvekilliğinden Sonraki Hayatı

IV. ve V. Dönemde Konya Milletvekili olan Mustafa Lütfi Eken VI. Dönemde aday gösterilmeyince köyüne geri döndü. Evini yeniledi ve yeniden çiftçilik hayatına başladı. Başarılı bir çiftçi, çok sayıda at sahibi ve iyi bir at binicisi olan Mustafa Lütfi Eken bir süre sonra topraklarını ortakçılara devrederek ailesi ile birlikte Konya'da Türbe önündeki evlerine yerleştiler. Hasat döneminde bir iki aylığına köye gidiyordu. 1949-1950 yılları arasında İzzet Erdal Bey'le Desoto oto bayiliğini aldılar. Fakat işin yabancısı olduğu ve tabiatına uymadığı gerekçesi ile bir süre sonra ortaklıktan ayrıldı. Aynı dönemde elektrik şirketine üye olarak toplantılarına katıldı. Ayrıca çiftçi mallarını koruma derneğinin Konya Şubesi Başkanlığını yaptı[45].

1950 seçimleri öncesi seçim çalışmaları için Konya'ya gelen Adnan Menderes ve diğer partilileri Mevlana civarındaki evinde misafir etti. Menderes'le birlikte yakın arkadaşı Kazım Gürel'in[46] Demokrat Parti'den milletvekili adayı olması için yaptıkları önerileri kabul etmedi. Ancak 1949 da D.P Konya İl İdare Kurulu Üyeliğine seçildi. 9 Ağustos 1950'de de D.P İl İdare Kurulu Başkanlığı tarafından Belediye Meclisi üyeliğine aday gösterildi[47]. 03 Eylül 1950'de yapılan seçimlerde belediye meclisi üyeliğine aday oldu ve Demokrat Parti'den 6541 oyla 32 asıl 32 yedekten oluşan belediye meclisi üyeliğine 50. sıradan yedek üye seçildi[48].

1963 yılında küçük kızı Ülkü'nün İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesine kayıt olmasından yaklaşık sekiz ay sonra İstanbul'a Laleli'deki evlerine taşındılar[49].

Bu dönemde günlerinin çoğunu evinde geçiren Mustafa Eken zaman zaman yakın arkadaşları Kâzım Gürel (Konya'daki lakabı küçük Kâzım), Rüştü Özal, Suat Abanazır, Mahmut Sural ve kendisinin milletvekili olmasında pay

---

[43]) ***Ulus***, 8 Son kânun 1937; ***Ekekon*** (Konya gazetesi) 8 Ocak 1937; Cumhuriyet gazetesi Atatürk'ün ne kadar süreyle Konya'da kalacağının bilinmediğini yazmaktadır. ***Cumhuriyet,*** İkinci kânun 1937.

[44]) Küçük Kâzım, Eski Konya Belediye Başkanı ve milletvekili.

[44]) Vali Fuat Tuksal, 22.01.1994-22.06.1945 döneminde Konya Valisidir. Görev sırasında kalp krizinden ölmüştür. Hanefi Aytekin *"Konya'ya Hizmet Veren Valiler,"* ***Yeni Konya***, 28 Ağustos 1975.

[45]) ***Yeni Konya***, 14 Ağustos1950

[46]) Küçük Kâzım, Eski Konya Belediye Başkanı ve milletvekili.

[47]) Ayşe Baran'la yapılan röportaj.

[48]) Rüştü Özal'ın Belediye Başkanı olduğu dönemde meclis asıl üyeliği için en fazla oyu 7340'la Tahir Kalfa, en düşük oyu 6788'le Hamdi Doyuran aldı. Mustafa Eken ve diğer adayların aldıkları oylar için bak, ***Selçuk*** (Konya Gazetesi) 8 Eylül 1950; ***Yeni Konya***, 7-8 Eylül 1950.

[49]) Kızı Ayşe, Baran ve Osman Eken'le röportaj.

sahibi olan Fahrettin Altay Paşa ile görüşürdü[50].

Düzenli, tertipli yaşamayı severdi, istisnasız her sabah traşını olur, düzgün kıyafet giyer kravatsız dolaşmazdı. Kahvaltı sonrası 20-25 dakika kültürfizik (spor) yapardı. Günlük, iki-üç gazete okur, bazen gazetesindeki haberlerle ilgili aile içinde fikir münazarası yapardı. Kendi doğrularından taviz vermeyi sevmezdi[51].

Halk arasında *"Baron"* lakabı ile anılan, Atatürkçü kimliği ile tanınan 4 ve 5. dönem Konya Milletvekili Mustafa Lütfi Eken bir süre tedavi gördüğü İstanbul Amerikan Hastanesinde 13 Ocak 1993'te 92 yaşında vefat etti. Cenazesi Konya'ya getirildi. 14 Ocak 1993 Perşembe günü ikindi namazına müteakiben Selimiye Camiinde kılınan namazdan sonra Üçler Mezarlığındaki aile kabristanında toprağa verildi[52].

MUSTAFA (LÜTFİ) BEY, (EKEN)
(KONYA)

IV ve V. Dönem Milletvekili

VEFAT VE BAŞSAĞLIĞI

Ailemizin en büyüğü çok kıymetli varlığımız
4.ncü ve 5. nci dönem Konya Milletvekili

Mustafa Lütfü EKEN'i

kaybettik. Acımız sonsuzdır. Cenazesi 14-Ocak 1993 Perşembe günü Selimiye Camiinde ikindi namazına müteakip üçler mezarlığındaki aile kabristanında toprağa verildi. Başımız sağolsun.

AİLESİ

Yeni Konya, 15 Ocak 1993, Cuma

Mustafa Lütfü Eken (1992)

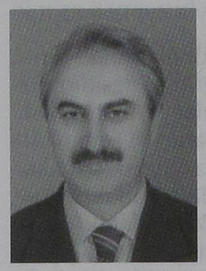
[50]) Suat Abanazır, "Mustafa Eken (Köylü Mebus," ***Yeni Konya***, 15 Ocak 1993; Ayrıca Abanazır'la yapılan özel görüşme.

[51]) Osman Eken'le röportaj.

[52]) Ailesi tarafından verilen vefat ve başsağlığı ilanı için bak. **Yeni Konya**, 15 Ocak 1993. Mustafa Lütfi Eken'in ölümü ile ilgili 15 Ocak 1993 tarihli Konya Postası'nda baş sayfada küçük bir alanda Konya eski milletvekillerinden M. Lütfi Özçimen vefat etti. 4 ve 5 dönemde Meclis'te Konya'yı temsil etmişti. Konya'nın Hayırlıoğlu köyünden olan Mustafa Lütfi Özçimen İstanbul'da toprağa verildi" bilgisi var. Fahri Çoker'de Türk Parlamento Tarihinde hatalı olarak köyünde öldüğünü ve köyünde toprağa verildiği yazar. Çoker, s. 387.

ÇOK PARTİLİ DÖNEMDE KONYA'DA SİYASAL TEMSİL VE SİYASETİN TOPLUMSAL TABANI (1946–1957)

Y. Doç. Dr. Ömer AKDAĞ*

Dr. Ömer AKDAĞ 1962 yılında Konya'da doğmuştur. İlk ve orta öğrenimimi Konya'da tamamladıktan sonra yükseköğrenimi 1986 yılında Anadolu Üniversitesi'nde tamamlamıştır. Yüksek Lisans ve doktorasını Selçuk Üniversitesi'nde tamamladıktan sonra akademik hayatına Karadeniz Teknik Üniversitesi Giresun Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünde başlamıştır. Burada bir süre bölüm başkanlığı görevini yürüttükten sonra 2004 yılında Selçuk Üniversitesi'nde görevine başlamıştır.

Meşrutiyet, Milli Mücadele dönemi ve sonrasıyla ilgili makaleleri bulunan Dr. AKDAĞ, akademik görevinin yanı sıra, Ün. TV'de yayınlanan Güncel Tarih programını da yürütmektedir. Üç çocuk babası olan Dr. AKDAĞ halen S.Ü. Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu'nda Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi derslerini vermektedir.

*S.Ü. Sosyal Bilimler MYO.

ÖZET

Çok partili döneme geçiş devresi olan 1946–1960 yılları arasında dört genel seçim yapılmıştır. 1946 seçiminde açık oylama ve gizli tasnif usulü benimsenmiş ve seçimler adlî murakabe altında yapılmamıştır. Bundan dolayı 1946 seçimleriyle ilgili olarak zihinlerde olumsuz bir izlenim bulunmaktadır. 1950 seçiminden itibaren adlî teminatın sağlanmasıyla seçimlerde tarafsızlık mümkün olabilmiş ve milli irade gerçekleşebilmiştir. 1950, 1954 ve 1957 genel seçimlerinde DP tek başına iktidar olmuştur. Bu devre içinde Konya'dan seçilmiş olan milletvekilleriyle ilgili olarak çeşitli açılardan değerlendirmeler yapılmıştır. Siyasi temsil açısından milletvekillerinin demografik özellikleri, toplumsal vasıfları, meslekî durumları ve deneyimleri açısından tasnifler yapılmıştır. Bu tasnifler tablolarla desteklenmiştir.

ANAHTAR KELİMELER: 1946-1957 Yılları, Seçimler, Çok partili sistem, Demokrat Parti, Cumhuriyet Halk Partisi. Türkiye Büyük Millet Meclisi.

Key Words: 1946–1957 Years, Elections, The Multi party system, Democrat Party, Republic Party of People, Turkish Grand National Assembly

SOCIAL BASIS OF THE POLITICS AND POLITICAL REPRESENTATION IN KONYA OF THE MULTI-PARTY SYSTEM (1946-1957)

Four general elections were held between 1946-1960, the years of the transformation of the multy-party system. Open voting and close counting method was adopted in the 1946 election and the elections were not performed under judicial supervision; therefore, there are some hazy and negative impressions upon the 1946 election. Since 1950 with the judicial guarantee, objectiveness in the election and national will have been able to be provided.

Democrat Party was the unique ruling party after the 1950, 1954 and 1957 elections. Different kinds of evaluations were made about the MPs, who were elected in Konya throughout these elections. MPs' demographic, social and professional characteristics and their experiences in terms of representation have been described.These descriptions have been supported by some charts. In some coclusion, the topic has been discussed with some subtitles such as the epoch from single to multi-party, relationship between oposition and rulind parties and the message of the electors of Konya.

GİRİŞ

Türkiye'de tek dereceli ilk seçimlere girerken CHP. seçim çalışmalarında seçmeni oy kullanmaya şöyle davet etmekteydi:

"Arkadaş! Reyini aldın eline,

Kavuştun çok şükür son emeline!

Sandıklar süslenip dönsün geline!

Şerbetler içilsin seçim günüdür"[1]

Yukarıda mısrada dikkat edilirse *"son emel"*den söz edilmektedir. Seçmenin bu *"son emeline"* kavuşması, CHP'li hatiplere göre İsmet İnönü sayesinde olmuştur. O halde seçmen de kendisine *"lütfedilen"* bu *"kıyağı"* değerlendirmeli ve CHP'den oyunu esirgememelidir. CHP'lilerin beklentisi böyleydi. DP'lilere gelince, onların seçim şiiri şöyleydi:

"Üflerim ben neyimi

Seçeceğim beyimi

Uzaklaş biraz muhtar

Atacağım oyumu"[2]

DP'ye oy verecek olan veya CHP'ye tepkili olan seçmen, uzun süre iktidarda bulunan bu partiye olan tepkisini *"Uzaklaş biraz muhtar"* diyerek dile getirmektedir. Zira iktidara tepkili olan seçmen, oyunu DP'ye vermeyi düşünmekte fakat *"tohumluk buğday dağıtan CHP'li muhtardan"* çekinmektedir. 1946 genel seçimlerinde yaygın olarak söylenen ve DP'lilerin seçim propagandası olarak da bu şiirde yer alan bu *"CHP'li muhtar"* söylemini genellemek ne gerçekçi olur bilemiyoruz ama Çok partili dönemin bu ilk seçimlerinde bu ve benzeri iddialar muhalefet tarafından sürekli olarak canlı tutulmuştur.

1946 genel seçimini CHP'nin kazandığı ilan edilmiştir. Çok şaibeli olduğu söylenen 1946 seçimlerinden hemen sonra DP, seçimde adlî teminatı sürekli gündemde tutarak, 1950 genel seçimlerinden hemen önceki günlerde meclisten geçmesine sağlayarak, yeni seçim kanunu ile seçimlere girilmiştir. Bu seçimlerde DP tek başına iktidara gelmiştir. Daha sonra yapılan üç genel seçimde de DP sürekli olarak mecliste çoğunluğu sağlamıştır. Çok partili dönemin bu ilk devresinde (1946–1957) Konya'da DP ve CHP'nin almış olduğu oy oranı, Türkiye genelinin ortalamasıyla aynı olmuştur.

Siyaset biliminin temel konularından birisi, toplumu kimlerin yöneteceği meselesidir. Demokratik bir sistemde seçimler, toplumu kimlerin yöneteceğini tayin tek araçtır. Seçimlerin yapılması, partiler vasıtasıyla gerçekleşmektedir. Partiler, içinden çıktıkları halkın *"ümit, beklenti ve korkularını"* dikkate alarak onlardan, muayyen bir süre için yönetme yetkisi isterler. Kendisinden oy talep edilen halk da, beklentilerine ve ümitlerine en yakın gördüğü partiyi veya partileri tercih ederek oyunu kullanırlar. Bu seçim sonucunda, halkın tercihlerine ve eğilimlerine paralel olarak bir meclis oluşur. Ortaya çıkan meclise, siyasetin üst yapısı denilmektedir.

Bir siyasî üst yapı olan millet meclislerinin, içinden çıktıkları toplumun, eğilimlerini yansıtma derecesi, hedef belirleyiciliği, yürütmeyi etkileyiciliği, kontrol görevini yerine getirmesi gibi hususlar, yapısında barındırdığı üyelerin vasıflarından soyutlanamaz. Milletvekillerin toplumsal kökenleri, üyesi oldukları meclisin kurumsallaşma, uzmanlaşma ve demokratikleşme seviyesini tayin etmeye yönelik çalışmalarda temel gösterge olarak kabul edilmektedir[3].

Bu çalışmamızda siyasî üst yapının profilini teşkil eden milletvekillerinin sosyo-demografik vasıfları incelenecektir. Konya örneğinde siyasî elitin boyutları ve Konya siyasetinde parlamenter seviyede demokratikleşme, kurumsallaşma ve uzmanlaşma konularında değerlendirme yapılacaktır.

[1] *Ekekon*, 28 Haziran 1946, 1

[2] Günver Otmanbölük, "Sandıktan DP, Tasniften CHP Çıktı Seçilmeyenler Milletvekili", *Tarih ve Medeniyet*, Sayı: 27, 1996, 44.

[3] Tanju Tosun, *Türk Siyasal Hayatında Seçimler ve İzmir*, Orion Yayınları, Ankara 2009, 365.

A. KONYA'NIN TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NDE TEMSİLİ

Türk siyasî hayatında Konya'nın ayrı bir yeri olmuştur. Konyalıların İstiklal Savaşında ortaya koyduğu fedakârlıklar, yürüttüğü mücadeleler ve hareketin önderlerine vermiş olduğu destek, Milli Mücadelenin kazanılmasında çok önemli rol oynamıştır. Millet iradesinin tecellî ettiği mekân olan ilk TBMM'nde Konya, 10 milletvekiliyle temsil edilmiştir. İstiklal Mücadelesinin lideri Atatürk Konya'yı 13 defa ziyaret etmiştir. Atatürk, Konya'yı *"Asırlardan beri tüten bir nurun ocağı ve Türk kültürünün esaslı kaynaklarından biri"* olarak tarif etmiş ve İstanbul ile İzmir'den sonra en sık ziyareti bu ilimize yapmıştır[4].

Konya'da, Milli hâkimiyetin oluşturulduğu döneminin başlarında genellikle yanlış olarak *"Konya İsyanı"* şeklinde ifade edilen bir talihsiz olay vardır. Aslında bu, Konya İsyanı değil Delibaş İsyanıdır. Bu talihsiz olayın dışında Konya, Milli Mücadeleye bütün varlığıyla katılmıştır. Hatta denilebilir ki, Konya'nın İstiklal Mücadeleye katkısı, diğer illerimizden bazı yönleriyle biraz daha öndedir. Bilindiği gibi Mondros Mütarekesi'nden hemen sonraki süreçte Anadolu'nun güney, batı ve kuzey kıyıları işgale maruz kalmıştı. Dolayısıyla Milli Mücadeleye maddeden destek verecek zengin bölgeler esaret altına girmişti. O zaman Milli Mücadele hangi insan unsuruyla ve hangi ekonomik güçle yapılacaktır? İzmir ve civarını Yunanlılar işgal ettiğinden bu bölgedeki insanlarımızın bir kısmı kitleler halinde Konya'ya gelmiştir. Edirne'nin işgaliyle de buradaki halkın bir kısmı Konya'ya taşınmıştır. Buradan gelen hemşerilerimiz Konya Darüleytam'a yerleştirilmişlerdir. Adana'nın Fransızlar tarafından işgalinden sonra 20 bin insanımız Konya'ya sığınmışlardır. Bu işgallerde Doğu Anadolu bir hayli sıkıntılı günler yaşamıştır. Van dâhil Doğu Anadolu'dan 35 bin insan Konya'ya gelmiştir. Konya bu şekilde güvenli bir bölge olarak görülüp nüfusu artarken, Milli Mücadele'ye, Anadolu'nun öteki bölgelerinden bazı yönleriyle farklı katkılar sağlamıştır. Bu yönüyle Konya'da bazı ilkler yaşanmıştır. Mesela Anadolu'da ilk Muaveneti Milliye Cemiyeti Konya'da kurulmuştur. Yine Konya'da, ilk defa, düzenleyicisi ve katılımcıları kadınlar olmak üzere, beş bin kadının iştirak ettiği bir protesto mitingi düzenlenmiştir[5].

Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Konyalıların İstiklal mücadelesinde vermiş oldukları destek ve fedakârlıklar bu bölgenin önemini ortaya koymaktadır. Aynı durum Çok partili döneme geçişte de söz konusu olmuştur. Nitekim 1940'tan 1960 yılına kadar olan dönemde Konya milletvekilleri arasından yedi parlamenterimiz bakan olarak görev yapmıştır. Bu bakanlar şunlardır:Sadi Irmak[6], Halil Özyörük[7], Sedat Çumralı[8], Ali Rıza Türel[9], Tevfik Fikret Sılay[10], Hulusi Alataş[11], ve Hidayet Aydıner'dir[12].

Konya'da Çok partili dönemde seçimlere iştirak ortalama % 80'nin üzerinde bir oranda gerçekleşmiştir. Çok partili dönemde Konya ilindeki genel seçim sonuçları aşağıda gösterilmiştir[13]:

[4] Osman Akandere, "Atatürk'ün Konya'yı Ziyaretleri ve İlk Ziyareti ile İlgili Gözlemler", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sa: XIV, Mart 1998, 1.

[5] Caner Arabacı, Bünyamin Ayhan, Adem. Demirsoy, Hakan Aydın, *Konya Basın Tarihi*, Palet Yayınları, Konya 2009, 58-61.

[6] Sadi Irmak, Başbakanlık (1974–1975), Çalışma Bakanlığı (1945–1947) ve Ziraat Bakanlığı (1947–1950) görevlerinde bulunmuştur.

[7] Halil Özyörük, Adalet Bakanlığı (1950–1951), 1951 yılında sekiz ay İç İşleri Bakanlığı yapmıştır

[8] Sedat Çumralı, Adalet Bakanlığı (1963–64) yapmıştır.

[9] Ali Rıza Türel, Adalet Bakanlığı (1943–1946) yaptı.

[10] Tevfik Fikret Sılay, 1939 yılında yaklaşık beş ay Adalet Bakanlığı yaptı.

[11] Hulusi Alataş, Sağlık Bakanlığı (1937–1945) yapmıştır.

[12] Hidayet Aydıner, 1969 yılında kısa bir süre Adalet Bakanlığı yapmıştır.

[13] Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Konya 1950, 1954, 1957 Milletvekili Seçimi Sonuçları http://www.tuik.gov.tr/Start.do;jsessionid=hqP7LhvZWjGzkCX5L6RCcbC1w9phrvWpLyTx9Lhwxgy6LtrvWHcZ!-1289191250(28 Ocak 2010)

	21 Temmuz 1946	14 Mayıs 1950	2 Mayıs 1954	27 Ekim 1957
Kayıtlı Seçmen	286.513	308.358	355.095	416.013
Kullanılan Oy	218.754	275.934	308.386	212.605
Konya Katılım (%)	76.3	88.7	86.9	75,1
PARTİLER				
CHP	145.598	111.139	106.497	127.132
CHP'nin Oy Oranı (%)	66.5	37.8	34.9	40.9
DP	60.629	163.222	164.002	139.709
DP'nin Oy Oranı (%)	27.9	58.9	53.8	44.3
CMP	-	-	30.376	32.501
CMP'nin Oy Oranı (%)	-	-	10	10
Hür. P	-	-	-	13.727
Hür. P'nin Oy Oranı (%)	-	-	-	4.4
KP	-	-	4397	-
KP'nin Oy Oranı (%)	-	-	1.3	-

Tablo 1: Çok Partili Dönemde Konya'da Genel Seçim Sonuçları

Yukarıda tabloda görüldüğü gibi Konya'da 1950–1957 yılları arasındaki seçimlerde, katılım oranı aşağıya doğru bir eğilim izlemektedir. Bu seyir, Türkiye genelindeki katılım oranıyla paraleldir. Türkiye genelinde oylamaya katılım oranları şöyledir: 1950 (% 89.3), 1954 (% 88.6), 1957 (% 76.6). Genel ortalama % 84.8'dir[14]. Konya'daki seçimlere katılım oranın ortalaması % 83.5'dir. Görüldüğü gibi Konya'daki seçmenlerin katılım oranı (% 83.5) Türkiye genelinden (% 84,8) yaklaşık bir puan geridedir.

Çok partili dönemde Türkiye genelinde DP'nin almış olduğu oy oranları şöyledir: 1950 (52,7), 1954 (57,6), 1957 (47,9). Ortalaması % 52,7'dir. CHP'nin aldığı oy oranları ise şöyledir: 1950 (39), 1954 (35,4), 1957, (41,1)[15]. CHP'nin oy ortalaması % 38,5'dir. Aynı dönemde Konya'daki oy oranlarına baktığımız zaman DP'nin oy oranları şöyledir: 1950'de % 58.9, 1954'de % 53.8, 1957'de % 44.3 olmuştur. Buna göre DP'nin oy ortalaması % 52,3'tür. CHP'nin oy oranları şöyledir: 1950'de % 37.8, 1954'de % 34.9, 1957'de % 40.9'dur. CHP'nin almış olduğu oy ortalaması % 37,8'dir. Bu rakamlara göre DP'nin Konya'da almış olduğu oy oranıyla Türkiye genelindeki oy ortalaması aynıdır. CHP'nin ise Konya'dan almış olduğu ortalama oy oranı Türkiye genelinden yaklaşık olarak bir puan geridedir.

Çok partili dönemde (1946–1957) Konya'da kayıtlı seçmen sayısı, kademeli olarak artarken, seçimlere katılım oranında bir eğri çizmiştir. 1946 seçiminde katılım oranı % 76'lık bir iştirak ile düşük olmuştur. 1950 seçiminde katılım oranı yaklaşık 12 puanlık bir artışla % 88, 7 yükselmiştir. Bunun sebebi, 21 Temmuz 1946 seçimindeki şaibenin hala tazeliğini koruması ve seçmenin, iktidarı değiştirmeye kudretli olduğunun ilk defa farkına varması olarak yorumlanabilir. 1954 seçimlerinde katılım oranı iki puan gerilemiş ve 1957 seçiminde tekrar 1946 seviyesinden daha aşağıya inmiştir. Bu seçimde katılım oranının % 75'e gerilemesinin çeşitli sebepleri olabilir. Hayat pahalılığı ve siyasetteki gerginlik, seçimlere katılımı azaltan faktörler olarak değerlendirilebilir. Gerçekten gerek DP ile CHP arasında ve gerekse DP'den kopan MP ve özellikle Hür. Parti'nin iktidar partisiyle karşılıklı sert söylemler seçmenler tarafından tasvip edilmemiş olduğu anlaşılmaktadır.

Yukarıdaki tabloda dikkat çeken bir başka husus da, Konya'da DP oylarının 1950 seçiminde birden bire % 31 oranında artış göstermesidir. Gerçekten DP, 1946 seçiminde 60.629 oy almış ve 1950 seçiminde bu oy oranını bir anda % 31'lik bir artışla 163.222'ye yükseltmiştir. Bir seçim döneminde bu kadar hızlı oy artışının önemli sebepleri olmalıdır. Bu durumda ilk akla gelen, şaibeli 1946 seçimleridir. Bahse konu % 31'lik bir artış, bu şaibeyi teyit eder gibi görünmektedir. Öyle anlaşılmaktadır ki, henüz adlî teminatın olmadığı 1946 seçiminde iktidar partisinin bir kısım valileri, seçimlere *"müdahale ederek"* DP'nin oylarının bir kısmını ya *"buharlaştırmışlar veya CHP'ne ilave etmişlerdir"*. Yine çok ilginçtir, aynı dönemde CHP'nin oyları, DP'nin artan oylarına paralel bir şekilde düşüş kaydetmiştir. DP'nin oyları % 31 oranında artarken, CHP'nin oyları, buna çok yakın bir nispette % 26 oranında düşüş kaydetmiştir. Bu durum, seçmen tarafından fark edilmiş olmalı ki, adlî teminat altında gerçekleştirilen seçimlerde, 1946 seçiminde *"çalınmış olan DP'nin oyları"* 1950 yılında iade edilmiştir.

Tabloda görüleceği gibi, 1950–1954 seçimlerinde DP ile CHP'nin oylarını artırdıkları görülmektedir. CHP, bir sonraki seçim olan 1957 genel seçiminde, oylarındaki artış trendini devam ettirirken, DP'nin düşüş kaydettiği görülmektedir. Bu seçimde, seçmen katılımlarındaki önemli düşüş de dikkatlerden kaçmamaktadır. Seçmen katılımındaki bu düşüşün sebepleri üzerinde yukarıda kısa bir yorum yapmıştık. 1954–1957 seçimlerinde CMP oylarını muhafaza etmiştir. Hür Parti teşkilatsız olmasına rağmen Köylü Parti'sinden daha çok oy alabilmiştir.

[14] Erol Tuncer. *Osmanlı'dan Günümüze Seçimler (1877-2002)*, Tesav Yayınları No: 24, Ankara 2003, Tuncer, 2003, 230.
[15] Tuncer, 2003, 233.

1. Milletvekili ve Seçmen Sayısı

Çok partili dönemde (1946–1957) Türkiye'de dört genel ve dört de ara seçim yapılmıştır. Ara seçimlerden üçüne (1947, 1948 ve 1949) muhalefet katılmamış, birisine (1951) katılmıştır. Dolayısıyla bu ara seçimlerin üçüne, CHP tek başına girmiştir[16]. 1951 yılında yapılan ara seçimlere Konya dâhil olmamıştır. Aşağıda Çok partili dönemde Konya'dan seçilmiş olan milletvekili sayıları ve bu milletvekillerine düşen seçmen sayıları verilmiştir.

Parlamento Dönemi	Milletvekili Sayısı	Mv. Başına Düşen Seçmen Sayısı
VIII. Dönem (1946)	16	17.906.
IX. Dönem (1950)	17	18.138
X. Dönem (1954)	19	18.703
XI. Dönem (1957)	21	14.885
Toplam	73	-

Tablo 2: Parlamento Dönemlerine Göre Konya Milletvekilleri Sayıları ve Milletvekili Başına Düşen Seçmen Sayısı

Çok partili dönemde (1946–1957) Konya'nın TBMM'ne gönderdiği milletvekili sayısı toplam 53 olup, her dönem için ortalama 18 milletvekili seçilmiştir. Bu dönem içinde milletvekili sayısı nüfusa paralel olarak, kademeli bir şekilde artmıştır. Milletvekili sayısı toplam 73 olarak görülmekte birlikte, X. ve XI. dönemlerde bazı milletvekilleri tekrar seçildiklerinden, toplam sayı 53'tür. Birden fazla milletvekili seçilen parlamenterler ve seçildikleri dönemler aşağıda tabloda gösterilmiştir:

MİLLETVEKİLİ ADI	SEÇİLDİĞİ DÖNEM
Abdi Çilingir	9, 10
Ahmet Koyuncu	10, 11
Fahri Ağaoğlu	9, 10, 11
H. Ragıp Atademir	10, 11
Halil Özyörük	10, 11
Hidayet Aydıner	9, 10
Himmet Ölçmen	9, 10, 11.
Muammer Obuz	9, 10
Mustafa Bağrıaçık	10, 11
Remzi Birand	9, 10, 11.
Reyhan Gökmenoğlu	10, 11
Sıtkı Burçak	9, 10, 11
Tarık Kozbek	9, 10, 11
Ziyad Ebuzziya	9, 10.

Tablo 3: Çok Partili Dönemde Konya'da Birden Fazla Milletvekili Seçilenler

Yukarıda tabloda görüldüğü gibi 14 milletvekili birden fazla dönemde Konya'dan milletvekili seçilmişlerdir. Fahri Ağaoğlu, Tarık Kozbek, Sıtkı Burçak, Remzi Birand ve Himmet Ölçmen üçer dönem seçilmişlerdir. Diğerleri ikişer dönem milletvekili seçilmişlerdir.

Tablo 16'da, her seçim döneminde 1 milletvekilinin ne kadar sayıda seçmen ile Meclise gönderildiği gösterilmektedir. Buna göre, çok partili dönemin başından itibaren ilerleyen yıllarda, seçmen sayısı artmış ancak son seçimde seçmen sayısının azaldığı görülmektedir. Bunun sebebi milletvekili sayısının artırılmasıdır ve siyasî temsil bakımından olumlu bir gelişme olarak değerlendirilebilir. X. Dönemde bir milletvekiline 18.703 seçmen düşerken XI. dönemde bir milletvekiline 14.885 seçmen isabet etmektedir. Bir yandan temsilde genişleme diğer yandan ileride görüleceği gibi, milletvekilleri arasında yerlilik oranının, VIII. Döneme kıyasla gittikçe artması, ildeki temsil mekanizmasına dair sağlıklı bir gelişme olarak değerlendirilebilir.

Milletvekili başına düşen seçmen sayısı itibariyle, Türkiye geneliyle Konya'nın karşılaştırılması yapıldığında Konya'nın biraz gelirlerde olduğu görülmektedir. Türkiye genelinde 1950 seçiminde milletvekili başına düşen seçmen sayısı 16.533, 1954 seçiminde 16.528, 1957 seçiminde 14.973 olarak gerçekleşmiştir[17]. Ortalama milletvekili başına 16.011 seçmen düşmektedir. Konya'da aynı dönemde milletvekili başına 17.242 seçmen düşmektedir. Bu durumda Konya'da siyasi temsil, Türkiye ortalamasına göre olumsuz bir konumda görünmektedir.

Milletvekillerinin partilere göre dağılımına gelince; inceleme konusu olan dönemde, 1946 genel seçimi hariç bütün milletvekilliklerini Konya'da DP kazanmıştır. Aslında hakkında çok şaibe olan 1946 seçimini de DP kazanabilirdi. Aynı partiden Konya milletvekili adayı Ziyad Ebuzziya'nın belirttiğine göre, şayet dönemin Konya Valisi izzettin Çağpar, seçimlere müdahale etmeseydi DP daha çok oy alacaktı.

2. Çok Partili Dönemde Konya Milletvekilleri

1946'dan 1957 yılında yapılan genel seçimlerde Konya'dan seçilen milletvekillerinin sayısı 53'tür. Bu milletvekilleriyle ilgili çeşitli açılardan değerlendirmeler yapılmıştır. Türk

[16] Tuncer, Osmanlı'dan Günümüze Seçimler.., , 381.
[17] Tuncer, , Osmanlı'dan Günümüze Seçimler.., 363-365.

siyasetinde, Parlamentonun gelişim süreci içinde Konya milletvekili olarak görev yapan çok sayıda öne çıkan siyasetçi vardır. Bu milletvekillerinden bazıları Musa Kazım Onar, Refik Koraltan, Nevzat Tandoğan, Sadi Irmak ve Ali Fuat Cebesoy gibi isimlerdir. Milli Mücadele döneminde Konya'yı temsilen Mecliste bulunan Musa Kazım Onar, Başkanvekilliği ve Şer'iye Evkaf Vekilliği gibi önemli görevleri yürütmüştür. Onar I, II, III, ve IV. Dönemlerde Konya milletvekilliği yapmıştır. DP'nin dört kurucusu arasında yer alan Refik Koraltan, Milli Mücadele'den 1960 yılına kadar, V. Dönem hariç kesintisiz TBMM'nde parlamenter olarak görev yapmıştır. VI. Ve VII. dönemlerde Mersin milletvekili olarak diğer dönemlerde Konya'yı temsilen Mecliste bulunmuştur. Cumhuriyetin ilk dönemlerinde 17 yıl Ankara valiliğini yürüten Nevzat Tandoğan da, Konya milletvekillerindendir. Tandoğan, 1927 genel seçiminde Konya milletvekili seçilmiştir. Akademisyen ve siyasetçi, Sadi Irmak'da Konya milletvekili olarak Mecliste bulunmuştur. Irmak Çalışma Bakanlığı, Ziraat Bakan Vekilliği ve Başbakanlık yapmıştır. 1981 yılında Danışma Meclisi üyeliği ve Danışma Meclisi Başkanlığı görevlerini yürütmüştür. İstiklal Mücadelesinin önemli isimlerinden Ali Fuat Cebesoy, IV ve VI. Dönemlerde Konya milletvekili olarak Meclis'te bulunmuştur. Türkiye'de astronomi ve takvim alanlarında önemli eserler veren ve Kandilli Rasathanesi'nin ilk kurucu müdürü olan Fatin Gökmen de Konya milletvekillerindendir.

Çok partili dönemde Konya'dan milletvekili seçilen parlamenterlerimiz arasında bakanlık yapan milletvekillerimiz şunlardır: Sadi Irmak[18], Sedat Çumralı[19], Halil Özyörük[20], Hidayet Aydıner[21], Ali Rıza Türel[22], Tevfik Fikret Sılay[23], Hulusi Alataş[24], Halil İbrahim Özyörük[25].

[18] Sadi Irmak, Başbakanlık (1974–1975), Çalışma Bakanlığı (1945–1947) ve Ziraat Bakanlığı (1947–1950) görevlerinde bulunmuştur.
[19] Sedat Çumralı, Adalet Bakanlığı (1963–64) yapmıştır.
[20] Halil Özyörük, Adalet Bakanlığı (1950–1951) yapmıştır.
[21] Hidayet Aydıner, 1969 yılında kısa bir süre Adalet Bakanlığı yapmıştır.
[22] Ali Rıza Türel, Adalet Bakanlığı (1943–1946) yaptı.
[23] Tevfik Fikret Sılay, 1939 yılında yaklaşık beş ay Adalet Bakanlığı yaptı.
[24] Hulusi Alataş, Sağlık Bakanlığı (1937–1945) yapmıştır.
[25] Halil İbrahim Özyörük, 1951 yılında sekiz ay İç İşleri Bakanlığı yapmıştır.

3. Milletvekillerinin Demografik Vasıfları

Çok partili dönemde Konya milletvekillerinin tamamı erkektir. Bu dönemde kadın milletvekili yoktur ama kadın milletvekili aday adayı vardır. 1946 ve 1954 genel seçimlerinde, Saliha Tomris Günbay bağımsız aday olarak seçimlere girmiştir. Konya doğumlu olan Günbay'ın adaylığı, basında takdirle karşılanmıştır. Mesela Celâleddin Kişmir *"Konya'da Kadın Aday"* başlıklı yazısında, kadın adayın Konya açısından sevinçli bir gelişme olduğunu vurgulamıştır. Aday Saliha Tomris Hanım'ın seçimi kazanıp kazanmamasının çok önemli olmadığını belirten yazar, konuyu şöyle değerlendirmiştir: *"Siz zihniyete, siz Konya kadınlığının medenî cesaret ve görünüşüne bakınız. Bu memleketin kalkınma davasında kadınlarımızın da yarı yarıya, belki yarıdan da fazla bir hissesi vardır"*. Kişmir, Tomris Hanım'ın desteklenmesi gerektiğini ifade ettikten sonra yazısını şöyle tamamlamıştır: *"Konyamızın hali belli; Mütevazı, mutaassıp erkekleri bile mücadele ederken çekingendir. Öyleyken bu muhitten bir kadının milletvekilliğine adaylığını koyuşu ve diğer adaylar arasında yer alışı zannederim yalnız Konyamızın değil diğer illerimizde de hayretle biraz da gıpta ile karşılanmıştır"*[26]. Şadiye Aytaç adındaki bir gazete okuru da, muhafazakâr diye bilinen Konya'dan bir kadın milletvekili adayının çıkmasını takdirle karşılamıştır. Aytaç, Tomris Günbay'a oy verilmesini isteyerek, Konyalıların *"muhafazakâr ve geri düşünceli olmadıklarını"* ispat etmelerini istemiştir[27].

Milletvekillerinin yaş gruplarına göre tasnifleri de seçmenlerin eğilimlerini yansıtması açısından dikkate değer görülmektedir. Konya milletvekillerinin yaşlarına göre dağılımı aşağıda tabloda gösterilmiştir.

	Mv. Sayısı	Oranı (%)
30-35	2	4
36-40	10	20
41-45	14	26
46-50	12	23
51-55	6	11
56-60	6	11
61- üstü	3	5
Toplam	53	100

Tablo 4: Milletvekillerinin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

Yukarıdaki tabloda da görüleceği gibi Konya milletvekillerinin 41-50 yaş grubu ağırlığı teşkil etmektedir. Konya'yı Çok partili dönemde % 49 oranında orta yaş grubu temsil etmiş-

[26] Kişmir, 20 Nisan 1954, 1.
[27] *Yeni Konya*, 25 Nisan 1954, 2.

tir. Genç kategorisinde olan (30–35) yaş grubuyla, orta üst grubu teşkil eden (51 ve üstü) olan yaş grubunun oran olarak birbirine yakın olması dikkat çekicidir. Her iki grubun oranı % 25 civarındadır.

Türkiye genelinde 1927 yılından itibaren Meclisin yaş ortalaması yükselmeye başlamış ve bu yükseliş 1946 yılına kadar sürmüştür. 1946–50 arası milletvekillerinin yaş ortalaması yaklaşık 46'dır . Aynı dönemde Konya'daki milletvekillerinin yaş ortalaması da 46'dır.

Konya milletvekillerinin Çok partili dönemde yaş grubunu toplu olarak bu şekilde değerlendirdikten sonra parlamento dönemlerine göre de analiz etmekte de fayda vardır. Parlamento dönemine göre Konya milletvekillerinin yaş grupları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Yaş Grubu	PARLAMENTO DÖNEMİ							
	VIII. Dönem (1946)		IX. Dönem (1950)		X. Dönem (1954)		XI. Dönem (1957)	
	Mv. Sayısı	Oran (%)	Mv. Sayısı	Oran (%)	Mv. Sayısı	Oran (%)	Mv. Sayısı	Oran (%)
30-35	-	-	-	-	1	5.3	3	14.3
36-40	-	-	5	29.3	6	31.6	2	9.6
41-45	2	12.5	7	41.2	7	36.7	5	23.9
46-50	6	37.8	3	17.7	3	15.8	8	37.9
51-55	1	5.7	1	5.9	1	5.3	-	
56-60	4	25	1	5.9	-	-	-	
61 ve üstü	3	19	-	-	1	5.3	3	14.3
Toplam	16	100	17	100	19	100	21	100

Tablo: 5. Çok Partili Dönemde Konya Milletvekillerinin Parlamento Dönemlerine Göre Yaş Dağılımı

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi, DP'nin büyük bir zaferle çıktığı 1950 seçiminde milletvekili profilinde en geniş kitleyi 41–45 yaş grubu teşkil etmiştir. Daha sonra, en genç grubu teşkil eden 36–40 yaş grubu gelmektedir. Konya'da 8. dönem ile 11. dönem arasında ilginç bir zıtlık bulunmaktadır. 8. dönemde 30–40 yaş grubunda hiç milletvekili yokken, 11. dönemde bu grupta % 24 oranında milletvekili bulunmaktadır. Denilebilir ki, 11. dönemde Konya'yı temsil edenler milletvekilleri en genç milletvekilleridir. Bu dönemde 51–60 yaş grubunda milletvekili bulunmamaktadır. DP'nin Konya'da en çok zorlandığı bir dönem olan 1957 seçiminde, parti yönetiminin seçimi kazanmak için yeni ve genç simaları aday gösterdiği anlaşılmaktadır. 1954 seçiminde de Konya'yı temsil eden milletvekillerinin genç oldukları gözlemlenmektedir.

4. Milletvekillerinin Toplumsal Vasıfları

a. Yerlilik Durumu

Milletvekillerinin yerlilik durumu, demokratikleşme kıstası olarak kabul edilmektedir. "Lokalite veya Yerellik" olarak da ifade edilen bu ölçüt ile milletvekilinin seçildiği seçim bölgesinin aynı zamanda doğum yeri olması kastedilmektedir. Yerellik oranı arttıkça, siyasî temsil de artacaktır. Merkez yoklamalarla milletvekili tespit etmeyen, yukarıdan gelen tayinlerle parlamentolara girilmeyen açık, demokratik sistemlerde kişinin milletvekili olması, seçim bölgesindeki etkinliği, tercihleri ve çevreye aşinalığı ile doğru orantılı olmaktadır. Aşağıda tabloda Konya milletvekillerinin yerlilik durumunu gösterilmiştir.

	PARLAMENTO DÖNEMİ							
	VIII. Dönem (1946)		IX. Dönem (1950)		X. Dönem (1954)		XI. Dönem (1957)	
	Mv. Sayısı	Oran (%)	Mv. Sayısı	Oran (%)	Mv. Sayısı	Oran (%)	Mv. Sayısı	Oran (%)
Yerli	13	85	11	65	14	74	16	77
Yerli Değil	3	15	6	35	5	26	5	23
Toplam	16	100	17	100	19	100	21	100

Tablo 6: Çok Partili Dönemde Konya Milletvekillerinin Yerlilik Durumu

Yukarıda tabloda görüldüğü gibi, Konya'da en yüksek yerlilik oranı, Çok partili dönemin ilk yılına rastlamaktadır. Bir sonraki seçimlerde bu oranın birden bire düştüğü görülmektedir. Nitekim 1950 genel seçiminde yerli milletvekillerinin oranı % 65'e gerileye-

rek bir önceki döneme oranla 20 puan düşmüştür. Yerlilik oranının en düşük olduğu dönem 1950 seçimlerinde gerçekleşmiştir.

b. Eğitim Durumu

Eğitim, demokratikleşme kıstası olarak önemli bir unsur şeklinde değerlendirilmiştir. Çünkü çok uzun yıllardan beri Türk toplumunda eğitim, elitist gelişmelere temel oluşturmuş yöneten ve yönetilenler arasındaki en belirgin vasfı o tespit etmiştir. Aşağıda Konya milletvekillerinin eğitim durumu verilmiştir.

Eğitim Seviyesi	Mv. Sayısı	Oran (%)
İlkokul	2	3.6
Orta-Lise ve Dengi Okul	5	9.5
Yüksekokul –Üniversite	45	85
Master-Doktora-uzmanlık	1	1.9
TOPLAM	53	100

Tablo 7: Çok Partili Dönemde Konya Milletvekillerinin Eğitim Seviyesi

Tabloda görüldüğü gibi Çok partili dönemde Konya'yı temsil eden milletvekillerinin büyük bir çoğunluğu üniversite mezunudur. Bu oran % 85'lik bir nispetle başı çekmektedir. İkinci sırayı % 10'a yakın bir oranla orta ve lise mezunları almaktadır. En düşük oran ise üniversite üstü eğitim ile ilkokul seviyesindeki eğitim durumu almaktadır.

B. KONYA SİYASETİNDE KURUMSALLAŞMA

Kurumsallaşma kuralların, değerlerin ve alışkanlıkların istikrar ve süreklilik kazanması olarak tanımlanabilir. Bir ülkenin siyasetinde çeşitli fonksiyonlar üstlenmiş olan müesseseler, fonksiyonlarını belli bir düzen içinde sürdürdüğü ölçüde kurumsallaşmadan söz edilebilir[28]. Demokratik yönetimlerde toplum kalitesini yükselten en önemli göstergelerden birisi, kuralların belli olması ve yaygın bir şekilde uygulanma iradesinin mevcudiyetidir. Kuralların belli olması, yerleşik değerlerle mümkün olabilir. Belli olan kuralların, ehil ellerde tatbik edilmesi, kurumsallaşmanın ön şartlarındandır. Yani gerek meslekî gerekse deneyim bakımından belli bir seviyede olmak, sistemin kurumsallaşmasında önemli bir katkı sağlayacaktır.

Meclise gönderilen milletvekillerinin, meslekleri ve parlamenter olarak görev sürelerinin uzunluğu, sistemin kurumsallaşmasına zemin teşkil edecektir. Dolayısıyla, milletvekilleri mecliste ne kadar uzun süre görev yaparlarsa, o ölçüde uzmanlaştıkları kabul edilmektedir. Milletvekillerinin uzmanlaşması da yasama ve murakabe görevlerinin yerine getirilmesinde, sağlam bir karakter zemininde, yüksek bir standardı temin etmesi ümit edilmektedir. Aşağıda, Çok partili dönemde Konya milletvekillerinin, meslekî ve milletvekilliği deneyimi dikkate alınarak, siyasî kurumsallaşma konusunda değerlendirme yapılacaktır.

1. Meslekî Durumu

Demokratik sistemlerde seçilmiş konumda olanların mensup oldukları meslekler, toplumun tercihlerini yansıtması bakımından önemli bir kriter olarak kabul edilmektedir. Milletvekillerinin mensup oldukları meslekler, aynı zamanda toplumun beklentilerini de ifade etmede bir vesile olarak görülebilir. Söz gelimi, hukukçu milletvekillerinin çok sayıda olduğu bir mecliste, toplumun savunma ve hak arama eğiliminde olduğu yorumu yapılabilir. Aşağıda Konya milletvekillerinin meslekî profili verilmiştir.

	Mv. Sayısı	Oran (%)
Serbest Meslek	40	75.5
Bürokrat	10	18.9
Müteşebbis	3	5.6
TOPLAM	53	100

Tablo 8: Çok Partili Dönemde Konya Milletvekillerinin Meslekî Durumu

Tabloda görüldüğü gibi milletvekillerinin % 75 gibi büyük bir çoğunluğunu serbest meslek erbabını teşkil etmektedir. Bu tablo bize, Konyalı seçmenin serbest meslek erbabıyla uyumlu bir profil sergilediğini göstermektedir.

Milletvekillerinin sosyal vasıfları hakkında daha ayrıntılı bilgi sahibi olmak için alt meslek gruplarına göre dağılımını görmekte fayda vardır. Konya örneğinde bu çerçevede bir inceleme yapılmıştır. Aşağıda Konya milletvekillerinin alt meslek gruplarına göre dağılımı gösterilmiştir.

ALT MESLEK GRUPLARI	SAYI	ORAN (%)
Avukat	6	11.4
Tıp	11	20.9
Mühendis	9	17
Mali Müşavir	-	-
Gazeteci	4	7.6
Sivil İdare	2	3.8
Subay	3	5.7
Yargı	10	19
Eğitim	4	7.6
Esnaf-Tüccar	2	3.8
Sanayici	-	-
Çiftçi	2	3.8
Sendikacı	-	-
TOPLAM ı	53	100

Tablo 9: Konya Milletvekillerinin Alt Meslek Gruplarına Göre Dağılımı

[28] Birol Akgün, *Türkiye'de Seçmen Davranışı, Partiler Sistemi ve Siyasal* Güven, Nobel Yayınları, Ankara 2007, 59; Tosun, 2009, 390.

Meslek dağılımına baktığımızda hukukçu, doktor ve mühendis gibi mesleklerin en üst seviyede olduğu görülmektedir. Avukat mesleğinin öne çıkması, seçmenin savunma içgüdüsünün bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Yani seçmenler devlete karşı bazı konularda kendilerini savunma yapmak durumunda hissetmektedirler. Mühendislerin öne çıkması ise seçmen bazında Konya'nın imarı noktasında bir ihtiyaç olarak yorumlanabilir.

2. Milletvekillerinin Meclis Tecrübesi

Çok partili dönemde Konya milletvekillerinin meclisteki deneyimi aşağıda gösterilmiştir.

	Milletvekili Sayısı	Oran (%)
Tecrübesi Olanlar	30	57
Tecrübesi Olmayanlar	23	43
TOPLAM	53	100

Tablo 10: Konya Milletvekillerinin Meclis Tecrübesi Dağılımı

Tabloda görüldüğü gibi Konya milletvekillerinin % 57'sının meclis tecrübesi bulunmaktadır. Bu karşılık, % 43'nün, ilk defa meclise giriyor olması, yeni aktörlerin siyasete dâhil olması itibariyle olumsuz gibi görünse de, siyasette deneyim ve uzmanlık yönüyle, sistemin kurumsallaşmasına katkı sağlaması bakımından % 57'lik oranın tecrübeli olması kurumsallaşmaya katkı sağlayacaktır.

Türkiye geneline baktığımızda 1946 yılında toplanan mecliste, daha önce mecliste bulunan milletvekillerinin oranı % 66.14, 1950'de % 23.87, 1954'de % 48.76 ve 1957'de 39.37'dir[29]. Ortalama % 44,5'dir. Konya'da aynı dönemde deneyimi olan milletvekillerinin oranı % 57'dir. Görüldüğü gibi Konya'daki siyasi kurumsallaşma oranı Türkiye genelinin 13 puan ilerisindedir.

C. DEĞERLENDİRME

1. Konya'nın Önemi

Türk siyasi hayatında Konya'nın yeri farklı olmuştur. Konyalıların Milli Mücadele'ye yapmış oldukları katkılar ne kadar önemli ve vazgeçilemez ise Çok partili döneme geçişte de öyle olmuştur. Milli Mücadele döneminde yediden yetmişe Konya'nın katkısı gerçekten önemlidir. İlginç olduğunu düşündüğümüz ve Anadolu'nun diğer bölgelerinde olmadığını bildiğimiz bir örnekle, Konya'nın Milli Mücadele'ye katkısını belirtmek yerinde olacaktır. İstiklal Mücadelesinin başlarında sadece kadınların organize ettiği ve yine sadece kadınların iştirak ettiği bir protesto mitingi yapılmıştır. Organize edenin ve katılımcısının kadın olduğu böyle bir mitingin diğer bölgelerimizde yapılmadığı bilinmektedir. Bu yönüyle Konyalının Milli Mücadeleye katkısının önemli olduğu söylenebilir. Konya'nın bu öneminden dolayı İstiklal Mücadelesinin lideri Atatürk, İstanbul ve İzmir'den sonra en sık ziyaret ettiği il burası olmuştur.

2. Milletvekilleri

Çok partili dönemde Konya milletvekillerini yaş dağılımına göre tasnif edersek şöyle bir tablo çıkmaktadır: % 20'si 36-40, % 26'si 41-45, % 23 46-50, geri kalan (% 31) 50 yaş üstü ve 30-35 yaş grubunu teşkil etmektedir. Görüldüğü gibi bu dönemde Konya milletvekillerinin büyük bir çoğunluğu (% 69) 50 yaşın altında olmakla genç grubunu teşkil ettiği söylenebilir. Dönemlere göre yaş grubunu tahlil edersek, 1957 yılında seçilen milletvekillerinin diğer dönemlere kıyasla daha genç olduğu görülmektedir. Bu dönemde 30–35 yaş grubunu teşkil eden milletvekili oranı % 14. 3 olarak gerçekleşirken, bu oran 1946 ve 1950 seçiminde sıfır, 1954 seçiminde % 5. 3 olarak gerçekleşmiştir.

Demokratikleşmenin bir kıstası olarak kabul edilen yerlilik ölçütüyle değerlendirme yapmak gerekirse, en yüksek yerlilik oranı 1946 yılında gerçekleşmiştir. Bu dönemde seçilen milletvekillerinin % 85'i Konyalıdır. En düşük oran % 11 ile 1950 seçiminde olduğu görülmektedir.

Çok partili dönemde Konya milletvekillerinin % 85'i yüksek okul, % 9. 5'i orta ve lise mezunu, % 3, 6'sı İlkokul mezunudur. Görüldüğü gibi milletvekillerinin büyük bir çoğunluğu üniversitesi mezunudur.

Konya siyasetinde kurumsallaşma kriteri olarak mesleki durum ve tecrübe zemininde değerlendirme yapılmıştır. Konya milletvekillerinin % 75.5'i serbest meslek erbabı, % 18.9'u bürokrat, % 5.6'sı müteşebbis meslek gruplarını teşkil etmektedir. Meslekî dağılımın ayrıntısına baktığımızda % 20'lik oran ile doktorlar en yüksek grubu teşkil etmektedir. Daha sonra % 11. 4 ile avukatlar gelmektedir. Milletvekillerini tecrübe kriterine değerlendirdiğimiz zaman tecrübesi olanların oranı % 57'dir. Bu oranın kurumsallaşma açısından olumlu bir katkı sağladığı söylenebilir.

3.Tek Partiden Çok Partiye Dönüş Süreci

1946 genel seçimi iktidar partisi valilerinin kontrolünde yapılmış, pek çok sandıkta oylar

[29] Tuncer, 2003, 334.

DP'ye atılmış fakat sandıktan CHP çıkmıştır. Demokrasiye geçişin ilk seçimi olan bu seçim, çok tartışılmış ve şaibeli bir seçim olarak hafızalarda yer etmiştir. Bu şaibenin temelinde, dönemin iktidar partisinin yolsuzluklarından söz edilse de asıl sebep seçim sistemidir. Bu konuda çok şikâyette bulunan DP, CHP'nin yerinde olsaydı, yapılan uygulamanın çok farklı olacağını sanmıyoruz. Zira sistem, istismara müsaittir. Yani seçimlerin yönetilmesi işinin iktidar partisi tarafından yürütülmesi, sözü edilen şaibelerin doğmasına sebep olmuştur. Çünkü iktidar partisi seçimlerin tarafıdır. Tarafsız bir yönetimin idaresinde yapılacak bir seçim ancak objektif olabilir. Bu bakımdan kamuoyunda hiç de iyi imaj bırakmayan, 1946 genel seçimlerinden hemen sonraki günlerde, muhalefet sürekli olarak seçimlerde adlî teminatı gündeme getirmiştir. 16 Şubat 1950 tarihinde kabul edilen hâkim teminatını ihtiva eden seçim kanunu, Çok partili sisteme geçiş kadar önemlidir.

4. Yeni Bir Dönemin Başlangıcı: 1950 Seçimi

1950 seçimi, CHP'nin bazı politikalarında önemli değişikliklere sebebiyet vermiştir. Mesela Tek partili dönemde hassasiyetle uygulanmış olan dinî politikalar, bu süreçte değişmeye başlamıştır. Mesela 1949 yılında on il merkezinde din adamlarına yönelik olmak üzere kurslar düzenlenmeye başlamış ve 1949'da Ankara'da İlahiyat Fakültesi açılmıştır. 1950'de 19 Türbenin açılmasına karar verilmiştir. Bu ve benzeri örneklerden yola çıkılarak denebilir ki, Çok partili döneme geçilmesiyle birlikte, *"laiklikten, devrimlerden ödünler vermeye"* CHP'nin başladığı söylenebilir.

1950 genel seçiminde CHP'nin kazanacağına "kesin bir şekilde inanan" CHP Konya Bölge müfettişi Hıfzı Oğuz Bekata'nın, seçim sonuçları açıklandıktan sonraki yorumu çok ilginçtir. Bekata, CHP'nin seçimi kaybetmesini "Düne kadar vekil vatandaştık. Şimdi asil vatandaş olduk" şeklinde yorumlamıştır. Bekata'ya göre CHP'nin oy kaybetmesi, CHP'lileri hem çok "kıymetlendirmiş" hem de "kuvvetlendirmiştir". Şu sözler Beketa'ya aittir; "Muvafakatı (iktidarı) savunmak gibi güç bir durumda idik. Şimdi muhalif olmak gibi hoş ve kuvvetli bir vaziyete geçtik. İktidarın adı güzeldir. Fakat muvafakatın (iktidar) imrenecek tarafı yoktur. Bunun için DP'den kazanan arkadaşlara yakında bize imrenmeye mecbur kalacaklardır ".

5. Tersine İşleyen Propaganda Süreci ve Niçin DP?

Siyasî propagandada temel amaç, muhatabı ikna ederek oyuna talip olmaktır. Yani normal demokratik sistemde, siyasî parti temsilcileri vatandaşların beklentilerine cevap vererek oy talep ederler. Seçim sürecinde siyasetçiler, seçmenlere proje üreterek ve onların beklentilerine cevap vererek iktidara aday olduklarını ilan ederler. Bu konuda politikacıların seçmenleri ikna etmeleri beklenir. Bu süreçte fedakârlık yapması gereken ve yorulması gereken siyasetçilerdir. Ancak bu ikna etme işi, Çok partili dönemini ilk iki seçiminde tersine işlemiştir. Yani seçmenler, en az siyasetçiler kadar hatta onlardan daha fazla dönemin iktidarının baskılarına göğüs gererek seçim faaliyetlerine katılmışlardır. Bundan dolayı 1950 seçiminde DP'nin iktidara gelmesi çok zor olmamıştır. DP'liler ve onun genel başkanı, Türkiye'de her gittiği yerde sevinç gözyaşları içinde karşılanmıştır. Bir siyasi parti başkanının gözyaşları içinde karşılanması ve kurbanlar kesilmesi, şayet muvazaa değilse[30], işin başında seçimin kazanılması demektir. Seçmenlerin gözyaşları içinde mitinglere katılması, politikacıdan ikna edilmeyi değil, onu iktidara taşımaya hazır olduğunu ifade eder. Bir siyasî partinin başkanını halk, gözyaşları içinde karşılıyorsa zaten geriye başka bir şey kalmamaktadır. Bu tespitimize Türkiye'nin farklı bölgelerinden örnekler verilebilir. Konya'dan örnek verelim. DP Genel Başkanı Celal Bayar, 1948 yılında, üç günlük Konya seyahatinde, kalabalık bir halk kitlesi tarafından sevinç gözyaşları içinde karşılanmıştır. Başka bir ülkede olduğunu sanmadığımız bir sıcaklıkla ve inanılmaz fedakârlıkla halk, DP'yi bağrına basmıştır. Bayar'ın bu gezisinde vatandaşlar *"canlarını bile"* vereceklerini haykırmışlardır. Propaganda amacıyla vatandaşlara giden partililerin, halktan oy istemek için fedakârlık yapması beklenirken, seçmenlerin politikacılara *"kurban olmayı"* dile getirmeleri, herhalde Türkiye'ye mahsus bir manzara olmalıdır. Seçmenlerin bu davranışı şüphesiz ki, DP'nin iktidara gelmesini kolaylaştırmıştır.

1946 genel seçimi hariç Konya'da, 1960 ihtilaline kadar sürekli olarak DP kazanmıştır. 1950 yılından itibaren niçin Konyalılar DP'yi desteklemişlerdir? Bunun temel sebebi, 23

[30] Muvazaadan kastımız yani toplama bir kalabalık demektir. Vatandaşların kendiliğinden toplanması ve toplanan vatandaşların gözyaşları içinde ve davullarla, zurnalarla politikacıları karşılaması sonucu tayin eden en önemli göstergelerden birisidir.

yıllık CHP iktidarının uygulamış olduğu bazı politikalar sebebiyle halkta bırakmış olduğu yılgınlıktır. Bu durumu, o günlerde Konya'da avukatlık yapmakta olan Haydar Koyuncu'nun şu sözleri çok iyi özetlemektedir: *"DP fakir fukaranın, zulme uğramışın, aç ve sefilin yanında olduğundan dolayı 1950'de büyük bir oyla iktidara geldi. Köylü, tahsildar ve jandarmadan yılmıştı. Mesela köydeki komşularımızdan rahmetli Ahmet Deveci'nin mahalleye gelen tahsildarı görünce nasıl duvardan duvara atlayıp kaçtığını daha bu gün (2007) gibi hatırlarım"*[31].

1950 seçimlerinde DP'nin bu kadar yüksek oy alacağı, -DP'nin genel başkanı da dâhil- tahmin edilmemekteydi. Bundan dolayı olsa gerek, DP genel başkanı Celal Bayar, Konya'daki bir konuşmasında hükümete koalisyon teklifini gündeme getirmiştir. CHP bu teklife sıcak bakmamıştır. Bu seçimde DP'nin çok fazla oy alamayacağı kanaati CHP Konya örgütünde de yaygındır. Parti müfettişi Hıfzı Oğuz Bekata, Konya'da CHP'nin seçimi kazanacağından çok emin olduğunu belirtmiştir. Hatta o kadar emindir ki, Bekata'ya göre, DP Konya teşkilatı; CHP'nin *"aktifliği"* karşısında son derece *"pasif"* kalmıştır. Konya DP teşkilatının bu "pasifliği" sebebiyle parti Genel Merkezi Konya'dan ümidini kesmiştir. 1950 seçimleri, kamuoyunda beklenenin aksine DP çok yüksek oranda oy alarak seçimleri kazanmıştır.

Konya'da DP'nin tercih edilmesinin sebeplerinden birisi de, adayların, halkın beklentilerini iyi formüle etmeleridir. Mesela Konya DP milletvekili adaylarından Himmet Ölçmen, 1950 seçimleri sırasında yaptığı bir konuşmada, müdür saltanatından söz etmektedir. Ölçmen mühendis olduğundan bir hesap yapmıştır. Ölçmen'in yaptığı hesaba göre; ülkede müdürlere tahsis edilen daktiloların değeri dönemin fiyatlarıyla 300 milyon liradır. Bu daktilolar müdürlerin elinden alınacak ve 300 milyon lira tasarruf yapılarak bu para köylünün dertlerine harcanacaktır. Ekmeğin karneyle verildiği ve şekerin karaborsa olduğu bir dönemde 300 milyonluk bir tasarruftan söz edilmesi, çok zekicedir ve bu meblağın köylünün dertlerine harcanacağının belirtilmesi politik olarak çok kurnazcadır. Ölçmen konuşmasında hayat pahalılığını eleştirerek, buna sebep olanların genel müdürler olduğunu şu ilginç sözlerle açıklar; *"Başbakanlığın 60 bin liralık aşçı tahsisatı pahalılığın sebeplerinden birisidir. Bakanlık arabasını sokak sokak dolaştırarak limon aldıranlar pahalığı meydana getirenlerdir"*. Bakanlık arabasını limon için sokak sokak dolaştırmak sanki trenin karada dolaştırmak gibi bir şeydir. Bu tespitlerde gerçeklik payı ne kadar vardır tartışılır ama Ölçmen'in yaman bir polemikçi olduğu anlaşılmaktadır.

[31] Kayseri, *Duayen Siyatetçi..*, 37.

6. İktidar-Muhalefet İlişkileri

946 genel seçiminde CHP, iktidara talip olmayan bir muhalefet partisi özlemi içinde olmuştur. Bu özlemi seçim öncesinde CHP adına konuşma yapan Behçet Kemal Çağlar *"CHP'nin yaptıklarını öpüp başına koyan"* şeklinde ifade etmiştir. Yine aynı seçimde CHP, DP'nin iktidarı, köylüler üzerinde ekonomik ve dini baskılar yaptıkları konusundaki eleştirilerini, *"yıkmak ve Allah ile kul arasına"* girmek olarak değerlendirmiştir. Mesela DP'liler, köy okullarının inşasını devletin yapması gerektiğini söylemektedirler. Aynı şekilde vatandaşların dinlerini öğrenme ve yaşama konusunda iktidar partisinin engeller çıkardığını ifade etmektedirler. CHP ise DP'nin bu söylemlerine karşı, yukarıda ifade edildiği gibi *"yıkıcı ve Allah ile kul arasına"* girmek şeklinde karşılık vermektedirler.

1950 seçiminde, DP yaptığı propagandalarda, iktidara geldiğinde neler yapacağını vaat etmekten çok, CHP'nin 23 yıllık iktidarını eleştirmeyi tercih etmiştir. Jandarma baskısı, hayat pahalılığı, idarecilerin tarafgir tutumları, partizanlık yapmaları, köy okulları inşasının köylüye yük olması ve devlet başkanının tarafsız olması gerektiği gibi konular, DP propagandasının ana unsurlarını teşkil etmiştir.

7. Partilerin Kitlelerle Buluşması

Çok partili dönemin ikinci seçimi olan 1950 seçiminde DP'liler, CHP'den farklı olarak, halkla birebir temas kurmayı tercih etmişler ve bunda da başarılı olmuşlardır. Gerçi bu başarıda arslan payının halkta mı yoksa DP'li politikacılarda mı olduğu tartışılabilir. Hatta CHP'nin uzun süren iktidarı döneminde halkta bırakmış olduğu olumsuz izlerin, halkın DP'ye yönelmesinde oldukça etkili olduğunu belirtmek gerekir.

DP'li politikacılar açık hava toplantılarında büyük kalabalıkların toplandığı mitinglerde heyecanlı konuşmalar yapmışlardır. Dikkat edilirse, *"büyük kalabalıkların toplandığı"* ifadesini kullandık. Çünkü bu kalabalıklar, tamamen DP'nin gayretiyle toplanmış değildir. Halk, büyük oranda kendiliğinden toplanmıştır. Yani bir anlamda talep, arzı doğurmuştur. Uzun süren Tek partili dönemden yeni bir sürece girilirken halkın, farklı bir partiyi tercih

edeceği belliydi. O parti de DP olmuştur. DP bu süreçte yeni bir proje üretmek yerine Tek partili dönemin eleştirisini yapmıştır. Bundan dolayı CHP'nin konuşmacıları, DP'yi programsızlıkla suçlamışlardır. 1946 seçiminde Konya'da Behçet Kemal Çağlar'ın ve dönemin Çalışma Bakanı Sadi Irmak'ın konuşmalarında bu husus vurgulanmıştır. Yani iktidar partisinin konuşmacıları, DP'nin programsızlığına işaret etmişlerdir. Esasen CHP'nin gündeme getirdiği, DP'nin programsızlığı konusundaki iddiasında haklılık payı bulunmaktadır.

DP, meydan toplantılarında halk tarafından hüsnü kabul görmüştür. Bu meydan toplantıları, halkın yönetimi belirleme sürecinde çok önemli bir kırılma noktasını teşkil etmiştir. Yani halkın *"adam"* yerine konulması anlamında önemli bir gelişmedir. DP, yukarıda da işaret edildiği gibi, bu toplantılarda sadece arzı endam etmiş olduğunu ifade etmek herhalde çok yanlış olmayacaktır. DP, mitinglerde genellikle, *"milli irade"*, *"halkın sesi"* ve *"milli hamiyet"* temalarını işlemiştir. DP'li konuşmacılar, halka hitap ederken, onların gururlarını okşayıcı bir tarzı tercih etmişlerdir. Mesela Celal Bayar, Akşehir'deki mitingde *"kahraman Akşehirliler, lütuf ve davetiniz üzerine aranızda bulunmaktan büyük bahtiyarlık duyuyorum"* şeklinde söze başlamıştır. İzmirlileri *"Ege'nin kahraman evlatları"* olarak selamlamıştır.

1946 seçiminde CHP, genellikle halk ile meydanlarda buluşmayı değil salon toplantılarını tercih etmiştir. CHP'nin konuşmacıları halkla temas kurarken de *"devletin kurucusu ve kollayıcısı"* olmanın verdiği *"devlet ciddiyetini"* konuşmalarına yansıtmışlardır. Mesela İnönü, konuşmalarında *"anlaşılıyor mu"* diye hitap ederken, Bayar, *"Benim söyleyeceklerim, sizin bildiklerinize yeni bir şey ilave etmeyecektir"* ifadesini kullanmıştır.

CHP'nin en çok zorlandığı konulardan birisi *"başı kasketliler"* ile meydanlarda buluşmalarıdır. Bu konuya temas eden *Babalık* gazetesi, şu soruyu sormuştur:*"Düne kadar hor görülen, beğenilmeyen başı kasketlilerin yarın reylerini kazanmak, artık bir meseledir. Yakın tarihlere kadar köy, kasaba dolaşmayan, halkın ayağına gitmek, dertlerini dinlemek akıllarından geçmeyenlerin nasıl bir tavır takınacakları meraka değmez mi?"*.

8. Atatürk İmajı

DP bir yandan baskıcı kanunların değiştirilmesini talep ederken diğer taraftan da Milli Şef ile Ebedi şef figürleri arasında bir gerginlik meydana getirmek için Atatürk imajını güçlendirmiştir. Devlet dairelerinden İnönü'nün resimlerini kaldırarak, yalnızca Atatürk'ün resmini bırakmışlar ve paralara yeniden Atatürk'ün resmini basmışlardır. Hulusi Köymen *"Eğer Atatürk bugün sağ olsaydı, Demokrat Parti'nin başında yer alırdı"* diyerek Atatürk üzerinden politika yapmıştır. Çok partili döneme geçilmesinin ilk yıllarında, CHP'nin Atatürk'ü, eskiye nazaran çok fazla öne çıkarmadığı görülmektedir. Bunda, Bayar'ın *"Atatürkçülüğünden"* şüphe duyulmamasının etkili olduğu düşünülebilir. CHP'nin bu dönemde, iktidarı DP'ye kaptırmamak için *"devrimlerden"* tavizler vermeye başladığı görülmektedir. Özellikle 1950 seçimlerinden önceki günlerde, CHP iktidarda kalabilmek için *"dinî"* açılımlar yapmıştır. Mesela Konya CHP İl Başkanlığı tarafından parti genel merkezine, gönderilen bir yazıda, halkın *"vicdanî duygularını okşayacağı"* değerlendirmesiyle *"dini talepler"* gündeme getirilmiştir. CHP Konya İl Başkanı Mümtaz Ataman imzasıyla parti genel merkezine gönderilen 26 Temmuz 1949 tarihli yazıda; CHP'nin seçimlerde başarılı olabilmesi için din eğitiminin önemle ele alınması ve bunun için de; ilkokullarda din eğitimine önem verilmesi istenmiştir. Ayrıca muhalefet tarafından da sıkça gündeme getirilen ilahiyat fakültesinin derhal açılması önerilmiştir. Her iki teklifte süratle uygulamaya sokulacak ama, bu ve benzeri "tedbirlerle" CHP'nin iktidardan düşmesi önlemeyecektir.

CHP'nin bir başka açılımı da, Tekke ve Zaviyeler Kanunuyla ilgili olmuştur. Bu kanunda bazı değişiklikler yapılmış ve gazetelerde, açılacak türbelerin listeler verilmeye başlanmıştır. Bu listeler yayınlanarak isteyen vatandaşlarımızın açılmış olan türbeleri ziyaret edebilecekleri belirtilmiştir. CHP, Demokrasinin genel ve eşit oy ilkesi gereği, herkesin iktidarın belirlemesinde söz sahibi olduğundan, Tek partili dönemde, önemsenmeyen dindar kesimin oyları, bu süreçte önem kazanmaya başlamıştır.

DP muhalefetteyken sürekli gündeme getirdiği, köylülere baskı yapıldığı konusundaki iddialarını, kendisi iktidara gelince uygulamaya başladığı görülmektedir. Mesela Konya'nın Cihanbeyli ilçesinde bu baskılardan birisi yaşanmıştır. 1950 seçiminden hemen sonra İl Genel Meclisi seçimleri yapılmıştı. Bu seçimde DP'liler, Cihanbeyli'nin köylerinde *"Eğer DP'ye rey vermezseniz sizlere tohum verilmeyecektir"* şeklinde propaganda yapmışlardır. Bozkır'da, DP milletvekilleri Remzi Birand ve Himmet Ölçmen, kendi partilerine oy verecek olanların, devlete olan kredi borçlarını erteleme konusunda devlet bankasına baskı yaptıkları hakkında basında haberler yer almıştır.

9. Konyalı Seçmenlerin Mesajı

Konyalı seçmenler politikacılardan yol, elektrik, su ve belki bunlardan önce inancını yaşamak için ortam talep etmişlerdir. Bu istekler seçim meydanlarında gündeme getirildiği gibi kongrelerde de seslendirilmiştir. Mesela 1952'de Başbakan Adnan Menderes'in de katıldığı Konya İl Kongresinde Ilgın delegesi Zeki Danacı yapmış olduğu konuşmada çok ilginç talepleri ihtiva etmektedir. Danacı, yapmış olduğu konuşmasında din meselesi, fuhuşla mücadele, Marshall yardımı gibi konularında görüşlerini açıklamıştır. Şu sözler delege Danacı'ya attir: *"Millete haftada üç beş sefer İngilizce dersi öğretiliyor. Fakat şimdiye kadar unutulan din derslerini, tam manasıyla din adamları yetişinceye kadar acaba radyodan haftada üç sefer olsun millete öğretmek kabil değil midir? Bu Müslüman memleketinde her gün 2-3 saat alafranga çalgılar çalarken niçin haftada bir sefer Kur'an okutuluyor. Radyo evine birçok ses ve saz sanatkârları alınıyor da niçin birkaç hafız alınıp da her sabah namazından sonra yarım saat olsun Kur'an-ı Kerim okutulmuyor.* Danacı'nın ilginç bir istediği daha vardır; kamu kuruluşundaki bütün kadın personelin işine son verilmesi. Danacı'ya göre, kamu kuruluşlarında, Öğretmenler, hemşireler, hastabakıcılar ve hademeler hariç, bütün kadın personelin işlerine son verilmelidir.

Ilgın delegesinin seslendirdiği bu taleplerden bir kısmı DP iktidarı tarafından yerine getirilmiştir. Mesela Radyodan Kur'an-ı kerim okutulmaya başlanmıştır, ilkokullarda daha önce seçimlik olarak okutulmaya başlanan din dersleri program dâhiline alınmıştır. İmam hatip okulları açılmış ve hacca gidenlere döviz tahsis edilmiştir. Ancak 1953 yılında meydana gelen Yalman olayından sonra DP, dinî çevrelerle arasına mesafe koymuştur. Aynı doğrultuda olmak üzere 1944 yılında başlanan Anıtkabir İnşaatı hızlandırılarak tamamlanmıştır. Bu kapsamda olmak üzere Millet Partisi ve Milliyetçiler Derneği mahkemece kapatılmıştır.

Laiklikle İlgili Tartışmalar:

Çok partili dönemde CHP ile DP'nin laiklik anlayışı, teoride farklı olmasa da pratikte farklı olmuştur. DP'li seçmenlere göre, CHP'liler laikliği *"dinsizlik"* olarak değerlendirmektedirler. Mesela bu konuda 1954 DP İl Kongresinde bir konuşma yapan Sarayönü delegesi Ahmet Tümer şunları söylemiştir: *"Yüzde doksan dokuzu Müslüman olan bu memlekette DP'nin laiklik anlayışı ile CHP'nin aynı olamaz. CHP laikliği dinsizlik olarak kabul etmiştir, Bu memlekette fesat kumkumaları Masonlar ve komünistler içimize giremeyeceklerdir"*. DP milletvekillerinin bu konudaki görüşleri bundan çok farklı değildir. Milletvekili Umran Nazif Yiğiter bir konuşmasında; *"DP iktidarının ezanı Arapça okumakla bu memleketin dinine, inanışına en büyük hizmeti yapmıştır. Bu hizmetten dolayı iktidarımız şeref duyar"* demiştir. Ancak Laiklik konusunda Celal Bayar ile Adnan Menderes'in aynı görüşleri paylaştıkları söylenemez. Gazeteci Kemal Bağlum'un naklettiği göre, Celal Bayar ve Adnan Menderes'in birer konuşma yaptığı bir mitingde, Menderes din konusuna temas ederek, İslam dininden olan Türk milletinin dilediği kadar ibadet edebileceğini, 1923'ten sonra din ile ilgili olarak getirilen kısıtlamaların kaldırılacağını söylemiştir. Başbakanın bu sözleri üzerine meydan alkıştan inlemiştir. Söz sırası Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a geldiğinde, Bayar da din konusuna temas etmiş ve başbakanın tam tersi olarak, Atatürk ilkelerine hiç kimsenin karşı çıkamayacağını vurgulamıştır. Bayar konuşmasını şöyle tamamlamıştır; *"Elbette Türkler müslümandır. İsteyen dilediği kadar ibadet etmekte serbesttir. Ancak, bunun anlamından irticaya taviz verileceği çıkarılmamalıdır. İrticadan bu ülke çok zarara görmüştür*

1954 genel seçimlerinde DP Konya Teşkilatının seçim beyannamesinde CHP'nin laiklik anlayışı şöyle eleştirilmiştir: *"Halk partisi laiktir. Fakat laikliğe verdikleri ters mana sebebiyle yaptıkları laikliğe tamamen aykırı olup adeta din aleyhtarlığıdır"*. Beyannamede, CHP'nin eski programındaki laiklik tanımı hatırlatılarak, CHP'nin laikliği, *"din düşmanlığı"* olarak kabul eden anlayışı terk etmiş gibi görünse de zihniyet olarak bu durumun devam ettiği iddiasına yer verilmiştir. CHP'nin din-devlet ve din-dünya ilişkisi hakkındaki tanımlar tartışma konusu yapılmıştır. DP, CHP'nin, din ile siyasetin birbirinden ayrılması gerektiği görüşüne katılmakta fakat dinin, devlet ve dünya işlerinden büsbütün ayrı olmasına itiraz etmektedir. Şayet din, devletten ayrılırsa o zaman halkın din ile ilgili hizmetleri nasıl yürütülecektir?

DP, Köylü Partisinin laiklik anlayışını genel itibariyle doğru bulurken bazı yönleriyle *"hatalı"* bulmaktadır. Mesela bu parti programının 16. Maddesinin şu paragrafına itiraz etmektedir: *'Türkiye'de bütün dinlere, din müesseselerine, din bilgini yetiştirmek için açılan müesseselere eşit haklar tanınmasını millet hayatı bakımından gerekli bulmaktayız'"*.

DP'ne göre; ülkemizde yaşayan gayrimüslimler ayrı bir cemaat şeklinde organize olmaları mümkün olabilir fakat aynı organizasyon Müslümanlar için mümkün değildir. Çünkü Müslümanlar, cemaat oluşturarak *"vahdet"* oluşturamazlar. Sonuç olarak DP, din ile devletin birbirinden ayrılmasını riskli görmektedir.

SONUÇ

Çok partili dönemde (1946–1957) Konya'da dört genel seçim yapılmıştır. Bu seçimlerde oylamaya katılım oranı ortalama % 81.7 olarak gerçekleşmiştir. DP'nin almış olduğu ortalama oy oranı % 46.2'dir. CHP'nin ortalama oy oranı ise % 45'dir. İlginçtir, inceleme yaptığımız dönemde CHP ile DP'nin aldıkları oy oranı arasında bir puan oy farkı olmasına rağmen, CHP sadece bir dönem (1946) iktidarda kalmış diğer üç dönemde DP tek başına iktidar olmuştur. Bu durumun seçim sisteminden kaynaklandığı görülmektedir. Bu dönemde yapılan dört ara seçime Konya dâhil değildir.

Seçimlere CHP, DP, CMP, Hür. P., KP olmak üzere beş parti katılmıştır. CHP ve DP bütün seçimlere katılmıştır. CMP, 1954 ve 1957 seçimlerine katılmış ve her iki seçimde de % 10 oranında oy almıştır. Hür. P, sadece 1957 seçimine katılmış ve % 4. 4 oranında oy almıştır. KP ise 1954 seçimine katılmış ve % 1.3 oranında oy almıştır.

Demokrat Parti bütün eksikliklerine rağmen gerçek demokrasiye giden yolu açmakta aracı olmuştur. Çok partili sisteme geçişte, dış baskıların olduğu bir gerçektir. Ne var ki, bu dış baskılar sadece 1945'li yıllara mahsus değildir. Tanzimat ve Islahat Fermanları, I ve II. Meşrutiyet'in ilanı gibi, dönemeçlerde de benzeri dış baskıların olduğu bilinmektedir.

Şerif Mardin'in geliştirdiği modele göre, Türkiye'de iki farklı değerler kümesi ve bu değerlere bağlı iki sosyal kesim olan, merkez ve çevre vardır. Tanzimat'tan beri gelen bu iki çizgide CHP merkezi temsil ederken, DP taşrayı temsil etmiştir. Asker ve sivil bürokrasi ile aydınların oluşturduğu merkez kesim batıcılığı, laikliği, merkeziyetçiliği, sosyal ve kültürel hayatın devletçe denetlenmesini savunmuştur. Tabanını köylerde ve kasabalarda yaşayan çiftçi, küçük esnaf ve vasıfsız işçiler ile alt kademe memurların oluşturduğu çevre kesim ise daha çok merkeze karşı olmak ortak paydasında birleşmekte, geleneklere ve dinî değerlere bağlı, ekonomide liberal, idarede adem-i merkeziyetçi ve aile yaşamında muhafazakar değerleri benimsemiştir. Konya'daki seçmenlerinde çoğunlukla çevre kesimin değerlerini benimsemiş olmaları itibarıyla, oylarını DP'ye verdikleri anlaşılmaktadır. Gerçekten de sosyolojik olarak bakıldığında Konyalı seçmenlerin Çok partili dönemde DP'ye oy vermelerinde bu tespitin haklılık payı bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

SÜRELİ YAYINLAR

Babalık

Ekekon (Gazetelerin tarihleri ilgili bölümlerde belirtilmiştir).

KİTAP VE MAKALELER

AKANDERE, Osman. "Atatürk'ün Konya'yı Ziyaretleri ve İlk Ziyareti ile İlgili Gözlemler", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sa:XIV, Mart 1998.

AKGÜN, Birol. *Türkiye'de Seçmen Davranışı, Partiler Sistemi ve Siyasal* Güven, Nobel Yayınları, Ankara 2007.

ARABACI, Caner. AYHAN, Bünyamin. DEMİRSOY, Adem. AYDIN, Hakan. *Konya Basın Tarihi*, Palet Yayınları, Konya 2009

ARSLAN, D. Ali. "Tek ve Çok Partili Dönemlerde Türk Siyasi Elitlerinin Toplumsal Profillerinin Karşılaştırmalı Analizi", *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 1, Sayı: 2, 2005.

KAYSERİ, İnsan. *Konyalı Duayen Siyasetçi Haydar Koyuncu*, Bahçıvanlar Basım ve Yayın, Konya 2007.

OTMANBÖLÜK, Günver. "Sandıktan DP, Tasniften CHP Çıktı Seçilmeyenler Milletvekili", *Tarih Medeniyet*, Sayı: 27, 1996.

TOSUN, Tanju. *Türk Siyasal Hayatında Seçimler ve İzmir*, Orion Yayınları, Ankara 2009.

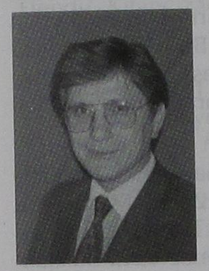
TUNCER, Erol. Osmanlı'dan Günümüze Seçimler (1877–2002), TESAV Yayınları, Ankara 2003.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Konya 1950, 1954, 1957 Milletvekili Seçimi Sonuçları http://www.tuik.gov.tr/ (28 Ocak 2010)

YÜCEKÖK, Ahmet N. *Siyaset Sosyoloji Açısından Türkiye'de Parlamentonun Evrimi*, Ankara Üniversitesi siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No: 533, Ankara 1983.

MEŞRUTİYET'TEN CUMHURİYET'E BANKACILIK VE KONYA'DA FAALİYET GÖSTEREN MİLLÎ BANKALAR

Ahmet ATALAY*

19.01.1956 yılında Konya'nın Bozkır ilçesine bağlı Taşbaşı köyünde doğdu. İlk ve Orta öğrenimimi Çumra' da tamamladıktan sonra Konya Selçuk Eğitim Enstitüsü Sosyal Bilgiler Bölümü'nden Haziran 1979'da mezun oldu. İlk görevine Sivas Zara Şerefiye Ortaokulu'nda başladı. Sırası ile; Konya Ticaret Lisesi, Sarayönü İmam Hatip Lisesi ve Konya Meram Ortaokulu'nda çalıştı. 1988 yılında Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Tarih Anabilim Dalı'nda lisans, 1997 yılında aynı Üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans yaptı, halen aynı anabilim dalında "Doktora" öğrencisi. Evli ve üç çocuk babası halen; Selçuk Üniversitesi Rektörlüğü Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı'nda okutman olarak görevini sürdürmektedir.

Başlıca Eserleri: Milli Mücadele Konya Kuvâ-yı Milliyeciler I – II, Konya, 1997; Beyşehirli Gazilerin Milli Mücadele Hatıraları, Konya, 2000

Selçuk Üniversitesi Rektörlüğü Atatürk Araştırma ve Uygulama Merkezi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Öğretim Elemanı

ÖZET

Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e (1908-1923) Konya'da, Konyalı zenginler ve toprak ağaları, yörenin kredi problemini halletmek için millî bankalar kurdular.

Bu bankalar adı geçen dönemde ciddi faaliyetler gösterdikleri gibi, çalışmalarına Cumhuriyet'in ilanından sonra da devam ettiler. Hattâ bazıları 1950 ve sonrasına kadar da varlıklarını sürdürebildiler.

Cumhuriyet'in ilânından sonra, daha güçlü sermayelerle kurulan yeni bankaların Konya ve ilçelerinde şubelerini açmalarıyla birlikte, Konya'daki bu bankalar karşılarında tutunamayıp kapandılar.

Anahtar Kelimeler: Konya, Banka, Sermaye

RESUME

De Meşrutiyet à République (1908-1923), les riches et les gens qui possèdent de grandes propriétés ont fondé à Konya certaines banques nationales pour résoudre le problème de crédit de la région.

Ces banques ont fait d'importantes activités dans la période citée ci-dessus et ont continué à leurs travaux après la proclamation de la République. Même certaines d'entre elles ont pu survivre jusqu'à 1950 et les années suivantes.

Elles ont dû fermer contre les nouvelles banques qui ont été fondées après la proclamation de la République avec un capital beaucoup plus grand et qui ont ouvert leurs succursales à Konya et à ses communes.

Mots clés: Konya, la banque, le capital

GİRİŞ

Para ticaretiyle uğraşanlara banker, para işi gören müesseseye banka denir (Ziya, 1334: 15). Bankasız millet, bankasız siyaset, bankasız imar, bankasız müstemleke olmaz (Borsa Rehberi, 1928: 236).

"Memalik-i Osmaniye'de sarraflık yani muhtelif cins meskukatı yek diğerine tebdil etmek, para bozmak sanatı ve ticareti pek eski zamandan beri yapılmaktadır" (İktisadiyat Mecmuası, 44-48/1333: 17) Ancak 1800'ün son çeyreğine kadar, Osmanlı'da, şimdikine benzer şekilde sarraflık ve bankerlik işleriyle azınlıklar ilgilenmektedirler.

Mithat Paşa'nın 1864 yılında, Ziraat Bankası'nı kurmasıyla birlikte, Osmanlı Devleti'nin hemen hemen büyük vilayetlerinin hepsinde bu bankanın şubeleri açılmıştır. Bankanın en önemli görevleri arasında, ülke ziraatini desteklemek ve çiftçiye kredi vermek vardır.

Padişah II. Abdülhamid'in emriyle Ziraat Bankası Konya Şubesi, 19 Haziran 1896 yılında açılmıştır. Açıldığı zamanki ilk sermayesi 315 561 kuruş olup, 1314 (1896) yılı sonuna kadar bu sermayeye 2.015 460 kuruş 39 para ilave edilerek toplam sermaye 2.331.021 kuruş 39 paraya yükseltilmiştir (KVS, H. 1317: 74).

H. 1317 yılı, Konya Vilayet Salnamesine göre, Ziraat Bankası Konya Şubesi Banka Meclisi'nde, 1 reis, 1 banka memuru, 1 muavin, 4 aza, 1 çiftlik müdürü görevlidir. 1 memur, 1 muavin, 1 birinci katip, 1 ikinci katip olmak üzere toplam 4 kişi de banka personeli vardır (KVS, H. 1317: 75).

1900'lü yıllarda ise, Konya'da para ticaretinde Ziraat Bankası Konya Şubesi, Osmanlı Bankası Konya Şubesi ile çok sayıda sarraf ve banker bu alanda faaliyet göstermektedirler.

Meşrutiyet inkılâbı ile birlikte millî ekonomi cereyanları filizlenmeye başlayınca, halktan toplanan küçük miktarlardaki para ile anonim şirketler kurma fikri yayıldı (Şanda, 1967: 73). Bu tür kurulan şirketlerden bazıları, milyonları bulan sermayeleri ile birlikte, bankacılık faaliyetine başladılar. İşte bu konuda Osmanlı şehirleri içinde, Konya ili ve Konya halkı "ilk olma özelliği"ne sahiptir (Ziya, 1334: 31).

İktidar partisi İttihat ve Terakki, millî bankacılığın gelişmesi yönünde büyük çabalar harcadı ve bölgesel bankaların çoğalmasına çalıştı. Kurulan bu yerel bankalar, genellikle yöre tacirlerinin banka hizmetlerini, özellikle de kredi gereksinimini karşıladı (Akgüç, 1992: 28). Hattâ bu bankalar sadece bankacılık yapmakla kalmamış, değişik ticari faaliyet kollarında, yeni yeni teşebbüsler meydana getirmişlerdir. Biz de araştırmamızda, bu manada Konya'da kurulanları ele alacağız. Çünkü vilayet bankalarının mahallî ticaret ve sanayi üzerinde büyük tesirleri vardır.

2- KURULAN BANKALAR, KURUCULARI VE AMAÇLARI

Bu bankalardan ilki 1322 (1906)'de sarraf dükkânı ve bankerlik bürosu olarak açılan ticarethanedir ki, daha sonra burası 1326 (1910) yılında genel anlamda faaliyetini bankacılıka kaydırmış olup (Anadolu, 1324: 2), kurucuları, Konyalı Maruni azınlıklardan İlyas Çaha ve Yusuf Şar'dır. Bu bankanın diğer bir ortağı da Fransız vatandaşı olan fakat Konya'da oturan, Abraham Haralamidis'tir (DH. İUM 60/12; b: 1-4).

Konya İlyas Çaha-Yusuf Şar Bankası ismiyle bilinen bu bankanın 1912 yılı sermayesi 120.000 lira olup, bugünkü Tevfikiye Caddesi üzerinde Kapu Camii'ni geçince vakıf dükkânlarına bakan sağ köşe başındadır (Konya Rehberi, 1/1329: 4).

Millî bankalardan ikincisinin kuruculuğunu; Nakipzâde Hacı İbrahim Efendi, Abaoğlu Hacı Mustafa Efendi, Kadı-zâde Hacı Etem Efendi, Attar Ağa-zâde Eyüp Efendi ve Keleşzâde Hacı Ahmet Efendi'nin yaptığı (KOİMAŞ ND[1], 1327, m.1; Şd, 1234/5, m:1; İ.MMS,142/1329 L-26, m: 1) Konya İktisadî Millî Anonim Şirketi'dir. 1 Mart 1325 (1909)'de kurulan banka aşağı yukarı 1960 yıllarına kadar faaliyetini sürdürmüş olup, geçirdiği bir yangın sonucu kapanmıştır.

Kurulduğu zamanki amacı borç almak-borç vermek, gerektiğinde mali, ticari, sanayi ve madeni menkul ve gayri menkullere dair bütün ticari muameleleri yürütmektir (KOİMAŞ ND, 1327, m:1, A.DVN MKL 52/13, m:1).

Konya'da kurulan diğer bir millî banka da, kurucularının Hacı Mendizâde Yusuf Ziya Paşa, Konya Mevlâna Dergâhı Postnişini Mehmet Veled Çelebi Efendi, Hz. Mevlânâ sertariki Adil çelebi, Hüsnü Efendizâde Kâzım Bey, Maytapzâde Rıfat Efendi, Kadızâde Ahmet Efendi, Mazlumzâde Hacı Osman Efendi, Mecidiyezâde Akif Bey, Burhanzâde Hacı Mustafa Efendi, Burhanzâde Hacı Mehmet Efendi, Termiyecizâde Hüseyin Efendi, Keleşzâde Hacı Ahmet Efendi, Halimzâde

[1] KOİMAŞ ND: Konya Osmanlı İktisadi Millî Anonim Şirketi Nizamnâme-i Dahilisi

İhsan Efendi, Taşbaşlızâde Nazif Efendi, Kalfazâde Hacı Sabit Efendi, Tokatzâde Hacı Mustafa Efendi, Aksaraylı Vehbi Efendi, Tımraşlı Etem Bey, Taşbaşlızâde Hüseyin Efendi, Nuri Efendizâde Muhittin Paşa, Nuri Efendizâde Rıfat Efendi, Nuri Efendizâde Mehmet Emin Bey, Tahir Paşazâde Cevdet Efendi, Karahafızzâde Mustafa Efendi, Haydarzâde Süleyman Asaf Bey, Nuri Efendizâde Hüsamettin Bey, Ahi Babazâde Yusuf Efendi, Aşçızâde Mustafa Efendi, Hacı Mendizâde Süleyman Efendi, Hacı Mendizâde Nuri Efendi, Gaznezâde Nuri Efendi, Hacı Vehbizâde Niyazi Efendi, Nalbantzâde Abdurrahman Efendi, Hacı Cerizâde Seyit Efendi, Kitapcızâde Kemal Efendi, Kadızâde Mehmet Efendi, Tokatzâde Mehmet Efendi, Termiyecizâde Hüseyin Efendi, Hacı Mendizâde Kaşif Efendi, Hadimli Abdi Azmi Efendi, Termiyecizâde Mehmet Efendi, Termiyecizâde Mevlüt Efendi, Tokatlızâde Nuri Efendi, Abaoğlu Hacı Mustafa Efendi, Derviş Mehmetzâde Cevri Efendi, Hüseyin Efendizâde Niyazi Efendi, Hamamcızâde Recep Efendi, Afakizâde Mehmet Efendi, Keleşzâde Ümit Efendi, Şamilzâde Mehmet Efendi, Hacı Osmanzâde Hacı Mehmet Rüştü Efendi, İsmail Çavuşzâde İsmail Efendi, Kışıkçızâde Tahir Efendi, Ehvinzâde Nuri Efendi, Ereğlili Hacı Rüştü Efendi, Mehmet Rüştü Efendi Mahdumu Ahmet Hamdi Efendi, Hidayetzâde Mustafa Efendi, Abdurrahmanzâde Memiş Efendi, Çaycı Köylüzâde Recep Efendi, Alibeyhöyüklü Hacı Süleyman Efendi, Kellecizâde Hacı Halil Efendi, Botsalızâde Hacı Emin Efendi, Serdarizâde Cemil Efendi, İbaoğluzâde Ali Efendi, Gilisralızâde Hacı Ali Efendi, Hacı Kaymakzzâdede Kasım Efendi, İbaoğluzâde Tevfik Efendi, Keleşzâde Mehmet Efendi, Doğrucanzâde Hacı Tahir Efendi, Dava Vekili Musa Kazım Bey, Halimzâde İzzet Efendi, Karahafızzâde Ali Efendi, Keleşzâde Nuri Efendi, Türkmenzâde Hacı Osman Efendi, Atikzâde İsmail Efendi, Hamzazâde Hakkı Efendi, Koygunzâde Ali Efendi, Kalfazâde Hüseyin Efendi, Abdülkerimzâde Numan Efendi, Kişnişcizâde Ahmet Efendi, Gilisralızâde Hacı Tahir Efendi, Hacı Dedezâde Selahattin Efendi, Aksaraylı Ali Bıçakcızâde Etem Efendi, Aksaraylı Hacı Ahmet Efendi Mahdumu Gani Efendi, Aksaraylı Ali Bıçakcızâde Mehmet Efendi, Aksaraylı Ali Bıçakcızâde Halil Efendi, Hacızâde Mehmet Ali Efendi, Aksekili Hacı Hasan Efendizâde Mehmet Nuri Efendi, Veysel Efendizâde Hafız Hüseyin Efendi, Tayip Efendizâde Mehmet Tahir Efendi, Armutluzâde İsmail Efendi, Kaşıkçızâde Mehmet Efndi, Kadir Çavuşzâde Hafız Ahmet Efendi, Sıraçzâde İsmail Efendi, Armağanzâde Mehmet Efendi, Lefkelizâde Abdülkadir Efendi, Gözlüklüzâde Ali Rıza Efendi, Kartalzâde Hüseyin Efendi, Hotamışlı Hacı Himmet Ağa ve Gediklizâde Mustafa Efendi olduğu (KEOAŞ ND[2], 1334, m: 1) Konya Ahali Bankası Türk Anonim Şirketi'dir.

99 yıllığına kurulmuş olan bankanın kuruluş tarihi 26 Mart 1334 (1918) olup (Mukavelât, nr: 25; 41), 3 Nisan 1340 (1924)'da Ahali Bankası ismini almıştır (BOA, 030 18 01 01/10 33 11).

İlk kuruluş amacı, usul ve kanunlara göre şehir ve kasabalarda elektrikle aydınlanma ve bu kuvvetle tramvay tesisleri kurma, sanayi müesseselerinin elektrik ihtiyacını karşılayacak elektrik üretim tesisleri kurma, dekovil hatları tesisi, ziraat aletleri ithalâtı ve satımı, tuğla ve kiremit fabrikaları tesisi, soğuk hava depoları inşası ve bataklık arazileri kurutma işi ile birlikte her tür ticaretle uğraşmak (KEOAŞ ND, 1324, m:1) iken ismini değiştirip Ahali Bankası olduğu zamanki amacı ise, bilcümle bankacılık muameleleriyle uğraşmakla beraber bilhassa mevduat kabul etme, teminat mektupları verme, çek, senet ve poliçe işlemleri yürütme, halka ve küçük sanat erbabına kredi açma, bilhassa Konya ve civarındaki vatandaşların krediye olan taleplerini karşılamaktır (İktisadi Yürüyüş 51-52-53/1342: 69).

Konya'nın bir başka millî bankası ise 200.000 lira sermaye ile 1331 (1915)'de kurulmuş olan (İktisadiyat Mecmuası, 10/1332: 7) Konya Köylü Bankası'dır.

Konya Köylü Bankasını "Konya Vilayeti dahilinde geliştirilen tarıma katkı ve bu işle uğraşanların kredi sorunlarını çözmek amacıyla Konya Valisi Azmi Bey, kuruluşunu başlatmış, Vali Muammer Bey ise faaliyete geçirmiştir.

Bankanın idare meclisini, merkezde Konya Valisi, İl Ziraat Müdürü, Ziraat Muallimleri, ilçelerde Kaymakamlar, ilçe Ziraat Müdürleri, Ziraat Muallimleri ve Ziraat memurları, köylerde ise muhtar ve köy ihtiyar heyetleri oluşturmaktadır.

Konya Türk Ticaret Bankası, Konya'nın diğer bir millî bankasıdır. Banka 50 sene müddetle kurulmuş olup, kurucuları Hacı Musazâde Hacı Nafiz Efendi, Nuri Efendi-zâde Rifat Efendi, Tahralı-zâde Ali Efendi, Yüzbaşı-zâde Hacı Halil Efendi, İbrahim Hüsnü Efendi-zâde

[2] KEOAŞ ND: Konya Elektrik Osmanlı Anonim Şirketi Nizamnâme-i Dahilisi

Ahmet Efendi, Hozatlı Ali Dede-zâde Hasan Efendi, Ali Efendi-zâde Hüseyin Efendi, Eğinli-zâde Mehmet Efendi, Güllü-zâde Ali Efendi, Ali Efendi-zâde Mustafa Sabri Bey'dir (Şd. 1271/6, b: 3, m: 1; İ.DUİT 124/27, b: 3, m: 1)

Bilcümle banka muamelâtıyla iştigal etmek için (Mukavelât, nr: 25:237; MV 252/639) kurulan bankanın İstanbul Hükümeti ve Padişah Vahdettin'in iradesine göre kuruluş tarihi 28 Ağustos 1336 (1920) (Mukavelât, nr: 25:237), Ankara TBMM'si Hükümeti'nin onayına göre ise kuruluş tarihi 23 Eylül 1336 (1920)'dir (BCA, 030.18.01.01/01 12 17).

Aynı dönem içerisinde Konya'nın Akşehir İlçesinde ise Kurra-zâde Hacı Bekir Efendi, Ak Ağazâde Abdullah Efendi, Kurrazâde Hacı Mehmet Efendi, Vartanyan Hacı İhsan Efendi, Köse Ahmet-zâde Hacı Rüştü Efendi, Yargamiyan Hacı Rasim Efendi, Esdoryan Hacı Mesrup Efendi ve İbrahamiyan Arakli Efendiler (Meşrik-i İrfan, 84/1325: 4) 1 Mart 1325 (1909) tarihinde "Akşehir Osmanlı İktisadî Şirketi"ni kurdular. Şirket 5 Eylül 1332 (1916)'de ismini yeniden tescil ettirerek "Akşehir Osmanlı İktisat Anonim Şirketi"ne dönüştürdü (A. {DVNS MKLT. D, nr:24: 191).

1909'da 3 yıllığına kurulan şirket 1916'da tescil edildikten sonra imtiyaz müddetini 50 yıla çıkarmış (MOOAŞ[3], 1334: 28) olup, amacı ise; Teâlî (yükselme) vatan için biraz gayret ve hamiyet için memlekette belli bir müddet zarfında büyük bir sermaye meydana getirmek ve sarraflık üzerine kanunlar çerçevesinde kefalet karşılığı borç para alıp vermekten başka bakkaliye üzerine çalışmaktır (Meşrik-i İrfan, 31/1325: 2). Hattâ Meşrutiyet'in tanıdığı ticaret ortamından istifadeyle tüccar ve esnaflara ve bilumum Akşehir ahalisinden maddeten zayıf düşmüş olanlara, ihtiyacı kadar belde iktisadiyatına katkı yapacaklara yardımda bulunmaktır (Şd. 1776/33, b: 2).

24 Temmuz 1332 (1916) tarih ve 337 numaralı mazbataya göre ise bankanın amacı, Akşehir kazası dahilinde akçe ifraz ve umumen her nevi teminat ile tahvilat ve emtiai ticariye ve emval-i menkule merhunatı ile hulliyat mukabilinde avans ve ikrazatında bulunmak ve itibari mali açmak ve her nevi çek ve kambiyo ve iskonto muamelesi icra ve bilumum banka muamelâtı ile uğraşmak (Mukavelât, nr: 24/191; MV 245/6; İ.DUİT 120/12, b: 4) ve ülke dahilinde ve icab eden mahallerde komisyon muamelâtı yapmak ve ecnebi memleketlerde ticaret malları sevk ederek satmak, esham ve tahvilat alıp satmak ve komisyon şubelerine sevk edilecek mallara mukabil sahiplerine avans vermek icabında ticari şirketler tesis etmek ve hakiki veya hükmi şahsiyete sahip müessese veya şirketlere ve millî sanayi işlerine iştirak eylemek, su, maden, elektrik tesisatı ve işletme imtiyazlarını almak ve işletme işlerini, teşkil edeceği anonim şirketler vasıtasıyla yaptırmak, bankaya ait gayri menkuller edinmek ve banka alacaklarının sağlamlaştırılması için banka tarafından her türlü gayri menkulü teminat olarak ipotek almak ve bankalar kanunu hükümlerine göre haczedilmiş gayrimenkulleri ihale yoluyla başkalarına satmaktır (ABND[4], 1950: 3).

Akşehir İlçesi'nde 1332 (1916)'da kurulan diğer bir millî banka da Akşehir Çiftçi Bankası'dır. Bankanın amacı, Akşehir'de tarım makineleri ve tarım ürünlerinin yaygınlaştırılması, tarımla uğraşanların desteklenerek üretimlerinin değerlendirilmesi ve örnek tarım çiftlikleri oluşturularak, modern tarım tekniklerinin uygulanmasını sağlamak iken, 1922'den sonra bankacılık faaliyetlerine başlayarak önceki amacına çek, kambiyo, senetsel çalışmalar ile tüccarlara kredi vermenin yanısıra mevduat hesapları açma ve kapama alanında ticari faaliyette bulunmayı da eklemiştir. Ayrıca her türlü gayrimenkul edinmekte uğraşı alanı arasındadır.

Akşehir Çiftçi Bankası'nın kurucuları ise; Mustafa Efendi-zâde İbrahim Ağa, Yalvaçlı Hacı İbrahim-zâde Tevfik Efendi, Akşehir Osmanlı Bankası Kapıcısı Niğdeli Ahmet Efendi, Akşehir Kaymakamı Fuad Bey, Hacı Nafi-zâde Hacı Ali Efendi, Kurrazâde Hacı Bekir Efendi, Kurrazâde Hacı Mehmet Efendi, Ak Ağa-zâde Abdullah Efendi ve Halim Efendi-zâde Mustafa Efendi'dir (AÇBTAŞ HD[5], 1340: 1).

Ele alacağımız son millî bankamız ise Ereğli Çiftçi Bankası'dır. Banka Ereğli ilçesi merkezli olarak 13 Teşrinievvel 1335 (1919)de Kefalet ve İtibar üzerine öncelikli olarak Ereğlili çiftçilere ve tüccarlara kredi vermek üzere kuruldu. Herhangi bir problem yaşayıp kapanmazsa veya uzatılmazsa 60 yıl için faaliyet gösterecektir (EÇBAŞ ND[6], 1333: 4).

Bankanın kurucuları, Saki-zâde Hacı Ahmet Efendi, Hacı Nebi-zâde Arif Efendi, Piri Paşaoğlu Hacı Emin Efendi, Veli Yusuf oğlu

[3] MOOAŞ: Memalik-i Osmaniye'de Osmanlı Anonim Şirketleri

[4] ABND: Akşehir Bankası Nizamnâme-i Dahilisi

[5] AÇBTAŞ HD: Akşehir Çiftçi Bankası Türk Anonim Şirketi Hissedaran Defteri

[6] EÇBAŞ ND: Ereğli Çiftçi Bankası Anonim Şirketi Nizamnâme-i Dahilisi

Hacı Ali Ağa, Ağa-zâde Cemil Efendi, Hacı Emin-zâde Sıraç Hacı Emin Efendi, Hadimzâde Hacı Hüseyin Efendi, Muhittin-zâde Şükrü Efendi, Müftü-zâde Kazım Efendi, Ağa-zâde Mustafa Efendi, Esat-zâde Etem Efendi, Hüseyin Ağa-zâde Said Efendi, Kadir Ağa-zâde Süleyman Sırrı Efendi ve Hacı Derviş-zâde Mustafa Ağa'dır (İ.DUİT 123/23, b: 3; MV 253/29).

3- SONUÇ

Araştırmada, Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Konya'da İktisadi alanda çalışanların kredi sorunlarını gidermek maksadıyla, Konyalıların kurdukları mali kuruluşlar, amaçları ve kurucularından bahsedildi.

Bu da bize, adı geçen dönemde Konyalıların her alanda olduğu gibi parasal problemleri de çözme noktasında, ülkemizin diğer bölgelerinde olduğu gibi, ciddi faaliyette bulunduklarını gösterdi. Hatta bu sektörde ilk millî atılımcılardan oldukları görüldü.

Bu mali kuruluşlar yine aynı dönemde, sadece bankacılık işlemleri yürütmemişler, çeşitli ticari alanlarda da faaliyet göstererek hem yöre ekonomisine hem de ülke ekonomisine katkıda bulunmuşlardır.

Bu millî kuruluşlar Cumhuriyet'in ilanından sonra faaliyetlerini sürdürmüşlerse de 1925-1930 dünya kıtlığının ülkemizi etkilemesiyle bazıları çalışmalarını sonlandırmak zorunda kalmıştır. Bazıları ise, 1950'li yıllara kadar devamlılıklarını sürdürebilmişlerdir.

Ülkemiz ekonomisinin hızla kalkınması ve güçlü sermayelerin oluşmasıyla birlikte, ülkemizde yeni kredi kurumları meydana geldi. Bu yeni bankaların şehir ve ilçelerde teşkilatlanması karşısında tutunamayan bu yöresel millî müesseselerimiz değişik bahanelerle birer birer farklı tarihlerde kapanmışlardır.

KAYNAKLAR

A- Arşiv Vesikaları

a) BOA, DH. İ.UM 60/12

b) BOA, Şd. 1234/5

c) BOA, İ.MMS 142/1329 L-26

d) BOA, A.DVN MKL 52/13

e) BOA, Mukavelat Kayıt Defteri numara: 25

f) BOA, Şd. 1271/6

g) BOA, İ.DUİT 124/27

h) BOA, MV 252/63

ı) BOA, A.{DVNS, MKLT d., numara: 24

k) BOA, Şd. 1776/33

l) BOA, MV 245/6

m) BOA, İ.DUİT 120/12

n) BOA, İ.DUİT 123/23

o) BOA, MV 253/29

ö) BCA., 030 18 01 01/10 33 11

p) BCA., 030 18 01 01/01 12 17

B- Yayınlanmış Eserler, Gazeteler ve Mecmualar

Akşehir Bankası Nizamname-i Dahilisi, Ülkü Basımevi, Konya 1950.

Akşehir Çiftçi Bankası Türk Anonim Şirketi Hissedaran Defteri, 1340.

Anadolu, numara: 20, 6 Teşrinisani 1324 Cumartesi.

Borsa Rehberi 1928, İstanbul Esham ve Tahvilat Kambiyo ve Nukud Borsası Meclis-i İdaresi Tarafından Tertip Edilmiştir, Matbaa-i Ebuzziya, İstanbul 1928.

Ereğli Çiftçi Bankası Anonim Şirketi Nizamname-i Dahilisi, Hukuk Matbaası, İstanbul 1333.

Hüseyin Avni Şanda, "Türkiye'de Sermaye Şirketleri 1860-1918", *İstanbul Ticaret Odası Mecmuası,* Cilt: 84, No: 6-7, Haziran-Temmuz 1967.

İktisadi Yürüyüş, Cilt: 5, Sayı: 51-52-53, 18 Şubat 1942.

İktisadiyat Mecmuası, Yıl: 1, Sayı: 40, 19 Kanunusani 1332.

İktisadiyat Mecmuası, Yıl: 1, Sayı: 44-48, 8 Mart 1333.

Konya Elektrik Osmanlı Anonim Şirketi Nizamname-i Dahilîsi, Matbaa-i Amire, İstanbul 1334.

Konya Osmanlı İktisadî Millî Bankası Nizamname-i Dâhilisi, Konya Vilayet Matbaası, 3 Kanunuevvel 1337.

Konya Rehberi, numara: 1, 16 Haziran 1329.

Konya Vilayet Salnamesi, Hicri Yıl: 1317.

Mehmet Ziya, *Bankalar ve Muamelâtı,* Matbaa-i Orhaniye, İstanbul 1334

Meşrik-i İrfan, numara: 31, 22 Haziran 1325 Pazartesi

Meşrik-i İrfan, numara: 84, 7 Kanunusani 1325 Çarşamba.

Öztin Akgüç, *100 Soruda Türkiye'de Bankacılık,* Gerçek Yayınevi, İstanbul 1992.

Ticaret ve Ziraat Nezareti, *Memalik-i Osmaniye'de Osmanlı Anonim Şirketleri,* Hukuk Matbaası, İstanbul 1334.

قونیه اقتصاد ملی بانقه‌سی

بانقه‌نك عنوانی : قونیه اقتصادملی بانقه‌سی تورك آنونیم شرکتی

مرکز اداره‌سی : قونیه

مدتی : اللی سنه‌در :

مؤسسلر : عبا اوغلی حاجی مصطفی افندی ، قاضی زاده حاجی ادهم افندی ، کلشن زاده‌حاجی‌احمد افندی، نقیب زاده حاجی‌ابراهیم افندی

تاریخ تاسیسی : ۳۲۷ سنه‌سی

سرمایه‌سی : « ۱۵۰۰۰۰ » یوز اللی بیك تورك لیراسی ۹۲۷ سنه‌سی هیئت عمومیه‌سنده اوچیوز بیك لیرایه تزییدی تقرر ایتمشدر .

صورت تأدیه‌سی : تمتعات تأدیه ایدلمشدر .

مجلس اداره حاضره‌سی و مدیرلرنك اسامیسی : رئیس اول، قونیه‌مبعوثی کاظم حسنی بك رئیس ثانی، عبا اوغلی حاجی مصطفی افندی اعضالر: آقسرای مبعوثی موسی کاظم ، بلدیه رئیسی قره‌حافظ زاده خالص ، تجارت اوطه‌سی رئیسی بقال باشی زاده نوری ، قاضی زاده حاجی ادهم، تجاردن حلیم زاده احسان، اشرف زاده‌حسین، نقیب زاده محمد، عبا اوغلی زاده علی ، بکشهرلی عبدالله ، شاه زاده احمد بك وافندیلردر. مدیر حلیم اوغلی عزت وآحی قوزی زاده طاهربکلر.

تمتعاتك صورت توزیعی : کافهٔ مصارف تنزیل ایدلدکدن صوکره ٪ ۵ احتیاط آقچه‌سی و ٪ ۱۰ فوق‌العاده احتیاط سرمایه‌سی افراز وبقیه‌نك یوزده بشی مؤسسلره و ٪ ایکی بچنی هیئت اداره‌یه ویریله‌رك بقیه‌سی حصه‌دارانه توزیع اولنور .

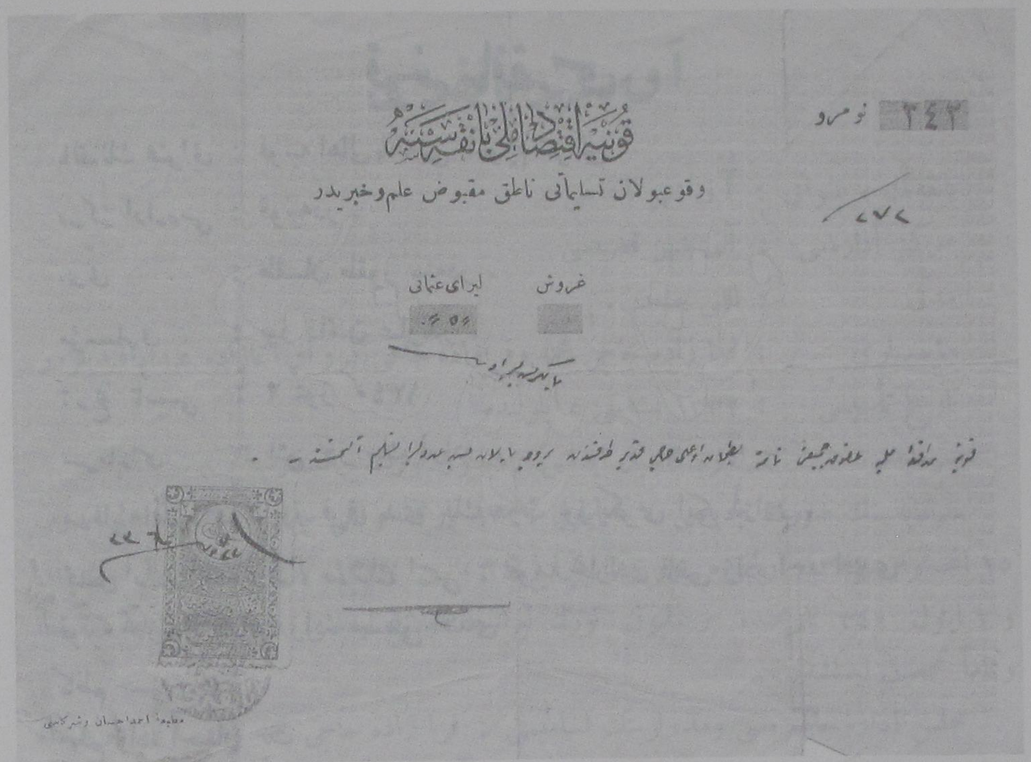
احتیاط آقچه‌سی : « ۱۵۰۰۰ » اون بش بیك تورك لیراسیدر. فوق‌العاده‌احتیاط سرمایه‌سی : ۲۲۹۰ لیرادر [۹۲۷ سنه‌سنده باشلامشدر]

تورکیه‌ده‌کی شعبلری : یوقدر .

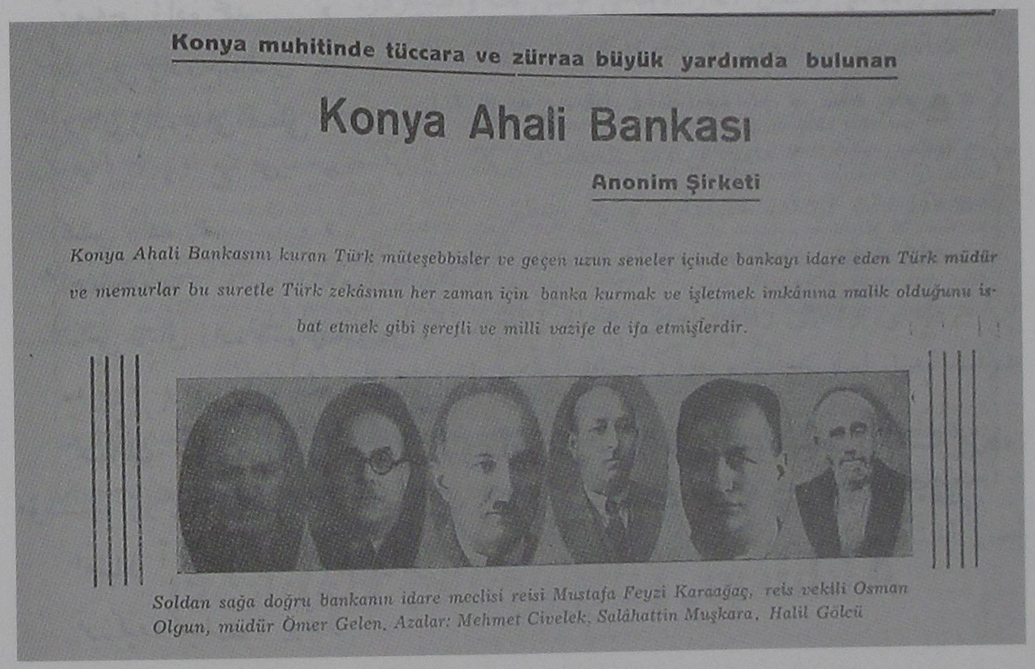
ممالك اجنبیده شعبه ومخابرلری : ممالك اجنبیه‌ده ایش بانقه‌سی واسطه‌سیله معامله یاپار .

مخابرلری : ایش بانقه‌سنك مرکز وبالعموم شعباتی ، ممالك شرقیه فرانسز بانقه‌سی مرسین شعبه‌سی، آطه پازاری اسلام تجارت بانقه‌سی وشعباتی، آطه پازار امنیت بانقه‌سی، آقشهر بانقه‌سی وشعباتی ، قره‌مان چیفتجی بانقه‌سی .

Konya İktisadi Millî Bankası ile ilgili bilgi

Konya İktisadi Millî Bankasına ait para makbuzu

Konya Ahali Bankası'nın son dönem yöneticilerinden bazıları

قونیه بانقه‌سی

بانقه‌نك عنوانی : قونیه اهالی بانقه‌سی آنونیم شرکتی

مرکز اداره‌سی : قونیه‌در .

مدتی : طقسان طقوز سنه‌در .

مؤسسلری : یوز ذاتدن عبارتدر .

تاریخ تأسیسی : ۲ تموز ۱۳٤۰

سرمایه‌سی : بش یوز بیك لیرادر .

سرمایهٔ حاضره‌سی : یوز قرق بدی بیك درت یوز یکرمی ایکی لیرادر .

مجلس اداره اعضالریله ، مدیرلرك اسمی : قونیه تجارندن قاضی زاده احمد افندی
قونیه تجارندن هدایت زاده مصطفی افندی
کاظم حسنی بك
حلیم زاده احسان بك
کتنجی زاده کامل افندی
ترمیه‌جی زاده محمد «
طوزجی زاده بهاءالدین «
برهان زاده‌حاجی‌مصطفی «
« « « محمد «
کلشن زاده عمر «
احمد حمدی «
حاجی قایماق زاده قاسم افندی‌در .

مدیر : برهان زاده حاجی مصطفی افندی‌در .

تمتعاتك صورت توزیعی : بدلی تسویه اولونمش سرمایه‌یه ٪ ۵ ، احتیاط آقچه‌سنه ٪۵، مؤسسلره ٪ ۱٤ ، مجلس اداره اعضالرینه ٪ ۰۵ مستخدمینه ٪ ۱ ، شرکایه ٪ ۸۰در.

احتیاط آقچه‌سی : ۷۳۷۰ لیرادر .

تورکیه‌ده‌شعبه‌لری : یوقدر

ممالك اجنبیده شعبه‌لری : یوقدر .

Konya Ahali Bankası'na ait genel bilgi

آق شهر بانقه‌سی

بانقه‌نك ، عنوانی : آق شهر بانقه‌سی

مرکز اداره‌سی : آق شهر قصبه‌سی

مدتی : اللی سنه‌در .

مؤسسلری : قرا زاده حاجی محمد وقرازاده حاجی‌بکرو اق آغازاده عبداه‌افندیلردر.

تاریخ تأسیسی : ۱۳۳۲ سنه‌سی ۵ ایلولنده

سرمایه‌سی : الیوم تحصیل ایدلمش برمیلیون تورك لیراسیدر .

سرمایه‌سنك صورت تأدیه‌سی : ۵ ایلول ۱۳۳۲ تاریخنده اللی بیك لیرا ایله تأسس ایدوب ۱۵ اغستوس ۱۳۳٤ تاریخنده یوز بیك لیرا و ۲٤ مایس ۱۳۳۷ تاریخنده ایکیوز بیك لیرا و ۱ ایلول ۳٤۰ تاریخنده بر ملیون تورك لیراسنه ابلاغ ایدلمش و درت سنه‌ده مقسطاً وتماماً تحصیل ایدلمشدر .

مجلس ادارهٔ حاضره‌سی ومدیرلرینك اسامیسی : قرا زاده حاجی محمد و آق آغازاده عبداه وحاجی رشدی بکزاده مصطفی و بربر حاجی خلیل آغا زاده خلیل وعبدالرشید زاده عبداه ومومجی زاده علی وخلیل آغا زاده حاجی یونس بك وافندیلردر.

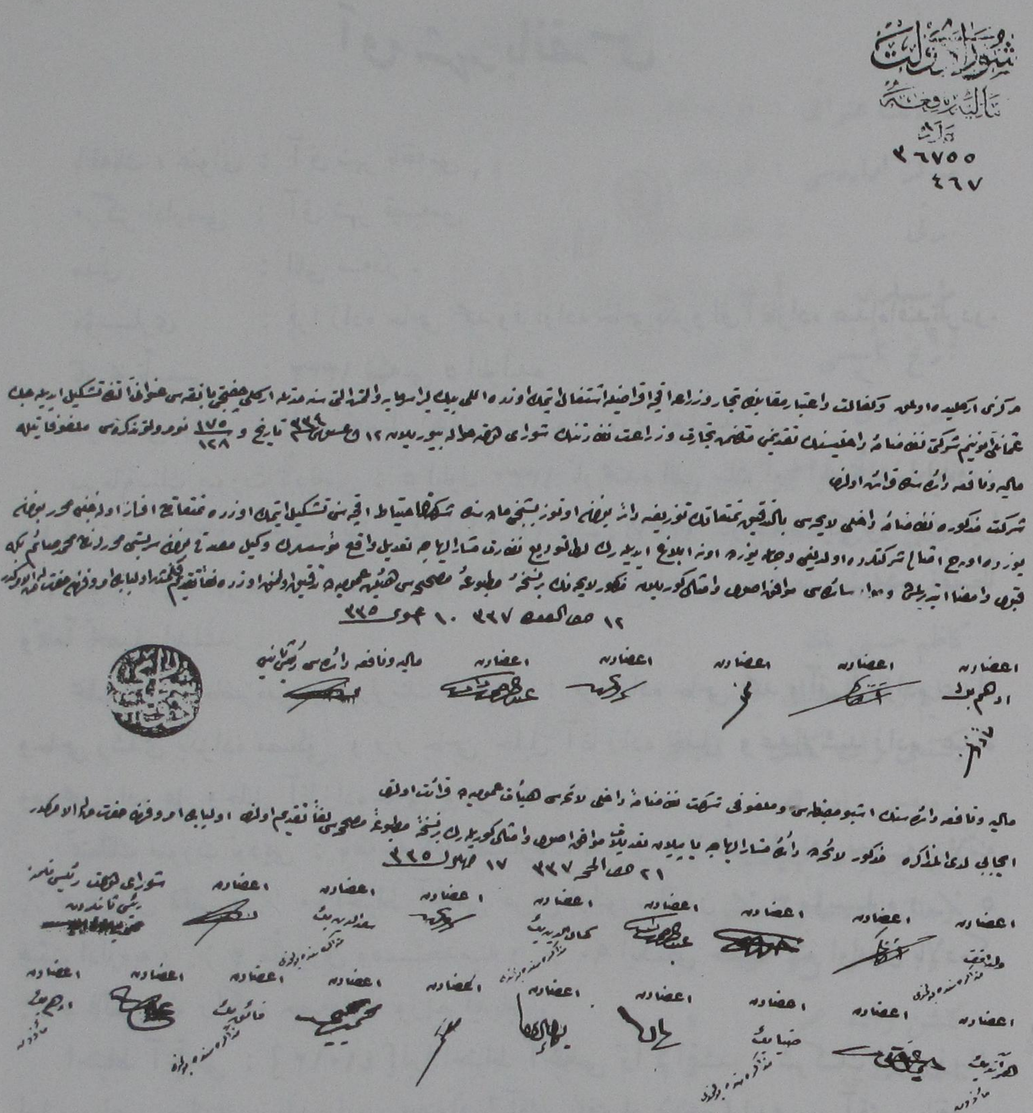
تمتعاتك صورت تودیعی : بانقه‌جه کافهٔ مصارفات بالتنزیل اولا تأدیه ایدلمش حصه بدلاتنه ٪ ۵ غروش فائض و ٪ ۱۰ احتیاط آقچه‌سی تفریق اولنور. باقیدن ٪ ۳ مؤسسلره و ٪ ۵ هیئت اداره‌یه و ٪ ۲ مأمورین ومستخدمینه و ٪ ۹۰ ایکنجی حصهٔ تمتع اولهرق بالاده‌کی ٪ ۵ فائض ایله برلکده حصه‌دارنه توزیع ایدیلیر .

احتیاط آقچه‌سی : [٤۱۰۱۲] لیرا احتیاط آقچه‌سی تراکم ایتمشدر . شرکتك ایکیوزبیك لیرا سرمایه‌سی بولندیغی زمانده اسمی وعنوانی [آقشهر اقتصاد عثمانلی] ایدی . آقشهر بانقه‌سی عنوانله تبدیل ایدلدیکی اثناده متراکم احتیاط آقچه‌سی سرمایه‌یه قلب ایدلمشدر .

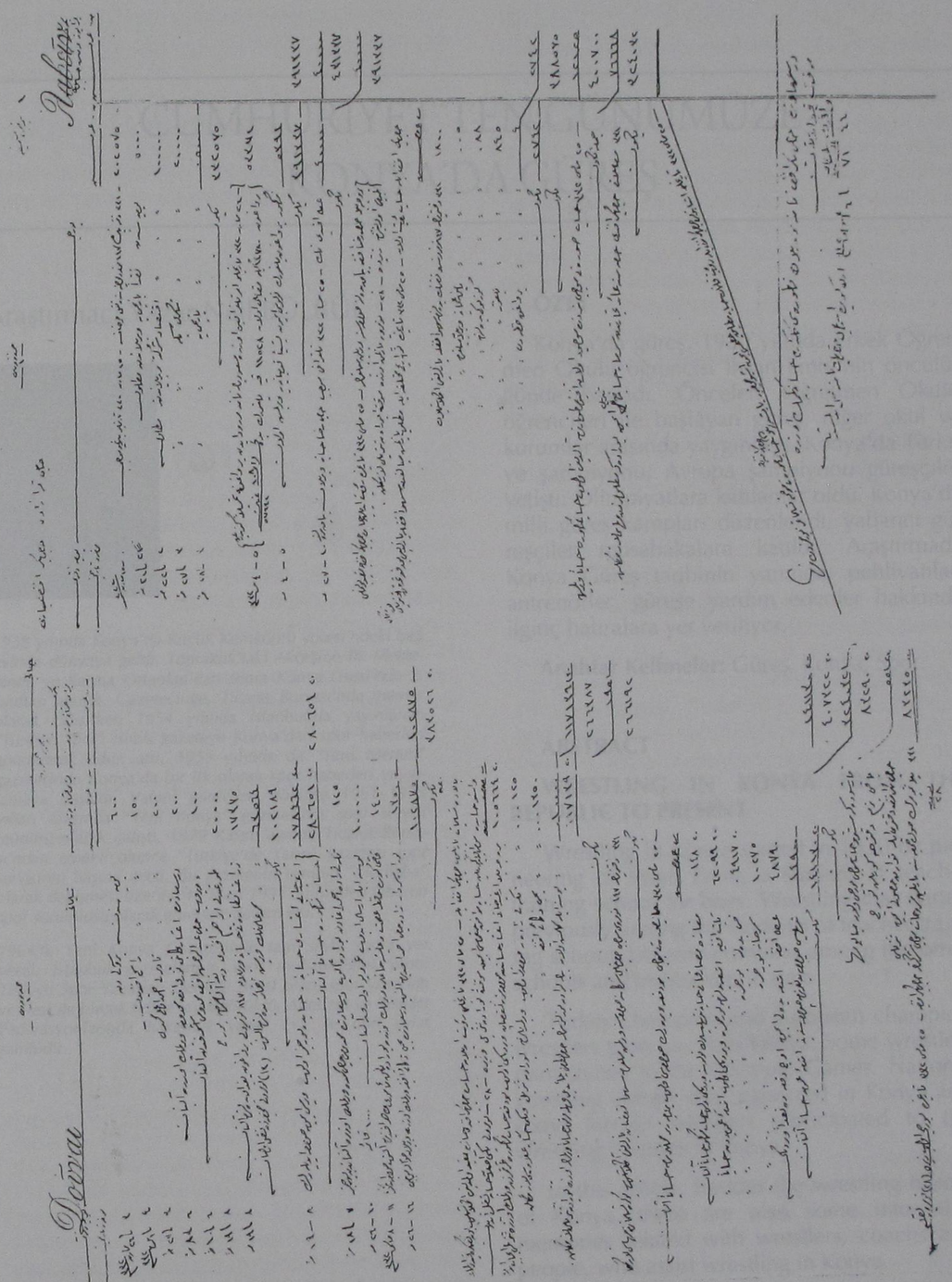
تورکیه‌ده کی شعبه‌لری : آقشهرده‌مرکزشعبه‌سی، ازمیرده واستانبولده برشعبه‌سی واردر.

ممالك اجنبیده شعبه ومخابره‌لری : ممالك اجنبیه‌ده مع‌التأسف شعبه ومخابره‌ی هنوز یوقدر تصور ایدلمکده‌در .

Akşehir Bankası ile ilgili genel bilgi

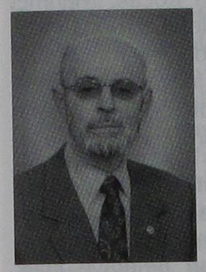
Ereğli Çiftçi Bankası'na ait Şura-yı Devlet Maliye ve Nafia Dairesi'nin
Mazbata Tutanağı

Akşehir Çiftçi Bankası T.A.Ş. Defter-i Kebir'inde
Hacı Bekir (Sümer) Efendi'ye ait hesap kaydı

CUMHURİYET'TEN GÜNÜMÜZE KONYA'DA GÜREŞ

Araştırmacı Yazar Nail BÜLBÜL

1938 yılında Konya'da Küçük Kumköprü yöresi'ndeki bağ evinde dünyaya geldi. Topraklık'taki Akçeşme İlk Mektebinde ve Karma Ortaokul'dan sonra Konya Lisesi'nde 2. sınıftan ayrıldı. Gazeteciliğe, Ticaret Borsası'nda memur olarak çalışırken 1954 yılında İstanbul'da yayınlanan "Türkiye Spor" isimli gazeteye Konya'dan spor haberleri göndererek adım attı. 1955 yılında da "Yeni Meram" gazetesinde Konya'da bir ilk olarak spor haberleri yayınlamaya başladı. Vatani görevden dönüşte 1961–1978 yılları arasında "Yeni Konya" gazetesinin spor servisi müdürü olarak çalıştı. 1979 Kasım ayında Ticaret Borsası'ndan emekli olunca "Türkiye'de Yarın" gazetesi spor servisinin başına geçti. Bu gazetenin isminin "Merhaba" olarak değişmesi üzerine 15 Mart 1991 tarihinden itibaren spor sorumlusu olarak görevine devam etti.

1964'te Yeni Konya Gazetesinde tam sayfa spora yer verdi. İstanbul gazetelerinin spor muhabirliğini yaptı. Türkiye Spor Yazarları Derneği üyesi olup, spor yazarlığı vesilesi ile birçok ödüle layık görüldü. Atletizm ve bisiklet Federasyonlarında hakemlik yaptı. Evli ve dört evlat sahibidir.

ÖZET

Konya'da güreş, 1930 yılında Erkek Öğretmen Okulu öğrencisi İhsan Emre'nin öncülüğünde başladı. Önceleri Öğretmen Okulu öğrencileri ile başlayan güreş, diğer okul ve kurumlar arasında yaygınlaştı. Konya'da Türkiye şampiyonu, Avrupa şampiyonu güreşçiler yetişti. Olimpiyatlara katılanlar oldu. Konya'da milli güreş kampları düzenlendi, yabancı güreşçiler müsabakalara katıldı. Araştırmada Konya Güreş tarihinin yanında, pehlivanlar, antrenörler, güreşe yardım edenler hakkında ilginç hatıralara yer veriliyor.

Anahtar Kelimeler: Güreş, Konya, Spor.

ABSTRACT

WRESTLING IN KONYA FROM THE REPUBLIC TO PRESENT

Wrestling in Konya started in 1930 by pioneering of İhsan Emre, a student at teacher training school for boys. Wrestling that started previously among the students of teacher training school, became common among the other schools and institutions in time.

Turkey champion and European champion wrestlers grow up from Konya. Some wrestlers participated to the Olympic Games. National wrestling camps was organized in Konya and some foreign wrestlers participated to the wrestling contests in Konya.

In this article, besides the wrestling history of Konya, there are also some interesting memories related with wrestlers, coachs and people, who assist wrestling in Konya.

Keywords: Wrestling, Konya, Sport.

Tarihçi İbrahim Hakkı Konyalı, **"Konya Tarihi"** nde *(s. 611)*, Osmanlı Padişahı Yavuz Sultan Selim adına meşhur Türk âlimi Kemal Paşazâde tarafından miladî 1518 tarihinde yazılan ve İstanbul Başvekâlet arşivinde 63 numarada kayıtlı olan Konya yazımında Kon-

ya'da bir **"Güreşçi Mahallesi"** ve **"Güreşçiler Tekkesi"** nin (1) olduğunu bildiriyor. Mahalle adları sıralamasında 73. sırada yer alan **"Güreşçi"** ifadesi de böyle bir mahallenin varlığını gösteriyor. Bu mahallenin yerini tesbit edemediğini, ancak 1939 yılında zamanın Kütüphane Müdürü Mesud Koman'ın, Aksinne Mahallesi'ndeki Aksinne Mescidi'nin batısında mezarlığın içinde **"Gildanlı Baba Türbesi"** nde bulduğu bir spor taşının mahalle ve türbenin tayininde önemli bir delil olduğunu belirten Konyalı, eskiden birçok yerde sporu teşvik için kurulmuş böyle tekkelerin bulunduğunu ifade ederek İstanbul'da Şücaeddin ve Şeyh Vefa camilerinin arasındaki çeşmenin yanındaki Güreşçiler Tekkesi'ni örnek gösteriyor.

Miladî 971 tarihli bir şer'i sicil defteri ile Ankara Kuyud-i Hâkaniyye ve İstanbul Başvekâlet arşivindeki belgelerde Konya'da da **"Güreşçi Mahallesi"** yer alırken, Mesud Koman'ın, harap hâlde gördüğü bu türbenin bir köşesine atılmış, pehlivanların idman yaparken yararlandığı, bir tarafının yarım daire hâlinde yontulmuş, ortasından açılan bir yırtmacın altında el ile kavramak için tutacak yer bulunan ve üzerinde **"Pehlivan"** kelimesi okunan günümüzdeki adıyla **"Dambıl"** diyebileceğimiz, Türk spor tarihi ile ilgili önemli bir belge niteliği taşıyan bir taş Ankara Etnoğrafta Müzesi'nde bulunuyor.

KONYA'DA GÜREŞ 1930'DA BAŞLADI

Cihan Pehlivanları çıkarmış olan ecdadımız, ata sporumuz olan güreşte eskiden er meydanı olan çayırlarda ve köy düğünlerinde faaliyet gösterilirken, minder güreşi adı verilen serbest ve greko romen stillerinde de Dünya, Avrupa ve Olimpiyad şampiyonları yetiştirmiştir. Ülke çapındaki minder güreşine paralel olarak Konya'da da güreş çalışmaları 1930'un ilk yıllarında **"Muallimîn"** *(Erkek öğretmen okulu)* talebesi **"Cici Molla"** lâkabıyla anılan İhsan Emre'nin öncülüğünde, tayinle Konya'ya gelen memurların çocukları ve talebeler arasında başladı (2). Eskiden serbest güreşe **"Alaturka"**, greko romen güreşe de **"Alafranga"** denilirdi. Konyalı ilk güreşçileri arasında muallimat talebeleri, öğretmen Sıtkı Bey ve Karamanlı Remzi sayılabilir. Daha sonra bunlara Faruk Nazıroğlu, Adnan ve Siyret Güntel dahil oldu.

1935-1950 yılları arasında Konya güreşinde Yusuf Yöreli, Tuğrul Orhon, Mustafa Güdekler, Osman Öz, Cemal Ilgıdır, Osman Çay, Fahrettin Akbaş, Kemal Ugan, Hamza Sesigür, Hasan İyican, Ahmet Gönal, Faruk Nazıroğlu ve Naci Öz gibi güreşçilerin isimleri öne çıkıyor.

CİCİ MOLLA İHSAN EMRE VE SONRASI

İhsan Emre okuldan mezun olup, Konya'dan ayrılınca eski millî takım antrenörlerinden Necati Tokbudak, gelerek çalışma yaptırmaya başladı. Ancak, 6 ay sonra o da Konya'dan gittiği için görevi Faruk Nazıroğlu üstlendi. Sonra sırasıyla Yusuf Yöreli, Fahrettin Akbaş, Nasuh Akar, Gazanfer Pektaştan, Fahrettin Akbaş (2. defa) Duran Koçak, Mehmet Heybeli, Duran Koçak (2. defa), Erdoğan Koçak, Mustafa Şahin, Haydar Şahin, Halil Karaçor ve Bilal Demirhan çalışmalarda antrenörlük yaptılar. Bunlardan bir bölümü Beden Terbiyesi'nde kadrolu, bir kısmı da fahrî çalıştı.

Şehirde müsait bir yer olmadığı için güreş çalışmaları ilk yıllarda Alâaddin Tepesi eteğinde Orduevi ile Alâaddin Keykubat Salonu'na çıkan yolun sağında bulunan Belediye Halk Sineması'nın arasında yer alan Halkevi'nin 1. katında bir odada yapılırken, Halkevi 2. Dünya Savaşı sırasında depo hâline getirildiği için çalışmalar 8.5 yıl Arapoğlu Makası'ndaki Fransız Katolik Kilisesi'nde sürdürüldü. Güreşçiler daha sonra da İmam Hatip Lisesi'nin yerindeki İdmanyurdu sahasındaki 2 katlı kulüp binasının alt katında, eskiden Cumhuriyet Halk Partisi binası olan bugünkü Yapı ve Kredi Bankası'nın olduğu yerde, 1950 sonrası ise tekrar Halkevi'nde ve Atatürk Stadının kapalı tribünü altındaki salonda elverişli olmayan şartlarda çalışma yapmak zorunda kaldıktan sonra, nihayet mevcut açık tribünlerin altında hazırlanan günümüzdeki güreş çalışma salonunda elverişli şartlarda hazırlanma imkânını buldular.

İLK TÜRKİYE ŞAMPİYONU: FARUK NAZIROĞLU

Türkiye Şampiyonluğu kazanan ilk Konyalı güreşçi **"Pehlivan"** lâkabıyla tanınan Faruk Nazıroğlu'dur. Beden Terbiyesi ve Şeker Fabrikası'nda memurluk, güreş il temsilciliği, fahri antrenörlük, millî hakemlik, İdmanyurdu, Stadspor, Şekerspor ve Meramspor'da idarecilik yapan Nazıroğlu, 1919'da Türbeönü'ne yakın Çelebi Mahallesi'nde dünyaya gelmiş. Merhum **"Pehlivan Faruk"**, sağlığında güreş hayatıyla ilgili olarak şunları söylemişti:

"Köprübaşı mektebi'nden sonra Sanat Okulu'na kayıt olunca spor öğretmenimiz Mustafa Bey, 1933'te benimle birlikte 6 talebeyi Halkevi'nde yapılan güreş antrenmanlarına götürdü. Konya'da güreşi başlatan ilk kimse olan Cici Molla İhsan Emre; Osman Çay ve Siyret Güntel ile birlikte bize bu sporu öğreten kişidir. Adana, Ankara, Konya ve Bursa'da 4 defa grup birincisi, Ankara ve İstanbul'da 2 defa Türkiye Şampiyonu oldum. Serbest ve greko romen stillerde aynı şekilde başarı gösterdim.

1936 yılında 17 yaşımda iken Ankara Ulus'ta kuyumcu dükkânı olan ağabeyim Rifat Nazıroğlu çağırdığı için Ankara'ya gittim. Eski ismi 'İmalât-ı Harbiye' **olan MKE. Silah Fabrikası'nda işe girdim. Fabrika Müdürü Yarbay Fikret Karabudak güreşe meraklıydı. Bu sebeple hem çalışıyor, hem de idmanlara devam ediyordum. 1938'de grup müsabakaları için çağrıldığım Konya'da 79 kilo serbest stilde birinci olarak Türkiye Şampiyonası'na katılmaya hak kazandım. Ankara 19 Mayıs Stadı'nda Atatürk ve Başvekil İsmet İnönü'nün de seyrettiği karşılaşmalarda rakiplerimi yenerek birinci oldum, madalyamı da boynuma İnönü taktı. Bu arada Ankara'da iken güreşsever İnhisarlar Vekili** (Tekel Bakanı) **Ali Rıza Tarhan, 8 kişiyi İstanbul'daki Cibali Tütün Fabrikası'na gönderdi. Asker oluncaya kadar, millî takımın antrenörlüğünü yapan Macar antrenör Paul Peter nezaretinde Kumkapı, Haliç ve Hasnun Galip Sokak'taki Galatasaray'ın salonlarında Çoban Mehmet, Adnan Yurdaer, Mehmet Oktav, Mersinli Ahmet ve Bakıryırtan Salih gibi millî ve tanınmış güreşçilerle birlikte çalışmalar yaparak tekniğimi geliştirdim.**

1939'da asker olarak, 1.5 yıl Konya'da hâlen Gazeteciler Cemiyeti'nin bulunduğu, eskiden İsmail Paşa Değirmeni olarak bilinen yerdeki Motorlu Topçu Alayı'nda, sonra da 3.5 yıl Bursa'da olmak üzere toplam 5 yıl boyunca güreşe devam ettim. 1944'te Bursa'da asker iken grup birincisi olarak İstanbul'daki Türkiye Şampiyonası'na katılıp, bu defa 79 kilo greko romende birinciliği kazandım. Askerden dönünce Konya'da bir müddet kaldıktan sonra İstanbul'a giderek, Paşabahçe İspirto Fabrikası'nda işe girip, güreşe devam ettim. Nuri Boytorun serbest, Saim Arıkan greko romende antrenörlük yapıyordu. Tanınmış bir güreşçi olduğum için 2 defa millî takım kampına çağrıldım, fakat sıkıldığım için kampı terk edince millî olamadım. Bunun için antrenör Necati Tokbudak'tan tokat bile yedim. Bugünkü aklım olsa kampta değil kaçmak, daha iyi çalışıp, o zaman yalnız Avrupa Şampiyonası yapıldığı için altın madalya bile alabilirdim"

TRİBÜNÜN ÇÖKTÜĞÜ GÜREŞLER

1936 yılında şimdi İmam Hatip Lisesi'nin olduğu yerde bulunan İdmanyurdu futbol sahasında devrin ünlü Kırkpınar pehlivanı Dinarlı Mehmet, kardeşi İsmail, Urfalı Bakıryırtan Salih, 3 İstanbullu, 2 Bulgar ve Konyalı güreşçilerin katıldığı müsabakalar düzenlenmişti. Dinarlı Mehmet, Bulgarların meşhur pehlivanı Kara Dimo'yu, Faruk Nazıroğlu da Dinarlı İsmail'i yenmişti. Dimo, boğazını sıktığını ileri sürerek Dinarlı Mehmet'e tokat atınca kavga çıktı. Olay büyümeden yatıştırıldı, ancak bu sırada sahanın kenarındaki tahta tribünde bulunan çok sayıdaki seyirciler bir anda ayağa kalkınca meydana gelen hareket sebebiyle tribün çökmüş, güreşten her söz açıldığında olay **"Tribünler çöktüğü gün"** diye yıllarca konuşulmuştu. Eskiden sıkça güreş müsabakası yapılmaz, yılda bir defa grup, bir defa da Türkiye Şampiyonası yapılırdı. Bu yüzden güreş faaliyeti olan bölgeler kendi aralarında özel karşılaşmalar düzenlerdi.

1945 yılında İstanbul'da Cumhuriyet Gazetesi tarafından Kumkapı salonu'nda düzenlenen müsabakalarda 72 kilo serbestte Kumkapılı Vezir ile finâl karşılaşması yapan Faruk Nazıroğlu, bravle çekerek tuşla galip geldi ve gazete tarafından hediye edilen saati vefatına kadar kolunda taşıdı. 1948'de Konya'ya dönerek Beden Terbiyesi Müdürlüğü'ne memur olan Faruk Nazıroğlu, 1950'de 17 yıl süren güreş hayatını kapatıp, antrenörlük yaptı. Sonra da 1955 yılında açılan Şeker Fabrikası'na geçerek, buradan emekliye ayrılan Nazıroğlu, 1970'e kadar hakemlik yaparak, güreşe hizmet etti.

BİR GÜREŞ AŞIĞI: YUSUF YÖRELİ

Konya güreşinin sembol isimlerinden birisi de Yusuf Yöreli'dir. 1911'de doğan Yöreli, 1931 yılında Sanat Okulu tesviye bölümünden mezun oldu. Kırklareli ili Babaeski ilçesinde askerliğini yaparak, Eskişehir'de Devlet Demiryolları'nda işe girip, burada güreşe başladı. Daha sonra Konya'ya tayin olarak, 1935-1950 arasında faal spor hayatını sürdüren Yusuf Yöreli, vefatından 10 yıl önce Toprak Mahsulleri Ofisi'ne geçti ve fahrî olarak antrenörlük yaparak, genç güreşçileri yetiştirdi. Bu arada idman yaptıracak salon olmadığı için eski Meram yolu üst geçit yanındaki TMO'nun deposunda idman yaptırdı. Güreşi aşk derecesinde seven merhum Yusuf Yöreli, yıllarca bölge birincisi olurken, Türkiye ikinciliğini de kazandı. Büyük oğlu emekli polis başmüfettişi'nden emekli 1. sınıf emniyet müdürü Haş-

met ve küçük oğlu Hamza Yöreli'yi de güreşçi olarak yetiştiren Yöreli; 1960 Roma Olimpiyadı'na katılan Dr. Halil Kâzım Gedik, Necip Alkan, Cemal Demirbaş, Sulhi Gedik, Abdülkadir Taşkıran, merhum Konya milletvekili Turan Bilge, Erdoğan ve Ömer Alptekin, Hüseyin Yılmaz ve Muammer Barlas gibi sporcuları güreşe kazandırdı.

Aynı yıllarda spor yaptığı takım arkadaşı Osman Öz, Yusuf Yöreli'nin ata sporumuza olan tutkusunu **"Hayatım boyunca güreşe aşk derecesinde bağlı tek bir insan tanıdım, o da Yusuf Yöreli'dir"** diye dile getirirdi. Yıllarca il temsilciliği ve hakemlik de yapan merhum Yöreli, yakalandığı amansız hastalığa rağmen, 29 Ekim 1965 tarihinde 54 yaşında vefat edinceye kadar güreşten kopmayıp, salonda sporcuları çalıştırmaya devam etti. Birkaç defa millî takımın hazırlık kamplarına çağrılan, ancak kilosunda dünya ve Avrupa şampiyonu rakipler olduğu için millî takımda yer alamayan büyük oğlu Haşmet Yöreli de Türkiye çapında derecelere ve uluslar arası hakem lisansına sahip olarak, Güreş Federasyonu yönetim ve teknik kurullarında görev yaptı.

YUSUF YÖRELİ'NİN İNCE KAHVALTISI

Amansız hastalığa yakalanmasına rağmen tâbir-i câizse ömrünün son günlerine kadar talebelerinden ayrı kalmayıp, idmanlarına nezaret eden Yusuf Yöreli, **"Şikemperver"** liği (Boğazına düşkün) ile de tanınır. İyi yiyip, iyi güreşen merhumun dillerde dolaşıp, günümüze kadar gelen Denizli'deki **"İnce kahvaltı"** sı meşhurdur. Güreşe meraklı olan Konya eski Valilerinden İhsan Tekin, Denizli'de vali yardımcısı olduğu yıllarda Konya güreş takımını davet etmişti. Kafilede antrenör olarak bulunan Yusuf Yöreli, gece acıktığı için sabah erken uyanıp, otelin karşısındaki bakkal dükkânının açılmasını bekler. Ekmekçi taze ekmekleri, bir başkası üzüm kasasını bırakıp gider, fakat dükkân açılmadığı için Yöreli'nin sabırsızlığı artar. Nihayet, yaşlı bir adam gelerek dükkânı açınca hemen aşağıya iner. Selâm vererek zeytin, peynir, helva, sucuk gibi canı ne çektiyse sipariş verdikten sonra **"Amca, şurada bir ince kahvaltı yapsam olur mu?"** diye sorar. Dükkân sahibinin olumlu cevap vermesi üzerine o zamanlar 420 gram olan bir ekmeği bölerek yemeye başlar. Nasıl iştahlı birisi olduğunu bilmeyen adam lokmaları atıştırışını seyrettikten ve **"Yarabbi şükür"** dedikten sonra Yusuf Yöreli'ye şöyle der:

"Evlât, burada isen gel bir de öğle yemeğini göreyim. Çok merak ettim"

Emekli olduktan sonra İstanbul'a yerleşen oğlu Haşmet Yöreli, babasının özgeçmişini fakslarken bu konu hakkında **"İnce kahvaltısı da malûm"** diyor.

OLİMPİYADA GİDEN İLK KONYALI: FAHRETTİN AKBAŞ

1952 yılında Helsinki'ye giden millî takımımızda yer alarak olimpiyada katılma şerefine erişen Konyalı ilk sporcu olan Fahrettin Akbaş, 1927 yılında Konya'da dünyaya geldi. 16 yaşında güreşe başlayan Akbaş, yaşça büyük ağabeylerinden öğrendiği bu sporda greko romen ve serbest stillerde aynı derecede başarılı oldu. 1952'de İstanbul Spor ve Sergi Sarayı'nda yapılan Türkiye Şampiyonası'nda greko romen 52 kilo yarı finâlinde İstanbullu Yalçın Tokay'ı, finâlde de Eskişehirli Ahmet Bilek'i yenerek (3) birinci olup, bu başarısı sebebiyle Emirgân'daki millî takım kampına davet edildi ve form düzeyini daha da geliştirerek, seçmelerde kilosundaki rakiplerine üstünlük sağlayıp, Finlandiya'nın başşehri Helsinki'de düzenlenecek olan Olimpiyad Oyunları'na katılan greko romen millî takımına girdi. Serbest'te de aynı derecede başarılı olan Fahrettin Akbaş, bu stilde Kocaelili Hasan Gemici takıma alındığı için greko romende mindere çıktı, ancak ilk defa yabancılarla müsabaka yaptığı için tecrübesizlik nedeniyle Alman Weber ve Rus rakibine yenilerek elendi.

Konya'ya dönüşte geçim derdine düşen Fahrettin Akbaş, Şekerspor'da güreş hayatını devam ettirdi, ancak babasının müsteciri olduğu tren istasyonundaki büfede çalışmak zorunda kalınca, idmanlara ara vermesi sebebiyle grup birinciliklerinde önemli bir derece alamadı ve Konya'da yapılan Türkiye Şampiyonası ve mahallî müsabakalarda hakem ve jüri üyeliği yaparak, güreşin içinde kalmayı sürdürdü. Bir ara DDY'ında çalıştıktan sonra 1959 yılında halter antrenör kursuna katılıp, Konya'da ilk halter faaliyetini başlatan kişi oldu. Bu arada Konya Beden Terbiyesi Bölge Müdürü Sami Yavrucuk, Fahrettin Akbaş'ı kadrolu antrenör olarak teşkilâta aldı. Birkaç yıl Beden Terbiyesi'nde görev yaptıktan sonra teklif üzerine Almanya'ya giderek Nurnberg Manheim güreş takımına antrenör olan Akbaş, 3 Mayıs 1969'da takımının Orta ve Güney Almanya şampiyonu olmasında rol oynadı.

1984 yılında emekli olduktan sonra Almanya'ya yerleşen Fahrettin Akbaş, 2 Mayıs 1964'te vefat etti ve cenazesi Konya'ya getirilerek Kemal Onsun Camii'nde kılınan namazdan sonra Musalla Mezarlığı'na defnedildi.

OKUL VE KULÜPLERİN KONYA GÜREŞİNDEKİ YERİ

Konya'da güreşi başlatan Erkek Muallimat'ın 1930'lu yıllarda Konya'dan nakledilmesiyle bu spor daha ziyade öğrencilikle ilgisi bulunmayan serbest meslek erbabı gençlerle devam ederken, 1950'den itibaren Sanat Enstitüsü, Konya Lisesi ve yeni açılan İmam Hatip Okulu öğrencilerinin güreşe ilgisinin artması ile yeni bir kuşak meydana geldi. Faruk Nazıroğlu ve Yusuf Yöreli'nin çalıştırdığı öğrenci güreşçiler arasında Turan Bilge, Sadi Ebesek, Muammer Barlas, Ünver Beşergil, Necati İrtem, Aykut Soyalp, Haşmet Yöreli, Halil Kâzım Gedik, Ahmet Petekçi, Özkul Sanan, Cemal Demirbaş, Erdem Silay, Nuh Demirözkan, Sulhi Gedik, Mustafa Bala ve Hasan Balcıoğlu sayılabilir. 1952'de hizmete giren Şehir Stadı'nın kapalı tribünü altındaki salonda küçük olmasına rağmen oldukça rahat çalışma ortamı temin edilmesi ve Şeker Fabrikası ile Ereğli Sümerbank Dokuma Fabrikası'nın güreş takımı kurmalarının yanısıra, 2. Ordu Karagücü'nün tanınmış asker güreşçileri Konya'da toplamasıyla kulüpler ve okulların katılımıyla yapılan müsabakalar güreşin gelişmesinde önemli etken oldu.

1960'lı yıllarda İmam Hatip Okulu, Sanat Enstitüsü ve Konya Lisesi güreşçileri Türkiye çapında başarılı sonuçlar aldılar. Bunlardan İbrahim Çetindil, Enver Töre, Enis Yazır, Mehmet Aslandağ, İhsan Mutlu, Osman Gazi Sayın, Ali Sayın, Naim Uzunay, Hacı Ali Kap, Enver Yıldız, Ömer Faruk Kısasaçlılar, Seyit Efe, Mustafa Şahin, Halil Karaçor ve Hasan Hüseyin Şahin'i saymak mümkün. Bu vesile ile diğer spor dallarında olduğu gibi, güreşe de önemli hizmetler veren Konya Erkek Lisesi Beden Eğitimi Öğretmeni Sabahattin Şengün, Sanat Enstitüsü Beden Eğitimi Öğretmenleri Ziya Eytemiz ve Ali Esen, Karma Ortaokulu Beden Eğitimi Öğretmeni Cevdet Şenyurt'u saygı ile anmak istiyorum.

İLK SALONUN AÇILMASININ GÜREŞE ETKİSİ

Sanat Enstitüsü beden eğitimi öğretmeni iken spora büyük önem veren ve daha sonra Beden Terbiyesi Müdürü olan Ziya Eytemiz'in görevi sırasında 1956 yılında temeli atılan Atatürk Spor Salonu 1960'ta hizmete açılınca Konya'da Güreş Federasyonu ve Silahlı Kuvvetler tarafından müsabakalar, liselerarası il birinciliği burada yapılmaya başlandı. 1958'de Kitaplık Salonu'nda yapılan Türkiye Şeker Fabrikaları şampiyonası şehrimizde organize edilen ilk önemli karşılaşmalar oldu. Şampiyona nedeniyle Federasyon danışmanı Türk güreşinin unutulmaz ismi Yaşar Doğu da şehrimize geldi. Konya Şekerspor şampiyonaya 52 kilo Necip Alkan, 57 kilo Fahrettin Akbaş, 62 kilo Halil Özkan, 67 kilo Celal Gündüz, 73 kilo Duran Koçak, 79 kilo Hamdi Çağıran, 87 kilo Hüseyin Yavuz ve ağır siklet Seyyar Aksoylu'nun yer aldığı kadro ile katıldı.

Konya güreş takımı 20 Mart 1962'de özel karşılaşmada Münih karmasını 8-2 yenerek bu branşta gözle görülür gelişmenin bir örneğini ortaya koydu. Münih Karması aynı zamanda Konya'ya gelen ilk yabancı takım oldu. 30 Nisan-2 Mayıs 1962 arasında Türkiye greko romen ve serbest Türkiye Birinciliği dünya, olimpiyad ve Avrupa şampiyonu olmuş güreşçilerin de katılımıyla Konya'da yapıldı. Müsabakaları Türk güreşine büyük emek vermiş olan Federasyon eski Başkanı ve FİLA 2. Başkanı Vehbi Emre ile zamanın Federasyon Başkanı Seyfi Cenap Berksoy da takip ettiler. 2. Ordu garnizonu güreş karşılaşmaları da 9-10 Şubat 1963 Cumartesi ve Pazar günleri şehrimizde organize edildi. Müsabakalarda seçilen takım Silahlı Kuvvetler Şampiyonası'nda 2. Orduyu temsil etti.

NASUH AKAR KONYA'DA ANTRENÖRLÜK YAPTI

Beden Terbiyesi Müdürü Ziya Eytemiz, güreş çalışmalarının düzenli olarak bir antrenör gözetiminde yapılması gereğinden hareketle 1956 yılında 1948 Londra Olimpiyadı ve 1951 Dünya Şampiyonu olan Nasuh Akar'ı kadrolu antrenör olarak Konya'ya getirdi. Akar; daha önce Eskişehir'de görev yaptığı sırada tanıdığı güreşçilerden Duran Koçak, Halil Özkan, Hüseyin Şahin, Celal Gündüz, Hamdi Çağıran, Burhan Soylu, Hikmet Aksoylu, Hüseyin Yavuz ve Seyyar Aksoylu'yu Konya'ya getirdi. Bunlara Cemal Ilgıdır, Mustafa Güdekler, Kemal Ugan, Ahmet Gönal ve Fahrettin Akbaş gibi tecrübeli güreşçilerin yanısıra, öğrenci güreşçilerden Halil Kâzım Gedik, Necip Alkan, Haşmet Yöreli, Sulhi Gedik, Muammer Barlas, Ünver Beşergil, Turan Bilge, Aykut Soyalp, Ahmet Petekçi, Nuh Demirözkan, Erdem Silay ve Selçuk Acar da eklenince kapalı tribünlerin altındaki salonda yoğun bir çalışma temposu başlatıldı.

Bu arada, millî güreşçilerden Hasan Güngör, Adil Güngör, Nuri Eğerci ve Tan Tarı da askerliklerini şehrimizde yaptığı için Konya bu branşta söz sahibi iller arasına girdi. Nasuh Akar, 1959'da Sümerbank Dokuma Fabrikası

ile anlaşarak Ereğli'ye gitti ve Konya'dan götürdüğü güreşçilerden kurulu Sümerspor kulübü takımını çalıştırdı. Ne yazık ki, 5 yıl süren Sümerspor'un güreş faaliyeti daha fazla devam etmedi.

JAPON MİLLÎ TAKIMLARI KONYA'DA

Beden Terbiyesi Bölge Müdürü Ziya Eytemiz, güreşe ilgiyi artırmak amacıyla 1957 yılında İstanbul'da yapılan Dünya güreş şampiyonası'na katılan Japon millî takımını Konya'ya davet ederek, ışıklandırılmış stadyuma serilen minder üzerinde Konya takımıyla bir dostluk müsabakası yaptırmıştı. Japonların açık farkla kazandığı bu müsabaka Konya'da yabancılara karşı düzenlenen ilk spor teması özelliğini taşır.

Eytemiz, 1959 yılında da Edirne'deki Kırkpınar yağlı güreşlerine katılan ünlü pehlivanların şehrimize getirilmesini sağlayıp, stadyumun çimenleri üzerinde 2 gün boyunca yağlı güreş bayramı yaşatmıştı. Bu müsabakalara dünya, olimpiyad ve Avrupa Şampiyonu, ya da dereceye girmiş Mustafa Dağıstanlı, Adil ve İrfan Atan kardeşlerle, daha sonra Kırkpınar Başpehlivanı olan İbrahim Karabacak da katılmış, Konya'dan da Doğanhisar'a yerleşen Bulgaristan göçmeni Mehmet isimli pehlivan da güreş tutmuştu.

1963 yılında da 25 Mayıs Cumartesi ve 26 Mayıs Pazar geceleri Dünya Şampiyonası'na katılacak Japonya serbest güreş millî takımı da Bölge Müdürü Sami Yavrucuk'un girişimiyle Atatürk Spor Salonu'nda Türk millî takımıyla 2 özel karşılaşma yaptı. Albay Cihat Uskan'ın Federasyon Başkanı olduğu dönemdeki bu müsabakaları Türkiye 5-3 ve 3-2 kazandı. 2 takımın antrenörlüklerini yenilmeden güreşi bırakan 2 ünlü Dünya Şampiyonu Mustafa Dağıstanlı ve Sasahara'nın yaptığı müsabakalarda millî takımımızın kadrosu şöyleydi: 52 kilo Cemal Yanılmaz, 57 kilo İzzet Büyük, 62 kilo Yunus Pehlivan, 73 kilo Mahmut Atalay, 79 kilo İsmail Ogan, 87 kilo Ahmet Ayık, 100 kilo Hamit Kaplan ve ağır siklet Gıyasettin Yılmaz.

HALİL KÂZIM GEDİK, ROMA OLİMPİYADI'NDA

Fahrettin Akbaş'tan 6 yıl sonra diğer bir Konyalı güreşçi, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi öğrencisi olan Halil Kâzım Gedik'te 1960 Roma Olimpiyadı'nda ülkemizi temsil etme başarısını gösterdi. 1938'de dünyaya gelen, Konya Lisesi'nde öğrenci iken 1956'da güreşe başlayan, antrenör Yusuf Yöreli'den çok şey öğrenen ve Konya Yolspor takımında yer alan Gedik, tıp tahsili için İstanbul'a gidince Demirspor'a girdi. Birçok ünlü güreşçi ile birlikte idman yapma fırsatını bulurken, müsabakalardaki başarısı sebebiyle yetkililerin dikkatini çekerek 1960 Roma Olimpiyadı hazırlık kampına çağrıldı. İstanbul'a serbestçi olarak giden, fakat greko romen stilde millî takıma giren Halil Kâzım Gedik, kampta Dursun Ali Eğribaş, Yılmaz Tokay, İbrahim Karakuş, İlhan Topsakal ve Yılmaz Kalkan'a üstünlük sağlayıp, 52 kiloda millî olmanın mutluluğunu yaşadı. Roma'da müsabakadan bir gün önce serbest takımın 52 kilosu Ahmet Bilek ile idman yaparken boynundan sakatlandığı için iğne yapılarak Rus ve Romenle karşılaşan Gedik, ilk defa yabancı rakiplerle mücadele etmenin dezavantajının da etkisiyle kaybederek, olimpiyada erken veda etti.

1961-1962'de tıp fakültesinden mezun olan Dr. Halil Kâzım Gedik, ayrıca İstanbul Demirspor'un İsveç, Almanya ve Finlandiya'da yaptığı müsabakalarda güreşti. 1965'te de yurt dışındaki spor hekimliği kursu nedeniyle Toledo'da yapılacak dünya şampiyonasına gidecek millî takımın seçmesine giremedi ve aynı yıl faal spor hayatını kapatarak, İstanbul Demirspor'da antrenörlük yapmaya başladı. Bu arada, İstanbul Çapa Tıp Fakültesi'nde yapılan ilk spor hekimliği kursunun düzenleyici kadrosunda yer alan Gedik, 1968'den bu yana Türkiye Millî Olimpiyad Komitesi'nin ve Beşiktaş'ın genel kurul üyesi bulunuyor. Askerliğini Mareşal Çakmak hastanesi'nde yapan, Erzurum Tıp Fakültesi ile Zeynep Kâmil hastanelerinde çalışan ve İstanbul Göztepe PTT. Hastanesi baştabib yardımcılığı görevinde iken 2003 yılında emekliye ayrılan Dr. Halil Kâzım Gedik'in kardeşi iyi bir güreşçi olan Sulhi Gedik'te Türkiye Üniversiteler Şampiyonlukları kazandı ve Demirspor'la yurt dışında müsabakalar yaptı.

DURAN KOÇAK'IN 60 YILDIR HAYATI GÜREŞ

Konya güreşine emeği geçenlerin başında şüphesiz Duran Koçak gelir. 1933 yılında pehlivanlar diyarı Yozgat'ın Sarıyaprak köyünde doğan, kendi tabiriyle 10 yaşlarında iken harman yerlerinde yaşıtlarıyla boğuşarak güreşe başlayan, serpildikçe **"Sarıyapraklı Duran Pehlivan"** olarak adını duyuran Koçak, 1952'de Akdağmadeni'nde yapılan karakucak güreşlerinde orta boyda 18 kişi arasında 2.

olunca güreşçi seçmeye gelen Yaşar Doğu, Celal Atik ve Nasuh Akar'ın dikkatini çekmiş. Celal Atik, 50 kuruş ödül vererek,**"Ankara'ya gel, beni bul, seni iyi bir güreşçi yapalım"** diyerek kartını vermiş. Babası gitmesine izin vermemiş, ancak bir gün köyden gizlice kaçarak Mustafa Karaca ile birlikte Yerköy'den trene binip, Ankara'ya giderek Celal Atik'in Ulus'taki kahvesini bulmuşlar. Atik, İstanbul'da olduğu için Nasuh Akar, karşıladığı 2 genci Demiryolları salonuna götürerek güreştirmiş, Koçak'ı Ankara'da bıraktırıp, Mustafa'yı geri göndermiş. Demiryolları'nda işe giren Koçak, 1 yıl çalıştıktan ve 1953 Türkiye Şampiyonasında millî güreşçiler Teyfik Yüce ve Cemil Sarıbacak ile güreştikten sonra askere gitmek için köyüne dönmüş.

Erzurum Yoncalı'da askerlik yaparken 3. Ordu seçmesinde 67 kiloda birinci olan, 1956'da terhis olunca Kayseri Şeker Fabrikası'na giren Koçak, Konya'ya antrenör olan Nasuh Akar çağırınca Konya'ya giderek, DSİ'de işe başlamış. Sonra Şeker Fabrikası'na geçen Koçak, 1958 yılında Şeker Fabrikaları birinciliğinde Bayram Şit'i çok sıkıştırmış, fakat millî güreşçi diye onu galip saymışlar. Müsabakaları seyreden Yaşar Doğu, Duran Koçak'ı çağırıp, Ankara'ya gelmesini söylemiş. Devamını Koçak'tan dinleyelim:

"Yaşar hocanın elini öptüm. 'Seni Ankara'ya alalım' **dedi. Önce gitmek istemedim, fakat Celâl Atik de israr edince gidip, Toprak Mahsulleri Ofisi'nde işe girip, Toprakspor'da güreşmeye başladım. Türkiye Şampiyonası'nda dünya ikincisi Mehmet Çelebi ile berabere kaldım. Kilomda dünya şampiyonası ve olimpiyadlarda dereceye giren rakipler olduğu için millî olamadım. Toprakspor'la gittiğim İran'dan dönüşte Ereğli Sümerspor'a antrenör olan Nasuh Akar, çağırınca gittim ve 5 sene kaldım. Sümerspor'un güçlü bir kadrosu vardı. Ereğli'ye gelen Alman, Pakistanlı, İranlı ve çeşitli Türk takımlarına karşı güreştikten sonra, 1963'te Nasuh hoca Yunanistan'a antrenör olup gidince 1967'de Konya'ya gelerek faal güreşi bırakıp, Beden Terbiyesi'nde kadrolu antrenör oldum"**

10 yıl bölge antrenörlüğünden sonra Şeker Fabrikası'na geçen Koçak, güçlü bir takım kurdu ve 1989'da emekli oldu. 1980-1986 yılları arasında hem il temsilciliği, hem de kulüp farkı gözetmeden fahri olarak antrenörlük yapıp, oğulları Erdoğan ve Sümer Koçak'ı millî takımımıza kazandıran Duran hocanın büyük oğlu Necip Koçak da önce güreşçi oldu, sonra futbolu seçerek Yolspor'da ve profesyonel Konyaspor'da oynadı. Damadı Seyfullah Şahingöz, Suphi Soğancı, Mehmet Turkaya, İzzet Yeter, Ali ve Osman Gazi Sayın kardeşler, H. Hüseyin Şahin, Hüseyin Yavuz, Mehmet Sarı, İlyas Aydoğan, İbrahim Çetindil, Enis Yazır ve Halil Karaçor gibi birçok milli ve tanınmış güreşçiyi yetiştirdi. Bu arada, Dünya, Avrupa ve Olimpiyad Şampiyonu olan Mahmut Demir'in Konya Şekerspor da ilk antrenörlüğünü yaptı.

Duran Koçak, Ereğli'den gelip güreşi bıraktıktan sonra, Beykoz'da Rıza Doğan, İbrahim Öztek, Namık Ekin ve Natık Canca'nın ders verdiği 20 günlük kursa katılıp, judo antrenörü diploması alarak bu sporu Konya'da başlattığı gibi, 1968'de Ankara'da, 1969'da İzmir'de 2 defa da Türkiye üçüncülüğü kazandı ve başarılı judocular yetiştirdi. 60 yıla yakın uzun zamandır güreşin içinde olan, Mehmet Akzambak'ın Federasyon Başkanlığı sırasında Türkiye'de ilk defa yıldız güreş takımı kurup, Ankara'da Türkiye-Macaristan özel karşılaşması öncesi Sakarya takımına karşı müsabaka yaptırarak büyük takdir topladıktan başka, yıldızlar güreş liginin başlamasına öncü olan Duran Koçak, yıldızlar karakucak güreşleri tertip ederek altyapı oluşturdu. 77 yaşında olmasına rağmen güreş salonlarından ayrılmayan Duran Koçak'ın hayatının güreş olduğunu söylersek yeridir.

KONYA'DA AÇILAN MİLLÎ TAKIM KAMPLARI

Seyfi Cenap Berksoy'un Federasyon Başkanlığı döneminde Balkan Şampiyonası'na katılacak serbest ve greko romen millî takımlarımız 1963 yılı Ağustos ayında Şeker Fabrikası'nda kampa alındı. Müdürlüğünü Kemal Erkmen'in yaptığı kampta serbestte Mehmet Kartal, Bekir Aydın, Cevdet Seçer, Yunus Pehlivan, Adil Güngör, İsmail Ogan Hasan Güngör, İbrahim Karabacak, Greko romende İbrahim Karakuş, Ünver Beşergil, Metin Alakoç, Yavuz Selekman, Necdet Uçar, Gürbüz Lü, Teyfik Kış ve Bekir Aksu yer aldılar. Serbest ve greko romen takımları 1964 Tokyo Olimpiyadları'na da Konya'da hazırlandı. Şeker Fabrikası lojmanlarında kalan sporcular çalışmalarını antrenörler Celal Atik, Mehmet Oktav, Nasuh Akar, Rıza Doğan, Halil Yüceses, Halit Balamir ve Adnan Yurdaer yönetiminde Atatürk Spor Salonu'nda yaptılar. Tokyo'da şampiyonluk kazanan Ahmet Ayık, 4 defa Dünya şampiyonu olduğu hâlde şanssızlık yüzünden 4 defa olimpiyat ikincisi olan ve şampiyonluğu finâlde kaybeden Hüseyin Akbaş'ın yanısıra, Mahmut Atalay, Ali Rıza Alan,

Dursun Ali Erbaş, Cemal Yanılmaz, İsmail Ogan, Hasan Güngör, Hamit Kaplan, Teyfik Kış, Burhan Pandül, Yaşar Yılmaz, Sırrı Acar, Yavuz Selekman, Gıyasettin Yılmaz, Mehmet Sarı gibi şeref kürsülerinde yer alan şampiyonlar şehrimizde kamp yapıp, Türkiye Şampiyonalarında mindere çıktılar. Kamp müdürlüğünü genellikle Kemal Erkmen, doktorluğu da SSK hastanesi baştabibi Seyfettin Asu yaparken, Yaşar Doğu'nun vefatından sonra federasyon danışmanlığı görevine Helsinki'de olimpiyad şampiyonu olan Bayram Şit getirildi.

KÜRSÜYE ÇIKANLAR VE GÜZEL KARDEŞLER

Konya'dan yetişen birçok güreşçi çeşitli uluslar arası müsabakalarda madalya kazanarak, şeref kürsüsüne çıktı. Bunlar arasında Erdoğan ve Sümer Koçak kardeşler, Muzaffer Can, Mehmet Aslandağ, H. Hüseyin Şahin, Mehmet Sarı, Suphi ve Sami Soğancı kardeşler, Hüseyin Yavuz, İhsan Mutlu, İzzet Yeter, Ali Sayın, Arif Kısacık, Faruk Şahin, Seyfullah Şahingöz, 2 defa Avrupa ikincisi olan Mehmet Turkaya, Halil Karaçor, Bilal Demirhan, üniversiteler Dünya şampiyonu ve Veteranlar Dünya ikincisi Kâmil Mingan, Ersin Çarşı, Mehmet Dişçi, Mustafa Sarı, Balkan gençler ikincisi Hasan Bayraktar, Özmen Uzun, Salih Yavuz, Osman Köse, Musa Şahin, Diktehan Şahin, Yaşar Ay, Necati Ay, Onur Karaköse, Uğur Ay, Uğur Renklitan, Malik Alver, Mehmet Ali Karakoç, Muzaffer Keskin, Hakan Vural, Alpaslan Koç, Ersoy Ergin, Uğur Yılmaz, Veysel Tosun, Burhan Kaya, İskender Özdemir, Avrupa gençler ikincisi Ferhat Gül, yıldızlar Avrupa Şampiyonu Serkan Aydemir, son yıllarda büyükler Avrupa üçüncüsü ve üniversiteler Dünya şampiyonu Atilla Güzel ile kardeşi 2 defa gençler Dünya ve Avrupa Şampiyonu, büyükler Avrupa Şampiyonu ve Dünya üçüncüsü İsmail Güzel bulunuyor.

Ağabey Atilla Güzel daha önce millî olma sevincini yaşadı. Kardeşi İsmail Güzel, Allah vergisi yeteneği ile genç yaşında güreş camiasının dikkatini çekerek, minderlerde adını duyurup, liselerarası ağır siklet Türkiye birincisi olduktan sonra genç millî takıma girerek Avrupa şampiyonluğunu, peşinden de Dünya ikinciliğini kazandı. Gençler Avrupa şampiyonasında 2. Altın madalyasını alıp, büyüklerde millî takımın ağır sikletteki boşluğunu dolduran İsmail Güzel, büyüklerde Avrupa birinciliği kürsüsüne çıktığı gibi, ağır sikletlerin korkulu rüyası hâline geldi ve dünya şampiyonası'nda finâl şansını az farkla kaçırıp, 3. oldu. Ne yazık ki 2. Hamit Kaplan ünvanını alan Güzel, en verimli çağında belinden sakatlandığı için uzun süre minderden ve millî takımdan uzak kaldıktan sonra, geçtiğimiz ay yeniden dönüş yaparak, yeterli hazırlık yapamadan Türkiye üçüncüsü oldu. Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bölümünde öğrenci olan İsmail Güzel'in yeniden eski günlerine dönmesi bekleniyor.

MUZAFFER CAN İLE İLK AVRUPA MADALYASI

Fahrettin Akbaş ve Halil Kâzım Gedik'ten sonra Ay Yıldızlı mayoyu giyen 3. Konyalı güreşçi Muzaffer Can oldu. Konya'nın eski ilçesi Karaman'da imamlık yapan Can, 9 Haziran 1969 tarihinde 48 kiloda Avrupa üçüncülüğünü kazanarak, madalya getiren ilk Konyalı güreşçi olurken Türkiye takım hâlinde ilk sırayı aldı. 1970 yılında İsveç'te yapılan Avrupa gençler şampiyonası'nda Mehmet Aslandağ, aynı yıl Bulgaristan'da yapılan Balkan gençler şampiyonası'nda da Hasan Hüseyin Şahin üçüncülük kürsüsüne çıkarak bronz madalya aldılar. 1977'de Hüseyin Yavuz, Balkan dördüncüsü olurken, 1980'de yıldızlar Balkan şampiyonası'nda İhsan Mutlu ve İzzet Yeter altın, Halil Karaçor da bronz madalya kazandılar. 1981'de Bağdat'ta yapılan Dünya ordular arası şampiyonada Ali Sayın ikinci, Seydişehir'deki programlı çalışmaların sonucu olarak 1986'da Bursa'da yapılan Avrupa yıldızlar şampiyonası için millî takıma seçilen Arif Kısacık'ta üçüncü sırayı aldılar.

1973'te Romanya'da yapılan Balkan gençler şampiyonası'nda üçüncü olan Sami Soğancı'dan sonra ikiz kardeşi Diş Tabibi Suphi Soğancı da 1974'te İstanbul'da düzenlenen büyükler Dünya Şampiyonası'nda 57 kiloda millî takımda yer aldı. Spora bisiklet ile başlayan Sami Soğancı, 1969'da antrenör Duran Koçak'ın teşvikiyle güreşe yönelerek 3 yıl üstüste Türkiye Liseler Şampiyonu, sonra da Harp Okulu'na girerek, 4 yıl üst üste hem Üniversite ve Akademiler, hem de Kara Kuvvetleri ve Silahlı Kuvvetler şampiyonu oldu. Harp Okulu'ndan topçu subayı olarak mezun olunca 1985'e kadar güreşe devam eden ve 2006'da kıdemli Albay olarak Kırıkkale Merkez Komutanlığı görevinden emekli olan Sami Soğancı, 1974'te İstanbul'da yapılan Dünya Şampiyonası hazırlık kampına çağrıldı, ancak Harp Okulu'na girme hakkını kazanınca kampa devam etmesine izin verilmediği için Emirgân'daki kamptan ayrılıp, Ankara'ya

dönmek zorunda kalınca Dünya Şampiyonası'nda güreşme fırsatını kaçırdı.

Ordonti uzmanı Suphi Soğancı da ikiz kardeşi gibi güreşe 1968'de antrenör Duran Koçak gözetiminde başladı ve millî takıma kadar yükseldi. 2 kardeş aynı kiloda oldukları için zaman zaman rakip olarak minderde karşı karşıya geldiler. Gençler, üniversiteler ve büyükler Türkiye birinciliklerinde ilk sıralarda yer alan, 1974 yılında İstanbul'da yapılan büyükler Dünya Şampiyonası'nda Ay Yıldızlı mayoyu giyen Suphi Soğancı, vatanî görevde iken Romanya ordu takımı ile yapılan müsabakada galip geldi. 1983'te faal güreşi bıraktıktan sonra Ahmet Ayık'ın Federasyon Başkanlığı sırasında 1997-2000 arasında asbaşkanlık, 1985-93 arasında güreş il temsilciliği, 18 yıl Türk Güreş Vakfı Konya Şube Başkanlığı görevinde bulunan, Konya'da ilk defa faaliyetini başlattığı bayanlar güreşte antrenörlük yapan Soğancı, 8 defa Veteranlar Dünya Şampiyonasına katılıp, İran'ın başkenti Tahran'da iki, 2007'de İstanbul ve 2008 yılında Rusya'da olmak üzere 4 defa üçüncülük kürsüsüne çıktı.

Duran Koçak'ın, 3 oğlunun dışında damadı Seyfullah Şahingöz de millî ve şampiyon bir güreşçi. 1975'te güreşe başlayan Şahingöz, 1979-1980'de gençler, 1981 ve 1983'te büyükler Türkiye şampiyonu olduktan başka, 1984'te İzmir'de yapılan uluslar arası Vehbi Emre turnuvasında ve aynı yıl Türkiye Karakucak şampiyonası'nda birinciliği kazandı. 1983'te Kazablanka'daki Akdeniz Oyunları'nda dördüncü ve aynı yıl Avrupa Şampiyonası'nda yedinci olan Seyfullah Şahingöz, uluslar arası turnuvalarda dört defa kürsüye çıkma başarısını gösterdi. Yıllarca yenilgi yüzü görmeyen Aslan Aslan'ı mağlûp eden ilk güreşçi ünvanını alan Şahingöz, halen Azerbaycan'da bir firmada görevli. Konya'dan yetişerek millî takıma giren bir başka güreşçi olan Mehmet Turkaya da Avrupa şampiyonaları'nda 2 defa ikincilik kazanarak ülkemize 2 gümüş madalya getirdi.

MİLLÎ OLMA REKORU KOÇAK KARDEŞLERDE

Konya güreşinin duayeni Duran Koçak'ın ortanca oğlu, 75 defa milli takımda yer alan Erdoğan Koçak, 1973'te Romanya'daki Balkan şampiyonası'nda ikinci, 1974'te Almanya'daki Avrupa şampiyonası'nda altıncı olduktan sonra, 1975 yılında Cezayir'de yapılan Akdeniz Oyunları'nda birinciliği kazanarak, altın madalyayı boynuna taktı. Faal spor hayatını kapatınca 1984 Gençler Dünya şampiyonası ve 1988 Güney Kore'de düzenlenen Olimpiyad oyunlarında millî takım antrenörlüğü yaptıktan sonra, aralıklarla millî takımı hazırlayan Erdoğan Koçak, halen 2006'da Şeref Eroğlu, Nazmi Avluca, Mehmet Özal, Bayram Özdemir, Bünyamin Enik, Mahmut Altay, İsmail Güre transfer edilerek kurulan ve 2008'de Türkiye Ligi şampiyonu olarak Avrupa Kulüpler Şampiyonası'nda 3. sırayı alan Konya Şekerspor'un antrenörlüğünü yapıyor. Şeker Fabrikası'ndan emekli olan Koçak, aynı zamanda güreş eğitim merkezi başantrenörlüğü görevine de devam ediyor.

8 yaşında babası Duran Koçak'ın kurduğu minik takımda güreşe başlayan 1961 doğumlu Sümer Koçak, 4 defa gençler, 7 defa büyükler greko romen Türkiye Şampiyonu oldu, 1980 yılında ilk defa gençler Balkan şampiyonası'nda millî takıma girdi, aynı yıl A millî takımda da yer alarak İzmir'de yapılan İslâm Oyunları Şenliği'nde altın madalya aldı. 1990'da Konya'da Türkiye Şampiyonu olarak mindere veda eden Koçak, 100'den fazla millî olurken, 2 Dünya, 2 Avrupa şampiyonası, 1 Dünya Kupası, 2 Olimpiyad, 3 Akdeniz Oyunları ve Balkan Şampiyonası'nda güreşerek, Avrupa ve Dünya dördüncülüğü, Akdeniz Oyunları'nda üçüncülük, Irak ve İran turnuvalarında birincilik kazandı. En uzun süre millî takımda yer alan Konyalı güreşçi olan Sümer Koçak, halen Afyon Kocatepe Üniversitesi'nde öğretim görevlisi.

SOĞANCI VE ÇETİNDİL'İN REKORLARI

Konyalı güreşçiler arasında Sami Soğancı, Ali Sayın ve Osman Gazi Sayın olmak üzere 3 tane de subay bulunuyor. 1974-1978 arasında Harp Okulu öğrencisi iken 4 yıl üstüste 52 kilo üniversiteler Türkiye Şampiyonluğu'nun yanısıra, Kara Kuvvetleri ve Silahlı Kuvvetler Şampiyonalarında birinciliği kimseye kaptırmayan Sami Soğancı, 1976 yılında yapılan üniversiteler şampiyonasında rakibi Faruk Gültekin'in sırtını 3 saniyede mindere yapıştırarak en kısa zamanda tuş yapma rekorunun sahibi oldu ve bugüne kadar kırılamayan ilginç rekor Uluslar arası Güreş Federasyonu (FİLA) tarafından benimsenmiş ve olay Avrupa Güreş Dergisi'nde de yer almış bulunuyor.

Güreşte en hızlı bir başka tuş rekoru daha Konyalı İbrahim Çetindil'e ait. Çok iyi bir güreşçi olan Çetindil, Türkiye Şampiyonası'nda karşılaştığı İzmir'de yapılan 1971 Akdeniz Oyunları şampiyonu millî güreşçi Cumali Balçıkkanlı'yı 6 saniyede tuşla yendi ve bu rekor da FİLA tarafından kabul edildi.

İSVEÇ, ABD VE KANADA'YA TRANSFER OLANLAR

Bir zamanlar Mithat Bayrak, Kâzım Ayvaz, Müzahir Sille, Nuri Ayva, Ahmet Bilek, Fahrettin Akbaş ve daha bazı şampiyon güreşçiler maddî sebepten dolayı Almanya'ya giderek, spor hayatlarını gurbet elde sürdürmüşlerdi. Bu arada güreş sayesinde iş, ya da yüksek tahsil için başka illere giderek yerleşen Konyalı gençler oldu. Yazımızın başlarında belirttiğim gibi, ilk olarak önce Ankara'ya İmalât-ı Harbiye (Makine Kimya Endüstrisi), sonra da İstanbul Cibali Tütün Fabrikası'na giderek güreş hayatını sürdüren Faruk Nazıroğlu başı çekti. Nazıroğlu'ndan yıllar sonra Halil Kâzım Gedik, Tıp tahsili için 1958'de İstanbul'a giderek, güreş sâyesinde tahsilde masrafını çıkarmak için Demirspor kulübünde güreşe devam etti Küçük kardeşi Sulhi Gedik te İstanbul'a ağabeyinin yanında yüksek tahsil iken güreş yaptı. Daha sonra Konya milletvekili olan Turan Bilge, İstanbul'da yerleşmiş olan uluslar arası hakem Suat Ebesek'in ağabeyi Saip Ebesek ve Yusuf Yöreli'nin emekli olarak İstanbul'a yerleşen büyükoğlu Haşmet Yöreli de yüksek tahsil sırasında Konya dışında güreştiler. Ağabeyi Astsubay Ünal Beşergil'in Konya'da görev yapması nedeniyle güreşe şehrimizde başlayıp, millî takıma kadar yükselen Ünver Beşergil, daha sonra iş karşılığında Kayseri Şekerspor'a transfer oldu. Yüksek bir maddî teklif alarak Konya dışına çıkan güreşçilere örnek olarak da Vefa Simtel'e transfer olan Mehmet Turkaya'yı gösterebiliriz.

Yurtdışına giden Konyalı güreşçiler de oldu. 1965'te ilk olarak yurtdışına çıkan Cemal Demirbaş, ekmek parası için İsveç'e gitti. 45 yıldır İsveç'te bulunan Demirbaş, bu ülkede bir süre daha güreşe devam etti. Yıllarca Konya'ya ve millî takıma sporcular kazandıran Medaş Tek Meramspor kulübünün altyapısından yetişen Faruk Şahin ile Ersin Çarşı da yurtdışına transfer oldular. Genç millî olan Faruk Şahin, Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor bölümünde öğretim görevlisi iken gittiği ABD'de vatandaşlık hakkını alarak, 2009 yılında ordular arası Dünya ikincisi oldu. Şahin, Dünya şampiyonası'na gidecek ABD millî takımının seçmelerine de katıldı, ancak 2. olduğu için takıma girme şansını kılpayı kaçırdı.

1993 yılında gençler Avrupa ikincisi olan Ersin Çarşı da beden eğitimi öğretmeni olarak görev yaparken, takım arkadaşı Faruk Şahin tarafından 6 yıl önce ABD'ye götürüldü, bir süre orada kaldıktan sonra geçtiği Kanada'da vatandaşlığa geçti. Bilindiği gibi, ülkemizde millî takıma alınmayan Abdurrahman Kuzu, yıllar önce ABD'ye giden ilk güreşçi olmuş, üniversite tahsilini yaparken vatandaşlık hakkı kazandıktan sonra ABD millî takımına seçilerek Dünya ikinciliğini kazanmıştı.

2010'DA GÜREŞ FAALİYETİ OLAN OKUL VE KULÜPLER

80 yıllık köklü bir geçmişe sahip bulunan Konya güreşi günümüzde 5 kulüp ve 15 okulda faaliyet hâlinde. Kulüplerde Şekerspor başı çekerken, Şeker Fabrikası Yönetim Kurulu, Konya Pancar Ekicileri Kooperatifi ve Pankobirlik Genel Başkanı Recep Konuk, ata sporumuza büyük destek veriyor. Buna paralel olarak ülkenin en güçlü takımlarından birisine sahip olan, antrenörlüğünü Erdoğan Koçak'ın yaptığı Şekerspor, 4 yıldır güreş ligi finâllerinde ilimizi temsil ettiği gibi, 2008 yılında da Avrupa Kulüpler Şampiyonası'nda üçüncülük almış bulunuyor.

Faaliyeti gösteren diğer kulüpler ise; Büyükşehir Belediyespor, Selçuklu Belediyespor, Ereğli Şekerspor, Beyşehir Belediyespor ve Güreş Eğitim Merkezi. Ne yazık ki yıllar önce güreşsever Genel Müdür Burhan Şahin'in kurduğu Medaş TEK Meramspor, özelleştirildikten sonra geçtiğimiz günlerde faaliyetini tatil etti. Bu kulübün lisanslı güreşçilerini kurumun personeli olan Halil Karaçor ve Bilal Demirhan çalıştırmaya devam ediyorlar. Okullarda ise gün geçtikçe güreş daha fazla ilgi görmeye başladı. Halen Sanat Enstitüsü, Büyükkoyuncu Anadolu Lisesi, Hekimoğlu Ticaret Lisesi, Konya Lisesi, Erbil Koru Lisesi, Zeki Özdemir Lisesi, Muhittin Güzelkılıç Lisesi, Karatay Lisesi, Selçuklu Lisesi, Fatih Endüstri Meslek Lisesi, Selçuklu Endüstri Meslek Lisesi, Kemal Hatipoğlu İlköğretim Okulu, Sedat Yüksel İlköğretim Okulu, Birol Polat İlköğretim Okulu ve Hacıveyiszâde Ahmet Haşhaş İlköğretim Okulu faaliyet sürdürülüyor.

KONYA GÜREŞİNE HİZMET EDEN ANTRENÖRLER

Kulüp ve okul ayırımı yapmadan şehrimizdeki güreşçileri Şekerspor ve Güreş Eğitim Merkezi antrenörü Erdoğan Koçak'ın koordinesi altında Halil Karaçor, Haydar Şahin, Bilâl Demirhan, Yavuz Özkış, Kâmil Mingan, Mustafa Şahin, Hasan Bayraktar, Mehmet Dişçi ve Seyfullah Günaydın işbirliği içerisinde çalıştırıyor. Büyükşehir Belediyespor altyapı antrenörlüğünü Onur Karaköse, bayanların antrenörlüğünü de Turgay Karabulut yapıyor.

Beyşehir'de güreş faaliyetini antrenör Adil Yollar, Ereğli'de faaliyeti de eski millî güreşçilerden beden eğitimi öğretmeni Ersoy Ergin yürütüyor.

1989'da Bulgaristan'ın Razgrad şehrinden ailesi ile birlikte İstanbul'a göç eden, 2 ay sonra da Konya'ya gelip, yerleşen 1964 doğumlu antrenör Haydar Şahin, halen Kemal Hatipoğlu İlköğretim Okulu'nda beden eğitimi öğretmeni olarak görev yapıyor. 1975 yılında Razgrad'da güreşe başlayan, 1988'de bırakan eski adı Osman Hüseyin olan Şahin, Türkiye'ye gelmeden önce 1 yıl antrenörlük yaptı, şimdi de okul takımını ve Beden Terbiyesi salonunda diğer antrenörlerle birlikte öğrenci ve kulüplü güreşçileri çalıştırıyor.

ÇUMRA VE BİR ZAMANLAR ETİBANK VARDI

İlçelerde ilk faaliyetin 1936'da Çumra'da yağlı güreşle başladığını görüyoruz. Hayattaki yaşlı kişiler 1950 yılına kadar köy düğünlerinde ve şenliklerde yapılan yağlı güreşlerde Mustafa Maraşlı, Pehlivan Bilal, Mehmet Uçar, Kör pehlivan namıyla maruf Mehmet Balkan ve Nasıf Türe gibi pehlivanları seyrettiklerini, Balkanlardan göç eden bu pehlivanların Çumra ve çevresinde düzenlenen müsabakalara katıldıklarını ve Çumra'da spor faaliyetlerinin önce karakucak güreşi ile başladığını bildiriyorlar. Öte yandan, Doğanhisar Kaymakamı Hasan Parlaktürk'ün görev yaptığı yıllarda tanınmış pehlivanları davet edip, ödüller koyarak ilçede yağlı güreşler düzenlediği, güreşlerin giderek geleneksel hâle geldiği, ancak Parlaktürk ayrıldıktan sonra devam etmediği biliniyor.

Bu arada, Seydişehir'de kurulmuş olan Etibank Alüminyum Tesisleri bünyesinde bir ara güreş faaliyeti başlatılıp, takımın başına antrenör olarak millî güreşçi Mehmet Uysal ve Celâl Taşkıran getirildi. Bu arada fabrika yönetimi bir süre sonra Bulgaristan millî takımının eski antrenörü Musa Ali Tunalı'nın ilçeye yerleşmesi üzerine Etibank Seydişehir Alüminyumspor kulübüne güçlü bir güreş takımı kurulmasına karar verdi. Bulgaristan'a tek Dünya şampiyonluğunu kazandıran Musa Ali Tunalı'nın Bulgaristan'dan getirdiği Dünya Şampiyonu Efraim Kamberoğlu ve Avrupa Şampiyonu Ali Kayalı'nın yanısıra millî güreşçilerden İsmail Faikoğlu, Nermiddin Selimoğlu, Mehmet Haliloğlu, Yılmaz Özgür, Sezgin Ayık, Rüştü Özgür ve İsmail Hacıoğlu'nun yer aldığı kadro oluşturuldu. Bunlardan Ali Kayalı Avrupa Şampiyonu, Sezgin Ayık Avrupa üçüncüsü oldu. Bulgaristan'da iken Dünya ve Avrupa Şampiyonluğuna ulaşmış olan Efraim Kamberoğlu da Etibank'a geldikten 1 yıl sonra güreşi bıraktı. Etibank'ta görevli Süleyman Özdemir, güreş şubesi sorumluluğunu üstlendi ve ilerleyen çalışmalar ilçede güreşin gelişmesine de olumlu yansıdı. Bu sâyede İskender Özdemir, Kâmil Cesur, Kâmil Mingan, Abdurrahman Kuyucak, Teyfik Demirci, Göksel Teke, Hasan Soykan, Uğur Yılmaz, Veysel Tosun, Burhan Kaya, Arif Kısacık, Seyfullah Apaydın gibi gençler yetişerek, millî takıma kadar yükseldiler. Ancak, birkaç yıl ile sınırlı kalan ve Türk millî takımına 4 sporcu veren Etibank efsanesi de tarihe karıştı gitti.

İL TEMSİLCİLİĞİ (AJANLIK) YAPANLAR

Şehrimizde güreş faaliyetlerinin başlaması üzerine il temsilciliği (Eski tanımıyla ajanlık) yapan ilk kişinin Nuri Hoca isimli bir güreşsever olduğunu öğreniyoruz. Bu zâtı eski güreşçilerden Faruk Nazıroğlu, Kemal Ugan, Yusuf Yöreli, antrenör Nasuh Akar, Dr. Seyfettin Asu, Turan Bilge, Duran Koçak, Suphi Soğancı ve ikinci defa Duran Koçak takip etti. Hâlen bu görevi eski güreşçilerden Mustafa Sarı yürütüyor.

İLK GÜREŞ HAKEMLERİ VE DİĞERLERİ

Konya'da güreş hakemliği Ahmet Boya, Yusuf Yöreli, Faruk Nazıroğlu, Feridun İncula, İhsan Dönder, Binbaşı İsmail Akçay, Astsubay Feyzullah Soğukoğlu, Mehmet Ortaer, Selahattin Aras, Kemal Ugan ile başlamış bulunuyor. Daha sonra bunlara, 1974-1976 arasında şehrimizde banka müdürlüğü yapan uluslar arası 1. sınıf hakem ve Merkez Hakem Komitesi üyesi Alp Celasun'un açtığı kurslara katılan Ali Pekatılır, Nusret Candan, Suat Ebesek ve diğerleri eklendi. Suat Ebesek, uluslar arası güreş hakemi ünvanını alan ilk Konyalı oldu. Mesleği öğretmenlik olan Ebesek, ne yazık ki genç yaşta aramızdan ayrıldı. Daha sonra eski güreşçilerden Seyit Efe de FİLA hakem klasmanında A katagorisine kadar yükselerek, Dünya ve Avrupa Şampiyonalarında müsabaka yönetme hakkını aldı. Bu arada Hasan Kayımkaya, Duran Koçak, Mehmet Çavdar, Mustafa Dündar, Mustafa Şahin, Ömer Faruk Ersubaşı, Suphi Soğancı, İsmail Güçlü, Teyfik Karagül, Enver Yıldız, Celal Taşkıran, Çetin Dargeçit, Nuri Doğru, Mevlüt Camcı, Mehmet Aslandağ, Erdoğan Koçak, Halil Karaçor, Şükrü Efe, Haydar Şahin, Necmettin Yılmaz ve Yavuz

Özkış millî hakem lisansı alırken, beden eğitimi öğretmeni Tarık Erdem ve Mehmet Özdemir de uluslar arası 3. katagoriye yükseldiler.

Alp Cilasun, şehrimizdeki görevi süresince yıldız ve genç güreşçilerin yetişmesi, müsabaka tecrübelerinin artması ve güreş kurallarını daha iyi öğrenmeleri amacıyla her ay müsabaka düzenlettirerek, il temsilcisi Turan Bilge ve antrenör Duran Koçak'la birlikte yararlı çalışmalar yaparken, genç güreşçilerin yetişmeleri için emek harcadı.

KONYA'YA GELEN ŞAMPİYON GÜREŞÇİLER

Güreş Federasyonu eski başkanlarından Vehbi Emre, Albay Cihat Uskan, Seyfi Cenap Berksoy'un görev yaptığı yıllarda 5 yıldızlı otel bulunmadığı, sporcular Şeker Fabrikası sosyal tesislerinde konakladıkları hâlde Türkiye Şampiyonası, millî takım kampları ve seçmesi, Silahlı Kuvvetler müsabakaları, Japonya ve Münih takımlarıyla özel karşılaşmalar gibi önemli organizasyonlar gerçekleştirilmişti. Aradan uzun yıllar geçtiği hâlde, yıldızlar, okullar, ya da gençler dışında federasyon programında bulunan büyüklerle ilgili faaliyetler nedense son yıllarda Konya'da yapılmaz oldu. Eskiden müsabakalar nedeniyle dünya ve olimpiyat şampiyonları, millî takımda yer almış güreşçilerle, güreşle ilgili birçok spor adamı şehrimize geliyor, Atatürk Spor Salonu'nun içinde ve dışında güreş dolu günler yaşanıyordu.

Konya'da henüz spor salonu bulunmadığı için şimdi Devlet Tiyatrosu olan, cephe bölümündeki küçük salonun İl Kitaplığı olarak kullanıldığı İpek Sineması'nın sahnesine serilen minderde gerçekleştirilen 1958 yılındaki Türkiye Şeker Fabrikaları şampiyonası o güne kadar Konya'da yapılan en önemli müsabakalardı. Türk güreşinin sembol ismi Yaşar Doğu, şampiyona nedeniyle 2 gün önce gelerek, güreşi çok seven Vali yardımcısı Saffet Buğdaycıoğlu'nu makamında ziyaret etmişti. 1962'de Türkiye şampiyonasında hazır bulunanlar arasında Federasyon Başkanı Vehbi Emre, Mersinli Ahmet, Celal Atik, Mustafa Dağıstanlı, İsmail Ogan, Hüseyin Akbaş, Hasan Güngör, Mehmet Kartal, İbrahim Karabacak, Hamit Kaplan, Mahmut Atalay, Adil Güngör, Bekir Büke, Nuri Ayva, Ziya Doğan, Burhan Pandül, İbrahim Zengin, antrenör Adil Candemir, Bayram Şit ve Nasuh Akar'da vardı.

Kamplar ve seçmelerde Federasyon Başkanı Cihat Uskan ve Seyfi Cenap Berksoy ile Mithat Bayrak, Müzahir Sille, Yaşar Yılmaz, Sırrı Acar, Kâzım Ayvaz, Teyfik Kış, Teyfik Yüce, Necdet Uçar, Gürbüz Lü, Ahmet Ayık, Yavuz Selekman, Cemal Yanılmaz, Gıyasettin Yılmaz, Bekir Aksu, İzzet Büyük, Bekir Aydın, Ünver Beşergil, Metin Alakoç, Mehmet Esenceli, Ali Rıza Alan, Dursun Ali Erbaş, İbrahim Karakuş ve Yunus Pehlivan, antrenör Rıza Doğan, Mehmet Oktav, Adnan Yurdaer, Halit Balamir, hakem Mevlüt Göksan, Alp Karabiber ve Kemal Erkmen de Konya'ya geldi. Japonların hiç yenilmeden mindere veda eden Dünya ve Olimpiyad Şampiyonu Sasahara, 1963'te özel karşılaşma yapmak için şehrimize gelen Japon takımının antrenörü idi. Takımda dünya şampiyonu Watanabe'de yer alıyordu. Millî takım 1964 Tokyo Olimpiyadı'na da Konya'da hazırlandı. Bu arada, 1951 yılında İsveç'te 18 yaşında dünya şampiyonu olan Ali Yücel'in yanısıra, Bulgaristan'dan göç eden ve bir süre millî takımı çalıştıran Muharrem Atik'in de Türkiye Şampiyonası'nı takip etmek üzere şehrimize geldiğini belirtmek istiyorum.

..VE GÜREŞLE İLGİLİ BAZI HATIRALAR

Temmuz ayında 56. yıla basan yazarlık hayatım boyunca nice hatıralara sahip oldum. Bunların arasında güreşle ilgili olanlar da önemli yer tutar. Türkiye şampiyonaları ve millî takım kampları ile ilgili haberleri Konya muhabirliğini yaptığım Hürriyet, Dünya, Günaydın ve Foto Maç'a bildirmem gerektiği için idman ve seçmeleri yakından takip ediyordum. Sanıyorum 1970 yılında ABD'nin Toledo kentinde yapılacak olan Dünya Şampiyonası'nın hazırlık kampı şehrimizde devam ediyordu. Antrenörler takımı tesbit etmiş, ancak takımda yer almayanların kampta kalarak idman vermeye devam etmeleri için gizli tutuyorlardı. Bunun için Dedeler Hanı'nın üst katındaki Terzi Mevlüt Ölçer'e tek tip elbise diktirmek üzere kamptaki bütün güreşçilerin ölçüleri aldırıldığından, herkes kendisinin takıma girebileceğini düşünüyordu.

Tecrübeli güreş yazarları Akşam gazetesi'nden Orhan Menemencioğlu, Milliyet'ten Yavuz Bayraktar ve Cumhuriyet'ten Asaf Ayçıl, millî takımı öğrenmek için şehrimizde bulunuyordu. Yıllardır elbisemi diken Mevlüt Ölçer'e yeni bir elbise diktirmek için uğrayınca, güreş takımının elbiselerini diktiğini söyledi. Ben **"Kimlere dikiyorsun"** dedim, Mevlüt usta da **"Gitmeyecekler kampı bırakıp gitmesinler diye bütün güreşçilerin ölçüsünü aldırdılar, ancak gidecekleri bana söylediler"** diyerek, isimlerini saydı. Kampın son günleriydi, anlaşılmasın diye güreşçilerin hepsinin resmini çektim, ancak Hürriyet'e gidecek olanların filimlerini gönderdim. Ertesi gün Hürriyet gazetesi'nde hem serbest, hem de greko Romenciler resimleriyle yayınlandı. İdman saatinde Atatürk Spor Salonu'na gidince usta gazeteciler ısrarla takımı kimden öğrendiğimi sorup, **"Helâl olsun, bizi atlattın"** dediler. Tabii kimden öğrendiğimi söylemedim.

Bir başka yıl millî takımlarımız Dünya Şampiyonası için yine şehrimizde hazırlık yapıyordu. 52 kiloda Mehmet Esenceli yer alacaktı, ancak 61 kilo geliyordu. Bu nedenle antrenörler yedirmiyor içirmiyor, kilo düşürmeye çalışıyorlardı. Esenceli, her kampta böyle kilo düşmekten bıkıp usandığını söylüyordu. Şeker Fabrikası'ndaki yemekte kilo fazlası olanlar adeta üç beş lokma ile yetinirken, antrenör Adnan Yurdaer, tabağında 2 kepçe pilavın üzerine büyük bir et parçasıyla gelince antrenör Nasuh Akar **"Hoca, sporculara karşı ayıp oluyor. Git başka yerde ye"** diye patlayıvermişti.

Yaşar Doğu'yu Ankara'ya askere geldiğinde minder güreşine başlatan Celal Atik, Başkan Cihat Uskan'ın ısrarı üzerine antrenör olarak kampa gelmişti. Bir gün Atatürk Spor Salonu'nda 2 saate yakın sohbet etme fırsatını bulduğum güreşin büyük ustası Atik, Budapeşte'deki Avrupa Şampiyonası'nda Yaşar Doğu'nun, Rus ile yapacağı final müsabakasından önce her zaman olduğu gibi abdest alıp, soyunma odasında 2 rekat namaz kılarak **"Yarabbi. Yenilmem mukadder ise beni minderden sağ çıkarma"** diye dua ederek daha ilk dakikada bileğinden çekip altına aldığı Rus rakibini tuşladığı hâlde üzerinden kalkmadığını, hakemin zorla kaldırdığını söyleyerek, şunları eklemişti:

"Yaşar, kendinden geçmiş gibiydi ve bir şey hatırlamadığını söylemişti. Rus güreşçi ise bileğindeki uyuşukluğun 24 saat geçmediğini söyledi"

Bu sohbette Celâl Atik, Rusların kendisine büyük paralar karşılığı antrenörlük teklif ettiğini, ancak Türk'e karşı Rus güreşine hizmeti asla düşünmediği için teklifi kabul etmediğini belirterek, **"Çok şükür işim yolunda. Yarış atlarım ve kahvem var. Paraya ihtiyacım yok. Türk güreşine hizmet etmek benim için dünyaya bedel"** demişti.

Nerede eski güreşçileriler, antrenörler ve hatıralar. Onlar için Türklük ve şampiyonluk duygusu işte böyle idi. Keşke bugün de Hüseyin Akbaş, Ali Yücel, Hasan Gemici, Ahmet Bilek, Ali Rıza Alan, Salih Bora, Nasuh Akar, Yaşar Yılmaz, Müzahir Sille, Mustafa Dağıstanlı, Bayram Şit, Gazanfer Bilge, Rıza Doğan, Mithat Bayrak, Kâzım Ayvaz, Mahmut Atalay, Celal Atik, İsmail Ogan, Hamza Yerlikaya, Teyfik Kış, Sırrı Acar, Fevzi Şeker, Yaşar Doğu, Hasan Güngör, Reşit Karabacak, Ahmet Ayık, Muharrem Candaş, Mersinli Ahmet, Adil Candemir, Hamit Kaplan, Mahmut Demir düzeyinde güreşçilerimiz olsa, eskisi gibi minderleri rakiplerimize dar ederdik.

GÜREŞE EMEĞİ GEÇENLERE TEŞEKKÜR

Konya'da 80 yıllık geçmişi olan güreşi **"Cici Molla'nın İhsan"** lâkabıyla anılan İhsan Emre'den öğrenen merhum Faruk Nazıroğlu, **"İyi güreşçi olsunlar diye bizi çok ezer, ot doldurulmuş kamyon çadırından dikilmiş mindere âdeta sürterdi. Öğretmen Sıtkı ve Öğretmen Okulu talebesi Adnan, benden önce ilk talebelerinden idi"** derdi. İhsan Emre'nin Konya'dan ayrılmasından sonra güreşçiler kendi aralarında kültürfizik hareketleri ve güreş yaparak hazırlanırlardı. 40'lı yılların sonunda İstanbul'dan döndükten sonra edindiği bilgileri güreşçilere aktaran Faruk Nazıroğlu; antrenörlük yaparak Yusuf Yöreli, Tuğrul Orhon, Mustafa Güdekler, Osman Çay, Kemal Ugan, Cemal Ilgıdır, Siyret Güntel, Hasan İyican ve Fahrettin Akbaş'ı yetiştirdiğini söylerdi. Daha sonra Yusuf Yöreli, Fahrettin Akbaş, Nasuh Akar ve uzun yıllar Duran Koçak antrenör olarak hizmet ettiler. Bu nedenle, geçmişte ve günümüzde bu spora hizmet edenlere teşekkürü borç biliyor, vefat edenlere Allah'tan rahmet, hayatta olanlara sağlıklı günler temenni ediyorum.

Günler süren uzun bir araştırma sonucu kaleme alıp, resimler temin ettiğim yazının sonunda halen hayatta olan bir güreşsever insanı takdim etmek istiyorum. Prof. Dr. Saim Sakaoğlu'nun ağabeyi Hasan Sakaoğlu, hiç güreş yapmamış, ancak bu spora olan sevgisi nedeniyle 40'lı yıllardan itibaren güreşçilerimizin yaptığı müsabakaları yakından takip ettiği gibi, İstanbul, Ankara ve Konya dışına onlarla birlikte birçok seyahat yapmıştır. Meselâ Fahrettin Akbaş'ın, İstanbul'daki Türkiye Şampiyonası'nda Yalçın Tokay ve Ahmet Bilek'i yenerek, Emirgân'daki 1952 Helsinki Olimpiyadına katılacak millî takımın hazırlık kampına davet edildiğini Sakaoğlu'dan dinledim. Muhterem Hasan Sakaoğlu, bunun gibi güreşle ilgili birçok hatıraya sahip bulunuyor.

KAYNAK

1-Konya Tarihi sayfa 611-612
2-Merhum Faruk Nazıroğlu ile 1987'de yaptığım röportaj.
3-Hasan Sakaoğlu'dan dinledim.

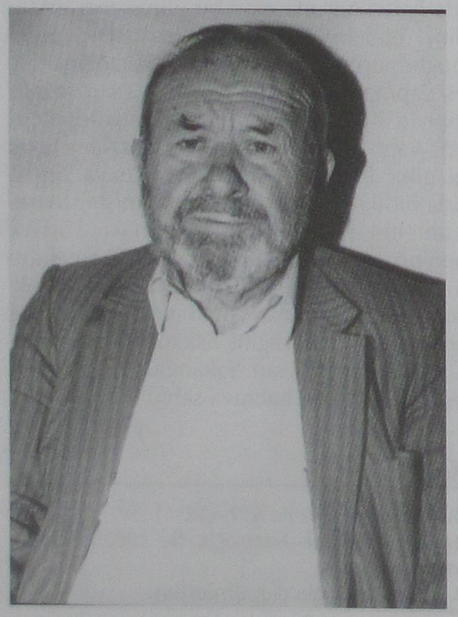
RESİMLER:

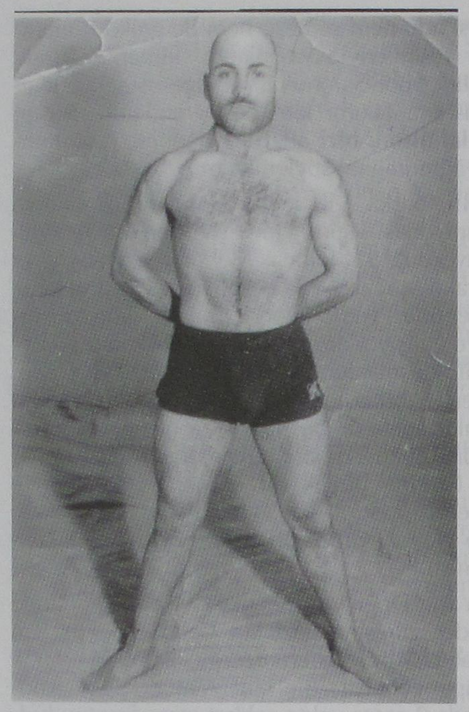
1) Konyalı güreşçiler 1936 yılı Spor Bayramı'nda şimdi İmam Hatip Lisesi'nin olduğu yerde bulunan İdmanyurdu sahasında toplu hâlde görülüyorlar. Ayakta sağdan dördüncü güreşçi Faruk Nazıroğlu.

2) Konya güreş takımı Faruk Nazıroğlu'nun Türkiye Şampiyonu olduğu 6 Mayıs 1938 tarihinde Ankara 19 Mayıs Stadı'nda resmi geçitte. Müsabakaları Cumhurbaşkanı Atatürk ve Başvekil İnönü'de seyretmiş.

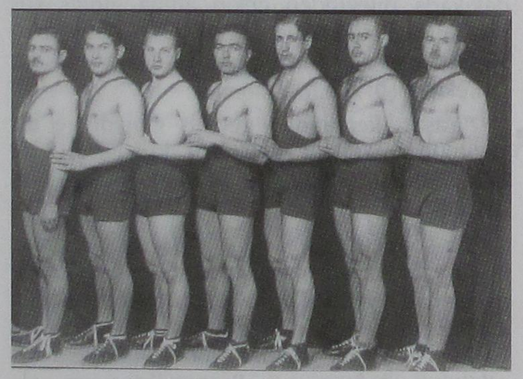

3-Faruk Nazıroğlu

4- Mustafa Güdekler

3-4) Pehlivan Faruk namıyla şöhret yapan Faruk Nazıroğlu (yanda), Türkiye Şampiyonluğu kazanan Konyalı ilk güreşçi idi. Üstte görülen 90 yaşındaki Mustafa Güdekler, halen hayatta. Güdekler 45 yaşına kadar salona gelerek, gençlerle güreş tutup, idman yapardı.

5) Konya güreş takımının 1943 yılındaki kadrosu. (Soldan) 52 kilo Osman Çay, 62 kilo Tuğrul Orhon, 67 kilo Adnan, 73 kilo Yusuf Yöreli, 79 kilo Öğretmen Sıtkı, 87 kilo Siyret Güntel, ağır siklet Faruk Nazıroğlu.

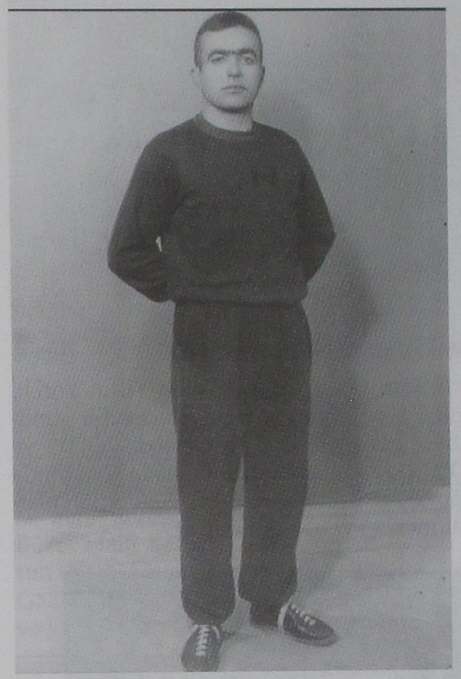
6) 1945 yılında bir fotoğraf stüdyosunda çekilen fotoğrafta Konyalı güreşçilerden (soldan) Kemal Ugan, Cemal Ilgıdır, Yusuf Yöreli, Fahrettin Akbaş, Mustafa Güdekler ve antrenör Faruk Nazıroğlu görülüyor.

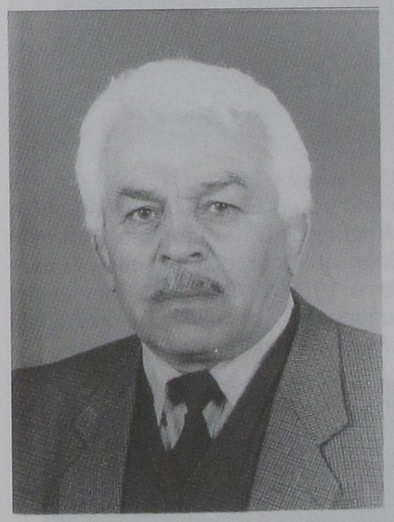
7) Alâaddin Tepesi'nin eteklerindeki bugün mevcut olmayan Halkevi'nin bahçesine serilen ot minderde 1948 yılında bir müsabaka öncesi Konyalı güreşçiler toplu halde. Solda ayakta antrenör Faruk Nazıroğlu, soldan 5. Halkevi Başkanı Avukat Suat Abanazır, ayakta sağdan 3. Mustafa Güdekler, 5. Tuğrul Orhon, 7. Cemal Ilgıdır, önde sol başta Gençlerbirliği idarecisi Nuri Yenal, 3. Yusuf Yöreli, 5. İdmanyurtu Hasan Dayı (Güngör) görülüyor.

8) Halkevi bahçesinde 30 Temmuz 1949 günü Isparta ile karşılaşan Konyalı güreşçiler. (Sağdan) Antrenör Faruk Nazıroğlu, 52 kilo Hamza Sesigür, 57 kilo Mustafa Güdekler, 62 kilo Osman Öz, 67 kilo Yusuf Yöreli, 73 kilo Tuğrul Orhon, 79 kilo Hasan İyican ve idareci Hasan Güngör

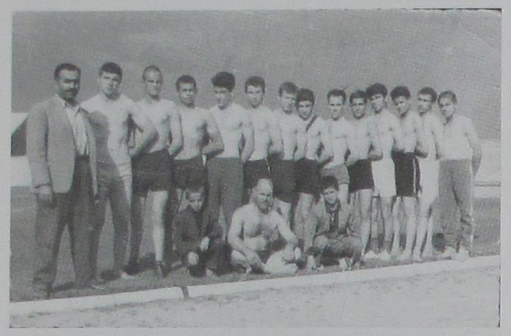
9- Yusuf Yöreli

10- Konya Güreşinin Duayeni Duran Koçak

9-10) Konya güreşine sporcu, antrenör, il temsilcisi (ajan) olarak Hizmet edenlerden Türkiye ikincisi Yusuf Yöreli amansız hastalık nedeniyle genç yaşında vefat edinceye kadar sporcuları çalıştırdı. Duran Koçak, Yozgatlı olmasına rağmen 54 yıl önce geldiği Konya'ya yerleşip, sporcu, antrenör, il temsilcisi (ajan), hakem olarak Konya güreşine büyük emek

verdi, 2 oğlunu millî takıma kazandırdı ve pekçok güreşçi yetiştirdi.

Yusuf Yöreli (solda) ve Talebeleri

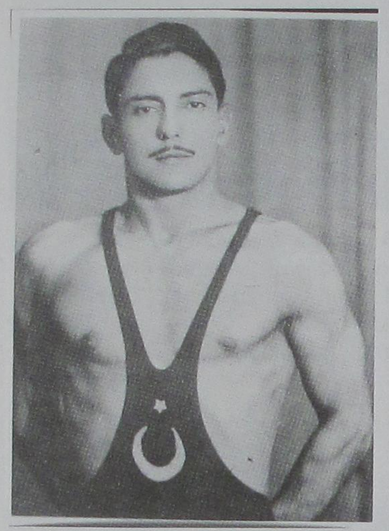
11) Tam bir güreş aşığı olan Yusuf Yöreli, 54 yıllık kısa ömründe tabir-i caizse bir gününü bile güreşten ayrı geçirmedi. DDY ve TMO'ndeki mesaisi bitince ve hafta sonlarında soluğu güreş salonunda alır, genç sporcuları yetiştirmek için çaba gösterirdi.

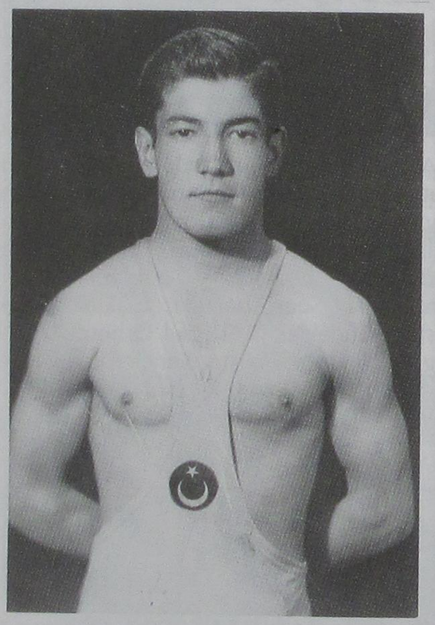
12) 1952 yılında Helsinki'de Ay Yıldızlı mayo ile mindere çıkarak, olimpiyada katılan ilk Konyalı güreşçi ünvanını alan Fahrettin Akbaş (solda), antrenör olarak gittiği Almanya'da 3 Mayıs 1969'da Orta ve Güney eyalet şampiyonluğunu kazanan fotoğraftaki Nurmberg Manheim takımını çalıştırmıştı.

13) 1958'deTürkiye Şeker Fabrikaları şampiyonluğunu kazanan Konya Şekerspor serbest güreş takımı. (soldan) Hakem binbaşı İsmail Akçay, 52 Kilo Necip Alkan, 57 kilo Fahrettin Akbaş, 62 kilo Halil Özkan, 67 kilo Celal Gündüz, 73 kilo Duran Koçak, 79 kilo Hamdi Çağıran, 87 kilo Hüseyin Yavuz, ağır siklet Seyyar Aksoylu.

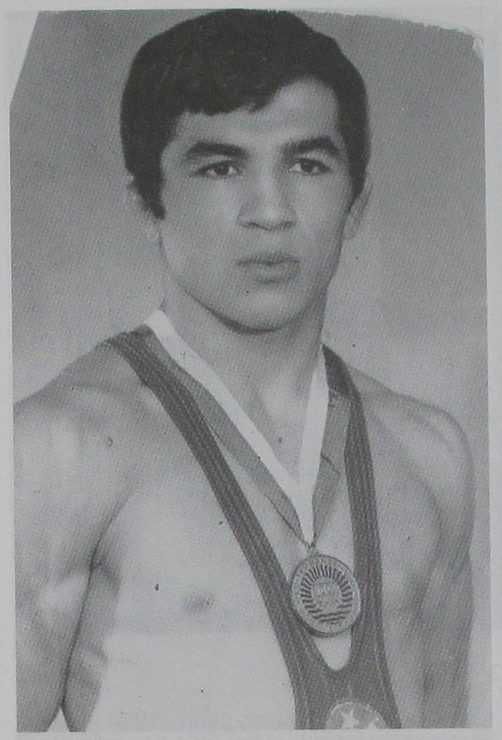

14- Fahrettin Akbaş

15- Dr. Halil Kâzım Gedik

14-15) 1952'de Türkiye Şampiyonluğunu kazanan ve aynı yıl Helsinki'de olimpiyad minderine çıkan ilk Konyalı güreşçi 52 kilo Fahrettin Akbaş ve 1960 Roma Olimpiyadına katılan 52 kilo Dr. Halil Kâzım Gedik

16- Erdoğan Koçak

17- Sümer Koçak

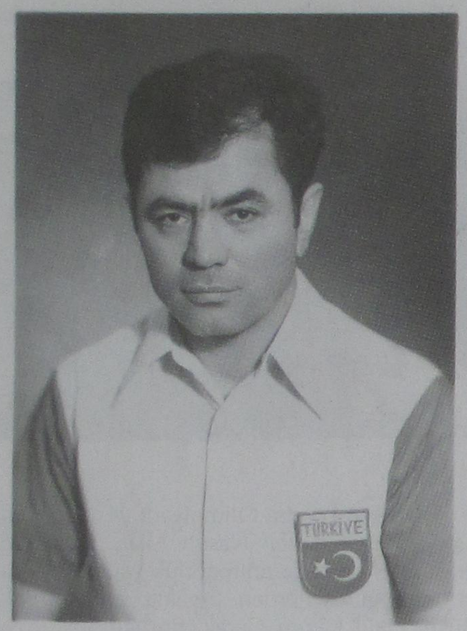
16-17) Güreş millî takımımızda yer alan 2 kardeş Erdoğan Koçak (üstte) 75 ve Sümer Koçak (altta) 100 defa Ay Yıldızlı mayoyu giyerek ülkemizi Dünya ve Avrupa Şampiyonaları ile Olimpiyat ve Balkan Şampiyonası'nda temsil ettiler.

18) 1948 Londra Olimpiyadı ve 1951 Dünya Şampiyonu olan Nasuh Akar, 1956-1959 arasında Konya'da antrenörlük yaptı. Fotoğrafta millî güreşçilerden (Ayakta soldan) Bekir Büke, Halil Kâzım Gedik, Burhan Soylu, Nasuh Akar, Hasan Güngör, Bayram Şit, hakem Gazanfer Pektaştan, (önde sağda) Adil Güngör ve Duran Koçak birlikte görülüyor.

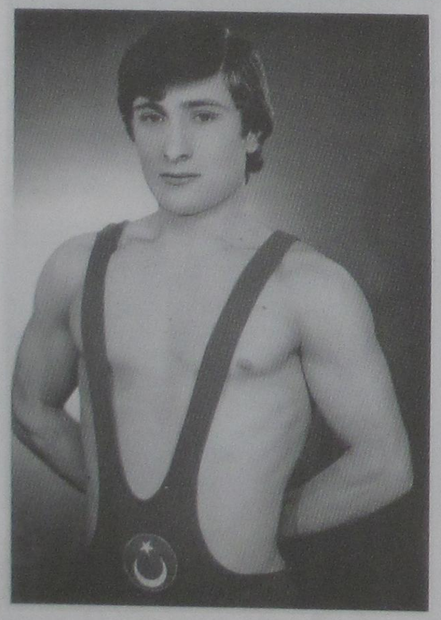

19- Duran Koçak Minik güreşçilerle

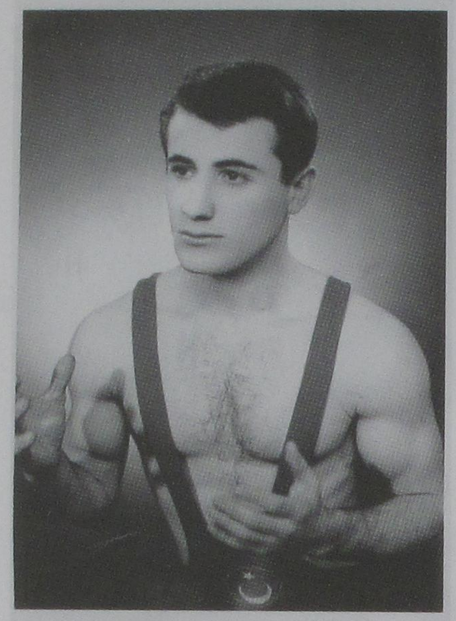

20- Haşmet Yöreli

20) Ömrünü âdeta güreşe adayan Duran Koçak, altyapı oluşturmak amacıyla stadyumda düzenlediği karakucak müsabakalarında minik güreşçilerle birlikte görülüyor (üstte) ve Yusuf Yöreli'nin güreşçi ve hakem olan büyük oğlu 1. Sınıf emniyet müdürü Haşmet Yöreli

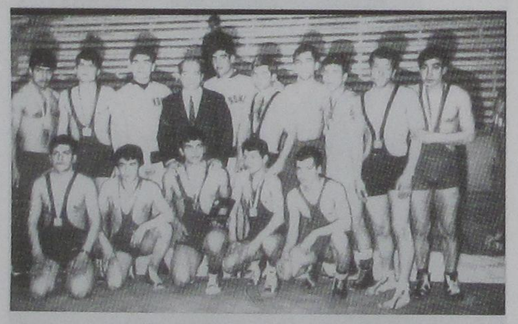

21- Suphi Soğancı

22- Sami Soğancı

21-22) İstanbul'da yapılan 1974 Dünya Şampiyonasına katılan Diş Hekimi Suphi Soğancı (solda), Ahmet Ayık'ın Federasyon Başkanlığı zamanında asbaşkanlık yaptı ve 4 defa Veteranlar Dünya üçüncüsü oldu. İkiz kardeşi kıdemli albaylıktan emekli olan Sami Soğancı da (üstte) gençler Balkan şampiyonluğu'nun yanı sıra 4 yıl üst üste üniversiteler ve Silahlı Kuvvetler şampiyonluğunu kazandı.

23) Güreşe önem veren liselerden Sanat Enstitüsü takımı, Beden Eğitimi Öğretmeni Ali Esen ile birlikte.

24- Duran Koçak

24-25) Konya güreşinin duayenlerinden Duran Koçak (solda), faal güreş hayatına nokta koyduktan sonra İstanbul'da kursa katılarak judo antrenörü diploması aldı ve bu sporu Konya'da ilk defa başlattıktan başka, müsabakalara katılarak 2 defa Türkiye üçüncüsü olmayı başarmıştı. Üstte ise, 1985-1993 yılları arasında il temsilciliği yapan Diş Hekimi millî güreşçi Suphi Soğancı (solda) Etibank güreş takımının ağır sikleti dünya üçüncüsü olan Sezgin Ayık'a altın hediye ederken.

25- Suphi Soğancı (solda), Sezgin Ayak (Sağda)

26) Dünya şampiyonasına Konya'da kamp yaparak hazırlanan serbest güreş millî takımımız 25-26 Mayıs 1963 tarihinde Japonya ile 2 özel müsabaka yapmış, 5-3 ve 3-2 galip gelmişti. Fotoğrafta millî takım bu karşılaşmadan önce seremonide görülüyor. (sağdan) Federasyon Başkanı Albay Cihat Uskan, antrenör Mustafa Dağıstanlı, 52 kilo Cemal Yanılmaz, 57 kilo İzzet Büyük, 62 kilo Yunus Pehlivan, 70 kilo Mahmut Atalay, 79 kilo İsmail Ogan, 87 kilo Ahmet Ayık, 100 kilo Hamit Kaplan, ağır siklet Gıyasettin Yılmaz.

27) Serbest ve greko romen Balkan şampiyonası için 1963 yılı Ağustos ayında Konya'da kamp yapan millî takım sporcuları Şeker Fabrikası bahçesinde istirahat anında. (Ayakta soldan) Yavuz Selekman, Bekir Aksu, Metin Alakoç, Ünver Beşergil, Bekir Aydın, Necdet Uçar, (Önde soldan) Mehmet Kartal, Seyit Ahmet Ağralı, Nail Bülbül, Federasyon danışmanı Bayram Şit, kamp müdürü Kemal

Erkmen, İbrahim Karabacak, Adil Güngör ve Hasan Güngör.

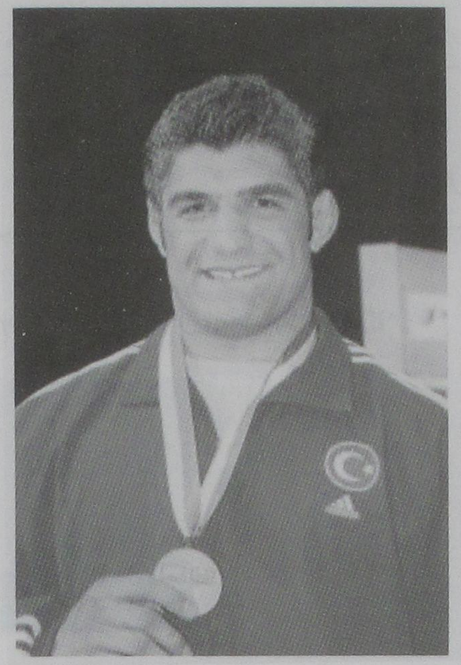

28- Mustafa Dağıstanlı ve Sasahara,

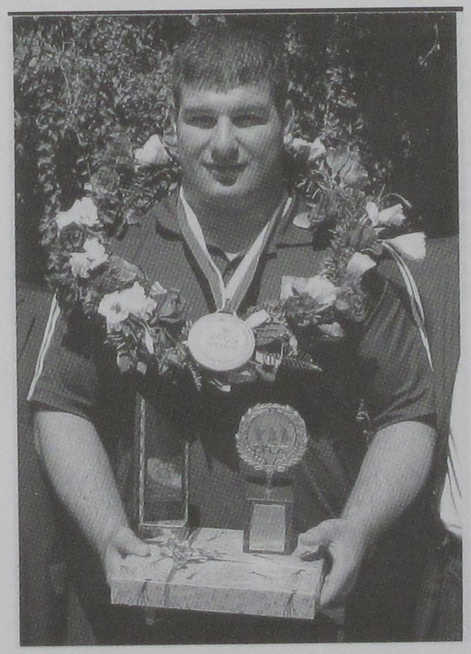

29- Mustafa Dağıstanlı, Nail Bülbül, Ziya Doğan

28-29) Hiç yenilmeden güreşe veda eden 62 kilonun 2 Dünya Şampiyonu Mustafa Dağıstanlı ve Sasahara, minderde hiç karşı karşıya gelmediler, ancak Türk ve Japonya millî takımlarının antrenörleri olarak 1963 Mayıs ayında Konya'daki özel karşılaşmanın seremonisinde (soldaki fotoğraf) birbirlerine şans dilediler. Sağdaki fotoğrafta ise, Dünya Şampiyonu Mustafa Dağıstanlı ve Dünya üçüncüsü Ziya Doğan, 30 Nisan 1962'de Türkiye Birincilikleri sırasında Nail Bülbül ile birlikte görülüyor.

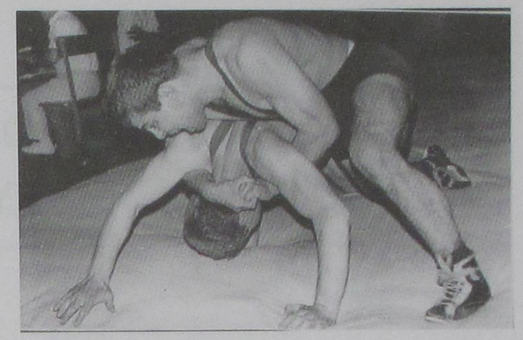

30- Atilla Güzel

31- İsmail Güzel

30-31) Son yıllarda Konya'nın yetiştirdiği şampiyon güreşçilerden ağabey Atillâ Güzel (yukarıda) 2 defa Avrupa ikincisi, İsmail Güzel de (altta) 2 defa gençler Avrupa ve Dünya Şampiyonu, büyükler Avrupa Şampiyonu ve Dünya üçüncüsü olmayı başardılar.

32) 1968 yılı Türkiye Şampiyonası'nda millî güreşçi Cumali Balçıkkanlı'yı 6 saniyede tuşla yenerek rekor kırıp, Türkiye birincisi olan İbrahim Çetindil, bir müsabakada rakibiyle mücadele ederken görülüyor.

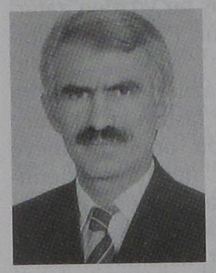
33) Hayatta olan en yaşlı Konyalı güreşçi 90 yaşındaki Mustafa Güdekler (sağdan 2.), kendisini ziyaret eden oğlu Muzaffer Güdekler (solda), millî güreşçi Suphi Soğancı (soldan 2.) ve Nail Bülbül ile birlikte.

34) 2 Mayıs 1962'de Konya'daki Türkiye Greko Romen şampiyonasını takip eden FİLA 2. Başkanı ve Teknik Komite Başkanı Vehbi Emre (sağdan 2.), Federasyon Başkanı Seyfi Cenap Berksoy (Soldan 3.), Federasyon danışmanı Bayram Şit (sağdan 3.), Federasyon üyesi gazeteci Orhan Menemencioğlu (sağda), Nail Bülbül (soldan 2.) ve Bursalı hakem Halit bey (solda)

MİLLİ MÜCADELE KONYA'SI

Yrd. Doç. Dr. Caner ARABACI*

Caner Arabacı, 1954, Beyşehir-Konya doğumludur. İlk ve orta tahsilden sonra Selçuk Eğitim'i bitirdi.

Mezuniyetten sonra bir süre gazetecilik yapıp öğretmenlik görevi aldı. Bu arada yüksek lisansı ve doktorasını bitirdi. S.Ü.'ne geçerek değişik kademelerde çalıştı. Halen aynı üniversitenin İletişim Fakültesinde çalışmaktadır. Evli ve sekiz çocuk babasıdır.

Şahin Bey (1987), Millî Mücadele Dönemi Konya Öğretmenleri (1991), Yavuz Selim (1992), Selçuklular ve Konya (1994, Y.Küçükdağ ile birlikte), Osmanlı Dönemi Konya Medreseleri 1900–1924 (1998), Geçmişten Günümüze Konya Ticaret Odası 1882–1999 (1999), Konya Basın Tarihi (2009, B. Ayhan-A.Demirsoy-H.Aydın ile birlikte) gibi kitaplar yanında editörlük eserleri (Konya Kitabı VI, 2003; Konya Kitabı VII, 2004), yayınlanmış birçok tebliğ ve makaleleri bulunmaktadır.

*S.Ü. İletişim Fakültesi Öğretim Üyesi

ÖZET

Birinci Dünya Harbi'nin bitirici etkisi ardından Anadolu'nun yeniden bir İstiklâl Harbi'ne kalkışması kolay olmamıştır. Bütün ülkede olduğu gibi, Konya'da da insan unsuru ezilmiştir. Yüksek öğretim kapanmış, liselerin üst sınıfları ortadan kalkmıştır. Yaşına bakılmaksızın eli silah tutabilecek olanlar askere alınmıştır. İlkokulların erkek öğrencileri bile geçim yükünü sırtlanmışlardır. Ülkenin her tarafında işgaller vardır. Başkent İstanbul başta olmak üzere, bütün varlıklı kıyı şehirleri, Batı-güney, Güneydoğu Anadolu işgal edilmiştir. Orta Anadolu, kırsal kesimler; yurt savunmasını üstlenecektir. Fakat Konya da 1919-20'de bir yıl süre ile İtalyan işgaline uğrar. Aynı zamanda Doğu Anadolu, Balkan coğrafyasındaki yenilgi ve sosyal felaketler ardından göç akınına uğrayan bölge olur. 1919'dan itibaren Kuva-yı Milliye örgütlenir. Millî uyanış için mitingler yapılır. Anadolu'daki ilk yardım kuruluşu olarak Muavenet-i Milliye Teşkilâtı kurulur. Yeniden toparlanma çalışmalarına Delibaş Olayı kısa süre ara verdirir. Fakat yine Konya; Millî Mücadele'nin cephe gerisini tutan merkez şehri durumundadır. Eskişehir elden çıktığı için üç uçak Konya'dadır. *Babalık, Öğüt, İbret, İntibah, Konya, Hak Yolu, Halk* gibi gazete ve dergileriyle Millî Mücadele'nin yanında yer alır. Millî Mücadele liderinin en çok ziyaret ettiği şehirdir. Konya, vatanın kurtarılmasında en çok şehit veren vilâyet olarak, Cumhuriyetin kurulmasına büyük katkıda bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Muavenet-i Milliye, *Babalık, Öğüt*, Kuva-yı Milliye.

ABSTRACT

It was not easy for Anatoly to start a new national struggle after finishing effect of First World War. Like all country, people also were tyrannized over in Konya. Education in high schools and advanced education were stopped. Regardless of age, everybody who could use gun was conscripted. Little boys

who were students in primary school took responsibility for battle of life. There were occupations all over the country. Capital İstanbul, other rich coastal cities and South-West and South-East Anatolian Region were under occupations. Middle Anatolian and rural regions would have responsibility of defending homeland. However, Konya experienced Italian occupation among 1919-1920. At the same time, after the defeating of Balkans region and social disaster, East Anatolian became the region for streams of emigration. From 1919 Kuva-i Milliye was organized. Demonstrations were organized for national awakening. Being the first charity organization, Muavenet-i Milliye organization was established. Recovery studies were averted by Delibaş Mutiny for a while. However, Konya was the city which became army service area. Because of occupation for Eskişehir, there were three airplanes in Konya. Konya was national struggle side with journal and magazines with *Babalık, Öğüt, İbret, İntibah, Konya, Hak Yolu, Halk*. It was the city which was paid visit by leader of national struggle. Being have had a lot of martyrs for saving of homeland, Konya made huge additions for establishing republic.

Key Words: Muavenet-i Milliye, *Babalık, Öğüt*, Kuva-yı Milliye

Giriş

Son yüz yıllık tarihimizde millet iradesinin, millî hâkimiyet anlayışının en çok öne çıktığı dönem Millî Mücadele dönemidir. Bütün kurumları kendisine bağlayarak, bütün güçleri uhdesinde toplayarak millet hâkimiyetinin ortaya çıkartıldığı kurum ise Türkiye Büyük Millet Meclisidir. Millî Mücadele lideri, ilk meclisin kendini fesih kararı aldığı gün yaptığı konuşmada millet hâkimiyetini, "bir kuvvet" olarak belirtir. O kuvvetin tek makamı ise "milletin kalbi, vicdanı ve mevcudiyetidir."[1] Milletin kalbine, milletin vicdanına, milletin varlığına bağlılığın soylu merkezi, meclistir. Milleti, onun iradesini, değerlerini, yani kalp ve vicdanını öne çıkaran bir istiklâl mücadelesi, elbette milletten destek alacak, milletini yanında bulacaktır. Millî vicdanın akis yeri olan meclis ve onun aynı şeref ve onuru taşıyan üyeleri, her fırsatta millete gidecek, her vesile ile halkın yanında, içinde olacaklardır. Bu yönden belki yine tarihinde, heyetler halinde üyelerinin halka en çok gittiği dönem, Millî Mücadele dönemidir. Bu yüzden kendi görevlerini asilce başarıp sona erdirdikleri güne kadar tam sayı ile hiç bir araya gelememişlerdir. Ama o bir eksiklik olmamıştır. Milletvekilleri bazen demir çarık-demir asa alıp yollara; nasihat, yardım, irşat heyetleri olarak düşmüşler, bazen silâh-pusat kuşanıp cephede asker evlatları ile birlikte olmuşlardır. Hiç mübalağasız, serhat türkülerinde olduğu gibi bazen "yastıkları taş, yorganları toprak ama gönülleri yine de hoş" olmuştur. Âkif gibi, bir dergâhın küçük odasını arkadaşları ile mekan tutanlar, taş hanlarda, samanlıklarda ya da hiç yer bulamayıp tren garının yanındaki çayırlıkların üstünde yatanlar olmuş bu yüzden zatürreeye tutulanlar bulunmuştur. Paraları ve elbiseleri olmadığı için lüks giyinip kuşanamamışlar, hatta bazıları heybesinin gözünde; yiyeceği bulguru, fasulyeyi getirmiş, sonra aylıklarından belli bir oranı hazineye bağışlayabilmişlerdir. Ama ne haysiyetlerinden, ne vatan müdafaasından, ne de şahsiyetlerinden taviz vermemişlerdir. Meclis, ilk başkanının ifadesiyle; milletin kalbidir. Meclis, milletin vicdanıdır. Milletinin yüklendiği fedakârlıkların ortağıdır. O şahsiyet abidesi, sobalı, petrol lambalı, kiremitleri eksik, sekiz odalı meclisin on üyesi de Konya'dandır. On üyeden birisi meclisin birinci başkan vekilidir (Abdülhalim Çelebi), ikisi bakanlık mevkiine getirilmiştir (Mehmet Vehbi, Musa Kâzım). Diğerleri de komisyonlarda değişik görevleri üstlenmişler, meclis çalışmalarına aktif katılmışlardır.[2]

Konya'nın Millî Mücadele'deki önemi sadece ilk meclise verdiği on üyeden ileri gelmemektedir. Konya, kültürel temsil gücü ve etkisi, cephe gerisini tutma misyonu, Millî Mücadele'ye çok yönlü katkıları ile ayrı bir yere sahiptir. Onun için Konya'nın dönem içinde farklı bir değerlendirmeye tabi tutulması gerekmektedir.

Mustafa Kemal, Konya'yı ziyaretleri sırasında Türk Ocağı defterine 20 Mart 1923 tarihinde şu cümleyi yazar: "Konya, asırlardan beri tüten büyük bir nurun ocağıdır. Türk harsının esaslı kaynaklarından biridir."[3] Bu söz, kültürel yönden tarihî bir gerçeği ortaya koymaktadır. Çünkü 19.yy ortalarında (1845), Konya'da Rum toplumu vardır. Bu toplumun başında papazları, kiliseleri, sonra okulları da bulunmaktadır. Ama kilise ayinlerinde Rumca kullanılmamaktadır. Dualar Türkçe yapılmakta, dua kitapları Türkçe basılmaktadır.[4] 1970'li yıllara kadar bu şehirde bazı Ermeniler Konya gazetelerinde Türkçeyi güzel kullanarak şiirler yayınlamışlardır. Panos Özararat bunlardandır. Değerlerini, kendi özümsediği gibi içinde

yaşayan başka medeniyetlere mensup insanlara da sevdiren bir kültürün, yaşama-yaşatma gücü, kurucu rol oynama görevi tartışılamaz. Onun için Millî Mücadele liderinin, Türk kültürünün esaslı kaynaklarından biri olan Konya'dan önemli bir beklentisi de bulunmaktadır. Düşüncesini şöyle ortaya koyar: "Konya'nın, millî hâkimiyetin istikrarında en kudretli istinat noktalarından biri olacağına büyük kanaatim var."[5]

Vali Cemal Bey, Delibaş Hadisesi gibi başlangıçta yaşanan birkaç olumsuz olay göz ardı edilirse Konya, Millî Mücadele döneminin temel dayanak noktası, cephenin sırtını dayadığı şehir olmuştur. Tarihî yolların kavşak noktası oluşunu 1896'da demiryolunun ulaşması ile modern zamana da taşıyan Konya, İç Anadolu'nun en büyük şehri, en canlı ticaret merkezi durumundadır. Bu durumunu asırlar öncesinin başkenti, eyalet merkezi olmasından getirdiği görgü, eğitim merkezi oluşu ile de pekiştirmektedir. Zira Orta Anadolu'da Osmanlı devrinde ilk hukuk fakültesi Konya'da açılmış, eski yeni eğitim kurumlarının zenginliği ile bölgenin kültür merkezi olma özelliğini devam ettirmiştir. Millî Mücadele döneminin en önemli ve vatanperver gazetelerinin Konya'da çıkması, bunların yine Anadolu'nun günlük çıkan gazetelerinden üstelik iki ilde birden çıkan ilk gazetenin de burada yayınlanması sebepsiz değildir. İlk Meclis başkanı ve Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'in Anadolu'da en çok ziyaret ettiği şehir olması, şehrin kültür, ticaret, medeniyet beşiği olması, sosyal-siyasî hayat üzerindeki etkisi ile ancak açıklanabilir. Bunda Atatürk'ün aslının Konyalı olduğu düşüncesinin etkisi bulunsa da sık ziyaretin gerisinde vazgeçilmez başka önemli durumlar aranmalıdır.

Özellikle, İstiklâl Harbi'ni yöneten kadronun, toplum desteğini alma düşünce ve gayreti, bilinmelidir. Öyle olunca da, her fırsatta, millete gidilmesi, milletin desteğinin alınmaya çalışılması bunun için de Konya başta olmak üzere milletin sinesine dönülmesi normal olacaktır. Liderin etkisiyle çıkan gazete adları bile o anlayışı açıktan yansıtır vaziyettedir: *İrade-i Milliye* (Sivas), *Hâkimiyet-i Milliye* (Ankara) gibi. Bunlara, *Albayrak* (Erzurum), *Babalık, Öğüt, Halk* (Konya), *Açıksöz* (Kastamonu), *İstikbal* (Trabzon), *İzmir'e Doğru, Ses* (Balıkesir) eklenebilir.

Millî egemenliğin kurulduğu dönemde Konya'nın durumunun ortaya konabilmesi için bazı yönlerden döneme bakılması yerinde olacaktır.

İdarî Yapı:

Osmanlı eyalet sistemine göre Konya geniş bir bölgenin uzun süre merkezliğini yapmıştır (Karaman Eyaleti). 1867 düzenlemesinden sonra ise; Konya, İç İl, Niğde, Isparta (Hamîd), Teke livalarından (Sancak, il) meydana gelmektedir. Burdur da sonra Konya'ya bağlanmıştır. Millî Mücadele başlangıcında İstanbul dâhil ülkede bulunan toplam 15 vilâyetten biridir. 1918'den sonra merkez Konya olmak üzere Isparta, Burdur sancaklarından oluşmakta, merkez sancakta ise Akşehir, Beyşehir, Seydişehir, Ilgın, Bozkır, Karaman, Hadim, Ereğli, Karapınar, Koçhisar merkezin kazaları bulunmaktadır.[6] 1919 sonunda, ertesi yılbaşından itibaren başlamak üzere ilçelere, İç İl'den ayrılarak Konya'ya bağlanan Ermenek ilâve edilir.[7]

Konya, konum itibariyle, doğu-batı, kuzey-güney Anadolu'nun merkezinde yer almaktadır. Ankara'ya, Akşehir üstünden Batı Cephesine yakındır. Verimli kıyı bölgelerinin tamama yakınının işgal edildiği ülkenin ortasında ve İstanbul-Bağdat demiryolu hattı üstündedir. "Halkıyla birlikte Konya'ya hâkim olan Türkiye'ye hâkim olacaktır"[8] anlayışı bulunduğu için siyasî çekişmelerin de zamanla merkezinde yer almıştır. II. Meşrutiyet devrinden itibaren İttihatçı- İtilafçı çekişmesinin en yoğun hissedildiği yerlerdendir. Öyle ki, Konya parti tabanı oluşturmak üzere parti kulüp ve okullarının çokça açıldığı bir vilâyet olmuştur. Mütareke Döneminden itibaren, İttihat ve Terakki'nin resmen sahneden çekilmesi üzerine yeniden canlanan çekişme, bu defa Kuvâ-yı Milliye-İtilâfçı cebelleşmesi halinde sahne bulmuştur. İttihatçı yönetim devrinde yeraltına çekilen İtilâf yanlısı veya İttihat mağduru durumundakiler yönetimde etkin olmaya başlamışlardır. Kuvâ-yı Milliyecilerin İttihatçı olduğu söylentileri, eski hırs ve çekinceleri diriltmiş onun için başlangıçta tereddüde düşen insanlar olmuştur. Bu durumu Konya'da uzun süre komutanlık yapan Fahrettin Paşa da bilmektedir. O, halkın kanaat önderi durumunda olan ileri gelenlerle sade ve gizli bir oturumda bulunduğunu ama Ankara adına teminat veremediğini ve kırıcı gelişmelerin olduğunu anlatır.[9] Aslında Kuvâ-yı Milliye'ye katılmak isteyen insanlar, güven telkin edici davranışlar yerine komitacı tavırları görünce açıktan karşı çıkmasalar bile çekimser kalmışlardır.

Konya, halk olarak vatansever, kendi işinde-gücünde ama Fahrettin Altay'ın gözlemi ile Hacı Ağa ve Efendilere bağlı, bazı hocalara itimat eden insanlardan oluşmaktadır. Halkın rağbet ettiği bu dört zümrenin sırasıyla diğer

üçü şunlardır: Belediye ve Vilâyet Özel İdaresinde memurluk edenler, Mevlevî Tarikatı mensupları, yüksek tahsilli-Batı medeniyetini anlamış Konya'nın münevver gençleri. Son grubun, etkileri diğerlerinden az ise de Müdafaayı Hukuk Cemiyeti, onlardan oluşmaktadır.[10]

Halktaki, görünen istikrarlı yapıya karşı, merkezî idarede boşluk bulunmaktadır. 1918–1922 arasındaki vali değişiklikleri normal değildir.

İttihat ve Terakki iktidarları devrinde iki defa Konya Valiliğine getirilen Muammer Bey, dört ayrı vilâyetin valisiyle birlikte görevden alınır (21.11.1918).[11] Yerine Sivas Valisi Refet Bey tayin edilir (06.10.1918).[12] Fakat daha görevde bir ayı doldurmadan bir genel müfettiş yardımcılığına nakledilir. Konya'ya ise Vilayât-ı Müstahlasa Müfettiş-i Umumisi Ömer Bey atanır (29.10.1918).[13] Fakat kısa süre sonra (28 Kasım 1919), Konya Valiliğine İtilâfçılığı ile ünlü Cemal Bey atanır. Yeni dönemde yapılan işlerden birisi, önceki dönemin icraatları üzerine araştırmadır. Bu doğrultuda, Muammer Bey'in Konya Valiliği döneminde kurulan Köylü Bankası'na sermaye tedarik etmek için toplanan zahirelerin toplanması ve satılması esnasındaki usulsüzlükler hakkındaki şikâyetler incelemeye alınır (05.03.1919).[14] Cemal Bey, Birinci Damat Ferit kabinesinde Dâhiliye Nazırlığına getirilmesi üzerine Konya'dan ayrılır (7 Mart 1919).[15] Artık yeni vali, Konya Fırka Kumandanlığından emekli Rıza Paşa'dır (14.03.1919).[16] Yaklaşık bir ay sonra yeni vali gelecektir. Ama bu arada kayda giren bir icraat, İttihat ve Terakki devrinin valisi olan Muammer Bey'in kardeşi Sezai hakkında "hükümet aleyhine propaganda yaptığı yolundaki haberlerin tahkiki" olur (16.04.1919).[17]

Kısa valilikten sonra Rıza Paşa'nın yerine Defterdar Burhanettin Bey vali vekilliğine getirilir. Ardından asaleten kısa süre Dâhiliye Nazırlığı yapan Cemal Bey ikinci defa atanır (24.04.1919).[18]

Konya'nın olduğu gibi bütün ülkenin en önemli konusu işgallerdir. İlk Damat Ferit Kabinesi İzmir'in işgali üzerine büyüyen halk tepkisi sonucu 16 Mayıs 1919'da istifa edecektir. Ülkede kafa karışıklığı, belirsizlikler ve en acısı, birer bahane ile işgaller vardır. Gizli anlaşmalarla paylaşılan vatan toprakları, hiçbir kural, hukuk dinlenilmeden yabancı güçler tarafından kontrol altına alınmaktadır.

Konya da işgal edilir (Ocak 1919–1920). İşgal karşısında yapılacak iş bellidir. Mevcut kuvvetleri ve halkı örgütleyip silâhlandırmak, bir diriliş için toplumu hareketlendirmek. Anadolu'daki en yumuşak işgalci olarak İtalyan askerleri, silâh da satmaktadırlar. II. Ordunun başında olan Cemal Paşa, halkı İtalyanlardan silâh almaya teşvik eder, hatta bedellerinin II. Ordu Müfettişliği tarafından ödeneceğini duyurur.[19] Konya, iki Cemal'in elindedir. Fakat Vali ile komutan anlaşamamaktadır. Önce komutan Cemal, izinli olarak gittiği İstanbul'dan bırakılmayarak Konya'yı terk eder. Ardından Vali Cemal sıkıştırılır. Üzerine Beyşehir'den Binbaşı Nazım Bey (Şehid), Ankara'dan Refet Bey sevk edilir. Konya halkı kendisini desteklememektedir. Bu defa irtibat kurduğu işgal temsilcileri de destek vermez. Hapishanedeki mahkûmları serbest bırakıp silâhlandırarak direnme çabası da boşadır. Kuvâ-yı Milliye'ye katılma düşüncesini de gerçekleştiremez. Çareyi, un çuvalları yüklü bir vagona binerek gizlice Konya'yı terk etmede bulur (25–26 Eylül gecesi 1919). Olaylı vali, böylece görevden azledilerek yerine Cezair-i Bahr-ı Sefid Valiliği'nde bulunmuş olan Suphi Bey atanır (09.10.1919)[20].

Bu arada, Anadolu siyasi tarihinde bir ilk gerçekleşmiştir. Zira Cemal Bey vilâyeti terk edince yeri boş kalır. Bunun üzerine Konya halkının ileri gelenleri Belediye Dairesinde toplanarak vali vekilini seçerler. Artık Eylül 1919 tarihinden itibaren Konya Vali Vekili, halkın seçimle belirlediği Hadimli Mehmet Vehbi Efendi'dir (Çelik 1862–1949). Mehmet Vehbi, milletvekili seçilip Son Osmanlı Meclis'i Mebusanına katılıncaya kadar bu görevde kalır (13 Aralık 1919).[21] Artık Konya, yönetimiyle de Kuvâ-yı Milliye saflarındadır.

Mehmet Vehbi'den sonra Konya Valisi Suphi Bey'dir. Fakat birinci Konya olaylarından dolayı vilâyet idaresinde yetersiz bulunarak 23. 5. 1920'de azledilir[22]. Aynı gün Konya vilayetine halkı aydınlatmak üzere 5 kişilik bir heyet gönderilmiştir (23.5.1920)[23]. Bundan sonra 12. Kolordu Komutanı Fahrettin Bey (Altay) bir süre vali vekilliği de yapar.[24]

Konya'nın Millî Mücadele döneminde en çok tartışılan ikinci Valisi Haydar Bey'dir (Vaner). Haydar Bey, Delibaş Hadisesinden sonra istifa ederek 29 Teşrinievvel 1336'da (Kasım 1920) şehirden törenle uğurlanarak ayrılmıştır.[25] Delibaş Hadisesi sırasında üç günlük sürede Vali yerine Bakkal Mustafa Remzi, Vali Yardımcılığına Kâzım Hüsnü, Polis Müdürlüğüne Tahsildar Yakup Rüştü'nün Delibaş Mehmet ve avanesi tarafından atanması üzerinde durmaya gerek yoktur (Arabacı, 1991).

Konya Vali Yardımcılığına, 57. Fırka Kumandanı Nazmi tayin edilir (7.12.1920)[26]. Bundan sonra vali, Ferik Galip Paşa'dır. 18 Ocak 1921 günü Ankara'dan Konya'ya gelerek görevine başlar.[27] Konya'da bulunduğu süre içinde gayretli çalışmalar yapan bu vali, Fransızlarla Ankara Antlaşması yapıldıktan sonra Mersin Valiliğine atanır.[28]

Çok vali değiştirilmesinin yönetimde bir boşluk ve toplumsal yapıda anormal gelişmelere sebep olmaması dikkat çekmektedir. Bu durum, toplumdaki oturmuş devlet anlayışının istikrar olarak yansıması şeklinde değerlendirilebilir.

Sosyal ve Ekonomik Durum

Birinci Dünya Harbi, insan unsurunu neredeyse bitirmiştir. Üç milyon kişiye yaklaşan Osmanlı ordusu artık yoktur. Yüksek öğretim kurumlarında, medreselerde öğrenci kalmamıştır. Anadolu'da açılan ilk Hukuk Fakültesi olan Konya Hukuk Mektebi, öğrencisizlikten 15 Mart 1919'da kapanmıştır. Konya Lisesi (Sultanî) peş peşe üç yıl mezun vermez. Çünkü mezun olacak seviyeye gelmeden yetişkin görülenler askere alınmıştır. Kilo olarak 45 çeken, yaşı 16–17 olanlar asker kabul edilmişlerdir.

Liselere göre normal seyrinde devam etmesi gereken ilkokulların erkek kısımlarında bile öğrenci azalmıştır. Çünkü ailenin geçim yükü, artık babaların olmadığı bir dönemde ilkokul çağındaki erkek çocuklarla annelere kalmıştır. İnsan unsurunun bu kadar tüketildiği bir ülkede ekonomik durumun ancak vahametinden bahsedilebilir.

Ancak azınlıklar öyle değildir. Konya'dan çok az Ermeni, Sevk ve İskâna tabi tutulmuş, onlar da harp bitiminde dönmüşlerdir. Ekonomik durumları, Müslüman halktan çok daha iyidir. Önemli meslekler ellerindedir. Demircilik, kunduracılık, sarraflık, terzilikten yapı ustalığına kadar meslekler onlardadır. Doktor ve eczacıların ekseriyeti onlardandır. Aynı durum diğer alanlarda da vardır. Konya'nın en büyük ve lüks oteli olan İstasyon'daki Bağdat Oteli'ni azınlıklar işletmektedir. Fotoğrafçı gayri Müslim'dir.[29] Makinist, 1918 sonlarına kadar İtalyan Tebaasından Felisi Usbeki'dir.[30] Telgraf memuru Hamparsum Efendi'dir.[31] Şimendifer Kumpanyası'nda başçavuş olarak çalışan Emil Kolife'dir.[32]

Fakat bu durum azınlıklarda, üzerinde yaşadıkları topraklara saygı geliştirememiştir. Çünkü Hristiyan tebaa üzerinde emperyal niyetlerle yapılan çalışmalar, medeniyet değerlerinde yakınlık da kullanılarak netice verir olmuştur. Konya'da kurulan Hristiyan Gençler Cemiyeti, Rum ve Ermeni gençler üzerinde kışkırtıcı çalışmalarda bulur. Konya sokaklarında bazı Rumlar, "Yaşasın Yunanistan ve Venizelos" diye bağırırlar. Beşinci kol faaliyetleri hızlandırılır. İşgalci devletlerle kurulan irtibatların sonucu olarak azınlıklar, önceki komşuluk ilişkilerini bir yana bırakıp, işgalcilere hizmet eden çalışmaların içine girerler. Ermeni nüfusun fazla olduğu Akşehir'den bazı Ermeni gençleri, Adana ve Maraş yöresine giderek oradaki Ermeni çetelerine katılıp Müslüman halka karşı savaşırlar. Fransa, yerli Ermenilerden on bin kadarını, Fransız üniforması giydirerek işgal bölgelerinde kullanır. Bu durum yerli Rum azınlıkta çok daha ileri düzeydedir. Rumlar, İzmir'in işgalinden sonra, o yörede Rum nüfusun fazla olduğunu ispatlamak için İzmir tarafına gidip Yunan ordusuna katılırlar. Konyalı Rumlardan 156 gencin oluşturduğu çete İzmir, Karahisar, Soma taraflarında Müslüman katlinde çaba harcarlar. Yunan saflarında savaşanlardan bir kısmı esir alınarak Konya'ya getirilirler. Bunlardan birisi olan Konyalı Yorgi Eskiyan, İstiklâl Mahkemesinde "vatana ihanet" suçundan yargılanır. Samsunlu Todorin İstiklâl Mahkemesi hükmüyle idam edilir.[33]

Ekonomi de savaş ortamının bütün etkilerini hissetmektedir. Ekonomi, bilim güven ve huzur ortamlarında gelişme kaydeder. Fakat her şeye rağmen hayat devam etmektedir. Onun için Bütün olumsuzluklara rağmen Millî Mücadele Konya'sında ekonomik bazı hareketler görülür. Bunlar satır başlarıyla şöyledir:

Anadolu'da ekonomik hayatı canlandıracak yeni teşebbüsler yapılır. Finans hareketi için yapılanlardan birisi Konya'da yeni bankaların açılmasıdır. Bunlardan merkezi Konya olmak üzere Türk Ticaret Bankası'nın kurulmasına izin verilir (22.9.1920)[34]. Bu banka, 21 Mart 1921 tarihli Hâkimiyet-i Millîye gazetesine göre, Konya merkez olmak üzere diğer mahallerde şube açıp bankacılık işlemleri yapacak, elli sene müddet ve beş yüz bin lira sermayeli olacaktır.[35]

Bankaların yanında şirket çalışmaları dikkat çekicidir. Bunlardan bir kaçı şöyledir:

Merkezi Konya'da olmak üzere Kadızade Ahmet Efendi ve ortakları tarafından "Konya Attariye Osmanlı Anonim Şirketi" namıyla bir şirket kurulur (09.10.1918)[36].

Attariye Şirketinin hemen ardından yine merkezi Konya olmak üzere Adil ve Arif Çelebi Efendiler tarafından "Konya Çiftçi Celâliye

Osmanlı Anonim Şirketi" adıyla bir şirket kurulmasına izin verilir (20.10.1918)[37].

Ayrıca elektrik üretimi, dağıtımı amacıyla tesis kurulup işletilmesi için Konya Osmanlı Elektrik Şirketi adına bir imtiyaz verilmesi hakkında irade çıkar (12.10.1919)[38].

Madenlerle ilgili çalışmalar da vardır. Dönem itibariyle işlek olmasa bile sahiplik devam eder. Bunlardan Konya Vilâyeti Antalya Sancağı civarında Eğridir-Makardiç Nahiyesinde olan Markiz Dağı Tekfurova, Alaçeşme mevkilerindeki müteveffa Enger Ruhbanı Efendi'nin üzerinde bulunan krom madenleri, varislerine şartlı olarak ihale edilir (27.07.1922)[39].

Konya Nüfus Akınına Uğrayan Bir Şehir

Balkan Harbi'nden sonra Konya'ya göçmen olarak bir hayli gelen olmuştur. Aslında tarih itibarı ile Konya, aynı yerden Balkanlara giden "Evlâd-ı Fatihan" çocuklarının asırlar sonra "muhacir" olarak geriye döndükleri bir sığınak durumundadır. Kırım'ın kaybından sonra, Osmanlı-Rus harpleri ardından hep nüfus dönüşü olmuştur. Fakat Millî Mücadele döneminde öncekilerden çok daha fazla bir göçmen nüfus gelir. Çünkü, artık sıkıntı sadece Balkanlar'da, Kırım ve Kafkaslarda değildir. İzmir'in Yunan ordusu tarafından işgali üzerine önceden gelenlere, İzmir-Aydın'dan yenileri ilâve olur. Fransız-Ermeni saldırıları üzerine Adana tarafından meşhur "kaç kaç" sökün eder. Adana, Mersin ve Tarsus'tan göçmenler gelir.

Doğudan Kars, Ardahan, Bitlis, Van, Batum'dan gelenler hiç de az değildir. Trablusgarb ve Doğu Türkistan'dan göçmenler vardır. Camiler, medreseler göçmenlerle doludur. Yetim çocuklar için kurulan Dârü'l-Eytam'da Edirne göçmenleri kalmaktadır. Yer bulamayanlar, meydanlarda, ağaç altında kurdukları çadırlarda perişan bir şekilde yaşamaktadırlar.[40] Evlerini, yurtlarını, mal ve mülklerini terk ederek gelen bu insanlara Konya her türlü yardımı yetiştirmeye çalışır. Şehre kendi nüfusundan fazla muhacir gelmiştir. Meclis tarafından Muhacir İdareleri adlı bir teşkilât kurulmuştur. Konya da yardım ve destek için teşekküller oluşturur.

Millî Mücadele döneminin bütün ülke ölçüsünde en önemli gazetelerinden olan *Babalık* ve *Öğüt*, Konya'ya gelen Balkan kökenli insanlarımızın çıkardığı gazetelerdir. *Öğüt* gazetesinin sahibi Abdülgani Efendi, *Babalık* gazetesinin sahibi Yusuf Mazhar, Rumeli kökenlidirler.

Yalnız yeni gelenler, sosyal ekonomik yapı üzerinde bir hayli değişikliklere sebep olurlar. Tatar arabasından-yaylı arabaya, yemek kültürü ve lokantalardan sosyal hayata getirilen etkinliklere kadar birçok katkının kaynağı olurlar. Bir muhacir kadın, adını da koyarak "Zehra Hanım Lokantası"nı açar.[41]

Konya, çok değişik yer ve kesimlerden insanların uğrak yeridir. Bunlardan bazıları şöyledir:

Konya'ya Hakkâri ahalisinden Abdulkadir gelip iltica eder. Ona, Evkaf-ı Muhtacîn tertibinden aylık 500 kuruş verilir[42].

Silistre'den, Suriye, Romanya ve diğer yerlerden uzaklaştırılıp Konya ve çevresine yerleştirilenler ve bunların isimlerini havi cetveller düzenlenmiş bulunmaktadır[43].

Konya, Tehcir sırasında, güvenli bulunarak sorunlu bulunan insanlardan bir kısmının yerleştirildiği bir yerdir. Bunlardan bazıları şunlardır: Simonoğlu Leon, Konya'ya sürgün edilmiştir. Daha sonra serbest bırakılan Leon, zaruri masraflarının ödenmesini talep eder[44].

Bunlardan Konya'da iki Ermeni Armenohi Serkisyan ve Apikya Karabetyan adlı iki kardeş ve çocuklarının İstanbul'a gitmelerine müsaade edilir[45].

Konya, Rus tebaası Ermenilerden bir kısmının da 1915 (1331) yılında sürgün gönderildiği yerlerdendir (Diğerleri Ankara, Kastamonu). Konya'ya sürülen Rus tabiiyetindeki Ermenilerin 1921'de İstanbul'a gönderilerek bunlardan Ermenistan'a gidebilecekler için gerekli kolaylığın sağlandığı bildirilir[46].

Bazı Ermeniler de İstanbul'dan belli niyetlerle araştırmalar yapmak üzere gelmişlerdir.

Trenle Konya'ya gelen Mardiros Demirciyan, Karabet Arsanyan, Nişan Deviyan ve Gabril Keşişyan bunlardandır. Erzincan'a bağlı Armudlu ile Kuruçay ahalisindendirler. Memleketlerinden tebid edilen ailelerini aramak ve Ermeni çocuklarını toplamak üzere Dersaadet (İstanbul) Ermeni Patriği tarafından vazifelendirilmişlerdir[47].

Dünya Harbi ardından özellikle Mondros Mütarekesi'nden sonra hasım olduğumuz devletlerin tebaasından esir olanların tamamı istedikleri yere gitmek üzere serbest bırakılmıştır. Konya'da bulunan İtalya tebaasından Feliks Ospis onlardandır. Dersaadet'e gitmesine müsaade verilmiştir[48].

Bazı esirler de memleketlerine gitmek yerine Konya'da kalmayı tercih ederler.

Burdur'da bulunan sivil Fransız esirlerden Fotoğrafçı Kalodil Tavhone, Konya'ya gelerek

burada sanatını icra etmek ister. Kendisine izin verilir[49].

Konya'ya Ruslardan da gelenler olur.

Beyoğlu'nda bulunan Rus tebaasından Maria Tanof ve Onorin Tanof'un Konya'da bulunan halalarının yanına gelmelerine müsaade olunur[50].

Konya'ya gelen muhacirlerin çoğunluğu, zaferden sonra memleketlerine kafileler halinde dönmüşlerdir.

İşgal Dönemi

İç Anadolu'da olduğu halde Konya da işgallerden nasibini almıştır. Ocak 1919'da İngiliz ve İtalyan görevliler Konya İstasyonunu işgal etmişlerdir. Bağdat Demiryolu hattını ve II. Ordunun taşındığı Konya'yı kontrol altında tutmak istemektedirler. 26 Nisan 1919'da 1300 kişilik bir askerî güçle işgali büyütürler.[51]

İşgalcilerin ilk yerleştikleri yer İstasyon'dur.

Konya İstasyonu binalarından, posta hamallarının ikamet ettiği oda, İngiliz kumandanlığınca İtalyanlara teslim edilir, bagaj hanede de İngilizler kalır[52]. Ayrıca İngiliz askerlerinin barınacağı evlerin temini işi Konya Vilâyetinden istenilir[53]. İşgalcilerin kalacağı evi de valilik temin ediverecektir. İşgalciler bu konuda daha ileri gider Konya'ya gelecek komutana karargâh olarak tahsis edilmek üzere öğrencilerin eğitim gördüğü binanın bir gün içinde boşaltılması istenilir[54]. Bu anlamda bir süre tarihî lise binası, balkonlarına kum torbaları konularak işgal komutanlığına karargâhlık yapacaktır.

İşgalciler, kendi haberleşmeleri için gerekli tedbirleri de alırlar. Bunun için İtalyanlar, Konya İstasyonu civarında bir arsaya telsiz telgraf direği dikerler[55].

İşgal toplumu rahatsız etmektedir.

Anadolu'ya bir İngiliz treni gönderilmiştir. Konya'nın işgali, İngiliz ve Fransızların Konya, Haydarpaşa, Davudpaşa, Eskişehir ve diğer yerlerdeki faaliyetleri hızlanmıştır[56].

İşgal kendi kurallarını işletmektedir. Artık bindiğiniz araçtan dışarı çıkmanız bile izne tabidir. Neyi nasıl giyeceğinize bile müdahale edilir.

İstanbul'a gelen vapur yolcularının dışarı çıkmalarına İngilizler izin vermemektedirler. Konya havalisinde asayiş iyi gitmektedir[57]. Yalnız işgalci tavrı hükümfermadır. Konya Öksüz Yurdu talebesinden Bekiroğlu İsmail, Ermeni olduğu iddiasıyla İngilizler tarafından İstanbul'a gönderilir, müteferrika merkezinde misafir olarak kalan bu çocuğa sevk masrafı verilmesi kararlaştırılır[58].

İşgalciler aralarında bir bütün olarak davranmaktadırlar. Konya İtalyan işgal bölgesindedir. Ama bir Fransız uçağı Konya'ya gelerek askeri tayyare hangarına inmiş, Konya-Pozantı tren hattı Fransızlara devredilmiştir[59]. Fransızlar, bu hatta üzerlerine düşeni yapmaktan geri kalmazlar. İşgal bölgelerinde yerli Hristiyanlardan insanları kullanırlar. Bunlardan biri artık vaka-yı âdiye kabilinden olarak şudur: Mehmet Nuri ve Mümtaz adlı iki kişinin, Maraş'tan Konya'ya giderken, Toprakkale-Osmaniye tren istasyonları arasında Fransız askeri kıyafetini taşıyan iki Ermeni askeri tarafından para ve elbiseleri soyulur. Ayrıca eski Zor Telgraf Müdürü Muharrem Efendi de süngülenerek trenden atılır. İki Maraşlı tarafından vuku' bulan şikâyet üzerine yapılan inceleme sırasında, Muharrem Efendi'nin yaralı olarak Toprakkale İngiliz Hastahanesi'nde yatarken ölümü haberi alınır[60].

İngiliz ve İtalyan işgalcilerin Konya'da en çok istemedikleri Batılı güç Birinci Dünya Harbi'nde Osmanlı Devleti'ni harbe sokan Almanlardan kalıntılardır. Önce Konya Vilâyeti dâhilinde vesikasız Almanya ve Avusturya vatandaşı kimsenin bulunmadığı tespit edilir[61]. Ardından Konya'da bulunan Alman tebaasından Berhmann ve Antoine Bouhta'nın sınır dışı edilmesi kararlaştırılır[62]. Fakat Konya'da bulunan Alman askerleri de doğru durmazlar. Akbaş Mahallesi'ndeki Hacı Mehmed Hanı'nda kalan Almanlar, Polis Memuru Abdullah Efendi'yi katlederler. Katil Alman askerlerinin Alman Divan-ı Harbi'nde yargılanma usûl ve esaslarıyla, maktulün yakınları için hukûk-ı şahsiyye davası açma konusu tahkik edilir[63]. Halkı derinden yaralayan bu olay çok sonraları da Konya basınında konu edilmiştir.

İşgalciler, tarihî eserlerle de ilgilenmektedirler. İtalyan Sefareti eski Askeri Ataşesi General Marini'ye, Konya'daki tarihî eserleri incelemede kolaylık sağlanması istenilir[64].

İleride mitingler üzerinde durulurken de görüleceği üzere İtalyan işgali, diğerlerinin işgallerine göre daha yumuşaktır. İtalyanların ortaklarına olan itimatsızlıkları ile de ilgili olan bu durum, işgal bölgelerinde daha rahat hareketi sağlamıştır. Bir yıl civarında süren gevşek İtalyan işgali nihayet 1920'de sona erer. Konya'daki İtalyan kuvvetleri çekilerek bir kısmı Trakya'ya gönderilir (15. 03. 1920)[65].

İşgal Konya'yı İzmir, İstanbul, Adana ile kıyaslanırsa fazla etkilememiştir. İtalyan işgalini

Konya halkı "sopayla kovulacak" cinsten görmüştür (Arabacı, 1991). İşgal dönemi aslında millî uyanış, hazırlık, güç toplama çalışmaları yönünden sekteye uğramadan devam etmiştir. Bazı mitinglerin işgal Konya'sında yapılmış olması toplum tavrı açısından önemlidir.

Konya'da Kuva-yı Milliye

Konya'da Kuva-yı Milliye'nin açıktan örgütlenme çalışması, Vali Cemal Bey'in Konya'yı terki ve Müderris Mehmet Vehbi'nin vali seçilmesi ile başlar. İlk örgütlenme aşamasından sonra şehit edilinceye kadar da başkanı, bir başka önemli müderris olan Ali Kemalî olur[66]. Millî kuvvetleri oluşturma, değişik güçlendirme çalışmaları bundan sonra Delibaş Vakası kesintisi hariç devam eder.

Konya, Millî Mücadeleyi destekleyecek çok yönlü çalışmanın merkezidir. Bunlardan birisi, Anadolu'daki uçak çalışmalarının yapıldığı yer olmasıdır. Burada havacı bir ekip ve uçak tamir atölyesi ile uçak malzemeleri bulunmaktadır. İkinci İnönü Muharebesi başlarında uçağımız yoktur. Zira Birinci İnönü muharebeleri sırasındaki iki uçaktan biri yere çakılmış, diğeri de düşman eline geçmesin diye Yunan hatları içindeki zorunlu iniş sırasında yakılmıştır. İki gün içinde bir uçak, Konya'daki malzemelerle uçabilir duruma getirilerek hizmete sokulur. İkinci İnönü'de tüm keşif faaliyetlerini bu uçak yapar.

Uzunluğu yüz kilometreyi bulan Sakarya hattında uçağa ihtiyaç büyütür. Bu dönem uçaklar daha çok, hava gözlem raporları elde ederek düşman harekâtının seyrini öğrenme açısından işe yaramaktadırlar. Bombalama ikinci derecede kalmaktadır. Geniş bir alana yayılan Sakarya Muharebeleri zamanında onun için uçak ihtiyacı had safhadadır. Bu sırada uçak sayımız üçe çıkmıştır. Nasıl üç olduğu ilgi çekicidir. Konya'da hizmete sokulan uçağa, bir vatandaş tarafından İtalyanlardan alınan diğeri eklenir. Üçüncü uçak, yanlışlıkla Türk tarafına inen bir Yunan uçağıdır. Bu uçaklardan biri havada ateş alarak yandığı için sonra uçak sayısı yine ikiye inmiştir. Sakarya'da Yunanlıların, 50 adet uçağına karşılık o iki uçak, 40 uçuş yaparak devrinin havacılık "mucizesi" ortaya korlar. Hava gözetleme, bombalama dışında bir de Yunan uçağını düşürürler[67].

Konya'da uçak dışında da çalışmalar vardır. Nalbant Mektebi, "İzmir'e ilk girecek atların" ayaklarını nallayacak ustaları yetiştirir. Afyon cephesinde kullanılacak, top ve silahların denemeleri burada yapılıp gönderilir.

Topyekûn harp devridir. Halk malıyla, canıyla vatan müdafaasına katılmıştır. Konya halkının kendiliğinden kurduğu "Millet Taburu", Gönüllü Alayları" bulunmaktadır. Sonuçta bahsedileceği üzere en çok şehit veren yer olarak asker verme miktarı da yüksek olmuştur.

Konya'da Kuva-yı Milliye, daha kuruluş yıllarından itibaren birçok konuda etkindir. Bunlardan birisi, Düyun-ı Umumiye tarafından toplanan tahıllara el konulmasıdır. Harp zamanı, Anadolu'dan toplanan tahılların işgalci güçlere gitmesine engel olunmaktadır. Fakat bu konuda Konya Valiliğine zahireye el konulmasına engel olunması yolunda uyarı gelir[68]. Aynı sıralar, Konya Kuva-yı Milliye Sansür Heyeti vardır ve yazışmaları denetlemektedir. Bu durum, Kadınhanılı Hüseyin oğlu Rıza tarafında verilen arzuhalin Kuva-yı Milliye Sansür Heyeti'nce yerine ulaştırılmadığının öğrenilmesi üzerine ortaya çıkar. "Bu hususta gerekenin yapılarak gayr-i mesul kişilerin resmi yazışmalara müdahale etmelerine meydan verilmemesi gerektiği" Konya Valiliği'ne bildirilir[69].

Muavenet-i Milliye Diğer Kuruluşlar

Hem sosyal yaralar sarılacak hem de vatan müdafaası için ordu oluşturulup onun güçlenmesi sağlanacaktır. Bunun için Anadolu'da bir ilk olan Muavenet-i Milliye Teşkilâtı kurulur. Ali Kemalî başkanlığındaki Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin kurduğu millî yardım teşkilâtı hakkında Mustafa Kemal, Konya ziyaretinde Ali Kemalî ile görüştükten sonra şöyle söyler: "Eğer her vilâyet, sancak ve kazada bir emsali bulunabilirse, istiklâl ve medeniyet yolunda erişemeyeceğimiz yer yoktur. Bana ordu ihtiyaçlarının cârî ve alışılmış şekilde temin edilemeyeceğini, hususî tedbirlerin şart olduğunu söyledi. Konya'da bir Muavenet-i Milliye Teşkilâtı kurulmuş ki, her yerde aynı ruh ve muvaffakiyetle mümkün olabilirse, orduyu nice mahrumiyetlerden kurtarabilir, zaferin teminatına sahip oluruz."[70]

Konya, yardım anlayışını daha sonra da sürdürür. Yardım işinde değişik usuller denenir. Bunlardan biri bayramda ikram edilecek şekere harcanacak paranın Kızılay'a halk tarafından verilmesidir. Konu, Kastamonu'da yayınlanan Açıksöz gazetesinin 13 Ağustos 1921 tarihli sayısında şöyle yer alır: *"Konyalıların Hilâl-i Ahmer'e yardımı"*, *"Hamiyetperver Konya vatandaşlarımız Kurban Bayramında Sarf İdilecek Şeker Bedelâtını Hilal-i Ahmer'e Terk Ediyorlar"*[71]. O günler, millî seferberlik günleridir. Sakarya Muharebeleri ve onun hazırlıkları devam etmektedir. Her ihtimale karşı İstiklâl Mahkemeleri ile idam cezalarının temyizsiz verildiği bir Meclis merkezli yaptırım gücü bulunmaktadır. Savaşan orduya, milletin elinde bulunan yiyecek-giyecek dâhil işe yarayabilecek her türlü malzemenin Tekâlif-i Milliye karları doğrultusunda toplandığı sıralardır. Sonucu baştan belli olmayan bir savaş öncesinde, ücreti sonradan ödenmek üzere ne var ne yoksa toplanmaktadır. Resmen ücreti verilecektir. 28 Ağustos 1921 tarihli Babalık, tüccar ve mahallî esnafın toplanan malzemeyi, Tekâlif-i Milliye Komisyonuna belediyenin verdiği rayiçten fazla vermemesi için uyarır. Belediyenin tespit ettiği miktardan fazlaya verenler, miktar "on para" bile olsa derhal İstiklâl Mahkemelerine verileceklerdir. Fakat sonuç düşünülen gibi değildir. Durum, Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa'yı da etkilemiştir. *"İsmet Paşa Hazretleri Konyalılara Teşekkür"* eder. Çünkü Konya halkı, değil on para fazla menfaat temini peşinde koşmayı orduya **yüz bin hayvanı "teberru** etmiştir" Ayrıca ordu hizmetine **beş yüz araba** vermiştir. Bunun için Paşa, Konyalılara teşekkür eden telgrafını çeker ve haber Babalık'ın 29 Ağustos 1921 tarihli sayısında yer alır. Kıraç bozkırların vatansever çocukları, vatanları için sadece can borçlarını değil mal borçlarını da ödemektedirler. Benzeri durum Konya'nın kazalarında da meydana gelmiştir. Beyşehir de can ve mal yönünden fedakârlıkta geri kalmamıştır. Onun için Müdafaa-i Milliye Vekili *"Refet Paşa Hazretleri'nin Beyşehir Halkına Teşekkürü"* aynı tarihli gazetede yayınlanır[72].

Sakarya'dan, asırların susamışlığına zafer müjdesi ile su serpilir. Dükkânındaki ticarî malları veren iki Konyalı tüccar da zafer haberini almışlardır. Bunun üzerine Tekâlif-i Millîye Komisyonu'na verdikleri bütün mallarını orduya bağışladıklarını açıklarlar. Açıksöz'ün 15 Eylül 1921 tarihli haberinin başlığı şöyledir: *"Konya'nın İki Hamiyetli Tüccarı"*[73].

Bunlara; sokak sokak, mahalle mahalle çalışarak çoraptan, iç fanilasına varıncaya kadar örüp-diken, cepheye kağnılarla cephane taşıyan, cephe gerisini cephede savaşan erkeğinden hiç de geri kalmayacak şekilde sağlam tutan yöre kadınlarının gayretleri de katılmalıdır.

Konya kadınları, ayrıca Konya Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Şubesi'ni kurarlar (30 Ağustos 1920). İlk yaptıkları iş, hastanelerde çalışmak üzere hastabakıcı yetiştirme kursu açmak olur. Ardından el işi, göz nuru çalışmalardan sergiler açarak yardım toplarlar. Topladıkları ile sağlık teşkilâtlarına, öksüz ve fakir çocuklara, şehit çocuklarına, cephede savaşarak Konya'ya getirilen yaralı gazilere yardımlar yaparlar. Her türlü teçhizatını kendileri karşılayarak 20 yataklı bir hastane açarlar. Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin kurduğu geçici hastanenin yataklarının dikilmesi, temizlenmesi ve yerleştirilmesinde çaba sarf ederler. Binlerce takım çamaşır ve elbise hazırlayarak çocuklar ve askerlerimize verirler. Bu çalışmalarının içinde Kırım'dan gelen mağdur muhacirlere para bağışı da bulunmaktadır.[74]

Toplum hamiyetinin harekete geçirilmesi sebepsiz değildir. Zira toplanan askerler barındırılamamakta, giydirilememekte, en temel ihtiyaçları bile karşılanamamaktadır. Cepheye giden askerlerin çoğu cephe yolunda hastalanmakta, içlerinde ölenler olmaktadır. Toplanan askerlerin yarısı hastahanelere dökülmektedir. Sadece Konya'daki On İkinci Kolordu hastahanelerinde yatanların % 80'i zatürree hastalığındandır. Genelkurmay raporlarına göre hastahaneye yatırılan asker sayısı, 1921 yılında 151.783; 1922 yılında ise 274.988 kişidir. Bu dönem tifo, tifüs, dizanteri, zatürree, yılancık gibi hastalılardan binlerce kişi ölmüştür. Kısaca cephe gerilenlerinde ölen asker sayısı cephede ölenlerden çok fazladır[75]. Onun için yardım ve bağış çalışmalarına ihtiyaç büyüktür.

Konya'da ayrıca Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Hanımlar Şubesi de anılmaya değer derneklerdendir. Onlar da müsamereler tertipleyerek yardım toplayıp eğitim kurumlarına bağışlarlar. Bağış yeri Sanayi Mektebi ile Müslüman Gençler Cemiyetidir.

Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti dışında kurulan yardım cemiyetleri ve onların çalışmaları, aslında zor günlerde güçsüz düşmüş bir toplumun neler yapabileceğini ortaya koymak açısından ibretle incelenmeye değerdir. Bunlardan birisi de Hilâl-i Ahmer Cemiyetidir. Her fırsatta toplum geneline açık kampanyalar düzenleyerek yardım toplayan cemiyet, acil ihtiyaç olarak 75 kişilik geçici hastane kurar. Ayrıca muhacirlere yönelik yüz yataklı bir hastane açar. *Babalık* ve *Öğüt* gazeteleri sık sık yardım ve bağışta bulunanların listelerini yayınlayarak halkı teşvik etmektedir. Hatta *Babalık*, belirtildiği üzere 1921 yılı Kurban Bayramında satın alınacak şeker bedellerinin cemiyete verilmesi için kampanya açar. Vatan felâket içinde iken bayram sürüru yaşanamayacağı açıktır. Yardım listeleri içinde tavuğunu, keçisini, koyununu bağışlayan insanlar bulunmaktadır. Halk birbiriyle yardım yarışına, hayırda yarışa girmiştir. Aynı yarış ilçeler, köy muhtarlıkları arasında da bulunmaktadır.

Göçmenlerin muhtaçlarına yardım etmek üzere Edirne Yurdu, Trakya Yurdu açılır. Trakya Yurdu, sadece yardım çalışması yapmaz, Edirne ve Trakya'nın işgalini protesto için büyük bir yürüyüş tertipler. Ellerinde siyah bayraklarla yürüyüşe, Konya eşrafı ve halkı da katılır. İzmirli muhacirlere yardım etmek üzere İzmir Yurdu kurulur. Milletimiz için İzmir'e kavuşmak "mukaddes bir mefkûredir". Onun için İzmirli muhacirler de Yunanlıları protesto etmek üzere yürüyüş yaparlar. Gazilere yardım etmek üzere müsamereler düzenleyip, yardımlar toplarlar. Gazilerin ameliyatlarının geceleri "daha sıhhatli ve sağlıklı yapılması için lüks lambası" alıp hastaneye hediye ederler.[76]

Hıristiyan Gençler Cemiyeti'nin çalışmalarına karşı kurulan Konya Müslüman Gençler Cemiyeti, "nifak tohumlarını önlemek, gençler arasında millî his ve ruhun canlı kalmasını sağlamak için" çalışmalar yapar. Cemiyet iki kolda, İdman Yurdu ile sporda, Fransızca ve Almanca kursları açarak dilde yoğunlaşır. Hitan Cemiyeti, Türk Cemiyet-i Hayriyesi de önemli çalışmalar yapan kuruluşlardandır.

Mitingler Diyarı

Dönem itibariyle Konya, âdeta mitingler diyarıdır. Millî Mücadele'nin henüz ilk örgütlenme çalışmalarının yapıldığı sırada sekiz büyük miting yapılır[77]. Mitinglerle, hem işgaller protesto edilir, hem millî direnç ve mücadele azmi uyandırılır.

Mitinglerden ilki İzmir'in işgalini protesto içindir. İşgal haberi Konya'ya ulaşır ulaşmaz, Konya vatanseverleri harekete geçerek aynı gün Yunan işgalini protesto eden heyecanlı bir miting yaparlar. Mitingi tertip heyeti, Yıldırım Kıtaatı Müfettişi ve İkinci Ordu Komutanı Mersinli Cemal Paşa ve Kolordu Komutanı Mehmet Selahattin Bey'den destek almaktadırlar. Konya'daki İtalyan komutanı Mersinli Cemal Paşa'ya gerekirse sert tedbirlerin alınacağını bildirir. Ama millî heyecan onların tedbirinin yönünü değiştirmiştir. Konya'daki İtalyan ve İngiliz Temsilcileri, 16 Mayıs 1919 Cuma günü, Vali Cemal Bey'in yanına giderek, İzmir'in işgali dolayısıyla Türk halkının galeyan halinde olduğunu, bu sebeple de Hıristiyan ahalinin korunması için gerekli tedbirlerin alınması gerektiğini tehditkâr bir dille bildirirler. Tehditlere rağmen, 21 Mayıs 1919'da İzmir'in işgalini protesto eden ikinci bir miting daha yapılır.

Millî Mücadele lehine çalışmalara baskı artmıştır. Sivas Kongresi'ne Konya'dan dele gönderilmesine engel olan bir vali görev yapmaktadır. Valinin de işgalcilerin de gözünü yıldıracak bir hareketin yapılması gerekmektedir. Sivaslı Ali Kemali Efendi, Müftü Ömer Vehbi Efendi ile Gilisralı Hacı Tahir Efendi ve diğer güvendiği şahsiyetleri bir araya getirerek onlara şunları söyler: "Vali burada İngilizler 'e ve İtalyanlar 'a istinad ediyor. Bunlar çok azlıktırlar. Eğer İtalyan ve İngilizler 'in bu kadar az kuvvetle şehirde beldeyi işgal etmiş olarak kalmalarına müsaade edilirse kendilerine cesaret gelir, öteki şehirlerimizi de ele geçirirler. Lakayt kalınamaz. Halk toplanmalı, işgali protesto etmelidir. İcabında fiili mücadele dahi göze alınmalıdır. Eğer kararlı ve cesaretli olursak bunlar def olur gider, onları vali takip eder." Kararlaştırılan doğrultuda12 Eylül 1919 Cuma günü Hükümet Meydanı'nda protesto mitingi yapılır. İngiliz ve İtalyan Kumandanlıklarından, hiçbir şart öne sürmeden Konya'yı derhal terk etmeleri istenir. Bu sırada da on binlerce kişi sokakları doldurmuş, tekbirler getirip, havaya silah atmaktadır. Gilisralı Tahir Efendi Hoca, önce İtalyan, daha sonra İngiliz kumandanlarına; "Halkı teskin etmek çok güçleşiyor. Konya'nın etrafı askerlikten yeni terhis edilmiş silâhlı kuvvetlerle doludur. Millet, hiç bir hakkınız olmadan ve mütareke hükümlerinin size böyle bir salahiyet vermemesine rağmen şehrinin işgalinden heyecan içindedir. Yirmi dört saat içinde şehri terk etmezseniz vukua gelecek feci hadiselerden mesuliyet kabul etmeyiz." der. Çaba etkisini göstermiştir. Vali Cemal Bey, 25/26 Eylül 1919 sabahına doğru, İstanbul'a harekete hazır bir trenin un vagonuna binerek Konya'yı terk eder. Yönetimde bir ilk gerçekleştirilir. Valinin İstanbul'a kaçışı duyulunca hemen 26 Eylül 1919 Cuma sabahı, Müftü Yalvaçlı Ömer Efendi'nin başkanlığında, Ulema, eşraf ve tüccarın katıldığı bir toplantı yapılır. Derhal bir valinin seçilmesi kararlaştırıldı. 12. Kolordu Kumandan Vekili Şükrü Bey'in de katıldığı toplantıda, Müftü Efendi'nin teklifiyle, Vali Vekilliğine ittifakla Hadimli Mehmet Vehbi Efendi seçilir. Ulemadan Mehmet Vehbi'nin vali vekilliği, Ankara'ya gidişine kadar sürecek, Ankara'da daha sonra Meclis Hükümetinin Şer'iye ve Evkaf Vekili (Bakan) olacaktır.

Konya'daki bir başka miting, tamamıyla kadınlar tarafından gerçekleştirilenidir. Daha önce, 24 Aralık 1919'da Darü'l-Muallimât (Kız Öğretmen Okulu)'ta yapılan toplantıda Konya'da Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti kurulmuştur. Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti önderliğinde Konya hanımları 8 Ocak 1920 Perşembe günü erkenden her taraftan Şerafeddin Camii'nde toplanırlar. Kur'an ve Mevlid okunur. Mevlit sona ererken hanımlar, Ay yıldızlı, üzerleri, İzmir Şehitleri için Fatiha, yazı iz renkli külahlar

içinde şeker dağıtırlar. Beş bin Türk anası, cephede ve işgal altındaki yerlerde şehit düşen evlatları için Şerafeddin Camii'nde okuttukları Mevlid ardından, beş bin kadının adına memleketin kurtulması, müstakil, hür bir Türkiye'nin kurulması için İtilâf Devletlerine yönelik bir beyanname yayınlarlar. Aralarından seçtikleri bir heyet, beyannamenin bir suretini şehirdeki İngiliz, Fransız, İtalyan temsilciliklerine, valiliğe ve Fahrettin Paşa'ya verir. Ardından kadınlar, Alâeddin Tepesi'ndeki Belediye Sineması salonunda protesto toplantısı düzenlerler. Bir görgü tanığı olarak Selçuk Es o toplantıyı anlatmıştır. 8 Ocak 1920 tarihinde, "Beş bine yakın Konyalı bayan bugün yok olan Alâeddin Tepesi'ndeki Belediye Sineması salonunda yaptığı protesto toplantısı" yapmıştır. Soğuk ve kapalı bir gündür. "Mahşerî kalabalık", vardır. "Çarşaflı bayanların peçeleri kalkık, şelmeli bayanların yüzleri açıktır." Heyecanlı konuşmalar yapılır. Memleketin düşmandan kurtulması için tiyatro salonunun iç ve dışında toplanmış olan bayanlar, sahneye gelen ihtiyar bir Kadın Hoca'nın duasına "âmin" diyerek protesto mitingine son verirler.[78]

11 Ocak 1920'de bir başka miting tertiplenir. İngiliz Başbakanı Loyd George İstanbul ve Boğazların milletlerarası bir hale getirilerek, İstanbul'un yalnız Hilâfet merkezi olmasını istemiştir. Bu durum Türklerin haklarının ve istiklalinin imhası demektir. Buna ilk protesto Konya'dan, Sivaslı Ali Kemalî ve arkadaşları tarafından çekilir ve duruma karşı çıkan büyük bir mitingin yapılması kararlaştırılır. Avrupalılar, fethinden bu yana İstanbul'un Türklerin olmasını benimseyememişlerdir. İstanbul, Şark Meselesi'nin ele geçirilmek istenilen önemli basamaklarından biridir. İstanbul'dan vazgeçmeyi sağlayacak adımlardan biri atılmaktadır. 11 Ocak 1920 Pazar günü bütün dükkânlar kapatılarak 15 binden fazla halk Alâeddin Tepesi'nde toplanır. Mitingde, adil bir sulh imzalanması ve işgal kuvvetlerinin memleketimizi tahliyesi istenilerek Türk Başkentinin İstanbul'dan Anadolu'ya atılmasına dair L. George'un kararı protesto edilir. Mitingde kabul edilip İtilaf Devletleri Yüksek Komiserleri'ne yollanan telgrafta; "İstanbul'un şeklinin hiçbir şekilde değiştirilmesinin kabul edilemeyeceği" bildirilir.

İki gün sonra Konya bir başka mitingle çalkalanmaktadır. Kuva-yı Milliye taraftarı yayınlar yapan, işgal kuvvetleri aleyhine yazan, halkı Millî Mücadeleye davet eden *Öğüd* gazetesinin İngilizlerin isteği üzerine İtalyanlar tarafından kapatılması söz konusudur. Halk, basın tarihimizde başka bir örneğine rastlanmayan bir ilki gerçekleştirir ve kapatılan gazetesine sahip çıkar. General Milne, *Öğüd*'ün kapatılmasını kesin istemektedir. İtalyan Komutan, baskından bir gece önce gazetenin sahibi Abdülgani Efendi'ye gazetenin ertesi gün kapatılacağı haberini verdirir. Bunun üzerine matbaa makineleri, "Söylemez Baba Tekkesi"ne kaçırılır.13 Ocak 1920 günü İtalyanlar, Öğüd Matbaası'nı işgal edip kapısına nöbetçi dikerler. Bu durum, Konya halkının milli his ve heyecanını artırır. Aynı gün Hükümet binasının önünde toplanılarak büyük bir miting yapılır. Cuma namazından çıkan kalabalık, meydanı doldurmuştur. Mitinge öncülük eden Sivaslı Ali Kemali Efendi, Hükümet Meydanı'nda etrafı mitralyözlü İtalyan askerleri ile çevrili muazzam kalabalığa gür sesiyle, şöyle haykırır: "Ey ahali, ey Konyalılar. Gazete demek bir milletin dili demektir. General Milne dilimizi kesti (Kahrolsun sesleri). Ne idüğü belirsiz birkaç frenk dilimize kilit vurdu. Milli davalarımızı müdafaa etmek, dinimizi, imanımızı, Türklüğümüzü muhafaza etmek bizim, sizlerin, hepimizin vazifesidir. Bizi susturamazlar. "Dönersek kahpeyiz, 'millet yolunda bir azimetten. Bu millet ölmedi, ölmeyecektir. Bugün *Öğüd*'ü kapamışlarsa, yarın bir başka *Öğüd* çıkacak, bizi hak ve hakikat yolunda, asla ve asla susturamayacaklardır." Gerçekten de Öğüd susturulamaz.

Halk, asil bir heyecanla ayaklanmış, mitingler yapmış, İtalyan kumandanlığının önüne birikerek: "Öğüd Matbaası tahliye edilmedikçe dağılmayız" diye ateşler yakarak sabahlara kadar oradan ayrılmaz. Matbaaya İtalyan askeri yerleşmiş, fakat *Öğüd* yine muntazam çıkmıştır. 28 Ocak 1920'de Öğüd gazetesi'nin kapatılmasını protesto eden bir miting daha yapılır. Konyalıların miting ve protestoları başarıya ulaşmıştır. İtalyanlar, 6 Şubat 1920'de nöbetçilerini çeker ve 9 Şubat'ta da Öğüd Matbaası'nı tamamen boşaltırlar. Yalnız işgal günlerinde *Öğüd*, *Nasihat* adıyla ve tarihimizde türbede çıkan ilk gazete olarak çıkmaya devam etmiştir.

İşgal günleri millete hep felâket haberleri duyurmaktadır. Bunların en kötülerinden birisi Başkent İstanbul'un fiilen 16 Mart 1920'de sokak sokak işgal haberidir. Askerlerimiz öldürülmüş, Meclis-i Mebusan dağıtılarak yakalanan milletvekilleri Malta'ya sürülmüştür. Türk bayrakları indirilmiş yerine İngiliz bayrakları asılmıştır. Millî varlık ve haysiyete saldırı emsalsizdir. Bütün ülkede olduğu gibi Konya'da da halk galeyana gelir. 22 Mart 1920 Pazartesi

günü Alâeddin Tepesi'nde büyük bir miting yapılır. Pazartesi öğle namazından sonra bütün Konya, semt semt, grup grup belli camilerde toplanır. Miting Tertip Heyeti'nin belirlediği toplanma merkezleri şöyledir: **Kapı Camii**: Ağaç Pazarı, Hayvan Pazarı, Buğday Pazarı, Dülgerler İçi, Odun Pazarı, Kapalı Çarşı, Kapı Camii havalisi tüccar ve esnafı. **Aziziye Camii**: Sipahi Pazarı Caddesi ve Sipahi Pazarı esnafı, İhtisab önü ve civarı esnafı, Kayıklı Kahve civarı esnafı. **Sultan Selim Camii**: Koyun Pazarı, Keçeci ve kol uşağı, Kasap esnafı, Türbe Caddesi ve Türbe Önü Pazarı tüccar ve esnafı. **Şerafeddin Camii**: Hükümet-Saraflar Caddesi, Hükümet Meydanı, Kasabalı Hanı civarı, Çıkrıkçılar içi, Bedesten tüccar ve esnafı. Belirtilen camilerde öğle namazında toplanan halk önlerinde sancak olduğu halde ayrı ayrı ve tekbir alarak Alâeddin Tepesi'nde toplanır. **Ulemayı Kiram ve umum hoca efendiler**, Teali İslam Cemiyeti ile beraber ayrıca bir kafile teşkil edilecek ve aynı tarzda hareket eder. **Dedegân ve Dervişân Efendiler** de özel sancaklarıyla ayrıca bir kafile olurlar. Her kafile kendilerine gösterilen yerde durur. Hava soğuk, kar ve yağmurludur. Fakat bütün Konya halkı, çarşı, pazar ve bütün resmi daireler de kapatılarak kadın, erkek, çoluk çocuk vaktinden evvel Alâeddin Tepesi'ne akın etmiştir. Durumu anlatan, millî heyecanı yükselten konuşmalardan sonra halk toplandığı şekilde kargaşaya meydan vermeden dağılır. Protesto bildirileri işgalci devletler başta olmak üzere diğer devletlerin hükümet başkanlıklarına parlamentolarına gönderilir. Toplumu millî kuvvetlerin yanında vatan müdafaasına sevk edecek bütün dinamikler harekete geçirilmiştir.

Eğitim Durumu

Millî Mücadele sırasında eğitim kurumlarının durumu savaş dönemlerinin bütün özelliklerini üzerinde taşır. Millet bütün gücünü savaşa yönlendirmiş, eli silâh tutanlar askere alınmıştır. Durumun vahameti ilkokullardan bile anlaşılabilmektedir. İlkokulların kız kısımlarında oturacak yer bulunamazken, geçim sıkıntısının küçük yaşlardaki öğrencilerin üzerine kalması nedeniyle erkek okullarında sıraların çoğu boş kalmıştır. Konya Sultanisi, Millî Mücadele döneminde yani dört öğretim yılı boyunca eğitim-öğretimine devam etmiş ancak toplam 19 öğrenciyi mezun edebilmiştir[79].

Mevcut ortam eğitimci sıkıntısını artırmaktadır. Bu ortamda görev yerini izinsiz terk edenler, görevde bulunduğu halde maaşını alamayıp sıkıntı çekenler bulunmaktadır. Konya-Saideli (Kadınhanı) Kazası Ziraat Muallimi Ahmet Hulusi Efendi, İstanbul gitmiş bir süre orada kalmıştır. Fakat Kuva-yı Milliye tarafından gönderilmediği için birikmiş maaşının verilemeyeceği, ama yeni uygun göreve getirileceği bildirilmiştir[80]. Vazgeçilebilecek kimse yoktur.

Konya İdare-i Hususiyesi (Özel İdare) adına Almanya'da ziraat tahsili yapan Tevfik Dündar Efendi'ye İstanbul rayicine göre pahalılık zammı verilmesi düşünülür[81]. Yalnız artık tahsisat yetersizliği ve bazı sebeplerden dolayı Avrupa'ya talebe gönderilmemektedir. Onun için Konya'dan müracaat eden Vehbi Efendi de İsviçre'ye gönderilemeyecektir[82].

Aylarca öğretmenlerin maaşının verilemediği zamanlar olmaktadır. O dönem için bilindiği üzere ilkokul öğretmenlerinin maaşları valiliğe bağlı Özel İdareden ödenmektedir. Konya Vilayeti İdare-i Hususiyesi'nin (Özel İdare) müzayakada olmasıyla ilkokul muallimlerinin maaşları verilemez. Bunun üzerine hisse-i iane (yardım hisseleri) gönderilmesi düşünülür[83].

Dönem itibariyle Osmanlı son devrinin devamı niteliğinde özel okullar açılmaktadır. Bunlardan birisi, şehir, kasaba ve köylerde okullar tesis etmek ve binalar yapmak üzere kurulan "Konya Dârülirfan Mekteb Anonim Şirketi"dir. Bu adla bir şirket teşkiline ruhsat verilir (25.03.1920)[84]. Daha önce İttihat ve Terakki Mektepleri, Fransız kız-erkek mekteplerinin olduğu bilinmektedir. Azınlık okulları ayrıca bulunmaktadır. Onlara Millî Mücadele döneminde de eğitimci gelir-gider. İstanbul-İcadiye'de oturan Teodora,Konya-Sille'de bulunan Rum İnas (kız) Mektebine, muallim tayin olunduğunu bildirerek Konya'ya gelmek üzere izin ister[85]. Bu arada Martinek adında bir ana okulu muallimesi de Konya'dan İstanbul'a gitmek istemiştir. Bu öğretmen, Tehcir sırasında Ermenilerle Konya'ya sevk edilenlerdendir[86].

Bu arada durum biraz iyileşince Maârif Vekaleti, Millî Mücadele döneminde çıkarılan ilmî eserleri teşvik ederek çeşitli para ödülleriyle bunları destekler. Konya Sultanisi öğretmenlerinden Abdülkadir Efendi bunlardandır. On beş yıldır çalıştığı eseri *"Konya'da Türk Âsarı"*nı bitirmiş, bakanlık, eserin basımı için üç yüz lira, yazara da yüz elli lira vermiştir (29 Mart 1921)[87].

Sanayi Mektebi

Millî Mücadele dönemi eğitim kurumları içinde Konya Sanayi Mektebinin ayrı bir yeri vardır[88]. Savaşan askerimiz için bazı giyim malzemelerini üretmeden, sinema salonu ile

millî duyguları geliştirme çabalarına varıncaya kadar, bandosu, el değiştiren matbaası, sergitiyatro salonu ile ayrı bir eğitim kurumudur. Dönem itibariyle değişik konulardan dolayı gündeme gelir. İlkokul öğrenimini görmüş talebeleri almaktadır. Bu yüzden Çanakkale gazisi Mehmed Ali Efendi'nin oğlu İrfan, ibtidaiye mezunu olmadığından Bursa ve Konya Sanayi Mektepleri'ne kabul edilemez[89]. Teknik bir okul olduğu için usta öğretici olarak hocalar almaktadır. Bunlardan biri, Süveyş Kanalı'nda çalışan harp esirlerinden İtalya tebaası Vincisto Bokafoska'dır. Önce Seydişehir, sonra da Konya'ya sürgün edilen Bokafoska, Konya Mekteb-i Sanayii'nde marangoz ustalığı yapar[90].

Okul bir ara askeriye tarafından karargâh olarak da kullanılmıştır[91]. Toplum üzerinde etkisini daha çok sineması ile gösterir.Gomon Sineması Şirketi'nden film şeridi ve mızıka takımı almaktadır. Bu yüzden şirkete borcu yoktur[92]. Konya Sanayi Mektebi Sineması, biletli çalışmaktadır. Yalnız biletleri pul vergisinden istisna edilmez[93].

Sosyal-Ahlâkî Yapı

Bu halk, asil insanlardan oluşmaktadır. Yöre kültür olarak da "Türk kültürünün en asil" kaynaklarından biridir.

Mustafa Kemal,1–4 Nisan 1922'de Konya'dadır. Büyük Taarruz'a hazırlanılan günlerdir. 2 Nisan'da Hilâl-i Ahmer Askerî hastanesine gider. Orada İnönü gazileri tedavi görmektedir. Hastalarla ayrı ayrı meşgul olup onlara portakal ve sigara ikram eder. Yalnız başında oyalandığı bir gazinin durumu ilgisini çeker. Başı öne eğik, mahcup bir halde, gözü kolsuz yeninde takılıdır. Gazi, hal hatırını sorar. Asker, "Sağ ol Paşam, iyiyim" der. Yalnız onun haline acıyarak teselli etmeye çalışır: "İyileşeceksin evladım. İyileştikten sonra memleketine döneceksin." Yaralı asker, izzet-i nefsine dokunulmuş gibidir. Yerinden fırlar ve sesini yükseltir: "Hayır Paşam, bir kolum daha var. Daha işimiz bitmedi. Bu tek kolla cephede benim de yapacağım işler vardır." Gazi'nin gözleri dolmuştur. Ardındaki Rus ve Azerbaycan elçilerine döner; "Bu millet ölmez" der. Hastanede, kolunu, ayağını yitiren gaziler vardır. Durum etkileyicidir. Afyon cephesinde ön safta savaşırken bir ayağını kaybeden bir genç teğmen derme-çatma bir karyolada yatmaktadır. Gazi yine gözleri yaşlı onun elini sıkarak: "Sizin mertebenize ulaşmak hepimizin arzusudur." der. [94] Millet-yönetici kaynaşması ruhlarda da gerçekleşmektedir.

Fakat toplumun bulunduğu yerde, güvenlik-asayiş sorunları, ahlâkî bazı problemlerin olmaması da mümkün değildir. Üstelik devlet ve güvenlik kaygısının en aza indiği devirlerde sosyal sorunların artması normaldir. Millî Mücadele Konya'sında da bu türden gelişmeler bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır:

Konya'da bir aşüfte yüzünden çıkan kavgada Arif adlı kişi, Parlağın Mustafa'yı tabanca ile İbrahim de Tahsildar Mehmet'i kama ile yaralar[95].

Karaman Çiftliği yanında Konyalı Halit Efendi'nin altı yüz küsur koyununu, üç silahlı şahıs gasp eder ve yakalanır[96].

Konya Merkez Darülmuallimât öğretmenlerinden Şerife Hanım, gece belediye dairesinde yakalanır. Bunun üzerine Şerife Hanım ve aynı zamanda Fransızca öğretmenliği de yapan Belediye Reisi Mehmet Muhlisi Efendi birlikte muallimlikten azledilirler[97].

Bu arada Bolşeviklik fikrini yaymaya çalışan Yenişehir Kazası Mal Müdürü Cevdet ve İhtiyat Zabiti Mahmut hakkında Konya'da inceleme yapılır ve tahkikat evrakı gönderilir[98].

Konya Öksüz Yurdu Müfettişliği'nde bulunduğu sırada yapılan isnatlar üzerine Tayyar Efendi hakkında tahkikat açılır. Bursa'da bulunduğu için Tayyar Efendi'nin ifade vermek üzere Konya'ya gelmesi gerekmektedir[99]. Bir başka yolsuzluk iddiası da bir emniyet görevlisi ile ilgilidir. Suriye'den Konya'ya sevk edilen şahıslardan para alarak firarlarına yardımcı olduğu anlaşılarak kaydı silinen Mersin Emniyet Müfettişliği'nde görevli Hüseyin Avni Efendi, polislikten atılmıştır[100].

Konya'da ikamet eden Ermeni Manenk adındaki kadınla fuhuş eden Hasan ve Battal adındaki şahıslar, yakalanarak adliyeye sevk edilirler. Ayrıca, Karaman'da kendi evinde ölü bulunan Rum kadının, eve hırsız olarak girenler tarafından boğulduğu anlaşılır[101]. Asayiş olaylarının artması, hapishane ile ilgili tedbirlerin alınmasını gerektirmektedir. Bunun için Konya'nın merkez Nisa (Kadın) Hapishanesi ile Beyşehir'in hapishanelerinin keşif yapıldıktan sonra tamiri düşünülür[102]. Fakat dört ay sonra Konya Kadın Hapishanesi tamir edilip kullanılacağına tahliye edilerek mal sahibine devredilir[103]. Konya Merkez Hapishane-i Umumisi'nde firarların önlenebilmesi için ise inzibat malzemelerinin yenilenmesi düşünülmüştür. Bu arada Akşehir, Ilgın ve Bozkır kazaları hapishanelerinin tamiratı ve tamir imkânı olmayan Ereğli Hapishanesi'nin yeniden inşası

hakkında keşif evrakları gereği tahsisat için havalename istenir[104].

Aslında Konya Hapishanesi, harp döneminin getirdiği yüklerle birlikte fazla doludur. Şam Hapishanesi'nden nakledilen mahkûmlar nedeniyle, Konya Hapishanesi'nde meydana gelen izdihamın hafifletilmesi için elli mahkûmun Gebze'deki hapishane inşaatında çalıştırılmak üzere gönderilmesi düşünülür[105].

Delibaş Vakası

Millî Mücadele Konya'sını en çok damgalayan olaylardan birisi Delibaş Vakası'dır. Burada konunun bir yönünün belirtilmesi hakşinaslık gereğidir. Nedense Türkiye'de Konya anılınca ilk akla gelen Delibaş Vakası olmaktadır. Çünkü 1920 Ekim'ine ait ve üç gün süren, Konya dışından, üstelik Kuva-yı Milliye adına asker toplamakla görevlendirilip, binbaşılık kılıcı Vali tarafından kuşatılmış birinin Konya'yı basması, ısrarla hep "Konya İsyanı" olarak vurgulanıp durulmuştur[106]. Olay çok anılmış, ama asıl vurgulanması gereken yön, unutulmaya terk edilmiştir. Bu durumu, "şarkın amansız takdir etmeme hastalığı" ile izah edilebilir. Eğer bir hafıza kaybı veya takdir duygusu yoksunluğu yoksa, o çok tekrarlanan yanlış; vatanın bir bölümünün sürekli mahkûm edilme kastına yorulabilir. Çünkü Vaka, Konya halkının çıkardığı bir isyan değil, Konya'yı; dışarıdan üstelik ülkeyi kurtarmak üzere toplanmış kuvvetlerin basmasıdır. Cepheye gitmek üzere hazırlanan insanların, iğfal edilerek korumak üzere hazırlandıkları merkezi basmaları, Konya içinden işbirlikçilerinin olduğu düşünülse bile, bir vilâyetin tümüne mal edilemeyecek mahiyettedir. Üstelik Konya, şehir merkezi ve ilçeleri ile birlikte bu tarihten sonra çok yönlü yoğun bir çabanın içinde olmuş, küskün, bîgane durmamıştır[107].

Konya Basını

Millî Mücadele Konya'sının, etki itibariyle en öne geçen kurumu basındır. Konya, vilâyet olarak elbette en çok şehit veren yer, yine en çok asker, cephe gerisi lojistik destek sağlayan vilâyet durumundadır. Varlıklı bölgelerin tamama yakının işgal altında olduğu göz önünde tutulursa, Konya'nın merkezde olduğu iç bölgelerin Kurtuluş Mücadelesinde gösterdikleri aktivite daha iyi anlaşılacaktır. Heyet-i Temsiliye Reisi, sonra TBMM Reisi, ardından T.C. Cumhurbaşkanı olarak Mustafa Kemal'in Ankara, İstanbul dışında en çok ziyaret ettiği yerlerden birinin Konya olması, sebepsiz değildir. Cephe gerisini tutma, sadece asker ve malzeme desteği sağlama ile olmamaktadır. Yaralılar için de ilk barınak Konya'dır.

Konya'nın ihmal edilse bile, en azından araştırmalara göze batacak şekilde giren yönü basınıdır. Konya basını olmaksızın Millî Mücadele basınının incelenemeyeceği bilinmek durumundadır. Çünkü o dönem Konya basınının hitap ettiği alan Konya ile sınırlı değildir. Bütün Anadolu'ya seslenmiş, Millî Mücadele'nin sesi olmuştur. Konya basını bu dönemde yerel değildir. Hem günlük yayına başlar, hem de Konya ve Ankara'da birden yayınlanmak gibi bir ilke imza atar. Çeşni itibariyle de zengindir.

Millî Mücadele sırasında bütün ülkede çıkan toplam 306 civarındaki gazete ve dergiden sekizi Konya'da yayınlanmıştır[108]. Dönemin şartları bellidir. Gazeteler, elde dizilip, elle çevrilen pedallı baskı makinelerinde basılırlar. Normalde gazete kâğıdı bulunamadığı zaman, bir yüzü parlatılmış diğer yüzü mat helva kâğıtları kullanılır. Bazen matbaada, bazen tren vagonlarında; hem yol alır hem baskı yaparlar. Bin bir güçlük, Anadolu basınının vatan müdafaasında aştığı kolay engeller gibidir. Kutsal bir hedefe yönelmenin coşkunluğu, gönül rahatlığı, fedakârlığı genelde görülür. Tabi, işgal altında olanların durumu bundan farklıdır. Özellikle kültür hayatımızın merkezi durumundaki İstanbul basını, sansür yüzünden Anadolu hareketini destekleyen yazılara yeterince yer veremez. Onun için Anadolu basını, Millî Mücadele'nin sesi durumuna gelir. Ve basın tarihimizde ilk defa yerel basın, merkezi basının önüne geçer.

Kısa da olsa dönemin Konya gazete ve dergileri şunlardır:

1. *Babalık*:

6 Ocak 1910'da çıkmaya başlamıştır. *Babalık* adını, tarih sever bir insan olan devrin Konya valisi Arifi Paşa vermiştir[109]. Başlangıç itibariyle yayın aralıkları, sayfa adedi düzenli değildir. Önceleri haftada iki-üç; sayfa olarak da bir, dört, altı sayfa olarak yayınlanmıştır. Sahibi, Yusuf Mazhar'dır.

Yusuf Mazhar, Konya yönetimi üstünde etkili birisidir. Bir ara *Konya* Vilâyet Gazetesinin yayınını aksatmamak kaydıyla matbaası, Mazhar Efendi'ye devredilir[110]. Fakat bu dönem gazete, iniş çıkışlar da yaşar. "Mevlânâ hakkındaki ta'rizatına binaen süresiz" kapatılır[111]. Ama aynı yıl içinde tekrar yayınına ruhsat verilir[112].

Babalık'ın 1917-18'de Konya Valisi Muammer Bey'in isteği ile adı *Türk Sözü* olmuş, sonra tekrar eski adını almıştır.

Mütareke devrinde gazete bazı sıkıntıları yaşar. Rum Viyolaki, Yusuf Mazhar'ı İngilizlere ihbar etmiştir. Bunun üzerine Yusuf Mahzar, bir müddet Konya'yı terk etmek zorunda kalır[113].

Millî Mücadele hakkında ilk sıralar tutumu çok açık olmayan gazetenin, 1921'den sonra tavrı nettir. Kesin olarak desteklemektedir. 5 Nisan 1921'den itibaren günlük olarak çıkmaya başlamıştır[114]. "Millî Mücadele yıllarında Anadolu'nun mücadeleci, uyanık tek gazetesi olmuş, en müşkül şartlar altında dahi yayınını aksatmamıştır, büyük hizmetlerde bulunmuştur."[115]

Babalık'ın Millî Mücadele sırasında başyazarı Sami zade Süreyya (Berkem)'dır. İstanbul'dan gelmiş, Konya'da o yıllar gazetecilik yapmıştır. *Babalık*'ta bir yıllık çalışmasını değerlendirdiği bir yazısında gazetenin yayın politikasını şöyle açıklar: *"Gayemiz, şahsî muvaffakiyetler değil, umumun refahiyyeti, memleketin necat ve selâmetidir. Binaenaleyh bu vadideki neşriyatımız yüzünden muğber ve münfail olanlar bizi afv etsinler! Asabiyetimizi hüsnüniyetimize, selâmet-i vicdanımıza bağışlasınlar."*[116] *Babalık*'ın yazı kadrosunda S. Süreyya dışında, Server R. İskit, Abdülkadir Efendi (Erdoğan), Ekrem Reşat (Koçu) da yer alır. Erzurum'un işgali üzerine *Albayrak* gazetesinin başyazarı Süleyman Necati de Konya'ya hicret ettiğinde başyazılar yazmıştır[117].

Babalık gazetesi, cephenin ilk gazetesidir. Garp Cephesi Komutanı İsmet Paşa'nın isteği üzerine cepheye giden Berkem, cepheden haberler göndermiş, gazetenin baskı sayısını yükseltmiştir. *Babalık*, Garp Cephesi'nin en büyük destekçilerinden olmuştur. Onun için Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa, *Babalık*'a şu telgrafı çeker: *"Babalık'ı Garp Cephesi'nin vefakâr bir arkadaşı addediyoruz"*. Savaşan bir ordu ile bir gazetenin "vefakâr arkadaş" addedilmesi dikkat çekici bir durumdur[118]. Savaşın, sadece meydanlarda değil, kültürel ortamlarda, zihinlerde de yapıldığı; hatta öncelikle oralarda kazanılan savaşların meydanlara egemen olduğu düşünülürse sözün doğruluğuna kanaat getirilecektir.

Berkem, aynı zamanda İzmir'e Gazi Paşa ile giren ilk gazetecilerden biridir. Dumlupınar Savaşı'nın öncesinde Yusuf Mahzar, matbaasını Garp Cephesi'nin emrine vermiştir. Savaşlar kazanıldıkça gazete, sabah-akşam ilâveler yaparak bunu halka müjdelemiş, dağıtıcılar da ilâveleri kapışıp sokaklara çıkarak, Konya'nın dört bir yanına dağılmasını sağlamışlardır[119]. *Babalık*, elbette milleti üzen gelişmelere üzülürken, zafer haberlerinde sevince gark olmaktadır. Bunun için gazetenin, İzmir ve Bursa'nın kurtarılışını haber veren başlıklarına bakmak yeterlidir: *"Müeyyed min ındellah* (Allah'ın yardımını almış) *olan ordumuz sevgili İzmir'imizi istirdât etti", "İzmir'in İstirdâdı", "Elhamdülillah - Kahraman Ordumuz - Güzel İzmir"*[120]. *"Şanlı ordumuz Bursa önlerinde"*. Bursa'nın düşman işgalinden kurtarıldığı gün, yeşil mürekkepli yazılarla şöyle duyurulur: *"Avni inayet-i Rabbanî ve imdâd-ı ruhaniyet-i Peygamberî ile ordumuz Yeşil Bursa'mızı da istirdâd itdi"* (11 Eylül 1922)[121].

Babalık, matbaası, harf çeşitleri yönünden de devrinin güçlü gazetelerindendir. Zor bulunan Kufî harfleri bile vardır. "Garp Cephesi'nin emriyle, Yunanca beyannameler bastırmış ve İsmet Paşa'nın takdirini kazanmıştır". Baskı makinesi, keski makinesi ve pedalları muntazamdır. Fakat bir başmürettip ile "Takva adındaki sarıklı genç mürettip çırağından[122] başka" mürettibi yoktur. "Bir buçuk mürettiple" günlük gazete çıkarılamayacağı için zengin matbaanın, çalışanını artırmak gerekmektedir. O yıllar Konya'da on-on beş kadar mürettip vardır, yalnız hepsi silâh altındadır. Onun için gazetenin başyazarı S. Sami, o sıra karargâhı Konya İstasyon binasında olan Cenup Cephesi Kumandanı Refet Paşa'ya müracaat eder. Neticede kendisine *Öğüt* gazetesinden iki mürettip alınarak verilir. İki asker mürettiple takviye edilen *Babalık*, 1921 yılında günlük olarak çıkarılmaya başlanır. Tabii, bu iki gazetenin arasında dikkatlerden kaçmayacak bir rekabet de vardır. İkisi de Anadolu Harekâtını desteklediklerini halde aralarında çekişirler[123].

Babalık, Millî Mücadele'ye destek veren bir gazete olarak Meclis Hükümetinden bazı muafiyetler yoluyla yardım görmüştür. Kâğıt ve matbaa alımında gümrük muafiyeti bunlardandır. *Babalık* böylece ithal edilen kâğıtlar ve İstanbul'dan getirtilmekte olan matbaa eşyasını gümrükten vergisiz geçirmiştir[124].

Konya'nın *Vilâyet Gazetesi*'nden sonra en uzun ömürlü gazetesi olan *Babalık*, Yusuf Mazhar'ın vefatından (1930) sonra bir süre daha çıkarılmış fakat 1952'de kapanmıştır. Anadolu'nun fikir hayatı açısından ekol sayılabilecek bir gazetedir. Yüzlerce kalem erbabı bu gazetenin sütunlarında yazı hayatına atılarak yetişmiştir[125].

2. Hak Yolu Dergisi:

İbrahim Hakkı (Konyalı) ve Ahmet Naci (Karahüyüklü) tarafından 20 Temmuz 1919'da çıkarılmaya başlanmıştır. "Dinî, içtimaî, fennî, edebî, İslâm mecmuasıdır". İmtiyaz sahibi ve

Murahhas Müdürü İbrahim Hakkı'dır. 10 günde bir ve 12 sayfa halinde yayınlanmaktadır[126]. Yazı kadrosu içinde Zeynelabidin Efendi, M. Nedim, Naci Fikret (Baştak), Mithat Vehbi bulunmaktadır. Bir süre sonra aynı yıl kapanmıştır[127]. Ulaşılabilen dergi sayısı dört adettir. *Hak Yolu*, Millî Mücadele Konya'sının bilinen tek dergisi durumundadır. 1917'de kapanan *Öksüz Yurtları* ile 1918'de kapanan *Ocak* dergileri Millî Mücadele yıllarına ulaşamamıştır.

3. Halk Gazetesi:

12 Haziran 1923'den itibaren günlük ve dört sayfa olarak Konya Türk Ocağı adına yayınlanmaya başlanmıştır. Sahip ve başyazarı, daha önce *Babalık*'ta yazan Sami zade Süreyya (Berkem)'dır. Mesul Müdürü Müftü zade Tevfik olan gazete, kendi matbaasında basılmıştır.

Gazetenin çıkış safhası ile ilgili, Sami zade Süreyya'nın hatıratında önemli bilgiler bulunmaktadır. *Halk*, tamamı üç bin lira olan sermayesi ile adı Mustafa Kemal tarafından verilmiş bir Konya gazetesidir. Çıkış için gönderilen para, S. Süreyya tarafından alındıktan sonra İstanbul'dan baskı, keski makineleri, kâğıt, mürekkep, "Sedat Simavi'den iki sandık kullanılmış klişe" dahil "bir matbaa için gerekli ne varsa" getirtilir. Cevdet Tahir, Server İskit'in de çalıştığı güçlü ekiple, "Anadolu'da o zamana kadar eşine rastlanmayan bir gazete" çıkarılır. "Gazete, Halk Partisi'nin bir organı", "bir parti gazetesidir." İlk TBMM'nin yenilenme seçimlerinde "parti namzetlerini" desteklemekle yükümlüdür. Fakat belirlenen aday listesini tasvip etmeyen S. Süreyya, seçimlerden sonra Mustafa Kemal'le görüşerek görevden affını ister. Neticede *Halk*'ın matbaa malzeme ve makineleri; Ankara'ya taşınarak sonra adı *Ulus* olan *Hâkimiyet-i Milliye*' matbaasına ilâve edilir. Bunun üzerine S. Sami, "çok sevdiği gazetecilik mesleğinden" bir daha dönmemek üzere ayrılır ve yine Atatürk'ün tasvibiyle dışişlerine girip konsolos olur[128].

Halk gazetesi, toplam 1–42 sayı çıkmış ve 3 Ağustos 1923'de çıkan son sayıdan itibaren kapanmıştır[129].

4. İbret Gazetesi:

1919 yılında haftalık olarak çıkarılmaya başlanmıştır. Sayfa adedi genelde dört olmakla birlikte bazen iki sayfa olarak da neşredilmiştir. Sahip ve Mesul Müdürü Hadimî zade Mehmed Emin (Bolay'dir. Gazete ayrıca kendisine ait bir matbaa kurmuştur. Vali Cemal Bey'in Konya'yı terkinden sonra Millî Mücadele'yi desteklemiştir. 22 Mart 1920'de düzenlenen İngilizlerin İstanbul'u İşgalini Protesto Mitingi ardından yayınlanan protesto beyannamesinde "İbret Gazetesi Müdürü" imzası da bulunmaktadır[130]. Bu tavrı üzerine gazetenin Bedestendeki idarehanesi basılarak yakılmıştır. Yangında gazete koleksiyonları da yok olmuştur. 1920 Ekim ayında kapanan gazetenin matbaası, *Öğüd* gazetesine devredilmiştir[131].

5. İntibah Gazetesi:

25 Şubat 1335 (1919)'de haftada daha sonra Cuma hariç (Güner-Kabataş 1990, 341) günlük olarak yayınlanmaya başlamıştır. Sahibi Kutsi Efendi zade Ali Rıza Efendi, Mesul Müdürü Hadimî zade Mehmed Emin, başyazarı Şeyh zade Ziya Efendi'dir. İlk sayısı *Babalık* matbaasında, sonrakiler kendi matbaasında basılmıştır. Matbaası, 1917'de kapatılan bir medresenin adını taşımaktadır: Islah-ı Medâris Matbaası. İdare yeri de aynı medrese binasıdır. *İntibah*, ilk sayısında gazete çıkarmayı "vatanî bir vazife" olarak gördüğünü açıklamıştır. Buna göre gazete insanın, hukukunu korumak için kullanacağı aleti, aklı ve dilidir. Hak bunlarla alınmazsa, fiili kuvvet kullanma mecburiyeti doğacaktır. Halbuki, dil ve dilin yüksek sesi olan kalemle çalışılmalıdır. Onun için gazetesi olmayan toplum, dilsiz demektir. Dili, söz söylemeye gücü, olmayan bir toplum; nasıl ihtiyacını karşılayacak, hukukunu koruyacaktır? O tip insanlar; insaflı ve iyiliksever bir gücün karşısında bile olsalar haklarından faydalanamazlar. Üstelik, işlerini sözle bitirmek mümkünken dilsizlik yüzünden silâha sarılırlar. İdareci azınlık, idare edilen çoğunluğun isteklerini basın yoluyla öğrenecek ve toplumun zıttına hareketleri önlenmiş olacaktır (Arabacı 1998, 488). *İntibah* gazetesi, ilk nüshalarından anlaşıldığı kadarıyla İttihat ve Terakki karşıtı bir yayın politikası takip etmiştir. Bu tavrında, Hürriyet İtilaf Fırkası ile İttihat Terakki çekişmesinin ve o çekişme sırasında gazetenin mensubu olduğu medresenin kapatılmasının payı büyüktür. Gazete, 1920 yılında kapanmıştır.

6. Konya Gazetesi:

16 Kasım 1870 tarihinde vilâyet adına haftalık olarak, çıkartılmaya başlanmıştır. Bazı yıllar haftada iki defa yayınlanmıştır. Sayfa sayısı da değişiktir. Bazen iki, dört veya altı sayfa çıkarılmıştır. Osmanlı devrinin ilk vilâyet gazetelerindendir. Yazı işlerini Vilayet Mektupçuları yönetmiş, Vilâyet Matbaası'nda basılmıştır. 62 yıl yayınlanan bu gazete ne yazık ki 1932'de kapanmıştır. Millî Mücadele yıllarında bilinen bir etkinliği yoktur. Genel hava itibariyle küçük çapta bir *resmî gazete* hüviyetindedir (Tepeyran, 1998, 17; Önder 1999, 22).

7. Öğüd Gazetesi:

Öğüd, son devir insanımızın dramını bizzat yaşayan bir gazetedir. İlk önce Selânik'te çıkmaktadır. Balkan Savaşları ile gelen Yunan işgali üzerine, Selânik'ten İzmir'e, göçer. Orada da güven içinde değildir. Daha iç bölge olan Afyon'a göçer. Selânikli Abdülgani Ahmed tarafından bu şehrimizde *Nasihat* adıyla çıkarılmaya başlanmıştır. Yunan işgalinin İzmir'den Anadolu içlerine doğru ilerlemesi üzerine matbaası ile birlikte yeniden yollara düşer. Bundan sonraki durak, Konya'dır. Tren vagonlarıyla taşınan matbaa ve gazete, 96. sayıdan sonra 1 Temmuz 1919'da 100 para günlükle 500 adet basılır[132].

Abdülgani Ahmed'in, Anadolu'ya geçmesinde Mustafa Kemal'in rolü vardır. Çünkü ikisi Selânik'ten tanışmaktadırlar. İstanbul'da da harp yıllarında görüşmüşlerdir. Görüşmede M. Kemal, Abdülgani'ye Anadolu'ya geçmesini öğütlemiştir[133].

"Millî Mücadele günlerinde Anadolu'nun, en cesur ve en ateşli gazetelerinden biridir." Gazetenin başlığı altında; *"Amâl-i milliyeye hizmetkâr, menafi-i vataniyeye hürmetkâr ve müstakilü'l-efkâr yevmî Türk gazetesidir"* ifadesi vardır. Şehirde Millî Mücadele'yi ilk destekleyen gazetedir. Mücadele fikrinin doğması ve gelişmesinde büyük hizmetleri vardır.

Öğüd'ün yayın politikasının oluşmasında M. Kemal'in önemli rolü vardır. M. Kemal, Sivas'tan Ankara'ya geldikten sonra *Öğüd*'le bizzat ilgilenerek Özel Kalem Müdürü Hayati Bey vasıtasıyla, geceleri telgraf başında muntazaman direktif, talimat ve gerektiğinde yayınlanması için haberler verdirmiştir. Ayrıca yine M. Kemal'in direktifiyle, İstanbul'daki Hakkı Tarık Bey (Us) gibi bazı basın mensuplarının, düşman sansürü sebebiyle yayınlanamayan yazıları-haberleri *Öğüd*'de yayınlanmaktadır[134].

Öğüt, İtilâf Devletlerinin, özellikle İngilizlerin Türklere karşı takip ettiği politikayı cesaretle sürekli tenkit etmiştir. Özellikle, İngiliz esir kamplarında Türk harp esirlerin gözlerinin kör edildiği *Öğüd* tarafından açıklanmıştır. Bu vahim olay, 1920 başlarında gündeme getirilir. Tahminen on beş bin civarında Türk esire, İngiliz ve onların yanında hizmet eden Ermeni doktorlar tarafından uygulanmıştır. Zira sadece İzmir'e 1919 Mayısının ilk haftasında gönderilen dördüncü esir kafilesinde 310 neferin kör olduğu açıklanmıştır[135]. Bu rahatsız edici yazılar üzerine, İngilizler harekete geçer. İşgalin beyni onlardır. İki koldan teşebbüste bulunurlar. Birincisi, başkentini de işgal ettikleri Osmanlı Devleti'nin siyasi ve idari mekanizmalarını kullanmak, diğeri İşgal Kuvvetleri Komutanı olarak İtalyan birliklerine gereken emri vermektir.

Bu doğrultuda Osmanlı işgal altı yönetimi harekete geçirilerek "Emniyet-i dâhiliyeyi ihlal edecek tarzda Konya'da neşriyatta bulunduğu" öngörülen Öğüd'ün "hakkında dava açılarak dava neticeleninceye kadar neşrinin durdurulması" kararlaştırılır (21.12.1919)[136]. Bu karar yetmediği için yeniden daha güçlü bir uyarı gönderilir. Artık, "Konya'da "Halka Öğüt" adı ile neşredilen gazetenin neşriyatına mani olunmasının tekiden işarı" söz konusudur (04.02.1920)[137]. Fakat Osmanlı yönetiminin bir yerel gazeteyi kapatmak üzere iki ayrı yazışma yapmasına rağmen kapatmadığı, kapatma işinin İtalyanlar tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir. İtalyan askerlerinin, kapatma, toplama, susturma, yıldırma gayretlerine rağmen, Öğüd yayınına devam eder. En çok sıkıntı, emniyetten çekilir. Polisler, gazetenin dağıtımını engellemiş, dağıtım yapan çocukları dövmüş, postahaneyi kullanmayı durdurmuşlar, gönderilmek üzere gelen gazeteleri yırtıp imha etmişlerdir. Bunun üzerine gazete dağıtım işi, gönüllü gençler ve Millî Mücadele'ye inanan memurların desteğiyle gizli olarak yapılır. Anadolu'nun coşkun bir propaganda kaynağı olan gazetenin böylece İstanbul'a kadar ulaşması, memleketin her tarafına dağıtılması sağlanır. Baskılarda yerli işbirlikçilerin rolü önemlidir. Zira bu sıra İtalyan komutanla anlaşan *Öğüd*, İstanbul'a suya sabuna dokunmayan yüz adet gazete gönderip, içeride istediği şekilde yayın yapmaktadır. Ancak yerli ajanlar bu olayı İngilizlere ihbar ederek, gazetenin baskına uğramasını sağlarlar[138].

İngiliz General Milne, Konya'daki İtalyan Müfrezesi Kumandanlığı'na Öğüd gazetesinin kapatılmasını emreder. Ama emir hemen uygulanmayınca General, İtalyan komutana tekrar emir verir. Bunun üzerine Öğüd matbaası işgal edilir.

Galeyana gelen Konya halkı, 23 Ocak 1920'de miting düzenleyerek gazetesine sahip çıkar. Bunun üzerine *Öğüd*, bir süre *Nasihat* adıyla neşredilir.

Yukarıda belirildiği üzere, gazetenin baskı malzemeleri, baskından önce gizlice haber verildiği için alelacele toplanıp Söylemez Baba Tekkesi'ne götürülmüştür. Yine orada hummalı bir çalışma ile gazete çıkarılıp sözde İtalyan-

lardan habersiz, gizli olarak dağıtılır. Zaten Söylemez civarı, Kuva-yı Milliye elindedir. Askerî bir emniyete sahiptir. Ayrıca bu yolda davranılması, yani yüksek gürültü koparılmadan, aşırı tepki toplamadan protesto yapılıp işe devam edilmesi Heyet-i Temsiliye Liderinin de isteğidir. M. Kemal, Konya Valiliğine yazdığı yazıda, *"Avam Kamarası'nın açılışına kadar hadisata meydan verilmemesi, bu cihetle Öğüt matbaasının işgali ve gazetenin tatil meselesinin kuvvete başvurulmadan, miting ve protesto gibi medeni tedbirlere başvurulmasıyla iktifa edilmesini ve mamafih matbuat kanunundan istifade ile diğer bir gazete imtiyazı alınarak halkın irşadına müdavemet edilmesini"* istemiştir. Öğüd, 23 Ocak 1920'de Tekkeye taşındıktan sonra, *Nasihat* adıyla çıkmış, 19 Şubat'tan sonra ise yeniden *Öğüd* adıyla yoluna devam etmiştir. Gazete, yayın politikası itibariyle tamamıyla askerler tarafından sevk ve idare olunmakta, onlar tarafından desteklenmekte, gerektiğinde askerler tarafından korumaya alınmaktadır. A. Ahmet Bey, gazetenin resmen sahibi olduğu halde, idarî işlerden başka bir şeye karışmamakta, hatta idareyi bazen vekillere bırakarak günlerce, haftalarca gazeteye ayak basmamaktadır.

Gazete, 2 Temmuz 1921'den itibaren Ankara'ya taşınmıştır. Taşınma olayı şöyle gerçekleşmiştir: Mustafa Kemal Paşa, bir gece Ankara'dan telgraf makinesi başına o dönemki Yazı İşleri Müdürü Kandemir'i çağırır. Taşıma ve matbaasının satın alınma talimatını verir. *"Öğüt Matbaası BMM hesabına satın"* alınır. Matbaa ve diğer ekipmanlarla gazete Ankara'ya taşınır. Meclisin çıkaracağı *Resmî Gazete* (Ceride-i Resmiye) ve *Hâkimiyet-i Millîye*'nin artan basımı için matbaa gereklidir. Eldeki Vilâyet Matbaası yetersizdir. Öğüt Matbaası bu nedenle Ankara'ya taşınmış, burada da Öğüt gazetesi çıkmaya devam etmiştir[139].

Böylece iki ilde birden yayın yapan ilk yerel gazete olmuştur. Baskı sayısı, 400'dür. Orta boy, bazen iki, bazen dört sayfa çıkartılmış bir gazetedir. Yine ilk günlük çıkartılan gazetelerden olmuştur. Ankara baskısının mesul müdürü Ahmed Tevfik'tir. *Öğüd*'ün, Mesul Müdürü, sonra Saatçi zade Hüsnü, başyazarı, Nuri Tahsin'dir.

Nuri Tahsin, Birinci Dünya Harbi yıllarında İhtiyat Zabit Mektebi Müdürü olan Alman Rabe'nin yaveri ve eski bir kurmay yarbaydır. Millî Mücadele başladığı sıra Afyon'da millî bir kuvvet teşkil ederek savaşa karışmıştır. Cephe ile ilişiği kesilince Konya'ya gelip *Öğüd*'e başyazar olmuştur. Fazla alkol almadığı zamanlar iyi yazan birisidir. Ekonomik durumumuzu incelemeye gelen Sovyet heyetine gazete idarehanesinde verdiği çay ziyafetteki tavrı olumsuz karşılanmıştır. Mazhar Babalık'ın Ruslarla iyi ilişkiler içinde olacağımız ve onlardan yardım bekleyeceğimiz yönündeki temennisi üzerine; *"Onlar evvelâ kendilerine yardım etsinler! Ölü gözünden yaş mı bekliyorsun? Ne beyhude bir temenni bu!"* der. Ev sahibi olarak yaptığı konuşma üzerine Rus heyetinin ziyafeti terk etmesine sebep olmuştur. Ziyafette bulunan Konya Valisi Mustafa Abdülhalik (Renda), kırılan potun Ankara-Moskova ilişkilerini bozacağından endişe ederek, Anadolu Ajansı fahrî muhabiri Süreyya Sami'den; ziyafetin samimi-dostluk havası içinde geçtiği yolunda Anadolu Ajansı'na telgraf çekmesini ister. Telgraftan sonra endişe edilen durum olmaz[140].

Ordu ile içli-dışlı olmasına rağmen bazı sıkıntılar da yaşanır. Öğüd'ün 14 Haziran 1921 tarihli sayısı "askeri sırları açıkladığından gerekli tahkikatın yapılması" istenilmiştir[141]. Dönem itibariyle, en hızlı haberleşme aracı olan telgrafın kullanımında da sıkıntı vardır. Daha çok askerî, resmî haberleşmede kullanılan telgrafın basın hizmetine yeterince sunulmasını ister. Öğüd, basına telgraf ücretlerinde indirim sağlanmasını teklif eden makale yayınlar[142].

Öğüd gazetesi, Batı Cephesi Komutanlığı tarafından desteklenmektedir. Konya asıllı silâh altındaki mürettipler, komutanlıkça *Öğüd* matbaasında görevlendirilmişlerdir. Üstelik Refet Paşa, Konya'da bir gazetenin bulunmasını, onun da *Öğüd* olmasını istemektedir[143].

Zaferden sonra, gazete nedense görevini tamamlamış addedilmiştir. *Sebilürreşad*'ın *Öğüd*'ü satın almasıyla yayın hayatı sona ermiş, Ocak 1923'te kapanmıştır[144]. İlk sahibi ve onun vefatından sonra çocukları, günümüze kadar matbaacılık faaliyetini sürdürmüşlerdir.

8. Telgraf Haberleri:

Babalık'ın sahibi Yusuf Mazhar tarafından 16 Mart 1918'den itibaren yayınlanmıştır. Amaç, devrin hızlı iletişim aracı olan telgrafla alınan haberleri günü gününe okuyucuya ulaştırmaktır. *Babalık* gazetesine ek olarak çıkarılmaya başlanmış, 1919 yılında kapanmıştır. Küçük boyda ve çoğu zaman tek sayfadır[145].

SONUÇ YERİNE

Millî Mücadele döneminde en çok şehidi Konya vermiştir. Millî Savunma Bakanlığının hazırlattığı Şehitlerimiz (c.4) kitabına göre Konyalı şehit miktarı 4787 kişidir. Hâlbuki 1923 Temmuzunda yapılan bir istatistik çalışmasına dayanılarak verilen rakamlara göre Konya'nın Birinci Dünya Savaşı ve Millî Mücadele döneminde verdiği toplam şehit miktarı 26 bin 64 kişidir[146]. Bakanlığın yayınında verilen miktar ile 1923'te yayınlanan Mustafa Kemal'in finanse ettiği bir gazetenin verdiği miktar arasında beş kattan fazla fark bulunmaktadır. Türkiye'de "en çok şehit veren" vilâyet olarak Konya, Cumhuriyetin kuruluşunda en büyük harcı temele koyan yerdir. Cephe gerisini tutmada sağlanan lojistik destek merkezi olması, Anadolu'nun ilk günlük yayına geçen gazeteleri, yardım kuruluşları, Kuva-yı Milliyeci örgütleri ile de öne çıkmaktadır. Millî Mücadele liderinin toplam on üç defa ziyaret etmeye gerek gördüğü bir şehrin kültürel ve stratejik önemi açıktır. Onun için bu şehrin yakın tarihinin bir menfi olayla çok özdeşleştirilmesi sadece şehre değil tarihe de saygısızlık anlamına gelmektedir.

NOTLAR

[1] Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi Millî Mücadele ve T.B.M.M. I. Dönem 1919–1923 I. Cilt*, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı yayını, Ankara 1994, s.747.
[2] İlk TBMM Konya Milletvekillerinin hayatları hakkında geniş bilgi için bk. Ahmet Atalay, 1997, *Millî Mücadele'de Konya Kuvâ-yı Milliyecileri (İlk Meclise Girenler)*, C. I.
[3] Mehmet Önder, 1989, Atatürk Konya'da, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi yayını, Ankara, s. 40.
[4] Tuncer Baykara, Konya md., *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c.26, Ankara 2002, s. 187.
[5] Önder 1989, s.2.
[6] Bk. Osman Akandere, Konya İlinin (Vilâyetinin) Cumhuriyet Öncesi ve Cumhuriyetten Günümüze Kadar İdarî Yapısı ve Geçirdiği Değişiklikler, *Millî Mücadele'den Günümüze Konya (1915-1965) C I*, Konya Valiliği İl Kültür Müdürlüğü yayını, Konya 1999, s.182-183. (169-199).
[7] BOA, (19.10.1919), FK: DH, EUM.MH, DN:198, GN: 30.
[8] Atalay, 1997,s.1.
[9] Fahrettin Altay, 1970, *10 Yıl Savaş 1912–1922 ve Sonrası*, İstanbul, s. 228–233.
[10] Altay, 1970, 220–221.
[11] BOA, FK: MV, DN:249, GN:218.
[12] BOA, FK: MV, DN:249, GN: 194.
[13] BOA, FK: MV, DN:249, GN: 215.
[14] BOA, FK: DH.UMVM, DN:158, GN: 14.
[15] Ahmet Avanas, 1998, *Millî Mücadele'de Konya*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi yayını, Ankara, s. 70–71.
[16] BOA, FK: MV, DN:249, GN: 215).
[17] BOA, FK: DH,KMS, DN:38, GN: 14.
[18] BOA, FK: MV, DN: 250, GN: 141.
[19] AVANAS, 1998, s.75.
[20] BOA, FK: MV, DN: 253, GN: 24.
[21] Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi Millî Mücadele ve T.B.M.M. I. Dönem 1919–1923 III. Cilt*, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı yayını, Ankara 1995, s.676.
[22] BCA, S.11, D.N. 71-4, FK: 30..18.1.1l.
[23] BCA, S.13, D.N. 237-1, FK: 30..18.1.1.
[24] Avanas, 1998, s.199, 228.
[25] Avanas, 1998, s.196.
[26] BCA, S.406, D.N. 71-14, Fon K.: 30..18.1.1.
[27] Avanas, 1998, s.196.
[28] Avanas, 1998, s.239.
[29] Avanas, 1998, s.208.
[30] Bk. BOA, DN:3, GN:29, FK: DH.EUM.SSM, (27/M /1337 (Hicrî) 03.11.1918).
[31] Bk. BOA, DN:32, GN:74, FK: DH.EUM.SSM, (30/Z /1336 (Hicrî) 07.10.1918).
[32] Bk. BOA, DN:78, GN:15, FK: DH.EUM.5.Şb,(06/C /1337 (Hicrî) 09.03.1919).
[33] Avanas, 1998, s.209–110.
[34] BCA. 22/9/1920, S.235, D.N. 131-1, Fon K.: 30..18.1.1.
[35] Ayhan, 2005, 132.
[36] BCA, 02/M /1337 (Hicrî), 09.10.1918 Çarşamba, D. N. 249, G. N. 199, F. K. MV.
[37] BCA, 13/M /1337 (Hicrî) 20.10.1918 Pazar, D. N. 249, G. N. 202, Fon Kodu: MV.
[38] BCA, 16/M /1338 (Hicrî), 12.10.1919 Pazar, D. N.253, G. N. 34, F. K. MV.
[39] BCA, 01/Z /1340 (Hicrî) 27.07.1922, D. N. 224, G. N. 12, F. K. MV.
[40] Avanas, 1998, s.212–213, 215.
[41] Avanas, 1998, s.215.
[42] BCA. 28/9/1920, S.246, D.N. 118-8, Fon K.: 30..18.1.1.
[43] BCA, (11/S /1338 H.), (05.11.1919 M.), D. N. 39, G. N.19, F. K. DH. EUM. SSM.
[44] BCA, (12/Ş /1337 H.), (12.05.1919 M.), D. N.190, G. N.107, F. K. DH. EUM. MH.
[45] BCA, (14/M /1337 H.), (21.10.1918 M.), D. N.33, G. N.64, F. K. DH.EUM.SSM.
[46] BCA, (21/M /1340 H.), (24.09.1921 M.), D. N.56, G. N.49, F. K. DH. EUM. AYŞ.
[47] BCA, (07/B /1337 H.), (08.04.1919 M.), D. N.4, G. N.16, F. K. DH. EUM. AYŞ.
[48] BCA, (29/M /1337 H.), (06.11.1918 M.), D. N.74, G. N.38, F. K. DH. EUM.5.Şb
[49] BCA, (28/M /1337 H.), (04.11.1918 M.), D. N.74, G. N.32, F. K.DH. EUM.5.Şb.
[50] BCA, (22/M /1337 H.), (29.10.1918 M.), D. N.74, G. N.4, F. K. DH. EUM.5.Şb.
[51] Avanas, 1998, s.28, 33.
[52] BCA, (03/Ş /1337 H.), (03.05.1919 M.), D. N.24, G. N.7, F. K. DH.EUM.ECB.
[53] BCA, (15/C /1337 H.), (18.03.1919 M), D. N.78, G. N.50, F. K. DH. EUM.5.Şb
[54] BCA, (29/B /1337 H.), (30.04.1919 M.), D. N.6, G. N.62, F. K. DH.EUM.AYŞ. Bkz. Arabacı, 1991.
[55] BCA, (26/B /1337 H.), (27.04.1919 M.), D. N.23, G. N.99, F. K. DH.EUM.ECB.
[56] BCA, (05/M /1338 H.), (01.10.1919 M.), D. N.38, G. N.3, F. K. DH. EUM. SSM.
[57] BCA, (02/S /1338 H.), (27.10.1919 M.),D. N.39, G. N.4, F. K. DH. EUM. SSM.
[58] BCA, (06/Ş /1337 H.), (06.05.1919 M.), D. N.190, G. N.47, F. K. DH. EUM. MH.
[59] BCA, (11/S /1338 H.), (05.11.1919 M.), D. N.56/-2, G. N.18, F. K. DH. KMS.
[60] BCA, (13/Ş /1337 H.), (13.05.1919 M.), D. N.8, G. N.34, F. K. DH. EUM. AYŞ.
[61] BCA, (07/C /1337 H.), (10.03.1919 M.), D. N.78, G. N.23, F. K. DH.EUM.5.Şb.
[62] BCA, (10/B /1338 H.), (31.03.1920 M.), D. N.30, G. N.5, F. K.DH.EUM.ECB.
[63] BCA, (04/M /1339 H.), (18.09.1920.M.), D. N.46, G. N.6, F. K. DH.EUM.AYŞ.
[64] BCA, (29/Ş /1337 H.), (29.05.1919 M.), D. N.52/-2, G. N.7, F. K. DH.KMS.
[65] BCA, (24/C /1338 H.), (15.03.1920 M.), D. N.35, G. N.27, F. K. DH.EUM.AYŞ

[66] Konya Kuva-yı Milliyecilerinden milletvekili olanlar için bkz. Ahmet Atalay, 1997, *Millî Mücadele'de Konya Kuvâ-yı Milliyecileri (İlk Meclise Girenler)*, c.I, Konya; Aynı yazar, 1997, *Millî Mücadele'de Konya Kuvâ-yı Milliyecileri (İkinci Meclise Girenler)*, C.II, Konya.
[67] Alptekin Müderrisoğlu, 1990, *Kurtuluş Savaşının Malî Kaynakları*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 295–296.
[68] BOA, (21/B /1338 H.), (11.04.1920 M.), Dosya No:38, Gömlek No:5, Fon Kodu: DH.EUM.AYŞ.
[69] BOA, (01/Ş /1338 H.), (30.04.1920 M.), Dosya No:39, Gömlek No:3, Fon Kodu: DH.EUM.AYŞ.
[70] Cemal Kutay, 1973, *Kurtuluşun ve Cumhuriyetin Manevî Mimarları*, Diyanet İşleri Başkanlığı yayını, Ankara, 86.
[71] Bünyamin Ayhan, 2005,*Olağanüstü Durumlarda Top-lumsal Dayanışma ve Bütünleşmeye Basının Katkısı: "Millî Mücadele Dönemi Türk Basını"*, S.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, 240.
[72] Ayhan 136, 282.
[73] Ayhan 245.
[74] Avanas, 1998, s.222.
[75] Ayhan, 2005, 89.
[76] Avanas, 1998, s.224.
[77]Bkz. Cemal Güven, 2002, Millî Mücadele Döneminde Konya Mitingleri, *Konya Kitabı V*, Editör: Yusuf Küçükdağ, KTO Yayınları, Konya, 251–269; aynı makale için ayrıca bk. Cemal Güven, Milli Mücadele Döneminde Konya Mitingleri, Atatürk.net.tr, Temmuz 2005; Ayhan, 147.
[78] Caner Arabacı, 1991, *Millî Mücadele Dönemi Konya Öğretmenleri*, Konya, s. 7–9.
[79]Arabacı, 1991, 17–27.
[80] BCA, (01/Ca/1339 H.), (20.01.1921 M.), D. N.75, G. N.42, F. K. DH.UMVM
[81]BOA, (05/Ca/1338 H.), (27.01.1920 M.), D. N.45, G. N.85, F. K. DH.UMVM
[82]BOA, (28/R /1338 H.), (20.01.1920 M.), D. N.79, G. N.15, Fon Kodu: DH.UMVM
[83]BOA, (15/B /1337 H.), (16.04.1919 M.), Dosya No:51, Gömlek No:23, Fon Kodu: DH.UMVM
[84]BOA, (04/B /1338 H.), (25.03.1920 M.), Dosya No:254, Gömlek No:59, Fon Kodu: MV.
[85]BOA, (06/M /1337 H.), (13.10.1918 M.), Dosya No:27, Gömlek No:6, Fon Kodu: DH.EUM.3.Şb.
[86]BOA, (06/Z /1336 H.), (13.09.1918 M.), Dosya No:26, Gömlek No:44, Fon Kodu: DH.EUM.3.Şb.
[87]Ayhan, 2005, 113.
[88]Bkz. Arabacı, 1991.
[89]BOA, (16/Ra/1338 H.), (09.12.1919 M.), Dosya No:78, Gömlek No:45, Fon Kodu: DH.UMVM.
[90]BOA, (18/M /1337 H.), (25.10.1918 M.), Dosya No:73, Gömlek No:31, Fon Kodu: DH.EUM.5.Şb.
[91]BOA, (05/Ca/1338 H.), (27.01.1920 M.), Dosya No:69, Gömlek No:48, Fon Kodu: DH.UMVM.
[92]BOA, (02/S /1338 H.), (27.10.1919 M.), Dosya No:78, Gömlek No:41, Fon Kodu: DH.UMVM.
[93]BOA, (04/S /1338 H.), (29.10.1919 M.), Dosya No:78, Gömlek No:42, Fon Kodu: DH.UMVM.
[94] Önder 1989, s.13.
[95]BOA, (07/Ra/1338 H.), (30.11.1919 M.), Dosya No:27, Gömlek No:33, Fon Kodu: DH.EUM.AYŞ.
[96]BOA, (09/Ra/1338 H.), (02.12.1919 M.), Dosya No:27, Gömlek No:44, Fon Kodu: DH.EUM.AYŞ.
[97]BOA, (04/B /1337 H.), (05.04.1919 M.), Dosya No:159, Gömlek No:11, Fon Kodu: DH.UMVM.
[98]BOA, (05/N /1337 H.), (04.06.1919 M.), Dosya No:11, Gömlek No:57, Fon Kodu: DH.EUM.AYŞ.
[99]BOA, (14/Ca/1337 H.), (15.02.1919 M.), Dosya No:10, Gömlek No:38, Fon Kodu: DH.UMVM.
[100]BOA, (17/Ra/1337 H.), (21.12.1918 M.), Dosya No:62, Gömlek No:90, Fon Kodu: DH.EUM.SSM.
[101]BOA, (02/B /1337 H.), (03.04.1919 M.), Dosya No:3, Gömlek No:38, Fon Kodu: DH.EUM.AYŞ.

[102]BOA, (28/Ra/1337 H.), (01.01.1919 M.), Dosya No:14, Gömlek No:66, Fon Kodu: DH.MB..HPS.
[103]BOA, (14/Ş /1337 H.), (14.05.1919 M.), Dosya No:47, Gömlek No:64, Fon Kodu: DH.MB..HPS.
[104]BOA, (28/C /1337 H.), (31.03.1919 M.), Dosya No:55, Gömlek No:35, Fon Kodu: DH.MB..HPS.M.
[105]BOA, (20/Z /1336 H.), (27.09.1918 M.), Dosya No:97, Gömlek No:25, Fon Kodu: DH.MB..HPS.
[106] Gn. Kenan Esengin, 1998, *Millî Mücadelede Ayaklan-malar*, Kamer yayını, İstanbul, s. 187–216. Yazar, Konya'yı işgal eden Delibaş'ın topladığı güçlerin bile kendi içinde tartıştığını, "Bu ne iştir, bizi cepheye gideceksiniz, düş-manla dövüşeceksiniz diye topladılar. Şimdi de Konya'yı basacağız diyor. Bu Konya'nın hiç mi paşası yoktur. Hem oradakiler kâfir mi? Düşman mı? Bu işten pek hayır gel-mez.." dediklerini ama Delibaş'ın yakınları tarafından "Ağa her şeyi daha iyi bilir. Sonra hepinizi öldürür." diye korkutulduklarını yazar. s. 200. İşgal sırasında halk, olaya endişe içinde evlerine kapanarak hatta, işgalcilere karşı hedef alınanları korur. "Bir çok aileler, subay ve memur eşleri, kendilerini isyancıların şerrinden kurtarmak için Konya'nın ileri gelen kişilerinin evlerine sığınmışlardı." (s. 206) denir, hatta "Konya şehri yine heyecan içinde idi. Şimdi Delibaş'ı ve onun nefret uyandıran çetelerinin kaçışını dehşet ve ibretle seyrediyorlardı.", millî birlikler üç gün sonra Konya'ya girince, "halkın çoğu onlara sevgi gösterisi yapıyordu" diye durumu vurgular (s.208). Ama konu baştan sona nedense "Konya Ayaklanması" başlığı altında ele alınıp, yeri geldikçe aynı klişe kullanılır durur (s. 187, 195, 196, 209, 215). Ayrıca bk. SIFIR M. 1940, "Konya İsyanının İçyüzü", *Yeni Sabah Gazetesi*, 21 İkinci Kanun-22 Mart 1940, Tefrika No:1-62, İstanbul; *Türk İstiklâl Harbi-VI'ncı Cilt İÇ AYAKLANMALAR (1919-1921)* 1964, Genelkurmay Başkanlığı Yayını, Ankara.
[107] Geniş bilgi için bk. ÖNDER Mehmet 1953, *Millî Müca-dele'de Konya I DELİBAŞ HADİSESİ*, Konya; Arabacı, 1991.
[108]GÜNER Zekâi-KABATAŞ Orhan, 1990, *Millî Mücadele Dönemi Beyânnâmeleri ve Basını*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi yayını, Ankara, 313–374. Ayrıca bk. COŞAR Ömer Sami 1964, *Millî Mücadele Basını*, Gazeteciler Cemiyeti Yayını, İstan-bul.
[109]Es, 1969, *Anadolu'da Hamle*, 21 Şubat 1969.
[110]BOA, (24/S /1331 H.), Dosya No:79, Gömlek No:28, Fon Kodu: DH.İD..
[111] BOA, (06/N /1332 H.), Dosya No:191, Gömlek No:14, Fon Kodu: MV.
[112] BOA, (03/Za/1332 H.), Dosya No:193, Gömlek No:1, Fon Kodu: MV.
[113] Önder, 1949, 17.
[114]Avanas 1998, 3.
[115] ÖNDER Mehmet, 1999, Cumhuriyet'ten Önce ve Cumhuriyet Döneminde Konya'da Basın, *Millî Mücadele-den Günümüze Konya (1915–1965)*, Konya İl Kültür Müdürlüğü yayını, c.I, 23.
[116]*Babalık*, 5 Nisan 1338.
[117]Güner-Kabataş, 1990, 323.
[118] Ayhan, 2005.
[119] Önder, 1949, 17–19.
[120]*Babalık*, 11 Eylül 1338 (1922), S.988.
[121] Ayhan, 2005, 190 vd.
[122] Adı geçen "Takva", günümüzün Konya basınından Yeni Meram'ın kurucusu Ahmet Bahçıvan'dır. Halen gazetenin sahibi olan Mustafa Bahçıvan'ın da babasıdır.
[123]BERKEM Süreyya Sami, 1960, *Unutulmuş Günler*, Hilmi Kitabevi yayını, İstanbul, 116–117.
[124] BCA, Sayı: 1158, Dosya: 249–10, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 3.35.9 ayrıca bkz. (19/9/1922), Sayı: 1846, Dosya: 249-31, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 5.29..2.
[125] Önder, 1999, 23.

[126]Güner-Kabataş, 1990, 333.
[127] *Hak Yolu*, Konya 1919, S. 1-4. Ayrıca bk.Arabacı, 1998, 488; Önder, 1999, 29.
[128] Berkem 1960, 150 v.dev.
[129]Güner-Kabataş 1990, 335; Avanas 1998, 5; Önder 1999, 24; Geniş bilgi için bk. Hakan Aydın, Halk Gazetesi Üzerine, *Yeni İpek Yolu Konya Ticaret Odası Dergisi Konya Kitabı VI Özel Sayı Aralık 2003*, Editör. Caner Arabacı, Konya 2003, s. 202–210.
[130] Güven, 2005.
[131]Avanas, 1998, 4; Önder 1999, 24.
[132] Önder, 1986, 76.
[133]ÖNDER Mehmet, 1986, *Millî Mücadele Yanında ve Safında Öğüt Gazetesi (Bilgiler-Belgeler)*, Ankara, 3, 34.
[134] Önder, 1986, 7–8.
[135] ALTINAY, Ahmet, 2004, *Bir Türk Subayının İngiliz Esir Kampında Üç Yılı- Katran Kazanında Sterilize*, Yayına Hazırlayan: Ahmet Uçar-A. Talat Duru, Tarih Düşünce Kitapları, İstanbul, 18.
[136] BOA, (28/Ra/1338 H.), (21.12.1919 M.), Dosya No:217, Gömlek No:193, Fon Kodu: MV.
[137] BOA, (13/Ca/1338 H.), (04.02.1920 M.), Dosya No:218, Gömlek No:44, Fon Kodu: MV.
[138] Ayhan, 2005.
[139] Ayhan, 2005.
[140] Berkem, 1960,118–121.
[141] BCA, (10/7/1921 M.), Sayı: 1058, Dosya: 86-4, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 3.30..9.
[142] BCA, (Tarih: 27/11/1920 M.), Sayı: Dosya: 861, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 86.566..1.
[143] Berkem, 1960, 116.
[144] Güner-Kabataş, 1990, 335; Avanas, 1998, 4; Önder, 1999, 23; Ayhan, 2005.
[145] Önder, 1999, 23.
[146] Pîr Oğlu Server Rifat, Elem Efrâz Rakamlar, *Halk*, 3 Zilhicce 1341-17 Temmuz 1339/1923, S.31, s.1, Konya.

CUMHURİYET DÖNEMİNİN ÖNEMLİ KORUMA MÜDAHALELERİNDEN KONYA KILIÇARSLAN KÖŞKÜ ONARIMLARI VE KÖŞKÜN KORUYUCU ÖRTÜSÜ

Arş. Gör. Mustafa ÖNGE*

1976 Ankara doğumludur. İlk, orta ve lise öğrenimini Konya'da yapmış, lisans eğitimini 1994 yılında girdiği Gazi üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü'nden 1999 yılında mezun olarak tamamlamıştır. Aynı yıl Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Tarihi Anıtların Korunması ve Onarımı Yüksek Lisans Programı'na kabul edilmiştir. 2004 yılında "Restoration of Zazadin Han – A 13th Century Seljukid Caravanserai Near Konya" (Konya Yakınlarında Bir Selçuklu Kervansarayı Olan Zazadin Hanı'nın Restorasyonu) konulu tezini vererek mezun olmuştur. Yüksek lisans sonrasında aynı fakültenin Restorasyon Doktora Programı'na kabul edilmiştir. 2010 yılı itibariyle "Conservation of Cultural Heritage on Alâeddin Hill in Konya from the 19th Century to Present Day" (19. Yüzyıldan Bugüne Konya Alâeddin Tepesi'nde Kültürel Varlıkların Korunması) konulu doktora tezi çalışmasının son aşamasındadır.

Akademik ilgi alanları arasında Türkiye'de koruma sürecinin gelişimi ve koruma tarihi, koruma süreçlerinde bilgi yönetimi, tarihi yapılarda taşıyıcı sistemler, tarihi yapılarda inşaat detayları ve mimarî maket yapımı gibi konular yer almaktadır.

Halen Çankaya Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi iç Mimarlık Bölümü'nde araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır. Evli ve bir çocuk sahibidir.

*Çankaya Üniversitesi İç Mimarlık Bölümü, (Y. Mimar Restorasyon Uzmanı, ODTÜ)

ÖZET:

Konya Kılıçarslan Köşkü, Konya Alâeddin tepesi'ni çevreleyen İç Kale burçlarından birinin üzerine ilk olarak Sultan II. Kılıçarslan döneminde inşa ettirilmiş olan bir yapıdır. Köşk, çeşitli dönemlerde tahribatlara maruz kalmış ve çeşitli tamirler görmüştür. Köşkün 20.yüzyıla ulaşabilen kalıntıları 1941 yılında takviye edilmiş, 1961'de zamanının imkânları zorlanarak yapılmış olan, döneminin sanat ve koruma anlayışını yansıtan bir koruyucu örtü altına alınmıştır. Son yıllarda Köşkün yeniden inşası (rekonstrüksiyon) düşüncesinin gündeme gelmesiyle beraber, bu örtünün kaldırılmasıyla ilgili, basına da yansıyan bazı tartışmaların mevcudiyeti dikkati çekmektedir. Öte yandan, arkeolojik alanlarda uygulanan koruyucu örtüler ile ilgili bazı genel özellikler incelendiğinde, Köşkün koruyucu örtüsünün, koruma bağlamında pek çok doğruyu bünyesinde barındırdığı görülmektedir. Köşk kalıntısına ileride rekonstrüksiyon uygulansa da uygulanmasa da, bu kalıntıları hava şartlarından koruyan tek unsur olması dolayısıyla köşkün koruyucu örtüsünün acilen tamiri gerekmektedir. Bununla beraber, köşkün rekonstrüksiyonunun ancak, köşkün bir parçası olduğu iç kale surları ve çevresindeki diğer kültür varlıkları ile beraber düşünülmesi anlamlı olabilir. Böyle bir uygulama yapılıncaya kadar köşkün maketinin yapılarak ziyaretçilere sunulması gibi bazı önerilerin de koruma ve tarih bilinci oluşturarak kısa vadede sonuç getirebileceği unutulmamalıdır.

SUMMARY:

Kılıçarslan Kiosk was constructed on one of the towers of walls of inner citadel during the reign of Sultan Kılıçarslan II. The kiosk was subjected to several destructive actions and repairs on different periods. The surviving remains of the kiosk was consolidated in 1941 and finally preserved under a protective structure which reflects the understanding of archi-

tecture and conservation of its time. In the recent years, there had been some discussions, which were focused on the removal of this protective structure in the context of the idea of reconstructing Kılıçarslan kiosk. However, when the general requirements for a protective structure in an archaeological area are considered, the protective structure of Kılıçarslan Kiosk appears to be a good example of its kind with several assets. The reconstruction process of Kiosk may take place in the future or not, but it is obvious that, the protective structure needs urgent repair as it provides defense of the remains of the kiosk, against the weather conditions. On the other hand, it is useful to keep in mind that the Kiosk is a part of inner citadel walls. Therefore, any intervention to the kiosk remains would be much more meaningful within the context of a broad scale conservation project concerning the citadel walls and other cultural heritage on and around Alaeddin Hill. Till such a project is brought to life, some short term actions like constructing and presenting a big scale model of the Kiosk to its visitors will help the development of heritage consciousness.

Konya Kılıçarslan Köşkü Hakkında Genel Bilgiler

Konya tarihi kent merkezindeki önemli arkeolojik kalıntılardan olan Kılıçarslan Köşkü kalıntısı, Alâeddin Tepesi'nin eteklerinin kuzey kısmında Ankara yoluna bağlanan kavşağın yakınında bulunmaktadır. Kalıntı, köşke ait bir duvar köşesi ve bunun üzerinde yükselen duvarlar ile köşkün balkonuna ait mukarnaslı konsollardan ibarettir. İki kat olduğu anlaşılan yapının üst katı ve alt katının batı tarafındaki yarısı tamamen tahrip olmuştur. Yapı, kalıntılarından anlaşıldığı kadarıyla; alt kısmında kesme taş, üst kısmında kaba yonu taş ve tuğla kullanılarak inşa edilmiştir. Yapının içinin konsollar hizasına kadar kerpiç ile doldurulup kütlesel hale getirildiği anlaşılmakta, duvarlarının üst kısmında konsolların bulunduğu bölgede ahşap hatıllarla bağlandığı görülmektedir. Kalıntının üst kısmına doğru, konsolun altında, duvar üzerinde üzerine tuğla duvar hissini verecek desenler işlenmiş sıva kalıntıları göze çarpmaktadır (Resim 1, Resim 2). Günümüzde üzerine 1961 yılında inşa edilmiş betonarme bir koruyucu örtü ile dış etkenlerden korunmasına çalışılmaktadır. Yapıyı üzerinde barındıran Alâeddin Tepesi 1982 yılından beri I. Derece Arkeolojik Sit Alanıdır.

Kılıçarslan köşkü ve koruyucu örtüsü ile ilgili bu çalışma ve ilgili araştırma, yazarın, Konya Alaeddin Tepesi'nde 19. yüzyıldan Günümüze Kültürel Varlıkların Korunması konulu doktora tezi kapsamında hazırlanmıştır. Hazırlanan çalışmada Kılıçarslan Köşkü'nün tarihine kısaca değinilmiş, köşk ile ilgili koruma süreçleri, restorasyon uzmanı gözüyle, edinilen bilgi ve belgeler ışığında tartışılmaya çalışılmıştır.

Eldeki mevcut bilgilere göre, Kılıçarslan Köşkü'nün, günümüzde Alâeddin Tepesi'nin kuzeybatı eteklerindeki birkaç küçük kalıntı haricinde tamamen ortadan kalkmış olan Konya İç Kalesi surlarından yaklaşık 21m yüksekliğinde ve 8m kalınlığında bir burcun üzerine inşa edildiği anlaşılmaktadır (Önge: 1988). Çeşitli kazılarda ortaya çıkan kalıntılarına göre, bahsi geçen İç Kale surları, bugünkü Alâeddin Tepesi'ni ve tepenin güneyinde, şimdiki Mimar Sinan Caddesi'ne kadar uzanan daha genişçe bir alanı çevrelemektedir[1] ve çift kademeli olarak düzenlenmiştir[2]. Surların önünde, C. Niebuhr'un Konya şehrini tasvir eden çiziminde ifade ettiği, İ.H. Konyalı'nın da kısaca (1964: 125, 180) bahsederek yakın zamana kadar mevcut olduğunu doğruladığı, hiçbir izi günümüze ulaşamamış olan biri içte diğeri dışta olmak üzere iki hendeği mevcuttur[3]. Kılıçarslan Köşkünün üzerinde bulunduğu burç, surların kuzey bölümünde, iç kısımdaki ikinci kademededir[4] (Resim 3). Köşkün yanında İç Kalenin kapılarından birinin mevcut olduğu anlaşılmaktadır (Konyalı: 1964: 139).

Evliya Çelebi'ye göre (1970: 214), köşk 1173 M. yılında Sultan İzzeddin Kılıçarslan İbn-i Mesûd tarafından, tahkim edilen İç Kale surları ile beraber yaptırılmış, deprem sonucunda tahribata uğrayınca, Sultan Alâeddin Keykubad tarafından tamir ettirilmiştir. Bu devirde Köşk ile Alâeddin Camii arasında kalan alanda, kalıntıları 19.yy sonuna kadar ulaşabilmiş olan Selçuklu sarayı mevcuttur. Köşk, konumu itibariyle Selçuklu Sarayı yerleşkesinin İç Kale surlarıyla buluştuğu noktada yer almaktadır. Dolayısıyla, tek başına bir yapı olmayıp, Alaeddin Tepesi üzerindeki Selçuklu Sarayı'nın surların üzerine doğru olan bir uzantısıdır (Resim 4).

[1] Bu kalıntıların konumları Konya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu arşivinden tedarik edilen haritada mevcuttur. Detaylı bilgi için bkz. (Alkan: 1999: 204, 205).
[2] Hakkı Bey haritasında çift surun varlığı gösterilmektedir. Bkz.(Sarre: 1967: 4)
[3] İki ayrı hendeğin varlığı 1989 yılında Y. Küçükdağ'ın hazırladığı doktora tezinde (1989:15), şeriyye sicilleri kaynak gösterilerek ortaya konmuştur.
[4] Hakkı Bey haritasında burası "kiosk" olarak ifade edilmiştir.

Köşk, sarayla birlikte Konya'nın Osmanlı hâkimiyetine girdiği ilk zamanlarda da kullanılmış olmalıdır. Selçuklu sarayının aksine, köşk, 19yy.'a kadar büyük ölçüde sağlam olarak ulaşabilmiş, 19yy. sonunda Konya'yı ziyaret eden Friedrich Sarre, Clement Huart ve G. Berggren tarafından fotoğraflarla belgelenmiştir. Kılıçarslan Köşkü 20.yy başında büyük bir tahribata maruz kalmıştır. Abdülkadir Erdoğan'a (1937) göre, köşkün ön cephesindeki Aslan heykelleri, zamanın valisi Cevat Bey'in onayıyla sökülerek başka yere konmak istenmiş, yapılan tahribata dayanamayan köşk, üç ay sonra, 6 Nisan 1907 günü sabaha yakın saatlerde büyük bir gürültüyle çökerek tahrip olmuştur (Erdoğan: 1937, Sarre: 1967: 95, Konyalı: 1964: 183) [5]. Bu olaydan sonra köşkten arda kalanlar daha çok tahribata açık hale gelmiştir. Konyalı, köşkün kitabeli çinilerinin Alman konsolosu tarafından kendi memleketine gönderildiğinden bahsetmektedir. Bilgisizliğin ve bilinçsizliğin tahrip ettiği köşke 1941 yılına kadar müdahale etmek imkânı bulunamamıştır. Kurtuluş Savaşı'ndan galip fakat yorgun çıkan Türkiye Cumhuriyeti ancak Büyük Önder M. Kemal Atatürk tarafından 1931 yılında Konya'da başlatılan süreçle kültür varlıklarımızın korunması ve onarılması için harekete geçebilmiştir[6]. Bu sürecin bir uzantısı olarak kurulmuş olan Türk Tarih Kurumu, yetiştirdiği uzmanlarla 1941 yılında Alaeddin Tepesi'nin çeşitli bölgelerinde tepenin arkeolojik potansiyelini anlamaya yönelik kazılar yapmıştır (Arık: 1942, Akok: 1975). Bu bölgelerden biri de Kılıçarslan Köşkü ve yakın çevresidir. Kazılarda görev alan M. Akok, köşkün yapısı ve inşa tekniğine ilişkin değerli bilgiler elde edildiğini belirtmektedir. Kazı çalışmalarının sonunda köşkün daha fazla tahrip olmasını engellemek amacıyla, yıkılma tehlikesi gösteren bölgelerine takviye müdahaleleri yapılmıştır. Takviye müdahaleleri köşkü korumak için yetersiz kaldığından, köşkün bir koruyucu örtü altına alınması düşüncesi, 1955 yılında, zamanın kültür varlıklarının korunmasından sorumlu kurumu olan Maarif Vekâleti (Eğitim Bakanlığı) tarafından Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'na sunulmuştur[7]. Günümüzde köşk kalıntısını koruyan örtünün, tasarlanıp inşa edilmesi süreci de bu şekilde başlatılmıştır.

[5] Şahabettin Uzluk, Sarre'nin eserini tercüme ederken 95. sayfada verdiği 6 numaralı dipnotta bu olayı doğrulamakta, köşkün tahrip edildiğinden, tahribata karşı çıkanların ise vali tarafından "Ben size daha iyisini yaptırırım" denilerek susturulduğundan bahsetmektedir. Konyalı'ya göre köşk 22 Safer 1325 H. (6 Nisan 1907 M.) tarihinde sabaha yakın saatlerde çökmüştür. .
[6] Büyük önder Atatürk, 1931 yılında ziyaret ettiği Konya'dan Ankara'ya çektiği telgrafta Konya'daki Alaeddin Camii, İnceminareli Medrese ve Karatay Medresesi gibi anıtların onarılmasını, tarihi yapılar ve arkeolojik alanlar ile ilgili uzman yetiştirilmesini istemiştir. Bu telgraf o zamanlarda imar bahanesiyle kültür varlıklarını tahrip edenleri durdurma konusunda etkili olmuştur. Telgrafın metninin bir kopyası bugün Konya'daki Atatürk evinde bulunmaktadır.

Konya Kılıçarslan Köşkü Koruyucu Örtüsünün Uygulaması ve Sorunları

Kılıçarslan Köşkü kalıntılarının koruyucu örtü altına alınması hakkında, 1955 yılında Maarif Vekâleti tarafından sunulan öneri ile ilgili olumlu karar, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından 1956 yılında verilmiştir. 04.01.1956 sayılı karara göre eserin "restitüsyonunun yapılarak ihya edilmesine ve bu iş bitinceye kadar mevcudun muhafazası için üstünün bir çatı ile örtülmesinin muvafık olacağına" hükmedilmiştir[8]. Bu çatının inşası için keşif bedeli 23.773 Türk lirasıdır. Örtünün projesi Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü Anıtlar Şubesi'nden Y. Mimar İhsan Kıygı tarafından, statik projeleri ise Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nden betonarme plak ve kabuk tasarımları üzerine çalışmalar yapmış olan Atilla Bilgütay tarafından hazırlanmıştır (Akok: 1969: 48)[9]. Tasarım esas olarak, tepe noktasında kesişen iki adet parabolik formda betonarme kemer ve bunların taşıdığı, zemine doğru kemerlerle bütünleşen parabolik bir kubbeden oluşmaktadır. Bu haliyle yapının, inşa edildiği dönemin mimari biçim anlayışından etkilenilerek tasarlandığını söylemek mümkündür[10]. Tasarımı, formu ve

[7] Gayri Menkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu, Karar no: 448, 4/I/1956, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Arşivi'nden alınmıştır.
[8] Karar metninin kopyası, Kültür Bakanlığı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü arşivinden alınmıştır. Restitüsyon terimi, koruma terminolojisinde herhangi bir kültür varlığının eski halinin çizim ya da maket yardımıyla canlandırılması anlamına gelir (bkz. Hasol: 1995: 379). Kültür varlığı geçmişte çeşitli değişikliklere uğramış ise bir kültür varlığı için çeşitli dönemlerdeki halini yansıtan birden fazla restitüsyon çalışması yapmak gerekir. Restitüsyon projesi varsayımsal ifadeler içerebilir. Bundan dolayı restitüsyon projesi ile restorasyon yapılamaz. İhya etmekten kasıt ise restorasyon projesini ve uygulamasını yapmak olarak anlaşılmaktadır. "iş bitinceye kadar mevcudun muhafazası" ifadesi koruyucu örtünün geçici olduğu hissini uyandırmakta ise de buradaki esas vurgunun kalıntıların daha fazla tahrip olmasını engellemek olduğu dikkate alınmalıdır. Restorasyon proje ve uygulamasının süreci henüz kararlaştırılmadığından ötürü bu örtünün geçiciliği de alınan karar bağlamında tartışma konusudur.
[9] Prof. Dr. Cevat Erder'den sözlü bilgi.
[10] Dönemin Türk mimarlığında modern mimarlığın prizmatik formları üzerine parabolik kemerler ve tonozlar içeren örnekler mevcuttur. Bunun yapıya en yakın örneği

malzemesi ile farklı bir özenin ürünü olduğu anlaşılmaktadır. Karmaşık yapı formları için bilgisayar destekli tasarım ve statik projelendirme olanaklarının bulunmadığı, istenen beton standartlarının sağlanmasında önemli bir aşama olan beton santrallerinin yaygın olmadığı ve dökülecek betonun çoğunlukla şantiyede hazırlandığı bir dönemde inşa edilmiştir (Resim 5).

Örtünün bugünkü durumu maalesef bakımsız bir görünüm arz etmektedir. Örtünün dışındaki kaplamanın yer yer tabakalar halinde çatladığı ve ayrıldığı görülmektedir. Parabolik kemerlerin üst kısımlarında betonun örtmediği donatı demirlerinin korozyona uğradığı, iç kısımda, örtünün tepesinde koyu renkli akıntılar ve lekelenmeler olduğu göze çarpmaktadır. Örtünün kuzeydoğu yönündeki ayağının üzerine boyayla çirkin birtakım yazı ve işaretler konmuştur. Örtünün altında kalıntıyı çevreleyen çitin yayaların kalıntıya ulaşmasını istenen ölçüde engelleyemediği de görülmüştür[11]. (Resim 6, Resim 7)

Son yıllarda, koruyucu örtüsünü kaldırarak Kılıçarslan Köşkü'ne rekonstrüksiyon uygulamaya yönelik çabaların varlığı dikkati çekmektedir[12]. İlgili süreç, bu çalışma kapsamında yapılan araştırmaya göre, 2006 yılında başlamıştır. Konya Büyükşehir Belediyesi tarafından Konya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'na yapılan 12.07.2006 tarihli başvuruda: Köşkün koruyucu örtüsündeki kaplamaların kabardığı ve düşmeye hazır hale geldiği, güney ve güneybatı bölümlerinde örtünün köşk kalıntısını yeterince koruyamayarak bozulmalara sebep olduğu belirtilmektedir. Buna ek olarak köşkün rölövesinin alınması, yapısal bozukluklarının tespit edilmesi ve güçlendirilme yapılması önerilmekte, bu çalışmaların yapılması için Selçuk Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölüm Başkanlığı ile görüşüldüğü belirtilmekte ve kurulun izni istenmektedir[13]. Kurul, konuyla ilgili bir rapor hazırlayıp, çalışmayı yürütecek ekibin başı olan uzman akademisyen ile görüştükten sonra 20.07.2006 tarihinde olumlu karar metnini hazırlamış ve konuyla ilgili araştırmaların yapılıp sonuçlarının kendilerine iletilmesini istemiştir[14]. Bu araştırmalar sonunda elde edilen bilgi ve belgeler 11.04.2008 tarihinde, köşkün kerpiç bölümlerinde ve istinat duvarında güçlendirmeler yapılmasına ilişkin yazı ise 20.05.2008 tarihinde kurula iletilmiştir. Koruma kurulu 26.05.2008 tarihinde toplanarak köşk kalıntısında yapılacak güçlendirmeler için olumlu karar almış, koruyucu örtü ile ilgili karar almak için öncelikle köşk kalıntısının rölöve, restitüsyon ve restorasyon projelerinin hazırlanmasını istemiştir[15]. Öte yandan, sonraki gelişmelerden anlaşıldığı kadarıyla köşk için önerilen güçlendirmeler yapılmamış, istenen rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri kurula iletilememiştir. Konuyla basının da ilgilendiği görülmektedir. 16.12.2007, 04.08.2008 ve 16.02.2009 tarihlerinde yayınlanan çeşitli yazılarda Koruma Kurulu'na yönelik olarak, yapılması düşünülen restorasyon uygulamasını geciktirdiği yönünde olumsuz değerlendirmelere yer verildiği göze çarpmaktadır[16]. Ayrıca bahsi geçen yazılarda Koruma Kurulu'nun, köşkün koruyucu örtüsünü onarmayı teklif ettiğinden bahsedilmekte ve bu öneri "ilginç" olarak nitelenmektedir. Yapılan haberlerde görüşlerine yer verilen belediye yetkilileri, detaylı bir çalışma hazırladıkları ve köşkün "ayağa kaldırılmasını" istedikleri yönünde görüş belirtmektedirler. Öte yandan, Konya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'ndan, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne bilgi için gönderilen 06.03.2009 tarihli yazıda, istenilen rölöve, restitüsyon ve restorasyon projelerinin yazının hazırlandığı tarih itibariyle halen kurula iletilmemiş, onay verilen güçlendirme çalışmalarının da yapılmamış olduğu belirtilmektedir[17].

Alâeddin Tepesi'nin güneyinde bulunan ve 1960'ların başında yapılmış olan Ordu Evi binasıdır. Parabolik kemer ve tonozların bu dönemde yaygınlaşmasını ünlü Brezilyalı Mimar Oscar Niemeyer gibi mimarların benzeri formların kullanıldığı yapıtlarıyla ilişkilendirmek mümkündür.

[11] 2009 yılının Ekim ayında yazar tarafından ziyaret edilmiştir.

[12] Rekonstrüksiyon (reconstruction) terimi koruma terminolojisinde düşmüş parçalarını yerine koyarak bir kültür varlığını özgün biçimi ile yeniden inşa etmek anlamına gelir (Baytop: 1998: 92, Hasol: 1995: 385). Rekonstrüksiyon uygulamasının en önemli şartı kültür varlığının sağlam halini eksiksiz ve kesin olarak bilmektir.

[13] Konya Büyükşehir Belediye Başkanlığı, Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı'nın Konya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Müdürlüğü'ne yazdığı M.42.0.KBB.0.21-316 sayılı yazı. Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Arşivi'nden alınmıştır.

[14] Konya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Kararı, karar tarihi ve no: 20.07.2006-1098. Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Arşivi'nden alınmıştır.

[15] Konya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Kararı, karar tarihi ve no: 26.05.2008-2388. Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Arşivi'nden alınmıştır.

[16] "Tarihi köşkü değil, beton şemsiyeyi onarın", *Zaman*, 16.12.2007, "Alaeddin Köşkü'ne orijinal çizim engeli", *Zaman*, 04.08.2008, "Alaaddin Köşkü'nün restorasyonu için Anıtlar Kurulu'nun izni bekleniyor", *Zaman*, 16.02.2009.

[17] Konya Kültür ve tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'nün, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne yazdığı 06.03.2009 tarihli, B.16.0.KVM.4.42.00.02/42.00/298-429 sayılı yazı. Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Arşivi'nden alınmıştır. Bahsi geçen tarihten sonraki gelişmeler incelenememiştir.

Arkeolojik Alanlarda Koruyucu Örtü Uygulaması ve Kılıçarslan Köşkü Koruyucu Örtüsü

Arkeolojik kalıntıların, üzerlerine doğrudan uygulanan önlemlerle korunamadığı, güvenli bir ortama taşınamadığı, yine bu bağlamda korunması istenen nesnenin içinde yer aldığı arkeolojik alanın bütünlüğünü bozmamanın gerekli olduğu durumlarda koruyucu örtü uygulamalarının düşünülmesi gerekir. Koruyucu örtü uygulamasından amaç, yapı kalıntılarının, nem ve sıcaklık değişimleri, rüzgâr ve yağış, güneşten kaynaklanan UV ışıması gibi, uzun ve kısa vadede tahrip edici dış ortam etkilerinden korunması için kısmen ya da tamamen bir koruyucu yapı kabuğu içine alınmasıdır. Bu koruyucu örtü için şu özelliklerden bahsedilebilir:

1. **Estetik**: Koruyucu örtünün öncelikle yapının izlenebilmesine olanak tanıması gerekir. Yapının dışından içeride sergilenen kültür varlığının görülmesi, koruyucu örtünün içinin kültür varlığının izlenebilmesini sağlayacak ölçüde aydınlık olması önemlidir. Koruyucu örtü için seçilen form, malzeme ve renkler, korunmak istenen kültür varlığı ile yarışacak, kültür varlığı yerine kendisini ön plana çıkaracak özellikler taşımamalıdır.

2. **Statik**: Koruyucu örtüler tüm yapılar gibi zeminle bağlantılı olmak durumundadır. Bu bağlamda koruyucu örtünün kendi ağırlığı ve üzerine gelen kar ve rüzgâr yükleri gibi statik ve dinamik yükler, örtünün üzerine oturduğu zemine aktarılır. Dolayısıyla, esas olarak, örtüyü taşıyan elemanlardan hiçbirinin korunması istenen kalıntılara temas etmemesi ve bunların üzerine yük aktarmaması gerekir.

3. **Kalıcılık**: Koruyucu örtüler, problemin niteliğine bağlı olarak kalıcı ya da geçici yapılar halinde inşa edilebilirler. Geçici yapıların kurgulanması, ileriki zamanlarda anıtın orijinal durumuna ilişkin bilgi temin edilmesi durumunda örtünün kolaylıkla kaldırılarak anıtın onarılabilmesini sağlayacaktır. Kalıcı yapılar ise anıtın onarımına ilişkin bilgi bulunsa dahi, anıtın kendisine yapılan koruma müdahalesini kaldıramayacağı, kolayca tahrip olabileceği durumlarda daha iyi bir çözüm olacaktır. Dolayısıyla koruyucu örtüler inşa edilirken korunması gereken kültür varlığının tahrip olma süreçlerinin ne olduğu ve bunların hızı, kültür varlığının yeniden inşa edilme sürecine dayanıp dayanamayacağı gibi unsurlar göz önüne alınmalıdır.

4. **Yalıtım**: Koruyucu örtünün, korunması istenen kültür varlığını dış ortamdan ne kadar yalıtması gerektiği de önemli bir sorundur. Çoğu zaman ilk akla gelen, kültür varlığını tamamen geçirimsiz şeffaf bir örtü içine almak düşüncesi, korumaya yönelik olmaktan çok tahribatı hızlandırıcı bir etki yapabilir. Böyle şeffaf bir örtü, sera etkisi nedeniyle yaz mevsiminde gündüzleri dış ortamdan daha sıcak olacaktır. Geceleri her ne kadar iç ve dış sıcaklıklar dengede olsa da, genel olarak gece gündüz arası sıcaklık farkı daha yüksek seyredecektir. İç mekânda oluşacak yüksek sıcaklık buradaki nem değerlerini de değiştirecek, bakterilerin ve diğer organizmaların oluşumunu etkileyecektir. Bu bağlamda getirilecek çözüm; ya uygun ve kontrollü bir havalandırma yapmak ya da koruyucu örtünün çeşitli bölümlerini, havadar bir ortam temin edecek biçimde açık bırakmak olacaktır. Sonuçta, uygulanan koruyucu örtünün kültür varlığının tahribatını hızlandırmayacak bir iç ortam yaratması beklenir[18].

Yukarıda bahsi geçen bu özellikler, koruyucu örtülerin uygulanabileceği ölçeğe bazı kısıtlamalar getirmektedir. Bu kısıtlamaların arasında, maliyet unsuru ile bağlantılı olarak, arkeolojik alanlara ve bunlarla ilgili koruma çalışmalarına ayrılan bütçenin çok kısıtlı olabileceğini de hatırlamak gerekir. Bahsi geçen bütün bu özellikleri bir araya getirdiğimizde herhangi bir kültür varlığı için koruyucu örtü tasarlama ve uygulama işlerinin, araştırma, dikkat ve özen isteyen bir süreç olduğu fikri ortaya çıkmaktadır. Mevcut bir koruyucu örtünün performansı değerlendirilirken de bu ve benzeri özellikler ölçü olarak kabul edilmelidir.

Kılıçarslan Köşkü kalıntısının koruyucu örtüsünün, yukarıda kısaca değindiğimiz özellikler bağlamında incelendiğinde, bazı dikkat çekici unsurları barındırdığı görülür. Örtünün tasarımcısı, yüzyılların mirasının üzerine, döneminin sanat anlayışını yansıtan, sade bir örtü inşa etmiştir. Bu örtü nispeten ince taşıyıcıların arasından, üzerine basmadan, üzerini örttüğü kültür varlığının çevreden rahatça görülebilmesine olanak tanımaktadır. Sade yapısı ve gri beton dokusu köşk kalıntısı ile yarışmamaktadır. Geçirimsiz bir yapı kabuğu olmadığı ve havadar bir ortam sağladığı için, altındaki

---

[18] Efes ören yerinde uygulanmış olan örtü burada bahsi geçenler için iyi bir örnek oluşturmaktadır. 200 yılında Avusturya Arkeoloji Enstitüsü tarafından tamamlanan projenin kapladığı alan 4000 metrekare civarındadır. Çelik inşa tekniği ile yapılmış, çatısında membran, cephelerinde lexan adı verilen şeffaf bir malzeme kullanılmıştır. Klimatik şartların sağlanmasının ön plana alındığı tasarımda, Lexan, cephelerde panjur biçiminde düzenlenerek içeriye hava alınması sağlanmıştır. 2003 yılında yazar tarafından ziyaret edilmiştir.

kalıntılar kısmen ıslansa dahi kurumasına olanak tanımaktadır. Belki de bu yapının eleştirilebilecek yegâne özelliği arkeolojik alan üzerine inşa edilmiş ağır bir betonarme taşıyıcı sisteme sahip olmasıdır. Öte yandan, 1957 yılında Alâeddin Tepesi'nin üzerine, pek çok problemin kaynağı olarak görülen havuzu ile beraber inşa edilmiş olan Belediye Gazinosu'nun halen sürmekte olan varlığı dikkate alındığında, bu örtünün zarar verebilecek bir unsur olma özelliği geri planda kalmaktadır[19].

Sonuç

Konya Kılıçarslan Köşkü koruyucu örtüsü, döneminin koruma anlayışını yansıtan, estetik ve tarihi değerler barındıran bir yapıdır. Yıllar boyunca ihmal edilmişliğinin sonucu, türlü gerekçelerle yıkılarak yok edilmek olmamalıdır. Koruyucu örtü, sahip olduğu estetik değer gözetilerek tamir edilmeli, örtücü niteliği yetersiz ise tadil edilmeli ve çevresi ile tekrar ele alınarak bilgilendirici levhalar ilavesiyle düzenlenmelidir. Örtünün kaldırılması sürecinin birtakım riskler barındırdığının unutulmaması gerekir. Bu risklerin şüphesiz en büyüğü, yıkım esnasında köşk kalıntısının zarar görmesi riskidir. Örtünün tamir edilmesi konusu acildir. Zira bu örtü, şu anki haliyle, köşk kalıntısının hava şartlarının yıpratıcı etkisine karşı tek savunmasıdır.

Kılıçarslan Köşkü'nün restore edilmesi ile ilgili olarak, Köşkün Konya İç Kalesi'nin burçlarından birinin üzerine oturduğu gerçeği unutulmamalıdır. Dolayısıyla, köşkün restorasyonu, çevresel bütünlüğünü sağlamak bağlamında iç kale surlarının da kısmen ya da tamamen restorasyonu düşüncesini beraberinde getirecektir. Giderek büyüyen onarım ölçeğine hâkim olmak için en iyi çözüm yolu Alâeddin Tepesi ve çevresini içine alacak, detaylı bir bilimsel araştırma üzerine kurgulanmış, kapsamlı bir koruma projesi hazırlamaktır. Köşkün korunması ile ilgili her türlü müdahale ancak böyle bir proje kapsamında düşünüldüğünde çevresindeki tarihi yapılar ile bir bütünlük içinde olabilir. Dolayısıyla köşkün rekonstrüksiyonu, koruyucu örtünün kaldırılması gibi konuların böyle bütüncül bir proje kapsamında tartışılması daha anlamlı olacaktır.

Belediye yetkilileri, Kılıçarslan Köşkü'nü ayağa kaldırmaya yönelik tutumlarında ısrarcı olmamalıdır. Zira köşkün restore edilmesi olarak tanımlanan süreç, sanılanın aksine, köşke tamamen rekonstrüksiyon uygulanması ile sonuçlanamayabilir. Rekonstrüksiyon uygulaması ancak uzmanlarca yapılacak incelemelerden sonra, yapının onarım müdahalesine dayanacak durumda olduğunun belgelenmesinden sonra mümkün olabilir. Yapı, onarım müdahalesine dayanamayacak durumda ise mevcut haliyle muhafaza edilmeye çalışılması önerilecektir. Zira her ne kadar iyi niyetle hareket ediliyor olunsa da 1907'de meydana gelen trajedi, köşk kalıntısının ne kadar hassas olduğunu göstermiştir. Köşkün eski halinin ne kadar belgelenebildiği, tüm detaylarının eksiksiz olarak ne ölçüde bilinebildiği de önemlidir. Mevcut bilgilerde eksiklik ve yanlışlıkların olması durumunda da rekonstrüksiyon yapılamaz. Dolayısıyla, rekonstrüksiyonun yapılamadığı her durumda koruyucu örtünün iyileştirmeler yapılarak varlığını devam ettirmesi gerekebilir[20].

Öte yandan, Kılıçarslan Köşkü ile ilgili, kısa vadede sonuç verebilecek başka bazı çalışmalar da yapılabilir. Bu konuda başlıca iki önerimiz olacaktır:

1. Arkeolog Mahmut Akok, köşk ile ilgili makalesinde (1969: 48), Kılıçarslan Köşkü'nün eski halini anlatmak için büyük boyutlu bir maketinin hazırlanmasını ve bu maketin köşk kalıntısına yakın bir konumda sergilenmesini önermektedir. Bu maketle beraber, köşkün eski halini gösteren fotoğraflar da sergilenebilir.

2. Eğer maketin bu iş için yetersiz olacağı düşünülüyor ise şöyle bir yol takip edilebilir: Eski Fuar Alanı'nın, Kılıçarslan Köşkü'nün ve Alâeddin Tepesi'nin kuzeybatısında yer alan ve halen yeniden düzenleme çalışmaları sürdürülen kısmının, tepeye bakan ve arkeolojik sit alanı dışında kalan bir bölümünde, birebir ölçekli olarak; figürlü ve yazılı çinileri, alçı süslemeleri, tuğlaları, tuğla biçiminde boyanmış sıvaları ve ön kısmındaki aslan heykelleri gibi tüm ayrıntılarını yansıtacak kopyası (replika) inşa edilmelidir. Bu replikanın yararı, halkın ziyaretine açık tutulması olacaktır. Köşkün detaylarını halka birebir sunabilecek olan bu yapı, anıtın orijinalinin halkın ziyaretine açılması fikrine göre daha düşük riskler getirecektir. Nitekim memleketimizdeki pek çok

[19] Bahsi geçen yapının ve havuzunun Alaeddin Tepesi'nin zemin yapısını olumsuz etkilediğine ilişkin bkz. (Alkan; 1994: 149)

[20] Köşkün eski fotoğrafları bazı bölümleri ve özellikle çatı formu hakkında yeterli bilgi verememektedir. Köşkün İç Kale surları ile nasıl bağlantılı olduğu, İç Kaleden köşke nasıl ulaşıldığı, dolayısıyla köşkün arka cephesinin neye benzediği gibi sorular cevapsız kalmaktadır. Bu konuda mevcut en önemli görsel belge M. Akok'un hazırladığı restitüsyondur (Akok: 1969). Öte yandan, yukarıda bahsettiğimiz gibi, restitüsyon çizimleriyle restorasyon yapılamaz.

tarihi yapı ya da yerleşimin Vandalizm sonucunda tahribata uğradığı unutulmamalıdır.

Kılıçarslan Köşkü ile ilgili koruma ve onarım yaklaşımlarında basınımızın rolü çok önemlidir. Basınımıza düşen en önemli görev, yapılmakta olan ve yapılması düşünülen uygulamalarla ilgili uzman görüşlerini aktararak halkı eğitmek, sansasyonel haber yapma gayreti içinde olmaksızın halkı aydınlatmaktır. Gelişen süreçte Kılıçarslan Köşkü ve koruyucu örtüsü ile ilgili olarak basının davranış biçimi daha özenli olmalıdır. Basında yer alan yazılardaki ifadeler ve kullanılan terminoloji, konu hakkında bilgi sahibi olunmaksızın fikir sahibi olunduğu düşüncesini doğurmaktadır. Her şeyden önce, kültür varlıklarının korunması ve ilgili diğer konularda yazılar yayınlayan değerli gazetecilerimizin, konunun, şehircilik, ekonomi veya tıp gibi bir uzmanlık alanı olduğunu dikkate almaları ve bu konuya önyargısız yaklaşmaları koruma ve onarım süreçlerinin sağlıklı gelişimi için önem taşımaktadır. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nu gelişme ile ilgili her türlü sürecin önünde bir engel olarak görmek ve böyle göstermek alışkanlığı, ecdâd yadigârlarımız, kültür varlıklarımızın korunmasını güçleştirebilir. Zira böyle bir yaklaşım biçimi, kültür varlıklarımızın envanterini tutmak ve onlarla ilgili her türlü kararı almakla yetkili uzmanları barındıran bir devlet kurumu olan Koruma Kurulları ile uygulama yapacak özel kuruluşlar ve yerel yönetimler arasında, koruma uygulamalarının hayata geçirilmesi için bir zorunluluk olan, uzlaşma, diyalog ve işbirliği ortamlarını olumsuz etkileyecektir.

Kaynakça:

Akok, M., (1975), "Konya Şehri içindeki Alaeddin tepesinde Türk Tarih Kurumu Adına Yapılan Arkeolojik Kazıların Mimarî Buluntuları", *Belleten*, Cilt:XXXIX, Sayı:154, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, s:217-224.

Akok, M., (1969), "Konya'da Alâiddin Köşkü Selçuk Saray ve Köşkleri", *Türk Etnografya Dergisi*, Sayı: XI, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, s: 47-73.

Alkan, A., Çiftçi, Ç., (1994), "Konya Alaeddin Tepesi'nde (Arkeolojik, Doğal ve Tarihi Sit Alanı) Planlama Sorunları", *Ulusal Koruma Planlaması Semineri, 29-30 Eylül – 1 Ekim 1993, Yıldız Teknik Üniversitesi*, YTÜ Basımevi, İstanbul, s:142-154.

Alkan, A., (1999), "Selçuklu Başkenti Konya", *Millî Mücadeleden Günümüze Konya, (1915 – 18)*, Cilt:1, T.C. Konya Valiliği İl Kültür Müdürlüğü, Konya, s:201-209.

Arık, R. O.,(1942), "Alaeddin Tepesi", *Konya*, Yıl: VII, Konya Halkevi, II. Teşrin 1942, s:15-18.

Baytop, F., (1998), "Rökonstrüksiyon", *Türkçe'de Batı Kökenli Yapı Terimleri*, YEM Yayın, İstanbul, s.92.

Erdoğan, A., (1937), "Turistik bakımdan Konya, Konya'da Eski Eserler", Türk İllüstrasyonu Konya Özel Sayısı, sayfa no. yok.

Evliya Çelebi, (1970), *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, (çeviren Zuhuri Danışman), Cilt: 4, Zuhuri Danışman Yayınevi, İstanbul, s.214.

Hasol, D., (1995), "Restitüsyon", Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul, p.379.

Hasol, D., (1995), "Rökonstrüksiyon", *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, YEM Yayın, İstanbul, s.385.

Konyalı, İ. H., (1964), *Abideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi*, Yeni Kitap Basımevi, Konya

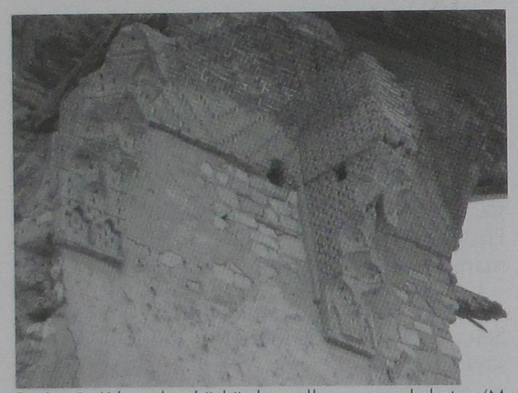
Küçükdağ, Y., (1989), *Lâle Devri'nde Konya*, T.C. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı, basılmamış doktora tezi, Konya

Önge, Y., (1988), *Sanat Tarihi Ders Notları*, Selçuk Üniversitesi Mimarlık Bölümü, Konya, sayfa no yok.

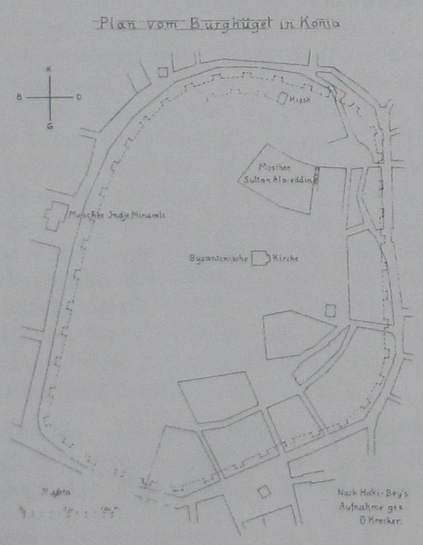
Sarre, F., (1967), *Konya Köşkü*, (çeviren Şahabettin Uzluk), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara

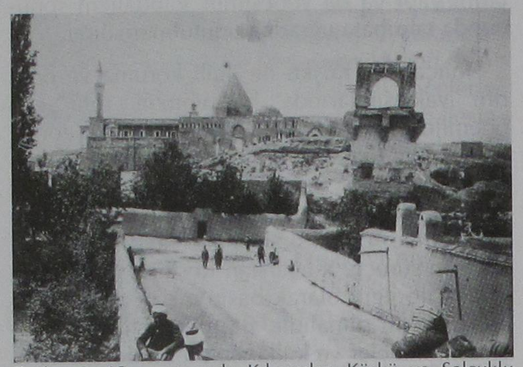
Resim 1. Kılıçarslan Köşkü ve koruyucu örtüsü genel görünümü (M. Önge arşivi)

Resim 2. Kılıçarslan köşkü, konsollar ve sıva kalıntısı (M. Önge arşivi)

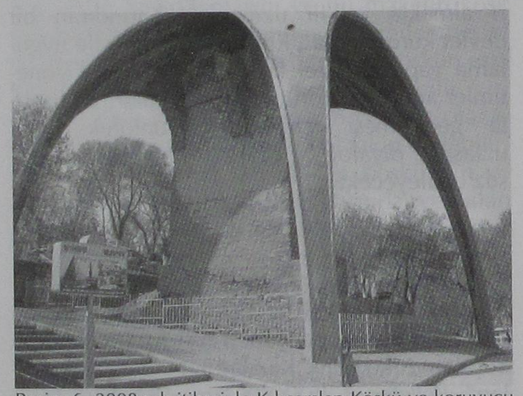
Resim 3. Hakkı Bey haritası (Sarre:1967:4)

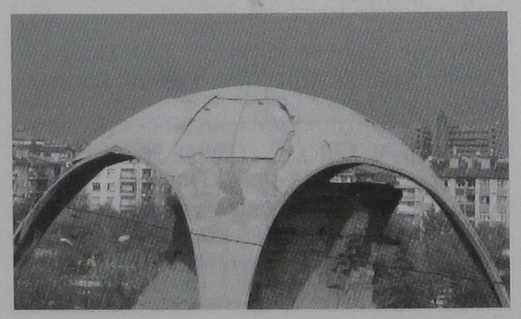
Resim 4. 19.yy sonunda Kılıçarslan Köşkü ve Selçuklu sarayı kalıntısı (F.Sarre fotoğrafı, Koyunoğlu Müzesi Arşivi)

Resim 5. 1960'ların başında Kılıçarslan Köşkü ve koruyucu örtüsü (Koyunoğlu Müzesi Arşivi)

Resim 6. 2008 yılı itibariyle Kılıçarslan Köşkü ve koruyucu örtüsü (M. Önge arşivi)

Resim 7. Köşkün koruyucu örtüsünün üst kaplamasının Eylül 2009 itibariyle durumu (M. Önge arşivi)

GELENEKSEL TÜRK EVİNDEN APARTMANA: TARİHİ SÜREÇ İCİNDE KONYA'DA DEĞİŞEN KONUT

Yrd. Doç. Dr. Mine ULUSOY*

Konya 1964 yılında Konya'da doğdu. 1981 Yılında Konya Atatürk Kız Lisesi' ni, 1985 yılında Selçuk Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümünü bitirdi. 1987 yılında Selçuk Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü Mimarlık Tarihi Kürsüsünde asistan olarak göreve başladı. Merhum Prof. Dr. Yılmaz Önge ile Mimarlık Tarihi derslerini yürüttü. 1992 yılında Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü' nde Yüksek Lisans çalışmalarını tamamladı. Aynı üniversitede 1999 yılında doktora tez çalışmalarını tamamladı. 2000 yılında Selçuk Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü Bina Bilgisi kürsüsünde Yardımcı Doçent olarak çalışmaya başladı ve mimari proje derslerini yürüttü. Halen aynı fakültede mimarlık bölüm başkanı yardımcısı olarak görevine devam etmektedir.

* Selçuk Ü. Müh. Mimarlık fak. Mimarlık bölümü

ÖZET:

Tarih boyunca insanlık sürekli kültür evrimi geçirmeye devam etmiştir. Toplumların yaşamakta olduğu kültürler her dönemde konut üzerinde mutlaka etkili olmuştur. 16.y.y.a kadar dünyada tarımsal bir ekonomi hâkimken 16. ve 17. y.y.larda sanayi devriminin başlaması dünya ekonomisinin akışını değiştirmiştir. Başta İngiltere olmak üzere büyüyen sanayi ve makineleşme tüm Avrupa ülkelerini etkilemiştir (Benevolo, 1993). İlk çok katlı konut örnekleri (apartmanlar), Sanayi devriminden sonra yapılmıştır. Sanayileşme hareketleri sanayi bölgelerine göçlere neden olunca ciddi konut açığı meydana gelmiştir. Bu sorunun çözümü de konutların çok katlı dizilimiyle yanı apartman bloklarıyla olmuştur. Türkiye'de ilk apartmanlar kentin ileri gelenleri tarafından ciddi rağbet görmüştür (Yavuz, 1979).Konya kenti Anadolu'nun ortasında yer alan tarihi bir kenttir. Selçuklu imparatorluğunun başkenti olması sebebi ile Konya'da geleneksel yapılarda Selçuklu mimarisi izlerine rastlanır. Konya'da ilk Apartman yapılarında, geleneksel Türk Evi plan şeması izleri vardır.

Anahtar Sözcükler: Konut, Geleneksel Konut, Apartman

ABSRACT

Humankind has continued to have culture evolution during history. The cultures, those societies living have undoubtedly effective on dwelling in every period of time. Whereas until the 16th century the world economy was led by agricultural sector, the Industrial Revolution in the 16th and 17th century changed the flow of the world economy. The growing industry and mechanization affected initially England and then all the European countries (Benevolo, 1993).The first examples of multi storey housing were produced after the Industrial Revolution. The migration to the industrial

areas which emerged due to these developments caused a severe housing shortage. The solution to this problem was multi storey housing, that is, apartment blocks. The first apartment blocks were found approval from the notable citizens of the cities in Turkey (Yavuz, 1979). Konya is a historical city in middle Anatolia. In traditional buildings of Konya have many traces of Seljuk architecture due to the fact that it was capital of Seljuk Empire. The first apartment blocks' plans in Konya was the same the traditional Turkish house's plan

Keywords: House, Traditional Houses, Apartment,

1. GİRİŞ:

İnsanlığın doğasında var olan barınma duygusu ile ortaya çıkan konut, zaman içinde sosyal, kültürel ve ekonomik nedenlerle tarih boyunca gelişmeler ve değişmeler göstermiştir. Toplumları tanımlayıcı bir özelliğe sahip olan kültür faktörü, konutların plan şemalarını her dönemde etkilemiştir. Türkler, Anadolu topraklarına yerleşirken, kendi kültürleri ile Anadolu'daki mevcut kültürü bütünleştirmişlerdir. Türk evi olgusu, Anadolu'da bilinen uygarlıkların ve orta Asya'dan gelen Türk kültürünün birleşmesi sonucu oluşmuş ve zaman içinde gelişerek kendine has özelliklere sahip olmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu'nun gerileme ve çöküş dönemleri dışında, İmparatorluk dünya imparatorluğu özelliğini korumuştur. Osmanlı bir tarım ülkesi olarak dünya ekonomisinde uzun yıllar güçlü bir devlet olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerine doğru ülke, içinde yaşanan sorunlar nedeni ile bu yenilikçi hareketlerin gerisinde kalmıştır. Sanayi devrimi teknolojik, ekonomik sosyal ve kültürel yapı değişikliklerini de birlikte getirmiştir.

Avrupa'da başlayan Sanayi devrimi ile konut sektöründe de yeni bir oluşum gündeme getirmiştir. Kadınların da çalışma imkânı bulmasına neden olan fabrikalar kentlerin cazibesini arttırmıştır. Kentlere yapılan göçlerin hızlanması, kentlerde konut sorununu ortaya çıkarmıştır. Bu sorun apartman yapılarını gündeme getirmiştir.

Türkiye'de apartman yapılarına geçişin sanayileşme ile bağlantılı olduğu söylenemez. Başkent olması sebebi ile ilk olarak İstanbul'da yapılan apartman yapıları, daha sonra ülke geneline yayılmaya başlamıştır.

İstanbul'da ilk apartmanların 19. y.y. yapıldığı biliniyor. Daha sonra başta büyük şehirler olmak üzere zamanla ülke geneline yayılmıştır. Konya'da ilk apartman örneği ise 1937 yılında yapılan Hayat Apartmanıdır.

Bu çalışmada, araştırma alanı olan Konya'da, ilk apartmanlaşmanın oluşumu incelenecektir.

2. KONUT VE KÜLTÜR

Konut araştırmacılar tarafından çeşitli şekillerde tanımlanmaktadır: Konut; barınak veya strüktür olmaktan çok toplumun kültüründen etkilenen bir olgudur (Rapoport, 1969). Konut bir ürün, bir süreç, bir kimlik, kişisel bir değer ve statünün ifade edildiği bir yer ya da mekândır (Rapoport, 1980). Konut birtakım fiziksel ve toplumsal nitelikleri olan çevrenin en küçük bileşenidir (Peters, 1979).

Konut ve kültür ilişkisi tarihin her döneminde kendini göstermiştir. Kültür; Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü olarak tariflenmektedir (Devellioğlu, 1996).

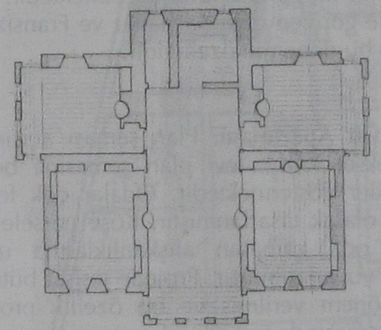
Kültür konutun biçimlenmesinde en büyük etkenlerden birisidir. Dünyadaki tanımlayabileceğimiz kültür sayısı kadar konut örüntü biçimi vardır (Gür, 2000).

3.KONYA'DA KONUT TARİHİ VE GELİŞİMİ

Anadolu eski uygarlıklara sahip tarihi bir bölgedir. Anadolu'nun ortasında yer alan Konya da aynı özelliğe sahiptir. Konya'nın güneyinde, merkeze 30 km. uzaklıktaki Çatalhöyük'te yapılan kazı çalışmalarında bölgede yaşamış insan tarihinin M.Ö. 9000 li yıllara kadar uzandığı bilinmektedir (Hodder 2006).

Kökeni topak eve dayanan Türk konut kültürü, zamanla Anadolu'nun farklı bölgelerine göre şekillenmiş ve kendine özgü bir karakter olmuştur. Türk evinin ana mekânı olan oda, plan şeması açısından analiz edildiğinde, Türk çadır mimarisi ile benzer özellikler gösterdiği görülmektedir. Geleneksel Konya evlerinde yapı malzemesi ve yapım tekniği açısından da Çatalhöyük'te kazılarla ortaya çıkarılan konut sistemlerine benzerlikler dikkat çekicidir. Buradan Türklerin göçebe düzendeki yaşam kültürleri ile Anadolu'da hazır buldukları konut kültürünü bütünleştirdikleri desteklendiği söylenebilir.

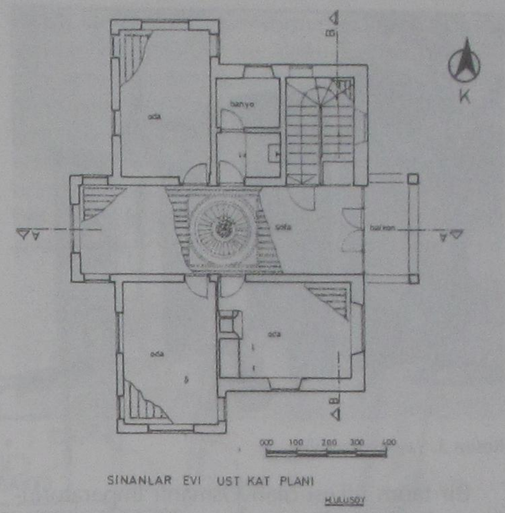
Türk evi plan şeması, sofasız evler, dış sofalı evler, iç sofalı evler ve orta sofalı evler olmak üzere dört grupta incelenebilir. Geleneksel Konya evi bölge koşulları sebebi ile genellikle iç sofalıdır (Şekil 1-2-3, Resim 1-2-3). Ana mekân olan sofa, hem tüm ailenin birlikte olduğu bir yaşama mekânıdır hem de odaları birbirine bağlayan bir geçiş mekânıdır.

Şekil 1. Nakiboğlu Konağı zemin kat ve üst kat planı (Berk 1951)

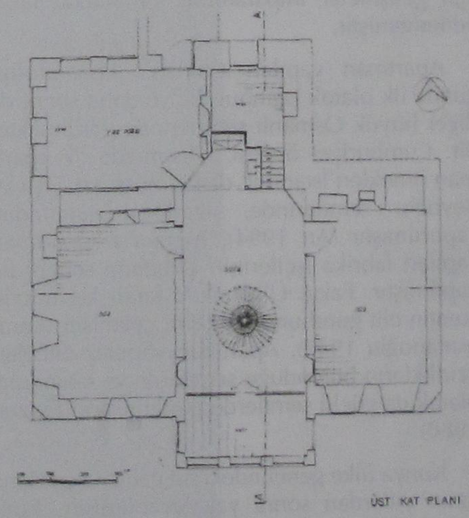
Resim 1. Nakiboğlu Konağı (Konya) (Ulusoy 2007)

Şekil 2. Sinanlar Evi kat planı

Resim 2. Sinanlar Evi

Şekil 3. Yavruşarlar Evi kat planı

Resim 3. Yavruşarlar Evi

Bir tarım ülkesi olan Osmanlı İmparatorluğu asırlar boyu dünya imparatorluğu özelliğini korumuştur. Ancak İngiltere'de başlayan ve daha sonra da Batı Avrupa'yı etkisi altına alan sanayi devrimi ile yeni bir dönem başlamıştır. Teknolojinin tarımsal üretime getirdiği kolaylıklar ve artan nüfusa bağlı toprak bölünmeleri kırsal kesimde işsizliğe yol açmıştır. Buna karşılık kentlerde açılan yeni fabrikalar ortamı, kentlerin cazibesini arttırmış ve kırsal kesimlerden kentlere göçe neden olmuştur. Göçler sonucu kentlerde yeni bir nüfus kitlesi meydana gelmiştir. Bu yoğunluk apartman yapılarının tasarımına ve yapımına yol açmıştır.

Avrupa'da sanayi devrimi devam ederken, Osmanlı İmparatorluğu da gerileme ve çöküş yıllarını yaşamaktaydı. Bu nedenle aynı dönemde Avrupa'daki sanayi devrimi ile başlayan gelişmeler İmparatorluk ortamında takip edilememiştir.

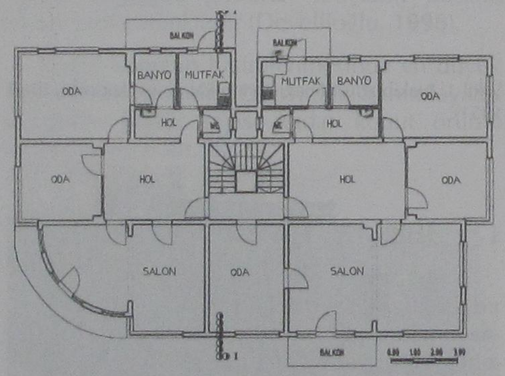
Apartman yapıları Osmanlı İmparatorluğunda ilk olarak İstanbul 'da ve daha sonra da diğer büyük Osmanlı şehirlerinde görülmektedir. Cumhuriyet öncesi, Ülkemizde ilk apartman örnekleri İstanbul' da Gümüşsuyu, Şişli ve Beyoğlu semtlerinde, azınlıklar tarafından yaptırılmıştır (Arı 1994). Avrupa'da apartman yapıları fabrika işçilerinin istihdamı sebebi ile yapılmıştır. Fakat Ülkemizde farklı kesimlerin (kentin elit gurubunun) ilgisini çekmiştir (Karaosmanoğlu 1947). Apartman yapıları önceleri azınlıkların bulunduğu semtlerde ve ekonomik olarak da güçlü semtlerde görülmüştür (Eruzun 1988)

Konya ülke genelindeki bu gelişmeleri daha uzun yıllardan sonra yakalayabilmiştir. Konya'nın ilk apartman örneği olan Hayat Apartmanı 1937 yılında yapılmıştır.

Dönemin en prestijli semti Türbe Mahallesi (Mevlana Müzesi çevresi) olmasına rağmen Hayat Apartmanı bu bölgede değil, semtin devamı olan Mevlana Müzesini Alaaddin Tepesi'ne bağlayan Alaeddin Caddesi üzerinde planlanmıştır. Hayat Apartmanı yapı sahibinin ekonomik gücünün bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. 1937 den sonra 1951 yılına kadar Konya'da apartman adına herhangi bir yapı inşaatı yoktur.

İlk apartman örneklerinin planları, geleneksel Konya evine ıslak hacimlerin ilave edilmiş şekli gibidir. Bu tip yapılar apartmanlaşma evresinin ilk gurubunu teşkil etmektedir. Cephelerde görülen dairesel hatlar ve Fransız balkonlar bu dönemin özelliğidir.

Hayat Apartmanı: Plan şeması açısından, geleneksel Konya evi plan şemasına benzer özellikler göstermektedir. Odalar çok fonksiyonlu olarak tasarlanmıştır. Köşe parsele rastlayan oda zamanın alışkanlıklarına uygun olarak yuvarlatılmıştır. Projede tesisat bütünlüğüne önem verilmiş ve bu özellik projenin şekillenmesinde önemli rol oynamıştır.

Şekil 4. Hayat apartmanı Normal kat planı

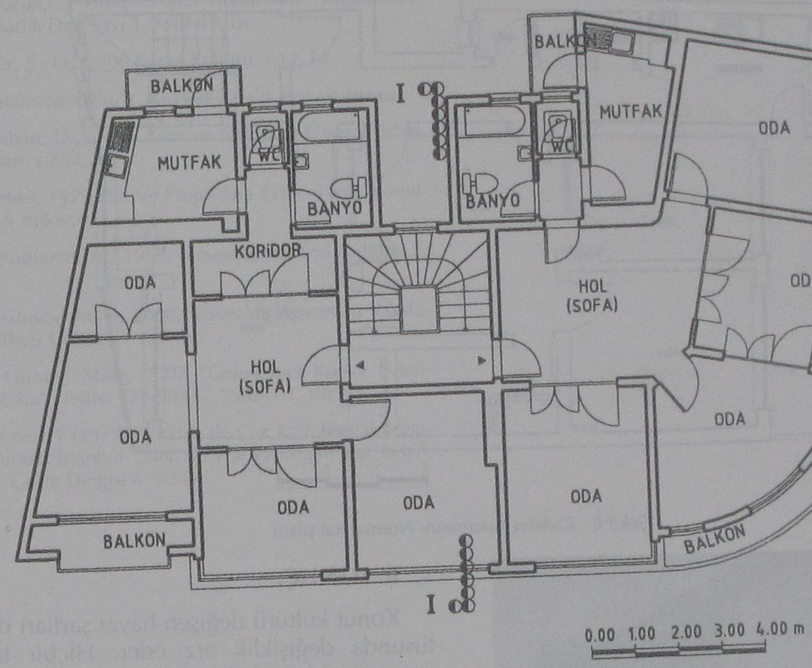

Resim 4. Hayat apartmanı

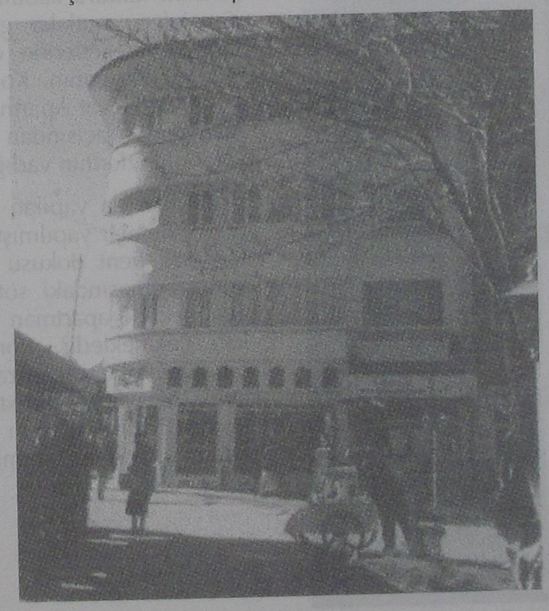
Kibrit Apartmanı:

Konya'da yapılmış olan ikinci apartman örneği ise Kibrit Apartmanı' dır. 1951 yılında yapılan Kibrit Apartmanı mimarisi Yük. Müh. Süleyman Ermiş'e aittir.

İlk apartmanlaşma dönemindeki mimari detaylar bu yapıda da görülmektedir. Kat planlarında plan şeması iç sofalı ev planının geliştirilmiş şekli gibidir. Normal katlarda, giriş (güney) cephesinde ve doğu cephesinde 50 cm. genişliğinde çıkmalar yapılmıştır. Balkon genişlikleri ise 70 cm. kadardır. Yapının bulunduğu arsa köşe parsel olduğu için, yapının arsa köşesine gelen kısmı Hayat Apartmanı'nda olduğu gibi yuvarlaklaştırılmıştır Dairesel şekilli balkonda korkuluklar duvar örgüsü şeklindedir.

Şekil 5. Kibrit Apartmanı Normal kat planı

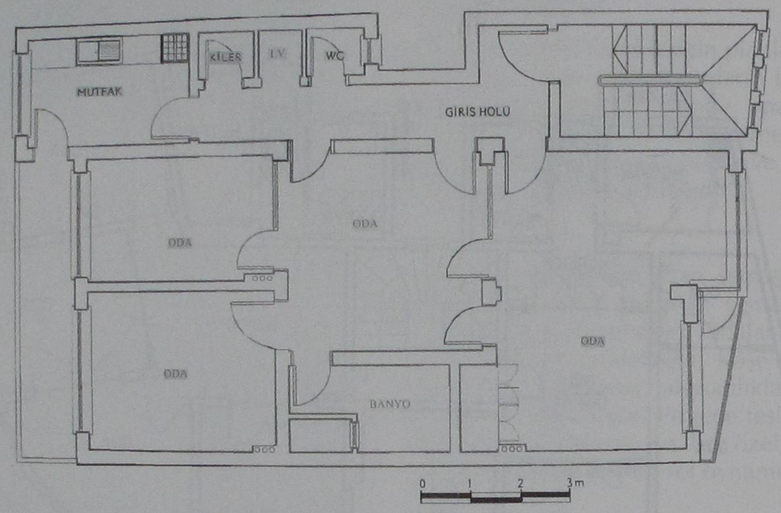

Resim 5. Kibrit Apartmanı

Zadeler Apartmanı:

Yapı Araboğlu makası adı ile bilinen tarihi sokak üzerinde yer alır.

Hayat Apartmanı ve Kibrit Apartmanlarındaki benzer plan şemasının bu yapıda da uygulandığı görülmektedir. Ayrıca salon ve camekânla salona bağlı oda bütünü ile bir sofa tarzında düşünülmüştür. 1965 yılında yapılmış bu yapıda halen geleneksel mimari üslubunun kullanılmış olduğu görülmektedir.

Şekil 6. Zadeler Apartmanı Normal kat planı

Resim 6. Zadeler Apartmanı

6. SONUÇ:

Konut kültürü değişen hayat şartları doğrultusunda değişiklik arz eder. Hiçbir toplum yaşamış olduğu kültürü yok sayıp başlı başına yeni bir kültürü kabullenemez. Geçmiş kültürün izleri mutlaka gözlemlenir. Ülkemizde sanayi hareketlerine çok da bağlı olmayan apartmanlaşmanın, Konya şehrinde ilk olarak 1937 'de Hayat Apartmanı ile başladığı, ancak plan şeması açısından yine Geleneksel Konya Evlerinin izlerinin varlığı görülmektedir.

Konya' da yapılan ilk apartmanlar sadece prestij amaçlı yapılmıştır. İlk apartman örnekleri eski kent dokusu dışındadır. Geleneksel konut şemasındaki sofadan odalara dağılım, aynı şekilde apartman kat planlarında da dikkati çekmektedir. Konya'daki ilk apartman örnekleri; plan organizasyonunda görülen bazı farklı detaylarla birlikte geleneksel iç sofalı Konya Evinin izlerinin halen devam ettiği bir konut türü olarak tanımlanabilir.

7. KAYNAKLAR

1. Arı, H., 1994, "Ekonomik Ve Toplumsal Gelişmelerin Apartmanlaşma Sürecinde Konut Birimlerine Etkileri, Doktora Tezi,İ.T.Ü.Fen Bil. Ens.İst.

2. Benevolo, L. 1993, Avrupa Tarihinde Kentler,S:188.

3.Berk, C., 1951, Konya Evleri, İst.

4. Devellioğlu, F., 1996, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, Aydın Kitabevi, Ankara,

5. Eruzun,C., 1988, "Konut Üretiminde Nitelik Sorunu", Mimarlık Der. Sayı 1, S:48-49, İst.

6. Gür, Ş . Ö., 2000,Konut Kültürü, s:12, İst

7. Karaosmanoğlu, Y. K. 1947 Kiralık Konak. İst.

8. Kuban, D., 1998, Kent ve Mimarlık Üzerine İstanbul Yazıları, s:252, İst.

9. Peters, 1979,Etüt Ve Proje- Sıra Evler- Toplu Konutlar 3, S:19 Ankara

10. Rapoport, A., 1969, House Form And Culture, S: 12-15

11. Ulusoy, Mine, 2000,"Konya'da Apartman Yapılarının Tarihsel Gelişimi", Konya

12. Ulusoy, Mine, 2007 "Geleneksel Konya Evleri-*Avrupa Etkisi*", ISBN: 978-9944- 5582-1-1 ,Konya

13.Yavuz Y (1979). Türkiye'de Çok Katlı Sosyal Konuta İlk Örnek: İstanbul Laleli'de Harikzedegan Kat Evleri, İstanbul. Çevre Dergisi 4: 80-84

ESKİ TARİHÎ KONYA MAHALLELERİ

Mehmed Ali UZ

1935 yılında Konya'da doğdu. İlk, orta ve lise tahsilini Konya'da tamamladı. 1967 yılında Ankara Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu. Yirmi beş yıl avukatlık, üç yıl da noterlik görevinde bulundu. Yirmi yılı aşkın bir süre, ilkokuldan üniversiteye kadar her kademede hocalık yaptı. Türk Ocakları Konya Şubesi, uzun yıllar da Konya Aydınlar Ocağı ve Konya Yeşilay Şubesi başkanlığında bulundu.

Hamle ve Konya Postası'nda günlük yazılar yazdı. Muhtelif gazete ve dergilerde yazıları neşredildi. Halen Merhaba gazetesi köşe yazarı, Konya Ansiklopedisi yayın kurulu başkanıdır. Merhaba Gazetesi eki Akademik sayfalar editörüdür. Yirmi civarında eseri neşredildi. Uz, evli ve üç çocuk babasıdır.

Eserlerinin Başlıcaları Şunlardır: Konya Alimleri ve Velileri, Konya Kültürüne Hizmet Edenler, Konya ve Rehberi, 75. yılında Mustafa Ataman, Şiirimizde Meşhur Beyit ve Mısralar, Hacıveyiszade Mustafa Efendi ve Ailesi, Hafız Mustafa Efendi, Toplumları Çökerten Sosyal Afetler "Kumar", Konya İmam Hatip Okulu İlk Mezunları, Konya Hukuk Baro ve Tarihçesi, Bir Gazi Veli Ladikli Hacı Ahmet Ağa, Ankaravi Mehmet Dede, Ereğlili Müsevvit Mustafa F. Efendi – Nuzumlalı Ahmet Hamdi Efendi Sarı Ali Efendi çocukları ve torunları.

Özet

Bu çalışmamızda, mahallelerle ilgili genel bilgiler yanında, eski tarihî Konya mahallerinin özellikleri ve isimlendirmelerinde belli başlı etkenlerle insan, mahalle ve şehir ilişkisi üzerinde durularak bazı eski Konya mahalleleri tanıtılmaya çalışmıştır. Ayrıca zaman içerisinde değişikliğe uğrayan veya tamamen yok olan mahalle ve tarihî şehir dokusu ile ilgili tespitlerimize de yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Selçuklu-Osmanlı Dönemleri, mahalle, şehir, cami, mescit, zaviye ve tarihî doku.

ABSTRACT

In our study, I try to explain general information of district, specification of old historical Konya district and its effect of its named and relationship district and city. Beside i gave some information about some Konya historical district. In except of this, i tried to explain which we detect that physical transformation of Konya district and historical city texture

Keywords: Seljuk and ottoman times, district, city, mosque, mescid, Dervish lodge, historical city texture

1. GİRİŞ

Mahalle sözlükte "bir yere inmek, konmak, yerleşmek" anlamlarına gelen Arapça hall (halel ve hulûl) kökünden türetilmiş bir ism-i mekândır. Çoğulu ise mahallât'tır. Mahalle, "devamlı veya geçici olarak oturmak için kurulan küçük yerleşim birimleridir." Mahalle'nin, "Bir şehir veya kasabanın bölündüğü kısımlardır" şeklinde tarif edildiği de görülmektedir. Mahalle bazı değişikliklerle bütün İslâm ülkelerinde aynı anlamda kullanılmıştır. Özellikle İslâm şehirlerinde mahallelerin oluşumunda dinî yapıların önemli bir rolü olduğu görülmektedir. (DİA, Ali Murat Yel, 27/ 323, 324)

Anadolu'da, Türkiye Selçukluları'ndan Karamanoğulları'na, Karamanoğulları'ndan Osmanlı'ya sekiz asrı aşan bir zaman içerisinde mahallelerin cami, mescit, tekye (Tekke), zaviye ve medrese gibi dinî yapılar etrafında oluştuğu ve yeni kurulan mahallelere halkın, oralarda metfun âlim ve velî bildiği şahıslarla hayır sahibi bazı devlet adamlarının adlarını verdiği görülmektedir.

Konya'da Kadı İzzeddin, Kadı Mürsel, Sarı-Yakup, Şekerfuruş, Ali Gav, Şems-i Tebrizî, Sadreddin Konevî, Affan Sultan ve Ahmet Fakih mahalleleri bunun küçük örnekleridir. Bazen de mahalleye mahallede bulunan tarihî bir yapının adı verilir. Karamanoğlu İbrahim Bey'in bir zamanlar Gazi İlkokulu'nun şimdi Meram Milli Eğitim Müdürlüğü olarak kullanılan binanın yerinde kurduğu imaretten dolayı, imaretin yakın çevresi uzun zaman İmaret Mahallesi olarak anılmıştır. (KŞS, 30/153; 10/97-3) Meselâ Akçeşme Mahallesi, mahallede bulunan çeşmeden dolayı, Akçeşme mahallesi olarak anılmıştır. (KŞS. 93/55) Kerimdedemektep, Keremdedecami ve Kerimdedeçeşme mahalleleri de öyledir. Bunlardan başka farklı isimlendirilmelerin de olduğu kabul edilmektedir.

Yapılan araştırmalarda mahalle isimlendirilmelerinde, mahalledeki cami, mescit veya böyle binaları yaptıranların isimlerinin ön sırada yer aldığı tespit edilmiştir. (Alada,2008 137) Bu arada Konya'da bazı mahallelerin isimlerinin nereden geldiği ve şehrin neresinde bulunduğu bilinememektedir. Bu sebeple eski mahalleler üzerinde ciddi araştırmalara ihtiyaç olduğunu muhakkaktır.

Zaman içerisinde Konya'da pek çok mahalle aşağıda da görüleceği üzere, aynı anda birden ziyade isimle anılmış, bazı mahalle isimleri zaman içerisinde değişikliğe uğramış, bazıları da tamamen unutulmuştur.

Konya'da bir mahalle Millet-i Ermiyan (Çiftemerdiven) bir mahallenin de Millet-i Rum (Gazialemşah) olarak geçtiği görülmektedir. Bu mahallelerde Ermeni ve Rum cemaatinin çokluğu sebebiyle bu isimle anılmışlardır. Mahalle-i Gebran tabiri üzerinde ayrıca durulacaktır.

Konya mahalleleri ile ilgili önemli bir konu, Yavuz Sultan Selim ve Kanunî dönemlerinde mevcut pek çok mahalle isminin günümüze kadar gelmiş, hâlâ bu isimlerin kullanılmakta olmasıdır. Bunların sayısı yüze yaklaşmaktadır. Bu, tarihin yaşatılması bakımından, Konya için gerçekten bir gurur vesilesidir. Eski ve tarihî isimler daha çok Meram ve Karatay ilçelerinde yoğunlaşmaktadır.

Mahalle ile şehir arasında çok sıkı bir ilişki vardır. Mahalle şehrin özü, çekirdeği ve aynasıdır. Mahalleler, Osmanlı dönemindeki tabirle zukaklardan (Sokak), şehirler de mahallelerden oluşur. Mahalle yoksa şehir de yoktur. Eğer mahalleleri korur ve geliştirirseniz şehri de korumuş ve geliştirmiş olursunuz. Aksine mahalleyi tahrip eder, tarihî dokusunu yok ederseniz aynı zararı, fazlasıyla şehre de vermiş olursunuz. Maalesef mahallelerde tarihî doku, acımasızca yok edile gelmiş ve bu yanlış alışkanlık bir türlü terk edilememiştir.

Burada çok önemli diğer bir nokta da mahalle, şehir ve insan arasındaki yakın ilişkidir. Bu ilişkiye insan ve çevre ilişkisi de denilmektedir. Oldukça karmaşık bir ilişkidir. Ayrıca araya örf ve âdetler, tarih ve dinî inançlar da girer. Çevre-insan ilişkileri sonunda, farklı topluklar oluşur. Farklı hayat tarzları çıkar ortaya.(Maclver-Page, "A. Kurktan", 1971,123-125)

Bir mahalle veya şehir, delisiyle velisiyle, din adamı, bekçisi ve muhtarıyla, kabadayısıyla zengini ve fakiriyle, nev-i şahsına münhasır özel insanları ile netice olarak yetiştirdiği bütün değerleri ile bir arada mana ifade eder. Mahalle ve şehir hayatından insan unsurunu çeker alır veya bu unsuru ihmal ederseniz, mahalle ve şehri cansız ve ruhsuz bir hale getirmiş olursunuz. Maalesef her geçen gün, mahalle ve insan ilişkilerinin zayıflamakta veya kopmakta olduğu da gözlenmektedir. Günümüzde yaygınlaşan çok katlı apartman sistemi bunu hızlandırmaktadır. Zaman zaman Konya'da yapılan mahalle ve şehir çalışmalarında bu ilişkinin iyi kurulamaması yüzünden yapılan çalışmalar başarısız kalmaktadır. Son yıllarda yazılan şehir kitaplarının çok azı, yukarıda belirttiğimiz özellikleri taşımaktadır.

Konya'da asırlar boyu, devam eden manevî hayat oldukça canlıdır. Mahallelerde dinî inanç gereği olarak komşular arasında din, dil ve ırk farkına bakılmadan, dayanışma ve komşu hakkına riayet, hep en üst seviyede tutulmuştur. Konya'da bazı tarihî mahallelerde asırlar boyu Müslüman ve Hıristiyan halk yan yana yaşamış ve bu hal hiçbir zaman önemli bir probleme sebep olmamıştır. Komşular arasında komşu rızasını kazanma son derece önemlidir. Türk toplumlarında yerleşen genel bir anlayışa göre, komşuluk hukukunun alanı yakın komşularla değil, her taraftan kırk evle sınırlı tutulmuştur. Bazen bu anlayış, mahalle sınırlarını bile aşmaktadır. (Alada, 2008, 156,197)

Komşuların biri birleriyle yardımlaşmasında ve kaynaşmasında ailelerin üretici aile olmasının büyük rolü vardı. Olan olmayana verir. Ürettiğini yüksünmeden paylaşır. Mahallede, farklı günlerdeki ekmek günleri bile, mahallede pek çok aileye sık sık taze ekmek yeme imkânı sağlar. Bu hep devam edip gittiği ve karşılıklı olduğu için insanlara bir külfet de yüklemezdi. Bir gün ekmek veren, hafta içerisinde başka bir gün ekmek alıcısı durumunda olurdu. Halk arasındaki anlayışa göre, komşunun gözünün gördüğünde, kokusunu duyduğu her şeyde hakkı vardır. Böyle bir dayanışma ve yardımlaşma tarihte hiçbir toplum da görülmemiştir.

Evliya Çelebi'ye göre, "Konya'nın mescitleri çoktur. Medreselerinin en meşhuru Nalıncı Medresesi'dir. O dönemde Konya'nın on bir darülkurrası, üç darülhadisi, yüz yetmiş yerde sıbyan (mahalle) mektebi, kırk kadar da derviş tekkesi vardır." Mahalle mescitleri daha çok vakit namazları için inşa edildiğinden bu mescitlerde minber bulunmaz, bu sebeple de bu mescitlerde cuma namazı kılınmazdı. Erkek nüfus, gündüzleri çarşıda bulunduğundan bazısında namaz, akşam, yatsı ve sabah olmak üzere sadece üç vakit kılınır diğer iki vakitte mescit açılmazdı.

Konya'da ilk Cuma mescidi Eflâtun Mescidi'dir. Sonra Alâeddin Camii yapılmıştır. Osmanlı döneminde bunlar çoğalmıştır. Bir mescitte devamlı imamlık yapanlarla cami hatiplerinin, vaizlerin ve müderrislerin tayini kesinlikle İstanbul'dan birer berat-ı şerifle yapılır ve bunların mesleklerinde ehil olmalarına da dikkat edilirdi. Şevval 1066/1656 tarihli bir berat, Esenlu Mahallesi mescidine imam tayini ile (KŞS 10/269) yine, 1127 gurresi rebiülevvel /7–16 Mart tarihli bir berat da Kadı Mürsel Camii hitabet beratı ile ilgilidir. (KŞS. 45/267) Gerekirse görevliler ciddi bir imtihana da tabi tutulurlardı. Bu konularda Osmanlı son derece hassas davranmış, sıradan insanları ne mihraba ve ne de kürsüye çıkarmıştır.

Konya'da, Asitane (Dergâh), hangâh, bilhassa mahalle aralarına ve en ücra yerlere kadar dağılan tekke ve zaviyelerin insan yetişmesinde ve eğitiminde büyük rolleri vardı. Eski Türk eğitim sisteminde önemli yerleri olan tekke ve zaviyeler, dinî ve tasavvufî bilgilerin verildiği bir çeşit halk eğitim merkezleri durumunda idi. Buralarda vaktinde ciddi eğitim alamamış yetişkin insanlara mistik ağırlıklı din bilgileri veriliyordu. (Küçükdağ, 2003, 171) Böyle bir yapılanmanın manevî hayatı büyük ölçüde etkileyeceği aşikârdır. Nitekim de öyle olmuştur.

Osmanlı döneminde alınan pek çok tedbirle köylerden şehirlere göç önlenmiş, çift bozanlar takibata uğradığı gibi, bulundukları yerlerden başka bölgelere gezmek için gidenlerin bile imzalı ve mühürlü muhtarlardan "Mürur Teskeresi" adı verilen bir belge almaları, bunu yanlarında bulundurmaları ve gittikleri yerlerde göstermeleri mecburiyeti getirilmiştir. Bu sebeple Osmanlı Dönemi'nde, mahalle ve şehir dokusunda günümüzdeki olduğu gibi göçlerden dolayı önemli bir bozulma görülmemiştir.

Bir de Selçuklu'dan Cumhuriyet'in başlarına kadar çarşı-pazar, mahalle ve ikamet yerlerinden ayrı bir mahaldedir. Mahalle aralarında ticaret ve üretim yapılmamaktadır. (Baykara,1998, 38)

2. MAHALLEDE EĞİTİM VE ÖĞRETİM

Mahalle Mektepleri

Mektep sözlükte, kelime karşılığı "yazmak" anlamında ketb kökünden ism-i mekan olup, yazılacak yer anlamında "okul" demektir. Çoğulu ise "Mekâtip"dir. Özellikle Osmanlı'da çocuklara temel eğitimin verildiği yer demektir. Günümüzde mektep kelimesi yerine okul kelimesi kullanılmaktadır.

Önceleri mahalle mescitlerinin bir köşesinde çocuklara verilen bu temel eğitim, sonraları bu iş için yapılan özel binalarda verilmeye başlanmıştır.

Osmanlı Dönemi'nde eskiden beri mahallelerde her mescit yanında veya yakınında sıbyan mektebi, taş mektep, muallimhane, muallimhane-i sıbyan ve mekteb-i iptidaiye gibi pek çok isimle anılan birer mahalle mektebi vardır. Bu mekteplerin ekserisi vakıf kurumlardır. Çocuk, dört-beş gibi küçük yaşlardan itibaren, sayıca fazla olmasa da mahalle mektebinde merasimle eğitim ve öğretime başlar. Osmanlı toplumunda bu bir gelenektir. Modern toplumlar bunun yeni farkına varmış ve önemini yeni kavramış bulunmaktadır. Bu günümüzde, "Altı yaş çok geç" sloganıyla ifade edilmeye başlanmıştır.

1846 tarihini taşıyan bir tezkerede sibyan mekteplerinin tahsil süresi dört yıl olarak tespit edilmiştir. Mahalle mekteplerinde, elifba, Kur'an, ilmihal, ahlâk, tecvit, Türkçe, lügat sülüs ve nesih yazılar yanında, hesap gibi günlük hayatta lazım olacak çeşitli bilgiler veriliyordu. Programlar zaman içerisinde,1924 yılına kadar pek çok değişikliğe uğradı. Tanzimat'tan sonra üç yıllık idadilere imlâ, kıraat,

sarf-ı Osmani, tarih-i Osmani ve coğrafya gibi dersler de ilâve edildi. (DİA, Cahit Balacı, 2004, 29/7)

Bu eğitim sisteminde kabiliyet ve çalışma esas alınıyordu. Hat ve Kur'an'ı kerim gibi pek çok derste talebelerin dersleri biri birinden farklı şekilde ilerliyordu.

İstanbul'da durum çok daha farklıdır. Mahalle mektepleri bina, program ve teşkilat olarak daha mükemmeldir. Payitahtta, çok mahalle mektebinin kurucusu ya padişah ya padişah yakınları veya ileri gelen devlet adamlarıdır. Bazı mekteplerde vakıf durumlarına göre, çocukların yiyecekleri, hatta günlük harçlıkları bile karşılanmaktadır. (Kara-Birinci, 2005, 7)

Mahalle mekteplerinin muallimi, mescidin imamı, müezzini veya medrese tahsili görmüş bilgili başka bir zattır. Mektebin muallimi birden ziyade ise bunlar muallim-i evvel ve muallim-i sâni olarak adlandırılır. Çocukların yetişmesinde çocuğun zekâ ve kabiliyeti, ailenin gayreti yanında muallim efendinin seviye, kalite ve gayreti de son derece önemlidir. Bazı mahalle mekteplerinde çocuk, hıfzını da tamamlayarak medrese tahsiline devam eder. Medrese tahsili bugünkü yüksek tahsile eşittir. Osmanlı'nın son dönemlerine doğru Konya'da, aynı anda faaliyette bulunan altmışın üzerinde medrese vardır. Konya'nın her semtinde medrese bulunmakla beraber, medreselerin daha çok, Alâeddin Caddesi çevresinde yoğunlaştığı görülür.

Mahalle mektebinde iyi bir eğitim gören genç, resmi bir dairede kâtip veya memur olarak çalışabilecek durumdadır. Burada kendisini yetiştirerek zamanla daha yüksek mevkilere gelebilir.

Hıfzını mahalle mektebinde tamamlayamayanlar, hafız olmak için darulhuffazları tercih edebilirdi. Bunların üzerinde de darülkurralar vardı.

Mahalle mektepleri 19. yüzyıl sonlarına doğru ilk mekteplere (İptidai) çevrilerek programları değiştirilip, geliştirildi ve daha faydalı bir duruma getirildi. Erkek iptidailer yanında, ülke çapında kız çocuklarının devam edeceği, inas mektepleri açıldı. Bunlara rüştiyeler (Ortaokul) ve idadiler (Lise) eklenerek eğitim-öğretim sistemi, Avrupaî bir hale getirilmeye çalışıldı.

3. MAHALLE İMAMININ MAHALLE HAYATINDA ROLÜ VE AVARIZ VAKIFLARI

Osmanlı döneminde mahalle hayatında mahalle imamının önemi büyüktür. Adeta doğumundan ölümüne kadar mahalle halkını takip eder. Mahallenin namusu ve ahlakı imam efendiden sorulur. Bir derdi olan da ona başvururdu. Avarız vakıflarının hesaplarını da mahalle imamları tutardı.

Avarız vakıfları, Osmanlı'da bilhassa girilen savaşlar sebebiyle sık sık başvurulan ve gittikçe artan miktarlarda alınan avarız vergilerinin ödenmesi için köy ve mahallerde kurulan vakıflardır. Osmanlı'nın son dönemlerine doğru avarız vakıflarının gelirleri ile yangın, su baskını gibi tabii afetlerle evlerini, barklarını kaybeden insanların yardımına koşulduğu gibi, fakir insanların cenazelerinin kaldırılmasında, hastalanarak iş ve gücünü kaybedenlerin beslenme ve ihtiyaçlarının karşılanmasında, hasta olanların, tedavilerinin yapılmasında da kullanılmıştır. Bu vakıflarla zaman zaman fakir kız ve erkeklerin evlenmesine yardımcı olunduğu gibi suyollarının, mahalle mekteplerinin ve mescitlerinin tamirinde de görev üstlendikleri görülmüştür. (Pakalın, 1946, 112-114)

Avarız vakıflarına menkul ve gayrimenkul mallar yanında para vakıfları da yapılmıştır. Gayrimenkul iratları ve paraların işletilmesinden sağlanan gelirler bu vakıfların başlıca gelir kaynaklarıdır.

Konya'da avarız vakfı kurulmayan mahalle hemen hemen yok gibidir. Bu vakıflar köylere varıncaya kadar kurulmuş, hiçbir sosyal güvencesi olmayan insanların âdeta geleceğinin teminatı olmuştur.

Çifte Merdiven Mahallesi'nde Şeriye Sicillerinde 1070/1660 tarihli bir kayıt (KŞS, 10/79), Avarız vakfına ev bağışı, Ali Şerbeti Mahallesi'nde 1071/1661 tarihli bir kayıt (KŞS,10/208) da, Avârız vakfına 9 bin akçe para vakfı ile ilgilidir.

Yine o dönemlerde İstanbul ve taşrada Avarız Vakıflarının paralarının saklandığı Avarız Sandıkları kurulmuş, bu sandıklar vasıtasıyla ihtiyacı olanlara kefalet karşılığında düşük faizle borç para verilerek gelir elde edilmiştir. Bu suretle hem vakıf paraları değerlendirilmiş, hem de sandıktan borç para alanlar çok yüksek faizlerle borç para veren murabahacıların elinden kurtarılmışlardır. Bu sandıklar, 93 Harbi sırasında kaldırılarak, sandık mevcutları hazineye devredilmiştir. (Müsahipzade Celal, 1946, s. 46-47) Büyük hizmet ifa eden ve toplumu zor günlerinde ayakta tutan bu sandıklar böylece yok edilmişlerdir.

Cumhuriyet döneminde Avârız vakıfları, 1930 tarihli Belediyeler Kanunu'nun 110. maddesi gereğince belediyelere devredilmiştir. Avarız Vakıfları kurulmadan önce de toplumda bu görevleri kısmen Ahi teşkilatı mensupları ve zaviyeleri üstlenmiştir. O dönemde en ücra köşelerde Ahi zaviyelerine rastlamak mümkündü. Bu arada Lonca teşkilatları da tüketiciyi koruma konusunda büyük görevler üslenmişlerdi.

Mahallelerle ilgili olarak söylemek istediğimiz son ve önemli bir nokta da, 2009 yılında yapılan bir değişiklikle pek çok tarihî mahallenin birleştirilerek bir mahalle haline getirilmiş olmasıdır. Kısa bir süre sonra Osmanlı'dan, hatta Selçuklu'dan günümüze kadar intikal eden pek çok tarihî mahalle artık unutulacak ve bir süre sonra da tamamen hatırlanmaz hale gelecektir. Bu sebeple Selçuklu ve Osmanlı'dan günümüze intikal eden tarihî mahalleler, vakit geçirilmeden kayıt altına alınarak, unutulmaları önlenmelidir.

Bu kısa ve genel mahalle bilgilerinden sonra, Konya'da mevcut bazı eski ve tarihî mahalleleri incelemeye geçebiliriz.

4. MAHALLELER

1. Abdülmümin Mahallesi

Abdülmümin Mahallesi, Zafer Meydanı'nın güneyinde, Abdülmümin Mescidi'nin çevresinde oluşan tarihî mahallelerden birisidir. Mahalle güneyde Şekerfuruş, güneybatıda Abdülaziz, doğuda Gazialemşah Mahalleleri ile çevrilidir. Nasuhbey Mescit ve Darülhuffazı da mescidin hemen güneybatısındadır. Bir ara bu darülhufaz, belediye tarafından gaz deposu olarak kullandığı için halk buraya, gazhane adını vermiştir. Vaktiyle bu darulhuffazın güneyinde bir de hazire bulunuyordu. Karşı köşede bulunan "Kesikbaş Türbesi"nin de bu hazirenin bir kalıntısı olduğunu tahmin ediyoruz. "Kesikbaş" adı, dikkat çekmek için mahallede birileri tarafından uydurulmuştur. Bunu daha önceki bir araştırmalarımız sırasında tespit etmiştik.

Selçuklular zamanında yapılan ve ilk yapım tarihi bilinmeyen Megaribe (Mağribiler) Mescidi, Üçüncü Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında, 674/1275 yılında devlet adamlarından Mahmut bin Emiru'l Hac tarafından yeniden inşa edilir. Yanına da bir hangah, mektep ve darul -fukahadan müteşekkil bir külliye eklenir. (Konyalı.283-284, 816)

Karamanoğulları döneminde bu külliyede görev yapan Kadirî şeyhlerinden Abdülmümin Halife, bilgin ve musikişinas bir şahsiyettir. Sesi güzeldir ve ney üfler. Tarihî belgelerde Şeyhü'l Kamil, âlimü'l-fazıl, nâsihü'l mülûk ve's-selâtîn gibi pek çok sıfatla övülür. Aynı zamanda onun İnce Minare Medresesi'nde de müderrisliği vardır. Döneminde büyük bir ilim otoritesi olarak kabul edilir. Külliyeye büyük vakıflar da tesis eden bu Konyalı büyük âlim, 876/1471 yılı Şaban ayının 19. Cuma gecesi vefat etmiş ve Pir Esat Türbesi kuzeyindeki kabristanda toprağa verilmiştir. (Uz, 2004,123.)

Mescidin yanındaki külliye zamanla yıkılmış ve zamanımıza gelememiş ve çevresindeki yolların yükselmesi ile mescit, kısmen çukurda kalmıştır. Günümüzde mescidin çevresi özel mülklerle doludur. İşte bu mescit ve mahalle Karamanoğlu döneminden itibaren bu zatın adıyla anılmış sonradan, Abdülaziz mahallesine dahil edilmiştir.

Mahalle Kanunî dönemi İl Yazıcı Defterlerine göre 25 hane, 43 mükellef neferden ibarettir.

1127/1715, 1180/1766, 1264/1848 yılı Konya Şeriye Sicillerinde muhtelif sebeplerle mahallenin adı geçer. (KŞS. 45/257-1, 59/17, 148/133)

Mahallede son elli yıl içerisinde büyük değişiklikler olmuş, tarihî doku büyük çapta tahribata uğramıştır. Çoğunlukla meskenlerin yerini, günümüzde işyerleri almıştır.

2. Affan Sultan Mahallesi

Affan Sultan Mahallesi, geçmişi Selçuklu dönemine kadar giden Konya'nın en eski ve tarihî mahallerinden birisidir. Mahalle adını mahallede metfun Affan Sultan adında bir zattan veya aynı adla anılan mahallede mevcut mescitten aldığı anlaşılmaktadır.

Konya Şeriye Sicillerinde bu zat, Affan, İbni Affan, Affan Sultan ve Şeyh Affan Sultan şeklinde geçmektedir. Onun bu son unvanından Affan Sultan'ın, bir tarikat şeyhi veya bir tasavvuf büyüğü olduğu tahmin edilebilir. Affan Sultan'ın kimliği ve hangi devirde yaşadığı bilinmemektedir.

Yavuz Döneminde mevcut olup kayda geçen, 924/1518 yılındaki mahalleler arasında Affan Sultan mahallesi de bulunmaktadır. Kanuni Dönemi İl Yazıcı Defterlerine göre, mahalle beş hane ve altı neferden oluşmaktadır.

992/1584 yılı tahrir defterlerinde mükellef sayısı kırk yedi kişidir. Bu duruma göre mahallenin geçen zaman içerisinde geliştiği anlaşılmaktadır.

XVIII. yüzyılda hâlâ ayakta olan Affan Sultan Zaviyesi'nin, Cedidiye Mahallesi'nde gösterilmesi (Küçükdağ, 2003, 172) sebebiyle bu tarihî mahallenin, günümüzdeki Cedidiye Mahallesi'nin veya bu mahallenin bir bölümünün vaktile Affan Sultan Mahallesi olarak anıldığını düşündürmektedir. Buna göre Mahalle Konya Dış Suru içerisinde ve bugünkü Abdülaziz Mahallesi'nin güneyinde yer almaktadır. Mahallenin batısında Şekerfuruş ve Selimiye, Batısında Atatürk Anıtı, güneyinde ise Bahaçelievler Mahallesi bulunmaktadır. Bu mahallelerin tamamı Selçuklu Dönemi mahallelerinden olup, bu mahallelerde mevcut tarihî eserlerin hemen hemen tamamına yakını, Selçuklu dönemi eserlerindendir.

3. Akıncı (Aslantaş, Esediye) Mahallesi

Akıncı (Aslantaş, Esediye) Mahallesi, tarihi Selçuklu Dönemi'ne kadar uzanan ve Konya'nın en eski ve tarihî mahallelerinden birisidir. Mahalle, Alâeddin Tepesi'nin doğusunda bugünkü Vali İzetbey Caddesi'nin sol köşesinde yer alan Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu binası olarak kullanılan binadan, tahminen Hapishane Caddesi'ne veya Atabekiyye (sonradan Ağazade) Medresesi'ne kadar uzanan bölgede yer alıyordu.

Mahallenin doğusunda Mihmandar, kuzeye doğru Aynedar (Kadı İzzeddin) ve sonradan Çiftemerdiven Mahalleleri, batısında Alâeddin Tepesi ve İç Sur'un Sultan Kapısı, devamında Büyük Karatay Medresesi, Ali Gav, şimdiki adıyla Tarla Mahallesi, güney doğusunda da İbrahim Bey Külliyesi (Un Kapanı Hanı, İbrahim Bey İmareti ve Medresesi) bulunuyordu.

Mahallenin bulunduğu alanda, Küçük Karatay Medresesi ile birlikte dört meşhur Selçuklu medresesi de yer alıyordu. Caddenin girişinde, 1930'lu yıllarda mevcut olan ve sonradan kaldırılan iki çeşme, Akıncı Çeşmesi adını taşıyordu.

Mahallede, Küçük Karatay Medresesi'nin hemen doğusunda bugünkü Kemaliye Sokağı'nın Vali İzzetbey Caddesi ile birleştiği yerde, Akıncı Mescidi ve Türbesi vardı. Yine bu bölgede bir Akıncı Sarayı ile bir de Akıncı Medresesi bulunmakta idi. (Konyalı,1964, 289, 575) Hz. Mevlâna'nın bu medresede müderrislik yaptığı rivayet edilir. (Konyalı, 881) Selçuklu tipinde, 607/1210 yılında Emir Ali oğlu Cemaleddin İshak tarafından inşa edilen mescit ve türbe, 1932 yılında tamamen yıkılıp ortadan kaldırıldıktan sonra, eski Kız Öğretmen Okulu'nun, bugünkü Selçuk Üniversitesi Rektörlük binasının bahçesine dahil edildi. (Atçeken,1998, 39)

1071/1661 tarihli bir şeriye sicili kaydı, Hoca İshak tarafından yaptırılan mescide mütevelli tayini ile ilgilidir. Bu kayıttan da Mescidin baniinin bir unvanın da "Hoca İshak" olduğunu anlaşılmaktadır. (KŞS. 10/207-5)

Konyalı, mescidin önünde bulunan aslan heykellerinden dolayı mahallenin, "Esediye ve Aslantaş Mahallesi" olarak da anıldığından bahseder. (Konyalı,1964, 288) Yine Konyalı, "Biz mescidin, türbenin ve yakınındaki medresenin ve sarayın Akıncı Kapısı önlerinde bulundukları için böyle adlandırıldıklarını kabul etmek istiyoruz." (Konyalı,1964, 291) derken, mahallenin aynı zamanda adının tarihî kayıtlarda Akıncı Sultan Sarayı Mahallesi olarak geçmesi ve yine Şeriye Sicillerinde pek çok yerde, "Akıncısultan Mahallesi" (KŞS. 10/113-1) adının kullanılması mahallenin adının, Akıncı kapısından ziyade adını, Akıncı Sultan'dan veya Akıncı Sarayı'ndan aldığını düşündürmektedir. Belki bu kapı, Akıncı Mahallesi'ne açıldığı için sonradan bu iç sur kapısı "Akıncı Kapısı" olarak anılmış olabilir. Nitekim Tuncer Baykara da bu mahalleye açılan kapının adının, "Sultan Kapısı" adıyla anıldığını ifade eder. (Baykara, 1998,19)

1313 Rumî,1897 Miladi yılında, Konya ziyaretinde kardeşine yazmış olduğu muhtelif mektuplarda Konya intibalarını anlatan, tarihçi Ahmet Tevhit Bey, Akıncı Mescidi ile çevresini de gezip görmüş. Hem mescit, hem de mahalle ile ilgili olarak ilgi çekici şu bilgileri verir:

"Aslantaş Mahallesi'nde bir mescit vardır. Bu mahallenin bir tarafı İslâm bir ciheti Hıristiyan Mahallesi olup hududu teşkil etmektedir. Hatta bir aralık galiba bu mescidi Hıristiyanlar hane gibi kullanmışlar. Sonra istirdat edilmiş. Üzerinde bir kitabe var. (Ünver, Ahmet Tevhit,1967, 209)

Ahmet Tevhit Bey'in Hıristiyan Mahallesi dediği mahalle, Çiftemerdiven (Çiftemerdüban) Mahallesi'dir. Bu mahalle pek çok resmi kayıtta ve Konya Şer'iye Sicillerinde "Mahale-i Ermeniyan" olarak da geçer.

Hazret-i. Mevlâna Celaleddin Rumî ve ailesinin uzun yıllar kaldığı ve mesken olarak kullandığı, bugünkü Rektörlük binasının güneyinde yer alan Gühertaş-Gevhertaş (Molla-i Atik) Medresesi ile yine biraz ilerisinde bir Selçuklu Dönemi eseri olan Atabekiyye

(Ağazade) Medresesi de bu mahallede bulunuyordu. Günümüzde Rektörlük binasının bulunduğu adadan hapishane caddesine kadar, yanı Valiizzetbey Caddesi'nin batısında kalan bölüm, Tarla Mahallesi'ne dâhil görülmektedir.

992/1584 yılı Tahrir Defteri'nde Saray-ı Akıncı Mahallesi'nde mükellef sayısı 9 olarak tespit edilmişti. (Konyalı, 1964, 252)

1264/1848 yılı Temettü defterinde üç gurup olarak tespit edilen mükellef sayısı, yine dokuzdur. 1. sınıf vergi mükellefinin ödeyeceği vergi miktarı ise 66 kuruştur. Demek ki, üç asra yakın bir zaman içerisinde mahallede nüfus ve ekonomik bakımdan önemli bir gelişme ve hareket olmamıştır. (KŞS. 48/131)

Mahallenin bir bölümü sonradan Mihmandar Mahallesi olarak anılırken, 1909 yılında yapılan son değişiklikle bölgenin tamamı Şems Mahallesi'ne dâhil edildi ve böylece tarihî Mihmandar ve Çiftemerdiven mahalleleri de tarihe karışmış oldu.

Bölgede ve mahallede muhtelif dönemlerde yapılan imar değişiklikleri sebebiyle tarihî dokunun büyük boyutlarda tahrip olduğu, bazı önemli tarihî eserlerin de yok edildiği görülmektedir.

4. Aligav (Postpûş) Mahallesi

Konya'nın tarihî mahallelerinden biri olan Aligav Mahallesi, Alâeddin Tepesi'nin kuzeyinde, Karatay Medresesi ile Aligav Zaviyesi'nin çevresinde yer alıyordu. Mahalle adını bu zaviyeden almıştır. Zaviye, Osmanlı'nın son dönemlerine doğru Avlonyalı Ferit Paşa tarafından medrese haline getirildi ve Hadimli Mehmet Vehbi Efendi'ye tahsis edildi. Bundan sonra adı da Mahmudiye Medresesi olarak anıldı. (Konyalı,1964, 1009)

Eski duruma göre Mahallenin doğusunda Akıncı, batısında Ferhuniye Mahalleleri bulunmaktadır. Mahallenin diğer bir adı da Postpûş veya Postinpûş'dur. (Konyalı, 1964, 253)

Ali Gav, Konya'nın fethinde emeği geçen menkıbevi bir kahramandır. Konya'nın fethinde Ali Gav'ın bir öküz postuna bürünerek şehrin kapılarını Türk askerlerine açtığı rivayet edilir.

992 hicrî, 1584 Milâdi yılı Tahrir Defterlerinde ve yine 1660 yılı resmi kayıtlarında mahallenin adının geçmesi mahallenin tarihinin Kanuni dönemlerinden daha gerilere gittiğini göstermektedir. (KŞS.10/17, 19/137) Aynı defterlere göre mahallede mükellef sayısının yirmi üç olarak tespit edilmesi de mahallenin Akıncı, İmaret ve Ferhuniye mahalleleri arasında küçük bir mahalle olduğunun delilini teşkil etmektedir. (Konyalı, 1964, 153)

18. yüzyıl başlarından itibaren mahallenin adının resmi kayıtlarda ve Şeriye Sicillerinde görülmemesi, mahallenin bu dönemde başka bir mahalle ile birleştirildiğini veya başka bir isimle anılmaya başlanıldığını düşündürmektedir. Bölgede tarihî doku tamamen tahrip edilmiştir. Günümüzde bu bölge, Tarla Mahallesi olarak bilinmektedir. Son değişiklikte adı korunmuştur.

5. Altınçeşme Mahallesi

Konya'da Mücellit Mahallesi'nin diğer bir adı da, Altınçeşme Mahallesi'dir. (KŞS.48/.208-1) Tahminimize göre Mahalle, Altınçeşme adını Mücellit Mescidi'nin hemen kuzeydoğusunda, halen mevcut olan çeşmeden alıyordu.

Bir zamanlar Altunlu Çeşme olarak bilinen bu çeşmenin zengin vakıfları bulunuyor ve çeşme sadece bulunduğu mahalleye adını vermekle kalmıyor, semtte dört-beş mahalle (Kalecik, Kalecelp, Mücellit, Kürkçü ve Şükran mahalleleri) bir dönem Konya'da Altınçeşme Semti olarak anılıyordu. O dönemlerde bu semt Konya'nın seçkin semtlerinden birisi olarak anılıyordu. (bk. Uz, 2006, 497-508)

6. Aşkan Mahallesi

Meram'ın en eski ve tarihî mahallelerinden birisi olan Aşkan Mahallesi, doğuda Necip Fazıl Mahallesi, güneyde Yeni Meram Caddesi, kuzeyde Yaka Caddesi, batıda Kürden Mahallesi ile çevrilidir. Mahallenin sınırı kuzeydoğuda Emirgan Sitelerine dayanır. Yeni Meram Yolu'nun 1937-1938 yıllarında açılması ile güneydeki arazilerinin bir bölümü mahalle dışında kalmıştır. Eskiden Meram Araştırma Hastanesi ve Ateşbaz Veli Türbesi, mevkiin sınırları içerisindedir.

Söylentilere göre mahalle adını, Aşkan Camii'nin hemen batısında, Orta Irmak'ın kenarında kabri bulunan Aşkan Baba'dan almıştır. Aşkan Baba'nın hangi dönemdi yaşadığı ve ne zaman vefat ettiği bilinmemektedir. Mahalle sakinlerinin anlattığına göre Aşkan baba ermiş bir kişidir. "Aşkan" ise Arapça âşık'ın çoğuludur ve telaffuzu "Âşıkân" şeklindedir. Mahalle'nin Meram Çarşısı'ndan başlayıp Sedirlere kadar inen ve Şehir Irmağı da denilen Orta Irmak, asırlar boyu çevresine hayat vermiştir.

Bir başka rivayete göre, Selçuklu Dönemi'nde kıvrıla kıvrıla giderek Konya'yı Meram'a bağlayan tek yol Aşkan Yolu'dur. Haz-

ret-i Mevlâna ve âşık dostları Meram'a bu yoldan gidip geldikleri için semtin adı Âşıkan'a çıkmış. Daha sonra adı, "Hıyaban-ı Âşıkân" olarak ünlenmiş. Yine rivayete göre Aşkan Baba'nın bulunduğu yerde Aşıklar Hanı denilen bir han, "Hankâh-ı Âşıkân" varmış. (Uğurlu, 2005, 295, 298)

Konya Şeriye Sicilleri'ndeki kayıtlara göre Aşkan, 18. y.y. başlarında Meram'ın bir mevzii, mevkii durumundadır. (KŞS. 47/87) 1960'lı yıllara gelindiğinde Aşkan'ın hane sayısı sadece otuz civarındadır ve Kürden Mahallesi sınırları içerisinde yer almaktadır. Yeni Meram Yolu'nun açılması bölgenin gelişmesine büyük katkı sağlamıştır. Aşkan mevkii, 10.9.1964 tarihinde mahalle sakinlerinin talebi üzerine, Kürden'den ayrılarak müstakil bir mahalle durumuna getirilmiştir. Hane sayısı kırk civarındadır.

Nuri İyisoy, Lort Tevfik, Sancıoğulları, Dişikitliler ve Ahaveynler mahallenin eski sakinlerinden ve tanınmış ailelerden bazılarıdır.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında meskenler sadece Aşkan Caddesi üzerinde ve mahdut sayıdadır. O dönemde bölgede sadece Aşkan Camii bulunmaktadır. Caddenin bilhassa kuzey tarafı Yaka Caddesi'ne kadar bağlık bahçelik tamamen boş araziden ibarettir. Daha ötesi Alavardı Mahallesi'nin bulunduğu bölge ise tamamen kum bağlarından ibarettir.

Bugün Aşkan Mahllesi'nde dört cadde ve seksen dört sokak bulunmaktadır. Caddeler; Meram Yeni yol, Aşkan, Yaka ve Fetih caddeleridir.

Aşkan Camii'nden sonra Gaziler, Uhut, Aşkan Büyük Camii, Dutlu ve Gözlüce camileri mahallede yeni yapılan camilerdir. Sadreddin Konevî Kültür Merkezi ve Makro Market mahalle sınırları içerisindedir. Gündoğdu Lisesi, Mehmet Beğen ve Sare Özkaşıkcı İlköğretim okulları mahallenin başlıca eğim kurumlarıdır.

Bugün mahallede hane sayısı 1540, nüfus ise 8700'e ulaşmıştır.

7. Ayanbey Mahallesi

Meram'ın tarihi mahallelerinden birisi olan Ayanbey mahallesi, doğusunda kısmen Kirazlı ve Hacı Şaban, Kuzeyinde Yeni Meram Yolu, Güneyinde Eski meram yolu ile çevrilidir. Vali Konağı ve tesisleri mahallenin sınırları içerisindedir.

Resmi kayıtlardan anlaşıldığına göre mahalle adını Ayanbey ailesinden almıştır. Ayanbey ailesinin yazlık konağı ve çiftliği Ayanbey Camii'nin yakınında, kışlık konakları da Mevlâna civarında Ayanbey Sokağı'ndadır.

Aynı mahallede yer alan Ayanbey Camii, üzerindeki kitabeye göre Ayanbey Memiş Paşa tarafından yaptırılmış, 1896 yılında Süleyman Bey tarafından tamir ettirilmiştir. Cami,1976 yılında mahalle halkı tarafından yeniden onarılmıştır.

Anlatılanlara göre Ayanbeyler, Oğuz boyuna mensuptur. Malazgirt Savaşı'ndan sonra Konya'ya gelen aile, devlet tarafından orduya at yetiştirmek üzere Ovakavağı'na yerleştirilir. Daha sonraları Konya'da vergi toplamak üzere görevlendirilirler. Ayanbeyler yine bu mahallede geniş bir alanı, cirit oyunları için tahsis etmiştir. Halen Mahalledeki Cirit Sokağı bu hatıranın bir kalıntısıdır.

Konya Şeriye Sicillerinde 17. yy. ortalarından beri adı geçen Vadi-i Meram'da Ceritiçi Mevzii (KŞS. 47/167) ve ırmağının bu bölgede ve Cerit Sokağı'nın kuzey tarafında olması gerekir. Başka manalara da gelen cerit kelimesi ciritle ilgili bir kelime olabilir. Anlatılanlara göre her yıl Meram'ın Selam Mahallesi'nde devlet erkânı ve halkı selamlayarak gösterilerine başlayan oyuncular, cirit alanında oyun ve maharetlerini sergilerler. Resmi kayıtlar, anlatılanları doğrulamaktadır.

Bu mevziin Ceritiçi adım taşıması Ayanbeylerin Cerit Oymağına mensup olduklarını da düşündürmektir. Bul oymak Silsüpün oymağı olarak da anılmıştır. Türkiye'nin muhtelif yerlerinde bu oymağa rastlanmaktadır.

Günümüzde 364 hane olan mahallenin, 320 seçmeni vardır. Eski bir geleneği devam ettiren mahalle sakinlerinin bir kısmı, kışları şehre indiğinden seçmen sayısı hane sayısına göre düşüklük göstermektedir.

Mahallenin tek eğitim kurumu eski adıyla Meram, yeni adıyla Mehmet Katırcı İlköğretim okuludur. Mahalle, son değişiklikte adını korumuştur.

Derviş Bekiroğulları, Hacı Rızalar, Etyemezler, Pabıcıbüyükler, Kavutoğulları, Ketenciler, Soğancılar, Meteoğulları, Pehlivan Faruk (Nazıroğulları), Hattat Nazıroğulları, Tantavi Mustafa Efendi, Mumcular, Yardımcılar (avukatlar), Batmanlar, Takvalar (Bahçıvanlar), ve Altıoklar mahallenin eski ve köklü sakinlerinden bazılarıdır. Konya'nın tanınmış esnaf ve sanayicilerinden, Kolanyacılar, Buzhanlar, Necati Çekirdekçi, Özler, Odacılar, Alaybeyleri ve Halil İbrahim Sayar ise mahallenin yeni sakinlerindendir.

8. Aynadar (Kadıizzeddin) Mahallesi

Aynadar diğer adıyla Kadı İzzeddin Mahallesi, bugün İmam Hatip Lisesi'nin yanında Karpuzoğlu Camii'nin bulunduğu yerdeki Kadı İzzeddin Camii ve Türbesi çevresinde yer alan mahalledir. Eski sınırlarına göre, güneyde Mihmandar, doğuda Çiftemerdiven, batı ve güneybatısında Akıncı Mahallesi ile çevrilidir. Külliye, Atabekiyye (Ağazade) Medresesi ile karşı karşıyadır. Kadı İzzeddin Mahallesi'ne aynı zamanda neden Aynadar denildiği tespit edilememiştir.

Mescit ve yanında bulunan medrese ve türbe, Selçuklu Dönemi'nin tanınmış devlet adamlarından Kadı İzzeddin tarafından yaptırılmıştır. Moğol düşmanı olarak bilinen Kadı İzzeddin, bizzat kendisinin hazırladığı ordu, bir takım ihanetler sonunda, Moğollarla Aksaray'da yapılan savaşta yenilmiş kendisi de savaşta şehit düşmüş ve cami yanındaki Selçuklu tipi türbesine defnedilmiştir. Vefat yılı, 544 veya 556 H. yılıdır. Cami yanında bulunan medrese ve türbe zamanımıza kadar gelememiş, eski mescit de yıkılarak yeniden inşa edilmiştir.(Konyalı, 1964, 419-420) Cami, tamiratlar sebebiyle daha sonraları Karpuzoğlu Camii olarak da anılmıştır.

Külliye'nin kuzeyindeki geniş alan eskiden, Gazaros'un bahçesi iken, sonradan top sahası yapılmış, İmam Hatip Okullarının açılması üzerine bu geniş alan satın alınarak üzerine İmam Hatip binaları yapılmıştır.

Mahallenin Yavuz Dönemi resmi kayıtlarında adı geçtiği gibi, Kanunî Dönemi İl Yazıcı Defterlerinde mahalle, 10 nefer ve 6 haneden, 992/1584 tarihli Konya Tahrir Defterlerinde de 50 mükelleften ibarettir.

Mahallenin Konya Şeriye Sicillerinde de muhtelif sebeplerle adı geçer. (KŞS: 46/27; 10/12-1)

Sonradan mahalle, Çiftemerdiven mahallesi sınırlarına dahil edilmişken, son değişiklikle de bölge tamamen Şems Mahallesi ile birleştirilmiştir. Diğer bölgelerde olduğu gibi bu mahallede de tarihi doku korunamamıştır.

9. Binari Mahallesi

Binari Mahallesi, Alâeddin Tepesi'nin batısında yer alan, geçmişi Selçuklu Dönemi'ne kadar giden, tarihî mahallelerden birisidir. Binari adının nereden geldiği bilinemediği gibi, mahallenin kesin sınırları da gösterilememektedir. Mahallenin güneyinde yine tarihî mahallelerden Zelve Sultan Mescidi, Türbesi ve Mahallesi bulunmaktadır. Mahallenin doğusunda Sakahane, kuzeyinde ise Ferhuniye Mahalleleri yer almaktadır. Bölge, Selçulu eserlerinin yoğun olduğu bir bölgedir.

Binari Mahallesi, Kanunî Dönemi ile 992 H. 1584 M. yılından Cumhuriyet dönemine kadar adını koruyan müstesna mahallelerden birisidir. 1339/1923 yılında neşredilen "Konya ve Tarihi" isimli eserin eki olarak verilen Osmanlıca krokide de adı görülmektedir. (Ferit-M. Muhlis-Faik-Mümtaz Bahri,1339/1923) Ayrıca Konyalı da mahalleyi günümüz mahalleleri gösteren liste içerisinde gösterirse de mahallenin sonradan Fuar alanı ile Devricedid Mahallesi sınırları içerisine girdiği ve bu sebeple mahallenin tamamen ortadan kalktığı anlaşılmaktadır. (Konyalı,1964, 258)

Meşhur tarihî Dede Bahçesi'nin, Binarî Mahallesi hudutları içerisinde yer aldığı anlaşılmaktadır. Dede Bahçesi ve çevresinde zaman zaman yapılan değişikliklerle tarihî dokuya büyük zarar verilmiştir. Bölgede mevcut tarihî külliyeden sadece Tacülvezir Türbesi günümüze intikal edebilmiştir. Bölgede son bir değişiklik de, 2009 yılı sonlarında yapılmıştır.

Batıya, İhsaniye Mahallesi'ne doğru uzanan mahallenin girişinde, Alâeddin Tepesi'nin hemen karşısında eskiden Haceği Mescidi adıyla anılan bir mescit bulunmakta idi. Mescidin tarihi bir hayli eskidir. Hacegî, Hz. Mevlâna'nın babası Sultanü'l-Ulema Baha Veled'in müritlerindendir. Mescidin onun adına veya onun tarafından inşa edildiği tahmin edilmekte ve mescidin inşa tarihi bilinmemektedir. Konyalı mescidin eskiden kubbeli, kargır bir yapı olabileceği ihtimalinden bahseder. Mescidin önünde küçük bir de haziresi vardır. Mescit, Binari Mescidi olarak da anılmıştır. (Konyalı, 1964, 362) Mescit ve hazire, Fuar alanı yapılırken 1950'li yılların başında yıkılmış, hazire de o zamanlar kaldırılmıştır. Şimdi mescidin, yeni açılan yolun altında kaldığını tahmin ediyoruz. Bu mescidin adından dolayı mahalle bir ara, Haceği Mahallesi olarak da anılmıştır.

Kadıasker Abdülkadir Efendi'nin Konya'da yaptırmış olduğu beş çeşmeden birisi yine bu mahallenin girişinde, mescidin karşısındadır. Çeşme, Kadı Çeşmesi olarak anılmaktadır. (Konyalı,1964. 362; KŞS.45/36-2)

992/1584 yılı Konya Tahrir Defteri'nde mahallenin mükellef sayısı 73'dür. 1264/1848 yılı Temettü defterinde beş gurup olarak tespit edilen mükellef sayısı, 31'dir. Birinci sınıf vergi mükellefinin ödeyeceği vergi miktarı ise 80 kuruştur. Önceki duruma göre mükellef sayı-

sında önemli bir düşüş görülmektedir. (KŞS. 48/141)

Yukarıda da ifade edildiği gibi, muhtelif yıllarda yapılan değişikliklerle tarihî doku tamamen yok edilmiştir.

10. Biremonî (Biromûnî), Tayi Mahallesi

Giriş bölümünde de ifade ettiğimiz şekilde Selçuklu ve Osmanlı şehirlerinde mahallelerin çoğu cami, mescit gibi yapıların çevresinde oluşmuştur. İşte Devlet Hatun Mescidi çevresindeki mahalle de bir zamanlar Biremonî, diğer adıyla Tayi mahallesi adıyla anılmıştır.

Devlet Hatun Mescidi, Alâeddin Tepesi'nin doğusunda Mihmandar Mahallesi'nde Kınacı Sokağı'nın solunda, şimdiki Hatuniye sokağı üzerinde yer almaktadır. Konyalı başka bir münasebetle de, "Bugünkü Şems'i Tebrizi Zaviyesi'nin bulunduğu mahallenin eski adı 'Biremunî' diğer adı ile 'Karatayi Mahallesi' idi" notunu düşer. Bu duruma göre mahallenin üçüncü bir adının da "Karatayî Mahallesi" olduğu gibi, sınırlarının da Şems-i Tebrizi Zaviyesi'ne kadar uzandığı anlaşılıyor. (Konyalı, 1964, 944)

Konyalı, bazı rivayetleri naklettikten sonra şu hususu vurgular: "Kati olan şudur ki, Devlet Hatun; Bedreddin Biremonî'nin kardeşidir. Babaları da Danişment Oğullarından Muzafferiddin Mahmut'dur. Devlet Hatun, 627 H. 1230 M. yılından evvel öldüğü için kardeşi belki de bir zelzeleden yıkılmış olan mescidi tamir ettirmiş ve üstüne kendi ismini kazdırmıştır."

Bireman, Malatya'nın Kâhta kazasına bağlı bir köydür. Burası, Danişmend Oğullarından bir kolun baş şehri ve idare merkezi idi. Bedreddin Mahmut orada doğmuş veyahut orada bir vazife almış olmasından dolayı oraya nispetle Biremonî unvanıyla anılmış olabilir.

Mescidin avlusunda minarenin yanında açıkta bulunan kabrin Devlet Hatun'a ait olduğu rivayet edilir. Mescidin yanındaki toprak damlı medrese zamanla yıkılmış yeri bahçe haline gelmiştir. (Konyalı,1964, 385)

Devlet Hatun'un Saiteli'nde yaptırmış olduğu handan dolayı buranın adını Kadınhanı'na çevirmiştir.

Muhtelif sebeplerle, 1070/1660, 1118/1706, 1126/1714 yılı Şeriye Sicillerinde pek çok kere mahallenin adı geçmektedir. (KŞS. 10/49-1, 42/14, 45/93-4) 8 Şaban 1126/19 Ağustos 1714 tarihli kayıt, Devlet Hatun Mescidi'nin tamir keşfi ile ilgilidir.(KŞS: 10/51-2)

Kanunî dönemine ait bir resmi belgede hane ve vergi mükellefi sayısının 4 olarak tespit edilmesi mahallenin küçük bir mahalle olduğunu göstermektedir. Buna rağmen Şeriye sicillerindeki kayıtlardan, mahallenin uzun zamanlar adını koruduğu görülmektedir.

1909 yılına kadar mihmandar mahallesi içerisinde bulunan Bremonî Mescidi ve Mahallesi son değişiklikle Şems Mahallesi'ne dahil dilmiştir. Mahallede eski tarihi doku korunamamıştır.

11. Gebran Mahallesi

Yavuz Sultan Selim zamanında, 924 H. 1518 M. yılından itibaren, Kanunî Dönemi Konya Tahrir Defterlerinde adı geçen tarihî mahallelerden birisi de Gebran Mahallesi'dir. Mahallenin 1584 tarihli Tahrir Defterinde mükellef sayısı 16'dır. Kanunî dönemine ait tarihsiz bir İl Yazıcı defterine göre de Mahalle-i Gebran, 23 nefer ve 22 haneden ibarettir.(Konyalı,1964, 251, 255, 262)

Konyalı, "Konya Mahalleleri" bahsinin sonunda Gebran kelimesi ile ilgili olarak şu bilgileri verir

"Kanunî Sultan Süleyman zamanında Konya'da 89 mahalle vardı. Bunların 88'i Müslüman yalnız biri "Gebr" denilen gayri Müslim Hıristiyan mahallesi idi."

"İstanbul Başvekâlet Arşivi'nde 415 noda kayıtlı çok eski bir Konya İl Yazıcı defterinde

Konya Mahalleleri sayılırken Cebran denilen Hıristiyan mahallesindeki nüfus babalarının adları ile beraber yazılmış. Bu mahalle; sonradan Ermeni Mahallesi de denilen Sultan Alâeddin Köşkünün Akıncılar Kapısı'nın önündeki mahalledir. Burada oturanların Sultan Birinci Alâeddin'in Ermenistan'dan getirilip de azat ettiği Hıristiyan Oğuz Türkleri olduğunu kitabın başka yerlerinde tekrarladık..... Gördüğümüz bu deftere göre Gebran Mahallesi sakinlerinin hemen hepsi Türk ve İslâm ismi taşımaktadırlar."(Konyalı,1964, 263)

Konyalı'nın vermiş olduğu bu bilgiye göre Akıncılar Kapısı önündeki Hıristiyan mahallesinin adı "Gebran Mahallesi"dir. Verilen listede mahalle sayısı 88 iken, Konyalı bu sayıyı yekûn bölümünde 89'a çıkarıyor. Mahalle-i Gebran karşısında da, "cemaati ayrıca bir mahalle sayılmıştır" notunu düşer.

Kanaatimize göre Konya'da Gebran Mahallesi diye bir mahalle mevcut değildir. "Gebran" olsa olsa bir mahallenin değil, bir dini cemaatin adı olarak kullanılmıştır. "Gebr" kelimesinin sözlük anlamı, ateşperest, Mecusî

yani ateşe tapan demektir. "Gebran" bu kelimenin çoğuludur. (Şemseddin Sami, 1989,1142) Tahminimize göre bu kelime "Gayrimüslim" anlamında kullanılmıştır. Eskiden beri Ermenilerin Konya'da oturduğu mahallenin adı Çiftemerdiven, Rumların oturduğu mahallenin adı da Gazialemşah mahallesidir. Çiftemerdiven veya Akıncı mahallesinin diğer bir adının, "Gebran" olamayacağı kanaatindeyiz.

Öteden beri resmi kayıtlarda mahalleler bir de olsa, aynı mahallede mevcut Müslüman cemaatle Hıristiyan cemaat ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Eğer eskiden beri Konya'da bir, "Mahalle-i Gebran" olmuş olsa idi, bu güne kadar Konya Şeriye Sicillerinde mutlak surette böyle bir mahalle adına rastlamamız gerekirdi. Netice olarak "Gebran" bir mahalle adı değil, bir dini cemaate karşı kullanılan bir tabirdir.. Düşülen not da bunu ifade ediyor. Bu sebeple kelimenin anlamı da dikkate alındığında, "Gebran" kelimesinin gayrimüslim karşılığı olarak kullanıldığı kabul edilebilir. Nitekim 148 numaralı Temettü defterinde bazı cemaat atları, mahalle adı gibi verilmiştir. (KŞS: 148/37, 64, 78)

Netice olarak bugüne kadar hiç ele alınmayan bu konunun araştırılmasında fayda mülahaza ediyoruz.

12. Hacı Emir (Ulvî Sultan) Mahallesi

Hacı Emir Mahallesi, Hükümet Binası ile yıkılan Ulvî Sulan Mescit ve Türbesi çevresinde yer alıyordu. Kuzeyinde Şerafettin Camii ve Şems Mahallesi, batısında İplikçi Camii ve Medresesi, güneyinde Şükran ve Kalecik Mahalleleri bulunuyordu. Hacı Hasan Camii mahallenin tarihine göre daha sonra yapıldı.

Mahalle'nin adı resmi kayıtlarda Hacı Emir ve Ulvî Sultan Mahallesi olarak geçmektedir. Mahallenin mescidi Ulvî Sultan Mescidi'dir. Ulvî Sultan mescidi ve Türbesi yol açma bahanesiyle 1924 yılında belediye tarafından yıktırıldı ve türbenin cenazeliği toprak altında kaldı.

Selçuklu emirlerinden Celaleddin Müstevfi tarafından yaptırılan ve eski Pazar Hamamı da denilen Tarihî Müstevfi Hamamı yine başka bir hamam da bu çevrede bulunuyordu. (Konyalı, 1964, 1067)

Mahallenin, 1091/1681 yılı Şeriye Sicilinde çeşitli sebeplerle adı geçmektedir. (KŞS. 25/232)

Aslında küçük bir mahalle olan Hacı Emir Mahallesi, Kanunî Dönemi'nde 6 hane ve 14 vergi mükellefinden ibarettir. 1264/1848 yılı Temettü defterinde adı Ulvî Sultan Mahallesi olarak geçen Hacı Emir Mahallesi'nin, üç guruba ayrılan vergi mükellef sayısı, 8'e düşmüştür. (KŞS. 48/145)

Mahalle, 19. yüzyıl sonlarına doğru, Konya Hükümet binasının yapılması ve meydan açılması için bölgede mevcut evlerin tamamen istimlâk edilerek yıkılması sonunda tarihe karıştı. Bundan 30-40 yıl önce hükümet binası ile park arasında bir petrol istasyonu bulunuyordu. Son değişiklikle yol ve petrol istasyonu da kaldırılarak alan tamamen trafiğe kapatılmış oldu.

Sekiz asır ayıkta kalan Ulvî Sultan Mescit ve Türbesinin yıkılması büyük bir tarihî kayıp olmuştur.

13. İç Kale Mahallesi

Konya ilk defa, sonradan Alâeddin tepesi adı ile anılan höyük üzerinde teşekkül etmeye başlamış ve zamanla ovaya yayılmış, uğradığı birçok değişikliklerden sonra günümüzdeki durumunu almıştır. Sur içinde teşekkül eden bu mahalle asırlarca İç Kal'a (İç Kale) Mahallesi olarak anılmıştır. Bu sebeple İç Kale Mahallesi aynı zamanda Konya'nın da en eski mahallelerinden birisidir.

Muhtelif tarihlerde tepede yapılan kazılarda Osmanlı, Selçuklu, Bizans, Roma ve daha eski dönemlere ait kalıntılara rastlanmıştır.

Oval biçimindeki tepe doğu-batı istikametinde yaklaşık 350, kuzey-güney istikametinde 450 metre civarındadır. Yüksekliği ise 20 metre kadardır.

Alâeddin Tepesi, bir İç Kale (İç Sur) ile muhafaza altına alınmıştır. Bunun hemen dibinde geniş bir hendek, suru takip eder.

Bütün eski kayıt ve rivayetlere göre bu İç Sur ve İçkale Mahallesi Roma ve Bizans dönemlerinde de vardır. Sur Selçuklu döneminde II. Kılıç Arslan tarafından 569/1173 yılında tamir ettirilmiştir. Son olarak depremlerden zarar gören surlar, I. Alâeddin Keykubat tarafından 1221 yılında dış surlar yapılırken bu surlar da yeniden tamir edilmiştir.

Bu İç Kale (Sur), kuzeyde Alâeddin Köşkü'nün önünden İnce Minareli Medrese dışta, hemen hendeğin kenarında kalmak üzere güneyde biraz genişleyerek, Tahir Paşa Camii'nin kuzeydoğusundan, Mimar Muzaffer Caddesi'ne ulaşıyordu. Orada, Terziler İşhanı'ndan doğuya doğru kıvrılarak, Kadı Mürsel Camii dışta kalmak üzere, şimdiki Rampalı Çarşı'nın bulunduğu yerden, Gazi İlkokulu'nun önün-

den, eski Hüma Oteli (Şimdi dershane) nin bulunduğu yerde, Sultan Kapısı'na ulaşıyordu. Bu sınır aynı zamanda İç Kale Mahallesi'nin de sınırlarını teşkil ediyordu.

Konya Şer'iye Sicillerinde muhtelif sebeplerle İç Kale (İç Kal'a) ve Eflâtun Mahallesi adları sıkça geçmektedir. Tepede Eflâtun Mescidi çevresi, Eflâtun Mahallesi adı ile de anılmıştır. (KŞS:10/13; 10/147-1; 10/15-; 45/33-2)

1584 yılı Konya Tahriri'nde İç Kale Mahallesi'nde vergi mükellefleri sayısı seksen yedidir. Konya mahalleleri arasında mükellef sayısı bakımından en yüksek rakam budur. (Muşmul, 2001, 74)

İç Kale'de, Eflâtun Mahallesi gibi bazı mahalle isimlerinin zamanla ya değişikliğe uğradığı veya tamamen unutulduğu tahmin edilmektedir. Mesela Alâeddin Camii Eski adıyla Cami-i Atik çevresindeki mahallenin adı da, "Tahtî" mahallesidir. (Konyalı,1964, 831) İç Kale'nin meydanının bulunduğu bir mahallenin adı da, "Meydanî Mahallesi" olarak anılmaktadır. (Konyalı,1964, 836)

1071/ 1660 tarihli Konya Şeriye Sicili'nde zimmiler arasında görülen bir ev yeri takası muamelesinden anlaşıldığı üzere Eflâtun Mahallesi, Eflâtun Mescidi'nden bugünkü Ordu Evin'in bulunduğu yerdeki kilise sokağına kadar uzanıyordu.(10/176-1)

Ayrıca resimlerde de görüldüğü şekilde güney doğu tarafında bulunan Kürkçü Mahallesi, tepenin yanına kadar uzanır. Mahalle üzerinde ayrıca durulacaktır. Osmanlı'nın son dönemlerine doğru tepe, üzerindeki evlerin istimlâkleri ile çıplak hale getirilirken, meskenler daha çok eteklerde yoğunlaşmıştır.

Köşkün güneyinde ve tepede Alâeddin Camii, onun güneyinde ve en tepede Eflâtun Mescidi, en güneye doğru birer Rum ve Ermeni kilisesi ile daha aşağıda yine bir Rum kilisesi daha yer alır. Bu mahallede gayr-i Müslimlerle birlikte Müslümanlar da bulunmakta idi. Müslümanlar belgelerde "İç Kale parakende-i Mülüman" olarak zikredilmiştir.

. Tuncer Baykara'ya göre, tepenin ortasında İç Kale'yi doğu-batı istikametinde tepeyi bölen bir duvar bulunma ihtimali vardır. Güvenlik sebebi ile güneyde, bir Rum mahallesi olan Gazialemşah Mahallesine açılan kapı kapalı olup, Rum cemaat da Türklerle birlikte kuzeydeki Sultan Kapısı'nı kullanıyordu. (Baykara, 1998, 30-31, 33)

Muhtelif iç surlar dikkate alındığında, Konya İç Suru'nda da bunlardan başka iki kapının daha bulunması gerektiği düşünülebilir. Nitekim araştırmalarda doğuya açılan bir kapı tespit edilmiştir. Sultan Kapısı adı verilen kapı, Selçuklu Sarayı'nın bulunduğu yerdedir. Eski Hüma Oteli'nin alt katında muhafaza edilen kalıntılar bunu doğrulamaktadır.

Konyalı'nın, ifadesine göre, İç Kale zaman zaman yıktırılmış ve yeniden yaptırılmıştır. Bütün yerli ve yabancı gezginlere göre İş Sur, Dış Sur'dan önce yıkılmış, Konya'da pek çok ev ve resmi bina bu surdan alınan taş ve ahşap malzemelerle inşa edilmiştir. (Konyalı,1964, 125,130)

Alâeddin Bulvarı açılmadan önce, Tepesi'nin hemen kenarında 7-8 metrelik bir yol, çepeçevre tepeyi dolaşır. Bu yol kadastro krokilerinde açıkça görülmektedir. Alâeddin Bulvarı, bu yolun genişletilmesiyle bugünkü halini almıştır.

A. İçkale Mahallesinde Bulunan Tarihî Binalar:

1. Efâtun mescidi (Saat Kulesi)

Aslında bir Bizans dönemi Kilisesi olan Eflatun Mescidi, Konya'nın fethinden hemen sonra mescide çevrilmiştir. Eflatun Mescidi, Alâeddin Camii'nin güneyinde ve en hâkim tepede, şimdiki havuzun doğusunda bulunuyordu. Eflâtun Mescidi, Alâeddin Camii yapılıncaya kadar, Selçuklular tarafından cuma mescidi olarak kullanılmıştır. Mescidin kubbe kısmı, 1872 yılında, Abdülaziz Han döneminde tadil edilerek ahşaptan bir kule üzerine bir çalar saat konulmuştur.(Konyalı, 1964, 353) Eflâtun Kilisesi, bazı eski kayıtlarda "Kabr-i Eflâtun", "Rasatgâh-ı Eflâtun" olarak da geçmiştir.(Atçeken, 2003, 4)

Eflâtun mescidi, 1921 yılında yıkılmıştır.

2. Alâeddin Camii

Konya'nın en büyük ve en eski camilerinden birisi olan Alâeddin Camii'nin yapımına Sultan Rukneddin Mesut I. zamanında başlanmış, Kılıcarslan II. ve İzzeddin Keykavüs dönemlerinde devam edilmiş, inşaat 1221 yılında Sultan Alâeddin Keykubat I. tarafından tamamlanmıştır. Caminin oturduğu alan, tapu kayıtlarına göre, 4018 metre karedir. Alâeddin Camii Konya'da Selçuklu Dönemi'nin en muhteşem eserlerinden biridir. Cami, Alâeddin Keykubat tarafından genişletilip yeniden ele alınmasına kadar, Cami-i Atik adıyla anılmış, ayrıca. Mescid- Sultanî de denilmiştir. (Konyalı, 1964 824,831) Cami, günümüze kadar pek çok tamir görmüştür.

Caminin, 1155 Miladi yılında abanoz ağacından imâl edilen minberi, Selçuklu Dönemi ahşap işçiliğinin en başarılı örneklerinden birisi olarak kabul edilir.

Konyalı, Alâeddin Camii civarında Taht Mahallesi'nde bugün yeri bilinmeyen bir Şarabî Hacı İsa İbn-i Mahmut mescidinden bahseder. (Konyalı, 831)

3. Selçuklu Sultanları Türbesi

Caminin kuzeyinde yer alan Selçuklu türbeleri tipindeki türbe, II. Kılıcarslan tarafından yaptırılmıştır. Mimarı Abdülgafur oğlu Yusuf'tur.

Türbe içinde çinilerle süslü sekiz sanduka vardır. türbede, Sultan Mesut I. Kılıçarslan Rukneddin Süleyman II., Gıyaseddin Keyhüsrev, I., Alâeddin Keykubat I., Gıyaseddin Keyhüsrev II., Kılıçarslan IV ve Gıyaseddin Keyhüsrev III'ün sandukaları bulunmaktadır. Türbede bunlardan başka, Selçuklu sultanlarının da metfun bulunduğu rivayet edilir.(Önder, 95)

Önceleri sultanların cesetleri mumyalı iken, bir ihanet sonucu, mumyalar bozulmuş, son restorasyon çalışması sırasında ise maalesef sultanların kemikleri biri birine karıştırılmıştır. Caminin avlusunda ikinci bir türbe daha vardır.

Caminin kuzeyinde Selçuklu ve daha sonraki dönemin önemli şahsiyetlerinin kabirlerinin ve kabir taşlarının bulunduğu hazire de, 1927 yılında belediye tarafından alınan bir kararla kaldırılmıştır. Bazı tanınmış Konya müftüleri burada metfundu. Kaldırılan tarihî kabir taşlarının nerelerde kullanıldığı bilinmemektedir. Sekiz asırlık tarih işte böyle yok edildi. (Uz, 2004)

4. Alâeddin Köşkü

Tepenin kapıya yakın kuzey eteklerinde Selçuklu köşkü ve Alâeddin Köşkü olarak anılan köşk, Sultan Kılıçarslan II.(1156-1192) döneminde 10x10 ebadında kare bir plan üzerine iki katlı olarak inşa edilmiştir. Zamanla depremlerin de tesiriyle harap olan köşk, Konya Surları inşa edilirken I.Alâeddin Keykubat tarafından onarılıp genişletilmiştir. Köşk bundan sonra Alâeddin Köşkü olarak anılmıştır.

20. yy. başlarında resimde görüldüğü şekilde iki katlı olan köşk, köşkün duvarları altında yapılan kazılar yüzünden üst katı tamamen çökmüştür. Sade bir duvar parçasından ibaret saray kalıntısı halen bir beton şemsiye ile korunmaktadır.

5. Su Deposu

Tepede mevcut, fakat günümüzde kullanılmayan su deposu da, 1320 H. 1902 M. yılında Vali Ferit Paşa zamanında, Konya'ya Çayırbağı suyu getirildiğinde yaptırılmıştır. Kitabesi Abdülhamit Han'ın adını taşır. Deponun alt tarafında bulunan iki çeşmenin kitabesi, Latin harflerine geçildikten sonra, Konya'da pek çok kitabe arasında, bu çeşmelerin kitabeleri de kazınmıştır.(Konyalı, 1964, 991)

6. Kiliseler

Tespitlerimize göre, İçkale Mahallesi içerisinde günümüze kadar gelemeyen bazı kiliseler bulunmaktadır. Bunlardan birisi, eski Ordu Evi binasının (Ordu Kütüphanesi) yerinde bulunan Rum Kilisesidir. Ordu Kütüphanesi daha önce yıkılan bu kilise arsası üzerine, iki parsel birleştirilerek inşa edilmiştir. Konyalı'nın bir yabancı yazardan yaptığı nakle göre de, Selçuklu Köşkü'nün sol tarafında, Kayseri mimarı tarz-ı kadiminde yapılmış mahrutî damlı bir küçük kilise vardır. Tepenin güney sath-ı mailinde biri birine bitişik birer Rum ve Ermeni kilisesi ile mezarlıkları bulunmaktadır. Yine İçkale Mahallesi içerisinde, diğer bir kilise de Alâeddin Tepesi'nin tam karşısında, Mimar Muzaffer caddesi ile Alâeddin Bulvarı arasındaki köşededir. Kilisenin arka ve batı tarafı tamamen kabristandır. Kilise, bulvar açılması sırasında tamamen Alâeddin Bulvarı altında kalırken, kabristan üzerine binalar inşa edilmiştir.

Yine Konyalı'nın anlatımına göre, tepenin güneyindeki bu Rum ve Ermeni kiliseleri Eflâtun Mescidi (Saat Kulesi) yıkılırken yıkılmış, hatta bu kiliseler yıkılırken bir belediye görevlisi de hayatını kaybetmiştir.(Konyalı,1964, 1078)

7. Halkevi ve Belediye Sineması Binaları

1950'li yıllarda ayakta olan bu binalar, Rumlardan intikal eden Rum Tatbikat Mektebi ile tatbikat binası olarak kullanılan tiyatro binalarıdır. 20.yüzyıl başında yapılan binalar eski Kilise Sokağı üzerinde, Orduevi binasının hemen güneyindedir. Sonradan Rum Mektebi Halkevi, Tiyatro binası da Belediye Sineması olarak kullanılmıştır.

Her iki bina da belediyenin mülkiyetindedir. Rum Tatbikat Mektebi, 1933 yılında, Cumhuriyet Fırkası Genel Merkezi'nin talebi üzerine, 500 lira bedelle Cumhuriyet Fırkasına verilmiş ve bu bina sonradan, Konya Halkevi kapanıncaya kadar Halkevi Binası olarak kullanılmış, daha sonra yıkılmıştır. Rum Tiyatro

Binası ise 1960 yılında yanıncaya kadar, Belediye Sinema binası olarak kullanılmıştır.

Alâeddin Tepesi'nin, tamamen binalardan arındırılıp, çıplak hale getirildiği bir dönemde tepeye, bir Rum Mektebi ile bir tiyatro binasının yapılmasına müsaade edilmesi dikkat çekicidir.

8. Orduevi Binası

İlk Orduevi binası, 1927 yılında Maliye Hazinesine ait Kilise Sokağı üzerinde, eski bir kilise arsası üzerine, 5. Kolordu adına 9 oda, 1 salon, 2. koridor, 1 bodrum ve avluyu havi olarak Fahrettin Paşa tarafından Askeri Kütüphane olarak inşa edilmiştir. Bina, 9. ve 10. parseller birleştirilerek 11 parsel numarasıyla 25.5.1932 tarihinde hazine adına kütüphane binası olarak kaydedilmiştir. Daha sonra yıkılıncaya kadar bu bina, Orduevi olarak kullanılmıştır.

Kütüphane olarak yapılan bina, 1960 yılında Cemal Tural Paşa zamanında yıkılarak yerine bugünkü Orduevi binası inşa edilmiştir.

9. Alâeddin Keykubat Düğün Salonu

İlkin, 1954 yılında Belediye tarafından Alâeddin Gazinosu olarak inşa edilen bina, Sıtkı Bilgin'in belediye başkanlığı döneminde (1958–1960), Amerika'nın Kaliforniya eyaletinin Torarance şehri ile Konya'nın kardeş şehir olmasının hatırasına ismi, Torrance Gazinosu olarak değiştirildi. (Konya Ansiklopedisi) Bina, yapılan pek çok tadilatla günümüzde Alâeddin Keykubat Düğün ve Konferans Salonu olarak kullanılmaktadır.

Tepenin doğu yamacında, Alâeddin Caddesi'nin tam karşısında Cumhuriyet döneminde yaptırılan bir de Hava Şehitleri Abidesi yer almaktadır.

Netice olarak, pek çok kadim medeniyeti bağrında barındıran tepe korunamadığı gibi, büyük boyutlarda tarihî doku da tahrip edildi. Yetmiş-seksen yıl içerisinde tepe şekilden şekle sokuldu. Yapılan ihanetlerle dünyada bir eşi daha bulunmayan Selçuklu Köşkü'nün yıkılması hızlandırıldı. Bir tarafta tepeyi meskenlerden kurtarırken, diğer tarafta onların yerine beton binalar dikildi.

B. İç kale Mahallenin ortadan kalkması

Alâeddin Tepesi, 19. yüzyılın sonlarına doğru süratle meskenlerden arındırılması sebebiyle 1926–1927 yılında yapılan kadastro çalışmalarında tepede Orduevi, Halkevi, bir fırın ve tepenin kuzey batısında bir mesken dışında başka bina tespiti yapılamadığı görülmektedir. Resimlerde gözüken Elektrik fabrikası da, tepenin hemen kenarında yer almaktadır.

1313/1897 yılında Konya'ya gezmek için gelen ve Meram'da kardeşinin yanında iki ay kalan tarihçi Ahmet Tevhit Bey, arkadaşı Osman Ferit Sağlam'a gönderdiği mektuplarda o döneme ait çok kıymetli bilgiler verir. Mektupların birisinde ifade ettiği gibi Alâeddin Tepesi'nde köşk harabesi, Alâeddin Camii, Saat Kulesi ile biri birine muttasıl Ermeni ve Rum kiliselerinden başka tepede bina yoktur. Tepe, arsa-i haliyeden ibarettir. Demek ki tepede evler 1897 yılından önce yıktırılmıştır. 1897 yılında Rum Mektebi ile Tiyatro Tatbikat binası da henüz yapılmamıştır. Yine Ahmet Tevhit Bey'in anlattığına göre "...Tepenin etrafı vaktiyle surlar ve hendekle muhattır (çevrilidir). Sur harap olmuş ve hendek hayli dolmuştur... Biraz ileriye doğru gittim Kalenin bakiyesinden bir kapı yeri gördüm. Yıkıyorlardı. İsmini sordum, Zindankale, dediler" (Ünver, 1968, 204, 208) Verilen bu bilgiler son derece önemlidir.

Ahmet Tevhit Bey'in ifadesine göre, demek ki Zindankale 1897 yılı Temmuz-Ağustos aylarında yıktırılmaya başlanmıştır. Ondan sonraki elli yıl içerisinde de kalenin içi, şehrin çöpleri ile doldurulmaya çalışıldı. Zindankale'nin bir duvarı, 2009 yılında katlı otopark için yapılan hafriyat sırasında ortaya çıkarıldı. İçkale mahallesinde son bir asır içerisinde büyük değişiklikler olmuş, tepe binalardan arındırıldıktan ve etrafındaki yollar genişletildikten sonra mahalle tamamen tarihe karışmıştır.

14. İmaret (Sencarî) Mahallesi

Karamanoğlu İbrahim Bey'in Bugünkü Meram Milli Eğitim Müdürlüğünün ve Öğretmen Evi'nin bulunduğu yerde kurduğu imaret dolayısıyla imaretin çevresinde kurulan mahalle, uzun süre İmaret Mahallesi adıyla anılmıştır. İmaretin yanında, bir medrese, Un Kapanı veya Kapan Hanı adıyla anılan bir han ve medreseye ait kısa minareli bir de mescit bulunuyordu. İmaretin bir bölümü, Nalıncı Medresesi vakıf arsası üzerine kurulmuştu. (Konyalı,1964, 885)

Mahallenin güneyinde bu külliye, batısında Akıncı, doğusunda ve kuzey doğusunda Çiftemerdiven mahalleleri bulunuyordu. Sonradan bu mahalle Mihmandar Mahallesi olarak adlandırıldı. Konya Şeriye Sicillerindeki muhtelif muamelelerden bu mahallede oturanların genellikle Hıristiyan (Ermeni) olduğu anlaşılmaktadır. (KŞS, 47/7-2; 47/121-5,;47/143-5 47/182-2)

İmaret ve külliyenin kuzeyden doğuya doğru uzanan sokağın şimdiki adı, Babalık Sokağı'dır. Eskiden Osmanlı'nın son dönemlerinde bu sokağın adı, Baltacıoğlu Sokak olup, yine külliyenin batısından bugünkü Meram Milli Eğitim Müdürlüğü önünden başlayıp, Kadı Mürsel camiine kadar uzanan sakağın adı da, Tahtıkale Sokaktır. Mahallenin diğer meşhur bir sokağı da Kınacı Sokağı'dır. Mahallenin küçük bir mahalle olduğu dikkate alındığında, belki bu sokak mahallenin sınırında idi. Bu sokakta bulunun mescidin ne zaman ve kim tarafından yaptırıldığı kesin olarak belli değildir. Mescit şimdi cadde üzerinde ve Kınacı Sokağı'nın köşesinde kalmıştır.

Hz. Mevlâna'nın Şems'le buluştuğu "Meracelbahreyn" denilen yer de bu külliyenin güneydoğusunda, bugünkü Selçuk Oteli'nin karşısındaki kaldırımın sağ tarafındadır. Şems'in kaldığı rivayet edilen meşhur Şekerciler Hanı denilen hanın da, bu çevrede bir yerde olması gerekir.

İmaret Mahallesi, yine bu çevrede bulunan Sencarî Mescidi dolayısıyla Sencarî Mahallesi olarak da anılmıştır.

Mahallenin Yavuz Selim dönemi resmi kayıtlarında adı geçtiği gibi, Kanunî Dönemi resmî kayıtlarında İmaret (Sincarî) Mahallesi'nin 16 hane ve 22 nefer den ibaret olduğu kayıtlıdır. Aynı mahallenin, 932/1584 yılı Konya Tahrir Defterlerinde mükellef sayısının 16'ya düştüğü görülür.

Günümüzde İmaret, Mihmandar ve Çiftemerdiven mahalleleri tamamıyla Şems Mahallesi ile birleştirildiğinden bütün bu mahalleler tarihe karışmıştır.

15. Kürkçü Mahallesi

Kürkçü Mahallesi Selçuklu döneminden günümüze intikal eden tarihî mahallerden birisidir. İplikçi Camii'nin çevresi Selçuklu Dönemi'nde bir çarşı, bir pazaryeridir. İplikçi Camii, çevresindeki iplikçi çarşısından dolayı bu adla anılmıştır. Yine bu bölgede yer alan Müstevfî Hamamı'nın bir adı da, Eski Pazar Hamamı'dır. (Konyalı, 1964, 1067) Pazarın batıya doğru uzantısında da bir Kürkçüler çarşısı bulunmaktadır. Bundan dolayı da bu bölge sonradan Kürkçü Mahallesi olarak anıla gelmiştir.

2009 yılında yapılan değişiklikten önce mahallenin sınırları kuzeyde Mevlâna Caddesi, batıda Alâeddin Bulvarı, güneyde Kalecik ve Şükran mahalleleri, güneybatıda ise Gazialemşah mahalleleri ile çevrilidir.

Mahallenin son bir buçuk asır içerisinde Konya'da farklı imar uygulamaları dolayısıyla müteaddit defalar sınırlarında değişiklikler olmuştur. Alâeddin Tepesi çevresindeki İç Sur kaldırılmadan önce mahallenin batı sınırı, İç Surlara kadardır. Surla mahalle arısında Gazi Okulu'nun önünden Kadı Mürsel Camii'ne kadar uzanan ve Tahtıkale adı verilen bir sokak vardır. O zamanlar Mevlâna Caddesi henüz açılmadığından mahallenin kuzey batısı İbrahim Bey İmaret ve Medresesi ile sınırdır.

İç Sur tamamen kaldırıldıktan sonra mahallenin batı sınırı, Alâeddin Tepesi'ne kadar uzanır. En uçta ve tepenin hemen kenarında Elektrik fabrikası yer alır. Alâeddin Bulvarı'nın açılması, sonunda da sınırlar eski Belediye binası, yeni İş Bankası binası sınırlarına kadar geriler. Belediye önünde bugünlerde yeniden düzenlenen yerdeki evler de istimlâk edilerek meydana katılmıştır. Burada bulunan iki büyük parsel de Yusuf Şar'ın eşi Feride Hanım üzerine kayıtlıdır. O zamanlar Yusuf Şar'ın Konağı olarak bilinen eski Belediye binasının mülkiyeti de yine Feride Hanım üzerine kayıtlıydı. Bina sonradan Konya Belediyesi'ne intikal etmiştir. Nizamiye Medresesi tamamen ortadan kaldırılıp Mevlâna Caddesi'nin açılmasından sonra da mahallenin kuzey sınırı bu cadde olur. Caddenin daha önceki adı ise Vali Muammer Bey Caddesi'dir.

A. Kürkçü Mahallesi'nde Bulunan Medreseler

Kürkçü Mahallesi, Osmanlı dönemi medreselerinin yoğunlaştığı bir mahalledir. Eski Belediye, şimdiki İş Bankası binasından İplikçi Medresesi'ne kadar alanda 6-7 medrese bulunmaktadır. Bunlardan sadece İplikçi Medresesi Selçuklu Dönemi, diğerleri Osmanlı Dönemi medreseleridir

1. **İplikçi (Altunbâ) Medresesi**

Şemseddin Altunbâ- Altun Apa (İplikçi) Medresesi, Konya'da Kürkçü Mahallesi'nde İplikçi Camii'nin arkasındadır. Konyalı'ya göre medrese, II. Kılıçarslan Dönemi'nde 593/1196 yılından önce Selçuklu'nun önemli devlet adamı ve kumandanlarından Şemseddin Altunbâ tarafından yaptırıldığı kabul edilebilir. (Konyalı,1964, 822) Arabacı'ya göre de medresenin yapım tarihi, 1202'dir. (Arabacı,1998, 155)

İplikçi Medresesi Konya'da mevcut on bir darü'l hadisten birisidir. Konya'nın en eski medresesi olarak kabul edilir. Medrese 2404

metrekare arsa üzerine inşa edilmiştir. Mutasarrıfı İplikçi Vakfı'dır.

Rivayete göre, bugün İplikçi Camii'nin arkasında ayakta kalan oda, Hz. Mevlâna'nın babası Sultanü l Ulema Baha Veled'in Konya'ya geldiklerinde kaldıkları odadır. (Konyalı, 823)

Medresenin kurucusu Şemseddin Altunba, Sadedin Köpek tarafından, 635/1237 yıllarında şehit edilmiştir.(İbn-i Bibi, 192)

Kerpiç yapılı ve toprak damlı İplikçi Medresesi, Cumhuriyet döneminde medreselerin kapatılmasından sonra bakımsızlıktan yıkılarak yeri, arsa haline gelmiştir. Medresenin pek çok da vakfı vardır.

2. Nizamiye Medresesi

Bölgede bulunan Nizamiye Medresesi'nin yeri, Alâeddin Tepesi karşısında eski belediye, şimdiki İş Bankası binasının doğu girişindeki türbe ve türbenin kuzeyinde, Gazi İlkokulu Binası'nın bulunduğu yerdeki İbrahim Bey İmareti, Un Kapanı Hanı ve Medresesi'ne (Kazanlı Med resesi) kadar uzanan yerde idi. Konyalı medrese için, "Kubbeli, kargır muhteşem ve şark âleminde çok meşhur bir ilim yuvası idi." der. (Konyalı, 1964, 884)

Medrese II. Sultan Keyhüsrev zamanında, dönemin tanınmış emirlerinden, Emir Nizameddin Ebü'l Hasan Ali ibn-i İl-Almış bin İdris tarafından, 635 H. 1237 M yılında yaptırılmıştır. Emir Nureddin döneminde önemli hizmetlerde bulunmuş devlet adamlarından biridir.(Önder, 1971, 152; Konyalı, 1964, 884)

Medrese, Osmanlı Dönemi'nde de sadece Konya'nın değil, Anadolu'nun tanınmış medreselerinden birisidir. Selçuklu'dan Osmanlı'ya en meşhur müderrisler burada görev yapmıştır. Şakayık'ı Numaniye'de Osmanlı Dönemi'nin meşhur müderrisleri̇nden Ece Halife unvanıyla meşhur Yakub-ı Hemedânî'nin (ö. 929/1523) bu medresede müderrislik yaptığını zikredilir. Konyalı Ahizade Mehmet Efendi de bu medresenin müderrislerindendir. (Mecdi Efendi, . 460.) Konya Şer'iye Sicillerinde muhtelif sebeplerle sıkça adı geçer.

Konyalı, medresenin asıl adının Nizamiye Medresesi olduğunu uzun yıllar bu isimle anıldığını, fakat sonradan bu medresede müderrislik yapan bir zatın unvanı dolayısıyla medresenin sonradan Nalıncı Medresesi adıyla anıldığını zikreder. Verilen başka bir bilgiye göre de medrese, III. Murat zamanından beri Nalıncı Medresesi olarak anılmaktadır. (Atçeken, 1998, 239.)

20. yüzyıl başlarına kadar eğitim veren ve ayakta kalan medrese, ilgisizlik ve bakımsızlık yüzünden türbeden daha önce yıkılmıştır. (Uz, Akademik sayfalar, C.6, 2006, 65-66.)

1 Eylül 1889 tarihinde medresenin bulunduğu beş dershaneli binada Konya'da ilk idadi mektebi açılmış ve müdürlüğüne Hazım Bey getirilmiştir. (Önder, 1952, 60) Sınıf sayısının çoğalması sebebiyle İdadi, 1891 yılında eski Karma Orta Okulu'nun bulunduğu yerde yapılan kendi binasına taşınmıştır. Konya Valisi Muammer Bey, 1916 yılında medrese yerine, Dârü'l Muallimîn binasını, bir süre sonra da Rehber-i Hürriyet İptidaisi'ni yaptırır. Bu binanın daha sonra Milli Kütüphane olarak kullanıldığı Konya Muhasebi-i Hususiye Müdürlüğü ile Kadastro Müdürlüğü arasındaki 24.5.930 tarihli yazışmadan açıkça anlaşılmaktadır. Adı geçen yazıda, **"Aslen ilk mektep iken Milli Kütüphane ittihaz olunup beş sene evvelinde ebniyesi yıkıldığı anlaşıldığından arsa olarak yeniden kaydolunmuştur."** denilmektedir. Milli Kütüphane sonradan Hacı Hasan Camii'ne taşınmıştır.

Konya Evkaf Müdürlüğünden Tapu Kadostro Müdürlüğüne yazılan 5 Nisan 1928 tarihli yazı ilgi çekicidir. Ve yazıda şöyle denilmektedir:

"Nizamiye Medresesi namıyla maruf iken harap olarak arsasından kısm-ı azamı eyd-i ahara (diğer ellere) geçmiş yalnız Nalıncı namıyla mevcut bulunan türbe de hedm (yıkılarak) olunarak bir kısmı tarike kalb ve asarı ...."

1.10.930 tarihli Kadastro Riyaset-i Âlisine yazılan yazıda da:

"Nizamiye nam-ı diğer Nalıncı namıyla maruf medrese çok zaman evvel yola kalb edilmiş ve hatta fazla kalan bir kısım arsasına da evler yapılmak suretiyle şekl-i aslisi büsbütün değiştirilmiştir.

Yalnız bu medrese derununda bir kabri muhtevi bulunan mescit 1340 senesinden sonra yıkılarak yola kalb edilmiştir." denilmektedir.

Yapılan yazışmalardan anlaşılacağı üzere, bir ara Nizamiye medresesi arsası kapanın elinde kalmış ve üzerine pek çok bina inşa edilmiştir. Sonradan Mevlâna Caddesi açılırken bu binaların tamamı yıkılmıştır.

Nalıncı Baba Türbesi

Nizamiye Medresesi'nin güney bitişiğindeki, Nalıncı Baba Türbesi adıyla anılan yapı, kare planlı, taş ve tuğladan yapılmıştır. Türbe gövdesi üzerinde tuğla örgülü bir kubbesi vardır. Türbenin batı tarafında eserin mimarına ait, "Amele Keluk bin Abdullah" ibaresi yazılıdır. Kitabelerden türbe ve medresenin aynı mimar tarafından yapıldığı anlaşılmaktadır. Her iki yapı da Selçuklu mimari özelliklerini taşır. Kelük (Kölük), Selçuklu döneminin en tanınmış mimarlarından olup, pek çok tarihî esere imza atmıştır.Türbedeki sanduka, mavi ve siyah Selçuklu çinileriyle kaplıdır. (Mehmet Önder türbenin, 1928 yılında yıkıldığını zikreder.) Türbenin cenazeliği bugünkü İş Bankası'nın doğu girişi ile kısmen yol altında kalmıştır. Alâeddin Tepesi'nden çekilen resme dikkatlice bakılınca türbe ve cenazeliğin hangi bina altında kaldığı tahmin edilebilir. Türbe 118 metre kare ebadında olup, resmi yazışmalardan da anlaşılacağı üzere, son zamanlarda mescit olarak da kullanılmıştır. Birçok eserde türbenin yeri hatalı olarak gösterilmektedir. Türbe Meram ilçesi, 8 mahallede, 18 pafta, 262 ada ve 6 parsel'de kayıtlıdır.

Nalıncı Baba Türbesi, Mevlâna Caddesi açılırken bir kısmı kaldırımda ve yol kenarında kalmış. Belediye, Selçuklu asarından bu tarihî binayı yıkmaya cesaret edememiş. Duruma muttali olan Fahrettin Paşa, bir kısım asker ve belediye temizlik işçilerinden oluşturduğu guruba türbeyi bir gecede yıktırmış, duruma kimse ses çıkaramamıştır. Selçuk Es türbenin yıkılışını böyle anlatır. Türbenin yıkım tarihi 25 Ağustos 1927'dir. Daireler arası yazışmalardan da anlaşılacağı üzere bazı eserlerde türbenin yıkım yılının, 1928 olarak gösterilmesi yanlıştır. .(Arabacı, 1998, 192) Türbenin mimarının adını taşıyan tarihî mermer kapı ve işlemeli söveleri müzeye kaldırılmıştır. (Önder, Konya Bülteni, Ağustos 1998,10) Konya'da pek çok eser böyle bir gecede yok edilmiştir. Tarih müsebbiplerini asla affetmeyecektir.

3. Muhaddis/Muhaddiszade Medresesi

Muhaddis, diğer adıyla Muhaddiszade Medresesi bugünkü Tekel binasının bulunduğu yerde idi. Medresenin kuzey tarafı Alâeddin Caddesi'ne doğru uzanıyordu. Medresenin köşesinde de müderrisinin evi yer alıyordu.. Mevlâna Caddesi'nin açılması ile medresenin kuzey bölümü tamamen caddeye dahil edildi. Medrese, 814 metrekare arsa üzerine kurulmuş olup, on üç oda ve bir dershaneden ibaretti. Resmi kayıtlarda Medresenin mutasarrıfı Muhaddis vakfı görülmektedir.

Medrese tahminen, Muhaddis Ahmet Efendi tarafından, 1832-1839 yıllarında yaptırılmıştır. Ahmet Efendi'nin vefat tarihi 1839'dur.Medresenin bu yılda veya bu yıldan önce yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Sonradan medresenin ihyası ise 1290/1873 yılında Muhaddiszade Hasan Efendi tarafından gerçekleşmiştir. Muhaddiszade Hasan Efendi, Muhaddis Ahmet Efendi'nin torunu olması gerekir.(Arabacı,1998, 342)

Mehmet Önder Bey, medresenin kurucusu için, "Hadimli müftü Ahmet (Vefatı: 1832) tarafından yaptırılmıştır" (Önder, 1952, 45) derken, vefat tarihinden de anlaşılacağı üzere, Konya ve Hadim müftüsü Şehit Ahmet Efendi ile Muhaddis Ahmet Efendi biri birine karıştırılmıştır. 1832 yılı, Şehit Ahmet Efendi'nin vefat yılıdır. (Uz, 2004, 275)

4. Karahüyüklü/Tevfikiye Medresesi

Kürkçü Mahallesi'nde Muhaddiszade Medresesi'nin güneyinde, Asri cami'nin karşısındaki sokak üzerindedir. Eski İspa Pazarı dükkânları ile kısmen yol üzerinde idi. Üç tarafı yol ile çevrili olarak gösterilen medrese, on bir oda ve bir dershaneden ibaretti. Karahüyüklü Medresesi, bölgedeki en küçük medresedir. 448 metre kare üzerine kurulmuştur. Medresenin bir adı da Tevfikiye Medresesi'dir. 1928 yılında istimlâk edilerek yıkılmıştır. (Önder, 1952, 52) Şimdi medrese yerinde iş yerleri bulunmaktadır.

5. Abdürrahim Efendi/Zincirli Medrese

Medrese, Bugünkü Asri Cami (Tahtıkale Mescidi) denilen mescidin güneyinde. Eski Sipahi Pazarı Sokağı'nın köşesinde idi. Esseyyid El-Hac Abdürrahim İbnü'l Hac Hüseyin Efendi tarafından yaptırıldı (Önder 1952, 42).

Medrese on iki oda, bir dershane, bir kütüphane, bir mescit ve avludan ibaretti. Mescit, medresenin doğusunda olup, bugünkü otopark dâhilinde kalmıştır. Medrese, 2000 metre kare üzerine kuruldu deniliyorsa da, tapu kayıtlarına göre medresenin alanı, 1332 metrekaredir. Medrese sahasının bir kısmı yola terk edildiğinden kalan alan 1287 metre karedir. Medreseye bir çok da dükkân ve arazi vakfedilmiştir.

Medrese'nin resmi kayıtlarda, şeriye sicillerinde ve beratlarda adı, Abdürrahim Efendi Medresesi olarak geçerken, kapısında asılı zincirden dolayı halk arasında, Zincirli Medrese olarak da anılmıştır.

Medresenin yapım tarihi olarak, vakfiyesinin yazılış tarihi olan, 7 Ramazan 1124 H./ 8

Ekim 1712 M. tarihi kabul edilmektedir. (Arabacı, 1998, 431)

Abdürrahim Efendi'nin medresede kurduğu kütüphane o dönemde Konya'da mevcut beş kütüphaneden birisidir. Abdürrahim Efendi kütüphaneye 130'un üzerinde kitap vakfetmiştir. Ahmet Tevhit Bey de bu kütüphaneyi görmüş, "Zincirli Medrese'de kitapları gördüm. On beş ciltte Tefsir-i Kurtubî vardır. Diğer kitaplar ufak tefek şeyler olup adedi iki yüz otuzu bulur, zannederim." der. (Ünver, 1967, 213)

Medrese yıkıldıktan sonra bir süre yerinin bir bölümü, çorap fabrikası olarak kullanılmıştır.

6. Sadiye/Kafalı Medresesi

Medrese, 1865 yılında Konya müftüsü Mehmet Said Efendi (Uz, 2004, 281) tarafından yaptırıldı. İplikçi Camii vakfı üzerine yapılan bu medrese, geniş bir alan üzerinde, on yedi odalı ve bir dershaneli olarak kuruldu. (Önder, 1952, 50) Tapu kayıtlarına göre medresenin arsası 1132 metre karedir.

Bu medreseden, Saidiye-i Kebir/Saidiye/ Büyük Kafalı ve Saidiye-i Sagîr/Küçük Kafalı medreseleri olarak iki medreseden bahsedilir. Her ikisi de aynı aile tarafından, aynı mekan üzerine kurulmuş olmalıdır. Önemli olan bu mahallede yeri belirtilen Kafalı ve Saidiye Medresesi adında iki medresenin varlığıdır.

Geniş bir alana kurulan medresenin doğu-batı istikametindeki kuzey tarafının büyük bir bölümü, Mevlâna Caddesi açılırken caddeye katılmıştır. Halen mevcut olan kısım, Mevlâna Caddesi üzerinde iki-üç katlı iş yerleridir.

7. Yağmuroğlu (Mehmet Efendi) Medresesi

Medrese, bugünkü Ziraat Bankası'nın yerindedir. Şeyh Mehmet Efendi adında bir zat tarafından 1756 yılında yaptırılmıştır. Medrese 21 oda, bir dershane ve bir mescitten ibarettir. (Arabacı,1998, 401)

Medrese'nin yerinin, eski Kalecik Mahallesi ile Kürkçü Mahallesi"nin birleştiği yerde bulunması dolayısıyla medrese, bazı eserlerde Kalecik, bazı eserlerde de Kürkçü Mahallesi'nde gösterilmektedir. 1909 yılında her iki mahalle de Şükran Mahallesi ile birleştirilmiştir.

Medresenin çevresinde küçük bir de kabristan vardır. Ziraat Bankası ile İplikçi Cami arasında bulunan Selçuklu Dönemi şeyhlerinden Şeyh Veli Sultan'a ait olduğu söylenen kabir de sonradan kaldırılmıştır. (Uz, 2004, 93)

Medrese, 1923 yılında yerine Bugünkü Ziraat Bankası Merkez binası yaptırılmak üzere yıktırılmıştır.

B. Cami ve Mescitler

1. **İplikçi Camii**

Kürkçü Mahallesi'nde ve Alâeddin Caddesi üzerindedir. Önündeki yolun zamanla yükselmesi sebebiyle cami, yol seviyesinden iki metreye yakın aşağıda kalmıştır. Bugünkü mihrabının hemen altında bir çini mihrap daha bulunmaktadır.

İplikçi Camii, 598/1201 yılından önce Tebrizli Ebü'l Fazl Abdülcebbar adında hayırsever bir zat tarafından yaptırılmıştır. (Atçeken, 1998, 29) Mabedi yaptıranın kabri de caminin kuzey giriş kapısının hemen solunda duvar dibindedir. Abdülhamit Han'ın döneminde çektirmiş olduğu resimlerde kabir açıkça görülmektedir. Kabrin sonradan kaldırıldığı anlaşılmaktadır. (Konyalı,1964, 407)

Resmi kayıtlarda Caminin genişliği, ayrı ayrı üç parselde (10-11 ve 1. parseller) 1000 metre kareye yaklaşmaktadır. Caminin bitişiğinde 13. parsel, Gözlülü Hacı Ali Efendi'ye ait dükkânda da babalık matbaası bulunmaktadır.

Cami, 733/1332 yılında Hacı Ebubekir adında bir zat tarafından yapılan tamirle genişletilerek yeniden yapıldı. (Konyalı, 364, 405) Cami o tarihten itibaren günümüze kadar pek çok tamir gördü. Yakın bir zamanda yeniden tamir edildi.

Cami, çevresinde bulunan İplikçi Çarşısı dolayısıyla yaptıranın adından ziyade halk arasında İplikçi Camii olarak anıldı. (Konyalı, 1964, 415)

Bizim öğrencilik yıllarımızda, caminin etrafı açılmadan önce, hemen batı bitişiğinde Arif Etik Hoca'nın kira ile oturduğu ince uzun bir kitapçı dükkânı ile yanında genişçe bir de kahvehane bulunuyordu. Cami uzun bir süre taş eserleri müzesi olarak kullanılmıştı. 1958 yılı başlarında yeniden ibadete açıldı.

Caminin batısında bulunan sokak, Foto Behçet Sokağı olarak anılıyor ve sokağın solonda bulunan bir sıra ev, bugünkü Meram Müftülüğü'nün batısına kadar uzanıyordu. Sonradan bu evlerin tamamı yıkılarak sokak genişletildi, caminin etrafı açıldı ve karşına da katlı otopark inşa edildi. Bugün bu sokak, "Emirpervane Sokağı" adını taşımaktadır. Bugünkü otoparkın bulunduğu yerin güney tarafı tamamen meskenlerle kaplı idi.

2. Kürkçü Mahallesi Mescidi

Mescit, İplikçi Camii'nin güney batısından, Meram Müftülüğü önünden Araboğlu Makası'na (Mimar Muzaffer Caddesi) doğru çıkan yolun hemen sağında ve köşede yer almaktadır. Kare bir plan üzerine inşa edilen mescidin önemli tarihî bir özelliği yoktur. Bina 20. yüzyıl başlarında yapılmış olmalıdır. Son zamanlarda mescidin batı bitişiğine tuvalet ve şadırvan gibi bazı küçük ilâveler yapıldığı gibi mescit de tamir edilmiştir.

Mescidin köşesinde ve kaldırımın kenarında orijinal bir sadaka taşı bulunmaktadır. Taşın alt tarafı kısmen kaldırım betonu içerisinde kalmıştır. Sadaka taşının üzerindeki oyuk da işgüzar birisi tarafından mozaikle kapatılmıştır.

3. **Tahte'l Kale (Tahtıkale) Mescidi/ Asri Cami/ Hüseyin Ağa Mescidi.**

Bugünkü Tekel binasının güney doğusunda bulunan mescit, tapu kayıtlarında ve eski belgelerde Tahtıkale Mescidi (Tahte'l Kal'a Mescidi) olarak anılmakta ve Tahtıkale Vakfı adına kayıtlı bulunmaktadır. Tahtıkale sokağı ise mescidin hemen güneyinde bugünkü İş Bankası'nın önünde bulunuyor, eski Gazi Okulu önünden Kadı Mürsel Camiine kadar uzanıyordu. Sonradan mescidin, halk arasında Veznedar Hüseyin Ağa Mescidi ve Asri Cami olarak da anıldığı görülmektedir.

Mescidin doğu bitişiğinde müderris Ahaveynzade kardeşler, Mustafa ve Mehmet Efendilerin küçük avlulu evleri bulunmaktadır. Bu evler sonradan mirasçılarına ve Adnan Ağırbaşlı'ya intikal etmiştir. Mescidin güney tarafında köşede Zincirli Medrese (Abdürrahim Efendi Medresesi) bulunurken, sonradan burası bir süre çorap fabrikası olarak kullanılmıştır.

1716 yılı kayıtlarında mevcut bir berat, Tahte'l Kal'a Cami-i Evkafı Nazır Beratı ile ilgilidir. (KŞS. 47/296) Bu berattan da anlaşılacağı üzere, caminin geçmişi bir hayli eskilere gitmektedir.

Sipahi Pazarı

Kürkçü Mahallesi'nin en önemli ve en eski bölgelerinden birisi de Sipahi, halk arasındaki adıyla İspa Pazarı'dır. Ispa pazarı, eski eşyaların alınıp satıldığı yerlerdir. Veli Sabri Uyar Hoca'ın anlatımına göre, Kürkçü Mahallesi'ndeki Ispa Pazarı, Muhadiszade Medresesi ile Karahüyüklü (Tevfikiye) medreselerinin bulunduğu yerdedir. Bu iki medrese Ispa Pazarı'nı oluşturan dükkânlar üzerine kurulmuştur. Asri Cami karşısında dar sokak üzerinde bulunan bu pazar yeri, zaman içerisinde dükkanların harap olması, dar sokağın eşya ve insanları almaması, dolayısıyla ihtiyaca cevap verememesi sebebiyle 1880 yılında önce, Sultan Selim İmareti'ne, oradan Hamallar Pazarı'na, daha sonra Şalvarcılar Hanı'na son olarak da İbrahim Efendi Çarşısına nakledilmiştir.

İspa Pazarı'ndaki dükkânların bir kısmının vakıf, bir kısmının da mülk dükkânlar olması ve bu iki medresenin vakfiyelerinin kurulmaması sebebiyle bilhassa, Karahüyüklü Medresesi'nin yeri, medreselerin kapatılmasından sonradan özel mülkiyete intikal etmiştir. Muhaddis Mdresesi'nin kuzey tarafı yol altında kalırken, güney bölümüne İnhisarlar İdaresi binası inşa edilmiştir. (Sural, Veli Sabri Uyar'ın Defterlerinden, 10.8.1978)

Bugünkü İş Bankası'nin arkasında Emirseyyfeddin adını taşıyan dar sokak üzerinde bulunan eski Sipahi Pazarı, bir zamanlar bölgenin âdeta nirengi noktası gibidir. Bu bakımdan bu pazaryerinin tespiti, son derece önem arz etmektedir. Mahallede mevcut bütün Osmanlı dönemi medreseleri ve tarihî binaların bulundukları yerler, bu pazaryerine göre tarif edilmiştir. Tespitimize göre Asri Cami'nin de üzerinde bulunduğu günümüzde Olgun Sokak olarak bilinen sokak vaktiyle resmi kayıtlarda, "Eski Sipahi Pazarı Sokağı" olarak geçmektedir. Bu da Veli Sabri Uyar Hoca'nın pazarla ilgili olarak verdiği bilgileri doğrulamaktadır.

C. Kürkçü Mahallesi'nin Son Durumu

Kürkçü Mahallesi yarım asır önce tamamen evlerle dolu iken şimdi bunların yerini iş yerleri aldı. Mahallede tarihi doku tamamen yok edildi. Mahallede başka bir tarihî yapı ve eğitim kurumu da mevcut değildir.

Bugün tamamen iş yerine çevrilen PTT Merkez Binası ile Zıraat Bankası'nın güney tarafı boydan boya küçük avlulu tipik Konya evleri ile dolu idi. Sokağın bir başında büyükçe ahşap bir Konya evi vardı. Burası bir ara karakol binası olarak kullanılmıştı. Bunun karşı köşesinde de Ticaret Odası'nın eski binası yer alıyordu. Ziraat Bankası'nın arkasında Ziya Gökalp Sokağı'nın köşesinde de Konya milletvekili Selçuk Aytan'ın babasının evi bulunuyordu. Kalecik Mahallesi'ne dahil olan bu sokağın devamından itibaren de Kürkçü Mahallesi başlıyordu. Bugünkü Meram Müftülüğünün köşesinde de Camcı Abbas'ın evi bulunuyordu. Bu ev de İplikçi Camii'nin çevresi açılırken yıkıldı. .

Bugünkü Başaralı Caddesi'nin bulunduğu caddenin yerinde eskiden dar bir sokak vardı. Sokak, vaktiyle karşılıklı tipik Konya evleri ile dolu idi. Yerlerine sonradan iş yerleri yapıldı. Caddenin kuzey tarafı ise otopark haline getirildi. Ve cadde genişletildi.

Bundan elli yıl kadar önce, tekel binasının doğusundan Asri Cami'ye giren sokağın sol köşesinde Alâeddin Palas adında bir otel, altında da Ağazade Eczacı Adnan Koçbeker'in eczanesi bulunuyordu. Yakın bir zaman da bu bina yıkılarak yerine bugünkü iki katlı işyeri inşa edildi.

Mahallede en büyük ticari yapı, Rampalı Çarşı'dır. Çarşı yapılmadan önce yerinde bahçeli ev ve dükkânlar bulunuyordu. Rampalı Çarşı, 273 adada, 25-28 nolu parseller üzerine inşa edildi.

Çarşının batı köşesinde bir zamanlar Ahmet Manav'ın pastanesi, kuzey köşesinde de İzmir Pazarı Mustafa Bey'in halen mevcut olan binası inşa edildi. Bir ara da Araboğlu Makası'nın girişi, pavyonların yoğun olduğu bir bölge gibi idi. Bölgede büyük rahatsızlığa sebep olan pavyonlar sonradan kaldırılarak bölgei eski haline getirildi.

2009 yılında mahallelerle ilgili olarak yapılan bir değişiklikle Kürkçü Mahallesi çevresindeki mahallelerle birlikte, Şükran Mahallesi ile birleştirildiğinden, bu tarihî mahalle de tamamen ortadan kaldırılmış oldu. Mahallenin bir süre sonra da adı tamamen unutulacaktır.

16. Şeyh Emri Mahallesi

Mahalle, Şeyh Sadreddin Mahallesi'nin kuzeyinde bugünkü Hava Hasatahanesi'nin bulunduğu yerden batıya doğru uzanıyordu. Mahallenin doğusunda Şeyh Sadreddini Konevî Kabristanı uzantısı, kuzeyinde İhsaniye Mahallesi yer alıyordu. Mahallenin günümüzdeki İstasyon-Meram Caddesi, kuzey sınırını teşkil ediyordu.

1923-1924 yılı krokisinde mahallenin diğer üç bir tarafı tarla ve çayırlık olarak gösterilmiş. Demek ki o yıllarda meşhur Garipler Kabristanı kaldırılmış, yeri tarla ve çayırlık haline getirilmiştir. Aslında bu bölgenin kuzey batısının büyük bir bölümü, yol aşırı kabristan olup, 9 bin metrekare kadar üç parça halinde yerini, Garipler Mezarlığını teşkil etmektedir. Şimdi kabristanın büyük bir bölümü üzeride kısmen genişletilen caddelerle çok katlı binalar bulunmaktadır..

Cumhuriyet dönemine kadar mevcut olan bu mahalle, Cumhuriyet Dönemi yapılanması sırasında ortadan kalkmıştır. Mahallede Selçuklu'dan intikal eden ve günümüzde mevcut olmayan tarihî kabristandan başka önemli bir tarihî yapı ve doku mevcut değildir.

17. Zevle Mahallesi

Zevle mahallesi, geçmişi Selçuklu'ya kadar ulaşan Konya'nın en eski ve tarihî mahallelerinden birisidir. Mahalle doğuda Alâeddin tepesi, güneyde Beyhekim, kuzeyde Binari mahalleleri, batıda Zindankale ile çevrilidir. Mahallenin adını mahalledeki Zevle Sultan mescidi ve türbesinden aldığı anlaşılmaktadır. Fakat Zelve Sultan'ın şahsiyeti ile ilgili bilgi bulunmamaktadır. Vaktiyle mescit ve türbe yanında bulunan tekke yıkılmış ve zamanımıza kadar gelememiştir.

Mescidin Miladi 1219-1236 yıllarında Birinci Alâeddin Keykubat döneminde yaptırıldığı tahmin edilmektedir. Mescitle ilgili bir menkıbe bu tarihi doğrulamaktadır. (Konyalı, 568-569)

Menkıbe şöyledir:

Şeyh Sadreddin Konevi'nin oğlu Sadeddin Çelebi, hocası Şeyh Sadaka'nın Musalla'daki evine, her gün Zevle Sultan Mescidi'nin önündeki yoldan gidip gelmektedir. Mescit inşa edilirken Sadeddin Çelebi, mescidi yapan ustaları mescidin mihrabının Kâbe'den muharref olduğu yolunda uyarır. Ustalar itiraz edince de küçük Sadedin bir keramet ihzariyle Kâbe'yi onlara gösteriverir. Sadeddin Çelebi'nin vefatına erken gösterdiği bu kerametinin sebep olduğu nakledilir. Sadeddin Çelebi, hocasının dizinde vefat eder ve hocasının evinde vefat ettiği yerde toprağa verilir. .

Mahalle'nin resmi kayıtlarda Fatih Dönemi'nden itibaren Konya mahalleri arasında yer aldığı ve mahallenin bu döneminden beri aynı isimle anıldığı gibi, Şeriye Sicil defterlerinden 12647/1848 tarih ve 148 numaralı vergi mükellefleri defterinde Zevle Mahallesi'nin de adı geçmektedir. (Uz, Ticaret Odası Konya Kitabi, VIII/36, 2005 Aralık) Konyalı'nın da ifade ettiği şekilde mahallenin 20. yüzyıl ortalarına kadar adını koruduğu görülmektedir. Mahalle Kanuni Dönemi İl Yazıcı defterlerine göre, sekiz nefer ve dört haneden ibarettir. Bundan Zevle Mahallesi'nin küçük bir mahalle olduğu anlaşılmaktadır. Çeşitli sebeplerle Konya Şeriye Siciller'nde mahallenin sıkça adı geçmektedir.

Mahalle, Cumhuriyet Dönemi'nde Beyhekim Mahallesi ile birleştirilmiştir. Mescit XX, yüzyıl başlarında ahır olarak kullanılırken, Abdülvahit Çelebi tarafından tamir ettirilerek ibatede açılmıştır. (Konyalı, 570) Yapılan son

tamiratta türbe, mescit dışında ve açıkta bırakılmıştır.

Elli-altmış yıl önce meskenlerden oluşan mahalle günümüzde tamamen iş yerleri ile dolmuştur. Bu sebeple bölgede tarihî doku korunamamıştır.

SONUÇ

Konya'da mevcut mahallelerin ekserisi Selçuklu ve Osmanlı döneminden günümüze intikal eden mahallelerdir. Giriş bölümünde de ifade ettiğimiz şekilde, zaman içerisinde pek çok mahalle isimi değişikliğe uğradı gibi, büyük bir bölümünün de Konya'nın hangi bölgesinde olduğu maalesef bilinememektedir. .

Son bir asır içerisinde bile mahallelerde büyük değişiklikler olmuş, tarihi doku değişmiş veya tamamen tahrip edilmiştir. Eski tarihî mahallelerde oturan köklü aileler yeni kurulan mahallelere göç etmiş, böylece çevre-insan ilişkisinde büyük değişiklikler yaşanmıştır. Bir süre sonra eski mahallelerdeki yaşantı, tarihî doku ve bilgiler tamamen unutulup kaybolacaktır. Bu sebeple Konya, tamamen hafızasını kaybeden bir şehir durumuna düşmeden, bütün eski Konya mahalleleri, zaman geçirilmeden ele alınıp, bu mahallelerde mevcut olan ve değişen tarihî doku, yaşantı, örf âdetler, insan ve çevre ilişkisi kayıt altına alınmalıdır.

KAYNAKLAR

KİTAPLAR

1. Adım Adım Meram, Mahalle/Sokak Rehberi, Konya, 2003.

2. Arabacı Caner, Osmanlı Dönemi Konya Medreseleri, Konya Ticaret Odası Yayını, Konya 1998.

3. Alada Adalet Bayramoğlu, İstanbul 2008.

4. Atçeken Zeki, Konya'daki Selçuklu Yapılarının Osmanlı Devrinde Bakımı ve Kullanılması, Ankara 1998.

5. Baykara Tuncer, Türkiye Selçukluları Döneminde Konya, Konya 1998.

6. Ferit- M. Muhlis- Faik- M. Muhlis, Konya ve Rehberi, Konya 1339/1923.

7. İbn-i Bibi, Anadolu Selçukî Devletleri Tarihi (Ç. M. Nuri Gençosman, Not. F.N.Uzluk), Ank., 1941.

8. Kara İsmail-Birinci Ali, Mahalle/Sibyan Mektepleri, İstanbul 2005.

9. Konyalı İbrahim Hakkı, Âbideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi, Konya 1964.

10. Küçükdağ Yusuf, Konya'da Osmanlı Döneminde Konya, Konya'da Osmanlı Döneminde İnşa Edilen Tekke ve Zaviyeler Konya 2003.

11. Macver, R. M.-Page Charles, (Ç. Âmiran Kurktan), Cemiyet, 1971.

12. Mecdi Efendi,

13. Uğurlu Kamil, Konya Şehrengizi, Konya 2005.

14. Uz M. Ali, Baha Veled'den Günümüze Konya Âlimleri ve Velileri, Konya, 2004.

GAZETE VE DERGİLER

1. Arık Remzi Oğuz, "Alâeddin Tepesi", Konya, S.49, II. Teşrin 1942

2. Atçeken Zeki, Yeni İpek Yolu Konya Kitabı, C.6. Aralık 2003.

3. Mimar Kemalettin, "Bir Türk Akropolü", Türk Yurdu, C. 1,1327-1328/1911-1912.

4. Muşmul Hüseyin, (XVII. Yüzyıl Ortalarında Konya Mahalleleri) Yeni İpek Yolu Konya Kitabı Aralık 2001.

5. Önder .Mehmet, "Son Yüzyıl İçerisinde Yıkılan Selçuklu Eserleri", Konya Bülteni, Ağustos 1988.

6. Sural Mahmut, "Veli Sabri Uyar'ın Defterlerinden", Konya'nın Sesi, 10. 06 1978.

7. Ünver Süheyl, (Ahmet Tevhit) "Yetmiş Yıl Önce Konya", Belleten C.XXXI, S.122, Ankara 1967..

8. Uz Mehmet Ali, "Eflatun Mescidi Nasıl Yıkıldı?", Akademik Sayfalar, C.6.2006.

9. _____ "Nizamiye (Nalıncı) Medresesi ve Türbesi", Akademik Sayfalar, C.6, 2006.

ANSİKLOPEDİLER:

1. T. Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi

2. Konya Ansiklopedisi.

KONYA ŞERİYE SİCİLLERİ

1. Sak İzzet, 10 Numaralı Defter, Konya 2003.

2. _____, 47 Numaralı Defter, Konya 2006.

3. Sak İzzet-Çetin Cemal, 45 Numaralı Defter, Konya 2008.

4. Ve diğerleri.

CANLI KAYNAKLAR

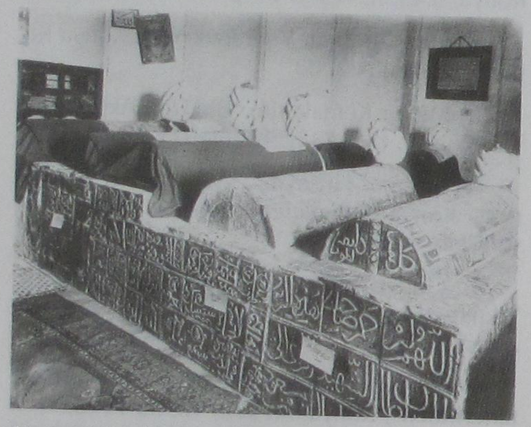
1. Mehmet Faik Noras (1961), Ayanbey Mahallesi muhtarı, 10.07. 2009 tarihli görüşme.

2. Ömer Gür, Aşkan mahallesi muhtarı, 21. 6. 2009 tarihli görüşme.

3. Nuri İyisoy (1928 doğumlu), 21. 6. 2009 tarihli görüşme.

4. Mehmet Özkardeş (1930 doğumlu) 21.6.2009 tarihli görüşme.

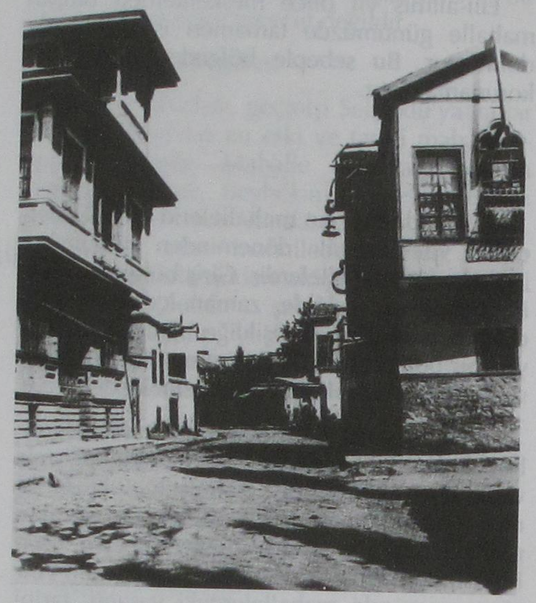
FOTOĞRAF VE ŞEKİLLER

Fotoğraf 1- Selçuklu Sultanları Türbesi

Fotoğraf 2- Milli Kütüphane ve Nalıncı Baba Türbesi

Fotoğraf 3- Eski Akıncı Mahallesi Vali İzzet Bey Sokak

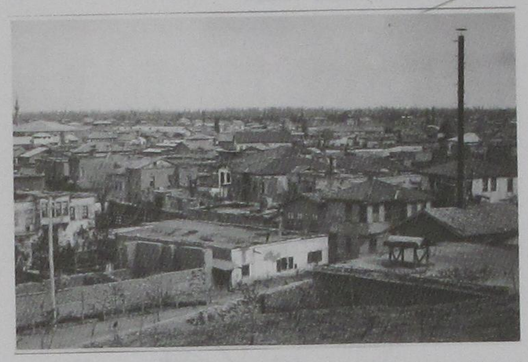
Fotoğraf 4- Belediye Sineması

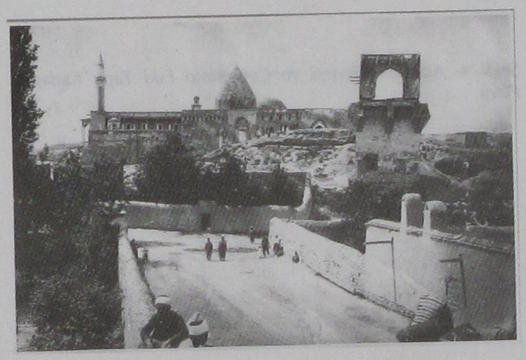
Fotoğraf 5- Halkevi Binası

Fotoğraf 6- Alâeddin Caddesi Açıldıktan Sonra

Fotoğraf 7- Alâeddin Tepesinden Güney Doğuya Bakış (Kürkçü Mahallesi)

Fotoğraf 8- Alâeddin Camii ve Kılıçarslan Köşkü

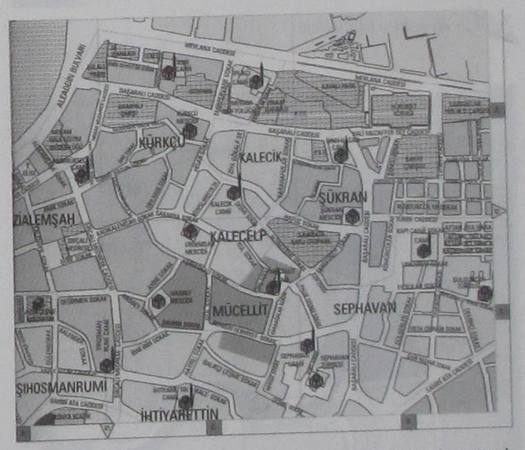
Fotoğraf 9- Alâeddin Tepesi ve Çevresinin Çifte Merdiven Mahallesiyle birlikte görünüşü

Fotoğraf 10- Eflatun Mescidi (Saat Kulesi)

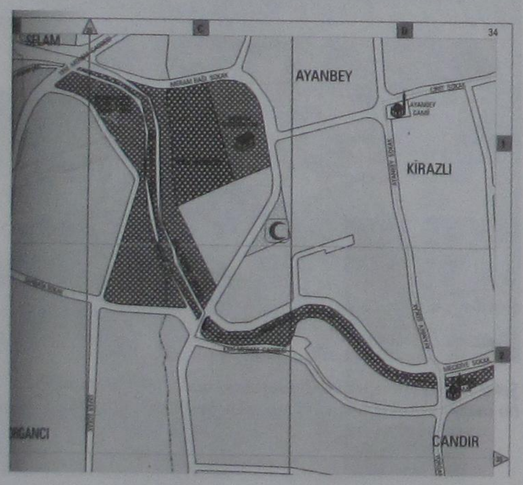
Fotoğraf 11- Alâeddin Tepesi Orduevi Bahçesi

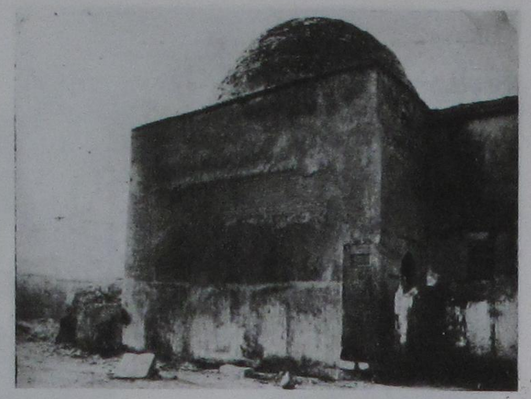
Şekil 1- Eski Altınçe önünü oluşturan mahalleler krokisi şimdu bu mahallelerin tamamı Şükran Mahallesi'ne dahil edilmiştir.

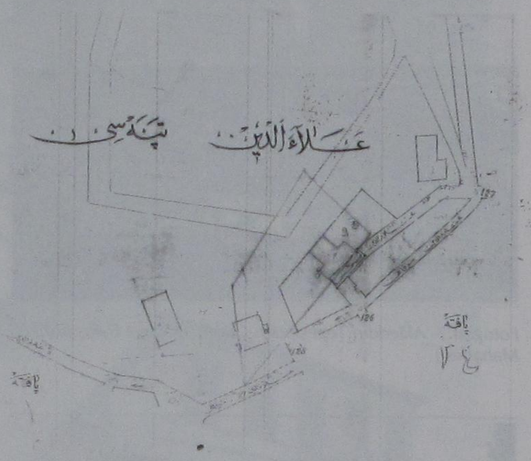
Şekil 2- Ayanbey Mahallesi

Şekil 3- Meram Ayanbey ve Kirazlı Mahalleleri Haritası

Fotoğraf 12- Nalıncı Baba Türbesi

Şekil 4- Alaeddin Tepesi ve Çevresinin Eski Tapu Kadastro Planı

